

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HACI BEKTÂŞ-I VELÎ'NİN ESERLERİNDE
SÖZ VARLIĞI
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ

HAZIRLAYAN
Fatma KOÇ

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HACI BEKTÂŞ-I VELÎ'NİN ESERLERİNDE SÖZ VARLIĞI

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN

FATMA KOÇ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ÖZLEM DEMİREL DÖNMEZ

MALATYA - 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**HACI BEKTÂŞ-I VELÎ'NİN ESERLERİNDE
SÖZ VARLIĞI**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
**DOÇ. DR. ÖZLEM
DEMİREL DÖNMEZ**

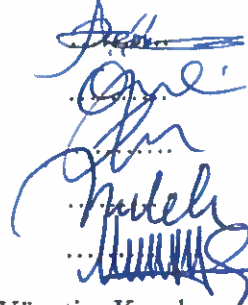
HAZIRLAYAN
FATMA KOÇ

Jürimiz 26.08.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu doktora tezini (oybirliği/oy çokluğu) ile başarılı bulunarak Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim, Yeni Türk Dili Bilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

- 1.Prof. Dr. Mehmet DÖNMEZ
- 2.Doç. Dr. Özlem Demirel DÖNMEZ
- 3.Doç. Dr. Serdar YAVUZ
- 4.Doç. Dr. Şahap BULAK
- 5.Dr. Öğr. Ü. Muhittin ÇELİK

İmzası

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Kubat
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Özlem Demirel Dönmez'in danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım “Hacı Bektāş-ı Velî'nin Eserlerinde Söz Varlığı” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlāk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Fatma KOÇ

ÖN SÖZ

Anadolu ve Türklük tarihinde Hacı Bektâş-ı Velî'nin ve ona atfedilen kimi eserlerinin oldukça önemli bir yeri vardır. Türk dünyasının yetiştirdiği önemli bir alim, mutasavvıflardan olan Hacı Bektâş-ı Velî, hem yaşadığı dönemde hem de kendi döneminin ardından kaleme alınan ve kendisine atfedilen eserlerinde Türk dilinin akıcılığını yansıtmıştır. O, 13. ve 14. yüzyıllar arasında Türk dilinin Batı Türkçesine doğru uzanan döneminde eserlerini oluşturmuştur. Bu noktada eserlerde yer alan sözcüklerin hem bu dönemin söz varlığını yansıtmaları hem de kültürel ve toplumsal değerlerin nesilden nesile devamının sağlanması açısından önemli bir yeri vardır.

Siyasî ve sosyal bakımdan çalkantılı bir dönem olan 13. ve 14. yüzyıllarda özellikle Horasan (Orta Asya) coğrafyasından Anadolu'ya birçok velinin veya dervişin göç etmişliğini tarihi vesikalardan anlamak mümkündür. Moğol baskısı nedeniyle İslamlaşma süreci hızlanmıştır. İslamiyet'i kabul eden Türkler ise göç eden velileri veya dervişleri birer rehber olarak benimsemişlerdir. Bu noktada halka doğru yolu gösteren ve onları irşat eden ancak kısa sürede ünü Anadolu sınırlarını da aşan en önemli velilerden birisi de hiç şüphesiz ki Hacı Bektâş-ı Velî'dir. Horasan'dan Sulucakarahöyük'e (Hacıbektaş'a) uzanan bu mistik yolculuk Hünkâr'ın Hakk'a yürümesiyle farklı bir boyut kazanacak ve O'nun öğretilerinin rehberliğinde ve yine O'na ithafen Bektâşilik tarikatı kurulacaktır. Hünkâr, aslan ile ceylanı bir kucakta buluşturmuş ve sevgi iklimini öğretilerini ulaştırabildiği her yere de götürebilmiştir. Bilinmelidir ki O'nun felsefesinde insan sevgisi ve Allah aşkı oldukça kıymetlidir.

Söz konusu dönem aralığına dil açısından bakılacak olursa onun eserleri Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerini muhafaza etmektedir. Dolayısıyla incelenen sözcüklerin toplamı bu dönemin dilini, kültürünü, yaşanan olayları ve Anadolu'yu yansıtmaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî sadece Türkolojinin kapsamına giren bir değer değildir. Onu birçok açıdan değerlendirmemiz mümkündür. Bu nedenle, tasavvufu bilmeden Hacı Bektâş-ı Velî Hazretlerinin yeterli düzeyde anlaşılmayacağı kanısını taşımaktayız.

Çalışmada Hacı Bektāş-ı Velī'ye ait olduğu kabul edilen *Velāyet-nāme*, *Makālāt*, *Besmele Tefsiri* ve *Fatiha Tefsiri* olmak üzere dört temel eser incelenmiştir.

Birinci bölüm Hacı Bektāş-ı Velī ile ilgili bilgi içeren başlıklardan oluşmaktadır.

İkinci bölüm Hacı Bektāş-ı Velī'nin Eserlerinde Söz Varlığı incelemesinden oluşmaktadır. Onun taranmış dört eserinde yer alan sözcükler anlam bakımından incelenmiştir. Bu bölüm dört alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlık Özel Ad Bilgisi, ikinci alt başlık Konularına Göre Adlar, üçüncü alt başlık Türlerine Göre Sözcükler, dördüncü alt başlık ise Konularına Göre Fiiller alt başlığından oluşmaktadır.

Üçüncü bölüm sözcüklerin sayısal verilerini ihtiva eden İstatistik Veriler başlığından oluşmaktadır. Bu bölümde taranan eserlerdeki bütün sözcüklerin kaç adet olduğu ve kullanım sıklığı verilmiştir.

“Hacı Bektāş-ı Velī'nin Eserlerinde Söz Varlığı” adlı tez çalışmamız Hacı Bektāş-ı Velī'ye ait söz varlığını ihtiva eden ayrıntılı bir çalışmadır. Tez çalışmamız bu yönüyle sadece dil alanında değil aynı zamanda disiplinlerarası bir boyuta sahiptir.

Tez çalışması sürecinde bana yardımcı olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Özlem Demirel Dönmez'e, çalışmamıza katkıları olan diğer saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Mehmet Dönmez'e, Prof. Dr. Erhan Aydın'a, Dr. Öğr. Üyesi Muhittin Çelik'e, Doç. Dr. Serdar Yavuz'a, Doç. Dr. Nazmi Özerol'a, bu yolda bana her konuda destek olan kıymetli aileme çok teşekkür ederim.

Fatma KOÇ

ÖZET

Hacı Bektāş-ı Velī 13. yüzyılda yetişmiş olan, Türk diline ve Türk kültürüne büyük katkılar sunan alim, mutasavvıf bir bilgidir. Onun eserlerini oluşturan söz varlığı Türk dilinin Batı Türkçesine doğru yol alan döneminin özelliklerini yansıtır. Dolayısıyla söz konusu olan sözcükleri anlam açısından ayrıntılı bir şekilde hazırladığımız çalışma, bu dönem üzerinde mevcut olan söz varlığı alanındaki araştırma eksikliğinin giderilmesine katkıda bulunacaktır.

Tezimizde, Hamiye Duran'ın neşrettiği *Velāyet-nāme*, *Makālāt*, *Besmele Tefsiri* adlı eserler ile Hüseyin Özcan'ın neşrettiği *Fatiha Tefsiri* olmak üzere dört eser içerisinde yer alan sözcükler başlıklarına göre kategorize edilmiş ve anlam bakımından incelenmiştir. İncelenen sözcüklerin anlamı verilerek metinden bir cümle ile örneklendirilmiştir. Örnek cümleler sözcüğün geçtiği metin numarası ve metin adının kısaltması ile birlikte verilmiştir. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hacı Bektāş-ı Velī, ikinci bölümde Hacı Bektāş-ı Velī'nin Eserlerinde Söz Varlığı, üçüncü bölümde İstatistik Veriler yer almaktadır. Birinci bölümde Hacı Bektāş-ı Velī ile ilgili bilgiler belirli başlıklar altında verilmiştir. İkinci bölümde taranan dört eserin söz varlığı kendi içerisinde dört başlık altında incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise bütün sözcüklerin kaç kere geçtiği tespit edilip tablo biçiminde analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise elde ettiğimiz veriler metin ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Hacı Bektāş-ı Velī 'nin söz varlığı sayısal verilere dayandırılarak tespit edilmiştir. Böylece onun eserlerinde geçen sözcüklerin analitik bakımdan incelenmesi o dönemin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Tez çalışmamız Giriş kısmıyla başlayıp Hacı Bektāş-ı Velī, Hacı Bektāş-ı Velī'nin Eserlerinde Söz Varlığı ve İstatistik Veriler bölümleriyle devam etmekte, Sonuç ve Kaynakça bölümleriyle son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektāş-ı Velī, Söz Varlığı, Hacı Bektāş-ı Velī'nin Eserleri, Eski Anadolu Türkçesi.

ABSTRACT

Hacı Bektāş-ı Velī The scholar who was educated in the 13th century and who made great contributions to the Turkish language and Turkish culture, is a mystic scholar. The vocabulary that make up his works reflects the characteristics of the period when the Turkish language led to Western Turkic. Therefore the study in which we prepare the words in detail in terms of meaning will contribute to the elimination of the lack of research in the field of vocabulary available on this period.

In our thesis the words in *Velāyet-nāme*, *Makālāt*, *Besmele Tefsiri* published by Hamiye Duran and *Fatiha Tesfiri* published by Hüseyin Özcan are categorized according to their titles and examined in terms of meaning. The meaning of the examined words is given and exemplified with a sentence from the text. Example sentences are given with the text number and abbreviation of the text name. Our study consist of three parts. In the first part Hacı Bektāş-ı Velī, in the second part Hacı Bektāş-ı Velī's vocabulary is in the works, in the third part Statistical Datas. In the first chapter information about Hacı Bektāş-ı Velī is given under certain headings. In the second part the vocabulary of the four works scanned is examined under four titles. In the third part the number of times all words have been identified and analyzed in tabular form. In the conclusion part the data obtained were evaluated by associating with the text. The vocabulary of Hacı Bektāş-ı Velī was determined based on numerical data. Thus the analytical examination of the words in her works will contribute to the understanding of that period. Our thesis work starts with the introduction and continues with the Hacı Bektāş-ı Velī's vocabulary and Statistical Data sections. It ends with bibliography sections.

Key Words: Hacı Bektāş-ı Velī, Vocabulary Entity, Works of Hacı Bektāş-ı Velī, Old Anatolian Turkish.

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser

as: Aleyhisselam

bkz: Bakınız

BT: Besmele Tefsiri

C: Cilt

ev: Çeviren

DLT: Divān-ı Lügāti't-Türk

FT: Fatiha Tefsiri

ed: Editör

Hz: Hazret-i

İstem: İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musıkîsi

KSA: Kaddesallahu Sırrahu'l-Aziz

KSBD: Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi

M: Makālāt

s: Sayfa

ss: Sayfa Sayısı

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

V: Velāyet-nāme

vb: Ve benzeri

vol: Volume

yy: Yüzyıl

LİSTELER

Grafik 1: Toplam

Grafik 2: Türlerine Göre Sözcükler

Grafik 3: Türlerine Göre Sözcükler

Grafik 4: Fiillerin Kullanım Sıklığı

Grafik 5: Fiil Sayısı

Grafik 6: Sözcük Sayısı

Grafik 7: Kullanım Sıklığı

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK.....	i
ONAY SAYFASI.....	ii
ONUR SÖZÜ SAYFASI.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
LİSTELER.....	x
GİRİŞ.....	1
TEZİN KONUSU, ALANI.....	1
TEZİN AMACI.....	1
TEZDE UYGULANAN YÖNTEMLER.....	2
TEZDE ESAS ALINAN KAYNAKLAR.....	2
TEZİN SINIRLANDIRILMASI	2
1. BÖLÜM: HACI BEKTÂŞ-I VELÎ.....	3
1.HACI BEKTÂŞ-I VELÎ	3
1.1. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hayatı, Kişiliği ve Eserleri.....	3
1.2. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'ya Gelişi ve Türklükle İlişkisi.....	7
1.3. Hacı Bektâş-ı Velî Döneminde Yaşayan Diğer Mutasavvıf Şairler ve Yazarlar.....	8
1.4.Hacı Bektâş-ı Velî ve Alevilik-Bektâşilik.....	8
1.5. Hacı Bektâş-ı Velî Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	9
1.6. Hacı Bektâş-ı Velî ve Eski Anadolu Türkçesi.....	12
1.7. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Eserlerinde Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri.....	12
2. BÖLÜM: HACI BEKTÂŞ-I VELÎ'NİN ESERLERİNDE SÖZ VARLIĞI.....	25

2.HACI BEKTÂŞ-I VELÎ'NİN ESERLERİNDE SÖZ VARLIĞI 21

2.1. Özel Ad Bilgisi.....21

2.1.1.Kişi Adları (Unvan Niteleyicileri ve Unvanlarıyla Kişi, Büyük Zatlar, Peygamber, Derviş, Şeyh, Eren ve Halife Adları) 21

2.1.2.Padişah, Sultan ve Makam Adları 77

2.1.3. Soy ve Sülale Adları..... 82

2.1.4.Boy, Kavim, Halk Adları 84

2.1.5.Yer Adları..... 86

2.1.5.1. Bölge Adları..... 86

2.1.5.2. Ülke Adları..... 86

2.1.5.3. Şehir Adları 90

2.1.5.4.(İlçe) Kaza Adları..... 101

2.1.5.5.Kasaba Adları 103

2.1.5.6.Köy-Karye Adları.....104

2.1.5.7.Konum Adları 105

2.1.5.8. Dağ ve Tepe Adları 110

2.1.5.9. Ova Adları 111

2.1.5.10. Çöl Adları 111

2.1.5.11. Ada Adları 112

2.1.5.12. Deniz Adları..... 112

2.1.5.13. Dere, Pınar ve Irmak Adları..... 113

2.1.5.14. Kale Adları 116

2.1.5.15. Menzil Adları..... 116

2.1.5.16. İbadet Yeri Adları..... 116

2.1.5.17. Kaya Adları 117

2.1.6.Ağaç Adları 118

2.1.7.Hayvan Adları..... 119

2.1.7.1.Büyükbaş Hayvan Adları..... 119

2.1.7.2.Katır Adları..... 119

2.1.7.3.Kuş Adları 120

2.1.8.Dinî Kavram Adları 120

2.1.8.1.Din ve Mezhep Adları..... 120

2.1.8.2.Allah ve O’nu İfade Eden Adlar.....	121
2.1.8.3.Melek Adları.....	123
2.1.8.4.Manevi Yol Adları	125
2.1.8.5.Kutsal Kitap Adları	125
2.1.8.6.Dua –Sure Adları	127
2.1.9.Gün Adları	128
2.1.10.Yıldız Adları.....	128
2.1.11.Dil Adları.....	128
2.1.12.Edebi Eser Adları	129
2.2. Konularına Göre Adlar.....	129
2.2.1.Zaman Bildiren Adlar	129
2.2.1.1. Süre Bildiren Adlar	129
2.2.1.2.Mevsim Adları.....	136
2.2.1.3.Özel Gün Adları.....	136
2.2.1.4. Eskimiş Olayları, Anıları Bildiren Adlar	136
2.2.1.5.Öncelik Bildiren Adlar	136
2.2.2.Gökyüzü-Hava Olaylarını Bildiren Adlar.....	137
2.2.2.1.Gökyüzünü ve Gök Cisimlerini Bildiren Adlar	137
2.2.2.2. Meteoroloji ve Hava Olaylarını Bildiren Adlar	138
2.2.2.3.Işık-Aydınlık Bildiren Adlar	139
2.2.3.Bitki Adları.....	141
2.2.3.1. Bitki ve Ağaç Adları	141
2.2.3.2. Tahıl Adları	143
2.2.3.3. Baklagil Adları	144
2.2.3.4. Çiçek Adları.....	144
2.2.4. Hayvanları Bildiren Adlar	144
2.2.4.1. Evcil Hayvan Adları	144
2.2.4.2. Yabani Hayvan Adları.....	145
2.2.4.3. Yırtıcı Hayvan Adları.....	145
2.2.4.4. Büyükbaş Hayvan Adları.....	146
2.2.4.5. Küçükbaş Hayvan Adları.....	147
2.2.4.6. Sürünen Hayvan Adları	147

2.2.4.7. Suda Yaşayan Hayvan Adları.....	148
2.2.4.8. Kümes Hayvanı Adları.....	148
2.2.4.9. Uçan Hayvan Adları	148
2.2.4.10. Hayvan Cinsi Adları	149
2.2.5. İnsan Bedeni İle İlgili Konuları Bildiren Adlar	149
2.2.5.1. İnsani Durum ve İnsani İhtiyaç Bildiren Adlar	149
2.2.5.2. İnsan Vücudunun Bölümlerini Bildiren Adlar	152
2.2.5.3. Organ Adları	158
2.2.5.4. Vücut Salgılarını Bildiren Adlar	163
2.2.5.5. Doğum İle İlgili Adlar.....	164
2.2.5.6. Hasta-Hastalık, Fiziksel Özür Adları.....	164
2.2.6. Coğrafya ile İlgili Unsurları Bildiren Adlar	165
2.2.6.1. Sudan Meydana Gelen Oluşum Adları.....	165
2.2.6.2. Su ve Sudan Meydana Gelen Unsurları Bildiren Adlar.....	166
2.2.6.3. Karadan Meydana Gelen Oluşum Adları	167
2.2.6.4. Coğrafi Yön Adları	169
2.2.6.5. Yön Adları	170
2.2.7. Tabiata Ait Unsur Adları.....	173
2.2.7.1. Doğaya Ait Varlık Adları	173
2.2.7.2. Doğal Afet İle İlgili Adlar.....	174
2.2.8. Gündelik Yaşam Öğelerini Bildiren Adlar	175
2.2.8.1. Yiyecek ve İçecek Adları	175
2.2.8.1.1. Gıda Adları (Yemek, Sebze, Meyve vb)	175
2.2.8.1.2. İçecek-Sıvı Adları	179
2.2.8.2. İlaç-Derman Adları.....	180
2.2.8.3. Giyim-Giyecek Bölümlerini Bildiren Adlar	181
2.2.8.4. Ölçü-Ölçme, Kademe, Miktar, Mesafe Adları	183
2.2.8.5. Hız Bildiren Adlar	193
2.2.8.6. Aşama-Gidişat Bildiren Adlar	193
2.2.8.7. Hareket, Yolculuk, Gezme Bildiren Adlar	194
2.2.8.8. Hareket-Mücadele Adları	197
2.2.8.9. Mimari Yapı ve Bölümlerini Bildiren Adlar	200

2.2.8.10. Yerleşim Adları	203
2.2.8.11. Yer-Konum, Alan Adları	205
2.2.8.12. Kapalı Alan Adları.....	211
2.2.8.13. Eğitim İle İlgili Adlar	212
2.2.8.13.1. Bilim Dallarını Bildiren Adlar	213
2.2.8.14. Sanat, Sosyal Hayat, Oyun Adı Bildiren Adlar.....	213
2.2.8.15. Hediye İle İlgili Adlar	214
2.2.8.16. Müzik Aleti Adları.....	215
2.2.8.17. Ekonomi, Maddi Durum, Parasallık Bildiren Adlar	215
2.2.8.18. Pay, Hisse, Ortaklık Adları.....	216
2.2.9. Meydana Gelme ve Oluşma Bildiren Adlar	217
2.2.9.1. Maden Adları	217
2.2.9.2. Madde Adları	218
2.2.9.3. Oluşum Adları.....	220
2.2.10. Kök-Öz Bildiren Adlar.....	220
2.2.11. Bitiş Bildiren Adlar	221
2.2.12. Vaziyet -Durum Bildiren Adlar	223
2.2.12.1. Durum Bildiren Adlar	223
2.2.12.2. Rahatlık-Refah Durumu Bildiren Adlar	251
2.2.12.3. Aynılık, Benzerlik Durumu Bildiren Adlar.....	252
2.2.12.4. Hijyen Durumu Bildiren Adlar	253
2.2.12.5. Doluluk-Boşluk Durumu Bildiren Adlar	254
2.2.12.6. Var Olma Durumu Bildiren Adlar.....	254
2.2.12.7. Uzaklaşma/Ayrılma-Yokluk Durumu Bildiren Adlar.....	255
2.2.12.8. Uygunluk-Yakınlık Durumu Bildiren Adlar.....	256
2.2.12.9. Üstünlük Durumu Bildiren Adlar	258
2.2.12.10. Kalıcılık-Devamlılık-Geçicilik Durumu Bildiren Adlar.....	258
2.2.12.11. Karşıtlık Durumu Bildiren Adlar	259
2.2.12.12. Özgünlük Durumu Bildiren Adlar	259
2.2.12.13. Tekrar Durumu Bildiren Adlar.....	259
2.2.12.14. Düzen-İntizam Durumu Bildiren Adlar	260
2.2.13. Ruhsal ve Duygusal Durum Bildiren Adlar	260

2.2.13.1. Psikoloji Bildiren Adlar.....	260
2.2.13.2. Sıkıntı Bildiren Adlar	260
2.2.13.3. Üzüntü-Hüzün Bildiren Adlar	262
2.2.13.4. Korku-Kaygı Bildiren Adlar.....	264
2.2.13.5. Kızgınlık-Öfke Bildiren Adlar	265
2.2.13.6. Şaşkınlık Bildiren Adlar.....	266
2.2.13.7. İrade Bildiren Adlar	267
2.2.13.8. Duygu-Şüphe Bildiren Adlar	267
2.2.13.9. Sevinç Bildiren Adlar	269
2.2.13.10. Özlem Bildiren Adlar	270
2.2.13.11. Acıma Bildiren Adlar	271
2.2.13.12. Yalnızlık Bildiren Adlar	271
2.2.13.13. İyi Durum, İyilik ve İyi Duygu Bildiren Adlar	271
2.2.13.14. Kötü Durum, Kötülük ve Kötü Duygu Bildiren Adlar	276
2.2.13.14.1. Zarar, Yara, Zedelenme Bildiren Adlar	280
2.2.13.15. Düşman-Düşmanlık Bildiren Adlar	280
2.2.14. Tavır ve Yaklaşım Bildiren Adlar.....	281
2.2.14.1. Davranış Bildiren Adlar	281
2.2.14.2. İstek Bildiren Adlar	287
2.2.14.3. Beğeni Bildiren Adlar	289
2.2.14.4. İnatçılık Bildiren Adlar	290
2.2.14.5. Feda Etme Bildiren Adlar	290
2.2.14.6. Ders Çıkarma, Çıkarım Bildiren Adlar.....	290
2.2.14.7. Düşündürücülük Bildiren Adlar	290
2.2.14.8. Hedefe Ulaşmışlık Bildiren Adlar	290
2.2.14.9. Barış Bildiren Adlar	291
2.2.15. Netlik Durumu Bildiren Adlar	291
2.2.15.1. Giz ve Sır Bildiren Adlar.....	291
2.2.15.2. Açıklık-Kapalılık Bildiren Adlar.....	292
2.2.15.3. Kesinlik-Gereklilik Bildiren Adlar.....	292
2.2.15.4. Olabilirlik, Mümkün, Muhtemel Durumları Bildiren Adlar	293
2.2.16.Soyut Durumları Bildiren Adlar	294

2.2.16.1.Ahlak Bildiren Adlar	294
2.2.16.2.Müsaade Bildiren Adlar	295
2.2.16.3.Değer, Kıymet Bildiren Adlar.....	295
2.2.16.4.Yardım Bildiren Adlar	296
2.2.16.5.Fayda Bildiren Adlar.....	297
2.2.16.6.Alışkanlık Bildiren Adlar	298
2.2.16.7.Şart-Bahane-İstek Bildiren Adlar	298
2.2.16.8.Yol-Yöntem Bildiren Adlar.....	299
2.2.16.9.Engel Bildiren Adlar.....	300
2.2.16.10.Olağanüstü Varlıkları Bildiren Adlar.....	300
2.2.17. Algı Bildiren Adlar	302
2.2.17.1. Tat Duyusu Bildiren Adlar	302
2.2.17.2. Dokunma Hissi-Temas Bildiren Adlar	302
2.2.17.2.1. Sıcaklık Bildiren Adlar	302
2.2.17.3. Koklama Duyusu Bildiren Adlar.....	302
2.2.17.4. Görme Duyusu Bildiren Adlar	303
2.2.17.5. İşitme Duyusu Bildiren Adlar.....	303
2.2.17.6. Zihinsel Algı Bildiren Adlar.....	305
2.2.17.6.1.Tanıma Bildiren Adlar	305
2.2.17.6.2. Bilinçsizlik, Zihinsel Durum Bildiren Adlar.....	305
2.2.18. Birey, Toplum, Halk, Devlet, Siyaset, Savaş İle İlgili Adlar.....	306
2.2.18.1. Yaşam Evreleri Bildiren Adlar.....	306
2.2.18.2. İnsan, Kadın, Erkek, Kişi İle İlgili Adlar	307
2.2.18.3.İnsan, Birey ve Kişi Unsurları Bildiren Adlar	309
2.2.18.4.Yaşam-Sosyal Birimler-Bağ İle İlgili Adlar	310
2.2.18.5.Yakınlık-Yönelim Bildiren Adlar.....	312
2.2.18.6.Akrabalık Bildiren Adlar	314
2.2.18.6.1. Kan Akrabalığına Dayalı Akrabalık Bildiren Adlar	314
2.2.18.6.2. Evliliğe Dayalı Akrabalık Bildiren Adlar	315
2.2.18.7. Evlilik Bildiren Adlar	315
2.2.18.8. Aile ve Aile Statüsü İle İlgili Adlar.....	315
2.2.18.9. Unvanlar, Rütbelere, Makam İle İlgili Adlar	317

2.2.18.10. Kimlik Adları	320
2.2.18.11. Kişilik-Sıfat-Karakter Bildiren Adlar	331
2.2.18.12.1. Zenginlik, Fakirlik Bildiren Adlar	338
2.2.18.13. Meslek-Mesleği İcra Edeni Bildiren Adlar	339
2.2.18.14. İl, Vatan, Millet, Mülkiyet Bildiren Adlar	343
2.2.18.15. Devlet Kurumu, Yöneticilik Bildiren Adlar	344
2.2.18.16. Yönetim Sistemi Adları	345
2.2.18.17. Bayrak, Sancak Adları	345
2.2.18.18. Bağlantı, İlişki, Sınır Adları	346
2.2.18.19. Topluluk Adları	348
2.2.18.20. Birleşme, Birlik Bildiren Adlar	349
2.2.18.21. İletişim, Etkileşim, Konuşma, Bilgi Bildiren Adlar	349
2.2.18.22. Misafir-Misafir Ağırlama Bildiren Adlar	354
2.2.18.23. İş, Çalışma-Görev, Hizmet Bildiren Adlar	355
2.2.18.23.1. Plan-Tasarı Bildiren Adlar	357
2.2.18.24. Tarım İle İlgili Adlar	358
2.2.18.25. Hukuk Kavramlarını Bildiren Adlar	358
2.2.18.26. Belge, Delil, Kanıt Bildiren Adlar	359
2.2.18.27. Eşitlik Bildiren Adlar	360
2.2.18.28. Ceza, Yaptırım Bildiren Adlar	360
2.2.18.29. Savaş ve Savaşla İlgili Kavramları Bildiren Adlar	360
2.2.18.29.1. Savaş-Savaş Aletlerini Bildiren Adlar	360
2.2.18.29.2. Askeri Unsurları Bildiren Adlar	361
2.2.18.30. Din ve İnanç Bildiren Adlar	362
2.2.18.30.1. İslam Dini ve Tasavvuf İle İlgili Adlar	362
2.2.18.30.2. Ayetler	380
2.2.18.30.3. Dua İçerisinde Yer Alan Adlar	391
2.2.18.30.4. Kutsallık Bildiren Adlar	393
2.2.18.30.5. İnanç Bildiren Adlar	393
2.2.18.30.6. Ayıp, Günah, Kusur, Dine Uygunluk Bildiren Adlar	395
2.2.18.30.7. Namaz Adları	396

2.2.18.30.8. Hacı Bektāş-ı Velī ve Alevilik-Bektaşılık İnancını Bildiren Adlar	396
2.2.18.30.9. Hristiyanlık Dini İle İlgili Adlar	398
2.2.18.30.10. Cenaze ve Ölüm İle İlgili Adlar	398
2.2.19. Araç-Gereç ve Eşya Adları	401
2.2.19.1. Araç-Gereç Adları	401
2.2.19.2. Kıymetli Eşya Adları	415
2.2.19.3. Kişisel Eşya Adları.....	416
2.2.19.4. Ağır Eşya Adları	417
2.2.19.5. Taşıt-Vasıta Adları	417
2.2.20. İfade, Açıklama, Sebep Bildiren Adlar.....	418
2.2.20.1. Açıklama-Anlama Bildiren Adlar	418
2.2.20.2. İfade-Söyleme Bildiren Adlar	420
2.2.20.3. Cevap, Karşılık Bildiren Adlar.....	421
2.2.20.4. Özür Dileme İle İlgili Adlar	422
2.2.20.5. Yemin-Sözleşme Bildiren Adlar	423
2.2.20.6. Zikredilme Adları	423
2.2.20.7. Selam-Sesleniş Adları	423
2.2.20.8. Uyarı Adları.....	424
2.2.20.9. Vurgu Adları	425
2.2.20.10. Gerekçe-Konu Adları	425
2.2.21. Parça-Bütün Bildiren Adlar	426
2.2.21.1. Parça ve Bölüm Adları	426
2.2.21.2. Doluluk-Boşluk Bildiren Adlar.....	430
2.2.21.3. Bitki Bölümlerini Bildiren Adlar.....	431
2.2.21.4. Hayvan Vücudunda Bulunan Bölümleri Bildiren Adlar	432
2.2.22. Kabul ve Onay Adları	433
2.2.22.1. Kabul Bildiren Adlar.....	433
2.2.22.2. Tasvip Bildiren Adlar	434
2.2.23. Edebiyat, Harf ve Söz Bildiren Adlar.....	435
2.2.23.1. Harf-Yazı-Sözcük Adları	435
2.2.23.2. Edebi Tür Adları.....	437

2.2.23.3. Edebi Eser Adları.....	437
2.2.23.4. Edebi Unsur Adları.....	438
2.2.23.5. Arap Harfleri Adları	438
2.2.23.6. Az Rastlanan Sözcük Adları	438
2.2.24. Simge ve Sembol Adları	439
2.2.24.1. İşaret, Simge Adları.....	439
2.2.24.2. Belirti, İz, İşaret, Sembol Adları	439
2.2.25. Kuvvet ve Yücelik Bildiren Adlar.....	440
2.2.25.1. Güç-Kuvvet Bildiren Adlar.....	440
2.2.25.2. Yücelik Bildiren Adlar	441
2.2.26. Değişkenlik Bildiren Adlar	444
2.2.26.1. Fark-Ayrım Bildiren Adlar.....	444
2.2.26.2. Başkalık Bildiren Adlar.....	444
2.2.27. Doğruluk-Yanlışlık Bildiren Adlar	445
2.2.27.1. Doğruluk-Dürüstlük Bildiren Adlar	445
2.2.27.2. Gerçeklik, Doğruluk Bildiren Adlar	446
2.2.27.3. Yanlışlık-Hata Bildiren Adlar	447
2.2.28. Görsellik Adları	447
2.2.28.1. Renk Adları	447
2.2.28.2. Özellik, Şekil, Görünüş Adları.....	449
2.2.29. Tür-Cins Adları	451
2.3. Türlerine Göre Sözcükler.....	451
2.3.1. Zarflar	451
2.3.1.1. Durum Zarfları	451
2.3.1.2. Zaman Zarfları	464
2.3.1.3. Miktar Zarfları	467
2.3.1.4. Yer-Yön Zarfları.....	470
2.3.1.5. Yineleme Zarfları.....	471
2.3.1.6. Soru Zarfları	472
2.3.2. Sıfatlar	473
2.3.2.1. Niteleme Sıfatları	473
2.3.2.2. Sayı Sıfatları	488

2.3.2.2.1. Asıl Sayı Adları.....	488
2.3.2.2.2. Sıra Sayısı Belirten Adlar	490
2.3.2.2.3. Üleştirme Sayısı Belirten Adlar	491
2.3.2.3. Belgisiz Sıfatlar	492
2.3.2.4. İşaret Sıfatları	492
2.3.2.5. Soru Sıfatları	493
2.3.3. Zamirler.....	493
2.3.3.1. Kişi Zamirleri.....	493
2.3.3.2. Soru Zamirleri.....	494
2.3.3.3. Belirsizlik Zamirleri	495
2.3.3.4. İşaret Zamirleri.....	496
2.3.3.5. Dönüştürme Zamirleri	496
2.3.4. Edatlar	497
2.3.5. Bağlaçlar.....	500
2.3.6. Ünlemler	503
2.3.7. Pekiştirilmiş Sözcükler	504
2.3.8. Arapça-Farsça Terkipler	504
2.4. Konularına Göre Fiiller.....	539
2.4.1. Temel Kılış, Oluş, Durum Bildiren Fiiller.....	539
2.4.1.1. Oluş Fiilleri.....	539
2.4.1.1. Kılış Fiilleri.....	545
2.4.2. Bir İş Gerçekleştirme Bildiren Fiiller.....	553
2.4.2.1. Oluş Fiilleri.....	553
2.4.2.2. Kılış Fiilleri.....	554
2.4.3. Uygulama, Gerçekleşme, Belirleme Bildiren Fiiller	565
2.4.3.1. Oluş Fiilleri.....	565
2.4.3.2. Kılış Fiilleri.....	565
2.4.4. Alıp-Verme Bildiren Fiiller	566
2.4.4.1. Oluş Fiilleri.....	566
2.4.4.2. Kılış Fiilleri.....	566
2.4.5. Hareket-Mücadele-Çaba-İş Bildiren Fiiller.....	568
2.4.5.1. Oluş Fiilleri.....	568

2.4.5.2. Kılış Fiilleri.....	569
2.4.6. Fiziksel Hareket Bildiren Fiiller.....	579
2.4.6.1. Oluş Fiilleri.....	579
2.4.6.2. Kılış Fiilleri.....	579
2.4.7. Ulaşma, Erişme Bildiren Fiiller.....	587
2.4.7.1. Oluş Fiilleri.....	587
2.4.7.2. Kılış Fiilleri.....	588
2.4.8. Psikolojik Durum Bildiren Fiiller	589
2.4.8.1. Oluş Fiilleri.....	589
2.4.8.2. Kılış Fiilleri.....	590
2.4.9. Söyleme, İletişim, Etkileşim Bildiren Fiiller	594
2.4.9.1. Oluş Fiilleri.....	594
2.4.9.2. Kılış Fiilleri.....	594
2.4.10. Dönüşüm Bildiren Fiiller	598
2.4.9.1. Oluş Fiilleri.....	598
2.4.9.2. Kılış Fiilleri.....	599
2.4.10. Değişim Bildiren Fiiller.....	601
2.4.10.1. Oluş Fiilleri.....	601
2.4.10.2. Kılış Fiilleri.....	602
2.4.11. Meydana Gelme, Ortaya Çıkma Bildiren Fiiller.....	603
2.4.11.1. Oluş Fiilleri.....	603
2.4.11.2. Kılış Fiilleri.....	604
2.4.12. İnsan Bedeni ve İnsani Duygular (Doğum, Yaşayış, Ölüm, Hastalık, Yaralanma, Sakatlanma) Bildiren Fiiller.....	605
2.4.12.1. Oluş Fiilleri.....	605
2.4.12.2. Kılış Fiilleri.....	606
2.4.13. Fiziksel Gereksinim Bildiren Fiiller.....	608
2.4.13.1. Oluş Fiilleri.....	608
2.4.13.2. Kılış Fiilleri.....	608
2.4.14. Mesafe Bildiren Fiiller	609
2.4.14.1. Oluş Fiilleri.....	609
2.4.14.2. Kılış Fiilleri.....	610

2.4.15. Yakınlık-Uzaklık Bildiren Fiiller	612
2.4.15.1. Oluş Fiilleri.....	612
2.4.15.2. Kılış Fiilleri.....	612
2.4.16. Yönelme-Eğilim-Sevk Bildiren Fiiller	613
2.4.16.1. Oluş Fiilleri.....	613
2.4.16.2. Kılış Fiilleri.....	613
2.4.17. Toplanma, Bir Araya Gelme, Birikme Bildiren Fiiller	615
2.4.17.1. Oluş Fiilleri.....	615
2.4.17.2. Kılış Fiilleri.....	615
2.4.18. Yayılma, Büyüme Bildiren Fiiller	617
2.4.18.1. Oluş Fiilleri.....	617
2.4.18.2. Kılış Fiilleri.....	618
2.4.19. Koruma, Sahiplenme, Hakimiyet Bildiren Fiiller	619
2.4.19.1. Oluş Fiilleri.....	619
2.4.19.2. Kılış Fiilleri.....	619
2.4.20. Ses, Sesleniş Bildiren Fiiller	621
2.4.20.1. Oluş Fiilleri.....	621
2.4.20.2. Kılış Fiilleri.....	621
2.4.21. Vazgeçme, Bırakma, Geri Dönme Bildiren Fiiller	623
2.4.21.1. Oluş Fiilleri.....	623
2.4.21.2. Kılış Fiilleri.....	623
2.4.22. Temas-Dokunma Bildiren Fiiller	624
2.4.22.1. Oluş Fiilleri.....	624
2.4.22.2. Kılış Fiilleri.....	625
2.4.23. Aşama Bildiren Fiiller	626
2.4.23.1. Oluş Fiilleri.....	626
2.4.23.2. Kılış Fiilleri.....	627
2.4.24. Miktar Bildiren Fiiller	627
2.4.24.1. Oluş Fiilleri.....	627
2.4.24.2. Kılış Fiilleri.....	628
2.4.25. Hız Bildiren Fiiller	628
2.4.25.1. Oluş Fiilleri.....	628

2.4.25.2. Kılış Fiilleri.....	628
2.4.26. Dinî Konuları Bildiren Fiiller	628
2.4.26.1. Oluş Fiilleri.....	628
2.4.26.2. Kılış Fiilleri.....	629
2.4.27. Cenaze-Ölüm Bildiren Fiiller	630
2.4.27.1. Oluş Fiilleri.....	630
2.4.27.2. Kılış Fiilleri.....	630
2.4.28. İstek, Emir, İzin Bildiren Fiiller.....	630
2.4.28.1. Oluş Fiilleri.....	630
2.4.28.2. Kılış Fiilleri.....	630
2.4.29. Tepki Bildiren Fiiller	632
2.4.29.1. Oluş Fiilleri.....	632
2.4.29.2. Kılış Fiilleri.....	632
2.4.30. Muhalefet Olma-Red Bildiren Fiiller	633
2.4.30.1. Oluş Fiilleri.....	633
2.4.30.2. Kılış Fiilleri.....	633
2.4.31. Aldatma-Dalga Geçme Bildiren Fiiller.....	634
2.4.31.1. Oluş Fiilleri.....	634
2.4.31.2. Kılış Fiilleri.....	634
2.4.32. Karşılıklı Durumlar Bildiren Fiiller	635
2.4.32.1. Oluş Fiilleri.....	635
2.4.32.2. Kılış Fiilleri.....	635
2.4.32. Kabul Bildiren Fiiller	636
2.4.32.1. Oluş Fiilleri.....	636
2.4.32.2. Kılış Fiilleri.....	636
2.4.33. Tasvip Bildiren Fiiller	637
2.4.33.1. Oluş Fiilleri.....	637
2.4.33.2. Kılış Fiilleri.....	637
2.4.34. Yemin-Sözleşme	638
2.4.34.1. Oluş Fiilleri.....	638
2.4.34.2. Kılış Fiilleri.....	638
2.4.35. Beğeni-Hayranlık Bildiren Fiiller	638

2.4.35.1. Oluş Fiilleri.....	638
2.4.35.2. Kılış Fiilleri.....	638
2.4.36. Kıymet-Değer Bildiren Fiiller	638
2.4.36.1. Oluş Fiilleri.....	638
2.4.36.2. Kılış Fiilleri.....	638
2.4.37. Soru-Sorgulama Bildiren Fiiller	639
2.4.37.1. Oluş Fiilleri.....	639
2.4.37.2. Kılış Fiilleri.....	639
2.4.38. Başlangıç Bildiren Fiiller	639
2.4.38.1. Oluş Fiilleri.....	639
2.4.38.2. Kılış Fiilleri.....	640
2.4.39. Netice-Bitiş Bildiren Fiiller	640
2.4.39.1. Oluş Fiilleri.....	640
2.4.39.2. Kılış Fiilleri.....	641
2.4.40. Varlık-Yokluk Bildiren Fiiller.....	642
2.4.40.1. Oluş Fiilleri.....	642
2.4.40.2. Kılış Fiilleri.....	642
2.4.41. Yok Olma, Yokluk Bildiren Fiiller	643
2.4.41.1. Oluş Fiilleri.....	643
2.4.41.2. Kılış Fiilleri.....	643
2.4.42. Yerleşme Bildiren Fiiller.....	644
2.4.42.1. Oluş Fiilleri.....	644
2.4.42.2. Kılış Fiilleri.....	644
2.4.43. Engel Aşma- Engelleme Bildiren Fiiller	644
2.4.43.1. Oluş Fiilleri.....	644
2.4.43.2. Kılış Fiilleri.....	644
2.4.44. Affetme-Olumlu İlişki-Özür Dileme Bildiren Fiiller.....	645
2.4.44.1. Oluş Fiilleri.....	645
2.4.44.2. Kılış Fiilleri.....	645
2.4.45. Olumsuzluk Bildiren Fiiller	646
2.4.45.1. Oluş Fiilleri.....	646
2.4.45.2. Kılış Fiilleri.....	646

2.4.46. Devam Etme-Takip Bildiren Fiiller	647
2.4.46.1. Oluş Fiilleri.....	647
2.4.46.2. Kılış Fiilleri.....	647
2.4.47. Zaman Bildiren Fiiller	647
2.4.47.1. Oluş Fiilleri.....	647
2.4.47.2. Kılış Fiilleri.....	647
2.4.48. Üstünlük-Yenilgi Bildiren Fiiller	648
2.4.48.1. Oluş Fiilleri.....	648
2.4.48.2. Kılış Fiilleri.....	648
2.4.49. Eğitim Bildiren Fiiller	649
2.4.49.1. Oluş Fiilleri.....	649
2.4.49.2. Kılış Fiilleri.....	649
2.4.50. Hijyen Bildiren Fiiller	649
2.4.50.1. Oluş Fiilleri.....	649
2.4.50.2. Kılış Fiilleri.....	649
2.4.51. Rahatlık-Refah Bildiren Fiiller	650
2.4.51.1. Oluş Fiilleri.....	650
2.4.51.2. Kılış Fiilleri.....	650
2.4.52. Yarar-Fayda Bildiren Fiiller	650
2.4.52.1. Oluş Fiilleri.....	650
2.4.52.2. Kılış Fiilleri.....	650
2.4.53. İlaç-Deva Bildiren Fiiller	651
2.4.53.1. Oluş Fiilleri.....	651
2.4.53.2. Kılış Fiilleri.....	651
2.4.54. Niyet Bildiren Fiiller.....	651
2.4.54.1. Oluş Fiilleri.....	651
2.4.54.2. Kılış Fiilleri.....	651
2.4.55. Yardım Bildiren Fiiller	652
2.4.55.1. Oluş Fiilleri.....	652
2.4.55.2. Kılış Fiilleri.....	652
2.4.56. Giz-Sır Bildiren Fiiller	652
2.4.56.1. Oluş Fiilleri.....	652

2.4.56.2. Kılış Fiilleri.....	652
2.4.57. Bölme-Bölüm Bildiren Fiiller	652
2.4.57.1. Oluş Fiilleri.....	652
2.4.57.2. Kılış Fiilleri.....	652
2.4.58. Pay-Hisse Bildiren Fiiller	653
2.4.58.1. Oluş Fiilleri.....	653
2.4.58.2. Kılış Fiilleri.....	653
2.4.59. Çağrışım Bildiren Fiiller	653
2.4.59.1. Oluş Fiilleri.....	653
2.4.59.2. Kılış Fiilleri.....	653
2.4.60. Gerekçe, Sebep Bildiren Fiiller	653
2.4.60.1. Oluş Fiilleri.....	653
2.4.60.2. Kılış Fiilleri.....	653
2.4.61. Uyarı Bildiren Fiiller	653
2.4.61.1. Oluş Fiilleri.....	653
2.4.61.2. Kılış Fiilleri.....	653
3.BÖLÜM: İSTATİSTİK VERİLER.....	654
3. İSTATİSTİK VERİLER	654
SONUÇ	908
KAYNAKÇA.....	922
ÖZGEÇMİŞ	927

GİRİŞ

TEZİN KONUSU, ALANI

Tezin konusu, Hacı Bektāş-ı Velī'nin *Fatiha Tefsiri*, *Velāyet-nāme*, *Makālāt* ve *Besmele Tefsiri* adlı eserlerini oluşturan sözcüklerin anlamsal açıdan incelenmesinden ve istatistiksel değerlendirmesinden oluşmaktadır.

Hacı Bektāş-ı Velī'yi doğru bir şekilde anlayabilmek için onun eserlerini iyi bir şekilde analiz etmek gerekir. Eserleri oluşturan sözcükler, hem o dönemin dil özelliklerini hem de sosyolojik, dinî, tasavvufî, didaktik temaları yansıttığı için oldukça önem taşımaktadır. Onun söz varlığının istatistik açıdan analiz edilmesi, 13. ve 14. yüzyıl Türkçesine katkıda bulunacaktır.

TEZİN AMACI

Çalışmanın amacı, Hacı Bektāş-ı Velī'nin söz varlığını analitik açıdan ortaya koyabilmektir.

Hacı Bektāş-ı Velī'ye atfedilen eserlerine sadece dil açısından değil birçok disiplinin penceresinden bakılarak değerlendirilmesi gerekir. Çünkü o; sosyolojik, antropolojik, teolojik, tarih, felsefe, tasavvuf gibi birçok alanı ihtiva eden sözcükleri kullanarak eserlerini tertip etmiştir.

Taranan eserlerde bulunan sözcüklerin farklı anlam şekilleri tespit edilmiştir. Bütün sözcükler özel adlara göre, konularına göre, türlerine göre ve fiillere göre sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Konularına göre fiiller bölümü ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Fiiller hem konularına göre analiz edilmiş hem de oluş ve kılış şeklinde kategorize edilmiştir. Sözcükler, incelenen metinlerden birer örnek cümle ile desteklenmiştir. Ele alınan sözcük malzemesi ise kültür, tarih, insan, ahlak, din, toplum, yaşantı, gelenek, görenek, adet, alışkanlıklar, inanç vb birçok temayı içermektedir.

TEZDE UYGULANAN YÖNTEMLER

Çalışmada tespit yöntemi, tarama yöntemi ve tematik yöntem kullanılmıştır. Öncelikle Hacı Bektāş-ı Velī'ye atfedilen *Makālāt*, *Fatiha Tefsiri*, *Besmele Tefsiri*, *Velāyet-nāme* adlı dört eser tespit edilerek çalışmanın sınırları belirlenmiştir. Eserlerdeki sözcükler tek tek taranmış ve alfabetik şekilde listelenmiştir. Listelenen sözcükler, konularına göre başlıklandırılmıştır. Tematik yöntemle sözcüklerin anlamları, metin içerisindeki bağlama göre incelenmiştir. Her bir sözcük, anlamına göre incelendikten sonra metinden birer örnek cümle ile desteklenmiştir. Örnek cümleler ise metin adlarının kısaltması ve metin numaraları ile birlikte verilmiştir. Sözcüklerin adet sayısı ve kullanım sıklığı tespit edilip sayısal veriler şeklinde ortaya konulmuştur.

TEZDE ESAS ALINAN KAYNAKLAR

Çalışmamızda konumuzla ilgili kitap, makale, bilimsel dergi, e-dergi, sözlük, vb kaynaklardan yararlanılmıştır. Tezde yararlanılan bütün kaynaklar, tezin ana bölümünde dipnot şeklinde, son bölümünde ise Kaynakça bölümünde ayrıntısıyla verilmiştir.

TEZİN SINIRLANDIRILMASI

Çalışmamızda Hacı Bektāş-ı Velī'ye atfedilen *Makālāt*, *Fatiha Tefsiri*, *Besmele Tefsiri*, *Velāyet-nāme* olmak üzere dört eseri incelenmiştir. Taranan eserlerdeki bütün sözcüklerin istatistik bilgileri tespit edilerek titizlikle incelenmiştir.

Metinlerin içindeki söz varlığına göre; sözcükler konularına göre başlıklandırılmış ve bağlama göre anlamlandırılmış, daha sonra verilen örnek cümlelerle desteklenmiştir.

1. BÖLÜM: HACI BEKTÂŞ-I VELÎ

1.HACI BEKTÂŞ-I VELÎ

1.1.Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hayatı, Kişiliği ve Eserleri

Hacı Bektâş-ı Velî topluma yol gösteren ve İslâm inancını doğru anlama noktasında halka kılavuzluk eden bir şahsiyettir. 1209-1270 yılları arasında yaşadığı öne sürülmektedir. Ancak bu bilgi kesin değildir. Hacı Bektâş, Horasan'ın Nişabur şehrinde doğmuştur. Hacı Bektâş-ı Velî'nin doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bilgi yoktur. Köken itibariyle Horasanlı olan Hacı Bektâş-ı Velî Nişabur'da doğmuştur.¹

Hacı Bektâş-ı Velî'nin soy kütüğü hakkında birçok görüş mevcuttur. Hazret-i Ali, Hasan Basri, Habib-i Acemi, Davud-ı Tai, Maruf-ı Kerhi, Şeyh Sırrı, Sakati, Cüneyd-i Bağdadi, Ebu Ali Rutbani, Şeyh Ebu Ali Hasan, Şeyh Ebu Osman Mağribi, Şeyh Ebul Kasım, Kerkani, Şeyh Ebu Hasan Kerkani, Şeyh Ebu Karmidi, Fazl İbn-i Mehmet Tusi, Hoca Ahmet Yesevi, Hoca Yusuf Hemedani, Şeyh Lokman Horasani, Pir Hacı Bektaş Velî.²

Hacı Bektâş-ı Velî dünyaya ve ahirete dair görüşlerini Kur'ân'ı merkez alarak temellendirmiştir. Onun eğitim hayatında Lokman-ı Perende'nin büyük bir etkisi olmuştur. Yaşam şekli ise Ahmet Yesevi'ninkiyle örtüşmektedir. Birçok yeri dolaştıktan sonra en son Sulucakarahöyük'e yerleşmiştir.

Genel kaniya göre Hacı Bektâş genç yaşında Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Baba İshak denilen bir dervişten el almış ve Baba İshak'ın öldürülmesinden (1240) sonra bugün kendi adıyla anılan bölgeye yerleşmiştir.³

Değişik kaynaklarda Hacı Bektâş'ın önce Neced, Kerbela, Bağdat ve bazı imamların makamlarını ziyaret ettiği; Şam, Kudüs, Halep, Gaziantep, Elbistan, Tarsus, Bozhöyük, Muğla Kalesi gibi birtakım yerleri de dolaştığı kaydedilmektedir.⁴

¹Kara, Bülent, Anadolu'da Bir Kurucu Akıl: Hacı Bektâş Velî, İncir Yayıncılık, Kayseri 2017, s. 64.

²Eyüboğlu, İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Velî, Özgür Yayınları, İstanbul 1998, s. 62.

³Kara, a.g.e, 2017, s. 65.

⁴Güzel, Abdurrahman, "Hacı Bektaş Velî'nin Hayatı ve Eserleri", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 1994, 1994 (1), ss. 15-21.

“*yes’elūneke ani’r-rūhi ḫuli’r-rūhu min emri rabbī*” “(De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir.) (İsrā, 17/85) M 12a

“*tebāreke’smū rabbike zi’l-celāli ve’l-iḫrām*” (Büyüklik ve ikram sahibi Rabbinin adı yücelerden yücedir.) (Rahmān, 55/78) M 14b

Görüldüğü gibi Hacı Bektāş-ı Velī’nin eserlerinde ayetleri sıkça kullanmıştır.

Hacı Bektāş-ı Velī sadece Anadolu’da değil Balkanlarda da etkisini gösteren bir şahsiyet olmuştur. Anadolu kültürünün içerisinde bulunmaya çalışmıştır. İnsan sevgisini yayan Hacı Bektāş Velī din ve vatan sevgisi üzerinde de durdu.⁵

Makālāt adlı eserinde tasavvufi konular ağır basmaktadır. Hz. Adem’den ve Hz. Havva’dan bahsederek insan neslinin başlama sürecini, insanın kimyasında bulunan maddeleri, ilim kuvvetini, Allah’ın kudretini, abdest almanın yüceliğini, ibadet etmenin faziletini, haramdan sakınmak gerektiğini, helāle yönelmenin doğruluğunu, cennette bulunan güzellikleri, cehennem azabını, Allah’ın rahman ve rahim olduğunu, marifeti, insanın kendisini bilmesi gerektiğini, akıl unsurunu, Allah’a inanmak ve tövbe etmenin güzelliğini, İslam’ın beş şartını, tevekkül ve tefekkür etmenin erdemini, aşkın güzelliğini, Allah’a kavuşmak dileğini, makamları, Allah’tan yana her zaman ümitli olmak gerektiğini, perhizkār olmayı, Allah’ın bağışlayıcı olduğunu, ateşin türlerini, suyun türlerini, gönlü, yazıcı melekleri, Allah’ın bütün imkânları ademoğlunun hizmetine sunduğunu, insanın oluşumunu, Hz. Muhammed’i, elest meclisini, anlatmıştır.

Hacı Bektāş-ı Velī’ye ait olduğu genel olarak kabul edilen eserler şunlardır: Bismele Tefsiri, Fatiha Tefsiri, *Makālāt*, *Kitābü’l-Fevāid*, *Makālāt-ı Gaybiyye* ve *Kelimāt-ı Ayniyye*.

Makālāt tamamen didaktik bir üslupla yazılmıştır. Hacı Bektāş-ı Velī bu eserinde; insan olmayı idrak etme, insanın dünyaya geliş gayesini, ibadeti, ölümü, iyiliği, kötülüğü vb konuları gerek teşbihler yaparak gerekse bölümler şeklinde aktararak işlemiştir. Onun öğretisinin anlaşılabilmesi için bu eser iyi bir rehberdir. Hacı

⁵Çubukçu, İbrahim Agāh, *Türk-İslām Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 183, Ankara 1987, s. 213.

Bektāş-ı Velî'nin eseri olmadığı konusunda bazı tartışmalar mevcuttur. Araştırmacılarının görüşlerini temellendirdikleri eserlerde belli bir kesinlik yoktur.

Mukaddime ile başlayan *Makālāt*, besmele, hamdele ve salve kısımlarından oluşan bölümlerinde Hacı Bektāş'a övgüler de bulunmaktadır.⁶

Hacı Bektāş Velî *Fatiha Tefsiri*'nde, Fatiha sûresinin yorumunu ve düşüncelerini beyan eder. *Fatiha Tefsiri*, Hacı Bektāş Velî'nin tefsir tarzındaki bir başka eseri olan *Besmele Tefsiri* ile bazı ortaklıklar taşımaktadır.⁷ Cehennemde bulunan kuyulardan, azaplardan, çeşitli âyetlerden, Rasûlullah'tan, namaz kılmaktan, tamunun adlarından, dört kutsal kitaptan, Kâbe'den, uçmaktan, sekiz uçmak kapısından ve peygamberlerden bahsetmiştir. *Fatiha Tefsiri* uzun süre tespit edilememiştir. Daha sonra Hüseyin Özcan⁸ eser üzerine bir çalışma yapmıştır.

Fatiha Tefsiri ile *Besmele Tefsiri* arasında bazı ortaklıklar söz konusudur. İki eserde de Hz. Muhammed'e ve hadislere yer verilmiştir. Fatiha suresinin kelimelerinin sayısı ve surede kullanılmayan harflerle ilgili tasavvufî yorumlarda bulunması da eserdeki bir diğer önemli noktadır.⁹

Besmele Tefsiri'nde Allah'ın merhamet edici ve bağışlayıcı sıfatlarını içerisinde barındıran esmalarından bahsetmiştir. Eser besmele ile başlar. Allah'a ve onun elçisi olan Hz. Muhammed'e övgülerde bulunulur. Daha sonra ibadet, ahiret, günah, sevap, Allah'ın isimleri, Allah'ı zikretmenin güzelliği, küçük kıssalardan bahsedilmektedir. Bu eserdeki en önemli nokta ise Allah'ın Rahman ve Rahim sıfatlarının yer almış olmasıdır. Besmele söylenmesinin çok fayda getireceği eserde belirtilmiş olmakla birlikte onun kerâmetlerinden de bahsedilmiştir. Bu eserde Hacı Bektāş-ı Velî, Allah'ın Allah, Rahman ve Rahim isimleri üzerinde durmuş; her işe, 'Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm' diyerek başlamanın yarar ve faziletlerinden bahsederek besmeleyi yorumlar.¹⁰

Makālāt-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye adlı eser Farsça olarak yazılmıştır.

⁶Kara, a.g.e, 2017, s. 70.

⁷Özcan, Hüseyin, Hünkar'ın Fatiha Tefsiri, Ufuk Yayınları, İstanbul 2012, s. 47.

⁸Özcan, a.g.e, 2012.

⁹Kara, a.g.e, 2017, s. 72.

¹⁰Kara, a.g.e, 2017, s. 69.

Şathiyye adlı eseri ise Türkçe ile yazılan bir eserdir. Dönemin dil özelliklerini temsil eder.

Kitab'ul Fevā'id adlı eserinde Hacı Bektāş-ı Velī'nin sözleri yer almaktadır.

Velāyet-nāme adlı eserinde Arapça ve Farsça sözcükler ağırlıktadır. *Velāyet-nāme*, kahramanlık unsurlarını da bünyesinde barındıran; bu açıdan *Battalnāme*, *Saltuknāme* gibi epik geleneğimizde din tesiri altında oluşturulan eserlerden biridir.¹¹ Eser içerisinde çeşitli şahsiyetler, erenler, dervişler, çeşitli kıssalar, ahiret ve ölüm, fani dünyanın geçiciliğinden bahsedilmiştir. Manzum ve mensur kısımlar iç içedir. Hacı Bektāş Velī'nin hayatı, erkānı, ayini, giyiniş tarzları, kerāmetleri ve yolu üzerine müritleri ve muhipleri tarafından bir araya getirilmiş menkıbelerin toplamı olan *velāyetnāme* / *menākıbnāme* bu açıdan kıymetli bir eserdir.¹²

Velāyet-nāme'de Anadolu'ya ait kültürel motifler ve olağanüstü vakalar sıkça yer almıştır. Olağanüstü olaylar genellikle Hacı Bektāş-ı Velī merkezinde gerçekleşmiştir. Gerek yemek kültürü (bişi, yağ, yahni, darı vb), gerekse olağanüstü olaylar (don değiştirme, ejderha vb) inanç çerçevesinde yansıtılmıştır. Sözcükler “Hacı Bektāş-ı Velī'nin Eserlerinde Söz Varlığı” bölümünde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Buradan eserin sosyolojik yönü hakkında çıkarımlarda bulunulması mümkündür. Eserde çeşitli olaylar etrafında ön plana çıkan kerāmetler, aslında Hacı Bektāş-ı Velī'ye bir kutsallık atfetmektedir. Eserin birden fazla nüshası mevcut olmakla birlikte Hacı Bektāş-ı Velī'ye ait olması noktasında bazı ikilemler vardır. Hacı Bektāş-ı *Velāyetnāmesi*'nin en eski nüshası, Hacıbektaş'taki tekkesinden gelen ve bugün Ankara Kütüphanesi'nde bulunan nüshadır. Eserin nazım ve nesir kısımlarının düzeltilmesi, daha sonra tekrar değiştirilmesi eserde zaman içerisinde bazı değişiklikler meydana getirme ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Tamamı nazım olan metnin yer yer nesre çevrilmiş olabileceği de göz önünde tutulmalıdır.¹³ Edebiyat tarihi içerisinde *velāyetnāme* türünde birçok eser verilmiştir. *Velāyetnāmeler* içerisinde en tanınmış olanı Hacı Bektāş-ı Velī *Velāyetnāmesi*'dir. Sonraki yüzyıllarda *menākıbnāme* ve *velāyetnāme* geleneği etkisini kaybederek devam etmiştir. Eserin manzum veya mensur

¹¹Gölpınarlı, Abdülbaki, *Vilāyet-nāme*, İnkılāp Yayınları, İstanbul 2014, s. 8.

¹²Duran, Hamiye, “*Velāyetnāme*'ye Göre Hacı Bektāş Velī”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektāş Velī Araştırma Dergisi*, 2010, 2010 (55), ss. 129-138.

¹³Coşan, Esad, *Makālāt, Seha Neşriyat*, Ankara 1986, s. 16.

türde yazılmış olması noktasında bir karışıklık söz konusu olduğu için istinsah tarihi ve müellifinin kim olduğu tam olarak belirlenmiş değildir. Bazı araştırmacılar eserin yazar kişinin Uzun Firdevsî olduğu yönünde görüşler ileri sürmüşlerdir.

Eserde Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatındaki bazı olağanüstü durumlar, kerâmetler, belli şahsiyetlerle olan ilişkileri, onun öğretisini yansıtan inançlar yer almıştır. Eserin kişi kadrosu içerisinde halifeler, müridler ve pirlar bulunmaktadır. Velâyet-nâme; Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatını ve inançlarını içeren ve ona ait olan yemek kültürü, kıyafet tarzı, yaşam şekli gibi özellikleri yansıtan bir eserdir.

Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi üzerine Erich Gross¹⁴, Sefer Aytekin¹⁵, Abdülbaki Gölpınarlı¹⁶, Hamiye Duran¹⁷ adlı araştırmacılar çalışmışlardır.

1.2.Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'ya Gelişi ve Türklükle İlişkisi

Hacı Bektâş-ı Velî Anadolu'ya geldiğinde Anadolu'da birçok siyasi olaylar gerçekleşmekteydi. Moğol istilasını bunların başında gelen olaylardandır. Hacı Bektâş-ı Velî Anadolu'ya gelmeden önce birçok yerde bulunmuştur. Hacı Bektâş Velî, Anadolu'ya gelmeden bazı Arap ülkelerini ziyaret etmiş, buralardaki âlimlerle sohbet ve ilmî münakaşalarda bulunmuştur.¹⁸

Hacı Bektâş-ı Velî Anadolu'ya geldikten sonra sevgi ve hoşgörü anlayışını insanlara aşılamıştır. İslam inancının emrettiği vazifeleri insanlara öğütleyen yol gösterici bir mutasavvıftır. Hacı Bektâş-ı Velî, Nişabur'dan ayrılmasına sebep olan şey, onun gibi diğer derviş ve şeyhlerin de ayrılmasına sebep olan Moğol istilasıdır.¹⁹

Hacı Bektâş-ı Velî de Anadolu'da halka yol gösteren dervişlerden birisidir. Onun öğretici vasfı toplumun aydınlanmasını sağlayan faktörlerden olmuştur.

¹⁴Gross, Erich, Das Vilâjetnâme des Haggi Bektasch , Leipzig 1927.

¹⁵Aytekin, Sefer, Velayetname-i Hacı Bektaş Velî, Emek Basım Yayınevi, Ankara 1955.

¹⁶Gölpınarlı, Abdülbaki, Vilâyet-nâme, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958

¹⁷Duran, Hamiye, Velâyetnâme, (2. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014.

¹⁸Özcan, a.g.e, 2012, s. 21.

¹⁹Ocak, Ahmet Yaşar, Türk Sufiliğine Bakışlar, (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 455.

1.3.Hacı Bektāş-ı Velī Döneminde Yaşayan Diğer Mutasavvıf Şairler ve Yazarlar

Hacı Bektāş-ı Velī ile birlikte Anadolu'ya göç eden sufiler arasında Ahmet Yesevî, Yunus Emre ve Mevlana'nın olduğu bilinmektedir. Hacı Bektāş-ı Velī'nin Anadolu'ya gelmesi, Ahmet Yesevî'nin emir ve işaretleriyle olmaktadır.²⁰ Anadolu'da meydana gelen siyasi ve sosyal vakalar insanlar arasında yoksulluk, korku ve ümitsizliği artırmıştır. Dolayısıyla tasavvuf anlamında birtakım değişiklikler de görülmeye başlamıştır.

1.4. Hacı Bektāş-ı Velī ve Alevilik-Bektāşilik

Türkler arasında İslamiyetin yayılmasından önce din noktasında belirli bir bütünlük yoktu. Gök Tanrı inancı ve uygulamaları hâkim durumdaydı. 13. yüzyılda Anadolu'da siyasî ve sosyal anlamda belirli değişiklikler meydana gelmesiyle birlikte dinî inançlarda da birtakım değişiklikler olmuştur. Dinî inançlar açısından bakıldığında, bütün bir Orta Asya'da inanç bazında tam bir çeşitlilik ortamı yaşanmaktaydı.²¹ Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra inanç anlamında birtakım ayrılıklar da oluşmaya başlamıştır. Alevilik ve Bektāşilik inancı artık kök salmıştır.

Bektāşiliğin kurulmasında Hacı Bektāş-ı Velī öncelikle bir büyük ve pir olarak addedilmiştir. Anadolu'ya geçtikten sonraki işi İslamiyet'i yaymak olmuştur. Bektāş Velī Lokman'dan ulum-ı zâhire ve batına tahsil ederek az zamanda bu ilimlerin bir rüknü mertebesine ulaşınca (diyar-ı Rum) a, yani Anadolu'ya geçmeğe karar verdi.²² Bektāşilik sadece Anadolu'da değil aynı zamanda Balkanlarda da yayılmıştır. Eskiden ve günümüzde olmak üzere Bektāşilik inancını buralarda sürdüren pek çok insan vardır. XVII. asırda imparatorluk memleketlerinin birçok sahalarında ve bilhassa Anadolu ve Rumeli'de büyük inkişaf gösteren Bektāşiliğin XIV. ve XVII. asırlarda Arnavutluk ve Epir kıtalarında inkişafını ve İslamlaştırma faaliyetini devam ettirdiği görülüyor.²³

Bektāşilik inancı diğer tarikatlarda da bulunan tasavvuf, insan-ı kâmil, dört kapı, mürit, mürşit, Allah aşkı, dört unsur gibi başlıkları da içerisinde barındırır. Bu başlıklar

²⁰Kara, a.g.e, 2016, s. 76.

²¹Bozkuş, Metin, "Türklerin İslamiyeti Kabulü ve Aleviliğin Türkler Arasında Yayılması", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, 2 (2), ss. 409-418.

²²Samancıgil, Kemal, Bektāşilik Tarihi, Tecelli Matbaası, İstanbul 1945, s. 173.

²³Samancıgil, a.g.e, 1945, s. 26.

kendi içerisinde ayrıntılı bir şekilde incelenebilir. Günümüzde ise bu inanca dair bazı uygulamalar değişiklik gösterebilmektedir. Hz. Ali, Bektâşilik inancında oldukça büyük önem taşımaktadır. Bektâşilikte hem Hz. Muhammed hem de Hz. Ali baş olarak görülür. Hz. Muhammed ve Hz. Ali sevgisini edebî eserlerde de görmek mümkündür.²⁴

Hacı Bektâş Velî'nin eserlerini teşekkül eden söz varlığı Alevilik ve Bektâşilik inancının bütün izlerini taşımakla birlikte o dönemdeki Anadolu kültürünü idrak edebilme noktasında bizlere katkı sağlamıştır. Dolayısıyla onun eserlerinin çözümlenmesi, 13. ve 14. yüzyıl Türkçesinin kullanımını daha net görebilme olanağı sunmuştur.

Eski Anadolu Türkçesi Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserlerinde büyük bir akıcılıkla kullanılmıştır. O dönemde Anadolu, sadece sosyal ve siyasal geçiş dönemi içerisinde değil aynı zamanda dil açısından da bir geçiş dönemi yaşamaktaydı. Bu geçiş dönemi içerisinde yetişen Yunus Emre, Şeyyad Hamza, Sultan Veled, Ahmed Fakih vs yazarlar ve şairler eserlerinin ilk örneklerini vermekteydiler. Anadolu'da yaşanan sosyal ve kültürel değişimler dil tarihini de belli açılardan etkilemiştir. Dolayısıyla Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserleri, Eski Anadolu Türkçesinin fonetik ve morfolojik özelliklerini taşımaktadır. Ancak Velâyet-nâme adlı eserde Arapça ve Farsça sözcükler oldukça fazladır.

1.5. Hacı Bektâş-ı Velî Üzerine Yapılan Çalışmalar

Aka, A. (2003). Hacı Bektâş-ı Velî'nin Vilayet-nâmesi'ne Göre Dini İnanç Adap ve Erkanlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Akbalık, H. (2015). Değerler Eğitimi Bağlamında Hacı Bektâş-ı Velî'nin Eserlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Aslan, F. (2007). Hacı Bektâş-ı Velî'nin düşünce dünyası / Mindworld of Hacı Bektaş-i Veli, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

²⁴Birge, John Kingsley, Bektâşilik Tarihi (çev. Reha Çamuroğlu), (1. Baskı), Ant Yayınları, İstanbul 1991, s. 150.

Bozkurt, H. (2008). Hacı Bektāş-ı Velī'nin Din Tasavvuru, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çimen, Ş. (2004). Alevi Bektaşî Kültüründe Hacı Bektāş Velī'nin Külliyesi'nin Yeri ve Önemi / The Position and Importance of Hacı Bektāş Velī Complex in Alevism Bektashism Culture, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dindi, E. (2006). Hacı Bektāş Velī'de Kur'ân Anlayışı / Hacı Bektāş Velis' Understanding Koran, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Duran, H. (1987). Hacı Bektāş-ı Velī'nin Makālāt'ında Din ve Tasavvuf, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Duran, H. (1995). Hacı Bektāş-ı Velī Velayet-nāmesi ve Velayet-Nāme'de Geçen Keramet Motifleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dündar, S. (2002). Vilayet-name-i Hünkār Hacı Bektaş Veli, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Hacı Bektāş-ı Velī üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Taradığımız kitaplardan ulaştığımız çalışmalar şöyledir:

İnan, S. (2008). Hacı Bektāş-ı Velī'nin Makālāt-ı Sūfiyane Adlı Eserinin İsmail Bin Mikail Tarafından yapılan Türkçe Çevirisinin Transkripsiyonu ve Cümle Bilgisi İncelemesi / Analysis of Makālāt which is written by Hacı Bektaş-ı Velī and Translated into Turkish by İsmail Bin Mikail in Aspects of Transcription and Syntax, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Kardaş, S. (2016), Ali Nihanî'nin Manzum Hacı Bektāş-ı Velī Velayet-nāmesi (İnceleme-metin-sadeleştirme-dizin) / The Velayet-nāme of Haji Bektash Veli written in

poeticby Ali Nihanî (Analysis-text-translation-index), Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Salman, M. (2005). Hacı Bektâş-ı Velî Anma Törenlerinin Alevi-Bektâşi Kimliğinin Kuruluşundaki Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Salman, M. (2012). Günümüz Türkiye'sinde Baba Soylu, Kutsal Bir Aile: Hacı Bektâş-ı Velî'nin Evlatları, Ulusoy Ailesi Üzerine Etnografik Bir Çalışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hacı Bektâş-ı Velî üzerine yapılan sözünü ettiğimiz akademik çalışmaların haricinde birçok makale, kitap ve yazı mevcuttur.

Hacı Bektâş-ı Velî'ye ait olduğu genel olarak kabul edilen eserler şunlardır: Besmele Tefsiri, Fatıha Tefsiri, Makâlât, Kitâbü'l-Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye. Söz konusu eserler hakkındaki bilgiler, "Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hayatı, Kişiliği ve Eserleri" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır.

Eserler üzerine yapılan çalışmalar şöyledir:

Coşan, Esad, Hacı Bektaş Velî ve Makâlât, Seha Neşriyat, İstanbul 1987.

Güzel, Abdurrahman, Hacı Bektaş Velî ve Makâlât, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

Duran, Hamiye, Besmele Tefsiri, Alevî / Bektâşi Klasikleri I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Vilâyetnâme, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1990.

Şardağ, Rüştü, Besmele Tefsiri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

Yalçın, Alemdar, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniye, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

1.6.Hacı Bektāş-ı Velī ve Eski Anadolu Türkçesi

İncelenen dört eser 13. ve 14. yüzyılın dil özelliklerini temsil etmektedir. Anadolu’da hem Doğu Türkçesinin hem de Batı Türkçesinin birlikte kullanıldığı dönem olan Eski Anadolu Türkçesi, bu süreçte oluşmaya başlamış ve 15. yüzyıla değin devam etmiştir. Dolayısıyla söz varlığı bakımından incelenen eserler Eski Anadolu Türkçesi döneminin dil özelliklerini taşımaktadır. Hacı Bektāş-ı Velī kendi üslubu ile dönemin dil özelliklerini birleştirerek eserlerini oluşturmuştur.

1.7.Hacı Bektāş-ı Velī’nin Eserlerinde Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri

Taranan eserlerde Eski Anadolu Türkçesi döneminde en sık görülen fonetik ve morfolojik birtakım özellikler tespit edilmiştir. Hacı Bektāş-ı Velī’nin eserlerindeki ses ve şekil bilgisi özellikleri aşağıda belirtilen karakteristik ses hadiseleri çerçevesinde incelenmiştir.

Yuvarlaklaşma :

Metinlerde Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliği olan yuvarlaklaşma olayına sıkça rastlanmaktadır. Eski Anadolu Türkçesini önceki dönem yazı dillerinden farklı kılan karakteristik özelliklerinden biri ünlü yuvarlaklaşmasıdır.²⁵

Eserlerde yuvarlaklaşma olayına rastlanan örnekler ve metin numaraları şu şekildedir:

a+n+uñ V 15a

bağ-duğ+ı+n+ca BT 10a

cānib+imüz+den V 85a

çık-ar-duğ+ı+dur V 88a

dağıl-ur M 21b

el kal-dır-up V 145b

fevt ol-ma-sun V 86b

²⁵Karahan, Leyla, “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili Ağız İlişkisi”, Turkish Studies, 2006, 1 (1), ss. 9-12.

şefâ^c at+cu+ñuz M 18a

şerî^c at+uñ M 8a

şerr+iñüz V 22a

Bildirme Kipinin Yuvarlak Şekilde Kullanımı:

Bildirme kipi Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak şekilde kullanılan kiplerden birisidir.

a+n+uñ+dur M 14a

aç-duğ+ı+dur V 43b

...

/e/ < /i/, /i/ < /e/ Kapalı e:

Eski Anadolu Türkçesinde sıkça görülen /e/ < /i/ veya /i/ < /e/ dönüşümüne rastlanmaktadır. Dolayısıyla metinlerde tam olarak /e/ vokalinin yerine /i/ vokaline doğru /e/ ile /i/ arasında bir ses meydana geldiği için bu şekilde ifade edilmiştir. Kapalı e, i-e değişikliğinin bir safhası olup açık e ile i arasında bir vokaldir.²⁶

aç-ı-vir-e FT 76

destür vir-se-ñ V 45a

di-di FT 71

di-mek+lig+i M 5a

h < k

aḥşam < akşam V 128b

aḥtar-ıl-dı < aktarıldı V 129b

...

²⁶Ergin, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2009, s. 57.

t < d

İlk hecede bulunan t,   ünsüzleri d ünsüzüne dönüşerek tonlulaşma hadisesi gerçekleşmiştir.

daşra < taşra M 3b

dat+lu < tatlı M 13a

dırnağ+uñ < tırnağın V 97a

ditre-di < titre-di V 96b

dut-a < tut-a BT 25b

...

Teklik Birinci Şahıs Eki –vAn:

Eski Anadolu Türkçesinde teklik birinci şahıs ekinin **–vAn** şeklindeki kullanımına rastlanmıştır. Bu dönemde geniş zaman kipinde teklik birinci şahıs ekinin kullanımı genellikle bu şekildedir.

ağır+la-y-a-ven BT 24a

bağ-ar-ven BT 29a

başar-ma-y-a-ven BT 20b

bil-mes-ven BT 12a

dil+e-r-ven BT 22b

–U Zarf-fiil Eki :

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan **–U** zarf-fiil ekine rastlanmıştır.

dil+e-y-ü V 26b

...

–IbAn, -UbAn Zarf-fiil Eki :

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan **-İbAn**, **-UbAn** zarf-fiil ekinin kullanıldığı görülmüştür.

āh id-üben V 17b

at-uben V 16b

baş-uben V 148a

çık-uben V 16a

dut-uben V 21b

...

-cİlAyIn Eki :

Hacı Bektāş-ı Velī'nin incelenen dört eserinde **-cİlAyIn** ekinin kullanıldığı görülmüştür.

a+n+cılayın FT 72

-İcAk Zarf-fiil Eki:

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan **-İcAk** zarf-fiil ekinin kullanıldığı görülmüştür.

āhır ol-ıcağ V 63b

buñ+al-ıcağ BT 20b

çık-ar-ıcağ V 43a

de-y-icek BT 29a

di-y-icek BT 3a

...

-İsAr Gelecek Zaman Eki:

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan –IsAr gelecek zaman ekinin kullanıldığı görülmüştür.

āḫir id-iser V 142a

bil-iser M 5a

bul-ma-y-ısar V 143a

gid-iser V 142a

ol-ısar BT 15b

...

Düz Ünlülü Teklik Üçüncü Şahıs Görülen Geçmiş Zaman Eki:

Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü eklerden olan teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman ekine rastlanmıştır.

girü dön-di V 137b

göç-di-ler V 114a

koy-dı M 20b

ma‘ lüm ol-dı V 88a

ol-dı-lar V 129b

...

Teklik 2. şahıs emir ekinin Eski Türkçedeki kullanımına rastlanmıştır. Eski Türkçede kullanılan emir kipinin uzantıları Eski Anadolu Türkçesinde de görülmektedir. Taradığımız eserlerde teklik 2. şahıs emir ekinin “-gIl” biçiminde kullanıldığı görülmüştür. Kaşgarlı, emir kipinin 3. şahıs çekiminde Türklerin yani Karahanlıların fiil kök ve tabanları üzerine teklik çekiminde –ğıl/-gil, -kıl/-kil (C I, s. 43-45), çokluk çekiminde –ñlAr ekini getirmelerine karşılık (C II, s. 45), Oğuzların

(Kıpçaklarla birlikte), 2. şahıs teklik için yalnız fiil kök ve tabanlarını kullandıklarını, çokluk için de –İñ ekini eklediklerini bildiriyor.²⁷

al-ğıl V 127b

añla-ğıl V 146b, V 147b

bağış+la-ğıl FT 72

bil-gil FT 71

bil-gil V 81a

...

Teklik Birinci Şahıs Emir Eki –**AyIn**:

Teklik birinci şahıs emir ekinin –**AyIn** şeklinde kullanıldığı görülmüştür.

bağış+la-y-ayın FT 72

di-y-eyin BT 3a

düz-i-vir-eyin BT 25b

gör-eyin BT 17a

...

Vasıta Hâli –**IIA**:

Ancak daha sonra Eski Anadolu Türkçesi döneminde vasıta ekinin –**IIA** şeklinde görülmeye başlamıştır. Taranan eserlerde yine Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak görüyoruz.

allāh+ıla FT 73

āşān+lığ+ıla V 6a

baş+ıla M 20a

²⁷Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi, (3. Basım), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 50.

cān+ıla BT 17a

ġilmān+ıla BT 26b

...

Çokluk Birinci Şahıs Eki –vUz:

Eski Anadolu Türkçesinde çokluk birinci şahıs ekinin –vUz şeklindeki kullanımına rastlanmıştır.

aman vir-me-y-e-vüz V 118a

bul-avuz V 101a

bul-avüz V 39a

bul-ur-sa-vuz V 118a

cum^c a+y+ı kıl-avuz V 86b

...

–dİkdA, -dUkdA Zarf-fiil Eki:

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan –dİkdA, -dUkdA zarf-fiil ekine rastlanmıştır. Bu dönemde sıkça kullanılan ek yapısı taranan eserlerde de sıkça görülmüştür.

baş-duḡda V 77a

bī-dār ol-duḡda V 138a

el ur-duḡda V 137a

fevt ol-duḡda V 122b

geç-dükde V 135a

gel-dükde V 101a

gūş it-dükde V 84a

ot-ur-duğda V 67a

...

Küçültme Eki –**cugaz**:

Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan –**cugaz** ekinin kullanımına rastlanmıştır.

çirk+cugaz+ı+n V 71a

kuş+cugaz+lar V 47a

...

Düz Ünlülü Teklik Üçüncü Şahıs İyelik Eki :

Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan düz ünlülü ekler kullanılmıştır. Teklik üçüncü şahıs iyelik eki düz şekliyle kullanılmıştır.

gök+yüz+i+n+e V 19b

gönl+i BT 28a

göz+i+n+e V 128b

göz+i+y+le M 13a

huzür+ı+n+a V 33a

...

Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan –**IAyIn** ekine rastlanmıştır.

gör-düg+i+n+leyin BT 18b

gör-düg+üm+leyin V 106a

...

Eski Türkçede özellikle Uygur Türkçesi döneminde Soğdça ve Çince kökenli kelimelere rastlanmaktaydı. Eski Anadolu Türkçesi dönemine gelindiğinde ise

İslamiyet'in etkisiyle Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin sayısı artmıştır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin incelenen eserlerinde de bunun etkisi görülmüştür. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait belirli sözcükler eserlerde yer almıştır. Bu kelimeler ve metinlerde geçtiği yerler ise şöyledir:

ay-r-u+ksı BT 15a

beliñ+le-di M 19a

buğl M 8b

buğl+i+n BT 24b

çalab M 16a

çün V 16a

çü V 142a

dağı BT 22b

deb-re-d-ir-ler M 21b

degme BT 17b

delim M 7b

diriğā BT 13a

düke-l+i BT 10a

ey-d-ür BT 10b

ey-it-di V 33b

ıssı V 27b

imdi V 81b

2. BÖLÜM: HACI BEKTÂŞ-I VELÎ'NİN ESERLERİNDE SÖZ VARLIĞI

2.HACI BEKTÂŞ-I VELÎ'NİN ESERLERİNDE SÖZ VARLIĞI

Çalışmada Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserlerindeki sözcükler istatistik açıdan incelenmiş olup hem tematik hem de şekilsel bakımdan analiz edilmiştir. Bu şekilde onun söz varlığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde Hacı Bektâş-ı Velî'nin eserlerindeki sözcükler, başlıklarına göre tek tek analiz edilmiş ve istatistik açıdan değerlendirilmiştir.

2.1.Özel Ad Bilgisi

2.1.1.Kişi Adları (Unvan Niteleyicileri ve Unvanlarıyla Kişi, Büyük Zatlar, Peygamber, Derviş, Şeyh, Eren ve Halife Adları)

açak: Açak. Hacı Bektâş-ı Velî'nin tekkesinde olan bir kişi adıdır. Metinde Açak'ın Hünkâr Hâcî Bektâş-ı Velî Kaddesa'llâhu sırrahu'l-^ç azîz hazretinin asitanesinde yer alan bir kişi olduğundan, iki öküzle çift sürdüğünden, öküzlere çok iyi baktığı için kimsenin ona kusur bulamayacağından, yerlerini yumuşak ettiği, yemlerini zamanında verdiği ve vücutlarına batan nesneleri atıp temizlediği ifade edilmiştir.

“Râviler şöyle rivâyet iderler ki Hünkâr Hâcî Bektâş-ı Velî Kaddesa'llâhu sırrahu'l-^ç azîz hazretinüñ âsitânesinde açak nâm bir kimesne varıdı.” (V 78a)

âdem: Adem Peygamber. İnsanlığın doğuşu ve türemesi Adem Peygamber ile olmuştur. Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva insanlığın başlangıç noktasını oluşturmuştur. Kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de de bu konudan bahsedilmiştir. Hz. Adem (as)'ın isminin ilk yaratılan insan olarak çamur ve türevleri içinde geçmesi ilk insanlardan birinin Hz. Adem olduğuna kesin ve güçlü kanıttır.²⁸

Besmele Tefsiri'nde Hz. Âdem'in cennetten dünyaya gönderilişi ve onun fîrak acısı anlatılmıştır.

²⁸Gürbüz, Deniz, “Kur'an'a Göre Hz. Adem (as)'ın Serüveni”, Journal of Islamic Research, 2011, 22 (2), ss. 89-105.

Makālāt'ta ise Allah'ın Hz. Ādem'i yaratmasından bahsedilmiştir. Orada “akıl, ud u hayā, ilm, öyke, hased” gibi unsurların Hz. Ādem ile olan konuşması aktarılmıştır. Söz konusu unsurların konum olarak nerede oldukları ve iyilik-kötülük bakımından hangi yönde oldukları vurgulanmıştır.

“Yā Ādem niçün ağlarsın.” (BT 21b)

aḥmed : Ahmet. Hz. Muhammed. Peygamberimizin adı farklı sıfatlarla ifade edilmiş olup “Ahmed” şekli de bunlardan birisi olmuştur. Hacı Bektāş-ı Velī'nin eserlerinde de bu sıfatı görmemiz mümkündür. “Ahmed” ifadesiyle Hz. Muhammed vurgulanmıştır. Bu sıfat Arapça kökenlidir ve “çok övülen, övülmüş” anlamlarını taşımaktadır. Hz. Muhammed için bu sıfatın kullanılması da bu sebeple olmuştur.

Besmele Tefsiri'nde Hz. Muhammed'in çok rahmetli olduğu, onun rahmet balçığıyla yoğrularak yaratıldığı, ahlakının ve kereminin çok güzel olduğu ve Allah'ın ona Miraç gecesinde “Bahrü'l Atā, Bahrü'l-Cūd, Bahrü's-Semāha” adlı üç deniz göstermesinden bahsedilmiştir.

“Yā Aḥmed dört kitāb kim gökden indi.” (BT15b)

aḥmed yesevī: Ahmet Yesevi. Türk dünyasını tasavvufi anlamda etkileyen, şair, din büyüğü olan Orta Asya erenlerinden. Ahmet Yesevi Orta Asya Türklerinin hızlı bir şekilde İslam'ı kabul edip ruhlarına sindirmelerinde büyük rol oynamıştır.²⁹

Hoca Ahmed Yesevī, Yesi kasabasında devamlı olarak ta'lim ve irşād ile meşgul oldu.³⁰

Ahmet Yesevi'nin İslamiyet'in yayılmasındaki önemi son derece büyüktür. O, Anadolu erenleri içerisinde bu görevi üstlenmiş kıymetli bir mutasavvıftır. Ahmed Yesevī ilim, irfan ve amelin yanı sıra aşk, sevgi ve merhamet üzerinde de önemle durmuştur.³¹ Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen eserlerinde Türkçeyi kullanmayı tercih etmiştir. İlk Türk mutasavvıf olmasıyla bilinmektedir. Yesevilik ve

²⁹Türer, Osman, “Hoca Ahmed-i Yesevi'nin Türk-İslam Tarihindeki Yeri ve Tasavvufi Şahsiyeti”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996, 0 (12), ss. 11-27.

³⁰Köprülü, Mehmet Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976, s. 32.

³¹Kalın, İbrahim, “Hoca Ahmet Yesevi, Hüküm ve Hikmet”, Bilig, 2017, (80), ss. 1-14.

Alevilik inançlarının yayılmasına öncülük etmiştir. 63 yaşından sonraki hayatını çilehânesinde ibadet ederek geçirmiştir. Velâyet-nâme’de Ahmet Yesevi’nin himmetli bir kişi olduğundan, makam ve tekke sahibi bir kişi oluşundan ve izzetli kişiliğinden bahsedilmiştir.

“Şeyhüm Aḥmed Yesevî’nüñ ‘izzeti

Bu za‘îfe kıl ‘ināyet şefkati” (V 26a)

akça koca: Akça Koca. Velâyet-nâme’de adı geçen ve Hacı Bektâş-ı Velî’nin mülâkat ettiği bir erenin adıdır. Akça Koca, Hacı Bektâş-ı Velî’nin halkı aydınlatma noktasında verdiği mücadelede yakınında bulunan ve ona yardım eden erenler arasında yer almaktadır. Ayrıca bu isim coğrafî bir ad olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye sınırları içerisinde Batı Karadeniz bölgesinde yer alan Düzce ilimizin bir ilçesinin adı olarak da bilinmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî’nin halifeleri onunla birlikte Anadolu’ya gelmiş olan Sarı Saltuk Dede Rumeli’nde, Abdal Musa Sultan Elmalı’da, Karaca Ahmed Sultan İstanbul Akhisar’da, Akça Koca Akyazı’da, Barak Baba Bigadiç’te, Hızır Samut Bozok’ta (Yozgat), Sultan Şüca Eskişehir’de, Hacım Sultan Uşak’ta, Taktuk Emre Sakarya bölgesinde, Geyikli Baba Bursa’da inançlarının o bölgelerde başka unsurlar içinde erimemesi, gelişip kök salması için çalışmışlardır.³² Söz konusu halifeler ve Hacı Bektâş-ı Velî’ye yardım eden şahıs adları Velâyet-nâme’de ayrıntısıyla ifade edilmiştir. Velâyet-nâme’de Akça Koca, onun Hacı Bektâş-ı Velî ile olan yakın ilişkisinden, onun zorba bir eşinin oluşundan, köy halkını ve erenlerini eşinin kötü huyuna rağmen bir gece yanında kalmaları için davet etmesi şeklinde anlatılmıştır.

“Murâdıñuz Akça Koca’yı görmek ise uş yoluñuz üzerinde burçak yolar.” (V 55a)

aşhâb: Ashab. Hz. Muhammed’in dostları ve onunla konuşmuş, iletişime geçmiş ve yakın ilişkiler kurmuş olan kişilerdir. Yani onun yakın çevresini ifade eden sözcük olarak kullanılmıştır. Hz. Muhammed’e inanmış ve güvenmiş olan Müslümanlara “aşhâb” denilmektedir. Metinde de bu bağlamda kullanılmıştır. Velâyet-nâme’de ve Makâlât’ta Hz. Muhammed’in yakınları ve onun samimi çevresi “aşhâb” ifadesiyle anlatılmıştır.

³²Aktaş, Çiğdem, “Toplumsal Açıdan Erenlerin Ser Çeşmesi: Hacı Bektaş Veli”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2000, 2000 (14), ss. 199-231.

“Anun āline evlādına aşḥābına aḥbābına etbā‘ına selām olsun kim ‘ında‘ allah faẓīletleri cümle melikden a‘zām ve merāṭıbları sâ‘ir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

aşıl toğan: Asıl Togan. Seyyid Cemāl Sultan’ın oğlunun adıdır. Seyyid Cemāl Sultan Hacı Bektāş-ı Velī’nin çağında yetişen dervişlerden birisidir. Seyyid Cemāl Sultan Alevi ocaklarından birisinin adıdır.

Asıl Togan Velāyet-nāme’de; Cemāl Sultan’ın oğlu oluşu, kuvvetli, heybetli, aziz bir kişi oluşu, gazaba gelip deryanın içinde yürümesi gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

“Ammā erenler remz itdükleri gibi Seyyid Cemāl Sultānun bir evlādı vücuda geldi. İsmi Aşıl Toğan idi.” (V 128a)

ay toğmuş alp: Ay Togmuş Alp. Kaya Bey oğullarından üç kardeşin büyüğüdür. Kaya Big Oğuz cemaatinden gelmektedir. Burada Oğuzların Kayı boyu hikāyesi ele alınmıştır. Velāyet-nāme’de Kaya Big oğlanlarından üç kardeşten en büyüğüne Ay Togmuş Alp dendiği, evsātına Er Togdı Alp, kişisine Gündüz Alp dendiği, bunların bahadır yiğit oldukları, Güzelce Kala’yı kâfir elinden aldıkları anlatılmıştır.

“Uluşına Ay Toğmuş Alp dirler.” (V 121a)

‘**abbas:** Velāyet-nāme’de Necmetü’n-nisve’nin çocuklarından birisi olduğundan bahsedilmiştir. Diğer çocukları Kāsım ve Hamza’dır ve bunların hepsi bir annedendir.

“‘Abbas ve Kāsım ve Hamza cümle bir anadandır.” (V 2b)

‘**alī baba:** Ali Baba. Velāyet-nāme’de adı geçen üç yüz halifeden birisi olduğu ifade edilmiştir. Metinde Hacı Bektāş-ı Velī’nin meşhur üç yüz halifesinin isimleri açıklanırken Ali Baba’nın ismi de zikredilmiştir.

“Evvel Cemāl Seyyid Sultān ve Sarı İsmā‘il hazretleri ve Kolu Açuk Hācim ve Baba Resūl ve Pīr-āb Sultān ve Receb Seyyid ve Sarı Kādī ve ‘Alī Baba ve Barak Baba ve Bahāu‘d-dīn Şultan ve Yahyā Paşa ve Ertalas-Püş Dost-ı Hudā ve Hızır Sāmet ammā bu erenler kim zikr olındı. ” (V 127a)

‘**alī**’: Hz. Ali. Hz. Ali’nin İslam tarihinde ve İslam dininde önemli bir yeri vardır. Hz. Muhammed’in amcasının oğlu ve damadıdır. Dördüncü halife olması sebebiyle tarih içerisinde siyasi bir kimliğe sahiptir. Ayrıca Hz. Muhammed’in yanında yetişmesi ve onun terbiyesi altında zaman geçirmiş olması da kişiliğinin oturmasını sağlayan en önemli faktörlerdendir. Alevilik inancında ise muazzam bir lider olarak benimsenmiştir. Velāyet-nāme’de Hz. Ali’nin nişānlarından birisinin elinin ayasında güzel, yeşil, nurāni bir ben olduğundan bahsedilmiştir. Makālāt’ta ise Hz. Ali’nin bir kişi ile yaptığı konuşma yer almıştır.

“Hemān gūşāde-i bāb-ı hikmet yani Hazreti Hünkār Hācī Bektāş-ı Velī Kaddesa’llahu rabbu’l-‘ālemīn ve ol zübde-i velāyet emīrū’l-mü’mīnīn ‘Alī’nün sırriyum.” (V 9b)

‘**alī mūsāyü’r-rızā** / ‘**aliyyu mūsāyu’r-rızā** / ‘**alī mūsā-yı rızā**: Velāyet-nāme’de adı geçen yedinci imam. Metinde Musā-yı Rızā Musā-yı Sānī’nin çocuklarının olması için dua edişi ve duasının kabul oluşundan bahsedilmiştir. Zeynep Hatun ile Musā-yı Sānī çocuk sahibi olmaları, onun ettiği duayla gerçekleşmiştir.

“İbrāhimü’l-Mücab ‘Alī Mūsāyü’r-Rızā’nuñ ata ana bir kiçi qarındaşıdır.” (V 2b)

“‘Aliyyu Mūsāyu’r-Rızā’yı gönderdükten soñra ol şerbeti alup Zeynep hatun kıtına getürdi.” (V 4b)

“‘Alī Mūsā-yı Rızā nażar-kerdelerinden Hācī Bektāş-ı Velī Horāsān’dan Rūm’a gelüp karar itse gerek ve anuñ ħalīfelerinden Hācīm Şultān nām” (V 131b)

‘**alī**’: İbrāhimü’l-Mücab’ın on oğlundan birisinin adıdır. İbrāhimü’l-Mücab Hācī Bektāş-ı Velī’nin şeceresinde yer alan bir kişidir. Velāyet-nāme’de İbrāhimü’l-Mücab’ın on oğlundan biri olduğu ifade edilmiştir.

“Ca’fer ve ‘Alī ve Hasan dañı İbrāhimü’l-Mücab’uñ üzerinde Türkistān’dan bir yağı çıkdı.” (V 3a)

‘**alī**’: Mūsāyü’s-Sānī hazretinin dört oğlundan birisinin adıdır. Velāyet-nāme’de Cābir, Mahmūd, ‘Alī ve Hasan adlarında dört oğlundan biri olduğu ifade edilmiştir.

“Cābir ve Mahmūd ve ‘Alī ve Hasan pes İbrāhim-i Sānī’yi bildiler kim ‘ilm öğrenmege kıābil oldı.” (V 5a)

‘**arab**: Besmele Tefsiri’nde adı geçen Arap diye hitap edilen kişidir. Eserde Arap’ın Hārūnu’r-Reşid zamanında yaşayan bedevî ve miskin bir kişi olduğu, hayatının kırdan geçtiği ve ömründe hiç hıyar görmediği ifade edilmiştir. Besmele Tefsiri’nde Arap küçük bir hikâyet olarak yer almıştır.

“Arab miskîn zamânıla ol hıyârı halîfeye getürdi.” (BT 5a)

baba rasûl / baba resûl: Hacı Bektâş-ı Velî onun halifelerinden biridir. Onun Baba İlyas olduğu da rivayet edilmektedir. Resul Baba olarak da geçmektedir. Metinde Resul Baba’nın kuvvetli oluşu, çokça velâyet gösterdiği, halkın sevgisini kazandığı ve ebediyete göç ettiği ifade edilmiştir.

“Baba Rasûl bir zamân ol yirde qarâr eyledi.” (V 139a)

“Geldi K ol a uk H cim Baba Res l.” (V 143b)

bah u’d-d n s lt n: Hacı Bekt ş-ı Vel ’nin halifelerinden birisidir. Vel yet-n me’de Hacı Bekt ş-ı Vel ’nin soyu anlatılırken bahsedilen erenlerin adlarından birisidir.

“Bah u’d-d n Ő lt n ve Yahy  Pa a ve Ertalas-P   Ő d  ve H  r S met amm  bu erenler kim zikr olındı” (V 127a)

bah u’d-d n: Vel yet-n me’de adı ge en ve  e itli ker metler ortaya  ıkaran kişidir. Eserde Kayseri ilinde t rl  ker metler, i  retler g sterdiği,  nceki ismine Bah u’d-d n dendiği, h l  B st ncı Baba  eklinde bilindiği, mezarının Kayseriyye  ehrinde olduğu ifade edilmiştir.

“Mukaddem  ismine Bah  ’ d-d n dirlerdi.” (V 37a)

barak baba: Vel yet-n me’de ge en    y z altmı  halifeden birisinin adıdır. Barak Baba hakkında pek fazla bilgi yoktur. Anadolu’da bir ok yeri dola mı , Alevilik-Bekt şilik inancının yayılmasında etkili olmu tur. Barak Baba adına bir risale yazılmı tır. T rkmen olduğu s ylenmektedir. “Barak” s zc ğu Dede Korkut  yk lerinde kutsal bir hayvan adı olarak s k a ge mektedir. Ayrıca T rklerin bir kolu olduğu bilinmektedir. Vel yet-n me’de Hacı Bekt ş-ı Vel ’nin halifelerinden birisi olduğu ve ger ek bir er olduğu ifade edilmiştir.

“Bir halîfem Barak Baba’dur yakîn

Girçek erdür şübhesüz ‘ayne’l-yakîn.”

bāyezid-i bistāmi: Mutasavvıf, alim. Tasavvuf konusunda dikkate alınması gereken isimlerdendir. Allah’a ulaşma çabasını ve bu yolda karşılaşılan durumları dile getirmiştir. Tasavvuf konusuna farklı açılardan bakmış ve sufi anlayışının yerleşmesinde büyük rol oynamıştır. Onun sözlerinde Vahdet-i Vücut fikri, Tenzih fikrini yok edecek derecede kuvvetlidir.³³ Velāyet-nāme’de Bāyezid-i Bistāmi’nin İmam Cafer-i Sādık hazretlerinin mübarek hırkasını alıp yola çıkışı, Lokman-ı Perende’yi Horasan dağlarında arayıp buluşu, ona selam verışı, hırkayı Perende’nin sırtına koyuşu ve bunun üzerine onun şevkle namaza başlayışı, bu namazı on dört yılda kılışı, Bistāmi’nin de on dört yıl ayakta duruşu anlatılmıştır.

“Bāyezid-i Bistāmi on dört yıl ayağ üzerine tırdı.” (V 7a)

bayrām big: Velāyet-nāme’de geçen bir şahsın adıdır. Eserde Bayram Big, suyun üzerine köprü yaptırdığı ve Hacim Sultan’ın bu hayrın yerini bulduğunu söylemesi gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

“Meger kim ol vaqt Bayrām Big anda hazır idi.” (V 132b)

bekçe sultān: Velāyet-nāme’de geçen bir vilāyet ereninin adıdır. Eserde dervişleri olan keskin evliya olduğu, bir vilāyet ereni olduğu, Habib Hacı ve dervişleriyle birlikte Susuz’a geldikleri, burada birkaç gün Hacim Sultan’la sohbet ettikleri şeklinde anlatılmıştır.

“Pes ma‘nādan ol vilāyetüñ erenleri Bekçe Şultān ve Habīb Hācī bir niçe kırbān cem‘ idüp cemā‘atimüzle Hazret-i Seyid’ün mahyāsına varmağa kasd eyledük.” (V 132a)

bektāş / bektāş-ı ħorāsānī: Hacı Bektāş-ı Velī’yi ifade ediyor. “bektāş” sözcüğü Hacı Bektāş-ı Velī’yi vurgulamak için metinde kullanılmıştır. Aynı zamanda Bektāşi kolundan olan kimseyi kastetmek için de kullanılmaktadır. Bektāşiliğin dinī önderi olması sebebiyle sadece bu kavram kullanılarak Hacı Bektāş-ı Velī ifade edilmiştir.

³³Sunar, Cavit, Ana Hatları ile İslam Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1978, s. 36.

Eserde Bektāş-ı Horāsānī'nin ilim öğrenmesi için Lokman-ı Perende'ye verilşi, Lokman-ı Perende'nin ona ders verdiği sırada abdest suyu isteyişi, onun el kaldırıp dua edişi, dua etmesi üzerine mektebin ortasından latif bir su çıkışı, bu velāyet üzerine adının Bektāş Hünkār oluşı şeklinde anlatılmıştır.

“Nāgāh Hazret-i ‘izzetden hitāb irişdi kim yā Bektāş ibādetüñ kabūl oldı diyü nidā geldi” (V 11b)

“Bektāş-ı Horāsānī'den bu velāyeti görüp şevk ile yā hünkār didi.” (V 8a)

belkıs: Hz. Süleyman'ın eşi. “Belkıs” Hz. Süleyman ile duygusal noktada ilişkilendirilerek metinlerde anlatılmıştır. Belkıs genellikle meleğe benzetilmiştir. Hz. Süleyman gerek mührü, gerek hüdhüd kuşu ve gerekse Belkıs ile birlikte anılmıştır. Edebi metinlerde Belkıs motifine Hz. Süleyman ile birlikte rastlamak mümkündür. Besmele Tefsiri'nde Belkıs; Hz. Süleyman'ın besmeleyi yazışı, öleceği zaman onu Belkıs'a verişi, Belkıs'ın okuması ve şehādet edişi, Hz. Süleyman'ın öleceği zaman taç ve kerāmet buluşı gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

“Belkıs okıdı şehādet buldı.” (BT 27b)

burhān abdāl / burhān : Velāyet-nāme'de adı geçen önemli zātın adıdır. Gördüğü bir rüya üzerine kalkıp Hacım Sultan'ın mekān tuttuğu ve aynı zamanda Akkoyunlu yörüklerinden bir taifenin yaylağı olan Susuz denilen mevkie gelir.³⁴

Velāyet-nāme'de Burhan Abdal, Hacım Sultan'ın yanına gelişi, ona derviş oluşı, hizmet edişi, Hacım Sultan'la beraber gezişi gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

“Hācım Şultān Burhān Abdāl birle Banāz ırmađınıñ karşı tarafına geçme...” (V 132a)

“Burhān nām bir kimesne Hācım Şultān'a gelüp ahtarıldı.” (V 131b)

büştāncı baba: Velāyet-nāme'de adı geçen erenlerden birinin adıdır. Hakkında pek fazla bilgi yoktur. Tarlasında meyve yetiştirdiği için kendisine “*Mukaddemā ismine Bahāü'd-dīn dirlerdi.*” Büştāncı baba” denilmiştir. Asıl adı Bahaeddin Çelebi'dir. Eserde de bu durum belirtilmiştir. “Hacı Bektāş-ı Velī ile mülākat etmiştir. Eserde Kayseri ilinde

³⁴Çiftciođlu, İsmail,”Germiyanoğulları Topraklarında Hacı Bektaş Veli Kültünün Temsilcileri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, (53), ss. 179-193.

türlü kerâmetler, işâretler gösterdiği, önceki ismine Bahâu'd-dîn dendiği, hâlâ Bûstâncı Baba şeklinde bilindiği, mezarının Kayseriyye şehrinde olduğu ifade edilmiştir.

“Bûştâncı Baba demekle ma' rûfdur.” (V 37a)

cân baba: Velâyet-nâme'de adı geçen erenlerden birisinin adıdır. Can Baba eserde Hünkâr ile görüştüğü, Hünkâr'ın onun gözünü ve arkasını sığaması, ona safâ-nazar himmet edişi, Gülü Han'ın huzuruna gönderilişi, dört gün kazana koyulup kaynatılması, Hacı Bektâş-ı Velî'nin onu kurtarışı gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

“Adım Cân Baba'dur didi.” (V 109b)

ca' fer / ca' fer-i şâdık : Ca' fer-i Şâdık. İmâm Muhammed Bâkırî'nin oğludur. Ca' fer-i Şâdık Alevilerce kabul gören bir buyruk yazmıştır. “Ca' fer-i Şâdık Buyruğu” olarak bilinmektedir. Alevilikte sözlü geleneğin yanı sıra yazılı gelenek de mevcuttur. Buyruklar yazılı geleneğin içerisinde yer alır ve kutsal görülürler. Eserde İmâm Muhammed Bâkırî'nin oğlu olduğu, Mûsâ-yı Kâzım'ın onun oğlu olduğu şeklinde ifade edilmiştir.

“Ca' fer ve 'Alî ve Hâsan dahı İbrâhimü'l-Mücab'ua üzerine Türkistân'dan bir yağı çıktı.” (V 3a)

“Mûsâ-yı Kâzım Hazret-i İmâm Ca' fer-i Şâdık oğludur.” (V 15a)

cemâl seyyid : Velâyet-nâme'de yer alan üç yüz halifenin adlarından birisidir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin halifelerinden ve müritlerindendir. İmamlar soyundan gelmektedir. Aynı zamanda Derviş Cemal Ocağı olarak bilinen bir ocak adı olarak da bilinmektedir. Kurucusu Cemâl Seyyid'tir. Doğu Anadolu'da yaygın olan bir ocaktır. Eserde Cemâl Seyyid 'in Tükelcik tarafında oluşundan, yemek ve sofraya kurusundan, Tükelcik'ten “Resul Baba yetiş gel” diye seslenişinden, bu seslenişin Resul Baba'ya malum olup yemeğe gelişinden ve birlikte yemek yemelerinden bahsedilmiştir.

“Anda Cemâl Seyyid Hazretleri olurdu.” (V 139a)

çalab virdi: Hacim Sultan'ın oğlu Osman'ın evladının adıdır. Velâyet-nâme'de Hacim Sultan'ın oğlu Osman'ın evlendikten sonra dünyaya gelen oğlu oluşundan, adını Çalap

Verdi koyuşlarından, sol köprücük kemiğinin delik oluşundan, onu Hacim'in yerine geçirmelerinden, uzun zaman dem yum oynatmalarından bahsedilmiştir.

“Hâcim Sultân'un âsitânesine gelüp dervîş oldu. Fahr sülûkın ihtiyâr idüp karâr eyledi. Anı zevcelendürdiler. Bir evlâdı zuhûra geldi. İsmi Çalab Virdi koddılar.” (V 134a)

çüyendi: Çüyendi. Velâyet-nâme'de yer alan önemli bir zâtın adıdır. Eserde Çüyendi'nin Seriyy-i Sakatî'yi rüyasında görüşünden, yetmiş kat hülle giyişinden, başında taç olduğundan, Burak'a binişinden, hangi bahçeye girse meleklerin ey Tahâ ve Yâsîn ehli hoş geldiniz diye bağırışından bahsedilmiştir.

“Uhrâ Çüyendi Raḥmetu'llâhi ‘Aleyh eydür.” (BT 23b)

dāvūd peygamber: Peygamber adı. Hz. Davud. Davud Peygamber Kur'ân'da ve Tevrat'ta zikredilmiştir. Ahlak ve edep bakımından oldukça iyi bir kişiliğe sahip olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca peygamberlik dışında bir de krallık görevi vardır. Onun etkileyici bir ses tonu olduğu, savaşçı ve askeri kimliğe sahip olduğundan bahsedilir. “Hz. Davud” Velâyet-nâme'de sadece bir kez geçmiştir. O da Kilis ilindeki kabrinin ziyaret edilmesi şeklinde ifade edilmiştir.

“Haleb'den dahı çıkup Kilis ilinde Dāvūd Peygamber kabrine geldi meger kim ol yirüñ erenlerinden bir niçe kimesne Hazret-i Hünkâr'ı göricek muḥabbet eylediler.” (V 30a)

dede garkın: Velâyet-nâme'de adı geçen bir zât. Dede Garkın Alevilik sisteminin oturmasında çok özel bir yere sahiptir. Aynı zamanda bir ocak adıdır. Aleviliğin yayılmasında Dede Garkın ocaklarının önemi büyüktür. Bu noktada önemli bir zat olması ve bu inancın ocak zincirleri şeklinde süregelmesi Alevilik inancında önemli bir yer tutmaktadır. Şeceresi hakkında pek bilgi yoktur. Elvan Çelebi “Menākıbu'l-Kutsiyye” adlı eserinde ondan bahsetmiştir. Baba İlyas'ın baş halifesi olduğunu belirtmiştir.

Velâyet-nâme'de Dede Garkın, meşhur geyik derisi börkü ile ifade edilmiştir. İbrahim Hacı; Bektâşilerin kisvetinin elif ve Hüseyinî olduğunu, bu geyik derisi börkün Dede Garkın'a ait olduğunu dile getirmiştir. Dede Garkınoğulları ile İbrahim Hacı'nın oğulları arasında böyle bir tartışma yaşanmıştır.

“Bu geyik derisi b rk me hur Dede Ėarķın’u dur.” (V 35a)

ebu’l-m slim : Vel yet-n me’de adı ge en sava ta yer alan ki inin adıdır. Eserde İbrahim-i M kerrem’in emanetleri Ebu’l-M slim’e teslim edi inden, Ebu’l-M slim’in de onları İmam Muhammed Bakır’a veri inden bahsedilmi tir.

“Merv nun hapsinde Ebu’l-M slim-i Merv  gel p haf yyeten hur ca ic zet taleb idicek ol vuslaları İbr himu’l-M kerrem Ebu’l-M slim’e  ap urdu.” (V 14a)

em r cem sult n / em r cem : Em r Cem Sult n. Babası Fatih Sultan Mehmet annesi  i ek Hatun’dur. Edirne’de d nyaya gelmi tir.  e itli dersler alarak e itim s recini tamamlamı tır. İdari g revlerde bulunmu tur. Cem Sultan ve Papa’ya suikast giri iminde bulunulmu tur. Cem olayı tarihe ge en  nemli olaylardan birisidir. Aynı zamanda iyi bir  airdir. T rk e ve Fars a divanlar yazmı tır.

Eserde Em r Cem Sult n’ın bir er olu u, Hacı Bekt  -ı Vel  ile sohbet edi inden bahsedilmi tir. Ayrıca bir g n kendisine bir  k z kurban getirili i, o kurbanı kabul etmeyi i, ama H nk r’ın kurbanı kabul edi inden bahsedilmi tir.

“Bir g n Em r Cem Sult n’u   o betinde r zg r muz ya asın zikr itdiler.” (V 71b)

“Em r Cem Sult n server bir  ahind r ki degme  ik ra  onmaz.” (V 72a)

emre: Vel yet-n me’de adı ge en Rum erenlerinden birinin adıdır. Eserde Rum erenlerinden olu u, kuvvetli bir vel yet eri olu u  eklinde bahsedilmi tir. H nk r onu yanına getirtmi tir. Emre ye il perde arkasından bir elin  ıktı ını, o elin herkese nasip payla tırdı ı, o elin ortasında ye il, nur ni bir ben oldu unu, onu yine g rse bilece ini s ylemi tir. Hz. H nk r elini a ıp Emre’ye g stermi  ve o benin H nk r’ın elinde mevcut oldu unu g rm  t r.

“Nakld r kim ol zam nda R m erenlerinden bir kuvvetl  vel yet eri varıdı. Adına Emre dirler idi.” (V 33b)

enes bin m lik / enes : Enes bin M lik. Sahabilerden birisinin adıdır. Hz. Muhammed’e uzun yıllar hizmet etmi tir. Hadis ve tefsir ilminin yayılmasında  nemli bir rol oynamı tır. Bir ok ki i yeti tirmi tir. K nyesi Ebu Hamza’dır ve bu k nyeyi kendisine

Peygamberimiz vermiştir. Fatiha Tefsiri'nde Enes bin Mâlik, Resûlullâh'a Fâtiha'nın sevâbını sormasıyla ifade edilmiştir.

“Enes bin Mâlik şöyle rivâyet ider kim Hazret-i Resûlu'llâh sa'llâllâhu 'aleyhi vessellem'e şordum ki Fâtiha'nun sevâbı ne kadardur.” (FT 74)

“Yâ Enes ben Cebrâ' il'e şordum.” (FT 74)

ertogdı alp: Velâyet-nâme'de Kaya Big oğullarından üç kardeşin evsatına verilen addır. “Ertuğrul” olarak da geçmektedir. Eserde Oğuz cemaatinden olan Kaya Big'in üç oğlundan birisi olduğundan bahsedilmiştir. Diğerleri ise Aytogmuş Alp ve Gündüz Alp'tir. Eserde Ertogdı Alp'in Sultan Alaaddin'e gidip kardeşinin yerini istemeye niyetlendiği, yolda Hz. Hünkâr'ın övülecek vasıflarını işittiği, kalbine erenlerin sevgisi dolduğu, Suluca Karayük'e geldiği, Hz. Hünkâr'ın yanına gelip elini öptüğü ve himmet almaya geldiğini açıkladığı şeklinde ifade edilmiştir.

“Ertogdı Alp Hünkâr Varlığın anda buldı.” (V 121b)

ertalaş-püş: Velâyet-nâme'de geçen üç yüz halifeden birisi olduğu ifade edilmiştir.

“Ertalaş-püş Doşt-ı Hüdâ ve Hızır Şâmet ammâ bu erenler kim zıkr olındı.” (V 127a)

esedu'llâhu'l-gâlib: Velâyet-nâme'de Zeynel Abidin'in babası olduğundan bahsedilmiştir.

fakıh: Kara Fakih. Suluca Karayük'ün kuzey tarafında yer alan “Ilıcak” adlı karyenin imamıdır. Eserde Fakıh; Ilıcak köyünün imamı oluşu, izinsiz imamet yerine geçişi, tekbir alıp elini bağlayışı, kıyama duruşu, o anda Hacı Bektâş-ı Velî'nin velâyetinin ortaya çıkışı, onun engellenip Kur'an'dan hiçbir şey hatırlayamayışı gibi özellikleriyle ifade edilmiştir.

“Fakıh maḥzûr olup hergiz Qur'an'dan ḥâtırına hiç nesne gelmedi.” (V 51b)

fâtıma bacı: Velâyet-nâme'de geçen Seyyid Nureddin'in kızının adıdır. Metinde Hz. Hünkâr'ın selamının ona malum oluşu, Seyyid Nureddin'in kızı oluşu, bekâr oluşu, mecliste erenlerin yemeklerini pişirdiği, Karaca Ahmed Seyyid Nûred-dîn'in müridlerinden oluşu gibi özellikleri ifade edilmiştir.

“Pes Fâtıma Bacı ayağ üzerine kalkdı.” (V 31a)

fâtıma : Hz. Fâtıma. Hz. Muhammed’in kızı, Hz. Ali’nin eşi, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in annesidir. Belirli meziyetlere sahip olması sebebiyle İslam tarihinde örnek ve özel bir kadın olmuştur. Karakterli, mütevazı, iffetine düşkün, inancına sadık, şeref ve kerem sahibi gibi özelliklerle anılmaktadır. Besmele Tefsiri’nde Hz. Fâtıma şu şekilde ifade edilmiştir: Hz. Muhammed cehennemden kötü azabından dolayı sıkıntı çeken insanların haline acımıştır ve bunun üzerine “İlâhi bana Fâtıma tasası yok. Hasan Hüseyin tasası yok. Bana ümmetimin âsileri gerek.” demiştir.

“İlâhî baña Fâtıma ğussası yok.” (BT 13a)

ġāzî murād: Gazi Murat, I. Murat. Babası Orhan Gazi, annesi Nilüfer Hatun’dur. Bursa’da dünyaya gelmiştir. Akıllı bir asker ve devlet adamıydı. Birçok idari görevde bulunmuş, zaferler elde etmiştir. Bursa’ya cami, medrese, kervansaray, han, mescid gibi yapılar kazandırmış ve Bursa’yı bayındır hâle getirmiştir. Velâyet-nâme’de, Gazi Murat’ın padişah oluşundan ve Anadolu’yu adaletli bir biçimde yönetmesinden bahsedilmiştir.

“Er dîdârın görmedi Ğāzî Murad” (V 146b)

ġülü han: Gülü Han. Tatar padişahı Cengiz Han’ın on oğlu vardı. Metinde; Gülü Han’ın Cengiz Han’ın oğullarından birisi oluşu, diğer çocuklarından daha güçlü oluşu, yüz bin Tatarı bütün evi barkıyla alıp Bağdat’a doğru gidişi, uzun süren bir savaşın içine girişi, Gülü Han’ın galip gelişi ve bütün Irak’ı emrine alışı, bunun üzerine kendisine güven gelişi gibi özellikleriyle yer almıştır.

“Meger kim birinüñ ismi Gülü Han mecmû‘ndan anuñ kuvvetlü gördi.” (V 108b)

ġündüz alp: Gündüz Alp. Velâyet-nâme’de adı geçen Er Toğdı’nın kişisine verilen addır. Oğuz boyundan olan Kaya Big’in Ertogdı Alp, Aytogmış Alp, Gündüz Alp adlı üç çocuğundan birisidir. Eserde Gündüz Alp; Er Toğdı’nın küçük kardeşi oluşundan, Sultan Alaaddin’in Er Toğdı Alp’in ölümünden sonra onun yerini Gündüz Alp’e verişinden, Er Toğdı Alp’in oğlu Osman’ı basıp sıkıca bağlayışı gibi özellikleriyle yer almıştır.

“Osmān Big’ün ‘ammūsı Gündüz Alp’e bir hükm gönderdi kim yā karındaşun oğlu
‘Osmān tutup bana gönder.” (V 123a)

güvenc / güvenç abdāl / güvenç: Güvenç Abdāl. Velāyet-nāme’de geçen bir dervişin adı. Hacı Bektāş-ı Velī dergāhında yetişmiştir. Daha sonra kendi ocağını kurmuştur. Anadolu’daki Alevi inancının en önemli temsilcilerindendir. Güvenç Abdal hayatının bir kısmını Hacı Bektaş Velī ile Nevşehir’de; bir kısmını ise Gümüşhane Kürtün civarında geçirmiştir.³⁵ Velāyet-nāme’de er terbiyesi almış bir derviş oluşundan, Hacı Bektāş’ın ondan sarraftan emanet altınını alıp getirmesini isteyişinden, onun da hemen yola çıkmasından bahsedilmiştir.

“Bir zamāndan şoñra Güvenc’ün aklı başına geldi.” (V 67a)

“Hācı Bektāş-ı Velī Hāzreti’ne Güvenç Abdāl şu‘al itdügüdür.” (V 64b)

“Pes ol cāriye aşāğa inüp Güvenç’ün yanına geldi.” (V 66b)

güvenç : Güvenç. Kişi adı. Mūsāyü’s-Sāni ile Zeynep Hatun’un uzun süre yaşadıkları çocuk özleminden sonra dünyaya gelen çocuklarının adını koymayı düşündükleri isim. Eserde Güvenç; Mūsāyü’s-Sāni ile Zeynep Hatun’un belli bir süre çocuk sahibi olmayışı üzerine ‘Aliyyu Mūsāyü’r-Rızā’nın onlara bir şerbet vermesi, bunun üzerine Zeynep Hatun’un hamile kalması ve çocuğunu dünyaya getirmesi, ismini ise Güvenç koymaları gibi özellikleriyle ifade edilmiştir.

“Ziyāde hasretle bulduklarından ol ulularun ba‘zısı ismin Sevinç koyalum ve ba‘zısı Güvenç koyalum didiler.” (V 5a)

ḥ̣āce aḥmed / ḥ̣āce aḥmed yesevī / ḥ̣āce aḥmed-i / ḥ̣āce aḥmed-i yesevī ḥāzret / ḥ̣āce aḥmed-i yesevī / ḥ̣āce: Ahmet Yesevi. Anadolu erenlerinden mutasavvıf şair ve din büyüğü. Ahmet Yesevi tasavvuf öğretilerini yaymak amacıyla Anadolu’ya gelen mutasavvıf ve alim bir kişidir. Allah’a ulaşma, Peygamber sevgisi, aşk, iyilik ve İslam’ın emrettikleriyle örtüşen düşüncelerini yazdığı hikmetler aracılığıyla halka ulaştırmıştır. Hoca Ahmed-i Yesevī’nin hikmetlerinde işlediği konuların şerī‘at hükümleri, Hz. Peygamber’in hadīsleri, peygamber sevgisi, Yesevilik tarikatı ādābı,

³⁵Fatsa, Mehmet, “Çepnilerin Dini Mensubiyeti ve Kürtün’de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi”, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 2012, (13), ss. 27-48.

gelenek-görenek ve âdetler, aşk ve aşkın belirtileri, güçlükleri, âşığın garipliği vd hususlar olduğu söylenebilir.³⁶ Velâyet-nâme’de Ahmet Yesevî’nin himmetli bir kişi olduğundan, makam ve tekke sahibi bir kişi oluşundan ve izzetli kişiliğinden bahsedilmiştir. Ayrıca eserde onun velâyet ve kerâmet sahibi oluşu, ona iftira atmaları üzerine iftira atanlara Allah’tan dileyerek onları köpek şekline sokması gibi özellikleriyle yer almıştır.

“H̱āce Aḥmed kuşadup aña kılıç.” (V 16a)

“H̱āce Aḥmed Yesevî buyurdu.” (V 14a)

“İmdi H̱āce Aḥmed-i Yesevî Hazreti’nün velâyeti kerâmeti zikr olunursa gâyet söz mutavvel olur.” (V 12b-13a)

“H̱āce Aḥmed Yesevî Ḥazret birle şubḥ namâzın edâ kılup fi’l-cümle yirlü yirine oturdılar.” (V 27a)

“H̱āce Aḥmed Yesevî Ḥazreti’nün velâyetiyle bu belâya uğradılar.” (V 12b)

“H̱āce Ḥazreti anı ekl idüp şavmların anuñla iftâr iderdi.” (V 12a)

ḥ̱āce big: Hacı Bey. Metinde Sultan Alaaddin’in ulu beylerinden biri olduğu ifade edilmiştir.

“Germiyân ve Hamîd ve Aydın ve Karasi ve İsfendiyâr ve Hızr Bigi ve H̱āce Big ve Şarı H̱ān Big ve Şınab Big ve bunlar cümle Sultan ‘Alâa’d-dîn’ün ulu bigleridür.” (V 120a)

ḥ̱abîb ḥ̱acı / ḥ̱abîb: Habîb Hacı. Velâyet-nâme’de; vilayet erenlerinden biri olduğundan, Bekçe Sultan ile birlikte kurban cem etmelerinden, Bekçe Sultan ile Susuz’a gelmelerinden, Hacim Sultan ile sohbet etmelerinden bahsedilmiştir.

“Pes ma‘ nâdan ol vilâyetün erenleri Bekçe Sultân ve Ḥabîb Ḥacı bir niçe qurbân cem‘ idüp cemâ‘ atlarıyla Ḥazret-i Seyyid’ün mahyâsına varmağa niyyet itdiler.” (V 132a)

“Ḥabîb seccâdeye geçürdiler.” (V 127b)

³⁶Zavotçu, Gencay, “Hikmetlerin Dilinden Hoca Ahmet Yesevî”, KSBD, 2017, 9 (2), ss. 275-293.

ḥācī bektāş el-ḥorāsānī / ḥācī bektāş ḥazreti / ḥācī bektāş ḥünkār / ḥācī bektāş / ḥācī bektāş-ı ḥünkār / ḥācī bektāş-ı velī / ḥünkār ḥācī bektāş el-ḥorāsānī / ḥünkār ḥācī bektāş / ḥünkār ḥācī bektāş velī / ḥünkār ḥācī bektāş-ı velī / Hz. ḥācī bektāş-ı velī: Ḥācī Bektāş-ı Velī. Ḥācī Bektāş-ı Velī Alevilik ve Bektāşilik inancının önderi olmakla beraber Allah inancını ve İslamiyet’i bütünüyle benimsemiş olan büyük bir zattır. 13. yüzyılda yaşamış olan Ḥācī Bektāş-ı Velī verdiği eserlerle insanlara her noktada yol göstermiştir. İnsanın yaşama gayesini, dünyada ve ahirette insanı neler beklediği ve insana düşen görevleri anlatmaya çalışmıştır. Metinde Ḥācī Bektāş-ı Velī farklı şekillerde zikredildiğini görmek mümkündür. Ḥācī Bektāş, Anadolu’da ‘Rum abdallarının piri’, ‘diyar-ı Rum’un büyük velisi olarak kabul edilir.³⁷

Metinlerde Ḥācī Bektāş-ı Velī; velāyet ve kerāmet sahibi oluşu, ölümünden sonra bile velāyet göstermesi, makam sahibi oluşu, “Monla Celāleddin, Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Alaaddin Keykubat, Gazi Murat, Ahi Evran” gibi sultanlar ve mutasavvıflarla olan ilişkisi, doğru yolu öğütlemesi, Besmele’nin şerefini ve kutsallığını aktarması, Fatihā’nın kudretini dile getirmesi, Makālāt’ta insanın yaşam gayesini belirtmesi gibi birçok özelliği ile yer almıştır. Onun eserleri, insanın kendini anlaması ve anlamlandırması için büyük birer rehber olma özelliği taşımaktadır.

“Ḥācī Bektāş el-Ḥorāsānī Ḳaddesa’llāhu şırrahu’l-‘azīz dünyādan rıḥlet itdükden şoñra Ḥabīb’i seccādeye geçürdiler.” (V 131a)

“Didi ersün Ḥācī Bektāş Ḥazreti.” (V 147b)

“Dinle imdi Ḥācī Bektāş Ḥünkār.” (V 146b)

“İy sevenler Ḥācī Bektāş Ḥazret’in.” (V 141a)

“Senüñ istedügin qarındaşımuz Ḥācī Bektāş-ı Ḥünkār’dur.” (V 69a)

“Ḥācī Bektāş-ı Velī Ḳaddesa’llāhu şırrahu’l-‘azīz günlerde bir gün Tekye Kaya kurbunda oturup ḥalīfeler ve dervişlerle şoḥbet iderlerdi.” (V 105a)

³⁷Ocak, Ahmet Yaşar, Alevi-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 33.

“Hünkâr Hâcî Bektâş el-Ĥorāsânî Qaddesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz Ĥazretinüñ velâyet kerâmetlerinden birisi daĥı budur ki Kâra Re’is nâm bir kimesne vardı.” (V 69b)

“Hünkâr Hâcî Bektâş Hünkâr gönderdi.” (V 115b)

“Hünkâr Hâcî Bektâş el-Ĥorāsânî Qaddesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz çün kim Qadıncık evinde bir niçe gün qarâr eyledi.” (V 45a)

“Hünkâr Hâcî Bektâş Velî Qaddesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz Ĥazretleri mezkûr Gül Buñar nâm” (100a)

“Birkaç yıl soñra Hz. Hâcî Bektâş-ı Velî ĥazretinin (KSA) ziyaretine geldi.” (V 78b)

hâcî şems sultân: Hâcî Şems Sultân. Velâyet-nâme’de Denizli civarında makamı ve nesli olduĥu ifade edilmiştir.

“Hâcî Şems Sultân dirler ve’s-selâm.” (V 81b)

hâcî toĥrul: Hacı Toĥrul. Metinde Hâcî Toĥrul’un güvercin şekline büründüĥü, onun Hâcî Bektâş-ı Velî ile karřılařtıĥı ve görüřtüĥü, Bayezid-i Bistâmi’nin büyük halifelerinden olduĥu ifade edilmiştir.

“Meger kim Hâcî Toĥrul dirler.” (V 31b)

hâcım / hâcım sultân: Hacim Sultan. Hâcî Bektâş-ı Velî’nin halifelerinden ve öĥrencilerinden biridir. Velâyet-nâme’de geçen Anadolu erenlerinden birisi. Kolu Açık lakabıyla bilinir.

Asıl adı Recep olan Hacim Sultan Hacim Sultan Vilâyetnamesi’ne göre, on iki imam neslinden bir seyyid olup, onuncu imam Ali en-Nâki’nin torunu ve Şâhzâde Hüseyin’in oĥludur.³⁸

Metinde Hacim Sultan derviřliĥin gerektirdiĥi görevleri yerine getirmek için Germiyan iline gönderilişi, Germiyan Beyi’nin emriyle Susuz adlı yere gelişi ve buraya yerleşmesi, Burhan Abdal ile Banaz Irmaĥı’nın geçidine gelmeleri, kendisinin ve Germiyan Beylerinin selamını ulaştırması için Seyyid’in dergâhına ulak göndermesi

³⁸Öntuĥ, Mustafa Murat, “Uşak’ta Hacim Sultan Zaviyesi ve Vakfiyesi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1998, 13 (1), ss. 107-122.

gibi birçok özellikleriyle yer almıştır. Hacim Sultan velāyet ve kerāmet sahibi bir dervıştır.

“Geldi K ol a uk Hacim Baba Res l.” (V 143b)

“Pes H acim Sult n g  nl nden eyitdi bana.” (V 130b)

h  ka a med sult n: Haka Ahmet Sultan. Eserde Emir Cem Sult n’ın halifesi oldu u H acı Bekt   -ı Vel ’nin tekkesinin  n ne dut a acı dikti i, o a acın h len var oldu u, a acın yukarı tarafındaki yanık ucunun a ık a g r ld  i ifade edilmi tir.

“Konyada H ka A med Sult n kim Em r Cem Sult nu   al fesid r.” (V 29a)

 am d: Ham d. Metinde Sultan Alaaddin’in ulu beylerinden birisi oldu u ifade edilmi tir.

“Germiy n ve  am d ve Aydın ve K rasi ve  sfendiy r ve H  r Bigi ve H  ce Big ve Sar  H n Big ve S nab Big ve bunlar c mle Sult n ‘Al    d-d n’ n ulu biglerid r.” (V 120a)

 amza : Hamza. Vel yet-n me’de adı ge en ki i adıdır. Necmet ’n-Nisve’nin o ullarından biridir. H acı Bekt   -ı Vel ’nin  eceresi anlatılırken “Hamza” ismi de ge mektedir. Metinde Abbas, K s m ve Hamza hepsi bir anneden oldu u ve annelerinin adının Necmet ’n-Nisve oldu u ifade edilmi tir.

“‘ Abbas ve K s m ve  amza c mle bir anadandur.” (V 2b)

 ane i : Hanef . Metinde Ahmed Yesevi’nin Muhammed Hanef  Hazretlerinin neslinden oldu u ifade edilmi tir.

“Nakld r kim Sult n ’l-  arif n kutbu’l-akt b-  fi’l-      n ser-     -i nevedo noh hez r p r  n-  T rkist n H  ce Ahmed-i Yesev  Muhammed  ane i    retlerin   neslindend r.” (V 11b)

h  run: H run. Vel yet-n me’de adı ge en  br him ’l-M c b’ın on o lundan birisi oldu u ifade edilmi tir.

“Evvel Mūsā-yı Sānī ve İshāk ve Rāverī ve Yahyā Hārūn ve İbrāhimūr-Rızā ve Tayyār ve Ca‘fer ve ‘Alī ve Ḥasan daḡı İbrāhimü’l-Mücāb’un üzerine Türkistān’dan bir yağı çıkıdı.” (V 3a)

hārūnu’r reşīd : Velāyet-nāme’de adı geçen kiři adıdır. Abbāsi halifelerindendir. İyi bir eğitim almıştır. Başarılı zaferler kazanmıştır. Abbāsileri her yönden geliştirdi. Devleti bayındır hāle getirmiştir. Metinde oḡlu Me‘mūn’un atası yerine halife oluşundan ve onun Horasan’a gidişinden bahsedilmiştir.

“Ol vakt kim Baḡdād řhrinde Hārūnu’r-Reřīd’üñ ḡükmiyle İmām Mūsā-yı Kāzım Ḥāzreti’ni řehīd eylediler.” (V 3a)

ḡasan ḡüseyin: Hz. Muhammed’in torunları. Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın oḡlu. Hz. Fatıma’nın Hz. Ali ile evliliḡinden dūnyaya gelen çocuklarıdır. Metinde Hz. Muhammed cehennemden kötü azabından dolayı sıkıntı çeken insanların haline acımıştır ve bunun üzerine “İlāhi bana Fātıma tasası yok. Hasan Hüseyin tasası yok. Bana ümmetimin āsīleri gerek.” demiştir.

“Ḥasan Ḥüseyin ḡuřřası yok.” (BT 13a)

ḡasan: Hasan. Metinde Kara İbrahim’in oḡlu olduḡu, annesinin onu çocukken Hacim Sultan’ın huzuruna götürdüḡü ifade edilmiştir.

“Ya‘ni Ḳara İbrāhim oḡlı Ḥasan idi.” (V 135a)

ḡasan: Hasan. Velāyet-nāme’de İbrāhimü’l-Mücāb’ın on oḡlundan birisi olduḡu ifade edilmiştir.

“Evvel Mūsā-yı Sānī ve İshāk ve Rāverī ve Yahyā ve Hārūn ve İbrāhimü’r-Rızā ve Tayyār ve Ca‘fer ve ‘Alī ve Ḥasan daḡı İbrāhimü’l-Mücāb’uñ üzerine Türkistān’dan bir yağı çıkıdı.” (V 3a)

ḡasan: Hasan. Metinde Mūsāyü’s-Sānī’nin Cābir, Mahmūd, Ali ve Hasan adlı dört oḡlundan birisi olduḡu ifade edilmiřtir.

“Ḥasan pes İbrāhim-i Sānī’yi bildiler kim ‘ilm öğrenmege kābil oldu.” (V 5a)

ḥasan-ı başrî: Hasan Basri. İslam âlimi. İslami ilimlerin hemen hemen her dalında bilgi sahibi olan bir alimdir. Hasan-ı Basrî kader konusu üzerinde çok durmuş ve insanı yaradılış gayesi bakımından değerlendirmiştir. İnsanın bu dünyadaki amacını ve sorumluluğunu unutmaması gerektiğini anlatmaya çalışan bir İslam bilginidir. Hasan-ı Basrî Besmele Tefsiri'nde şu sözleriyle yer almıştır: *“Ey mü'minler sevdiğinizden ayrılıp garipliğe düşerseniz, ayrılık hasretinden dāima ağlayın. Dāima vatanınızı anıp gözyaşı dökün. Ola ki kerem sahibi padişah kerem eder de ayrılık belāsından kurtulur, kavuşusunuz.”*

“Ḥasan-ı Basri rahmet'ullāhi ‘aleyhi hemîşe minber üstinde eyüdüridi.” (BT 10a)

ḥātem: Hātem. Metinde Şeyh Ahmet adlı âlim ve kâmil birisinin kızı olduğundan, onu Sultān İbrahim'e verdiklerinden, dört yıl evli olmalarına rağmen çocuklarının olmayışından bahsedilmiştir.

“Fi'l-ḥāl âdemler gönderüp Ḥātem ḥātun atasından taleb kıldı.” (V 5b)

ḥātemü'l-mürselîn: Peygamberlerin sonu ve mührü anlamındadır. Eserde Hz. Muhammed'in Ḥātemü'l-Mürselîn olduğu ifade edilmektedir.

“Ḥātemü'l-Mürselîn ve Şefi' u'l-müznibîn Ḥabîb-i Rabbu'l-‘âlemîn ...” (V 15a)

ḥavvâ: İlk insan olan Hz. Adem'in hanımı. İnsanlığın başlangıcını oluşturan ve yaratılan ilk insanlardan birisidir. Hz. Adem'in eşidir ve ilk nesil onlardan meydana gelmiştir. Hz. Havva'nın Hz. Adem'in sol kaburga kemiğinden yaratıldığı rivayet edilmektedir. Uykusundan kalktığında kendisiyle aynı özellikleri taşıyan Hz. Havvâ'yı görünce 'Kanım, etim, , eşim!' diye söylenmiştir.³⁹

Makālât'ta Hz. Havva'nın annemiz olduğu, Allah'ın Hz. Havva'yı Hz. Adem'in sol kaburga kemiğinden yarattığı ve ona eş kıldığı, onun doksan nesil zürriyeti meydana getirdiği ifade edilmiştir.

“Havvâ anañuz, bayrām gününüz, Āzine günü tiryākuñuz.” (M 18a)

³⁹Kahraman, Ferruh, “Bir Tefsir-Kelam Problemi Hz. Adem'in Yasak Ağaca Yaklaşması”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, , 2013, 15 (27), ss. 191-226.

ḥaydār : Kutbuddin-i Haydar. Kutbuddin-i Haydar eserde yaptığı akınlar ile ifade edilmiştir. Yapılan savaşta Kutbuddin-i Haydar esir düştüğü ve Hacı Bektâş'ın onu kurtardığı söylenmektedir. Haydariyye tarikatının kurucususu ve mutasavvıf bir kişidir.

Haydar yani Kutbuddin-i Haydar metinde; nefes oğlu yiğit bir er olduğu, Bedehşân'a gidişi, on iki yaşında bir genç oluşu, pehlivan gibi kuvvetli oluşu, ağır bir savaş yapması, başlar kesmesi, kanlar dökmesi, canlar alması, yedi yıl hapiste yatması gibi özellikleriyle yer almıştır.

“Yüz bin artuk hâzır itdi ‘askeri

Ḳarşular yolda gelürken Ḥaydâr'ı.” (V 16a)

ḥazret-i ḥünkâr: Ḥacı Bektâş-ı Velî. bkz ḥacı bektâş el-ḥorāsânî.

“Meger kim Sarı İsmâ‘ il’i Ḥazret-i Ḥünkâr göndermişdi.” (V 101b)

ḥızır / ḥızr nebî / ḥızr: Hızır Aleyhisselâm. Hızır Aleyhisselâm zor durumda insanların yardımına koşan bir peygamber olarak bilinmektedir. İslamiyet'te önemli bir yere sahiptir. Türklerde Hızır'a olan inanç, oldukça kuvvetli olmakla beraber Hıdırellez günü ile de yaşatılmaktadır. Dolayısıyla Hızır Aleyhisselâm zorluklar esnasında insanın yardımına erişen bir peygamberdir.

Yaşam suyundan içtiği söylenen mitolojik bir varlık. Bir öyküye göre Hızır karada İlyas denizde sıkıntıda olan insanların yardımına giderler. Yılda bir Hıdırellez gecesinde bir gül ağacının dibinde buluşurlar ve sonra yine insanlığa hizmet etmek üzere ayrılırlar.⁴⁰ Hızır halk arasında sıkıntıları, dertleri çözmek için gönderilmiş olan uğurlu kişi olarak bilinmektedir. Metinde de Hızır Aleyhisselâm” anlamında kullanılmıştır. Veliler, bütün Yakınoğu ve Ortadoğu'da olduğu gibi İslam-öncesi bir tanrısallığı simgeleyen Hızır'dan yardım görmektedir.⁴¹ Metinde Hızır; Suluca Karayük'te Hünkâr ile oturup sohbet edişi, ejderhaya mızrak savurması, o mızrağın izinin bugün hâlâ belli olmaması, Nebi Saltuk'a veda edip ayrılması gibi özellikleriyle konu edilmiştir. Saltuk Nebi ve ejderhayla olan kıssası anlatılmıştır. Saltuk ejderhayla

⁴⁰Birge, a.g.e, 1991, s. 261.

⁴¹Döğüş, Selahattin, “Anadolu'da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdırellez Geleneği”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2015, 2015 (74), ss. 77-100.

mücadele ederken Hızır ona yetişip ejderhaya bir mızrak vurmuştur. Mızrak ejderi delip kayaya değmiştir. Bunun üzerine Hünkâr kılıcı çıkarıp ejderin yedi başını kesmiştir. Kan sanki yedi ırmak olup aktı.

“Pes Hızır (as) öyle diyicek kılıç Şaltuğın hâtırına düşe gelüp eyitdi.” (V 77b)

“Andan Hâzret-i Hünkâr ve Hızır Nebî AS kâlkup revâne oldılar.” (V 36b)

“Hızır Peyğamber AS eyitdi.” (V 36a)

hızır lāle: Hızır Lale. Velāyet-nāme’de adı geçen kişi adıdır. Hızır Lale Fatıma Bacı’nın oğlu olduğu söylenmektedir. Metinde türbedâr olarak geçen Hızır Lale; mimarın ölümünün yaklaşması nedeniyle onun vasiyetini kendisine açıklaması, bunun üzerine Hızır Lale’nin vasiyeti yerine getirmesi ve onun ölümü için hazırlık yapması gibi özellikleriyle anlatılmıştır. Mimar olarak bahsedilen kişi ise önce kâfir iken Hacı Bektâş-ı Velî’yi tanıdıktan sonra Müslüman olan Yanko Medyan adlı kişidir.

“Da’ vet itdi Hızır Lāle Hâzreti’n.” (V 147a)

hoy ata: Hoy Ata. Velāyet-nāme’de Hoy Ata; velāyet mertebesine ermiş bir aziz olması, erenlik mertebesine erişmiş üç yüz halifeden biri olması, Hacı Bektâş-ı Velî’nin onu Tatar beylerine gönderip putlarını yakmasını isteyişi gibi özellikleriyle yer almıştır.

“Pādişāh ta’ cīlile gelüp gördi kim Hoy Ata sanemleri yakmış kendü od içinde bağdaşın kurmuş oturur.” (V 115a)

hulefāü’r-rāşidîn: Rāşidin halifeleri. Metinde dört halife dönemi olduğu ifade edilmiştir. Hz. Ebū Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olmak üzere dört rāşid halifenin oluşturduğu dönem kastedilmiştir.

“Hulefāü’r-Rāşidîn’den ‘Abbāsnām bir pādişāh var idi.” (V 107b)

hünkâr hâzret-i seyyid: Velāyet-nāme’de adı geçen kişi adıdır. “Seyyid” sözcüğü Hz. Muhammed’e mensup olan kişi anlamında kullanılmaktadır. Sözcük anlamı “efendi, bey, faziletli” anlamlarına gelmektedir. “Hünkâr Hâzret-i Seyyid” eserde Hz. Muhammed’e mensup olmak anlamında kullanılmıştır. Metinde Hz. Seyyid; Hünkâr’ın onun mezarını ziyaret edişi, Hünkâr’ın onun mezarına gittiğinde “Esselamu aleyk

soyumuzun ulusu” demesi üzerine Hz. Seyyid’in mezarından “Aleykesselam, ilim, şehrim, günüm” diye cevap gelmesi, bunun üzerine Seyyid’in mezarının denizin içinde bir kabak gibi yüzmesi gibi olaylarıyla anlatılmıştır.

“Hünkâr Hâzret-i Seyyid’ün mezârı kapusunda bir taş ışırdı.” (V 75a)

hünkâr ululığı / hünkâr: Hünkâr. Hâcî Bektâş Velî. bkz hâcî bektâş el-ğorāsânî.

“Hünkâr Ululığı Hırka Tağı’ndan Şulıca Kârâyüke gelüp devletle karar eyledi ve’s-selâm. (V 62a)

“yâ Hünkâr diyelüm.” (V 101a)

hüseyn velî: Velâyet-nâme’de adı geçen kişi adıdır. “İmâm” ünvanıyla adı geçmektedir.

“İmâm Hüseyn Velî Hâzret-i Şâh-ı Merdân ‘Ali oğludur.” (V 15a)

İblis: İblis. Şeytan. İblis kötülüğü temsil eden varlık yani şeytandır. İnsanları aldatan, tuzağa düşüren, kötülüğe teşvik ettiren varlık olarak bilinir Allah’a itaat etmediği için Allah onu lanetlemiştir. Muhtemelen bu tür bir kişileştirme olan İblis ya da Şeytan, Kur’an’daki hikayenin zâhirine göre kutsalın bir tezahürü ve/veya tanrısallığın bir parçası olarak karşımıza çıkar.⁴² Dolayısıyla kötü olan her şeyin bir sembolü durumuna gelmiştir.

Makâlât’ta İblis; kâfirden daha şiddetli düşman oluşu, “maskaralık, gülmek, çekiştirmek, öfke, açgözlülük, kıskançlık, hased etmek, büyüklenmek, vücudunu sevmek, nefsi sevmek, şeytanı dilemek, Allah’ı sevmemek” gibi on iki fiile vekil oluşu, kurda benzetilişi, onun aslının şüphe duygusu oluşu gibi özellikleriyle ifade edilmiştir. Besmele Tefsiri’nde İblis; Tanrı Te‘âlâ ile olan sohbeti, Yusuf ile Zeliha bir yere girdikleri anda kendisini tahtından aşağı bırakması gibi kesitlerle anlatılmıştır.

“İblis ‘aleyhi’l-la’ ne kendüzin tahtından aşağı bıraktı.” (BT 28a)

İbn-i evlâd-ı resûl: Resul evlâdı. Hacı Bektâş-ı Velî’ye hitap olarak söylenmiştir. Metinde Hz. Muhammed’in soyundan geldiğini belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

⁴²Öztürk, Mustafa, “İblis’in Trajik Hikayesi Allah, Şeytan, İnsan ve Kötülüğe Dair”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, 5 (1), ss. 39-65.

“Yā İbn-i Evlād-ı Resûl didiler.” (V 31b)

ibn-i muhammed: Muhammed oğlu. Ahmet Yesevî’yi zikrederken devamında söylenmiş olan ifadedir. Metinde Hz. Muhammed’in soyundan geldiğini belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

“Min kabli’llâhi’l-ilhâm tarîķinde kendülere kutbu’l-aktâb Sultānu’l-‘ârifin ser-çeşme-i nevedo noh hezâr pîrân-ı Türkistân H’âce Ahmed-i Yesevî İbn-i Muḥammed Hanefî Rahmetullahi ‘aleyh rahmet-i vâsi‘a cihaz-ı fahrın anlardan kabûl it.” (V 11b)

ibrâhim ḥacı: İbrâhim Hacı. Velâyet-nâme’de bir çoban olduğu ifade edilmiştir. İbrâhim Hacı metinde; Dulkadiroğulları oymağı içerisinde kendisini “İbrâhim Hacı” olarak çağırması, ayağı taşa dokunanın onu çağırması, hayatı boyunca geyik derisi börke önem verip giymesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Aḥîr ismin Du’l-kadirli içinde İbrâhim Hacı çağırdı.” (V 35a)

ibrâhim peygamber / İbrâhim: İbrâhim Peygamber. Ateşe atılması, Mekke’ye yaptığı yolculuk, oğlunu kurban etmesi, Allah’ın ondan ibadet etmek amacıyla bir yer inşa etmesini emrettiği bigi hususlarla bilinmektedir. Makâlât’ta İbrâhim Peygamber; Allah’ın ona ateş içinde bir bahçe verdiği o bostanın cennette bile olmadığı ifade edilmiştir. Fatiha Tefsiri’nde ise Allah’ın İbrâhim Peygamber’e münacaatı mescitler içinde verdiği ifade edilmiştir.

“İbrâhim peygambere (as) münâcâtı mescitler içinde virdi.” (FT 71)

“Ve İbrâhim’e od içinde bir boşṭân virdüm ki ol boşṭân uçmak içinde yok idi.” (M 12b)

ibrâhim sâni: İbrâhim Sâni. Velâyet-nâme’de adı geçen erenlerden birinin soyu anlatılırken adı geçmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî’nin soy zincirini oluşturan kişilerdendir. Çünkü İbrâhim-i Sâni Hacı Bektâş-ı Velî’nin babasıdır. Aynı zamanda Kahramanmaraş’ta bir Alevi ocağının da ismidir. Velâyet-nâme’de İbrâhim Sâni; belli bir süre eğitim görmesi, on dört yaşına gelince cömert ve soylu bir yiğit olması, tahta geçirilmesi, Horasan ülkesini adaletle yönetip geliştirmesi, Şeyh Ahmet’in kızı Hâtem’e aşık olması, Hünkâr’ın velâyetini kendisine haber vermeleri gibi kesitlerle anlatılmıştır.

“Aslımuz Nebevî-yi âl-i Muhammed ve babam Seyyid Muhammed’dür kim İbrâhim-i Sâni demekle meşhûrdur.” (V 33a)

ibrâhim-i mûkerrem / ibrahim-i mûkerremü’l-mücâb / ibrahimü’l-mûkerrem / ibrahimü’l-mûkerremü’l-mücâb: İbrâhim-i Mûkerrem. Velâyet-nâme’de Hacı Bektâş-ı Velî’nin soy zincirini oluşturan kişilerden biri olarak geçmektedir. Metinde Mûsâyü’s-Sâni’nin onun oğlu olduğu ifade edilmiştir.

“Andan İbrâhim-i Mûkerrem’e degdi.” (V 14a)

“İbrâhim-i Mûkerremü’l-Mücâb oğlıdur.” (V 33a)

“Mervânun hapsinde iken Ebu’l-Müslim-i Mervî gelüp hafıyyeten hurûca icâzet taleb idicek ol vuşlaları İbrâhimü’l-Mûkerrem Ebu’l-Müslim’e tapşurdı.” (V 14a)

“Mûsâyü’s-Sâni İbrâhimü’l-Mûkerremü’l-Mücâb oğlıdur.” (V 15a)

ibrâhimür-rızâ: İbrâhimür-Rızâ. Metinde İbrâhimü’l-Mücâb Hazreti’nin on oğlundan birisi olduğu ifade edilmiştir.

“İbrâhimü’l-Mücâb Hazreti’nün on oğlu oldı Mûsâ-yı Sâni ve İshâk ve Râverî ve Yahyâ ve Hârûn ve İbrâhimür-Rızâ ve Tayyâr ve Ca’fer ve ‘Alî ve Hâsan dahı İbrâhimü’l-Mücâb’uñ üzerine Türkistân’dan bir yağı çıkdı.” (V 3a)

idrîs: İdris. Babası Yunus Mukri Çepnilerden olup onların ulusudur. Dört oğlu vardır: İbrahim, Süleyman, İdris ve Saru. İdris’in eşi “Kadıncık” olarak geçmektedir. Velâyet-nâme’de İdris; Yûnus Mukri’nin dört oğlundan birisi olması, atası gibi ehl-i ‘ilm bir kişi olması, Çepni boyunun ulularından Kutlu Melik adında bir kız alması, bir annesinin olduğu, Sarı adında bir kardeşi olduğu ve ona Hünkâr’ın velâyet ve kerâmetlerini anlatması şeklinde konu edilmiştir.

“Ammâ İdrîs atası gibi ehl-i ‘ilm kimesne idi.” (V 40a)

ilyâs: Hızır ve İlyas peygamber adları yan yana kullanılan isimlerdir. Hz. İlyas genellikle Hızır peygamber ile birlikte anılmış ve zorda kalan insanların yardımına yetişmişlerdir. Ayrıca birlikte ölümsüzlük suyunu yani âb-ı hayatı bulup ölümsüzlüğe

erişmişlerdir. Klasik Türk Şiirinde İlyas Peygamber, Hızır ile birlikte ölümsüz olması münasebetiyle şiirlere konu olmuştur.⁴³

Metinde İlyas Peygamber şu şekilde yer almaktadır: Kutbu'd-din-i Haydar, hasta bir şekilde yatarken karşısında bir genç görür ve o gence özünün Hızır mı İlyas mı olduğunu sorar.

“Didi İlyās mıdur özün ya Hızır

Katuma gelüp bu dem oldun hāzır.” (V 19b)

imām ca'fer-i şādık: Cafer-i Sadık. İmam Muhammed Bakırî oğludur. bkz ca'fer /ca'fer-i şādık.

“Andan İmām Ca'fer-i Şādık Hāzreti'ne irdi.” (V 14a)

imām hüseyin velī: bkz hüseyin velī.

“İmām Zeyne'l-Abidin Hāzret-i İmām Hüseyin Velī oğludur.” (V 15a)

imām muḥammed bākırī: İmam Zeyne'l-Abidin oğludur. Ehlibeyt imamlarının beşincisidir. Hz. Ali soyundan gelmektedir. Babası Zeyne'l-Abidin'dir. Onun terbiyesiyle yetişmiştir. Hz. Muhammed onun doğumunu müjdelemiştir.

Velāyet-nāme'de İmām Muḥammed Bākırī; İmam Zeyne'l-Abidin'in oğlu olduğu, Hacı Bektāş-ı Velī'nin onun seccādesi yakınında yerleşip üç yıl Beytullāh'ta kaldığı gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Muḥammed Bākırī Zeyne'l-Abidin oğludur.” (V 2b)

imām mūsā-yı kāzım: Velāyet-nāme'de adı geçen kişi adıdır. Babası Cāfer-i Sādık'tır. İmām-ı Ali Rızā'nın babasıdır. İmamet makamına ulaşmıştır. Büyük bir ālim ve velīdir. Metinde Hārūnu'-Reşidün'in emriyle İmām Mūsā-yı Kāzım'ı şehit ettikleri ifade edilmiştir.

⁴³Sona, Fatih, “Klasik Türk Şiirinde İlyas Peygamber”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2017, 5 (1), ss. 50-63.

“Ol vakt kim Bağdād şehrinde Hārūnu’-Reşidūn hükmiyle İmām Mūsā-yı Kāzım Hāzreti’ni şehīd eylediler.” (V 3a)

imām ‘aliyyu mūsāyü’r-rızā: Sekizinci imam yedinci kıble Horasan sultanıdır. Babası İmām Mūsā-yı Kāzım annesi Hamīde Hatun’dur. Sekizinci imamdır. Çocukluk dönemini babasının terbiyesi altında geçirmiştir. Eğitim öğretim onun hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Şehitlik mertebesine erişmiş, İran’ın Tus şehrinde defnedilmiştir.

Metinde İmām ‘Aliyyu Mūsāyü’r-Rızā, kendisine verilen emanetleri Hoca Ahmet Yesevi’ye teslim etmesi şeklinde konu edilmiştir.

“Dağı İmām ‘Aliyyu Mūsāyü’r-Rızā erkānıla Sultānu’l-‘Arifin ser-çeşme-i nevedo noh hezār pīrān-ı Türkistān H’āce Ahmed-i Yesevī’ye tapşurdu.” (V 14a)

imām zeynel-‘abidīn: İmam Zeynel Abidin. Babası İmām Hüseyn Velī’dir. Dördüncü imamdır. Hayatı boyunca onun yolunda gitmiştir. Hayatında örnek bir kişi olmaya çabalamıştır. Yardımseverliğe, cömertliğe ve doğruluğa çok önem vermiştir.

Metinde İmam Zeynel Abidin’in Hāzret-i İmām Hüseyn Velī’nin oğlu olduğu ifade edilmiştir.

“İmām Zeynel-‘Abidīn Hāzret-i İmām Hüseyn Velī oğludur.” (V 15a)

imām-ı heştum / imām-ı heştūmī : Yedinci imam. Metinde yedinci imamın Horasan’dan Anadolu’ya gelip yerleşeceği ve Hacim Sultan’ın onun halifesi olduğu ifade edilmiştir.

“Andan İmām-ı Heştum Kıble-yi Heftum sultān-ı Horāsān ‘Alīyyu Mūsāyü’r-Rızā Hāzreti’ne irişdi.” (V 14a)

“Ol imām-ı heştūmīnūñ ‘ışkına.” (V 147a)

İsā / ‘isā / ‘isā / ‘isī: İsa Peygamber. İsa peygamber babasız olarak doğmuş olması, nefesinin ölülerini diriltmesi gibi konularla tanınan Hristiyanlara gönderilmiş olan bir peygamberdir. Hz. İsa peygamber adı olarak incelenen metinlerde geçmektedir. Babasız olarak doğması, ölülerini diriltmesi, hastalara şifa vermesi, kundakta iken konuşması,

göge çıkması gibi bir çok kıssa ile anılır. Kendini soyutlama konusunda da yine bahsedilmiştir.

Makālāt'ta Hz. İsa; bir gezinti yaptığı, gezinti esnasında içtiği suyun acı olması, suyun acılığının sebebini ve neden titrediğini dağa sorması, suyun kâfirler için hazırlandığını öğrenmesi, o sırada bir gencin “Kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının.” ayetini okuması, sonra dağın titremesinin durması ve suyun tatlı hâle dönüşmesi, o yerin gece gündüz ağlaması gibi kesitlerle yer almıştır.

Velāyet-nāme’de Hz. İsa; İsa dininin tersā olduğu ve onun doğan şeklinde zühur edip himmet etmeye gelmesi şeklinde ifade edilmiştir.

“Pes İśā (as) eyitdi.” (M 2b)

“Dahı Zebūna didiler ki ol toğan şeklinde görinen ‘İśā imiş.” (V 129a)

“Pes İśā (as) çün kim bu heybeti gördi, ibrete kaldı.” (M 3a)

“Pes bunlar ‘İśī dīni üzere tersā idiler.” (V 76b)

İsfendiyār: İsfendiyār. Metinde Sultan Alaaddin’in ulu beylerinden birisi olduğu ifade edilmiştir.

“Germiyān ve Hamīd ve Aydın ve Karasi ve İsfendiyār ve Hızır Bigi ve H’āce Big ve Sarı Hān Big ve Sınab Big.” (V 120a)

İshāk: İshāk. Metinde İbrāhimü’l-Mücāb Hazreti’nin on oğlundan birisi olduğu ifade edilmiştir.

“Evvel Mūsā-yı Sānī ve İshāk ve Rāverī ve Yahyā ve Hārūn ve İbrāhimü’r-Rızā ve Tayyār ve Ca‘fer ve ‘Alī ve Hasan dahı İbrāhimü’l-Mücāb’un üzerine Türkistān’dan bir yağı çıkıdı.” (V 3a)

İsmā‘il: Sarı İsmāil. Hacı Bektāş-ı Velī’nin hizmetinde bulunmuş ulu dervişlerden biridir. Birçok kerāmetler göstermiştir. Hacı Bektāş-ı Velī onu Mevlānā’nın yanına kitap alması için göndermiştir. Türbesi Denizli’nin Tavas ilçesindedir.

Metinde İsmā‘il yani Sarı İsmâil; muhiplerin halvethaneyi yaptırmaya niyet etmesi ve bu niyetlerini Sarı İsmail’e açmaları, Hızır’ın atına binmesi, Hz. Hünkâr’ın onu Suluca Karayük’e göndermesi, Hz. Hünkâr’ın emriyle Said’e abdest alması için bir ibrik su getirmesi, Hacı Bektâş-ı Velî’yi ölümünden sonra yıkayıp kefenlemesi gibi kesitlerle anlatılmıştır.

“Sanma İsmā‘il ölürüz biz de hem.” (V 143a)

ḳadıncıḡ / ḳadıncık ana / ḳadıncık: Kadıncık. Kadıncık İdris’in karısıdır.⁴⁴ Velāyet-nāme’de adı geçen özel bir isim. Balım Sultan ve Kutlu Melek adlarıyla da bilinmektedir. Velāyet-nāme’de yaşadığı çeşitli kerāmetler anlatılmıştır. Hacı Bektâş-ı Velî Suluca Karahöyük’e geldiği zaman onun evine misafir olur.

Metinde Kadıncık; İdris’in eşi olduğu, bir süre çocuksuz kalması ve Hacı Bektâş-ı Velî’nin kerāmeti üzerine çocuk sahibi olması, Hacı Bektâş-ı Velî’yi evinde ağırlaması, atasından kendisine miras kalması, Hacı Bektâş-ı Velî’nin kendisinden erenlere sofrasını kurmasını istemesi, onun Çepni boyunun ulularından olması, asıl adını Kutlu Melik olması, daha sonra “Kadıncık” diye hitap edilmesi şeklinde anlatılmıştır.

“Bu derviş ḳadıncıḡı sever.” (V 45a)

“Ḳadıncık Ana ol almaları cümle köy ḡalkına bir bir üleşdirdi.” (V 51a)

“İttifāk günlerde bir gün Sarı bunun gibi bed fikri ile Ḳadıncık evinde Ḥazret-i Hünkâr’uñ üzerine girdi.” (V 50a)

ḳaffāl ṣāṣī: Fıkıh bilginlerinden, tefsir sahibi bir kişinin adıdır. Ṣāṣ’ta doğmuştur. “Ḳaffāl” kilitçilik mesleğinden gelmiştir. Tefsir, hadis, fıkıh, kelām dallarında isim yapmış bir âlimdir.

Besmele Tefsiri’nde Kaffal Ṣāṣi’nin tefsir sahibi oluşundan bahsedilmiştir.

“Ḳaffāl ṣāṣī daḡı kendü tefsirinde naḡıl eyler kim Rasūl ‘aleyhi’s-selām Mi‘râc gicesi Tañrı Ta‘âlâ aña üç deñiz gösterdi.” (BT 16b-17a)

⁴⁴Kara, a.g.e, 2017, s. 288.

ķāle'n-nebiyyü: Kale'n-Nebiyyü. Metinde Hz. Muhammed anılırken ve onun bir sözü verildiğı zaman bu ifade kullanılmıştır.

“ķāle'n-nebiyyü (as)” (M 8b)

ķara abdāl: Kara Abdal. Hacı Bektāş-ı Velī ile görüşen bir kişidir. Konya'da Mevlevi dergāhında yetişmiştir. Turasan Bey'in halifesi olarak bilinmektedir.

Metinde kendisine kisvet giydirilip adına Kara Abdāl dendiğı ifade edilmiştir.

“Dağı ismin ķara Abdāl virdiler. Erenler nazarında meşhūr söylenen ķara Abdāl oldur.” (V 71a)

ķara aħmed: Kara Ahmet. Velāyet-nāme'de adı geçen gözcünün adıdır. Metinde Kara Ahmet; kendisinin gözcü olduğı ve kendisinden Anadolu'ya giren bir eri araştırması istendiğı ifade edilmiştir.

“ķara Aħmed'e eyittiler.” (V 31b)

ķara ibrahim: Kara İbrahim. Velāyet-nāme'de adı geçen Seyyid Gazi makamı şeyhinin adıdır. Metinde Kara İbrahim'in Hasan adında bir oğlu olduğı ifade edilmiştir.

“ķara İbrahim oğı Hasan idi.” (V 135a)

ķara reis: Kara Reis. Velāyet-nāme'de Kara Reis; Karadeniz'de gemi işleten birisi olduğı, kendisi ve Abdal ile birlikte denize dalmaları, denizin içinde köşk görmesi ve köşkün içine girmesi, büyük bir sofa ile karşılaşması, kendisinin Hünkār'ın velāyetine hayran kalması şeklinde anlatılmıştır.

“ķara reis gördi kim ol kaçrda bir ulu şuffe bağlanmış üzerine envā' renklü nefis dōšekler dōşenmiş ol şuffenüñ şadrında iki kimesneler oturmuşlar yüzleri nūrından...” (V 70a)

ķara tonlu: Kara Tonlu. Velāyet-nāme'de Gülü Hān'ı kazana koyan kişi olduğı ifade edilmiştir.

“Çün kim ķara Tonlu Cān Baba'yı Gülü Hān kazana koyup üç gün üç gice kaynatdı.” (V 111b)

karaca aḥmed: Karaca Ahmet. Rum dervişlerinin gözcüleri Karaca Ahmet'tir. Metinde bütün erenlerin tanıdığı bir kişi olduğu ve onun bir süre manevi aleme daldığı ifade edilmiştir.

“Karaca Aḥmed cümle erenler bildi hem.” (V 143b)

karafakıh: bkz fakıh.

“Meger kim mezkūr karyenūñ Karafakıh nām bir imāmı var idi.” (V 51b)

kāsım: Kāsım. Hz. Muhammed'in oğullarından birisi. Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'den dünyaya gelen oğlunun adıdır. “Ebu'l-Kasım” olarak da bilinir. Hz. Muhammed'in ilk çocuğudur. Erken yaşta vefat etmiştir. Metinde Hz. Muhammed'in oğlu olduğu ifade edilmiştir.

“Ebu'l-Kāsım Muḥammed Muṣṭafā'dur.” (V 15a)

kāsım: Hünkār Kasım. Metinde Kasım; Hazret'e selam vermesi ve Hünkār'ın ona ucuzluk ve yağma isteyenlere haber vermesini istemesi gibi kesitlerle anlatılmıştır.

““ Abbas ve Kāsım ve Hamza cümle bir anadandır.” (V 2b)

kaya big: Kaya Bey. Oğuzların Kayı boyu Kaya big kişisiyle temsil edilmiştir. Velāyet-nāme'de Kaya Bey; tekkesi olan bir kişi olduğu, Oğuz boyundan olduğu, “Aydoğmuş Alp, Erdoğdu Alp, Gündüz Alp” adlarında üç oğlu olduğu, Güzelce Kale'yi aldığı gibi özellikleriyle ifade edilmiştir.

“Kaya Big cemā'atinūñ yigitleri anuñ katına cem' olup eyitdiler.” (V 122b)

kazan ḥān: Kazan Han. Velāyet-nāme'de adı geçen bir beylerbeyinin adıdır. Metinde Kazan Han'ın beylerbeyi olduğu ve o ölünce Oğuzlar'ın parçalandığı ifade edilmiştir.

“Vaktā ki Oğuz pādīshāhı Bayındır Hān ve bigler bigisi Kāzan Ḥān ve Korkut Ata fevt olıcaḵ Oğuz Cemā'ati tefrika buldılar.” (V 120a)

kılıç arslan: II. Kılıç Arslan. Anadolu Selçuklu sultanıdır. Aksaray'da doğmuştur. Onun döneminde Anadolu Türk birliği büyük ölçüde sağlanmıştır. Anadolu bayındır hāle getirilmiştir.

Metinde saltanatın Selim Şah Gazi'den Kılıç Arslan'a geçtiği ifade edilmiştir.

“Oğlı Kılıç Arslan dağı Aqsaray memleketinde Hasan Tağı kurbunda bir ejdehâ peydâ olup ol iklim anuñ havfindan harâb olmışdı.” (V 120a)

kiçi abdāl: Kiçi Abdal. Velāyet-nāme'de adı geçen bir abdālın ve dervişin adıdır. Metinde Kiçi Abdal, Sarı Saltuk ile birlikte Karadeniz kıyısına gelmesi ve seccadeyi silkip omzuna alması gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

“Andan Saltık dağı Hünkār Ululığın vedā' idüp Ulu Abdāl ve Kiçi Abdāl birle toğru Sinabuñ üstinden Karadeniz kenārına geldi.” (V 75b)

kol açuq / kolu açuq hacim / kolacuq: Kolu Açık Hacim Sultan. bkz hācim / hācim sultān.

“Geldi Kol açuq Hācim Baba Resūl.” (V 143b)

“Evvel Cemāl Seyyid Sultān ve Sarı İsmā' il hazretleri ve ve Kolu Açık Hācim ve Baba Resūl ve Pīr-āb Sultān ve Recep Seyyid ve Sarı Kādī ve 'Alī Baba ve Barak Baba ve Bahāu'd-dīn Sultān ve Yahyā Paşa ve Ertalas-Püş Dost-ı Hudā ve Hızr Sāmet.” (V 127a)

“Mübārek nutkundan öyle geldi kim kolacuq olsun eylügüm didi.” (V 130b)

korqut ata: Dede Korkut. Oğuz Türklerinin önderi olan birçok vasfı kendisinde birleştiren büyük bir ozandır. Dede Korkut Hikāyelerinde öykülerin sonunda ders verici şekilde konuşan ve öyküyü sonlandıran bilge bir kişidir. Hayatı hakkında kesin bilgi yoktur. Metinde Korkut Ata'nın Bayındır Han'ın beylerbeyi olduğu ve o ölünce Oğuzların parçalandığı ifade edilmiştir.

“Vaktā ki Oğuz pādīşāhı Bayındır Hān ve bigler bigisi Kazan Hān ve Korqut Ata fevt olıcaq Oğuz Cemā' ati tefriqa buldılar.” (V 120a)

kutlu melik: Velāyet-nāme'de adı geçen İdrīs'in Çepni boyunun büyüklerinden aldığı kızın adıdır. Ona “Kadıncık” diye hitap ederlerdi. bkz kadıncıq / kadıncık ana / kadıncık.

“Kutlu Melik dirler idi.” (V 40a)

ķuķbu ’d-dīn-i ĥaydār / ķuķbū ’d-dīn-i ĥaydār : bkz ĥaydār.

“Bildi Ķuķbu ’d-dīn-i Ĥaydār ķandedür.” (V 19a)

“Tuttılar pes Ķuķbū ’d-dīn-i Ĥaydār’ı.” (V 18a)

ķuzı ķıran: Kuzu Kıran. Metinde Kuzu Kıran Şu Şekilde anlatılmıştır: Hünkār Varlığı ellerini yüzüne sürdükten sonra emr eyledi ve bir sürü kuzunun meleyerek dışarı ķıktıđını gördüler. Mahya yerinde bulunan insanlar bu velāyete hayran kaldılar ve bunun üzerine o dervīře Kuzu Kıran adını vermişlerdir.

“Andan ol dervīře Ķuzı Ķıran diyü isim virdiler.” (V 74b)

loķmān / loķmān-ı perende : Loķmān-ı Perende. Velāyet-nāme’de adı geķen bir Şeyh adı. Hacı Bektāř’ın hocası olup Ahmet Yesevi’nin halifesidir. Hacı Bektāř’a “hacı” ve “hünkār” ünvanlarını vermiştir. Metinde ķeřitli kerāmetlerin iķerisinde anlatılmıştır.

Velāyet-nāme’de Loķmān-ı Perende; kendisini Nişabur halkının hacc kutlamak iķin karşıladıkları ve Hacı Bektāř-ı Velī’nin kerāmetine olan inancını belirtmesi gibi özellikleriyle anlatılmıştır. Perende, Hacı Bektāř-ı Velī’nin kerāmetini Şu Şekilde ifade etmiştir: *Kābetullah’ta namaz kıldığım her zaman farzları benimle birlikte kılıyordu. Namazdan ķıkınca kayboluyordu.* Horasan erenleri bunu işitip beğendiler ve ondan sonra ismi Hacı Bektāř Hünkar olmuştur.

“Ķün kim Horāsān erenleri bu ĥikmeti Loķmān ağzından işidüp cümle taĥsīn eylediler.” (V 9a)

“Bu Şehirde adına Loķmān-ı Perende dirler.” (V 6b)

maĥmūd: Mahmut. Velāyet-nāme’de Mahmut; Kadıncık’ın bir çocuk dünyaya getirdiği ve adını Mahmut koydukları, būdela olması, nefesi geķkin bir er oluşu, kime nefes etse derhal öldüğü, birkaç kişinin onun nefesi geķkinliđinden şıkayet ettiği gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

“Öyle olsa ismin Maĥmūd virdiler.” (V 59a)

maĥmūd: Mahmut. Metinde Mūsāyü’s-Sānī hazretinin dōrt ođlundan birisi olduđu ifade edilmiřtir.

“Cābir ve Maḥmūd ve ‘Ali ve Ḥasan pes İbrāhim-i Sānīyi bildiler kim ‘ilm öğrenmege kâbil oldu.” (V 5a)

mervān: Mervān. Metinde siyaset ve zulüm bağlamında ele alınmıştır.

“Mervān’uñ hapsinde iken Ebu’l-Müslim-i Mervī gelüp hafıyyeten ḥurūca icazet taleb idicek ol vuşlaları İbrāhimu’l-Mükerrem Ebu’l-Müslim’e tapşurdu.” (V 14a)

mesīh: Hz. İsa. Hz. İsa’nın anıldığı diğer isimdir. Hastaları iyileştirdiği için bu adı aldığı bilinmektedir. Bu konu hakkında birçok görüş vardır. bkz İsā / ‘isā / ‘īsā / ‘īsī.

“Mesīh’uñ yüzün görelüm didi.” (V 129a)

me’mūn: Me’mūn. Adı Abdullah’tır. Hārūnu’r-Reşīd’in ikinci oğludur. Annesinin adı Merācil’dir. Büyük bir itina ile yetiştirilmiştir. Abbasi halifelerindendir. Babası ölünce yerine kardeşi Emin geçmiştir. Emin ise Me’mūn’u veliahtlıktan çıkarmıştır. Çünkü saltanatı kendi oğluna devretmek istemiştir. Bunun üzerine aralarında savaş gerçekleşmiştir.

Metinde Me’mūn; Hārūnu’r-Reşīd’in oğlu olduğu, Horasan’dan Bağdat’a geldiği ve atasının yerine halife olduğu gibi özellikleriyle yer almıştır.

“Ol esnāda Hārūnu’r-Reşīd’in oğlu Me’mūn Ḥorāsān’a vardı.” (V 3a)

molla idrīs: Molla İdris. Metinde adı sadece bir kez geçmiştir ve hakkında pek fazla bilgi verilmemiştir.

“Molla İdrīs evinde olan dervīş siz misiz didi.” (V 46a)

monla celāle’d-dīn: Mevlānā. Velāyet-nāme’de adı geçen ulu ālimlerden birisinin adıdır. Mevlānā Belh şehrinde doğmuştur. Celāleddin Rūmi kastedilmektedir. 13. yy.’da yaşamış ālim, mutasavvıf ve fākihtir. Bahaeddin Veleddin ile Mümine Hatun’un oğludur. Birçok eser vermiştir. Eserlerinde çoğunlukla Farsçayı kullanmıştır. Onun temel bakış açısı Allah’ın birliğidir. Eserlerinde Allah aşkını konu edinmiştir. “Mesnevi” adlı eseri edebiyatımızda oldukça önemli bir yere sahiptir. Birçok sözü ile insanlara doğru yolu öğretmeye çalışan bir bilgindir.

Velāyet-nāme’de Monla Celāle’ d-dīn; Konya’da “Hünkār” ismiyle bilindiği, Sarı İsmail’i karşıladığı, Hacı Bektāş-ı Velī’nin Sarı İsmail’i onun huzuruna kitap alması için göndermesi, Şems-i Tebriz’in onu kendisine derviş etmesi, alimlerle ilişkisini kesip fukaraya katılması şeklinde konu edilmiştir.

“Konyada Hünkār ismiyle Monla Celāle’ d-dīn söylenürdi.” (V 69a)

monla hāzretleri / monla hünkār: bkz monla celāle’ d-dīn.

“Monla Hāzretleri eyitdi.” (V 71b)

“Monla Hünkār eyitdi.” (V 71b)

monla sa’ adü’ d-dīn / monla sa’ dü’ d-dīn / monla: Monla Sa’ adü’ d-dīn. Velāyet-nāme’de adı geçen büyük zātlardan ve erenlerden birisinin adıdır. Aksaray’da yaşamış bir din bilginidir. Birçok kişi kendisinden ders almıştır.

Metinde Monla Sa’ adü’ d-dīn; otuz dānişmentle Aliler Beleni’nin yanındaki dereye gelmesi, onlarla oturup sohbet etmesi, bir dānişmentten su istemesi ve suyun kıpkızıl kan rengini bağlaması, nereye baksa Hünkār’ı görmesi, bir rekatta yedi gün kıyamda durması, yüzünün secdeye kapanması, aklının başından gitmesi, kırk gün secdede kalması, şuursuzca nefes söylemesi, bunların üzerine malını mülkünü bırakıp dervişliği seçmesi, on sekiz yıl Hacı Bektāş-ı Velī’nin hizmetinde bulunması, Hacı Bektāş-ı Velī ile Tuz köyünde görüşmesi, müderris olması, dört yüz dānişmentin kendisinden ders alması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Sarı İsmā’il dahı ‘ Aliler Beleni’nün öte yanında ol deredeki suya geldükde gördi kim otuz ‘ aded dānişmendle Monla Sa’ adü’ d-dīn çıka geldi.” (V 101b)

“Hemān-dem Monla Sa’ dü’ d-dīn yüzi üzerine secdeye düşdi.” (V 103a)

“Monla dahı şoyundı.” (V 100a)

muḥammed bākır / muḥammed bākırī: Velāyet-nāme’de adı geçen Hazret-i İmām Zeynel-‘ Abidīn’in oğludur. On iki imamdan beşincisidir. Cāfer-i Sādık’ın babasıdır. Birçok kerāmeti bulunmaktadır. Büyük bir fıkıh ālimidir.

Metinde Cāfer-i Sādık’ın onun oğlu olduğu ifade edilmiştir.

“Muhammed Bâkır Hazret-i İmâm Zeynel-‘Abidin oğludur ve İmâm Zeynel-‘Abidin Hazret-i İmâm Hüseyin Velî oğludur.” (V 15a)

“Muhammed Bâkırî İmâm Zeynel-‘Abidin oğludur.” (V 2b)

muhammed / muhammed muştafâ / muhammedü'l-muştafâ / muştafâ / şâbık muhammed:
Hz. Muhammed. 571’de Mekke’de dünyaya gelmiştir. Babası Abdullah annesi Amine’dir. Doğruluk ve dürüstlüğünden ötürü kendisine “Muhammed el-Emin” denilmiştir. Babası vefat edince dedesi Abdulmuttâlib’in yanında yetişmiştir. 25 yaşına geldiğinde 40 yaşında olan Hz. Hatice ile evlenmiştir. Bu evlilikten Kasım, Abdullah, Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma olmak üzere 6 çocuğu oldu. İnzivaya çekildiği Hira mağarasında kendisine vahiy geldi. İslâmiyeti tüm mücadelesiyle yaymaya çalıştı. Birçok savaşta mücadele verdi. (Bedir, Uhud, Hendek) 622’de Mekke’den Medine’ye hicret etti. Son kez 632 yılında hacca gitti. Bu hacca “Veda Haccı” adı verildi. 632’de Medine’de vefat etti.

Makâlât’ta Hz. Muhammed; Cebrail’in ona gelmesi, onun fazilet sahibi olması, alemin övücü olması, onun ibadete verdiği önemi şu sözlerle ifade etmesi “Her kimin ki ibadeti yok ise yaptığı hiçbir hayır kabul olmaz.” gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

Velâyet-nâme’de Hz. Muhammed; onun hürmet sahibi olduğu, gerçek dinin Muhammed dini olduğu, Allah’ın elçisi olduğu şeklinde konu edilmiştir.

Besmele Tefsiri’nde Hz. Muhammed; Tanrı Te‘âlâ’nın ona İsrâfil’in üç kez Sûr’a üfleyeceğini bildirmesi, Tanrı Te‘âlâ’nın ona ve ümmetine besmeleyi müjdelemesi, Tanrı Te‘âlâ’nın ona ümmeti için ibadet etmelerini öğütlemesini emretmesi, onun besmeleyi söylediği anda ağzından yeşil bir kuş çıktığı, Tanrı Te‘âlâ’nın ondan besmeleyi ümmetine armağan etmesini istemesi gibi kesitlerle konu edilmiştir.

Fatiha Tefsiri’nde ise Hz. Muhammed’e Fatiha sûresinin indiği belirtilmiştir.

“Yâ Muhammed üç kez İsrâfil şûr üresidür.” (BT 12a)

“Babası esedu’llâhu’l-Gâlib Emîrû’l-Mü‘minîn ‘Alî İbn-i Ebî Tâlib keremu’llahu veche dedesi Muhammed Muştafâ’dur (SAV).” (V 2b)

“Bā-vefā Muḥammedü’l-Muştafā ‘aleyhi’s-selām kim yazuḳlular şefā‘atcısıdır” (BT 1b)

“Daḫı şol taşlar kim Muştafā elinde tesbīḫ kıldılar.” (BT 11b)

“İy zālimler Şābıḳ Muḥammed ümmetinden şol ḳullardur kim ne dünyāya naḫar kıldılar.” (BT 3b)

muḥammed: Muḥammed. Velāyet-nāme’de adı geḫen İbn-i Muhammed. Eserde Ahmet Yesevi’nin İbn-i Muhammed oḫlu olduḫı belirtilmiştir.

“Muḥammed Hanefi Ḥazretleri’nüñ neslindendür.” (V 11b)

muḥammed: Muhammed. Metinde Murat Gazi öldükten sonra yerine geḫen sultan olduḫı belirtilmiştir.

“Hān Muḥammed taḫtı kim Bāyezīd.” (V 149a)

muḥammed: Muhammed. Velāyet-nāme’de Mūsā-yı Sāni’nin ḫocuḫı olduḫı belirtilmiřtir.

“Bāri adın Muḥammed virdiler.” (V 5a)

murtaḫā: Hz. Ali. “Aliyyü’l-Murtazā” veya “Ali el- Murtazā” şeklinde dile getirilmektedir. Murtaza, “razı olunmuş” anlamına gelmektedir. Genellikle Hz. Ali ifadesi ile birlikte kullanılır.

Metinde Murtazā; halkın ondan erlik istemesi, hakkının “lā-fetā” yani “Ali gibi yiḫit yoktur.” olması, hürmet sahibi oluşu gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Murtaḫādan erlik istedi ‘avām.” (V 142a)

mūsā: Hz. Musa. Allah ile konuşması sebebiyle “Kelimullah” olarak da bilinir. Kur‘ān’da ve hadislerde adı zikredilmektedir. Hz. İbrahim’in soyundandır. Allah tarafından İsrailoḫulları’na gönderilmiştir. Firavun ile bir kıssası vardır.

Makālāt’ta Allah’ın onu Firavun’dan kurtardıḫı belirtilmiştir.

Besmele Tefsiri’nde Hz. Musa; kāfirlerin ona kötü hastalıklı demesi, o kāfirler Musa’nın vücudunu gördüklerinde gözlerinin kamařtıḫı ve bunun üzerine onun ḫok

utandığı, taşa vurmak için asasını kaldırmayı, Tanrı Te‘ālā’nın ona taşın Musa’nın arılığına tanıklık ettiğini söylemesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

Fatiha Tefsirinde Allah’ın münacaatı ona Tūr dağında verdiği belirtilmiştir.

“Uḥrā kāfirler Mūsā hakkında eyitdiler kim yavuz iglidür ola.” (BT 10b)

mūsā-yı kâzım: Mūsā-yı Kâzım. Velāyet-nāme’de Hazret-i İmām Ca‘fer-i Sâdık oğlu olduğu, Mūsā-yı Kâzım’ın ise Hazret-i İmām Ca‘fer-i Sâdık’ın oğlu olduğu belirtilmiştir.

“Mūsā-yı Kâzım evlâdlarıdır.” (V 2b)

mūsā-yı şānī: Mūsā-yı Sānī. Velāyet-nāme’de Mūsā-yı Sānī; İbrāhim Mükerrremü’l-Mücāb oğlu olduğu, Zeyneb Hâtūn adında bir kız alması, bir süre çocuğunun olmaması, mübârek hatırlı oluşu, dört erkek çocuğunun dünyaya gelmesi ve ahirete göç ettiği şeklinde konu edilmiştir.

“Seyyid Muḥammed Mūsā-yı Sānī oğludur.” (V 2b)

mūsāyu’r-rızā: bkz ‘alī mūsāyü’r-rızā / ‘aliyyu mūsāyu’r-rızā / ‘alī mūsā-yı rızā.

“Zeyneb Hâtūn sarāyı revzenesinden ‘Aliyyu Mūsāyu’r-Rızā’yı gösterdi.” (V 4a)

mükerrremü’l-mücāb: bkz ibrahim-i mükerrrem / ibrahim-i mükerrremü’l-mücāb / ibrahimü’l-mükerrrem / ibrahimü’l-mükerrremü’l-mücāb.

“Mūsā-yı Sānī, İbrāhim Mükerrremü’l-Mücāb’ın oğludur.” (V 2b)

mürsel : Mürsel. Velāyet-nāme’de Kadıncık’ın oğlu olduğu belirtilmiştir.

“Oğlı Mürsel kıla andan yādigār.” (V 142a)

necmetü’n-nisve: Necmetü’n-Nisve. Metinde ‘Abbas, Kāsım ve Hamza adlı çocukların annesi olduğu belirtilmiştir.

“Analarınıñ ismine Necmetü’n-Nisve dirlerdi.” (V 2b)

nūḥ: Hz. Nuh. Nuh Peygamber. Hz. İdris’ten sonra peygamber olarak gönderilmiştir. Nuh’un kavmi ile yaşadığı sıkıntılar, Nuh tufanı, kavminin helak oluşu, Nuh’un gemisi,

dokuz yüz elli yıl yaşaması, sabrı, doğru yolu göstermesi şeklindeki kıssalarla anılır. Kavminin yaptıkları karşısında çaresiz kalan Hz. Nuh bu müşrik kavmi helak etmesi için Allah’a dua etmiş; Allah, ona bir gemi yapmasını ve içine her hayvandan ikişer çifti ve inananları bindirmesini; tufan çıktığında müşriklerin boğulacağını vahy etmiştir.⁴⁵

Besmele Tefsiri’nde Hz. Nuh; kâfirlerin elinden bunalması, Tanrı Te‘âlâ’nın ona niçin ağladığını sorması, onun da küfürden dolayı dost bulamadığını söylemesi şeklinde konu edilmiştir.

Makālāt’ta Hz. Nuh’un duası kabul olmasaydı bütün duaların da kabul olmayacağı belirtilmiştir.

“Yā Nūḥ dilūñile adumızı iş göñlūñile secgūmızı iş eyle tenūñile řā‘atumuzı iş eyle.” (BT 21b)

nūre’d-dīn ḥ’āce: Nūre’d-dīn Ḥ’āce. Velāyet-nāme’de adı geçen vilāyet beyinin adıdır.

Metinde Nūre’d-dīn Ḥ’āce; Hünkar varlığının tırnak ve bıyıklarının uzamış olduğunu görmesi, hizmetkārlarının birinden su istemesi, Hünkar’a getirilen suyun kan rengine dönüştüğünü görmesi ve sihir olduğunu düşünmesi, yaş bir deriye sarılıp Sultan Alaaddin’in huzuruna götürülmesi ve zindana atılması, zindanda üç yıl kalıp beyaz kirece baktığı hâlde gözlerine zarar gelmemesi gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Dervīř bu vilāyetūñ bigi Nūre’d-dīn Ḥ’āce size destūr virdi.” (V 45b)

omuz / omūzum: Velāyet-nāme’de adı geçen kişi adıdır. Eserde doğan bir çocuğun adı olarak geçmektedir.

Metinde atasının Habib olduğu ve Kadıncık’ın doğurduğu çocuğun adı olduğu ifade edilmiştir.

“Andan vücūda gelen oğlanūñ ismin Omuz virdiler.” (V 59b)

“Oldı Omūzumla Cemāl Seyyid melūl.” (V 143b)

‘ořmān big / ‘ořmān: Osmān. Velāyet-nāme’de Osmān; Ertoğdı Alp’in oğlu olduğu, babası öldüğünde çocuk yaşta olduğu, makam istememesi, büyüüp boylu poslu,

⁴⁵Yaylalı,Yasemin, “Klasik Fars Şiirinde Hz. Nuh”, Şarkiyat Mecmuası, 2014, 2 (25), ss. 233-261.

kuvvetli bir yiğit olması, Gündüz Alp'in onu köyde yatarken basması, Sultan Alaaddin'in huzuruna götürülüşü, padişahın emrettiği birkaç kişiyle Hünkar'a gönderilişi, Hacı Bektâş-ı Velî'nin ona tekbirleyerek taç giydirmesi, Hacı Bektâş-ı Velî kendi belinden kemerini çıkarıp ona kuşatması ve kendi önüne yayılan sofrayı onun önüne yayması, hil'at giymesi, asker toplaması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Oşmān Big bunlaruñ sözin ma'ķūl gördi.” (V 122b)

“Oşmān Big'ün 'ammūsı Gündüz Alp'e bir hükm gönderdi kim yā ķarındaşuñ oğlu 'Oşmān tutup baña gönder.” (V 123a)

peygām / peygām / peygamber : Peygamber. Allah'ın gönderdiği üstün zatlar. Metinlerde insanları doğru yola sevk etmek amacıyla Allah'ın görevlendirmiş olduğu elçiler olarak yer almaktadır.

“Hak Te'ālā'nun yüz yigirmi dört bin artuķ eksik peygām yaratdı.” (FT 77)

“Bu nev'a peygām gönderdi.” (V 140a)

“Girü Mürsel peygamber kılam seni.” (BT 29a)

pīr-āb sultān: Pīr-āb Sultān. Velāyet-nāme'de Pīr-āb Sultān; Şeyh Sadrüddin-i Konevi'nin Pīr-āb Sultān'a izzet ikram etmesi, üç oğlunun olması, çocuklarından ikisinin vebadan vefat etmesi, diğer çocuğunun sağ kalması için Allah'a yalvarması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Pīr-āb Sultān evine girüp gördi kim hātunı ziyāde rikķat idüp ağlar.” (V 140b)

pīrān-ı türkistān: Türkistan pirinin başı. bkz ḥāce aḥmed / ḥāce aḥmed yesevī / ḥāce aḥmed-i / ḥāce aḥmed-i yesevī ḥāzret / ḥāce aḥmed-i yesevī / ḥāce.

Metinde Ḥāce Aḥmed-i Yesevī Türkistan coğrafyasından geldiği için bu şekilde anılmaktadır.

“Nakldür kim Sultānü'l-'ārifin kutbu'l-aktāb-ı fi'l-'ālemīn ser-çeşme-i nevedo noh hezār pīrān-ı Türkistān Ḥāce Aḥmed-i Yesevī Muḥammed Hanefī Ḥāzretlerinüñ neslindendür.” (V 11b)

rasül baba / resül baba: Resul Baba. bkz baba rasül / baba resül.

“Pes ol kavm Rasül Baba’dan bu haberi işitdiler.” (V 139a)

“Naıldür ki ta‘ām bişürüb şofra şalındıkda Seyyid Cemāl Sultān Tükeltik’den nidā idüp Resül Baba gel iriş dirdi.” (V 139a)

rasül / reşül: Resul. bkz muḥammed / muḥammed muştafā / muḥammedü’l-muştafā / muştafā / şābık muḥammed.

“Dağı şol taşdur kim Rasül üstine divārdan çıkdı.” (BT 11b)

“Pes Hacı Bektāş el-Horāsānī Kaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz hazretlerine bu hāl ma‘lūm olup buyurdu ki Reşülüm seni biz bu yirden kalduralum.” (V 138a)

rāverī: Rāveri. Velāyet-nāme’de İbrāhimü’l-Mücāb Hazreti’nin on oğlundan birisi olduğu ifade edilmiştir.

“Evvel Mūsā-yı Sānī ve ve İshāk ve Rāverī ve Yahyā ve Hārūn ve İbrāhimür-Rızā ve Tayyār ve Ca‘fer ve ‘Ali ve Ḥasan dağı İbrāhimü’l-Mücāb’uñ üzerine Türkistān’dan bir yağı çıkdı.” (V 3a)

receb ḥalife: Recep Halife. Velāyet-nāme’de halifelerden birisi olduğu belirtilmiştir.

“Andan Seyyid Sultān Cemāl ve Sarı İsmā‘il ve Baba Resül ve Pīr-Ab Sultān ve Receb Ḥalife ve anda hazır olan ḥalīfeler dervīşler ayağ üzere kalkup erenlerden Hācım Sultān’ı dilek eylediler ve eyitdiler.” (V 131a)

recep seyyid: Recep Seyyid. Velāyet-nāme’de üç yüz halifeden birisi olduğu belirtilmiştir.

“Evvel Cemāl Seyyid Sultān ve Sarı İsmā‘il hazretleri ve Kolı Açuk Hācım ve Baba Resül ve Pīr-āb Sultān ve Recep Seyyid ve Sarı Kādī ve ‘Ali Baba ve Barağ Baba ve Bahāu’d-dīn Sultān ve Yahyā Paşa ve Ertalas-Püş Dost-ı Hudā ve Hızr Sāmet.” (V 127a)

re’is: bkz kıra reis.

“Üşte Re’is’i nazara getürdüm.” (V 70b)

reşûlullah / raşûlullah: Allah'ın resûlü. bkz muhammed / muhammed muştafâ / muhammedü'l-muştafâ / muştafâ / şâbık muhammed.

“Yâ Reşûlullah ana Hâk sübhânehû ve te‘âlâ cehennemde bir kuyu yaratdı.” (FT 70)

“Yâ Raşûlullah bu kuyu şol kişinüñ yiridür kim Hak Te‘âlâ’nun ni‘metin yiye.” (FT 71)

rûhu‘llâh: Hz. İsa. Hz. İsa’nın isimlerinden birisi. Hz. İsa ölûleri nefesiyle dirilttiği için bu isimle anılmaktadır. bkz Īsâ / ‘isâ / ‘īsâ / ‘īsī.

“Yâ Ruhû’llâh!” (M 2b)

şâbit: Sâbit. Besmele Tefsiri’nde sadece iki kez geçmekte olup kişi adı olması haricinde pek fazla bilgi verilmemiştir.

“Şâbit Muḳbil’e eyitsün.” (BT 16a)

sâcî: Sâcî. Besmele Tefsiri’nde sadece bir kez geçmekte olup kişi adı olması haricinde pek fazla bilgi verilmemiştir.

“Zihî fâḍıl zihî kerem laṭife ittifâḳ tefsîr içinde Sâcî naḳil eyler.” (BT 16b)

şâdık dervîş: Sâdık Dervîş. Velâyet-nâme’de Yanko Madyan adlı kişinin Müslüman olduktan sonraki adı olarak geçmektedir.

“Şoñra Şâdık Dervîş oldı ol zamân.” (V 147b)

şaltıḡ / şaltıḳ / şaltuḡ / şaltuḳ: Sarı Saltuk. Türk tarihinde önemli bir kahramandır. Müslümanlığı yaymak için çok mücadele veren önemli erenlerdendir. Hayatı “Saltuk-nâme” adlı eserde anlatılmıştır. Bu esere göre gerçek adı Şerif Hızır’dır. Rumeli’ye geçişi önemli bir olaydır. Birçok yerde makamı vardır.

Velâyet-nâme’de Sarı Saltuk; Hacı Bektâş-ı Velî’nin onu Kaligra’ya göndermesi, Ulu ve Kiçi Abdal ile birlikte Karadeniz kıyısına gelmeleri, kaleye tırmanması, ejderin üzerine yürümesi ve onu katl etmesi, eliyle kazdığı yerden temiz su çıkması, konuşan öküzü kurban etmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Daḡı Şaltıḡ’uñ beline Hünkâr Varlığı kendü mübârek eliyle bir ağaç...” (V 75a)

“Andan Şaltık dağı Hünkār Ululıgın vedā‘ idüp Ulu Abdāl ve Kiçi Abdāl birle toğru Sinab’uñ üstinden Qaradeniz kenārına geldi.” (V 75b)

“Şaltuğ’ı esinleyüp girü döndi.” (V 75b)

“Şaltuğ Abdāllara eyitdi.” (V 77b)

şamed: Allah. Besmele Tefsiri’nde “Samed” ifadesiyle Allah belirtilmiştir.

“Girü Şamed’e yalvardı.” (BT 23a)

sa‘ adü’ d-dīn / sa‘ dü’ d-dīn / sa‘ idü’ d-dīn : bkz monla sa‘ adü’ d-dīn / monla sa‘ dü’ d-dīn / monla.

“Sa‘ adü’ d-dīn eyitdi.” (V 105b)

“Sarı İsmā‘ il Hünkār varlıgının işāretiyle ol buñardan Hazret-i Hünkār’un ‘ıbrıgın toldurup Sa‘ dü’ d-dīn’uñ öñine kodı.” (V 102b)

“Sa‘ idü’ d-dīn şağalın bir merkebūñ kıyruğuna bağlamış geliyor didiler.” (V 104a)

sa‘ id: Said. Velāyet-nāme’de Said; Hünkār’ın onu kabul etmesi, kırk gün legençeye girip suyun içinde kalması, erenlerle birlikte namaz kılması, erenlerden özür dilemesi, nefes söylemesi, Hünkār’dan yardım dilemesi gibi özellikleriyle yer almıştır. Onun okuduğu nefesin mahlas bölümü şöyledir:

“Adım Said değilken, cümle müşkil hāliken,

Bir ayet okumuşum Hünkarın esrarından.”

“Sa‘ id yüzüñ kara olsun.” (V 104a)

şarı hān big: Sarı Han Bey. Metinde Sultan ‘Alāa’ d-dīn’in ulu beylerinden birisi olduğu ifade edilmiştir.

“Germiyān ve Hamīd ve Aydın ve Karasi ve İsfendiyār ve Hızr Bigi ve Hāce Big ve Şarı Hān Big ve Sinab Big ve bunlar cümle Sultān ‘Alāa’ d-dīn’uñ ulu bigleridir.” (V 120a)

şarı hünkār: Sarı Hünkar. Velāyet-nāme’de adı geçen kişi adıdır. Metinde Sarı Hünkar; Hünkar’ın ondan öküzlerini götürmesini istemesi ve Sarı Hünkar’ın onu dinlememesi, Hünkar’ın ona taşı delil koyması, beraber Beştaş’ın yanına gitmeleri, Sarı Hünkar’ın o taşlara inanmaması ve bunun üzerine taşların dile gelmesi, Hünkar’ın ona ağaçtan elma koparması ve meyvesiz ağacın birden tomurcuklanıp yeşermesi, Sarı Hünkar’ın onun kerāmetini görüp ayağına kapanması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Şarı Hünkār varlığından bu nuṭkı işidüp hiç tñmadı.” (V 49a)

şarı idrīs: Sarı İdris. Velāyet-nāme’de İdris’in Sarı adında bir kardeşi olduğu, İdris’e dervişi evinde beslediği için kızması, kardeşine kin tutması gibi özellikleriyle yer almıştır.

“Şarı İdrīs’ün bu ma‘ kûle cevābına i‘ timād itmedi.” (V 45a)

şarı ismā‘ il / şarı / şaru ismā‘ il / şaru: bkz ismā‘ il .

“Meger kim Şarı İsmā‘ ili Hāzret-i Hünkār göndermişti.” (V 101b)

“Sarı daḥı erenlerün ḥalāvetiyle başın ısladı.” (V 110b)

“Şaru İsmā‘ il erenlerün işāretiyle ol mıkrāsı çıkarup nazara ḳodı.” (V 97b)

“Şaru yukarı bak gör.” (V 50b)

şarı ḳādī: Sarı Kādi. Velāyet-nāme’de Sarı Kādi’nin erenlerden birisi olduğu belirtilmiştir.

“Evvel Cemāl Seyyid Sultān ve Sarı İsmā‘ il hazretleri ve Kolı Açuk Hācim ve Baba Resūl ve Pīr-āb Sultān ve Recep Seyyid ve Şarı Ḳādī ve ‘Ali Baba ve Baraḳ ve Bahāu‘ d-dīn Sultān ve Yahyā Paşa ve Ertalas-Pūş Dost-ı Hudā ve Hızır Sāmet ammā bu erenler kim zikr olındı.” (V 127a)

şarı şaltuḳ sultān / şarı şaltuḳ: bkz şaltıḡ / şaltık / şaltuḡ / şaltuḳ.

“Şarı Şaltuḳ Sultān eyitdi.” (V 76b)

“Şarı Şaltuḳ erenler nazārında tazarru‘ -ı niyāz idüp dest-būs dest-būs eyledi.” (V 75b)

selim şah gāzi: Selim Şāh Ġāzi. Eserde tahtın başına Selim Şāh Ġāzi'den sonra Kılıç Arslan'ın geçtiği belirtilmiştir.

“Şalṭanat āl-i Selçuḡ'dan Selim Şāh Ġāzi'ye degdi.” (V 120a)

ser-çeşme-i nevedo noh hezār pīrān-ı türkistān: Doksan dokuz bin Türkistan pîrinin başı. bkz aḥmed yesevî.

“Ser-çeşme-i Nevedo Noh Hezār Pīrān-ı Türkistān H̱āce Aḥmed-i Yesevî Muḥammed Hanefî H̱azretleri'nüñ neslindendür.” (V 11b)

sevinç: Sevinç. Metinde Mūsā-yı Sāni Zeynep Hātūn'dan çocuğu olduğunda ona isim koymak için kararsız kalmıştır. Çocuğun ismini Sevinç veya Güvenç olarak düşünmüşler, ancak sonra Muhammed koymuşlardır.

“Ziyāde ḥasretle bulduklarından ol ulularuñ ba' zısı ismin Sevinç ḳoyalum.” (V 5a)

seyyid aḥmed: Seyyit Ahmet. Velāyet-nāme'de Seyyit Ahmet bir kez geçmiş olup pek fazla bilgi verilmemiştir. Oğullarıyla birlikte icazet hususunda konuştukları ifade edilmiştir.

“Sivri Hisār'uñ gün yüzinde Seyyid Aḥmed oğullarıyla icāzet ḥuşuşınuñ tarīḳ ḥaberin söyleşdiler.” (V 130a)

seyyid cemāl sultān / seyyid cemāl: bkz cemāl seyyid.

“Erenleruñ nuṭḳıyla Seyyid Cemāl Sultān bir niçe müddet ḳarār eyledi.” (V 127b)

“Evvel H̱alife Seyyid Cemāl Sultān'dur.” (V 127a)

seyyid gāzī sultān / seyyid gāzi: Seyyid Ġāzī Şultān. Velāyet-nāme'de adı geçen bir sultanın adıdır. Metinde Seyyid Ġāzī Şultān; Hacı Bektāş-ı Velî'nin onun mezarını ziyaret edişi, onun mezarıyla konuşması ve bunun üzerine mezarın denizin içinde yüzmesi gibi kesitlerle anlatılmıştır.

“Rāviler şöyle rivāyet iderler ki mukaddemā Seyyid Ġāzī Sultān sultānuñ mezār-ı şerīfi mu' ayyen degül idi.” (V 73a)

“H̱acı Bektāş-ı Velî Sultān Seyyid Ġāzi'nüñ mezār-ı şerīfin ziyāret itdügüdür.” (V 73a)

seyyid ḥasan : Seyit Hasan. Velāyet-nāme’de Mūsāyü’s-Sānī’nin oğlu olduğu ifade edilmiştir.

“Amūlarından Seyyid Ḥasan kim Mūsāyü’s-Sānī oğludur.” (V 11a)

seyyid ḥazret: bkz ḥacı bektāş el-ḥorāsānī.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn’ün vālidesi cāme-i h’ābında yatırken bir gice Seyyid Ḥazretin ‘ālem-i rū’ yāda görüp üzerine bir ‘ālī binā yapdurmış idi.” (V 73a)

seyyid maḥmūd ḥayrān: Seyyit Mahmut Hayran. Hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. Mutasavvıf bir şahsiyettir. Seyid olduğu için peygamber soyundan gelmektedir. Türk-İslam kültürünü yaymaya çalışmıştır. Mevlānā ile çağdaştır. Akşehir’de yaşamıştır. Mevlevi olduğu rivāyet edilmektedir. Türbesi Akşehir’de bulunmaktadır.

Velāyet-nāme’de Seyyit Mahmut Hayran; Akşehir’de bir er olduğu, bir arslana bindiği, bir yılanı kamçı yaptığı, üç yüz dervişle Akşehir’den çıkıp Hünkar’ı görmek üzere yola çıktığı, Hünkar’ın cansız bir kayaya bindiğini görünce şaşırması ve onun yüce bir kişi olduğunu idrak etmesi, erenlerin huzuruna eğilmesi, Hünkar ve diğer dervişlerle kucaklaşması, Hünkar’ın ona geldiği yeri yurt olarak vermesi ve oranın “Tekye Kaya” olarak anılması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Ba’de Seyyid Maḥmūd Ḥayrān ayağ üzerine kılçuk Hünkār Ululığından icāzet taleb eyledi.” (V 73a)

seyyid muḥammed: Seyyit Muhammed. Velāyet-nāme’de Seyyit Muhammed’in Mūsā-yı Sānī’nin oğlu olduğu belirtilmiştir.

“Seyyid Muḥammed Mūsā-yı Sānī oğludur.” (V 2b)

seyyid nūre’d-dīn: Seyyit Nureddin. Metinde Kadıncık olarak da adı geçen Fātıma Bacı’nın babası olduğu belirtilmiştir.

“Sivri Hisar diyārından Seyyid Nūre’d-dīn kızıydı.” (V 31a)

seyyid şālīḥ: Seyyit Sālīh. Anadolu’da yetişen büyüklerdendir. Hayatını ilme ve tasavvufa adamıştır. Tasavvufu Seyyid Taha-yı Hakkāri’den öğrenmiştir. Hocasından

icāzet olarak öğrenci yetiştirmiştir. Doğruluk, dürüsütlük, merhamet, haramdan kaçınma gibi erdemlere uygun yaşamaya çalışmıştır. İnsanları doğru yola sevk etmiştir.

Velāyet-nāme’de Seyyit Sālih; Hacı Bektāş-ı Velī ile görüştüğü, mezarı yakınında Kaya Tekyesi diye bir yer olduğu gibi özellikleriyle yer almıştır.

“Ol vaktin Kırşehir’inde Seyyid Şālih nām bir kimesne vardı.” (V 92b)

seyyid sa’ deddīn: Seyyid Sadeddin. Alim ve bilgindir.

Makālāt’ta Seyyid Sadeddin; ārifler sultanı ve muhakkikler arslanı olduğu, şeyhler madeni olduğu ve metinde söylediği beyitlerle konu edilmiştir. Beyitlerinden bir kısmı şöyledir:

Bu makāma kim ire

İş bu nakdi kim dire

Varluğun Hakk’a vire

Cümle ālem içinde

Kim bu sırra ırmadi

Kendüzin bilmedi

Bu ıška esrimedi

Ömri zalām içinde

“Ol ārifler sultānı ve muḥakkıklar arslānı Seyyid Sa’ deddīn kerem-i lütfından birkaç beyit buyurur.” (M 10b)

seyyid sultān cemāl / seyyid / seyyid : bkz Cemāl Seyyid.

“Andan Seyyid Sultān Cemāl ve Sarı İsmā‘il ve Baba Resūl ve Pīr-Ab Sultān ve Receb Ḥalife ve anda hāzır olan halifeler dervişler ayağ üzere kalkup erenlerden Hācim Sultān’ı dilek eylediler. ” (V 131a)

“Seyyid bunlara eyitdi.” (V 131b)

“Oldı Omūzumla Cemāl Seyyid melūl.” (V 143b)

seyyid: Hazret-i Seyyid. Metinde Seyyid Hacim Sultan’ın onun mezarını ziyaret etmesi ve Hacim Sultan’ın onun dergāhına gitmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Meger kim ol vaḳṭ Seyyid dergāhınuñ meşihātın pīş-vār gönderdügin revā görmeyüp eyitdiler.” (V 133a)

“Bir zamān Seyyid birle bu resme mülākāt oldılar.” (V 75a)

seyyid-i maḥmūd hayrān: bkz sey yid maḥmūd ḥayrān.

“Seyyid-i Maḥmūd Hayrān geldi hem.” (V 143b)

şınab big: Sınab Bey. Metinde Sultān Alāa’d-dīn’in ulu beylerinden olan birisi olduğu ve Sultān Alāa’d-dīn’in onu bir bölük askerle göndermesi konu edilmiştir.

“Şınab Big ve bunlar cümle Sultān ‘Alāa’d-dīn’üñ ulu bigleridur.” (V 120a)

sultān ‘alāa’d-dīn / sultān ‘alā’d-dīn : Sultān ‘Alāa’d-dīn Keyḥüsrev. II. Gıyaseddin Keyḥüsrev. Babası I. Alaaddin Keykubat annesi Mahperi Sultan’dır. Birçok savaşta yer almıştır. 25 yaşında hayatını kaybetmiştir.

Metinde Sultān ‘Alāa’d-dīn; Gülü Han’ın elçisinin kendisine mektup sunması ve Müslüman olup kendisine bağlılığını sunması, Akdeniz’e asker gönderip beylerini birbirinden ayırması, büyük bir ordu kurup Bursa’yı ve çevresini fethetmek istemesi, Erdoğdu Alp’in huzuruna gelmesi, Osman Bey’in huzuruna gelmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Çün kim Gülü Hānuñ içlisi Sultān ‘Alāa’d-dīn’e geldi.” (V 113b)

“Sultān ‘Alā’d-dīn daḥı berātın yazup Yūnus Muḥrīn’üñ eline virdi.” (V 40a)

sülāle-i rasūl fāṭimatü ’z-zehrā: bkz fāṭıma.

“Kerrema’llahu vechehu anası Sülāle-i Rasūl Fāṭimatü ’z-Zehrā’dur.” (V 15a)

süleymān ‘aleyhi’s-selām: Hz. Süleyman. Peygamber ve hükümdardır. Hz. Davud’un oğludur. Hayvanlarla konuşabilmesi yönüyle bilinmektedir. Mührü, karınca ile sohbeti, rüzgârın onun emrine verilmesi ve aynı zamanda kral olması gibi husularıyla bilinir. Belkıs ile bir kıssası vardır. Uzun bir ömür sürdüğü rivâyet edilmektedir.

Besmele Tefsiri’nde Hz. Süleyman besmeleyi yazdığı ve öleceği zaman Belkıs’a verdiği, Belkıs’ın okuduğu, bunun üzerine şehâdet ettiği ifade edilmiştir.

“Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Bismi’illāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm yazdı.” (BT 27b)

süleymān: Süleyman. Metinde Çepni boyunun ulularından olan Yûnus Mukrî’nin dört oğlundan birisi olduğu ifade edilmiştir.

“Birisi İbrāhim birisi Süleymān birisi Sarı ve birisi daḥı İdrīs idi.” (V 40a)

şems-i Tebriz: Şems-i Tebrizî. Tebriz’de doğmuştur. Bir din âlimi ve mutasavvıftır. Şems-i Tebrizî Mevlana’nın düşüncelerini etkilemiş olan bir mutasavvıftır. Birçok yeri dolaşmıştır. Yalnız olmanın ibadet ve tasavvuf için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Şems’in mizacının diğer bir özelliği, açık sözlü oluşudur.⁴⁶

Velâyet-nâme’de Monla Celâleddin Hazreti’ni kendisine derviş ettiği ifade edilmiştir.

“Ol zamān kim Monla Celâle’d-dîn Ḥazretini Şems-i Tebriz Konyada aḥtarup derviş eyledi.” (V 84b)

şeyḥ aḥmed: Şeyh Ahmet. Metinde Nişābūr şehrinde bir ‘âlim ve kâmil bir kişi olduğu, kızı Hâtem Hatun’u Sultān İbrāhim’e verdiği belirtilmiştir.

“Mezbûr Şeyh Aḥmed daḥı toylar şādlıklar idüp Hâtem ḥātunı Sultān İbrāhime virdiler.” (V 5b)

şeyḥ ḥāce aḥmed yesevî: bkz aḥmed yesevî.

“Göricek Şeyḥ Ḥāce Aḥmed Yesevî.” (V 18a)

şeyḥ ḥazret-i pîr : Şeyh Hazreti. bkz aḥmed yesevî.

⁴⁶Küçük, Abonoz, “Sözlü Gelenekten Derlenen Hacı Bektaş Veli-Mevlana Rekabeti Konulu Menkabe”, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 2014, 0 (35), ss. 229-239.

“Dağı olmışdı Şeyh Hâzret-i Pîr.” (V 17a)

şeyh loḳmān / şeyh loḳmān-ı perende: Şeyh Loḳmān-ı Perende. bk loḳmān / loḳmān-ı perende.

“Şeyh Loḳmān Bektāş-ı Horāsānî’den bu haberi işitdi.” (V 8a)

“Şeyh Loḳmān-ı Perende bir rek‘at namāzı on dört yılda kıldı.” (V 7a)

şeyh necmü’-d-dîn / şeyh necmü’-d-dîn-i kübrā : Necmeddin-i Kübrā. Kübreviyye yolunun kurucusudur. Fıkıh, tefsir, hadis âlimlerindendir. Tasavvuf ve ilimle meşgul olmuştur. Birçok talebe yetiştirmiştir. Moğollarla savaşırken hayatını kaybetmiştir.

Metinde Şeyh Necmü’-d-dîn, rasat ilmiyle ilgili bir kitap telif edip Bağdat padişahına sunduğu, padişahın kitabı suya atması, kendisinin bu duruma çok üzülmesi gibi kesitlerle anlatılmıştır.

“Şeyh Necmü’-d-dîn ‘ilimde bi-naẓîr idi.” (V 108a)

“Rāviyān-ı aḥbār ve nākilān-ı āsār bu vechile rivāyet ider kim Şeyh Necmü’-d-dîn-i Kübrā bir vaḳt raşad ‘ilminden bir kitāb taṣnîf idüp Bağdād pādīşāhına teberrük çekdi.” (V 107b)

şeyh şadru’-d-dîn / şeyh şadru’-d-dîn-i konevî: Şeyh Şadru’-d-dîn-i Konevî. Velāyet-nāme’de adı geçen bir zātın adı. Tasavvufun çeşitli dallarıyla ilgilenmiştir. İbn-i Arabî’nin öğrencisi olmuştur. Daha sonra birçok eser yazmıştır. Konya’da ikāmet etmiştir. Büyük bir âlim ve mutasavvıftır. “Vahdet-i Vücud” düşüncesinin temsilcisidir.

Metinde Şeyh Şadru’-d-dîn; Hünkar’a bir derviş göndermesi, Pîr-âb Sultan’ın huzuruna gelmesi, Ahi Evran’ı tanıtmaması ve duyurması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Şeyh Şadru’-d-dîn birle görüşdiler.” (V 85b)

“Pes günlerde bir gün Şeyh Şadru’-d-dîn-i Konevî Hâzret-i Hünkâra ...” (V 139b)

şeyh süleymān: Şeyh Süleyman. Velāyet-nāme’de bir şeyh olarak geçmekte olup pek fazla bilgi verilmemiştir.

“H  ret-i H  nk  r ve Ah   Evr  n ve Ő  y   S  leym  n ve ‘  s  -y   M  cerred ve Seyyid S  lih kim h  l   kend  n  n mez  r   yirinde olan halveth  nesinde oturup sırr-ı Al  ’den muhakkak  ne muhabbet iderlerdi.” (V 92b)

Ő t: Ő t. Hz. Adem’den sonra g  nderilen peygamber. Hz. Adem’in beŐ inci   ocuğudur. Babasına benzerliğ  ile dikkat   ekmiŐ tir. Hz. Adem’in diğ er   ocukları K  bil H  bil’i Ő ehit ettikten sonra Ő t d  nyaya gelmiŐ tir. Hz. Adem d  nyadan g   t  kten sonra Allah Ő t’e peygamberlik vermiŐ tir.

Mak  l  t’ta Hz. Adem’in varlığ n   Ő t’e verdiğ i belirtilmiŐ tir.

“Pes   dem (as) varlığ n   Ő t’e virdi.” (M 21a)

t  i: T  i. Besmele Tefsiri’nde tarikat ulularından biri olduğ u belirtilmiŐ tir. Eserde tasavvufi ve dini konular tarikat ulularının adlarıyla birlikte ifade edilmiŐ tir.

“  y T  i Ta  r   sen  n  le ne k  ld  .” (BT 23b)

  apduk emre /   apduk : Tapduk Emre.Vel  yet-n  me’de adı ge  en bir mutasavvıfın adı. Bekt  Ő i derviŐ i olan Tapduk Emre Yunus Emre’yi yetiŐ tirmiŐ tir. Genellikle Yunus Emre ile anılmıŐ tır. Hacı Bekt  Ő -   Vel   ile aynı   ağ da yaŐ amıŐ tır. Tapduk Emre Ahmet Yesevi’nin m  rididir.

Metinde Tapduk Emre; Hacı Bekt  Ő -   Vel  ’nin m  b  rek elini a  ıp benini g  stermesi   zerine “Tapduk H  nkarım Tapduk.” demesi ve bunun   zerine adının Tapduk Emre olması, tekkesinin olması, Yunus’a tekkeye odun getirme iŐ ini vermesi gibi   zelliklerle yer almıŐ tır.

“Andan adı   apduk Emre oldu  .” (V 34a)

  ayy  r : Tayyar. Metinde   br  him  ’  -M  c  b Hazreti’nin on oğ lundan birisi olduğ u ifade edilmiŐ tir.

“Evvel M  s  -y   S  n   ve   Ő h  k ve R  ver   ve Yahy   ve H  r  n ve   br  him  ’  -R  z   ve   ayy  r ve Ca   fer ve ‘   Al   ve H  san dağ ı   br  him  ’  -M  c  b’u  n   zerine T  rkist  n’dan bir yağ ı   ığ dı.” (V 3a)

turfa: Turfa. Besmele Tefsiri'nde mübârek bir kişi olduğu belirtilmiştir. Metinde iki kez geçmekte olup hakkında pek fazla bilgi verilmemiştir.

“Yâ mübârek Turfa'ya eyitdi.” (BT 16a)

ulu abdâl: Ulu Abdâl. Velâyet-nâme'de bir abdal olduğu belirtilmiştir. Metinde Ulu Abdâl; Kiçi Abdal ile birlikte Karadeniz'e geldiği, Saltık'ın onu sağ yanına aldığı, Gürleş ile görüştüğu, Sarı Saltuk Sultan'ın ejderhayı öldürdüğünü görmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Ulu Abdâl ve Kiçi Abdâl kapuya devr idüp Sarı Saltuk Sultân deñiz dibinden al‘ anuñ yalmanına tırmandı.” (V 77a)

‘urbân: Urban. Besmele Tefsiri'nde zebânileri belirtmek için kullanılmıştır.

“Bî-çâre ‘âşî ‘urban zebâniler üşüb amudın yaña süriyeler.” (BT 8a)

yahyâ b. maâd: Yahya b. Meâd. Makâlât'ta sadece bir kez geçmekte olup söylediği bir söz ile konu edilmiştir.

“Yahyâ b. Maâd eydür: Benüm gönlüm dünyadan ve ahiretten yigdür. Zirâ kim dünya mihnet evidür, ahiret nimet evidür. Ve bünüm gönlüm marifet evidür. Pes marifet dünyadan ve ahiretten yigdür. Ve hem yedi kat gök var. Uş ten dahi yedi katdur: Et, tamar, kan, sinir, sünük, ilik, müy. ” (M 15a)

yahyâ paşa: Yahyâ Paşa. Velâyet-nâme'de üç yüz halifeden birisi olduğu belirtilmiştir.

“Evvel Cemâl Seyyid Sultân ve Sarı İsmâ‘il hazretleri ve Kolu Açuk Hâcim ve Baba Resûl ve Pîr-âb Sultân ve Recep Seyyid ve Sarı Kâdî ve ‘Alî Baba ve Barak Baba ve Bahâu‘ud-dîn Sultân ve Yahyâ Paşa ve Ertalas-Püş Dost-ı Hüdâ ve Hızır Sâmet ammâ bu erenler kim zikr olındı.” (V 127a)

yahyâ: Yahyâ. Metinde İbrâhimü'l-Mücâb'ın on oğlundan birisi olduğu ifade edilmiştir.

“Evvel Mûsâ-yı Sâni ve İshâk ve Râverî ve Yahyâ ve Hârûn ve İbrâhimür-Rızâ ve ayyâr ve Ca‘fer ve ‘Alî ve Hasan dağı İbrâhimü'l-Mücâb'ıñ üzerine Türkistândan bir yağı çıkdı.” (V 3a)

yanço mādyān: Velāyet-nāme’de adı geçen bir mimarın adıdır. Eserde “Yanko Madyan” adlı mimarın önce bir kafir iken sonra Hünkār’ın velāyetini görüp şehadet getirdiğinden bahsedilmiştir. Müslüman olup Allah’a yönelmiş ve amellerini uygun bir biçimde yerine getirmiştir. Türbeye hizmet etmiş ve ibadetlerini tamamlamıştır. Türbedar olan Hızır Lāle’ye vasiyetini anlatmış ve canını teslim etmiştir.

Velāyet-nāme’de Yanko Madyan; usta bir mimar ama kāfir olması, Gazi Murat’ın ondan Hünkār’ın kubbesini tamamlamasını istemesi, Hacı Bektāş-ı Velī’nin gerçek er olduğunu anlaması, yüksek kubbeden aşağı uçarken ilham gelmesi ve gözünün açılması, gönlünden ikrar etmesi, Hünkār’ın kendisini kurtarması üzerine şehadet getirip Müslüman olması, ne kadar malı varsa hepsini canı için pişirip dağıtması, altı yıl Hünkār’ın hizmetinde bulunması, küfr ve şirkten el çekmesi, amellerini uygun bir şekilde yerine getirmesi, adının “Sadık Derviş” olarak değişmesi, türbeye hizmet ederken vefat etmesi gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Çün ki Yanço Mādyān mi’ mar pes

Gördi Hünkārdan velāyet ol nefes.” (V 147b)

yesevī : bkz aḥmed yesevī.

“Yesevī ḥazretinüñ velāyeti kerāmeti zikr olunursa ḡāyet söz muṭavvel olur.” (V 13a)

yunt bende: Yunt Bende. “Bende” sözcüğünün kökeni Farsçadır ve “köle, kul, bağlı kişi” anlamına gelmektedir.

Velāyet-nāme’de Yunt Bende, Sultan ‘Alāa’d-dīn’in bendelerinden olduğu ve Suluca Karayük’ü imar etmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Şulıca Karayük’üñ maḳrebesinde evvel Yunt Bende defn olındı.” (V 39b)

yūnus emre / yūnus : Yunus Emre. Velāyet-nāme’de adı geçen erenlerdendir. Yunus Emre’nin hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. Yazdığı şiirlerinde akıcı ve sade diliyle ön plana çıkmıştır. Kullandığı dil Eski Anadolu Türkçesi döneminin özelliklerini taşımaktadır. Hacı Bektāş-ı Velī ile aynı dönemde yaşamıştır.

Velāyet-nāme’de Yunus Emre; Tapduk Emre’nin yanına gelmesi, ağzını açmasıyla birlikte şevk deryası harekete gelip gözünden perde kalkması, mücevher madenine ulaşması, yaratıcının gerçek sırlarından bahsetmesi üzerine insanların hayran kalması, söylediklerinden büyük bir divan olması, mezarının Sivri Hisar’a yakın bir yerde olması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Yūnus Emre ve mezkūr Yūnus ma‘an hazır olmuşlardı.” (V 83a)

“Pes Hünkār Ululığı’nuñ nefesin Yūnus’a bildürdiler.” (V 82a)

yūnus mukrī: Yunus Mukrī. Velāyet-nāme’de geçen ‘ālim ve kāmīl kişi. Hacı Bektāş-ı Velī döneminde yaşamıştır. Çepni boyunun büyüklerindendir. Suluca Karahöyük’e yerleşmiştir. Dört oğlu vardı : İbrahim, Süleyman, Saru ve İdris.

Velāyet-nāme’de Yunus Mukrī; danişment olması, kerem ehli ve bilgili bir kişi olması, Konya’da Sultan Alaaddin’in huzuruna çıkması, Suluca Karayük’ü yurt olarak istemesi, hastalanıp vefat etmesi, Kayı adlı yere defnedilmesi, “İbrahim, Süleyman, Sarı, İdris” adlı dört oğlunun olması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Yūnus Mukrī’ye yalvarup eyitdi.” (V 40a)

yūnus peygamber: Hz. Yunus. Hz. Yunus balığın ağzında bir süre kalması konusuyla bilinir. Kavmi içerisinde doğruluğu ve dürüstlüğü ile dikkat çekmiştir. Ninova şehrine peygamber olarak gönderilmiştir.

Fatiha Tefsiri’nde Allah’ın ona münacaatı balık karnında verdiği belirtilmiştir. Metinde Hz. Yunus’un yunus balığı kıssasına vurgu yapılmıştır.

“Yūnus Peygamber’e (as) münacātı balık karnında virdi.” (FT 71)

yūnus-ı ekinci: Yunus-ı Ekinci. Velāyet-nāme’de yer alan erenlerden biri olduğu belirtilmiştir. Eserde Yunus Emre ile arasında bir diyalog geçmiştir. Bu diyalog ise olağanüstü bir olay olan mücevher madeninin bulunmasıyla ilgilidir.

“Bu def’a Yūnus-ı ekinciden yana dönüp eyitdi. Vakit saat oldı.” (V 83a-83b)

yūsuf bālī: Yusuf Bālī. Velāyet-nāme’de geçen kişi adıdır. İskender Çelebi’nin kardeşi, Mürsel’in oğludur.

Metinde Yusuf Bâli'nin Mürsel'in oğlu olduğu belirtilmiştir. Babası Mürsel kırk sekiz yıl türbeye hizmet etmiştir. Kendisi vefat edince bu görev oğlu Yusuf Bâli'ye kalmıştır.

“Kırk sekiz yıl ol da kılup hidmeti oğlu Yūsuf Bâli'ye ire nevbeti.” (V 142a)

yūsuf: Hz. Yusuf. Hz. Yakup'un oğludur. 11 tane erkek kardeşi vardı. Onun güzelliği çok dikkat çekicidir. Babası Hz. Yakup en çok Yusuf'u severdi. Bu sevgi diğer kardeşleri arasında kıskançlığa neden olmuştur. Kardeşleri Yusuf'u bir kuyuya atarak babalarına onu kurt kaptığı şeklinde bir yalan söylediler. Daha sonra Yusuf bulunmuş ve Mısır'a köle olarak satılmıştır. Hz. Yusuf güzelliği, rüyaları yorumlaması, kardeşlerinin onu kuyuya atması, Züleyha'nın ona olan aşkı buna karşılık onun iffetli duruşu gibi özellikleriyle bilinmektedir. Kıssaları Kur'ân'da geçmektedir.

Besmele Tefsiri'nde Hz. Yusuf; Zeliha'nın onun aşkından ihtiyarlaması, Tanrı'nın emriyle Zeliha'nın yanına gelmesi, Zeliha ile bir yere girmesi ve kapıyı bağlaması bunun üzerine İblis'in sevinmesi, salatanat tahtında otururken içeri bir külhancının girmesi gibi kesitlerle yer almıştır.

Makâlât'ta Mısır kadınlarının Yusuf peygamberi görünce şaşkına dönüp ellerini kesmeleri ve acısını bile hissetmedikleri belirtilmiştir. Bu durum Hz. Yusuf'un çok güzel bir yüze sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Fatiha Tefsiri'nde Allah'ın münacaatı ona kuyu içinde verdiği belirtilmiştir. Burada Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kıskançlık nedeniyle kuyuya atılması olayına telmih yapılmıştır.

“Eydür kim yâ Yūsuf Tañrı saña selâm kıılır kim ol külhancı kimdür bilür misin.” (BT 12a)

zebün: Zebün. Velâyet-nâme'de bir kâfir beyi olduğu belirtilmekte olup hakkında fazla bilgi verilmemiştir.

“Ol vaqt ol şehruñ Zebün nâm bir kâfir bigi varıdı.” (V 129a)

zekeriyya: Zekeriyya Peygamber. Hz. Meryem'in bakımını üstlenen ve ileri yaşta olmasına rağmen mucizevi bir şekilde evlat sahibi olan peygamberdir. İsrailoğulları'na

gönderilen peygamberlerden biridir. Ağaçların Zekeriyya peygamberle konuşması, su üzerinde yürüyüp ayaklarının ıslanmaması vs kıssaları mevcuttur.

Metinde Zekeriyya Peygamber'in kabrinden bahsedilmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî, onun kabri yanında çile çıkarıp bir süre orada kalmıştır.

“Benî Ümeyye Cāmi‘ inde Zekeriyya Peyğamber kabri yanında bir erba‘ in çıkarup biraz mücāvır oldu.” (V 29b)

zelihā: Hz. Yusuf'a aşık olan kadın. Zeliha veya Züleyha Hz. Yusuf'a aşık olmuştur. Bu aşk zamanla bir tutkuya dönüşmüş ve Zeliha kendisine hakim olamamıştır. Ancak Hz. Yusuf onun isteğine karşılık iffetli bir duruş sergilemiştir. Daha çok Hz. Yusuf ile anılmaktadır.

Besmele Tefsiri'nde Zeliha; Hz. Yusuf'un Tanrı'nın emriyle yanına gelmesi, Hz. Yusuf'un Zeliha ile bir yere girmesi ve kapıyı bağlaması bunun üzerine İblis'in sevinmesi, bir putunun olması ve onun önünde dört yüz yıl secde etmesi, putunu çeşitli mücevherlerle süslemesi, putunun yanına gelip Yusuf'un gönlünü yumuşatmasını istemesi, Allah'ın Cebrail'den Zeliha'yı kanadıyla sığamasını istemesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Ol şol beşikdeki genc oğlandur kim Zelihā seni hālvat bulıcak sen suçsuzluđuña arıluđuña tanuklık virdi.” (BT 12a)

zeyneb / zeynep: Zeynep Hātūn. Mūsā-yı Sānī'nin eşidir. Çocuklarının olmadığı ve bu sebeple de üzgün olduklarından eserde bahsedilmiştir.

Metinde Zeynep Hātūn; Mūsā-yı Sānī'nin evlendiği kadın olduğu, bir süre çocuksuz kalmaları, sarayında oruç ve ibadet ile meşgul olması, evine gelen Mūsā-yı Rızā'ya şeker şerbeti hazırlaması, Zeynep Hātūn'un şerbeti içmesi üzerine hamile kalması ve çocuk dünyaya getirmesi, annesinin katına gelip ağlaması, adamlar gönderip Hātem Hatun'u babasından istemesi, ahirete rıhlet etmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Hem ol yirūñ ulularından Zeyneb Hātūn nām bir kız aldı.” (V 3a)

“Zeynep Hātūn gördi kim şerbeti içmemişler.” (V 4b)

zeynel-‘abidîn: İmam Hüseyin Velî’nin dünyada kalan tek oğludur. Diğer kardeşleri Kerbela olayında şehit edilmiştir. On iki imamın dördüncüsüdür. Kerbela olayında hastalanmıştır. Yakınlarının şehit olmasına şahit olmuştur. Hayatını ibadete adanmıştır.

Metinde Zeynel-‘Abidîn; İmām Hüseyin Velî’nin oğlu olduğu ve Muhammed Bâkırî’nin onun oğlu olduğu gibi özellikleriyle anlatılmıştır.

“Zeynel-‘Abidîn İmām Hüseyin Velî oğludur.” (V 2b)

2.1.2.Padişah, Sultan ve Makam Adları

‘abbāsnām: Abbās. Velāyet-nāme’de adı geçen bir padişahın adıdır. Dört halife döneminde kurulacak olan İslam devletinin sınırları oldukça genişlemiş ve İslamiyet daha fazla yayılmaya başlamıştır. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali İslamiyet’i yayma faaliyetlerine devam etmişlerdir. Hz. Ebubekir hastalandığında Abbas’ın emri üzerine Hz. Ömer’i halife olarak atamıştır. Metinde Raşidin halifelerinden olduğu ve Bağdat, Cezayir, Diyarbakır’a kadar olan yerlerin onun hükmünde olduğu ifade edilmiştir.

“Meger kim ol vakt dārü’l-mülk Bağdād’da Hulefāü’r-Rāşidîn’dan ‘Abbāsnām bir pādīşāh var idi.” (V 107b)

‘alāa’d-dîn: bkz sultān ‘alāa’d-dîn / sultān ‘alā’d-dîn. Velāyet-nāme’de yer alan tarihi ve siyasi şahısların varlığı dönem hakkında bize ışık tutmaktadır.

“Bu esnāda Sultān ‘Alāa’d-dīnūñ bigleri ve kātibleriyle ‘Osmān Big çıkağeldi.” (V 124a)

ahī evrān: Ahi Evran. Asıl adı Mahmut bin Ahmet’tir. Azerbaycan’ın Hoy şehrinde dünyaya gelmiştir. Birçok dersler almış ve kendini yetiştirmiştir. Hacı Bektāş-ı Velî’nin çağdaşıdır. Dericilik mesleğini icra etmiştir. Anadolu’da ahilik teşkilatını kurmuştur. Her zaman çalışmaya, dürüstlüğe, ibadete, insanları doğru yola yönlendirmeye teşvik etmiş bir kişidir. Sistemleştirdiği ahilik teşkilatı ölümünden sonra tam olarak yerleşmiştir. Ahilik teşkilatının eğitim, ahlak, disiplin, yardımlaşma gibi birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Teşkilatın kurumsal şekle dönüşmesi bu meziyetlere sahip insanların yetişmesine kapı açmıştır. O dönemde toplumun, siyasetin ve askeri yapının daha olumlu olmasına katkıda bulunmuştur. Yine hem Hacı Bektāş Velî, hem de Ahi

Evrān, tasavvuf kültürü içinde yetişmiş olup dönemlerinin önde gelen sūfileridirler.⁴⁷ Velāyet-nāme’de sultan ifadesiyle yüceltilmiştir. Ahi Evran bazı eserler kaleme almış, Türk dili ve edebiyatına katkıda bulunmuştur. Eserleri: Mataliü’l-İman, Menahıç-ı Sayfı, Tabsiratü’l Mubtedi ve Tezkiretiü’l-Müntehi, Yazdan-şinaht, Murşidu’l-kifaye, Ağaz u encam, Medh-i Fakr u Zemm-i Dünya, Risale-i Arş, Mukatebat Beyne Sadr ud-Din el-Konevi, Cihad-nāme.

Metinde Ahi Evran; erenlerin nefesiyle yılan şekline girip Kızılırmak’a gelmesi, Hacı Bektāş-ı Velī ile kavak ağacı gölgesinde sohbet etmeleri ve muhabbetlerinin kuvvetli olması, Kırşehir’e gelmesi, velāyet erenlerinin büyüklerinden olduğu, ālemde fütüvvet taraftarının başı ve birincisi olduğu, soyunun ve doğumunun tam olarak kimsenin bilmediği, gayb erenlerinden olduğu, Şeyh Sadrü’l-dīn ile görüşmeleri, Şeyh Sadrü’l-dīn’in belini bağlayıp ona icāzet vermesi, Kayseri’ye gelip Debbağhane’ye yerleşmesi, yedi renkte ve yedi tane derisinin olduğu, velāyet ve kerāmet sahibi olduğu, Hz. Hünkar Suluca Karayük’e gelip yerleştikten sonra Ahi Evran’ın da Kırşehir’e yerleşmesi gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Esnā-yı şöhetde Hāzret-i Hünkār Ahī Evrān Sultān birle oturup muḥakḳāne şöhet iderlerdi.” (V 100a)

bāyezid: II. Bāyezid. Murad Hüdavendigar ve Gülçiçek Hatun’un oğludur. Babasının vefatı üzerine tahta geçmiştir. Cesaretinden ötürü kendisine “Yıldırım” lakabı verilmiştir. Anadolu’yu bayındır hāle getirmiştir. Gerçekleştirdiği seferlerde başarılar elde etmiştir. Niğbolu zaferini kazanması üzerine kendisine “Sultan-ı İklim-i Rum” ünvanıyla hitap edilmiştir. Velāyet-nāme’de Hacı Bektāş-ı Velī’nin makamını ziyaret ettiğinden ve üzerinde bir imaret yaptırdığından bahsedilmiştir. “*Geldi makamını ziyaret etti. Üstüne bir imaret yaptırdı.*” (V 149a)

Metinde Bāyezid; devletin başına geçince Muhammed Han’ın devletinin zenginleşmesi, padişahlığı sırasında Anadolu’da pek çok imaret ve hankah yaptığı, birçok köprü ve kervansaray yaptığı, Hacı Bektāş’ın gerçekliğini idrak etmesi ve onun makamını ziyaret

⁴⁷Yıldız, Harun, “Hacı Bektaş Veli İle Ahi Evran İlişkisi”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2012, (61), ss. 187-206.

etmesi, onun makamının üzerine imaret yaptırıp kurşunla kaplattırması gibi özellikleriyle metinde konu edilmiştir.

“Şoñra Sultān Bāyezid’e irdi taht.” (V 149a)

bayındır hān: Bayındır Han. Oğuz pādīshāhı. Oğuz hanlarından birisidir. Bayındır Han tarihi kaynaklarda Oğuz boylarının liderliğini yapan bir kişi şeklinde yer almıştır. Dede Korkut Hikāyeleri’nde belirli sıfatlarla adı geçmektedir. Daha çok efsanevi bir kişi olarak bilinmektedir. Metinde Bayındır Han’ın Oğuz padişahı olduğu ifade edilmiş ve sadece bir kez geçmiştir.

“Vaqtā ki Oğuz pādīshāhı Bayındır Hān ve bigler bigisi Qazan Hān ve Qorqut Ata fevt olıcaq Oğuz Cemā’ ati tefrika buldılar.” (V 120a)

bulduk çayır: Bulduk Çayır. Velāyet-nāme’de adı geçen bir makamın adıdır. Metinde Bulduk Çayır; Seyyid’in mezarının yakınında meşhur bir yer olduğu, Hacim Sultan’ın orada toplantı yapması, Hacim Sultan’ın tartıştığı bir kişinin oraya defnedilmesi gibi özellikleriyle yer almıştır.

“Hidmetinde Burhān Abdāl ve bir dervīş dahı var idi kim Seyyid’ün mezārı kurbunda Bulduk Çayır dimekle meşhūr bir maqāma geldiler.” (V 133a)

çingiz hān: Cengiz Han. Asıl adı Temuçin’dir. Babası Yesügey Bahadır annesi Houlen Ece’dir. Cengiz lakabı sonradan verilmiştir. Moğolistan’ın hükümdarlığı yapmıştır. Savaşçı kimliğiyle tanınmaktadır. Askeri disiplini ve uyguladığı taktikler neticesinde tarihe geçmeyi başarmıştır. Devlet teşkilatında Moğol geleneklerini uygulamıştır. Dünyadaki en donanımlı posta teşkilatını oluşturmuştur. Çin, Ortadoğu ve Avrupa arasındaki ticareti canlı tutmaya çalıştı. Ülkeler arasında ticaret bağlantılarında aktif bir rol oynadı.

Metinde Tatar padişahı olduğu ve oğullarından birisinin Gülü Han olduğu ifade edilmiştir.

“Ol zamān Tātāruñ pādīshāhına Çingiz Hān dirlerdi.” (V 108a)

fıravn: Firavun. Mısır hükümdarı. Kendi halkına zulüm etmiştir. Kendi gücüne son derece güvenmiş, Allah inancını görmezden gelmiştir. Hz. Musa dönemindeki Mısır’ın

sahibiydi ve Mısır'ı o yönetmekteydi. Mısır'daki bütün idari, adli, askeri yetkiler onun elinde bulunmaktaydı. Genellikle Hz. Musa ile birlikte zikredilmektedir. Zalim ve inatçı kişiliğiyle tanınmaktadır. Metinde Allah'ın Firavn'u Nil ırmağı içinde boğduğu ve Hz. Musa'yı Firavn'dan kurtardığı ifade edilmiştir.

“Ve Firavn'ı Nil ırmağında boğdum ve Mūsāyı Firavn'dan kırtardum.” (M 12b)

ibn-i kılıç arslan: İkinci Türkiye Selçuklu Sultanı. Süleyman Şah'ın oğludur. Babasının vefatından sonra tahta çıkmış ve sultan ünvanını almıştır. Türk-İslam kültürü ile yetişmiştir. Genç yaşta vefat etmiştir. bkz kılıç arslan.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn Key hūsrev İbn-i Kılıç Arslan bin Selīm Şah Ğāzī idi.” (V 107b)

ibrāhim / ibrahim-i şānī: bkz ibrahim şānī.

“Sultān İbrāhim fevt olıcağ sultanlığı ‘arz eylediler.” (V 11a)

“Aslımuz Nebevī-yi āl-i Muhammed ve babam Seyyid Muḥammed’dür kim İbrāhim-i Şānī İbrāhim-i Mükerrremü’l-Mücāb oğlıdur.” (V 33a)

murād ğāzi: bkz ğāzi murād.

“Murād Ğāzi naql idicek dünyādan.” (V 149a)

mūsāyü’s- şānī: bkz mūsā-yı şānī.

“Pes Mūsāyü’s- Şānī maḥzūn olup eyitdi.” (V 4a)

pīr-āb sultān: bkz pīr-āb sultān.

“Pes ol zamān Pīr-āb Sultān erenlerüñ nefesin ḳabūl idüp ayağ üzere yirinden ṭurıgeldi.” (V 140a)

ibn-i kılıç arslan: bkz kılıç arslan.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn Key hūsrev İbn-i Kılıç Arslan bin Selīm Şah Ğāzī idi.” (V 107b)

sultān ‘alāa’d-dīn-i keyhūsrev: I. Alaaddin Keykubat ve Mahperi Sultan'ın oğludur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin hükümdarlarından birisidir. Eşi Gürcü Hatun adına para

bastırmasıyla bilinmektedir. Genç yaşta tahta geçmesinin doğurduğu sonuçlar devleti çöküşe uğratmıştır. bkz sultān ‘alāa’d-dīn / sultān ‘alā’d-dīn.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn-i Keyhūsrev diledi kim ulu leşker cem‘ idüp Burūsayı ve tevābi‘ in feth ide.” (V 120b)

sultān seyyid gāzi: Sultan Seyyit Gazi. Velāyet-nāme’de adı geçen bir sultanın adıdır.

Metinde Sultan Gazi’nin yarenlerinin evlatlarının yedi mezarının olduğu ve bu mezarlardan birisinin kızkardeşi oğlunun mezarı olduğu belirtilmiştir.

“Meger kim anda Sultān Seyyid Gāzi’nün yārenleri evlādından yidi kimsenün mezārı var idi.” (V 131b)

şusız: Susuz. Velāyet-nāme’de adı geçen bir makamın adıdır. Susuz o dönemde Yörük Türkmenlerinin yaşadığı bir yer olarak geçmektedir. O dönemde buraya dair idari bilgi durumu değişebilmektedir. O dönem için köy, mezra veya mahalle olduğu noktasında belli bir idari tanım yapılamamaktadır. 15. yüzyıldan bu yana farklı Oğuz boylarından gelen Yörüklerin burada bir araya geldiği bilinmektedir. Hacim Sultan’ın buraya gelip bir süre kaldığı söylenmektedir.

Metinde Uşak yakınlarında bir makam olduğu ve orada bir ejderhanın ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

“Meger kim ‘Uşşāk tevābi‘ inde Şusız nām maķāmuñ yakīninde bir ejdehā peydā olmuşdı.” (V 131a)

şeyh şadru’d-dīn-i konevī: Sadrüddin Konevi. Malatya’da doğmuştur. İyi bir eğitim almış ve birçok kişiyi yetiştirmiştir. İbnü’l Arabi yakın dostu olmuştur. Tasavvuf ve hadis alanlarında ileri düzeyde bilgi sahibidir. Mevlana ile iyi bir dostluğu vardı. Bu dostluk onun kişiliği üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Çeşitli yerleri gezdikten sonra Konya’ya yerleşti. Tasavvufta vahdet-i vücud düşüncesini geliştirmiştir. Konya’da vefat etmiştir.

Metinde Sadrüddin Konevi; Hünkar’a derviş göndermesi, Konya şehrinde olması, Pīr-āb Sultan’a izzet ve ikram etmesi, Ahi Evran’ı açıklaması ve onun hakkında bilgi vermesi, Ahi Evran’la görüşmeleri gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Dağı Sultān ‘Ala’d-dīn Şeyh Şadru’d-dīn-i Konevī Hāzretine bir ādem gönderdi.” (V 85a)

2.1.3. Soy ve Sülale Adları

āl-i ‘oşmān: Osmanogulları. Āl-i ‘Oşmān ve Hānedān-ı Āl-i ‘Oşmān olarak da bilinmektedir. Kurucusu Osman Bey’dir. Adını kurucusundan almaktadır. 14. yy.’ın başında kurulmuştur. Başkentleri Bilecik, İnegöl, Yarhisar ve Yenişehir bölgelerinde kurulmuştur. Anadolu’da hakimiyet sağlamışlardır. Metinde Osmanogulları’nın askerlerinin hiç bozguna uğramadığı ve uğramayacağı ifade edilmiştir.

“Şimdi Āl-i ‘Oşmān kaçında ol ‘ādet oldı.” (V 125b)

āl-i resūl: Resūl soyundan. Hz. Muhammed’in neslinden gelenler için kullanılır.

Metinde Mūsāyü’-Rızā’nın Hz. Muhammed soyundan geldiği ifade edilmiştir.

““ Ammuñuz āl-i Resūl irişdi.” (V 4a)

āl-i selçuğ: Selçuk oğulları. Anadolu Selçuklu Devleti. Selçuk Bey tarafından Anadolu’da kurulmuştur. Malazgirt zaferini kazanarak tarihe geçmişlerdir. İlk siyasi merkezleri Horasan’dır. Birçok askeri başarılar kazanmışlardır. Metinde Hünkar’ın Er Togdı Alp’e Selçuk oğullarından saltanatın gitmesi üzerinden yedi yıl geçtiğini söylediği ve “Acem ülkeleri, Azerbaycan ve Diyarbakır” şehirlerine hükmettikleri belirtilmiştir.

“Āl-i Selçuk’dan Konya’da oturup Diyār-ı ‘Acem’e külliye hūkm iderdi.” (V 107b)

ġarkın : Garkın. Dede Garkın’ın oğullarını ifade etmektedir. Dede Garkın günümüzde bir Alevi ocağıdır. Aynı zamanda Oğuzların 24 boyundan birinin adıdır. Metinde soy ve sülale anlamı taşımaktadır. Metinde Dede Garkın’ın geyik derisi börk giydiği ifade edilmiştir. Dede Garkınogulları ile İbrahim Hacı’nın oğulları arasında geyik derisi börkle ilgili bir konuşma geçmiştir. Dede Garkınogulları İbrahim Hacı’nın oğullarına Bektāşilerin kisvetinin elīf ve Hüseyin olduğunu, geyik derisi börkün de meşhur Dede Garkın’a ait olduğunu söylemişlerdir. Metinde sülale adı olarak geçmekte olup Dede Garkın’ın kendisi hakkında pek fazla bilgi yer almamaktadır.

“Āħir bi’z-zarūri geyik derisin çıkarup Ġarkınlara tapşurdılar.” (V 35b)

İbrāhimu'l-mücāb: İbrāhim Sānī'nin cediti. Metinde İbrahim-i Sānī'nin atası olduğu ve ona benzediği, Mūsā-yı Sānī'nin atası İbrāhimu'l-Mücāb'tan sonra tahta geçtiği ifade edilmiştir.

“Ammā şüretde cediti İbrāhimu'l-Mücāb'a beñzedügiçün İbrāhim Sānī didiler ve andan şöñra Mūsāyü's-Sānī Hāzreti'nün dört oğlu dağı oldu.” (V 5a)

ķuzı ķıranogulları: Velāyet-nāme'de adı geçen Kuzı Kıran'ın nesli. Metinde şöyle izah edilmiştir: Önceden etlerini pişirip yedikleri kuzular için Hünkar mübārek ellerini yüzüne sürüp kuzuların kapısını açmalarını emretmiş ve bir sürü kuzu dirilip meleşerek dışarı çıkmıştır. Orada bulunanlar Hünkar'ın bu velāyetine hayran kalmışlardır. O dervişe Kuzı Kıran ismi verilmiş ve Ece vilāyetinde nesli olduğu için onlara Kuzı Kıranogulları adı verilmiştir.

“ķuzı ķıranogulları dirler.” (V 74b)

nebevī-yi āl-i muḥammed: Velāyet-nāme'de adı geçen özel bir isim. Muhammed soyundan. Hz. Muhammed'in aile fertlerini, yakınlarını, hanımlarını ve hısımlarını ifade etmektedir. Metinde Hz. Hünkār'ın nesli kendisine sorulduğunda aslının Muhammed oğullarından geldiğini belirtmiştir.

“Aşlımuz Nebevī-yi āl-i Muḥammed ve babam Seyyid Muḥammed'dür.” (V 33a)

sülāletü'r-rasūl: Resul sülalesi. Hz. Muhammed'in soyu. Metinde Hacı Bektāş-ı Velī soyunu açıklarken Resul sülalesinden geldiğini ifade etmiştir.

“Ammā 'azīz-i men Hazret-i aslu'l-usūl nūru'llahu'l-mecbūl ve sülāletü'r-rasūl Rasūl maṭla'-ı envār-ı Zū'l-celāl ve şırr-ı şāḥib-idrāk ve'l-'ukūl Hazret-i Hünkar Hacı Bektāş-ı Velī kaddesa'llāhu sırrahu'l-'azīz nitekim zikr olınur.” (V 2b)

şeyḥ oğulları: Şeyh oğulları. Metinde Şeyh oğulları şöyle izah edilmiştir: Hacı Bektāş-ı Velī kadılıktan gelen dervişe safa-nazar etmiş, derviş de onun elini öpmüştür. Derviş Hünkar'ın hayır duasını almıştır. Daha sonra kendisiyle birlikte erenleri ziyaret ettiler. Kalecik adlı yere gelmek için yola çıktılar. Kalecik'e gelip erenlerin dediği gibi Hünkar'ın selamını söylediler. Yeri o dervişe vakfetteler. Kalecik nahiyesinde onun nesline “İlimli Şeyhoğulları” denilmektedir.

“Anuñ nesline ‘ ilmlü Şeyh Oğulları dimekle meşhurdur.” (V 91a)

2.1.4.Boy, Kavim, Halk Adları

bozok: Bozok. Oğuzların Bozok boyu. Oğuzlar “Bozok” ve “Üçok” olmak üzere iki kola ayrılır. Bozok boyu sağ kolu oluşturmaktadır. Bozoklar Orta Anadolu’da yer alan Yozgat ili ve çevresine yerleşmişlerdir. Metinde Hacı Bektâş-ı Velî’nin Bozok ve Üçok’u İbrahim Hacıya verdiği belirtilmiştir.

“Bozok’ı Üçok’ı saña yurt virdük.” (V 35a)

çepni: Çepni. Oğuz boylarının isimlerinden birisidir. Oğuzların toplam yirmidört boyundan yirmi birincisinin adıdır. Kaşgarlı Mahmud kaleme aldığı Divân-ı Lügati’t-Türk adlı köklü eserinde Türk boyları hakkında bilgi vermiş ve Çepnilerden bahsetmiştir. Velâyet-nâme’de Çepni boyunun Oğuzdan ayrılıp Rûm’a geldiklerinden bahsetmektedir. Metinde Çepni boyunun Oğuz’dan ayrılıp Anadolu’ya geldiği, Yunus Mukri’nin Çepni boyunun büyüklerinden olduğu, Gevher-diş adlı birinin ve Yunus Mukri’nin oğlu İdris’in eşi Kadıncık’ın Çepni boyuna mensup olduğu ifade edilmiştir.

“Yine Çepni boyından Gevher-diş nâm bir kimesne gelüp Şulıca Qarayük’de qarâr eyledi.” (V 39b)

ermenî : Ermeni. Güney Kafkasya’da yer alan Ermenistan’da yaşamaktadırlar. Resmi dilleri Ermenicedir. Anadolu’da yaşayan Ermeniler de vardır. Metinde Sultan Alaaddin ile Bursa padişahının anlaşıp Ermeni Boğazı’nı sınır tayin ettikleri ve Osman Bey’in Ermenilerin yaşadığı yeri fethettikleri ifade edilmiştir.

“Bu esnâda Sultân ‘ Alâa’ d-dîn Burûsa pâdişâhıyla barışuk idüp Ermeni dervendünden sınır itdiler.” (V 122b)

gürçi: Gürcü. Gürcistan halkının soyundan gelen insanlara denir. Çoğunluğu Gürcistan’da yaşamaktadır. Rusya, İran, Azerbaycan gibi ülkelerde de yaşayanları mevcuttur. Hristiyanlık dinine mensupturlar. Konuştukları dil Gürcücedir. Metinde padişahın ırkını belirtmek için kullanılmıştır. “Gürleş” adlı kişinin Gürcistan’ın padişahı olduğu belirtilmiştir.

“Ol Gürçi pâdişâhı bu hâli görüp eyitdi.” (V 76a)

lāz: Laz. Doğu Karadeniz’de ve Gürcistan’da yaşayan halkın adıdır. Lazların kökeni ve tarihi hakkındaki bilgiler pek fazla değildir.

“Meger ki ol ƙal‘a Lāz evlādından bir kâfir biginüñ hükminde idi.” (V 77a)

tātār: Tatar. Türk boyunun adıdır. Orhun Yazıtları’nda Tatarlardan bahsedilmiştir. Çeşitli coğrafyalarda dağılım göstermişlerdir. Tataristan, Rusya ve bölgeleri, Ukrayna, Türkistan gibi yerlerde yaşamaktadırlar. Konuştukları dil Türk dilleri ailesine bağlı olan Tatarcadır. Metinde Tatar ifadesi Gülü Han ile beraber anılmıştır. Gülü Han Cengiz Han’ın oğullarından birisidir. Tatar padişahının Gülü Han olduğu belirtilmiştir. Tatar ifadesi bütün Tataristan’ı belirtmek için de kullanılmıştır.

“Seni Tātār Pādişāhı Gülü Hān’a gönderürüz.” (V 109b)

tāzī: Arap. Arabistan yarımadasında ve Orta Doğu’da yaşayan, Arapça konuşan kavimlere verilen addır. Velāyet-nāme’de “tāzī” sözcüğü Arap kavmini belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Makālāt’ta gönlün Arap dilinde yedi isminin olduğu belirtilmiştir. Tāzī ifadesi Arap ırkını belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

“Tāzī dilince yedi adı vardır.” (M 17a)

türk: Türk. Metinde Türk soyundan bir sihirbazın geldiği ve bunun üzerine ne kadar papz varsa çaresiz kaldıkları ve kâfirlerin Türklere karşı zafer kazanamayacakları ifade edilmiştir.

“Ol vaşf itdigünüz toğan Türk pādişāhından yā kâfir pādişāhından kaçmışdur.” (V 129a)

türkmen: Türkmen. İslamiyet dinini kabul etmiş Oğuz boylarıdır. Türkmenistan’da ve İran’da yaşayan bir kavimdir. Anadolu’nun farklı bölgelerinde dağılım göstermişlerdir. Metinde Dulkadirli’de Türkmen evlerinin bulunduğu belirtilmiştir.

“Meger kim yol üzerinde Du’l-ƙadirli’den biraz Türkmen evleri konmışdı” (V 34a-34b)

üçok: Üçok. İç Oğuzlar olarak da adlandırılıp Oğuz boyunun sol kolunu temsil ederler. Metinde Hünkar’ın İbrahim Hacı’ya Bozok ve Üçok’u yurt verdiği ifade edilmiştir.

“Bozok’ı Üçok’ı saña yurt virdük.” (V 35a)

2.1.5.Yer Adları

2.1.5.1. Bölge Adları

ḥorāsān: Horasan. Horasan, geçmişte İran'ın doğusunda yer alan coğrafyaya verilen isimdir. İran ve Orta Asya arasında yer alan bir bölgedir. Tarih boyunca birçok devletin hakimiyetinde yer almıştır. Dolayısıyla günümüze doğru coğrafi açıdan değişikliklere uğramıştır. Burası geçmişte Arap edebiyatının merkezi olmuş, birçok şair ve edebiyatçı yetişmiştir. Horasan, çok köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte birçok farklı topluma ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Metinde ise Horasan; erenlerin Horasanlı olduğu, Hacı Bektāş-ı Velī'nin Horasan'dan Anadolu'ya geldiği, erenlerin Turna tonuna bürünüp Türkistan'dan Horasan'a doğru yola çıkmaları, Amu Nehri'nin Horasan ile Semerkant sınırının ortasında yer aldığı, Horasan iline akın edildiği gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Naḫldür kim Ḥorāsān erenleri eyitdiler.” (V 10a)

2.1.5.2. Ülke Adları

arabistān / ʿarabistan: Arabistan. Müslümanlar tarafından kutsal görülen şehirler Mekke ve Medine bu ülkede yer almaktadır. İslamiyet'in doğduğu ülkedir. Arap yarımadasında bulunmaktadır. Tarihte birçok süreçten geçen Arabistan'a Emeviler ve Abbasiler hakim olmuş, ülkenin yönetimi daha sonra Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Sonraki süreçte ise ülkeye İbn-i Suud hakim olmuştur. İncelenen metinlerde Arabistan'ın ülke olduğu belirtilmese de “Ülke Adları” başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür. Metinde ise Hacı Bektāş-ı Velī tasvir edilirken arkasında Arabistan ʿabāsının bulunduğu ifade edilmiştir.

“Arabistān'a toḡru teveccüh idüp gitdiler.” (V 85a)

“Mübārek arkasında alaca ʿArabistan ʿabāsı varıdı.” (V 41a)

azerbaycān: Azerbaycan. O dönemde Azerbaycan bir coğrafya veya eyalet olarak bilinmektedir. Metinde Azerbaycan'ın coğrafi sınırları tam olarak belirtilmemiştir. Dolayısıyla çalışmada ülke adları başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür. Metinde ise Azerbaycan'ın o dönemde Selçuklu Devleti'ne ait bir coğrafya olduğu ifade edilmiş olup “Azerbaycan” ifadesi sadece bir kez geçmiştir.

“Zirā ‘Acem mülki ve Azerbaycān ve Diyār-ı Bekre Al-i Selçuğ’a mütē‘allik idi.” (V 107b)

cezāyir: Cezāyir. Cezayir o dönemde belirli bir coğrafya olarak bilinmektedir. Cezayir Fenikeliler tarafından kurulmuş, bir süre Roma hakimiyetinde kalmış ve daha sonra 16. yüzyılda buraya Osmanlı Devleti hakim olmuştur. 19. yüzyılda Fransız hakimiyeti altında kalmış, daha sonra bağımsızlığına kavuşmuştur. Günümüzde ise Tunus ve Fas ülkelerine komşu olan Akdeniz ülkelerinden birisinin adıdır. Ancak çalışmada coğrafi sınırlar tam olarak belirtilmediği için ülke adları başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür. Metinde “Cezāyir” ifadesi sadece bir kez geçmiştir.

“Bağdād Cezāyir Kırdistan Musul Diyār-ı Bekr varınca anun hükmünde idi.” (V 107b)

din karesi: Karesi ülkesi. Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılmasından sonra kurulan beyliklerden birisinin adı Karesioğulları beyliğidir. Kurucusu Karesi Bey, başkenti ise Balıkesir şehriydi. Eserde Karesi ülkesi ifadesiyle Balıkesir şehri kastedilmiştir. Coğrafi sınırlar tam olarak belirtilmediği için “Ülke Adları” başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür. Metinde ise Hacı Bektāş-ı Velī, Sarı İsmail’e vasiyetini açıklarken Barak Baba’nın Karesi ülkesine sefer etmesini istediği ve onun Balıkesir’e yerleşmesini istediği ifade edilmiştir.

“Din Karesi mülkine kılsun sefer

Şehr-i Balıkesr’de kılsun makarr.” (V 142b)

frengistān: bkz frengistān.

“Hacı Bektāş-ı Velī bir çobanı Frengistana atup Yine getürdügin beyān ider.” (V 62b)

gürcistān: Gürcistan. Ülkenin coğrafi sınırları siyasi durumlara göre değişiklik göstermiştir. 12. ve 13. yüzyıllar arasında devletin sınırları Azerbaycan’dan Kuzey Kafkasya’ya, Erzurum’dan Gence’ye kadar genişlemiştir. 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren Moğollar Gürcistan’a girmiş ve Gürcistan yarı bağımsız bir duruma gelmiştir. Daha sonra Gürcüler Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u fethetmesiyle Osmanlı ile sınır komşusu oldu. Günümüzde Güney Kafkasya’da yer alan ve Karadeniz kıyısında bulunan ülkenin adıdır. Ermenistan, Azerbaycan, Türkiye ve Rusya ülkeleri ile

komşudur. Metinde ise Gürcistan; erenlerin seccâdesinin Gürcistan’a doğru yola çıktığı ve Gürcistan’ın Gürleş adlı bir padişahının olduğu şeklindeki kesitlerle konu edilmiştir.

“Ol dem seccâde bir keştî mişâl hareket idüp Gürcistân tarafından yana revâne oldı.” (V 75b)

hindistân / hindüstân: Hindistan. Moğolların hakim olduğu dönemde Hindistan, en parlak dönemi yaşamıştır. Moğolların hakimiyet süresi İngilizlerin Hindistan’ı almalarıyla dolmuştur. 1803’te Hindistan tam olarak İngiliz yönetimi altına girmiştir. Hindistan’da kültürel çeşitlilik oldukça fazladır. II. Dünya savaşının bitmesiyle birlikte 1948’de bağımsızlığına kavuşmuştur. Günümüzde ise bir ülke adıdır. İncelenen metinlerde şöyle ifade edilmiştir:

Makālāt’ta Allah’ın Hz. Adem’in zekerini Hindistan toprağından yarattığı ifade edilmiştir. Hz. Adem’in yaratılışı anlatılırken Hindistan toprağına değinilmiştir.

Velāyet-nāme’de Hindistan; Hz. Hünkar’ın eteklerinden Hindistan cevizi düştüğü ve bu şehre “Delli” dendiği gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Zekerin Hindistân toprağından yaratdı.” (M 18b)

“Ayağ üzerine kalkıcağ mübârek eteklerinden bir dâne taze nefis Hindüstân kozı düşdi.” (V 37a)

‘**irak:** Irak. Konum itibariyle önem arz eden Mezopotamya bölgesinde yer almaktadır. Bağdat bir süre Abbasilerin elinde kalmıştır. Irak, 786-809 arasında halifelik yapan Harunurreşid ve Memun zamanında en parlak dönemini yaşamıştır. 1515’te Irak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Velāyet-nāme’de Irak bu tür çalkantılı siyasi dönem içerisinde ele alınmıştır.

Makālāt’ta Allah’ın Hz. Adem’in göğsünün Irak toprağından yarattığı belirtilmiştir.

Velāyet-nāme’de Hacı Tuğrul’un Irak’tan Anadolu’ya geldiği ve Gülü Han’ın Bağdat padişahını katil edip bütün Irak’ı aldığı konu edilmiştir.

“Bağdād pādīşāhın kaṭl idüp bütün ‘Irak’a hüküm eyledi.” (V 109a)

mısr: Mısır. Orta Doğu'nun en büyük ülkelerinden olan ve birçok medeniyete ev sahipliği yapan ülkenin adıdır. Libya ve Sudan ile komşudur. Ünlü piramitler burada yer alır. Sıcak bir iklim hakimdir. Nil nehri burada yer almaktadır. Nil nehri yakınındaki topraklar çok verimli olduğu için yerleşim yerleri genellikle burada kurulmuştur. Mısır tarihi üç krallık döneminde incelenmektedir: Eski, Orta ve Yeni. Eski Krallık döneminde Mısır tek bir devlet şeklindeydi. Piramitler bu dönemde inşa edilmiştir. Yeni Krallık dönemi Mısır'ın en parlak dönemidir. Metinlerde ise genellikle Hz. Yusuf'un kıssaları anlatılırken Mısır coğrafyasından bahsedilmiştir.

Makālāt'ta Mısır hatunlarının Hz. Yusuf'u görüp hayranlıktan ellerini kestikleri ve acılarını dahi hissetmedikleri belirtilmiştir. "Mısır" ifadesi sadece bir kez geçmiştir.

"Nitekim Mısır hātunları Yūsuf peygamberi göricek hayrān olup ellerin doğradılar, duymadılar." (M 5b)

rūm: Anadolu. (Türkiye) "Rum" ifadesiyle Anadolu kastedilmiştir. Metinde Hacı Bektāş-ı Velī'nin yerinin burada olduğu ve Hacı Bektāş-ı Velī'nin Rūm erenlerinin başı olduğu belirtilmiştir. "Rūm" ifadesinin geçtiği bütün yerler Anadolu'yu ifade etmektedir. Metinde genellikle erenlerin yerini belirtmek amacıyla kullanılmıştır ve "Rūm erenleri" şeklinde ifade edilmiştir.

"Ol erūn mekān Rūm vilāyetindedür didi." (V 105b)

tātāristān: Tataristan. Birçok Türk kavmi bu bölgede hüküm sürmüştür. Bu coğrafyadaki ilk devlet teşkilatı İdil Bulgarlarıdır. Birçok tarihi süreçten geçen Tataristan, Cengiz Han'ın ve Gülü Han'ın hakim olmak istediği ve sefer düzenledikleri yer olmuştur. Metinde ise Tataristan'ın Kıpçak çölünden ötede olduğu ve Gülü Han'ın Tataristan'ı tamamen aldığı ifade edilmiştir.

"Tā kim deşt-i Kıpçak'dan öte Tātāristān'a vardı." (V 108a)

yemen : Yemen. Orta Doğu'da Arap Yarımadası'nda bulunan diğer Arap ülkelerine komşu olan ülkenin adıdır. Yemen'de Hristiyanlık, Yahudilik, Hindu, Müslümanlık dinleri bir arada bulunmaktadır. İnsanlığın en eski merkezleri arasında yer almaktadır. Ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle stratejik bir öneme sahip olmuştur. Kur'ān'da yer alan birçok kıssaya ev sahipliği yapmıştır. Makālāt'ta ise Hz. Adem'in

yaratıldığı coğrafya içerisinde zikredilmiştir. Metinde Allah'ın Hz. Adem'i Mekke ile Yemen Tâif arasında yarattığı ifade edilmiştir. “Yemen” ifadesi sadece bir kez geçmiştir. Makālāt'ta bu tür ülke adları, Hz. Adem'in yaratılış süreciyle birlikte ifade edilmiştir.

“Hak subhānehū teālā Ādemi Mekke ile Yemen Tâif arasında yaratdı.” (M 18b)

2.1.5.3. Şehir Adları

akşarāy: Aksaray. Nevşehir, Konya ve Niğde ile komşudur. Tuz Gölü'ne yakın bir mesafede bulunmaktadır. O dönemde coğrafi sınırlar ve nüfus özellikleri tam net olmadığı için idari bir tanım yapılamamaktadır. Ancak incelenen metinlerde bu tür yer adlarının “Şehir Adları” başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür. Selçuklular döneminde Aksaray askeri bir üss olarak kullanılmıştır. II. Kılıçarslan burada bir saray yaptırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Konya'ya bağlı bir sancak olmuştur. 1920'de ise vilayet olmuştur. Metinde Aksaray; yakınlarında Rendegin adlı bir köyde nasipli birisinin olduğu, Monla Saidüddin'in Tuz köyünden kalkıp buraya gelmesi, Said'i Kızıl Irmak'ın Aksaray tarafına sürmeleri, Aksaray'da Hasan Dağı yakınında bir ejderhanın peyda olması, Kılıç Arslan'ın Aksaray'ı ma'mûr eylemesi gibi özellikleriyle yer almıştır. Metinde II. Kılıç Arslan ile birlikte zikredildiği için Aksaray'ın Selçuklular döneminde olduğu anlaşılmaktadır.

“Oğlı Kılıç Arslan dağı Akşarāy memleketinde Hasan Tağı kurbunda bir ejdehā peydā olup ol ilkīm anun havfindan harāb olmuşdı.” (V 120a)

aşkale : Aşkale. Metinde Sultan Alaaddin'in Aşkale'yi fethederek oraya hükmettiği belirtilmiştir. Aşkale'nin yanında Kütahya-Tavşanlı, Altın Taş, Denizli, Uşak, Sandıklı ve Germiyan Kalesi'ni de fethederek buraları sınırlarına kattığı ifade edilmiştir. Aşkale; Kütahya-Tavşanlı, Altın Taş, Denizli, Uşak, Sandıklı bölgelerine yakın bir yer adı olduğu çıkarılabilir.

“Kütāhiyye ve Tavşanlı'yı ve Altun Taş'ı ve Denizlü'yi Uşşak'ı ve Aşkaleyi ve Şandıklı'yı ve hālā şimdiki Germiyān Qal'ası'n feth eyledi.” (V 120a)

aydın: Aydın. II. Mahmut döneminde müşirlik, Tanzimat döneminden sonra eyalet, 1867'de ise il olmuştur. Aydın 1186'da Selçukluların hakimiyetinde olmuştur. Metinde

sadece bir kez geçmekte olup Sultān ‘Alāa’d-dīn’in ulu beylerinin içerisinde yer adı olarak sayılmıştır. Sultān ‘Alāa’d-dīn ile birlikte zikredildiği için Aydın’ın, Selçuklular dönemi içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

“Germiyān ve Hamīd ve Aydın ve Karasi ve İsfendiyār ve Hızır Bigi ve H’āce Big ve Sarı Hān Big ve Sınab Big ve bunlar cümle Sultān ‘Alāa’d-dīn’ün ulu bigleridür.” (V 120a)

‘**abdu’l-mü’mīn**’: Diyarbakır. Velāyet-nāme’ye göre Diyarbakır ilimizin eski adı. Metinde sadece bir kez geçmekte olup bugünkü Diyarbakır ilimizin eski adı olduğu belirtilmiştir.

“‘Abdu’l-mü’mīn ilin ki şimdi Diyār-ı Bekr dirler.” (V 120b)

bağdād: Bağdat. Irak’ın merkezinde yer almaktadır. Eğitim, sanayi, ticaret, ekonomi ile ilgili bütün merkezler Bağdat’ta yer almaktadır. Dicle nehrinin iki yakası üzerinde kurulmuştur. Şii, Sünni, Hristiyan kökenli vatandaşlar yaşamaktadır. Bağdat tarihte birçok İslam medeniyetine ev sahipliği yapmıştır. Ortadoğu’da yer alan önemli ticaret ve kültür merkezidir. 634 yılında Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Metinde Bağdat; Abbas adlı padişahın hükmettiği, sonraları Gülü Han’ın o padişahı katledip Bağdat’ı aldığı şeklinde padişahların uğruna savaş verdikleri bir yer olarak ifade edilmiştir.

“Meger kim ol vaqt dārü’l-mülk Bağdādda Hulefāü’r-Rāşidīn’den ‘Abbāsnām bir pādişāh var idi.” (V 107b)

balıkesr: Balıkesir. 1243 Köseadağ savaşı sonucunda Batı Anadolu, Türk egemenliğine girmiştir. Selçuklu Devleti ise artık zayıflamaya başlamıştır. Bu sırada Balıkesir’e Türkmen göçleri gerçekleşiyordu. Karesi Bey Balıkesir’e gelerek Karesi Beyliği’ni kurar. Karesi şehrinin ismi Balıkesir olarak değiştirilmiştir. Balıkesir 1923 yılında il olmuştur. Metinde ise Balıkesir, Sultan ‘Alāa’d-dīn’in fethettiği yerlerden birisi olarak ifade edilmiştir. Sultan ‘Alāa’d-dīn, Balıkesir şehri ile birlikte Menteşe’yi ve Edremit’i de sınırlarına katmıştır.

“Biraz leşkerle Edremid’i Balıkesr’i tevābi’iyle fetḥ eyledi.” (V 120b)

bedahşān: Bedahşan. Moğol istilasına uğramayan bir şehirdir. 15. yüzyılda Timurluların hakimiyetine girmiştir. Bedahşan 16. yüzyılda kısa bir süre Özbeklerin yönetimine girmiştir. Metinde ise Bedahşan; Kutbu'd-dīn-i Haydar'ın Bedahşan'a gittiği, Kutbu'd-dīn-i Haydar'ın savaştığı yiğitlerin başını keserek Bedahşan kalesi'ne asmaları, onun Bedahşan'da hapis tutmaları, Bedahşan halkının mümin olması gibi özellikleriyle metinde yer almıştır.

“Bu Bedahşān mülkine kāfir kāmū.” (V 15b)

bozak: Bozok. Bozok Tanzimat'tan önce Rum eyaletine Tanzimat'tan sonra ise Ankara'ya bağlı bir sancak idi. Zman içerisinde coğrafi sınırlarda değişimler meydana gelmiştir. Yozgat ilinin bulunduğu bölge “Bozok Yaylası” olarak adlandırılır. Bozok günümüzdeki Yozgat iline tekabül etmektedir. Buraya yerleşen Bozok Türkmenlerinden dolayı “Bozok” şeklinde adlandırılmıştır. Metinde ise Hacı Bektāş-ı Velī'nin Bozok tarafından Kayseri'ye doğru yönelip gittiği belirtilmiştir. Bağlam açısından değerlendirildiğinde Kayseri yakınlarında bir yer adı olduğu anlaşılmaktadır.

“Bozak cānibinde Kayseriyyeden yana teveccüh idüp giderken meger kim yol üzerinde Dulkadirli'den biraz Türkmen evleri konmuşdı.” (V 34a)

bilecik : Bilecik. Bilecik, Bizans döneminde fethedilerek Abbasi hakimiyetine sokulmuştur. Bizans ordusu savaşta yenilince Selçukluların eline geçmiştir. Osmanlılar döneminde Osman Bey, Bizans'a karşı gerçekleştirdiği savaşlarda başarılar elde etmiştir. Osman Bey'in düzenlediği seferler metin içerisinde yer aldığı için Bilecik'in Osmanlı Devleti döneminde olduğu anlaşılmaktadır. Metinde Bilecik; Kaya Bey'in boyuyla birlikte Yar Hisar tarafına, Bilecik, İnegöl, İznik taraflarına pek çok akın yaptığı, Osman Bey'in Bilecik, Ermeni, Yar Hisar, İnegöl, İznik, Burūsa'ya kadar feth ettikleri gibi kesitlerle yer almıştır.

“Yār Hisār tarafına Bilecik İnegöl İznik cānibine bir niçe def a akın itdi.” (V 123a)

burūsa : Bursa. Müslümanlar Abbasiler döneminde Bursa'ya gelmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde İznik başkent olmuştur. Osman Bey Bizans'a karşı verdiği mücadeleyi kazanarak Bursa'yı almıştır. Daha sonra Osman Bey'in oğlu Orhan Gazi Bursa'yı bayındır hāle getirdi. Metinde Bursa; Osman Bey'in Bursa ile birlikte diğer

yerleri fethetmesi, Sultan Alaaddin'in Bursa'yı kâfirin elinden alması, Sultan Alaaddin'in Bursa padişahıyla anlaşıp Ermeni boğazını sınır tayin ettikleri, Gazi Murat'ın Bursa'da oturduğu sırada Hünkar'ın vefatını öğrenmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Hemān İnegöl Burūsa tevābi‘ leri kâfir elinde kaldı.” (V 120b)

çorum : Çorum. Çorum, 1243'te Selçukluların Moğollara yenilmesiyle bir süre Moğol yönetiminde kalmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti yıkılınca karmaşık süreçlerden geçmiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte 1924'te il olmuştur. Metin içerisinde ise Sultan Alaaddin'in Sivas'tan Kayseri'ye kadar, Çorum'a, Ankara ve Malya'ya kadar her yeri Tatar'a paylaştırdıkları ifade edilmiştir. Çorum paylaştırılan yerler arasında sayılmış ve siyasi sınırların belirlenmesi noktasında ele alınmıştır.

“Pes Sivasdan Kayseriyye varınca Çorum'a Engüriye Mālya'ya varınca ol diyârları Tātār'a üleşdürdi.” (V 114a)

deñizlü / deñüzlü: Denizli. Denizli 13. yüzyılda Selçukluların uç bölgeleri içerisinde yer almaktaydı. O dönemde burada Türkmen nüfusu yoğunlukta idi. Daha sonra Osmanlıların hakimiyetine girmiştir. Sonraki süreçte Denizli eyalet, kaza, sancak gibi birçok idari teşkilata ayrılmıştır. 1876'da ilk belediye teşkilatı kurulmuştur. Cumhuriyet ile birlikte 1923'te il olmuştur. Metinde ise Denizli; bir haraminin Denizli'den kalkıp Suluca Karayük'te Hünkar'ın huzuruna gelmesi, Hacı Şems Sultan'ın orada makamı ve neslinin olması, Şeyh Sadrüddin Konevî'nin kırk adımda Denizli'ye ulaşması, Sultan Alaaddin'in burayı feth eylemesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir. Denizli, Sultan Alaaddin'in fetih faaliyetleri içerisinde ele alındığı için dönemin Anadolu Selçuklu Devleti dönemi olduğu anlaşılmaktadır.

“Pes lâzım oldu kim Deñizlü'den Kırşehir'ne gelinceye degin menākıbı zikre gele.” (V 84b)

“Pes ol harāmi Deñüzlü'den kalkıp Şulıca Karayük'de Hünkār Ululığı'nuñ nażarına “irdi.” (V 80b)

diyār-ı bekr: Diyarbakır. “diyār-ı bekr “ ise “Beklerin Diyarı” anlamına gelmektedir. Metinde Diyār-ı Bekr’in Abbās padişahın hükmünde olduğu ve eski adının ““Abdu’l-Mü’min” olduğu belirtilmiştir.

“Musul, Diyār-ı Bekr varınca anun hükmünde idi.” (V 107b)

ece vilāyeti: Ece vilayeti. Velāyet-nāme’de bir il olduğu belirtilmiştir. Metinde Ece Vilāyeti; Hacı Bektāş-ı Velī’nin buraya gelip bir muhibbe rastladığı ve Kuzı Kıran’ın burada neslinin olması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Tā kim Ece vilāyetine irişdi.” (V 73b)

edirne : Edirne. Edirne 1361’de I. Murat tarafından fethedilmiştir. İstanbul’un fethine (1453) kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Kurtuluş savaşının başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte Türk hakimiyetine geçmiş ve 1923’te günümüzdeki şekline kavuşmuştur. Metinde ise sadece bir kez geçmekte olup Gazi Murat’ın Edirne’yi başkent edindiği ifade edilmiştir. Edirne’nin başkent olduğu dönem 1361-1453 arasındaki dönemdir. Metin içerisinde Edirne’nin bu dönemdeki süreci ele alınmıştır.

“Edirne’yi itmişdi taht-gāh

Burūsa’ya dahı gelürdi gāh gāh.” (V 146b)

erzingān: Erzincan. Köseadağ Savaşı’nda Anadolu Selçuklu Devleti’nin yenilmesiyle birlikte İlhanlıların hakimiyetine girmiştir. 1402’de Ankara Savaşı’ndan sonra Timur’un, Otlukbeli Savaşı’ndan sonra ise Osmanlıların eline geçmiştir. Süreç içerisinde çoğu kez el değiştirmiştir. Metinde ise Erzincan; Can Baba’nın Erzincan önünde Kemah Boğazı’nda Gülü Han’ın göçüne yetişmesi, Erzincan önünde Kara Tonlu Can Baba adlı dervişin gelmesi gibi kesitlerle yer almıştır.

“Tā kim Erzingān öñinde Kemāh Boğazı’nda Gülü Hān’uñ göçüne uğradı.” (V 109b)

germiyān: Germiyan. Germiyan, aynı zamanda bir Türk beyliğinin adı olup bu beylik Kütahya civarına yerleşmiştir. Germiyan metne göre değerlendirildiğinde ise buranın Batı Anadolu civarında olduğu çıkarılabilir. Hacim Sultan’ın gelip burada bir süre kaldığı söylenmektedir. Metinde Germiyān; Hacim Sultan’ın Germiyan Bey’ine gitmesi, Hacim Sultan’ın Germiyan Bey’inin emriyle Susuz’a gelmesi, Sultan

Alaaddin'in Germiyan'a asker göndermesi ve Germiyan Kale'sini feth etmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Andan Hacim Sultan dağı destür alup Germiyān Bigi'ne vardı.” (V 131a)

gölşehir: Gölşehir. Kırşehir ilimizin eski adıdır. Kırşehir tarih içerisinde bucak, ilçe, sancak şeklindeki idari teşkilatlara ayrılmıştır. Haçlı seferleri döneminde Orta Anadolu'daki topraklar kaybedilmiştir. Daha sonra Danişmentliler Kırşehir'i ele geçirmişlerdir. Bu dönemde ise Kırşehir Gölşehir olarak adlandırılmıştır. Metinde Kırşehir'in eski adının Gölşehir olduğu belirtilmiştir ve Gölşehir ifadesinin olduğu dönem ise Danişmentliler dönemidir.

“Meger kim ol vaktın Kırşehir'i'nün ismi Gölşehir idi.” (V 87b)

haleb / mahmiye-i haleb: Halep. Metinde Hacı Bektāş-ı Velī'nin Halep'e gelmesi ve Halep'in Ulu Cāmi'inde çile çıkardığı ifade edilmiştir.

“Halebün Ulu Cāmi'inde bir erba'ın çıkarup biraz mücāvır oldu.” (V 30a)

“Rivāyet şöyledür kim Mahmiye-i Haleb'de Ulu Cāmi'ün havlısı ortasında bir mermer direk vardır.” (V 30a)

hitay: Doğu Türkistan. Hitay ifadesiyle Doğu Türkistan coğrafyası kastedilmektedir. Avrupalılar Çin'in kuzey tarafını “Hitay” olarak adlandırırlardı. Ayrıca Hitaylar adlı Türk kabilesi bulunmaktadır. Hitaylar Anadolu'ya uzun bir süre önce yerleşmişlerdir. Dolayısıyla Atatürk, günümüzde Antakya'ya tekabül eden yere “Hatay” isminin vermesini uygun görmüştür. Metinde Allah'ın Hz. Adem'in tırnaklarını Hitay toprağından yarattığı ifade edilmiştir.

“Dırnağların Hitay toprağından yarattı.” (M 18a)

inegöl : İnegöl. İnegöl Osmanlı beyliğinin kuruluşuna kadar Bizans hakimiyetinde kalmıştır. Daha sonra Osman Bey buraya hakim olmuştur. Metinde İnegöl'ün kâfir elinde kaldığı, Kaya Bey'in İnegöl taraflarına pek çok akın düzenlediği ve Osman Bey'in burayı feth ettiği ifade edilmiştir. İnegöl metin içerisinde Osmanlı beyliğinin kuruluş dönemine denk gelen fetih süreci noktasında ele alınmıştır.

“Hemān İnegöl Burūsa tevābi‘ leri kāfir elinde aldı.” (V 120b)

ayı: Kayı. Metinde Yunus Mukri’nin defnedildiği yer olarak ifade edilmiştir. G n m zde Eskişehir’in bir k y d r. Ancak o d nemde coğrafi sınırlar tam olarak belli olmadığı i in kesin bir yargıda bulunmak doğru değildir.

“Mezk r Kayı n m yirde anı defn eylediler.” (V 40a)

ayseri / ayseriyye : Kayseri. Kayseri, konum olarak doğu ve batı medeniyetlerinin keşişme noktasıdır. I. Alaaddin Keykubat d neminde T rkiye Sel uklu Devleti’nin  nemli merkezlerinden olmuştur. Metin i erisinde de Sultan Alaaddin’in Kayseri ile olan bağlantısı yer almıştır. Fatih Sultan Mehmet d neminde ise Karamanoğulları beyliğine son verilerek Kayseri ve Konya Osmanlı topraklarına katılmıştır. Cumhuriyet ile birlikte vilayet olmuştur. Metinde ise Kayseri; Hacı Bekt ş-ı Vel ’nin vel yet sahibi bir erle g r şt ğ , M sl man olanlara Kayseri’nin dağları yaylalarının verilmesi, Hacı Bekt ş-ı Vel ’nin burada vel yet g stermesi, Sultan Alaaddin’in hizmetinde bir sancak beyinin Kayseri’de olması, Hacı Bekt ş-ı Vel ’nin Kayseri iline gelmesi, B st nc  Baba’nın mezarının Kayseri’de bulunması, Ahi Evran’ın Kayseri’ye gelip Debbağhane’de yerleşmesi gibi  zellikleriyle konu edilmiştir.

“Sivazu  ayseri’n  n ulu ağları yaylaları olsun.” (V 113b)

“Pes Sivasdan ayseriyye varınca  orum’a Eng ri’ye M lya’ya varınca ol diy rları T t r’a  leşd rdi.” (V 114a)

ırşehr : Kırşehir. bkz. g lşehri. Metinde Kırşehir; Hacı Bekt ş H nkar’ın mak mının Kırşehri kurbunda Suluca Karay k’t  yer alması, N reddin H ce’nin huzurunun burada yer alması, Ahi Evran’ın Kırşehri’ne gelmesi, Hacı Bekt ş-ı Vel ’nin Kırşehir’e doğru yola  ıkması, oradaki bir kadının Kırşehir’e gelmesi, kurbağalarının meşhur olması, N reddin H ce’nin buraya gelmesi gibi  zellikleriyle konu edilmiştir.

“Ma mum ırşehri urbunda şulıca aray k’d d r.” (V 70b)

ilis: Kilis. Kilis Osmanlı Devleti d neminde Halep eyaletine bağlı bir sancak idi. Daha sonra İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edilir. Gaziantep’in il olmasıyla birlikte Gaziantep’e bağlı il e olmuştur. 1995 yılında ise il olmuştur. Metinde Hacı Bekt ş-ı

Velî'nin Kilis'te Davud Peygamber kabrine geldiği belirtilmiş ve Kilis sadece bir kez geçmiştir.

“Haleb'den dahı çıkup Kilis ilinde Dāvūd Peygamber (as) kabrine geldi.” (V 30a)

konstantiniyye: İstanbul. “Konstantiniyye” ifadesi ile İstanbul kastedilmiştir. Metinde Hz. Adem'in hayâsının İstanbul'dan yaratıldığı belirtilmiş ve sadece bir kez geçmiştir.

“Hayâsın Konstantiniyye toprağından yaratdı.” (M 18b)

konya: Konya. Konya, Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Büyük Selçuklu Devleti Konya'yı Müslüman-Türk devleti hâline getirmişlerdir. 1277'de Karamanoğulları hakimiyetine girmiştir. II. Mehmet Konya'yı Karamanoğulları'ndan aldıktan sonra Konya Osmanlı'nın bir şehri olmuştur. Bu dönemde Konya her yönden gelişmeye başlamış ve bir merkez durumuna gelmiştir. Metinde ise Konya; Erdoğan Alp'in Konya'ya doğru yola çıkması, Pîr-âb Sultan'ın Konya'da Şeyh Sadrüddin-i Konevî hazretlerinin huzuruna çıkması, erenlerin Konya'yı Pîr-âb Sultan'a yurt olarak vermesi, Haka Ahmet Sultan'ın Konya'da Hz. Hünkar'ın kapısının önüne ağaç dikmesi, Nüreddin Hacı'yi yakalayıp Sultan Alaaddin'in huzuruna getirmeleri, Monla Celâleddin'in burada bulunması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Konya cânibine teveccüh idüp revâne oldı.” (V 122a)

medîne: Medine. Medine, Hz. Muhammed'in kabrinin ve mescidinin burada yer alması ve pek çok İslam büyüğünün mezarının burada bulunması sebebiyle stratejik açıdan oldukça önem taşımaktadır. Makâlât'ta Allah'ın Hz. Adem'in yüzünü Medine toprağından yarattığı ifade edilmiştir.

Velâyet-nâme'de Medine; Mūsâyü'r-Rızâ'nın Medine'ye gitmesi, Hacı Bektâş-ı Velî'nin buraya gelip Hz. Resul'ün makamını ziyaret etmesi ve orada çile çıkarması şeklinde konu edilmiştir.

“Medîne'den gelürüm didi.” (V 4a)

mekke : Mekke. Müslümanların kiblesi olan Kâbe burada bulunmaktadır. Hac ziyaretleri burada gerçekleşmektedir. Mekke Müslümanlar tarafından kutsal kabul

edilen bir coğrafyada yer almaktadır. Makālāt'ta Allah'ın Hz. Adem'i Mekke ile Yemen, Taif arasında yarattığı ifade edilmiştir.

Velāyet-nāme'de 'Aliyyu Mūsāyu'r-Rızā'nın Mekke'ye gittiği ve Said'in Mekke'de bir süre kaldığı belirtilmiştir.

“Hak subhānehū teālā Ādem'i Mekke ile Yemen Taif arasında yaratdı.” (M 18b)

muşul: Musul. Musul, Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı Devleti'nin topraklarına katılmıştır. Türklerin Anadolu'ya girmesiyle Musul'da Türk nüfusu artmıştır. Tarih boyunca birçok sınır değişikliğine uğramıştır. Metinde Musul'un Abbās adlı padişahın hakimiyetinde olduğu belirtilmiştir.

“...Muşul Diyār-ı Bekr varınca anuñ hükmünde idi.” (V 107b)

necef: Necef. Irak Cumhuriyeti'nin güneyinde yer almaktadır. Şii İslam inancının ve kültürünün merkezi konumundadır. İmam Ali türbesinin burada bulunması sebebiyle kutsal bir yer olarak görülmektedir. Hz. Muhammed'in amcasının oğlu Ebu Talip burada defnedilmiştir. Metinde Hacı Bektāş-ı Velī'nin Necef deryāsına geldiği ve Necef şāhını ziyaret ettiği ifade edilmiştir.

“Andan dañı gidüp Necef deryāsına geldi.” (V 29b)

nişābūr: Nişabur. Siyasi açıdan yoğun bir tarihi süreçten geçen Nişabur, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulduğu yer olması sebebiyle oldukça önem arz etmektedir. Metinde Şeyh Ahmet adlı ālim ve kāmīl birisinin Nişabur'da bulunduğu ifade edilmiştir.

“Giderken yolu Nişābūr şehrine uğradı.” (V 3b)

şakarya: Sakarya. Sakarya'nın tarihi süreci Hititlerle başlar. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türk ordusu Sakarya'yı fethetmiştir. 14. yüzyılda Orhan Gazi döneminde Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisine alındı. Cumhuriyet döneminden 1954'e kadar Kocaeli'ne bağlı kalmıştır. Daha sonra Kocaeli'nden ayrılarak 1954'te il olmuştur. Metinde Bostancı Babaoğullarının Sivri Hisar yakınında Sakarya Irmağı'na yakın olduğu ifade edilmiştir. İncelenen metinlerde Sakarya sadece bir kez geçmektedir.

“Ammā evlādı Sivri Hīsār kırbında Şakarya şuyına yakındur.” (V 37a)

semerkānd: Semerkant. 712 yılında Araplar tarafından fethedilmiş, 1220’de Cengiz Han’ın hakimiyetine girmiştir. İslam dünyasında ilk kâğıt üretimi burada yapılmıştır. 14. ve 15. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır. Metinde ise Semerkant; Amu Nehri’nin Horasan’la Semerkant sınırının ortasında bulunması ve bir tüccarın Semerkant tarafından Horasan’a geçmek için Amu ırmağına girmesi gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Tā kim Ḥorasan’la Semerkānd ser-ḥaddinūn mā-beyninde bir şu aḡar.” (V 13a)

seyü: bkz yesu.

“Seyü şehrinde dahı ‘ālī idi.” (V 15b)

sinab: Sinop. Tarih boyunca parlak bir ticari özelliğe sahip olmuştur. Kale ve tersaneye sahip olması Sinop’u ayrıcalıklı kılan faktörlerdendir. Ticaret ve askeri bir limana sahip olması sebebiyle stratejik bir öneme sahiptir. Metinde ise Ulu Abdal ve Kiçi Abdal’ın Sinop’un üzerinden Karadeniz kıyısına geldikleri ifade edilmiş ve “Sinab” sadece bir kez geçmiştir.

“Andan Saltık dahı Hünkār Ululuğın vedā‘ idüp Ulu Abdāl ve Kiçi Abdāl birle toğru Sinabuñ üstinden Ḳaradeñiz kenārına geldi.” (V 75b)

sivas / sivaz: Sivas. Sivas, en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Osmanlı egemenliğinde eyalet merkezi hâline getirilmiştir. Metinde ise Sivas; Tatarların Müslüman olması üzerine Sivas’ın dağlarının ve yaylalarının onlara verilmesi ve Sivas’tan Kayseri’ye kadar olan yerlerin Tatar’a paylaştırılması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Pes Sivas’dan Ḳayseriyye varınca Çorum’a Engüri’ye Mālya’ya varınca ol diyārları Ṭāṭār’a üleşdürdi.” (V 114a)

“Sivazuñ Ḳayserinüñ ulu ṭağları yaylaları olsun.” (V 113b)

şām: Şam. Şam, 1516’da Mercidabık Savaşı’ndan sonra Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlılar zamanında burada pek çok kervansaray, cami ve medrese inşa edilmiştir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı hakimiyetinden çıkmıştır. 1946’da Suriye bağımsızlığını ilan ettikten sonra Şam başkent olmuştur. Metinde ise Hacı Bektāş-ı

Velî'nin Halîlû'r-Rahmân'a geldikten sonra Şam'a geldiği ifade edilmiş ve “Şam” ifadesi sadece bir kez geçmiştir.

“Andan Şâm'a geldi.” (V 29b)

tūs: Tus. İran-Horasan coğrafyasında yer almaktadır. Musa el-Kazım'ın oğlu imam Ali er-Rıza vefat edince burada bulunan bahçeye defnedilmiştir. Bu olaydan sonra onun defnedildiği yer “mezar” anlamına gelen “meşhed” olarak adlandırılmıştır. 1161'de Oğuzlar Tus'u ve İran'ı aldılar. 1296'da Moğollar tarafından yıkılmıştır. Metinde ise İbrâhimü'l-Mücâb'a Türkistan'da bir saldırı olması üzerine onu Tus şehrine defnettikleri ifade edilmiştir.

“Anı Türkistân'da Tūs şehrinde defn eylediler.” (V 3a)

ṭā'if: Taif. Arap yarımadasında yer almaktadır. Doğu, batı ve güneyden gelen yolların kesişme noktasında yer alır. Oldukça verimli topraklara sahiptir. Müslümanlar için kutsal bir coğrafyada yer alır. Metin içerisinde de bu bağlamda kullanılmıştır. Genellikle Mekke ve Yemen ile birlikte anılmaktadır. Makālât'ta Allah'ın Hz. Adem'i Mekke ile Yemen, Taif arasında yarattığı ifade edilmiştir.

“Hak subhānehū teālā Ādem'i Mekke ile Yemen Ṭaif arasında yaratdı.” (M 18b)

ṭavaz: Tavas. Tavas günümüzde Denizli'nin bir ilçesidir. Ancak metnin yazıldığı dönemde coğrafi sınırlar tam olarak belli değildir. 1868'e kadar kaza, bu tarihten 1895'e kadar köy statüsünde bulunmuştur. 1887'ye kadar ise Menteşe Sancağı sınırları içerisinde yer almıştır. Metinde ise Tavas, şöyle izah edilmiştir: Hacı Bektâş-ı Velî ahirete rihlet ettikten sonra Habib'i yerine geçirmişlerdir. Sarı İsmail ise icâzet alıp yol ihtiyaçlarını karşılamıştır. Asitaneden dışarı çıkınca elindeki asasını fırlatmıştır. Batın âleminden bakmış ve asanın Tavas'daki kilisenin kubbesini delip içeri girdiğini görmüştür. Asa İncil okuyan rahibin tepesine ulaşarak onu yaralamış ve onun gözüne yılan şeklinde görünmüştür. Sarı İsmail doğan şekline bürünerek Tavas'da bir yere konmuştur. Sarı İsmail'in mezarının Tavas'da bulunduğu metinde ifade edilmiştir.

“Gelmekligün mübârek olsun bu Ṭavaz şehrinde her ne yiri maḥall ihtiyâr idersenñ senüñçün maḳâm mesken idelüm.” (V 129b)

ṭobrūca: Dobruca. Güneydoğu Romanya’da yer almaktadır. Metin içerisinde Dobruca’nın vilayet olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca metinde Tobruca ilinin üst tarafında Kaligra adlı bir kalenin olduğu ifade edilmiştir. Evliya Çelebi Dobruca’yı ziyaret etmiş ve Sarı Saltuk’tan söz etmiştir. Tobruca vilāyeti; Sarı Saltuk denizin üzerinde otururken seccādeyi göndermesi, seccādenin de önce Anadolu’ya yönelmesi, daha sonra Tobruca ilinin üst tarafında bulunan Kaligra kalesinin yanına kadar yüzmesi şeklindeki olaylarla konu edilmiştir.

“Tā kim Ṭobruca vilāyetinüñ üsti yanında Ḳaligra nām bir ḳal‘ anuñ ḳatına gelüp ṭurdı.” (V 76b)

uṣṣāk / ‘uṣṣāk : Uşak. Uşak’ın idari konumu hakkında net bilgilere rastlayamıyoruz. Metinde ise, Uşak taraflarında Susuz adlı bir yerin yakınlarında bir ejderhanın ortaya çıktığı ve Sultan Alaaddin’in Uşak’ı feth ettiği ifade edilmiştir.

“Kütāhiyye ve Ṭavşanluyı ve Altun Ṭaşı ve Denizlü’yi ve Uṣṣāk’ı ve Aṣḳale’yi ve Şandıklı’yı ve ḥalā şimdiki Germiyān Ḳal‘ ası’n feth eyledi.” (V 120a)

“Meger kim ‘Uṣṣāk tevābi’nde Şusız nām maḳāmuñ yaḳininde bir ejdehā peydā olmışdı.” (V 131a)

yesu: Yesi. bkz yesu. Metinde Hoca Ahmed Yesevi’nin tekkesinin Yesu şehrinde bulunduğu ifade edilmiştir. Ahmed Yesevi burada olduğu için Yesu şehri hep onunla anılmıştır.

“Āsitāne şerifleri Yesu şehrinde idi.” (V 12a)

2.1.5.4.(İlçe) Kaza Adları

edremid: Edremit. Edremit 1336’da Osmanlı toprakları içerisine alınmıştır. 1841’de nahiye, 1867’de kaza, 1877’de ise belediye statüsünde olmuştur. Metinde ise, Sultan Alaaddin’in Karasi Bey’e asker gönderip Edremit ve Balıkesir’i feth ettiği belirtilmiştir.

“Biraz leşkerle Edremid’i Balıḳesr’i tevābi’iyle feth eyledi.” (V 120b)

mucur: Mucur. Mucur hakkındaki bilgiler pek fazla değildir. O dönemde coğrafi sınırların sık sık değişme durumu olduğu için kesin bir yargıda bulunulamamaktadır.

Metinde ise İdris ve Hünkar'ın Mucur yolunda Beş Taş'a yakın vardıkları ifade edilmiştir.

“Şıgırlar otlayarak Mucur yolında Beş Taşa yakın vardılar.” (V 48b)

kal' acuk: Kalecik. Velāyet-nāme'de adı geçen bir kazanın adıdır. 1075'te Türkler tarafından fethedilmiştir. 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğolların, 1461'de Osmanlıların hakimiyetine girmiştir. Metinde Kırşehir'in bir kazası olduğu ve oraya padişahın bir kadı görevlendirildiği ifade edilmiştir.

“Anı teftiş itmek için pādīshāh cānibinden Kal' acuk Kazası'na emr olunmışdı kim ol kaziyeyi varup Kırşehri'nde teftiş eyleye.” (V 89a)

karasi: Karesi. bkz din karesi. Metinde Sultan Alaaddin'in Karasi beyine asker gönderdiği ifade edilmiştir.

“Ol Karasi Bigi gönderdi.” (V 120b)

şandıklı: Sandıklı. Sandıklı, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizanslıların elinden alınmıştır. Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra beylikler kurulmuş ve Sandıklı Germiyanogulları beyliğinin hakimiyetine girmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti yönetimine girmiştir. Metinde Sultan Alaaddin'in diğer yerlerle birlikte Sandıklı'ya da hükmettiği belirtilmiştir.

“Kütāhiyye ve Tavşanlı'yı ve Altun Taşı ve Denizlü'yi ve Uşşāk'ı ve Aşşāleyi ve Şandıklıyı ve hālā şimdiki Germiyan Kal' ası'n feth eyledi.” (V 120a)

sivri hışār: Sivrihisar. 1074'te Selçukluların yönetimine girmiştir. Anadolu Selçukluları döneminde uç merkezi olarak kalmıştır. 1356'da Osmanlı idaresine alındı. 15. yüzyılda nahiye, 1530'da kaza olarak kaydedilmiştir. Metinde Bustancı Baba'nın evladının Sivrihisar'a yakın olduğu, kuzey tarafında Sarı Köy adlı bir yerin olduğu, Yunus Emre'nin mezarının burada olduğu belirtilmiştir.

“Sivri hışār diyārından Seyyid Nūre'd-dīn kızıydı.” (V 31a)

şulıca karayüg / şulıca karayük / şulıca karöyüg / şulıca karaöyük: Suluca Karahöyük. bkz karayük.

“Pes Nüre’-d-din Hâce bu haberi işidicek ğazāba gelüp fi’l-hāl atlanup Kırşehir’nden Şulıca Karayüg’e geldi.” (V 46a)

“Mezkûr Şulıca Karayük nām kıyrenüñ bir mescidi vardı ve ol mescidüñ öñine bir ulu siyah taş var idi.” (V 103b)

“Ammā Şulıca Karöyüg’ün üzerinde bir gökçe gügercin oturur.” (V 31b)

“Şulıca Karaöyük’i saña yurt virdük.” (V 28b)

tavşanlı: Tavşanlı. Germiyan döneminde Türk hakimiyetine girmiştir. 1841’den itibaren Kütahya sancağına bağlı nahiye statüsünde olmuştur. 1885’te Tavşanlı Belediyesi kurulmuştur. 1921’de ise ilçe olmuştur. Metinde Sultan Alaaddin’in diğer yerlerle birlikte Tavşanlı’yı da fethettiği ifade edilmiştir.

“Kütāhiyye ve Tavşanlı’yı ve Altun Taşı ve Denizlü’yi ve Uşşāk’ı ve Aşkale’yi ve Şandıklı’yı ve hālā şimdiki Germiyan Qal‘asın feth eyledi.” (V 120a)

ürgüb: Ürgüp. Tarih boyunca birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. 11. yüzyılda Selçukluların yönetiminde olmuştur. Burada birçok Hristiyan yaşamıştır. Bu nedenle birçok kilise ve manastır bulunmaktadır. Ancak Ürgüp, Osmanlı egemenliğine girdikten sonra buradaki Hristiyan nüfusu azalmıştır. 1515’te ise Osmanlı topraklarına katılmıştır. Metinde ise Hacı Bektāş-ı Velî’nin Kayseri’den çıkıp Ürgüp’e doğru gittiği ve yolda Hristiyan bir kadına rastladığı belirtilmiştir.

“Ürgüb vilāyetine teveccüh idüp giderken nāgāh Silineson nām bir zımmī‘ avratına irişdi.” (V 37b)

2.1.5.5.Kasaba Adları

hisārcık: Hisarcık. Velāyet-nāme’de adı geçen ve Kayseri’ye bağlı bir kasaba adıdır. Hisarcık günümüzde de metinde belirtildiği gibi Kayseri’ye bağlı bir kasaba konumundadır. Metinde Hisarcık’ın bir kasaba olduğu, Baba Rasūl’ün oraya gelip halkını kendisine muhip ettiği, bir müddet sonra oraya yerleştiği ve orayı makam edindiği, zamanının çoğunu burada geçirdiği ifade edilmiştir.

“Gāh Beş Karış nām menzilde ve gāh Hisārcık’da eglenürdi.” (V 139a)

2.1.5.6.Köy-Karye Adları

açuk şarāy: Açık Saray. Bizans döneminde kurulmuştur. Kapadokya bölgesinde yer almaktadır. Nevşehir yolu üzerinde yer alan bir karyenin adıdır. Metinde ise Hacı Bektāş-ı Velī'nin Açık Saray'a geldiği, buranın bir karye olduğu, Açık Saray halkının Hünkar'ı arayıp bulamamaları, Monla Sa'adü'd-dīn'in buraya geldiği, ifade edilmiştir.

“Andan dahı revāne olup Açuk Şarāy nām bir karyeye irişdi.” (V 38b)

balı şeyh: Balı Şeyh. Velāyet-nāme'de adı geçen bir köyün adıdır. Adını Şeyh Edebalı'nın diğer adı olan Balı Şeyh'ten almıştır. Metinde Dinek Dağı'nın altında yer aldığı belirtilmiştir.

“Mezkūr Dinek Tağı'nuñ altında olan Balı Şeyh ol keşışüñ zürriyetidür.” (V 115b)

silineson: Silineson. Velāyet-nāme'de adı geçen bir köy adıdır. Metinde Silineson'un bir köy adı olduğu belirtilmiş ve bu köy adı sadece bir kez geçmiştir.

“Ürgüb vilāyetine teveccüh idüp giderken nāgāh Silineson nām bir zımmī 'avratına irişdi.” (V 37b)

tuz köyi / tuz köyü: Tuz Köyü. Velāyet-nāme'de adı geçen bir köyün adıdır. Metinde Molla Saidüddin'in Tuz Köyü'ne geldiği ve Hacı Bektāş-ı Velī'nin Tuz Köyü'nde Molla Saidüddin ile görüşmesi ifade edilmiştir.

“Tuz Köyine gelüp girü evvelki makāma kındı.” (V 96b)

“İkinci bu idi kim Tuz Köyü'nde buluşdı.” (V 96a)

üç hisār: Üç Hisar. Velāyet-nāme'de adı geçen bir köyün adıdır. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde savunma merkezi olarak kullanılmıştır. 16. yüzyılda bir nahiye merkezi statüsündedir. Metinde ise Üç Hisar'ın bir köy olduğu ve Hacı Bektāş-ı Velī'nin bu köyde kavga sesleri işittiği belirtilmiştir.

“Ol aradan dahı revāne olup Üç Hisār nām karyenüñ içinden gavga ve galebe gelür.” (V 38a)

güzelce kal'a: Güzelce Kale. Velāyet-nāme'de geçen bir köyün adıdır. Metinde Kaya Bey'in halkıyla birlikte Güzelce Kale'yi kâfir elinden aldıkları belirtilmiştir.

“Kaya Cemā‘ atıyla Güzelce Kal‘ a’yı kâfir elinden almışlardır.” (V 121a)

rendegîn: Rendegîn. Velāyet-nāme’de adı geçen bir karyenin adıdır. Metinde Aksaray yakınlarında bir karye olduğu ve orada nasipli birisinin olduğu ifade edilmiştir.

“Meger kim ol vaqt Akşaray kırbunda Rendegîn nām kıaryede bir naşıblü cān varıdı.” (V 93a)

2.1.5.7.Konum Adları

ak kapu: Ak Kapı. Velāyet-nāme’de geçen bir yer adıdır. Metinde Hacı Bektāş-ı Velî’nin oturduğu taş ve kestiği kayanın Ak Kapı dışında olduğu belirtilmiş ve Ak Kapı ifadesi sadece bir kez geçmiştir.

“Hālā oturdukları taş ve ol kesdikleri kıaya āsitānesi öñinde Ak Kapu’dan taşradur.” (V 52b)

altun taş: Altun Taş. Velāyet-nāme’de geçen bir yer adıdır. Metinde Altun Taş; Sultan Alaaddin’in burayı feth etmesi, Seyyid Cemāl Sultan’ın Altun Taş tarafına gelmesi, Baba Resul’ün yatıp uyandıktan sonra kendisini Altun Taş civarında Beş Karış adlı bir yerde bulması, Resül Baba’nın mezarının Altun Taş’ta Ayruklu Çalı’nın dibinde olması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Tā kim Altun Taş tevābi‘ ine geldi.” (V 127b)

ayruklu çalı: Ayruklu Çalı. Velāyet-nāme’de geçen bir yer adıdır. Metinde Resül Baba’nın mezarının Altun Taş’ta Ayruklu Çalı’nın dibinde olduğu belirtilmiştir.

“Hālā mezār-ı şerīfi Altun Taş nām maķāmda Ayruklu Çalı’nuñ dibindedür.” (V 139b)

aliler beleni: Aliler Geçiti. Velāyet-nāme’de adı geçen bir yer adıdır. Belen: Dağ Geçiti. Metinde Sarı İsmail’in Aliler Beleni’nin diğer yanındaki dereye ulaşınca otuz danışmentle Monla Saidüddin’in geldiğini gördüğü belirtilmiş ve Aliler Beleni bir kez geçmiştir.

“Tā kim Aliler Beleni’ne yakîn geldiler gördüler.” (V 101a)

baḥru'l-enşāb : Nesepler Denizi. Eserde soy silsilesini anlatmak için kullanılmıştır. Metinde Mūsā-yı Sānī'nin Muhammed adlı çocuğunun Baḥru'l-Enşāb'taki isminin Muhammed olduğu belirtilmiştir.

“İmdi bilgil kim Baḥru'l-Enşāb'da adı Seyyid Muḥammed'dür.” (V 5a)

du'l-ḳadirli: Dulkadirli. Kahramanmaraş'ta yer alan bir beylik olup yer adı olarak da geçmektedir. Beylik olarak Kahramanmaraş'ı ve ilçelerini kapsayan bölge içerisinde kurulmuştur. Turnadağ Savaşı ile birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Metinde ise Du'l-Ḳadirli hem bir yer adı hem de beylik adı olarak belirtilmiştir.

“Meger kim yol üzerinde Du'l-Ḳadirli'den biraz Türkmen evleri konmuşdı.” (V 34a-34b)

eski ḥisār: Eski Hisar. Velāyet-nāme'de geçen bir yer adıdır.

“Eski Ḥisarda ceng iderken bu yidi ḡāzīye zaḥm irdi.” (V 131b)

eski zaḡra: Eski Zağra. Bulgaristan'da yer alan Osmanlı Devleti'ne ait bir yer adıdır. Günümüzdeki adı Stara Zagora'dır. Osmanlı'nın hakimiyetine girdikten sonra idari durumu değişiklik göstermiştir. Metinde ise Asıl Toğan'ın mezarının Eski Zağra'da olduğu belirtilmiş ve Eski Zağra sadece bir kez geçmiştir.

“Ḥālā mezārı Eski Zaḡra'dadur.” (V 128a)

frengistān: Frengistan. Batı, Batı ülkeleri, yabancı yer. Avrupa yani genel anlamdaki Batı ülkeleri kastedilmiştir. Metinde “frengistān” Hacı Bektāş-ı Velī'ye ait belirli bir konum belirttiği için hem konum başlığı altında hem de ülke adları başlığı altında ele alınmıştır. Metinde Frengistan; Hacı Bektāş-ı Velī'nin bir çobanı Frengistan'a atıp yine getirdiği, Hünkar'ın Frengistan'a doğru yola çıkması ve oradaki bir adaya ulaşması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Daḥı alup Frengistān'da ol cezāreya irişdi.” (V 64a)

ḥalilü'r-raḥmān: Velāyet-nāme'de adı geçen yer adıdır. “Ḥalilü'r-Raḥmān” ile Şanlıurfa'daki “Balıklı Göl” kastedilmektedir. Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yer olarak

bilinmektedir. Metinde ise Hacı Bektāş-ı Velī'nin Halīlū'r-Raḥmān'a gelip burada çile çıkardığı ifade edilmiştir.

“Andan Beytū'l Muḳaddes Ḥalīlū'r-Raḥmān'a geldi.” (V 29b)

ḥamır kaya: Hamur Kaya. Velāyet-nāme'de adı geçen bir yer adıdır. Metinde Hacı Bektāş-ı Velī Hamır Kaya'da velāyet gösterdiği ifade edilmiştir. Buradaki velāyet ise metinde şöyle anlatılmıştır: Hacı Bektāş-ı Velī besmele çekip kayanın üzerine çıkar ve mübārek ayakları hamura gömülür gibi kayaya gömülür ve balçık gibi onu ayaklamaya başlar. Erenler bu velāyeti görür ve akılları başlarından gider. O günden bugüne Hamur Kaya denilmesiyle meşhurdur.

“Hālā dahı bu deme degin ma'lūm ve mu'ayyendür kim Ḥamır Kaya dimekle meşhūrdur ve's-selām.” (V 52a)

ḳara ḥisār: Kara Hisar. Velāyet-nāme'de adı geçen bir yer adıdır. Metinde Germiyan'ın Kara Hisar'ı feth ettiği ifade edilmiştir ve Kara Hisar ifadesi bir kez geçmiştir.

“Ḳara Ḥisārı feth idüp girü pādīşāh ḳaṭına geldi.” (V 120a)

ḳarayük: Karahöyük, Sulucakarahöyük. Nevşehir-Hacıbektaş. Hacı Bektāş-ı Velī'nin buraya gelip yerleşmesiyle adı “Hacıbektaş” olmuştur. Türbesi burada yer almaktadır. Metinde Karayük; dervişlerin Hünkār'a Karayük'ün soğuk bir yer oluşundan şikāyet ettikleri, Hacı Bektāş-ı Velī'nin buraya gelmesi, Sarı İsmail Hızır'ın atını mahmuzlamasıyla bir adımının Karayük'ün üzerinde iken ikinci adımının güneşle birlikte battığını gördüğü, Yunt Bende'nin Suluca Karayük'ün mezarlığına defnedilmesi gibi kesitlerle konu edilmiştir. Eserde sıklıkla kullanılmış ve genellikle Hacı Bektāş-ı Velī ile birlikte anılmıştır.

“Bir gün yine halifeler ve dervişler ittifāk idüp Ḥünkār Varlığına Ḳarayüküñ şovıgından şikāyet eylediler.” (V 61a)

kerbelā: Kerbelā. Metinde Hz. Hüseyin'in Kerbelā'da susuz şehit edildiği ifade edilmiştir. Hz. Hüseyin'in ve aile fertlerinin kabirlerinin burada bulunması sebebiyle İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir.

“Ceddümüz Ḥazret-i İmām Ḥüseyin Velī Kerbelā'da şuşuz şehīd oldı.” (V 4a)

kızağıl : Kızılağıl. Velāyet-nāme’de adı geçen bir kışlanın adıdır. Metinde Kızıağıl, Suluca Karayük’ün yakınında Beyamlı adlı derenin karşısında Kızıağıl adlı bir kışlanın olduğu ve Kızıağıl’daki çobanın koyunlarını güderek dalga geçmesi üzerine Hünkar Varlığı’nın çobanı Frengistan’daki bir adaya atması gibi özellikleriyle konu edilmiştir.

“Anuñ muqabelesinde Kızağıl nām bir kışla vardı ve anda koyun güder bir kimesne vardı.” (V 62b)

kızılöz : Kızılöz. Velāyet-nāme’de adı geçen bir yer adıdır. Metinde Güvenç Abdal’ın Kızılöz’den gelen yolun kenarında yattıkları ifade edilmiş ve Kızılöz ifadesi bir kez geçmiştir.

“Meger kim ‘Arafat Tağı kurbunda Kızılözden gelen yoluñ kenārında yatmışlar.” (V 67b)

lārende: Larende. İç Anadolu’da yer alan Karaman ilinin eski adıdır. Şehrin adı Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Karaman olarak değiştirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti’nin çökmesi üzerine birçok beylik kurulmuştur. Bu beyliklerden birisi Karamanoğulları olmakla birlikte kurucusu Karamanoğlu Mehmet Bey’dir. Dolayısıyla şehir adını buradan almıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey’in Türkçeye olan duyarlılığı nedeniyle şehir, “Türk Dilinin Başkenti” olarak da tanımlanmaktadır. Onun “Bugünden sonra divanda, dergahta, bargahta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.” sözünü içeren fermanı Türk diline verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Karaman ili köklü bir geçmişe sahip olup tarihten izler taşıyan birçok mimari yapıya sahiptir. Ayrıca Hacı Bektāş-ı Velī’nin Velāyet-nāme adlı eserinde adı geçen Pir-āb sultanın mezarının bulunduğu yerdir.

Metinde Pīr-āb Sultan’ın mezarının Lārende’de yer aldığı ifade edilmiş ve Lārende sadece bir kez geçmiştir.

“Mezār-ı şerīfī Lārende qapusundadır.” (V 141a)

meşhed-i senābāt: Senābāt Şehitliği. Velāyet-nāme’de adı geçen ‘Aliyyü Mūsāyü’r-Rızā’nın defn edildiği şehitliğin adı. Tūs şehrinde yer alan şehitlik. Metinde Mūsāyü’r-Rızā’nın defnedildiği şehitlik olduğu ifade edilmiş ve sadece bir kez geçmiştir.

“Meşhed-i Senābāt’da defn itdiler.” (V 4b)

şamşam öyük: Samsam Öyük. Velāyet-nāme’de adı geçen bir mevzi’ adıdır. Metinde Tatar halkının Anadolu’ya geldiklerinde Samsam Öyük’ün yakınına yerleştikleri ve Hacı Bektāş-ı Velī’nin burayı gezdiği ifade edilmiştir.

“Zikr olunan Gülü Hān Tātār kim Rūm’a geldükde bir niçe uluları ol Şamşam Öyük kırbunda karar itmişlerdi.” (V 119a)

şarı köy: Sarı Köy. Velāyet-nāme’de adı geçen bir yer adıdır. Metinde Sivri Hisar’ın kuzey tarafında Sarı Köy adında bir yer olduğu ifade edilmiş ve sadece bir kez geçmiştir.

“Meger kim Sivri Hisar’uñ şimālī tarafında Şarı köy demekle ma’rūf yirde Yūnus nām bir kimesne var idi.” (V 82a)

sultān öñi: Sultan Önü. Velāyet-nāme’de adı geçen bir yer adıdır. Metinde Sultan Alaaddin’in buraya geldiği ve Sultan Alaaddin’in Ay Toğmuş Alp’e kılıç kuşatıp Sultan Önü sancağını verdiği ifade edilmiştir.

“Sultān öñinden inüp Burūsa’yı fetḥ ide.” (V 121a)

tükelcik: Tükelcik. Velāyet-nāme’de adı geçen bir yer adıdır. Metinde Seyyid Cemal Sultan’ın mezarının Tükelcik’te olduğu ifade edilmiştir.

“Seyyid Cemāl Sultān Tükelcik’den nidā idüp Resūl Baba iriş dirdi.” (V 139a)

türkistān: Türkistān. Orta Asya coğrafyasında yer almaktadır. “Türklerin Yurdu” anlamına gelmektedir. 13. yüzyılda Moğolların işgaline uğramıştır. Batı Türkistan 1867’de Rusya tarafından işgal edilmiştir. Makālāt’ta ise Hz. Adem’in ayaklarının Türkistān toprağından yaratıldığı ifade edilmiştir. Velāyet-nāme’de Hoca Ahmed Yesevī’nin “Türkistān pirinin başı” olarak anılması, Hoca Ahmed Yesevī’nin Türkistān ülkesinde bulunması, kāfirlerin Türkistān’ı baştan başa harap ettikleri, Hacı Bektāş-ı Velī’nin Horasan’dan Türkistān’a gittiği şeklinde konu edilmiştir.

“Ayakların Türkistān toprağından yaratdı.” (M 18b)

yār hisār: Yar Hisar. Metinde Yar Hisar'ın Bilecik taraflarına yakın bir yerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Velāyet-nāme'de adı geçen yer adıdır. Metinde Kaya Bey'in Yar Hisar taraflarına pek çok akın yaptığı ve Osman Bey'in burayı feth ettiği ifade edilmiştir.

“Yār Hisār tarafına Bilecik İnegöl İznik cānibine bir niçe def a aşın itdi.” (V 123a)

2.1.5.8. Dağ ve Tepe Adları

‘**arafat** : Arafat. Hac ibadeti olarak yapılan vakfenin gerçekleştirildiği yer olmasından dolayı oldukça önemlidir. Mekke'nin doğu tarafında yer alan tepedir. Metinde ise Arafat Dağı; erenlerin Arafat Dağı'nın yakınındaki Kızılöz'den gelen yolun kenarında yattıkları, Hz. Hünkar'ın Arafat Dağı'ndaki çille-hāneye gelmesi, Hz. Hünkar'ın içinde bişi olan tepsiyi Arafat Dağı'ndaki Şeyh Lokman-ı Perende'ye sunması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Meger kim ‘Arafat Tağı kırbunda Kızılözden gelen yoluñ kenārında yatmışlar.” (V 67b)

dinek tağı: Dinek Dağı. Velāyet-nāme'de adı geçen bir dağın adıdır. Günümüzde Kırıkkale şehrinde bulunan bir dağın adıdır. Metinde Hoy Ata'nın mezarının Dinek Dağı'nın altında Balı Şeyh köyünde bulunduğu ifade edilmiştir.

“Raḫmetu'llāhu ‘aleyh ḫālā mezār-ı şerīfi Dinek Tağınıñ altında Balı Şeyḫ köyündedür.” (V 115b)

ercis: Ercis. Velāyet-nāme'de geçen bir dağın adıdır. Metinde Sarı İsmail'in Ercis'i yedi kere dolandığı ifade edilmiştir.

“Ol şudan bir sedā geldi kim sultānum evvel nuṭkıñuzda Ḥorāsāndan Nişābur şehrine andan daḫı Ercis Tağı'na irdüm.” (V 111a)

hırḫa tağı / hırka tağı: Hırka Dağı. Hacı Bektāş-ı Velī hırkasını Hırka Dağı'nda yaktığı için adını buradan almıştır. Hırka Dağı, Nevşehir sınırları içerisinde yer almaktadır. Metinde Hırka Dağı ile ilgili kısım şöyle izah edilmiştir: Hacı Bektāş-ı Velī'nin dervişlerle Hırka Dağı'na çıkar ve onlardan ateş yakmalarını ister. Çalı çırpı toplayıp büyük bir ateş yakarlar. Ateş kızardığı zaman Hünkar ayağa kalkar ve semāya başlar. O ateşin etrafında kırk kere dolanırlar. Hacı Bektāş-ı Velī hırkasını üzerinden çıkarıp

ateşin üzerine atar ve uzaklaşır. Ateş tamamen yanar. Hünkar külleri havaya savurur. “Bu külün düştüğü yerde odun bitsin” der ve o dağa Hırka Dağı ismi verilir. Hacı Bektâş-ı Velî’nin bazı zamanlar Hırka Dağı’ndaki bir ardıcın dibinde oturduğu, Suluca Karayük halkının Hırka Dağı üzerinde iki ışık yanarken görmeleri ve o ışıkların gayb erenleri olduğu belirtilmiştir.

“Meger kim ol gün Hünkâr Ululığı Hırğa Tağı’nda ol ardıcun dibinde oturmuşdı.” (V 121b)

“Dağı ol tağa Hırğa Tağı diyü isim virildi.” (V 62a)

merve : Merve. Mekke’de bir tepenin adı. Safa dağının tam karşısında bulunmaktadır. Bu iki tepe arasında hac ibadeti yerine getirilir. Makâlât’ta, pişman olup kalan ömrü Allah’a kullukla geçirmek, Safa ile Merve arasında gidip gelmeye benzetilmiştir.

“Şafâyıla Merve arasında beñzer.” (M 16b)

tur: Tur. Hz. Musa’nın Allah ile konuştuğu dağın adıdır. Hz. Musa Allah ile konuşma isteğinde bulunmuştur. Sonrasında ise Allah’ın nuruna dayanamayıp kendinden geçmiştir. Velâyet-nâme’de Monla Saidüddin’in söylediği nefes içerisinde secdegâhının Tur Dağı olduğu ve gözlerinin Musa gibi Tur istediği ifade edilmiştir. Fatiha Tefsiri’nde Allah’ın Hz. Musa’ya münacaatı Tur Dağı’nda verdiği ifade edilmiştir.

“Şol menüm secde-gâhum Tur Tağı durur meger.” (V 103a)

2.1.5.9. Ova Adları

develî ovası: Develi Ovası. İç Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Tektonik bir çöküntü ovasıdır. Kapalı havza niteliği taşımaktadır. Metinde Hacı Bektâş-ı Velî’nin bir grup abdalla Develi ovasına gezmeye çıktıkları belirtilmiştir.

“Nakldür ki bir vakt Hacı Bektâş el-Horāsâni Kaddesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz bir cemâ’ at abdâlla Develi ovasına seyrâne vardılar.” (V 55a)

2.1.5.10. Çöl Adları

deşt-i kıpçak: Kıpçak Çölü. Karadeniz’in kuzeyinde yer alan bozkırlara “deşt-i kıpçak” adı verilirdi. Kıpçakların yayıldıkları bölgeyi temsil etmektedir. Moğolların Kıpçaklara son vermesiyle o bölge “deşt-i kıpçak” olarak anılmıştır. Metinde Şeyh Necmeddin

Kübra yazdığı kitabı padişahın suya atması üzerine öfkelenip Kıpçak çölünün öbür tarafındaki Tatarlara gittiği ifade edilmiştir.

“Tā kim Deşt-i Kıpçak’dan öte Tātār’uñ pādīşāhına Çingiz Hān dirlerdi.” (V 108a)

2.1.5.11. Ada Adları

gelibolı: Gelibolu. Metinde Seyyid Cemal Sultan’ın oğlu Asıl Toğan’ın Anadolu’ya gelmek için Gelibolu Boğazı’na vardığı ifade edilmiştir.

“Gelibolı Boğazı’na varduğ da Akdeñiz’i geçmege gemi diledi.” (V 128a)

hicāz: Hicaz. Metinde Şeyh Lokman-ı Perende’nin kendisine verilen tepsiyi Hicaz’dan geri dönüp Horasan’a gelinceye kadar sakladığı ifade edilmiştir.

“Tā kim Hicāz’dan giri dönüp Hōrāsān’a yakın gelicek cümle Nişābūr halk Şeyh Loqmān-ı Perende’ye hacc kutlayı karşı çıktılar.” (V 9a)

2.1.5.12. Deniz Adları

akdeñiz: Akdeniz. Metinde Sultan ‘Alaa’d-din’in Akdeniz kenarına asker gönderdiği ve Cemal Sultan’ın oğlu Asıl Toğan’ın Gelibolu Boğazı’na varınca Akdeniz’i geçmek için gemi istediği ifade edilmiştir.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn Akdeñiz kenārına dağı biraz leşker gönderüp bir nice bigler perākende kıldı.” (V 120b)

‘atā: “Baħrū’l-‘atā” olarak da geçmektedir. “atā” ile bu deniz kastedilmiştir. Besmele Tefsiri’nde Allah’ın Hz. Muhammed’e Miraç gecesi üç deniz gösterdiği ifade edilmiştir. Allah ona bu denizlerin sahibinin besmele getirenlerin olduğunu söylemiştir. Hz. Muhammed, Allah’a bu denizlerin sadece kendisine mi başka kullarına da mı ortak olduğunu sormuştur. “atā” denizi “baħrū’l-‘atā” olarak da geçmiştir.

“Resūl bu ‘Atāyı bu Cūd’ı bu Samāhat’ı göricek sevindi şād oldı.” (BT 18a)

baħrū’l-cūd: Allah’ın Miraç gecesi Resul’a üç deniz gösterdiği denizlerden birinin adıdır. “Cömertlik denizi” anlamına gelmektedir. Besmele Tefsiri’nde Allah’ın Miraç gecesi Resul’e üç deniz gösterdiği denizlerden ikincisinin adı olduğu belirtilmiştir.

“İkincisinüñ adı Baħrū’l-cūd idi.” (BT 17a)

baḥrū’l-‘atā: Allah Miraç gecesi Resul’a üç deniz gösterdiği denizlerden birinin adıdır. bkz ‘atā.

“Evvelinüñ adı Baḥrū’l-‘atāydı.” (BT 17a)

baḥrū’s-samāḥa: Allah Miraç gecesi Resul’a üç deniz gösterdiği denizlerden birinin adıdır. Besmele Tefsiri’nde Allah’ın Miraç gecesi Resul’a üç deniz gösterdiği denizlerden üçüncüsünün adı olduğu belirtilmiştir.

“Üçüncisinüñ adı Baḥrū’s-Samāḥa idi.” (BT 17a)

cūd: Besmele Tefsiri’nde adı geçen bir denizin adıdır. bkz baḥrū’l-cūd.

“Ol Cūd deñizinden yaña yöneldi.” (BT 17b)

ḳaradeñiz: Karadeniz. Karadeniz Avrupa ile Anadolu Yarımadası arasında bulunan bir iç denizdir. Türkiye’nin kuzeyinde yer almaktadır. Doğusunda Kafkasya, batısında Güneybatı Avrupa, güneyinde Anadolu, kuzeyinde Doğu Avrupa yer almaktadır. Metinde ise, Sultan Alaaddin’in Karadeniz’i feth ettiği belirtilmiştir.

“Ḳaradeñiz kenārın feth eyledi.” (V 120b)

samāḥat: bkz baḥrū’s-samāḥa.

“Samāḥat deñizinden yaña yöneldi.” (BT 18a)

2.1.5.13. Dere, Pınar ve Irmak Adları

aḳ buñar: Ak Pınar. Velāyet-nāme’de geçen bir pınarın adıdır. Metinde Ak Pınar; Hacı Bektāş-ı Velī’nin Ak Pınar’a gelmesi ve onu karşılamaları, Hacı Bektāş-ı Velī’nin Ak Pınar’la konuşması, onun bir yeri eliyle kazıp üç kere “Ak Pınarım, Ak Pınarım” demesi gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Ḥālā Aḳ Buñar nām bir buñar vardır.” (V 74b)

banāz ırmağı / banāz şuyı: Ege bölgesinde Uşak’ta yer alan bir ırmağın adıdır. “Banaz Çayı” olarak da geçmektedir. Metinde Banaz Irmağı; Bekçe Sultan ve Habib Hacı’nın kurban toplayıp Banaz Irmağı’na gelmeleri ve Banaz suyunun Susuz tarafında bir ejderhanın ortaya çıkması gibi kesitlerle anlatılmıştır.

“Banāz Irmağın geçdükde Hācīm Sultān ol yola revāne oldı.” (V 135a)

“Pes ol Şusuz nām mevzu‘ yakīninde Banāz Şuyınuñ Şusuzdan cānibinde olan yokuşda bir ejdehā peydā olmışdı.” (V 135a)

beyāmlu: Beyamlı. Suluca Karayük’ün yakınında olan bir derenin adıdır. Metinde Beyamlı; Suluca Karayük’ün yakınında bir dere olduğu, onun karşısında Kızağıl kışlasının olduğu, Hünkar ululuğunun Beyamlı deresine gezintiye çıktığı, Hünkar’ın bir çobanı Beyamlı deresine bırakmalarını istemesi gibi olayla anlatılmıştır.

“Şuluca Karayük’üñ kırbunda Beyāmlu nām bir dere vardır.” (V 62b)

gül buñar: Gül Pınar. Velāyet-nāme’de adı geçen bir pınarın adıdır. Metinde Hz. Hünkar’ın Gül Bunar’dan Karayük’e gittiği ve Hz. Hünkar’ın burada Ahi Evran ile sohbet ettiği belirtilmiştir.

“Meger kim ol vakt Hünkār Hacı Bektāş-ı Velī Kaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz Hazretleri mezkūr Gül Buñar nām buñaruñ kenārında ol kıvaķ ağacı gölgesinde Ahī Evrān Sultān birle oturup muḥakḳḳāne şöḫbet iderlerdi.” (V 100a)

ḥācīm sultān buñarı : Hacim Sultan Pınarı. Velāyet-nāme’de geçen bir pınarın adıdır. Metinde Hacim Sultan’ın Hacim Sultan Pınarı’nda velāyet ve kerāmetinin çok olduğu belirtilmiş ve pınar şöyle izah edilmiştir: Hacim Sultan dervişleriyle Susuz adlı yerde gezinirken dervişlerden birkaçı susar. Ancak orada su bulunmaz. Bu sebeple perişan olurlar. Bunun üzerine Hacim Sultan eşeğinden inip bir yere oturur ve eliyle o yeri kazar. Allah’ın izniyle latif bir su çıkar ve akar. Dervişler bu sudan içip rahatlarlar. Bunun üzerine pınarın adı “Hacim Sultan Pınarı” şeklinde adlandırılır.

“Ḥālā ol diyārda aña Ḥācīm Sultān Buñarı dirler.” (V 136b)

kevser : Kevser. Ahirette yer aldığı bilinmektedir. Allah tarafından Hz. Muhammed’e verilmiştir. Kur‘ān-ı Kerim’de kevser suyu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kevser hakkındaki bilgiler genellikle hadislerle dayanmaktadır. Cennet ırmağı olduğu bilinmektedir. Metinde ise Sarı İsmail Hacı Bektāş-ı Velī’yi kefenlerken onun kevser suyuna bezenmiş olduğu belirtilmiştir. Kevser suyu cennette bulunan bir sudur ve

kutsaldır. Dolayısıyla burada kevser suyu Hacı Bektāş-ı Velī'ye atfedilerek onun temizliği ve arılığı vurgulanmıştır.

“Kevser’e batmış velī nem-gīn şuyı.” (V 144a)

kızıl ırmağ: Kızılırmak. Irmağın ismi renginden gelmektedir. Eski çağ medeniyetlerine ev sahipliği yapmış bir nehirdir. Metinde ise Kızılırmak; Molla Saidüddin ve erenlerin Kızılırmak’a geldikleri ve suya girdikleri, Hz. Hünkar’ın ve Ahi Evrân’ın da Kızılırmak’ta suya girdikleri, Ahi Evrân’ın erenlerin nefesiyle yılan şekline bürünüp Kızılırmak’a geldiği gibi olaylarla anlatılmıştır.

“Pes ol şā‘at Ahī Evrân Sultân erenlerüñ nefesiyle evrân tönin geyüp Kıızıl Irmağ’a geldi.” (V 100a)

nil: Nil. Birçok medeniyet için kutsal sayılmıştır. Dünyanın en uzun nehri olarak bilinmektedir. Afrika’nın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Mısır’ın can damarını oluşturmaktadır. Akış yönü güneyden kuzeye doğrudur. Makālāt’ta ise Allah’ın Firavun’u Nil nehrinde boğduğu ifade edilmiştir. Velāyet-nāme’de Sarı İsmail Hacı Bektāş-ı Velī’nin vefatından dolayı gözyaşı dökmüş ve onun gözyaşı Nil nehrinin akışına benzetilmiştir.

“Ve Firavnı Nil ırmağında boğdum ve Mūsā’yı Firavn’dan kurtardum.” (M 12b)

şat: Şat. Güneydoğu Irak’ta yer almaktadır. Fırat ve Dicle’nin birleşerek oluşturdukları nehrin adıdır. Metinde ise Selim Şah Gazi’nin sürekli Şat suyunu seyrettiği ve ona Şat suyunun sesinin çok hoş geldiği belirtilmiştir.

“Da‘ima Şat şuyın temāşā iderdi.” (V 107b)

üç buñar: Üç Pınar. Velāyet-nāme’de adı geçen bir pınarın adı. Metinde Üç Pınar; Suluca Karayük’ün aşağı tarafında yer alan bir pınar olduğu, Nüreddin Hace’nin buraya geldiği ve hizmetkârından su istediği, bunun üzerine hizmetkârın Üç Pınar’dan su doldurması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Suluca Karayük’ün aşağı cānibinde bir buñar vardır kim aña Üç Buñar dirler.” (V. 45b)

2.1.5.14. Kale Adları

kaligra : Kaligra. Velāyet-nāme’de adı geçen Kaligra Burnu’nda yer alan kalenin adıdır.

Metinde Hacı Bektāş-ı Velī’nin Sarı Saltuk Sultan’ı Kaligra’ya gönderdiği ve Tobruca vilāyetinin üst tarafında yer aldığı ifade edilmiştir.

“Tā kim Tobruca vilāyetinüñ üsti yanında Qaligra nām bir qal’ anuñ qatına gelüp tırdı.” (V 76b)

şaklan qal’ası: Saklan Kalesi. Metinde Kayseri şehrinin yukarı yanında yer aldığı ve Hacı Bektāş-ı Velī ile Hızır Peygamber’in Saklan Kalesi yakınlarına geldikleri belirtilmiştir.

“Qayseriyyenüñ yuqaru yanında Şaklan Qal’ası qurbına gelüp ol aralıqı seyrān iderken gördiler kim bir kimesne tırmayup büştan eker.” (V 35b)

2.1.5.15. Menzil Adları

şusadı: Susadı. Velāyet-nāme’de adı geçen bir menzil adıdır. Metinde Monla Said’i Kızıllırmak’tan Aksaray’a sürüldüğü ve Susadı adlı bir menzile geldiği ifade edilmiştir.

“Tā kim Şusadı nām bir menzile yetdi.” (V 104a)

2.1.5.16. İbadet Yeri Adları

beni ümeyye cāmi’: Beni Ümeyye Cāmi’. Metinde Hacı Bektāş-ı Velī’nin Beni Ümeyye Cāmi’ ’nde Zekeriyya Peygamber’in kabri yanında çile çıkardığı ifade edilmiştir.

“Beni Ümeyye Cāmi’ inde Zekeriyya Peygamber qabri yanında bir erba’ in çıkarup biraz mücāvır oldı.” (V 29b)

beytu’llāh: Beytullah. Metinde Hacı Bektāş-ı Velī’nin İmam Muhammed Bākiri seccādesi yakınında yerleşip üç yıl Beytullah’ta kaldığı ve Anadolu’ya gelen bir erin Beytullah tarafından geldiği ifade edilmiştir.

“Ammā kim Beytu’llāh tarafından gelür didi.” (V 31a)

ka’be / ka’betu’llāh: Kābe. Mekke’de bulunan kutsal makamın ve yerin adıdır. Kur’ān’da da zikredilmiştir. Mekke’de yer alır ve insanlar hacc ibadetini burada Kabe’nin etrafında dönerek gerçekleştirir. Kabe’nin Hz. İbrahim tarafından inşa edildiği

söylenmektedir. “Beytullah” olarak da geçmektedir. İçerisinde birçok bölümün yer aldığı ve kutsiyet içeren bir mekandır.

Makālāt’ta müminlerin gönlünün Kā‘be’ye benzetildiği, Kā‘be’ye varanların ayak ile yürüdüğü, orada ihram giyildiği, Kā‘be’ye varanların dört yerde tavafının olduğu, Allah’ın Kā‘be’yi kible kıldığı ifade edilmiştir. Velāyet-nāme’de Monla Sadüddin’in Kā‘be’de kaldığı ifade edilmiştir.

“Pes Hāzret-i İmām dahı Kā‘be’den Medīne-i Münevvere gelüp bir nice gün mücāvır oldı.” (V 3b)

“Her gāh ki Ka‘betu’llāhda namāz kııldum.” (V 9a)

kızılca halvet / kızılca: Kızılca halvet. Velāyet-nāme’de bir halvet-hanenin adıdır. Metinde Kızılca Halvet; Monla Saidüddin’in Kızılca Halvet’in önünde yatması, Tatar beyleri ve ulularının Kızılca Halvet’in önünde sofrta hazırlamaları, Kızılca Halvet yakınında misafırhāne yaptırılması, Kızılca Halvet’in yakınında dam duvarı gibi bir kayanın bulunduğu, Hacı Bektāş-ı Velī’nin bazı zamanlar Kızılca Halvet’te oturması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Kızılca Halvet öninde tā Tekye Kaya’ya varınca simāt ve ni‘met çekilürdi.” (V 114a)

“Hācı Bektāş-ı Velī Hāzreti’nün işāretiyle Kızılca halvet-hāne yapduğun beyān ider.” (V 54a)

ulu cāmi’: Ulu Cami. Metinde Ulu Cami’nin avlusunun ortasında büyük bir mermer direğin olduğu ifade edilmiştir.

“Hālebūñ Ulu Cāmi’inde bir erba‘ın çıkarup biraz mücāvır oldı.” (V 30a)

bektāş-hāne: Tekke. Metinde Seyyid Salih’in mezarının yanında yer alan Kaya Tekkesinin bektāş-hāne olduğu ifade edilmiştir.

“Meşhur Kaya Tekyesi dirler. Bektāş-hānedür.” (V 92b)

2.1.5.17. Kaya Adları

harmān kaya: Harman Kaya. Velāyet-nāme’de adı geçen bir kayanın adıdır.

Metinde Sarı Saltuk Sultan'ın Ulu Abdāl ve Kiçi Abdāl ile birlikte Harman Kaya adlı bir kayanın üzerinde oturup bir süre sohbet ettikleri belirtilmiştir. Bugün hālā o oturdukları yerde yeşil ot bittiği görülmüştür.

“Harmān Kaya nām bir kayanuñ üzerinde oturup bir miqdār şöhet eylediler.” (V 75b)

tekye kaya: Tekye Kaya. Velāyet-nāme’de adı geçen bir kayanın adıdır.

Metinde Tekye Kaya şöyle izah edilmiştir: Seyyid Mahmud Hayran, Hünkar ve diğer dervişlerle kucaklaşır. Bir tarafa Hünkar halife ve dervişleriyle, bir tarafa da Seyyid Mahmud Hayran dervişleriyle oturur. O kayanın dibinde büyük bir meclis kurulur. Bu durumu işiten muhipler de bu meclise katılır. Bu şekilde tam bir hafta sohbet ederler. Sonra Seyyid Mahmud Hayran Hünkar’dan izin ister. Hünkar ona “Hayran, o geldiğin yeri sana yurt verdik. Orası senin ekmeğin olsun.” der. Hayran vedalaşp yola çıkar. Bundan böyle o kaya “Tekye Kaya” olarak anılır. Hacı Bektāş-ı Velī’nin Tekye Kaya yakınlarında oturup halifelerle ve dervişlerle sohbet ettiği, Monla Said’in Hünkar’ın emri üzerine gözlerini kapaması ve açmasını emrettiğinde kendisini Tekye Kaya yanında bulduğu ifade edilmiştir. Metinde şöyle bir rivāyet geçmektedir: Bir gün Hacı Bektāş-ı Velī Tekye Kaya’da gizlice oturduğunda yanına bir kişi gelir. Kayadan o kişiye şöyle bir konuşma gelir: Ey kişi erenler nazarında hālını arz et. Gönlündekini dile gel, söyle.

“Tā kim Tekye Kaya kurbuna geldiler.” (V 102a)

2.1.6. Ağaç Adları

devcik : Devcik ardıç. Velāyet-nāme’de adı geçen bir ardıç ağacının adıdır.

Metinde Devcik ardıç bir kez geçmiştir ve şöyle ifade edilmiştir:

Hünkar suyu geçtikten sonra Hırka Dağı’na gelir. Dağın tepesinde ulu bir ardıç ağacı vardır. Hünkar o ardıcın dibine gelip “Ey ardıç, şimdi sen bizi pürünle, budağınla sakla, yarın kıyamet gününde biz de seni saklayalım.” dedi. Tanrı’nın kudreti ve erenlerin mübārek sözüyle o ardıcın bütün pür ve budağı kibleye karşı eğilip bir çadır gibi oldu. Hz. Hünkar o ardıcın dibine oturup oruç ve ibadetle çile çıkarır. Bundan böyle adı “Devcik ardıç” olarak bilinir.

“Şimdi hālā Devcik ardıç dimekle meşhurdur.” (V 39b)

2.1.7. Hayvan Adları

2.1.7.1. Büyükbaş Hayvan Adları

burāk: Burak. Hz. Muhammed’in Miraç yolculuğuna çıkarken bindiği atın ismidir. Fiziksel olarak son derece iyi özelliklere sahip olan ve hız bakımından gayet ileri olan bir attır.

Metinde bunalan bir kişiye Allah’ın onu Burak atına bindirmesinin istendiği ve Çüyendi’nin rüyasında Seriyi-i Sakati’yi Burak’a binmiş şekilde gördüğü ifade edilmiştir.

“Burāka bindüre.” (BT 21a)

ķara öküz: Kara Öküz. Velāyet-nāme’de adı geçen hayvanın adıdır.

Metinde Sarı İsmail’in Kara Öküz’ün hālını sorduğu ve onun da Sarı İsmail’e kocadığı için sitem ettiği ifade edilmiştir.

“N’olduñ ķara öküz nedür hālün didi.” (V 130a)

2.1.7.2. Katır Adları

şaka: Saka. Velāyet-nāme’de adı geçen bir katırın adıdır.

Metinde Saka adlı katır şu şekilde geçmiştir: Hacim Sultan kılıcı eline alıp dışarı çıkar. Orada üzerine su torbası vurulmuş katırı mutfağa götürdüklerini görür. Hacim Sultan elindeki kılıcı bu katır üzerinde denemek ister ve katıra bir kez vurunca katır ortasından iki parça olur. Bu hālî görenler Hacı Bektāş-ı Velī’ye haber verir. Hacı Bektāş-ı Velī Hacim Sultan’a “Kolları tutulsun iyiliğim.” der. O anda Hacim Sultan’ın kolları bükülüp çolak olur. Hacim Sultan yaptığına pişman olur ve af diler. Hacı Bektāş-ı Velī o hastalıktan kurtulmasını diler ve bunun üzerine iyileşir.

“Sultānum siz nażar itdigüñüz ķılıçla Hācim şaka katırın iki pāre ķıldı.” (V 130b)

2.1.7.3.Kuş Adları

humā: Hüma. Efsanevî bir kuş adıdır. Gölgesi üzerine düşen kişiye mutluluk getireceğine inanılır. Huzur, mutluluk gibi olumlu unsurların simgesidir. Eski edebiyatta sıklıkla değinilir.

Metinde bir cariyenin Güvenç Abdal’a Hüma kuşunu avlayacak kişinin bol altını olması gerektiğini söylediği, Güvenç Abdal’ın da bu işin kolay olduğunu belirttiği ifade edilmiştir.

“Altunla ol humā şayd olıcağ bu iş āşān olur.” (V 66b)

2.1.8.Dinî Kavram Adları

2.1.8.1.Din ve Mezhep Adları

cühūd: Yahudi.

Makālāt’ta günaha boyun eğmenin Yahudi olmaya benzediği ifade edilmiştir. Nefisin düşman olduğu ve ona istediğini vermemenin savaş etmek gibi olduğu belirtilmiştir.

“Ve hem cühūd terşā var ve hilāf itmek var.” (M 16b)

dīn-i islām / islām : İslam dini.

Makālāt’ta Allah’ın insanlara iman ve İslām’ı nasip ettiği ve İslām’ın ferman, taht, ülke ve halka benzetildiği ifade edilmiştir. Metinde Allah’ın buyruğu şöyle ifade edilmiştir: “Allah katında din, İslām’dır.”

Velāyet-nāme’de Hacı Bektāş-ı Velī’nin Can Baba’yı keşişe İslām’a davet için gönderdiği, İslām dininin Hakk dini olduğu, Resul Baba’nın kilisedeki kişileri İslām’a davet ettiği ifade edilmiştir.

“Dīn-i İslām’a da‘ vet eyledi.” (V 129b)

“Daği bizlere imān ve İslām rûzı kıldı.” (M 1b)

müslimān / müslimīn / müslümān : Müslüman. İslām dinini benimsemiş olan kişidir.

Makālāt’ta Müslümanlık kaftana benzetildiği ve âlimlerin Müslümanları ahiret belâsından ve ateşinden sakladıkları ifade edilmiştir.

Velāyet-nāme’de Gürcü padişahı Gürleş’in kendi kavmiyle birlikte Müslüman olduğu belirtilmiştir.

“Gürleş kendü kavmiyle imān getürüp müslimān oldı.” (V 76b)

“Anlar ki iki kez ‘beli’ didiler; müslimīn dirildiler ve müslimīn doğdılar ve müslimīn öldiler.” (M 20b)

“Ve ālimler müslümānları āhiret belāsından ve odından şakırlar.” (M 23b)

perendelik: Şeyh Lokmān-ı Perende’ye mensup kişinin adıdır.

Metinde Şeyh Lokmān-ı Perende’ye Perendelik mertebesini Ahmet Yesevi’nin verdiği ifade edilmiştir.

“Perendelik naşibin aña H̱āce Ahmed-i Yesevi virmişdi.” (V 6b)

2.1.8.2.Allah ve O’nu İfade Eden Adlar

allāh: Allah. Tanrı, ilah. Allah. Eşi ve benzeri olmayan, kimseye muhtaç olmayan, 99 isimle anılan, tüm varlığın yöneticisi, ilah, yaratıcı, Tanrı.

Metinlerde “Allah” sözcüğü, kullanıldığı bütün yerlerde onun yaratıcı, tek, emsalsiz ve eşi olmayan özellikleriyle konu edilmiştir. Dolayısıyla onun sıfatları değişiklik gösterse de eşsizliği, yaratıcılığı ve kudreti değişmez. Bu sebeple sözcüğün kullanıldığı her yerde aynı anlamda yer almıştır.

“Mü’min kim dünin günin Allāh dir.” (BT 12a)

cenāb-ı ẖakk: Yüce Allah. bkz allāh.

“Bir hafta tamām bu nev’ a Cenāb-ı H̱akk’a yüz tuttılar.” (V 6a)

çalab / çalap : bkz allāh.

“Tende daḥi biş nesne delildür çalap birliğine.” (M 17a)

“Zihī laṭif ḵul kim çalap raẖmeti birle yād ḵılır.” (M 17b)

ẖakk / ẖakk ta’ ālā: Allah, yüce Allah. bkz allāh.

“Hakka giden hak uğrum hakkıçün biz ol âbdesti almayup tururuz kim bozula.” (V 102a)

“Hak Ta‘âlâ Mûsâ hücceti bereketinden ol taşî tamudan âzâd kıldı.” (BT 11b)

hâlık / hâlik : Halık. bkz allâh.

“Nitekim Hâlık diyicek yaradıcılığum Raḥmân diyicek rahmetüm çoklığı belürür.” (BT 3a)

“Hâlikuñ birliğine varlığına şanıklık virürler.” (BT 12a)

hudâ: Hüdâ. bkz allâh.

“Çok şükürler Hudâya bî-şumâr.” (V 20b)

ilâh / ilâhî: İlah. bkz allâh.

“Hâcetüm senden budur kim ya İlâh.” (V 21a)

“İlâhî baña Fâtıma guşşası yok.” (BT 13a)

kird-gâr: Yaratıcı. bkz allâh.

“Mülke vâlî kıldı seni Kird-gâr” (V 18a)

mevlâ: Mevlâ. bkz allâh.

“Ve anlar kim Mevlâ isterler, bunlar müşâhede kavımıdır.” (M 13b)

rabb / rabbi : Rabb. bkz allâh.

“El götürüp Rabbine kıldı du‘â.” (V 21a)

“Yâ Rabbi ne yazayım.” (FT 74)

sübḥân : bkz rabb. Allah. “sübḥân” ifadesi Allah’ı niteleyen sıfatlardan biridir. Onun mukaddes ve münezzeh olduğunu ifade eder.

“Hem didi hakkında Sübhân “He’l-Etâ.” (V 17b)

sübḥānehû: Sübhan olan Allah. bkz sübhân.

“Ḥaḳ Sübhānehü ve teālā kendü lafzıyla uçmaḳ içinde kendü hazīnemsen didi.” (M 19a)

tañrı / tañrı te‘ālā: bkz allāh.

“Veyāhud Tañrı hükümlerinden birin bāṭıl dutsa, veyāhud Muhammed Mustafā’ya inkāritse, veyāhud āl-i evlādun birine nā-hak dise, dükeli işledügi amelleri hebāen mensūra olur.” (M 11a)

“Kim ki bu sekiz ḫarfı okısa Tañrı Te‘ālā sekiz uçmaḳ ḳapusın aña açıvire.” (FT 76)

2.1.8.3.Melek Adları

azrā‘īl / ‘azrā’yil : Azrail. İnsanların canını almakla görevli meleğin adıdır. “Melekü’l-mevt” yani “ölüm meleği” olarak da bilinmektedir. Azrail meleği insanların ölümünü gerçekleştiren melektir. Onun canını ise Allah alacaktır.

Makālāt’ta Allah’ın Hz. Adem’in toprağını Azrail’in eline verdiği ve onu da rahmet suyuyla yoğurduğu, marifet suyuyla suladığı, daha sonra Azrail’in Hz. Adem’in yanına uğradığı, bunun üzerine Hz. Adem’in ondan korktuğu ve irkildiği ifade edilmiştir.

Besmele Tefsiri’nde ise bir dervişin bir lanetliye beddua ederken Azrail meleğini anmıştır. Lanetlinin canını alıp cehenneme atmaları için Azrail’in azab feriştelere emretmesini istemiştir.

“Ve hem Ādem’ün topraḡın Azrā‘īl eline virdi, rahmet şuyıyla yoḡurdı.” (M 18b)

“Azrā’yil azāb feriştelere buyursun.” (BT 16a)

cebrāīl / cebrā’yil : Cebrail. Akıl sahibi ve oldukça itibarlı bir melek olarak bilinir. Cebrail meleği Kur’ān-ı Kerim’de “Cibril, Rūhulkudūs, Rūhulemin, Rūh ve Resul” şeklinde adlandırmalara tabi tutulmuştur. Bazen insan şeklinde suret ettiği sıkça ifade edilir.

Makālāt’ta Cebrail’in Hz. Muhammed’in yanına geldiği ifade edilmiştir.

Besmele Tefsiri’nde Tanrı Te‘ālā’nın Cebrail’e Zeliha’yı kanadıyla sığamasını istediği ve Allah’ın selamını Hz. Yusuf’a getirdiği ifade edilmiştir.

Fatiha Tefsiri'nde Cebrail cehennem kuyusunu anlatırken Hz. Resul'ün onu çok katı anlattığını belirtmiştir.

Velāyet-nāme'de Cebrail'in Allah'ın emriyle Hz. Muhammed'e hırka, çerak, sofrā, seccāde vs. getirdiği ifade edilmiştir.

“Evvel Cebrāil Muḥammed (as)’a geldüğine.” (M 17a)

“Mikāyil Cebrā’yil’e eyitsün.” (BT 16a)

İsrāfil: İsrāfil. Dört büyük melekten birisidir. Kıyamet günü sūr borusuna üfleyip o anın geldiğini haber vermekle görevlidir. Ölümünden sonra gerçekleşecek olan dirilişte yine İsrāfil görev alacaktır.

Besmele Tefsiri'nde İsrāfil'in üç kez Sūr üfleyeceği ve bir dervişin lanetli bir kişinin canının alınması için Allah'a yalvarırken İsrāfil'i de andığı ifade edilmiştir.

“Yā Muḥammed üç kez İsrāfil şūr üresidür.” (BT 12a)

kirāmen kātibin / kātibin : İnsanların gerçekleştirdiği iyi veya kötü bütün eylemleri amel defterine yazmakla görevli olan meleğin adıdır. Sağ tarafta olanlar iyilikleri, sol tarafta olanlar kötülükleri yazarlar. İnsanların banyo, tuvalet ihtiyacı gibi durumlarında yanlarından geçici olarak ayrılırlar. İnsanlar öldükten sonra ise kabirlerinin başında beklerler. Bu melekler Allah katında oldukça değerli ve şerefli dir.

Makālāt'ta Allah'ın Kirāmen Kātibin adlı meleği insanların yapıp ettiklerini yazmaları için görevli kıldığı belirtilmiştir.

“Gökler örtüñüz, yirler döşegiñüz, firışteler tapucuñuz, kirāmen kātibin yazıcıñuz, Ka‘ be kıbleñüz, Kur‘ ān...” (M 17b)

“Gökler örtüñüz, yirler döşegiñüz, firışteler tapucuñuz, kirāmen kātibin yazıcıñuz, Ka‘ be kıbleñüz, Kur‘ ān...” (M 17b)

mikā'il / mikā'yil : Mikāil. Dört büyük melekten birisidir. Her türlü nesneyi veya eşyayı hareket ettirmekle görevlidir. Yağmurun yağması ve bitkilerin gelişmesi gibi işlerle meşgul olur. Allah katında şerefli meleklerdendir.

Besmele Tefsiri'nde bir derviş lanetli bir kişinin canının alınması için Allah'a yalvarırken Mikâil'i de anmıştır.

Fatiha Tefsiri'nde Mikâyil Fatiha suresinin sevabını Cebrâ'îl'e sormuştur.

“Cebrâ'îl Mikâ'îl'e şordı.” (FT 74)

“Mikâyil Cebrâ'yil'e eyitsün.” (BT 16a)

2.1.8.4. Manevi Yol Adları

muḥammed 'alî: Muhammed Ali. Meşrep (yol, yaratılış) adıdır.

Metinde Anadolu'daki dervişlerin silsilelerinin Muhammed Ali'ye çıktığı ve Ahmet Yesevi'nin meşrebinin Muhammed Ali'ye dayandığı belirtilmiştir.

“Meşrebüm Muḥammed 'Alî'den naşībüm Hüdâ'dandur didi.” (V 33a)

2.1.8.5. Kutsal Kitap Adları

furḳān : Kur'ân. 114 sûreden oluşan Müslümanlığın kutsal kitabıdır. 610 yılında Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'e Hira Dağı'nda vahiy yoluyla gönderilmiştir. Son kutsal kitaptır. Hz. Osman zamanında çoğaltılmıştır.

Makālât'ta Hz. İsa ile dağ arasında geçen sohbette dağın Hz. İsa'ya bir ayetin Kur'ân'da mevcut olup olmadığını sormuştur. Metinde dağ Hz. İsa'ya “İncil senin Kur'ân Muhammed Mustafa'nındır.” şeklinde cevap vermiştir.

Besmele Tefsiri'nde Allah, Hz. Muhammed'e ‘kim besmeleyi söylerse ona Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve Furkan'ı (Kur'ân) okumuşçasına ve bunlarla ibadet edercesine sevap vereyim’ demiştir.

“İncil senüñ ve Furḳān Muḥammed Muştafâ'nuñdur.” (M 2b)

incil: Hristiyanlık dininin kutsal kitabının adıdır.

Makālât'ta dağ Hz. İsa'ya “İncil senin Kur'ân Muhammed Mustafa'nındır.” şeklinde cevap vermiştir.

Besmele Tefsiri'nde Allah, Hz. Muhammed'e 'kim besmeleyi söylerse ona Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve Furkan'ı (Kur'ân) okumuşçasına ve bunlarla ibadet edercesine sevap vereyim' demiştir.

Fatiha Tefsiri'nde Hak Te'âlâ'nın ifadesi şöyledir: Tevrit ve İncil'de ve Zebur'da her ne kim zikr itdi ise mecmû'ı Kur'ân'dur." İncil metinde dört kitaptan biri olarak konu edilmiştir.

Velâyet-nâme'de kilisede İncil okuyan bir rahibin tepesine Sarı İsmail'in fırlattığı asanın geldiği ifade edilmiştir.

Taranan dört eserde de İncil, dört büyük kitaptan birisi olarak yer almıştır.

"Pes bu âyet Tevrât'da ve Zebûr'da dağı bu âyet vardır." (M 2b)

ķur'ân / ümmü'l-ķur'ân : Kur'ân-ı Kerîm. bkz furķân .

"Nitekim Çalap –celle celâluhû- cümle nesnenüñ varluğın Ķur'ân içinde yād kıldı." (M 2a)

"İkinci Ümmü'l-Ķur'ân'dur." (FT 75)

muşhaf: Kur'ân. bkz furķân .

"Ba'de'l-ferāğ mihrâbdan ol rahle birle muşhaf tırur rāhib ilerü yürüyüp ol bohçadan nefis libâslar çıkarup arķasına geydi." (V 80a)

tevrât / tevrît : Tevrat. Musevilerin kutsal kitabının adıdır.

Makâlât'ta Hz. İsa ile dağ arasında geçen konuşmada bir ayetin Tevrât'ta, Zebûr'da, İncil'de ve Furķân'da geçip geçmediği söz konusu edilmiştir.

Besmele Tefsiri'nde Allah, Hz. Muhammed'e 'kim besmeleyi söylerse ona Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve Furkan'ı (Kur'ân) okumuşçasına ve bunlarla ibadet edercesine sevap vereyim' demiştir.

Fatiha Tefsiri'nde Hak Te'âlâ'nın ifadesi şöyledir: "Tevrit ve İncil'de ve Zebur'da her ne kim zikr itdi ise mecmû'ı Kur'ân'dur."

"Pes bu âyet Tevrât'da ve Zebûr'da dağı bu âyet vardır." (M 2b)

“İncil’i ve Zebür’ı ve Tevrît’i ve Kûr’ân’ı okımışça şevâb bula.” (FT 76)

zebûr: Zebûr. Davut Peygamber’e gönderilen kutsal kitabın adıdır.

Makâlât’ta Hz. İsa ile dağ arasında geçen konuşmada bir ayetin Tevrât’ta, Zebûr’da, İncil’de ve Furkân’da geçip geçmediği söz konusu edilmiştir.

Besmele Tefsiri’nde Allah, Hz. Muhammed’e ‘kim besmeleyi söylerse ona Tevrat’ı, İncil’i, Zebur’u ve Furkan’ı (Kur’ân) okumuşçasına ve bunlarla ibadet edercesine sevap vereyim’ demiştir.

Fatiha Tefsiri’nde Hak Te‘âlâ’nın ifadesi şöyledir: “Tevrit ve İncil’de ve Zebur’da her ne kim zikr itdi ise mecmû’ı Kur’ân’dur.”

“İncil’i ve Zebûr’ı ve Tevrît’i ve Kûr’ân’ı okımışça şevâb bula.” (FT 76)

2.1.8.6.Dua –Sure Adları

fātiha: Fatiha sûresi. Mekke döneminde indirilmiştir. Kur’ân’ın ana konularını içermektedir. Ayetleri bir seferde indirilen bir süredir.

Fatiha Tefsiri’nde Fatiha okumanın Allah ile konuşmakla bir olduğu, Fatiha sûresinin indiği vakit şeytanın kötü duruma düştüğü, Hz. Muhammed’e indirildiği, Kur’ân’ın bünyâdının Fatiha olduğu, Hz. Muhammed’in namazda Fatiha okuduğu, Hz. Muhammed kendisine iki nur indirildiği ve bunlardan birinin Fatiha sûresi olduğunu söylediği ifade edilmiştir.

“Fâtihâ sûresi gelincek minnet eyledi.” (FT 76)

yâsîn: Yasin. Kur’ân’da bulunan sûrelerden birinin adıdır. Mekke döneminde indirilmiştir. 83 ayetten müteşekkildir. Kur’ân-ı Kerim’in 36. sûresidir.

Metinde Yasin sûresi; Hacı Bektâş-ı Velî’nin vefatından sonra kendisine Yasin okumalarını istediği, Hacı Bektâş-ı Velî’nin kendisine Yasin okuyup canını teslim ettiği, Hacı Bektâş-ı Velî’nin vefatından sonra Kadıncık’ın ona Yasin okuması gibi kesitlerle konu edilmiştir.

“Hem girüp üstüme yâsîn okuya.” (V 141b)

2.1.9.Gün Adları

āzine: Cuma günü.

Metinde Allah'ın Cuma gününü müminlere ilaç olarak verdiği ifade edilmiştir.

“Ādem atañuz, Havvā anañuz, bayrām gününñüz, Āzine günü tiryākuñuz.” (M 18a)

cum‘ a: Müslümanların bir araya geldiği günün adıdır.

Metinde Cuma günü salā verildiği, Cuma namazının kılındığı, her Cuma gecesi sohbet edildiği, Cuma geceleri cem olunduğu, bir Cuma günü Konya ilinden salā sesi gelmediği ifade edilmiştir.

“Cum‘ a şalāsı virildi.” (V 117b)

pençşenbe: Perşembe günü.

Metinde Perşembe günü Hacı Bektāş-ı Velī'nin Kayseri'ye geldiği ve Bostancı Baba'nın onu karşıladığı ve Hacı Bektāş-ı Velī'nin Perşembe günü vefat edeceğini söylediği ifade edilmiştir.

“Kudretile ol gün Pençşenbe günü idi.” (V 117a)

2.1.10.Yıldız Adları

süreyyā: Süreyyā. Gökyüzündeki bir yıldız adıdır. Türklerin inancına göre Gök Tanrı'nın yaşadığı yer Süreyya takım yıldızıdır.

Makālāt'ta “süreyyā” yıldızı gökyüzü ve gökyüzündeki en yüksek yer olarak belirtilmiştir. Allah'ın yerden göğe kadar her şeyi gönül için yarattığı ve gökyüzünden süreyyāya kadar olan her şeyi insanlara bildirdiği ifade edilmiştir.

“Haqq sübhānehū ve teālā arşdan tā süreyyāya degin ne ki yaradıldıysa ol şehristānda vardır.” (M 11b)

2.1.11.Dil Adları

fārisi: Farsça. Fars dili. Metinde Farsça bir menākıptan alıntı yapılmıştır. Bu alıntı bir adamın mekansızlık maksadına erişmek için kırk yıl nefesini kesmesi ile ilgilidir.

“Nitekim Fārisi Menākıbında buyurur.” (V 11a)

türkçe : Türkçe, Türk dili.

Metinde Hacı Bektāş-ı Velī'nin Besmele tefsirini Türkçe olarak açıkladığı belirtilmiştir.

“Tefsirin Türkçe açık ‘ibāret birle rūşen kılam.” (BT 2a)

türkî: bkz türkçe.

“Bundan sonra Said hoş bir hāle bürünüp zevk şevk hāşıl olup nice dürlü muḥaḳḳakāne muḡlaḳ nefesler söylemedi ve Ḥazret-i Ḥünkār’uñ Maḳālāt-ı şerīfin Türkīye terceme eyledi.” (V 107a-107b)

2.1.12.Edebi Eser Adları

maḳālāt: Maḳālāt. Hacı Bektāş-ı Velī'nin “Maḳālāt” eserinin adıdır.

Maḳālāt'ta, Hacı Bektāş-ı Velī'nin Maḳālāt adlı esere sahip olduğu belirtilmiştir.

Velāyet-nāme'de Said'in Hz. Hünkār'ın Maḳālāt adlı eserini Türkçeye çevirdiği ifade edilmiştir.

“Çün selām ve salavāt ol Resūlu'llāh Hazreti'ne ve āline oldukdan sonra ol esrār sözlü ve kelecisi tuzlu ve latīf sözlü ve güler yüzlü ve Maḳālāt ıssı ve şerī'at şuyı ve tertīb-i ma'rifet ve genc-i ḥaḳīḳat ve maḳam ehli sevmedi.” (M 1b)

2.2. Konularına Göre Adlar

2.2.1.Zaman Bildiren Adlar

2.2.1.1. Süre Bildiren Adlar

aḥşām: Gündüz vaktinin sona erdiği andan başlayıp gece yarısına kadar süren zaman aralığı.

“Meger ki aḥşām olmuşdı.” (V 66a)

an: İçinde bulunulan zaman.

“Bir an ve bir şā'at içinde kırmızı alma bitüp şalkım şalkım oldu.” (V 50b)

añsuz: Birdenbire.

“Añsuzda bir gün tevbe ḥıyārınuñ toḡmı eline girür.” (BT 6a)

bayak: Demin, az önce.

“Bayakdan berü ben seni bu yirde gözlerüm.” (V 64b)

dem: An, zaman.

“... kim size her dem benüm cemālüm göre durasız.” (BT 27a)

devr: Dolaşmak, döngü.

“İkinci nuṭḡıñuzda Ercisi yidi kerre devr eyledüm.” (V 111a)

dün: Gece.

“Eger anı daḡı kılmazlarısı güneş gibi dün dulıb rāḡat içinde olsunlar.” (BT 14a)

eṣnā: O an, bir işin olduğu diğ̈er an.

“Bu eṣnāda Sultān ‘Alā’-d-dīn Burūsa pādişāhıyla barışuḡ idüp Ermeni Dervendüñden sınır itdiler.” (V 122b)

evḡāt: Vakitler, zamanlar.

“Ammā ekṣer evḡāt Hışārcıḡ’da olurđı.” (V 139a)

eyyām: Günler.

“Meger kim ol vaḡt bahār eyyāmıyđı.” (V 39a)

fi’l-ḡāl: Hemen, o anda.

“Uğrıyı fi’l-ḡāl bildiler.” (BT 7a)

gece / gice : Gece. Akşam vaktinden sonraki vakit.

“Bir gece büt ḡatına geldi.” (BT 22a)

“Gice düşümde görürven.” (BT 23b)

gün: 1. Dünyanın dönmesiyle gerçekleşen 24 saatlik zaman dilimi. 2. Belli bir zaman dilimini ifade eden süre.

1.“Bir gün şamı‘am üstinde dururıdum.” (BT 10a)

2. “Kaçan kıyāmet günü olduğdan Tañrı Ta‘ālā’nun kahr-ı tecellileri ...” (BT 8a)

gündüz: Güneşin doğuşundan batışına kadar geçen süre.

“Putları gündüz ziyāret iderüm.” (V 24a)

hafta: Yedi günlük süre.

“Bu nev‘ ile tamām bir hafta şöhet eylediler.” (V 73a)

hāliyā: Şimdi.

“Hāliyā sözden terk yokdur.” (M 14a)

hemīşe: Her zaman.

“Hemīşe rāhata ulaşa.” (FT 74)

hīn: An, zaman, sıra.

“Monla ol şuyı avucıña koyduğı hinde kıbkızıl kan rengin bağladı.” (V 102a)

ihyānen: Yılda, belli bir zaman aralığında olan, bazen.

“Meger kim Hünkār Varlığı ihyānen gelüp muşluk yanında eglenürdi.” (V 95a)

ikindi: Öğle vakti ile akşam vakti arasındaki zaman dilimi.

“Nice üç gün üç gicedür bugün ikindi vaktinde gitdiñüz.” (V 62b)

ıqlīm: Zaman.

“... bir ejdehā peydā olup ol ıqlīm anuñ havfindan harāb olmışdı.” (V 120a)

imdi: Şimdi.

“İmdi girüñ.” (BT 13b)

irte: Yarın, ertesi gün.

“Dağı erte öyleye degin saña mühlet virdüm.” (V 47a)

kaba kuşluk: Öğle vaktinden önceki zaman dilimi.

“Hālā kaba kuşluk oldu.” (V 86b)

lahza: An.

“bir lahza hayalleri gözlerinden gitmezdi.” (V 99a)

maḥall: 1. O anda. 2. Zaman.

1. “Ol maḥallde velāyet erenlerine çağırıp biñ altun nezr eyledüm.” (V 65b)

2. “... şiddetli maḥallinde mededine irüp müşkillerin āşān idiviresin.” (V 60b)

māh: Ay.

“... buyurdi kim māh-ı muḥarremde ölen İmām Hüseyin Velī’nüñ mātemi bizüm üzerimüzde olsun.” (V 132a)

muḳaddem / muḳaddemā : 1. Önce. 2. Daha önce, önce, önceden.

1. “Andan muḳaddem nā-mā^ç lūm idi.” (V 131b)

2. “Diledi kim muḳaddemā Ḥazret-i Ḥünkār’a gele.” (V 121b)

müddet / mūhlet: Süre, zaman.

“Daḫı Hoy Ata anlaruñ içinde bir niçe müddet qarār eyledi.” (V 115b)

“Hey miskīn cānına bir lahza mūhlet ister.” (V 118b)

nefes: 1. An, zaman. 2. Hemen.

1. “Didi meni isteyenler her nefes.” (V 26b)

2. “Azm-i Türkistān kıldı ol nefes.” (V 17b)

nevbet: Nöbet.

“Bir gün nevbet İdrīs’ geldi.” (V 48a)

nev^ç: Bunun üzerine, söz konusu olduğunda.

“Her birisi nev^ç üzerine düzüp erenleruñ nazarıña qorlardı.” (V 124a)

öñden / öñdin: Önce.

“Bildi taqđır emridür öñden şoña.” (V 16b)

“Cümle endāmlardan öñdin evvel bünyād yan süñüklerin yaradur.” (M 21b)

öyle: Öğle. Öğle vakti.

“Dağı ırte öyleye degin saña mühlet virdüm.” (V 47a)

‘ömr / ‘ömür: Ömür. Yaşam.

“Ömri bahtın eylesün Allāh ziyād.” (V 149a)

“Dimek senden dört yüz yıl ‘ömür içinde geçürdüğüñ küfri yüzüñe getürmemek benden çün bu keremi gördi.” (BT 8a)

rüz: 1. Gündüz. 2. Gün.

“Ağlarıdı rüz u şeb anda müdām.” (V 16b)

“Ol mücāvır olan erenler dağı çihl rüz bī-ekl ve bī-şurb i‘ tikāfa oturdılar.” (V 30b)

şabāh: Gün doğumu ile öğle vakti arasındaki zaman dilimi.

“Şabāh oldı. Kalkup girü revāne oldılar.” (V 99b)

sāl u māh: Yıllarca.

“Hasretüm çekdüñ bilürüm sāl u māh.” (V 20a)

sā‘at: Zaman, an.

“Tā kıyāmete degin er-Raḥmān didügi yaña yöneldi.” (BT 17b)

sene: Yıl.

“Ammā bu cānibde Aytoğmış Alp bir iki sene Sultān Öni şancagına ḥükm eyledi.” (V 121b)

şubḥ: Sabah.

“Ol gice şubḥa degin bir ‘azīm meclis oldı.” (V 117b)

şimden girü: Bundan sonra, bundan böyle.

“Şimden girü tığ çekmek olmaz.” (V 113a)

şimden şöra: Şimdiden sonra.

“Buyurdı kim ol iş şimden şöra olmaz.” (V 83a)

şimdi: Şu anda.

“Şimdi Sa‘id söyledügi nefesün maḥlaşında buyurdı kim...” (V 106b)

şimdiki: Şu anki.

“... her gāh gelüp şimdiki ḥalvet-ḥānenün yirind otururdu.” (V 54a)

tāriḥ / tārīḥ : 1. Gün, belli bir tarih. 2. Belirli gün ve zaman.

1. “Rāst ol tāriḥe münāsib başınuñ nıṣfı tırāş olup ve nıṣfı daḥı olmamışdı.” (V 69b)

2. “Aldı ḥaccār taşa tārīḥ yazdı hem.” (V 144a)

tālī‘: Gelecek.

“Bunlaruñ cümle tālī‘ in.” (V 108a)

ṭarfetü’l ‘ayn: Göz açıp kapayınca kadar.

“Ṭarfetü’l ‘ayn içinde yemiş virüp almaları bitdi.” (V 50b)

ṭül-ı ‘ömr: Uzun ömür.

“Ṭül-ı ‘ömrün olacağı fevtdür.” (V 148b)

uḥrā: Sonra.

“Uḥrā Ādem uçmaḥdan dünyāya gelicek şol kadar ağladı kim.” (BT 21a)

vākıt / vaḳt : 1. Zaman, belli bir zaman. 2. Vakit. Zaman.

1. “Vākıt kim Gül Buñar nām buñaruñ üstinde şöḫbet iderdi.” (V 101b)

2. “... Fātiḥā şüresi indigü vaḳt İblīs ‘aleyhi’l-lāne yastuddı.” (FT 73)

vaḳtā: Vakit, -dlğIndA.

“Vaḳtā kim Ḥazret-i Ḥünkār ol yire irişdi.” (V 29a)

va‘de: Süre.

“Kaḳan kim velilerden bir veliyer va‘de irse, ol çiçeği getürürler...” (M 5a)

yarın: 1. Ertesi gün. 2. İleriki zaman.

1. “Yarın öyle vaḳtine deġin saña mühlet olsun.” (V 117b)

2. “Yarın kıyāmet günü olduġdan işbu gördüğün deñizleri bir kezden.” (BT 9a)

yarında: Ertesi, erte.

“Pes ol gün gidüp yarındaşı gün yine emişmediler.” (V 44b)

yaş: Yaşanılan süre.

“Tā kim dört yaşına irdi.” (V 6b)

yaşarı: Yaşında.

“Anuñ yidi yaşarınuñ elin öperler.” (V 58b)

yatsu: Yatsı namazı.

“Tā kim yatsuyı daġı gelüp kıldılar.” (V 41a)

yazın: Yaz mevsimi olduġu zaman.

“Yazın göçdiler.” (V 114a)

yıl: Sene.

“İlāhī Zelīhḥā dört yüz yıl küfür söyledi.” (BT 23a)

zamān: Süre, vakit.

“Bir zamān şöḫbet eylediler.” (V 102a)

2.2.1.2.Mevsim Adları

bahār: Kış ile yaz arasındaki veya yaz ile kış arasındaki geçiş dönemi.

“Çün kim yaz bahār oldı.” (V 121a)

kış: Soğuk ve yağışlı geçen mevsimin adı.

“Sultān Öñi nām menzile varduḡda bir niçe gün tedbīr tedārik görince kış iriṣdi.” (V 121a)

yaz: Mevsim adı.

“Çün kim yaz bahār oldı.” (V 121a)

zemheri: Karakış.

“Hünkār Hācı Bektāş-ı Velī Sarı’ya remz gösterüp zemheride alma bitürdügidür.” (V 50a)

2.2.1.3.Özel Gün Adları

‘**arefe:** Bayramdan önceki gün.

“Bugün ‘arefe günidür.” (V 8b)

bayrām: 1. Özel bir gün. 2. Bayram gibi kutlama yapmak.

1.“Bayrām iriṣdi.” (V 133b)

2.“Ve’l-hāşıl ol gice anda ḡarār idüp ‘ale’s-şabāḡ bayrām itdiler.” (V 135a)

2.2.1.4. Eskimiş Olayları, Anıları Bildiren Adlar

yād: Hatıra.

“Ma‘ rifet yād geldi ve biş ḡil‘ at duta geldi.” (M 12a)

yādigār: Hatırlatan nesne.

“Ol tuzuñ içinden çıkan yādigār bu vechiledür ki ateşe bıraḡsañ ...” (V 98b)

2.2.1.5.Öncelik Bildiren Adlar

aḡdem: Önce.

“İy Açaķ bundan aķdem ĥidmetümde ķuşūr bulmazduñ.” (V 78a)

2.2.2.Gökyüzü-Hava Olaylarını Bildiren Adlar

2.2.2.1.Gökyüzünü ve Gök Cisimlerini Bildiren Adlar

āfitāb: Güneş.

“Gitdi zulmet şu‘ le virdi āfitāb.” (V 24b)

āşmān: Gökyüzü.

“Ol sā‘ at gördiler kim āşmāndan ra‘ d ve berk sā‘ iķa peydā olup bir yıldırım indi.” (V 135a)

ay: Dünyanın uydusu.

“Eger ay gibi olmazlarsa güneş gibi olsunlar.” (BT 14a)

‘arş: Gök.

“Arş altında silkindi.” (BT 18a)

bedr: Dolunay.

“Gördüğüm budur ki bir bedr ay tamām ondört gicesine beñzer.” (V 40b)

burc: Yıldız.

“Aķıllu gōñüllerde üç yüz altmış altı burc vardır.” (M 23a)

gög / gök : Gökyüzü.

“Sultānum ‘acebdür kim işbu şovuk şuyı şol taşlaruñ üzerine şaçduğunuzca buğı çıkup tütün gibi göge aķar didi.” (V 111a)

“Gördi bir ulu dergāh fuşüşķarılığıla gök şırķa ile bezenmiş perdeler aşılmış.” (BT 16a)

gün: Güneş, aydınlık.

“Ve onuncu gün cān girdi.” (M 22a)

güneş: Dünyayı aydınlatan ve ısıtan gök cismi.

“Eger ay gibi olmazlarsa güneş gibi olsunlar.” (BT 14a)

ılduz / yıldız : Yıldız. Gökte bulunan parlak cisimler.

“İlduzlar hāline i‘tibār kıılırıdum.” (BT 10a)

“Evvel dünyā karanluğundan ay, gün, yılduzlar nūrıyla aydın kııldı.” (M 22b)

māh: Ay.

“Şems ü māh olursa ol gire yire.” (V 142b)

şems: Güneş.

“Gündüzin şems âteşinüñ heybeti.” (V 16b)

2.2.2.2. Meteoroloji ve Hava Olaylarını Bildiren Adlar

bārān: Yağmur.

“İsteyen ucuzlık ve bārān maṭar.” (V 25a)

bulut: Gökyüzünde bulunan buhar görünümündeki küçük kümecikler.

“Ve yine dünyada bulut ve yağmur var.” (M 16a)

debūr: Batı rüzgârı.

“Evvel yıl, adı debūrdur.” (M 15b)

ıldurum / yıldırım : Yıldırım, şimşek.

“Bir nice kişi ıldurum şakduğı gibi geçeler.” (BT 15a)

“Ol sā‘at gördiler kim āşmāndan ra‘d ve berk sā‘ika peydā olup bir yıldırım indi.” (V 135a)

iklīm: Coğrafya.

“Ol iklīme anı big diküp Tātār ḥavfindan kendü leşkeriyle girü döndi.” (V 121b)

kar: Yağış şeklinin adı.

“Ol vaḳt yir yüzün kar dutmışdı.” (V 50a)

maṭar: Yağmur.

“İsteyen ucuzluk ve bārān maṭar.” (V 25a)

mīḡ: Bulut.

“Kān bahārı bağlarıdı gökde mīḡ.” (V 16a)

ra‘d: Yıldırım.

“Ol sā‘at gördiler kim āshmāndan ra‘d ve berk sā‘iḡa peydā olup bir yıldırım indi.” (V 135a)

rūzgār: Yel.

“... Hāzretinūn ḥuzūr-ı şerīflerinde rūzgār muzāyaḡasından nuṭṭa açdılar.” (V 72a)

şā‘iḡa: Yıldırım.

“Ol sā‘at gördiler kim āshmāndan ra‘d ve berk sā‘iḡa peydā olup bir yıldırım indi.” (V 135a)

ṭūfān: Fırtına.

“Alemleri ṭūfān dutup yiller eser.” (V 147a)

yaḡmur: Gökten düşen su damlası.

“Gözyaşı yaḡmura beñzer.” (M 16a)

yel / yil : Yel. Rüzgar.

“Yeli çok eser didiler.” (V 61a)

“Evvel yil, adı cāzibdür.” (M 15b)

2.2.2.3. Işık-Aydınlık Bildiren Adlar

aydıñ: 1. Işıl ışıl. 2. Karanlığın zıddı, parlak.

1. “Gözlerüm aydıñ oldu.” (BT 14b)

2. “Yine üç nesne ile aydın kıldı.” (M 22b)

fer: Parlaklık.

“Beyaz kirece bakmağdan gözleri bozarup feri kıalmazdı.” (V 47b)

gölge: Işık almayan yer.

“... benüm arşum gölgesi altında benüm nûrum görmek zevkünde olalar.” (BT 13b)

kalınlığ / karañlığ / karañlık / karañu : Karanlık. Aydınlık olmayan, gözle görülemeyen.

“Gökler kalınlığı birle uçmağum ni‘ met birle, doldurdum.” (M 17b)

“Evvel dünyâ karañlığından ay, gün, yılduzlar nûrıyla aydın kıldı.” (M 22b)

“Ve hem Âdem’i karañlıkdan yaratdı.” (M 22b)

“Karañuda kıaldı bigler key zelil.” (V 25b)

münevver: Aydınlık, aydınlanma.

“Sürür bulup göñli pür-nür ile münevver oldı.” (V 8a)

nûr: İslâmî açıdan kutsal aydınlık.

“Biñ kez biñ kıatre nûr anuñ kıanadından kıamdı.” (BT 17b)

revnaķ: Parlamak.

“Kıarâr idüp revnaķ dutıcaķ kıalıblerine kıubbe-i elif geydirürdi.” (V 124a)

rüşen: 1. Aydınlatmak. 2. Aydınlık olmak. 3. Aydınlık.

1. “Kendü nazarında yanan çerāğı rüşen idüp erkân-ı kıarıkıatla ve telkin pend ü naşıhatle eline şındı.” (V 124b)

2. “... ol kıaşdan bir âdem şığıcaķ mıķdâr yir açılup bir hōş rüşen oldı.” (V 44a)

3. “Çerağ daķı rüşen olup nazarına geldi.” (V 28a)

şu‘ â‘ / şu‘ le : Işık.

“Kıarşıdan atınuñ na‘ li şu‘ â‘ ın görđi.” (V 60b)

“Gitdi z̧ulmet şu‘ le virdi āfitāb.” (V 24b)

yağ: Parlaklık.

“Ol dīn çırāğı īmān nurınuñ yağı.” (M 1b)

yaqtu: Parlak.

“Güneşden yaqtulu ola.” (BT 15a)

z̧alām: Karanlık.

“Ömri z̧alām içinde.” (M 10b)

ziyā: Işık.

“Bildi kim ol ziyā anuñ ziyāsıdur.” (V 96a)

z̧ulemāt / z̧ulmāt / z̧ulmet : Karanlık.

“Tutdı kâfir illerini z̧ulemāt.” (V 21a)

“Gide bu z̧ulmāt görevüz göz baş.” (V 22a)

“Bundan z̧ulmet şıçradı.” (FT 75)

2.2.3.Bitki Adları

2.2.3.1. Bitki ve Ağaç Adları

ağac / ağaç : Kökü kalın olan, uzun dalları ve yaprakları olan bitki türü.

“İkinci ağac odı.” (M 15a)

“Ol ħod ağaç kılıç idi.” (V 130b)

ardıç: Bitki adı.

“Bi-ķudret-i Ĥūdā erenleruñ mübārek nuţķıyla ol ardıcuñ cümle pūr ve budağı egilüp kıbleye karşı bir ħayme mişāli oldu.” (V 39a)

aşma: Bağ.

“Ol bāğ issi kendü eliyle aşmadan birkaç hoşā engür koparup bunlaruñ öñine getürdi.”
(V 85b)

buğda / buğday :Bitki adı.

“Ol buğdayı kim dökmişlerdi.” (V 70a)

“Baña buğdayı virsünler didi.” (V 82a)

burça / burçak : Bitki adı.

“İy burçacuklar nice geldiñüz ise yine yiriñüze varuñ didi.” (V 55b)

“Cân Baba burçak burçak derlemiş oturur.” (V 111b)

çalı: Küçük bitki.

“Çalı ve çırpıyı cem‘ idüp ‘azīm āteş eylediler.” (V 61b)

çemen: Bitki.

“Bir hūb murğ-zār çayır çemen sebze ve āb u revān şöyle ki vaşfa gelmez.” (V 127b)

dāru / daru : Bitki adı.

“Hācı Bektāş-ı Velī dāru çeçinüñ üzerinde namāz kılduğın beyān ider.” (V 26b)

“Meger kim bir muhibb bir miğdār daru getürmişdi.” (V 27a)

ekin: Ekilen bitki.

“Yağmadı yağmur bitmedi ekin.” (V 24b)

eşcār: Ağaç.

“Etrāfı murğzār sebze-zār ve hūb eşcār ile müzeyyen ve müretteb olmuşdı.” (V 3b)

ķavak: Ağaç adı.

“Ol ağaç dağı yücelüp bir ‘ālī gölgelü ķavak oldu.” (V 88b)

maşlık: Haşhaş.

“Maşlık yimişsin.” (V 64b)

ot: Bitki.

“Ḥālā ol oturdukları yirde bir ev içi miqdār yeşil ot bitüpdür.” (V 75b)

panbuḵ: Pamuk. Beyaz renkli ve yumuşak bir bitki.

“Ṭağlar nicesi panbuḵ gibi atılır.” (BT 13a)

pirinç: Buğdaygillerden bir tarım bitkisi.

“Ol ecelden nişfu’l-leylde ḵalkup dāne pirinç dürlü ni‘ metler bişürüp ḥāzır itmişler.” (V 85a)

sūsem: Bir bitki adı.

“O buñaruñ başında birḵaç sūsem bitmiş.” (V 8b)

şecer: Ağaç.

“Sen bu şeceri kesdüñ.” (V 88b)

tütün: Bitki adı.

“Ağzından odlar şaçar milşi tütün.” (V 22b)

ūd: Öd ağacı.

“Üçünci ḵat gök arası ūd ḵoḵısından dolar.” (M 5a)

yavşanlu: Ot.

“Ammā ol yatdukları kengerli yavşanlu yirdür.” (V 67b)

za‘ ferān: Safran.

“... zikr olınan gibi vālidesine yağlu za‘ ferānlu bādāmlu çörekler bişürüp getürürdi.” (V 93b)

2.2.3.2. Tahıl Adları

arpa: Tahıl adı.

“Çün bu sözi işitdise yarım arpa etmegin virdiler.” (BT 16a)

çavdar: Tahıl adı.

“Eylügüm çavdar ekün.” (V 37b)

gendüm: Buğday.

“Hâcı Bektâş-ı Velî gendüm ve mercüme hem ṯaş eyledügidür.” (V 52b)

taḥıl: Taneli bitkilerin genel adı.

“Degirmene taḥıl gönderdiler.” (V 56b)

2.2.3.3. Baklagil Adları

mercimek / mercüme : Baklagiller sınıfından olan küçük taneleri bulunan bir bitki.

“Mercimekin yiyenün kıızı olup buğdayın yiyenün oğlu ola didi.” (V 53b)

“Yine ol ‘âdet üzerine arpa buğday mercüme çavdar daḥı her ne ise döküp şavırup çeç itmişlerdi.” (V 52b-53a)

2.2.3.4. Çiçek Adları

göl: Gül. Kokulu ve kırmızı, sarı, beyaz gibi renkleri bulunan çiçek.

“İki dâne göl bitmiş.” (V 50b)

göl-i reyḥân: Reyhan gölü.

“Pes göl-i reyḥân didükleri ışık çiçegidür.” (M 5b)

reyḥân: Güzel kokulu çiçek.

“... göl ve reyḥân nicesi ni‘met ve rāḥatlık kâfırde ve müslimānda dükeli ol bir mevcindendür.” (BT 9a)

2.2.4. Hayvanları Bildiren Adlar

2.2.4.1. Evcil Hayvan Adları

it: Köpek.

“Kimi it şüretinde kimi toñuz şüretinde qopalar.” (BT 15a)

kelb: Köpek.

“H̱āce H̱azret-i H̱aḳḳ Ta‘ālā’dan dileyüp anları kelb şüretine tebdil eyledi.” (V 12b)

2.2.4.2. Yabani Hayvan Adları

ayğır: Damızlık erkek ata verilen isim.

“Ayğır at gibi kişneyüp bunların üzerine sürdi.” (V 133b)

boğa: Geyik.

“Hiçbir kimesne bu nev‘a altun boğa gördüğü yoktur.” (V 138b)

evrān: Velāyet-nāme’de geçen kükreyen bir hayvanın adı.

“Ne gördi kim bir evrān cümle libāsların çevre kaplamış.” (V 100a)

geyik: Hayvan adı.

“Ol geyik silkinüp nāgāh bir gügercin oldu.” (V 138b)

tāzi: Tazı.

“Ol tāzisin tavkıyla aña bağışladı.” (BT 7b)

toñuz: Domuz.

“Kimi it şüretinde kimi toñuz şüretinde kopardı.” (BT 15a)

2.2.4.3. Yırtıcı Hayvan Adları

arslan: Kedigillerden olan koyu sarı renkli yırtıcı bir hayvan.

“Ol arslanların ikisi daḥı taş oldılar.” (V 29a)

ay: Birçok türü olan, yırtıcı, etçil, yabanıl bir hayvan.

“Hoyratluḳ ayıya beñzer.” (V 16b)

ḳurd / ḳurt : Kurt. Yırtıcı, etle beslenen ve köpekgillerden olan hayvan.

“Benüm öküzlerümi ḳurda yedürdüñ.” (V 49a)

“Gördi kim bir ḳurt paralamış.” (V 127b)

şir: Arslan. bkz arslan.

“Bir nefes oğlum varıdı şir-i ner.” (V 18a)

2.2.4.4. Büyükbaş Hayvan Adları

at: İnsanların binek olarak kullandığı büyükbaş hayvanın adı.

“Şaňa on at on deve on biñ aqçe ben vireyüm.” (V 116a)

buzacı / buzağı: Sığırın yavrusuna verilen ad.

“Keremünden buzağıcuqları gözle men gelince varup emişmesünler.” (V 44b)

“Buzacı emişmediler.” (V 44b)

deve: Binek olarak kullanılan fiziksel olarak iri olan ve su ihtiyacını iyi bir şekilde kontrol edebilen büyükbaş hayvanın adı.

“Şaňa on at on deve on biñ aqçe ben vireyüm.” (V 116a)

eşek: İnsanların vasıta olarak kullandığı binek hayvanının adı.

“Şol yabānī eşek didiler.” (V 132b)

ılkı: Yılkı. At.

“Veyāhud aşlın sevmeyen ılkılardan belki dahi kemdür.” (M 21a)

inek: Sütünden faydalanılan büyükbaş hayvanın adı.

“İnekleri şağdılar.” (V 44b)

kaçır: Melez bir tür olan hayvanın adı.

“Gördi kim meydānuñ şaqa kaçırnuñ üzerine meşk urmışlar.” (V 130b)

kulan: At.

“Kuş uçup kulan yorımaz iy cevān.” (V 19b)

merkeb: Eşek.

“Dağı ol merkeb kan kaşandı.” (V 135b)

öküz: Sığır. Hayvan adı.

“Pes Sarı İsmā‘ il bu haberi işidicek ol öküze şefkat idüp şāhibinden aldı.” (V 130a)

rikāb: At.

“Sarı İsmā‘ il irüp dutdı rikāb.” (V 144b)

şığır: İnek.

“Erenler şāhı Allāh virdüğinden koyun ve şığır mal ve manalımız her ne kim varsa cümleyi senüñ ‘ışkuña harc idelüm.” (V 43a)

tavār: Büyükbaş hayvan.

“Tavarından almayı indürdi.” (V 91b)

yunt : At.

“Ve eger yunttan eger sâyibe deveden ve eger koyundan sığırdan ziyāde mübālāğa malı varıdı.”

2.2.4.5. Küçükbaş Hayvan Adları

koç: Erkek koyun.

“Sultānum koç kuzuı kurbān içündür.” (V 74a)

koyun: Küçükbaş bir hayvanın adı.

“Ol şu döküldüğü yerde biten otı koyun otladığıçün şuyın hep arıtmak gerek.” (M 4a)

kuzı: Kuzu. Koyunun yavrusuna verilen ad.

“Eylügüm sen bizüm ‘ışkumuza bir süri kuzıyı kurbān eyledüñ.” (V 74a)

2.2.4.6. Sürüngen Hayvan Adları

ilan / yılan : Yılan. Sürüngen bir hayvanın adı.

“Bir ilanı tutup elinde kāmçı eyledi.” (V 72b)

“... bir yolan yaratdı.” (FT 71)

2.2.4.7. Suda Yaşayan Hayvan Adları

balık: Denizde yaşayan bir canlının adı.

“Yûnus peygambere münâcâtı balık karında virdi.” (FT 71)

ķurbaķa: Suda yûzen ve zıplayabilen kûçûk bir hayvan.

“... mûbârek başını ķaldırup ol ķurbaķalara eyitdi.” (V 93a)

2.2.4.8. Kûmes Hayvanı Adları

tavuk: Kuş türünün adı.

“Sultân atınıñ boynından tavuķın uğrıladı.” (BT 7a)

2.2.4.9. Uçan Hayvan Adları

gügercin: Güvercin.

Güvercin sözcüğü, Hacı Bektâş-ı Velî'nin güvercin donuna girmesi şeklinde aktarılmıştır. Efsanevî bir olay şeklinde eserde yer almıştır. Pençesiyle yakalayacağı mesafeye gelince, Hazret-i Hünkâr tekrar insan suretine büründü.⁴⁸

“Bunlar cümle göre tûrurken ol geyik silkinüp nâgâh bir gügercin oldu.” (V 138b)

keklik: Kuş adı.

“Ammâ şimdi yolda gelürken keklik şikârın eylemişdük.” (V 46b)

ķuş: Kanatlı ve uçabilen hayvanın adı.

“Ol deñize varınca ol ķuş ululıķı bir dünyâca oldu.” (BT 17b)

murķ: Kuş.

“Çün kafesde murķ hemân.” (V 143a)

şâhin: Bir kuş adı.

“Silkinûben girdi şâhin tönına.” (V 18b)

⁴⁸Duran, Hamiye , Hünkâr Hacı Bektâş Velî Velâyetnamesi, Türk Kûltürü ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s. 209.

toğan: Yırtıcı bir kuş adı.

“Sarı İsmā‘il ol gice ārām idüp şabāḥ olduğda toğan tonın geyüp bir maḥbūb sarı toğan oldu.” (V 128b)

turna: Bir kuş adı.

“Pes bunlar turna tonına girüp Türkistān’dan Horāsān’a azm itdiler.” (V 13a)

2.2.4.10. Hayvan Cinsi Adları

ḥayvān: Akıl ve iradesi olmayan canlı.

“Eylüğe eylügen ḥod ḥayvān ider.” (V 23b)

şāyibe: Adak için ayrılan sütü içilmeyen hayvan.

“Eger yuntndan eger şāyibe deveden ve eger koyundan şığırdan ziyāde mübālağa malı varıdı.” (V 116a)

2.2.5. İnsan Bedeni İle İlgili Konuları Bildiren Adlar

2.2.5.1. İnsani Durum ve İnsani İhtiyaç Bildiren Adlar

aç: Yemek yeme ihtiyacının olma durumu.

“Yidürür hem içürür, aç olup şusamak bildürür.” (M 13a)

adım: Her bir ayağın yürümek için yaptığı hareket.

“Kırk adımda Şeyḥ’ün āsitānesine yetdiler.” (V 85b)

dem: Nefes.

“Dem dīdār görelüm.” (V 32a)

düzen: Yaşam standardı.

“Andan Kızılca Ḥalvet yakīnında müşāfir-ḥāne yapup düzen bağladılar.” (V 114b)

furşat: Şans.

“Ölicek gider çoğınun furşatı.” (V 146a)

ḥāb: Uyku.

“Ḥāba vardı.” (V 127b)

ḥācet: 1. Dilek. 2. İhtiyaç, lazım olan, gereksinim.

1. “Hergiz ol dört yüz yıl içinde ol bütünden ḥācet dilemiş degül idi.” (BT 22a)

2. “Her ne ḥācet dirse ḥāşıl ola.” (V 26b)

ḥades: Tuvalet ihtiyacı.

“Pes oğlan ana rahminde yir, i er ammā bevl ve ḥades yok.” (M 16a)

hāzim: Sindirim.

“İkinci yıl, adı hāzimd r.” (M 15b)

ḥayāt: Sağ olma durumu, canlılık.

“Bil rl r kim ayru  ḥayāt bulmaz.” (V 51b)

ḥayz: Kadınların regl d nemi.

“Ḥayzu  ve nif su  nik hın ḥaram bilmekd r.” (M 9a)

hora: Yemek yemek.

“Evvel ta   m  hora ge  rdiler.” (V 139b)

 uy: Huy.

“Ḥ c  Bekt  ş bildi anlaru   uy n.” (V 25b)

 htiy c: Gereksinim.

“... i inden bir Şu  ık sa kim    radan get rmesine  htiy c olmasa didi.” (V 8a)

 ud m: Yeme i me.

“Yime i me dem  adem  ud mle sem    af  eylediler.” (V 73a)

m lk: Hayat.

“Āhîret mülkine dönderdi yüzün.” (V 148a)

nefes: 1. Can. 2. Soluk, hayat.

1. “Bir nefes oğlum varıdı şîr-i ner.” (V 18a)

2. “Yaţup ağır demür içre her nefes.” (V 20a)

nûş: İçmek.

“Lâyık oldur ki ikrâh itmeyüp nûş ideyüm.” (V 58b)

perhîzkâr: Sakınmak, kaçınmak.

“Perhîzkârluğ dileğini şabır sever.” (M 6a)

rûh: Öz.

“Hiç ölür mi rûh ebed kalur diri.” (V 146b)

sağlığ / sağlîk : Sağ olma, esenlik.

“Sağlığında her kim özin hâk ide.” (V 146a)

“Sağlîk virür.” (BT 9a)

şîhhat: Sağlık, sağ olma.

Elim urdum buldı cismüñ şîhhati.” (V 20b)

sîret: Yaratılış.

“... nefesi sîretlü ‘alevî açlu yeşil kâmpılı ‘azîz bir boz ata binmiş.” (V 60a)

şehvet: Cinsel istek.

“Şehvet ılıkıya beñzer.” (M 16b)

yarağ / yarak : İhtiyaç, gereksinim.

“Sarî İsmâ‘il dağı icâzet alup sefer yarağın gördi.” (V 128b)

“Ol gidecek erenlerle dānişmendlerüñ her birisi yaraqların görüp piyāde Monla’nuñ öñine düşdiler.” (V 99b)

2.2.5.2. İnsan Vücudunun Bölümlerini Bildiren Adlar

aql / ‘**aql** / ‘**aql** : 1.Hafıza. 2. Akıl. İrāde sahibi. İyiyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlışını birbirinden ayırt edebilen.

1.“...aqlıñız şürdan belinlemeyenler er-Raḥmān adum şükrānesi ol olsun kim alıcı şürdan ...” (BT 13b)

2.“Raḥmānī sultānuñ adı ‘aql, nāyibi imāndur, şubaşısı miskīnlıkdür.” (M 11b)

2. “Pes ‘aql olana bu kadar söz yeter.” (M 11b)

bağır: Göğüs, sine.

“Bağrı delünsün olursa dürr güher.” (V 142b)

baş: Bir canlının en üst bölümü, vücudun başladığı kısım. (insan, bitki.)

baş : Baş, kafa; başlangıç.⁴⁹

“baş” sözcüğü metinde en üst kısım şeklinde anlamlandırılmıştır.

“Evvel baş götüricek iy nice ādem şüretinde olalar.” (BT 14b)

bel: İnsan vücudunun sırtını bacaklarına bağlayan kısım.

“Ba‘de Cum‘a Şeyḫ Sadru‘d-dīn-i Konevī Ḥazretleri Ahī Evrān Sultān’uñ belin bağlayup icāzet inābet virdi.” (V 86b)

beñiz: Yüz, görünüş.

“Ḥavfindan beñzi uçdı.” (V 100b)

boğaz: Vücutta boynun ön kısmını oluşturan bölüm.

“Boğazına bigleri taḫup kefen.” (V 26a)

⁴⁹Gülensoy, Tuncer, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 118.

boyun: İnsan veya hayvan vücudunda omuzlar ve baş arasındaki bölüm.

“Ol çocuğuñ boynına tağdılar.” (V 90a)

cemāl: Yüz, sima.

“Cemāl ahlāk ḥasenede lā-nazīr idi.” (V 5a)

cisim: 1. Vücut. 2. Beden.

1. “... kim burada cismi senüñle oturup şöbet iderken kisve-i ervāhı melekiyye girür.” (V 14b)

2. “Cismini terk itmeyen bulamaz Hakkı.” (V 146a)

damar / tamar: Vücutta kan dolaşımını sağlayan birbirine bağlı kanal.

“Kaçan kim debrenmez damarları debrense şayruluk olur.” (M 22a)

“Et, tamar, kan, siñir, süñük, ilik, müy.” (M 15a)

dırnağ / dırnaq: Tırnak. El ve ayak parmaklarının ucunda bulunan sert yapı.

tırnak: tırnak.⁵⁰

“Biz dağı ‘alemden bir kimesne isterüz kim erüñ bıyığın ve dırnağın kesebile.” (V 97b)

“Kaşınacak komadı dırnaq bize.” (V 17a)

didār / dīzār: 1. Görüş, çehre. 2. Didar. Yüz.

1. “Secdeye indi yüzüm bir didār gördi gözüm.” (V 103a)

2. “... vildān dīzār bulasına hiç şek yok.” (BT 12a)

diz: Bacağın ortasındaki eklem.

“Ḥalifenüñ yüzün göricek ol buruşmış acı hıyārlar ḥalifenüñ dizi üzerine kodı.” (BT 5b)

dudağ / tudaq: Ağız dışı doğru olan yapısı.

⁵⁰Ercilasun, A. B. ve Z. Akkoyunlu, Kaşgarlı Mahmud Dīvānu Lugātī’t-Türk (Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 878.

“Dudağın tesbih nûrıyla bezedi.” (M 18b)

“Hâtem Hâṭûn onuñ tudağların müteḥarrik görüp ağızına kulağ urdı.” (V 6b)

endām: Beden, boy pos.

“Ol menzile gelicek yüregi korpup fi’l-cümle endāmı ditredi.” (V 96b)

et: Ten, vücut.

“Naql ider şüret çürür etle deri.” (V 146b)

eyegü: Kaburga kemiği.

eyegü: Eyegi, Kaburga kemiği.

eyegü “eye kemiği, kaburga” (DLT-I/137, DLT-III/174;...) < eye “kaburga”+gü.⁵¹

“Ve haberde şöyle gelmişdür kim Hâk subhānehū teālā Ādem’uñ sol eyegüsinden Havvā’yı yaratdı.” (M 21a)

ezāfir: Tırnak.

“Andan Monla Sa’idü’-d-dīn gördi kim Hâzret-i Hünkâr’uñ şāribleri ve ezāfirleri mutavvel olmuş.” (V 97a)

gevde / gövde: 1.Gövde. 2. Beden.

gövde : Gövde.⁵²

1.“Cān andan gevdesine girdi.” (M 19b)

2.“Meydān kapusına geldükde gördi kim biginüñ başı gövdesinden cüdā olmuş.” (V 118b)

gögs / gögüs: Göğüs. Vücutta boyun ile karın arasında kalan bölge.

“Hünkâr varlığından yaña teveccüh idüp el gögse kodı.” (V 31a)

⁵¹Özyaşar, Şakar, Sezer, “+gu, +gü Eki ve İşlevleri”, Turkish Studies International Academic Journals, 2015, 10 (8), ss. 1801-1816.

⁵²Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 388.

“Adum ilmdür, maḳāmum göğüs içindedür.” (M 20a)

kan: İnsanlarda ve hayvanlarda damarların içerisinde bulunan sıvı.

kan : Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı.⁵³

“Monla gördi kim avucına dökilen şu kan oldu.” (V 102a)

ḳarın: Midenin altında bulunan bölüm.

“Beşinci ḳarın, içine alup ḡarḳ eyler.” (M 15a)

kef: Avuç.

“Hācim Sultān irişüp ol ṭuran ‘avratuñ arḳasına bir kef dest urup eyitdi.” (V 134a)

ḳol: İnsan vücudunda omuzdan aşağı el organına kadar olan bölüm.

“İkinci gün şehādet barmağın yaradur sağ ḳolıyla.” (M 21b)

ḳoltuğ: İnsan vücudunda kolların altında bulunan bölüm.

“Ḳoltuğuñ çıkarup şişüp ḳabar ḳabar olup deşilüp şarı şarı şuları aḳası tā görmeyince inanmaduñ.” (V 51a)

ḳoyn: Kucak.

“Hemān el ḳoynına şoḳup ol üç biñ altunı çıkarup cāriyeye gösterdi.” (V 66b)

köprücig / köprücüg : Köprücük. Göğüs kafesi ile omuzları birleştiren bölgedeki kemiğin adı.

“Şol köprüciginüñ delügi vardı.” (V 134a)

“Şol köprücügi delük ola.” (V 134a)

ḳucağ: Kollar ile göğüs arasında bulunan kısım.

“Ḳucağına aldı ol dem Haydārı.” (V 19b)

⁵³Eren, Hasan, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, (1. Baskı), Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999, s. 205.

memē: Göğüs. Kadınlarda bebeği anne sütü ile emzirmeye yarayan organ.

“Hâtem Hâṭūn memesin ağızına virdi.” (V 6b)

meyān: Bel, sırt.

“Meyān bendin bağlayup şofra ve çerāğ ve ‘ilm virdiler.” (V 90b)

mıḳrad: Saç.

“Pes Hünkār Ululıǵı anuñ mıḳradn alup ıuşaḳ ıuşatdı.” (V 73b)

mir’āt: Yüz, sima.

“Çün kim Zeyneb Hâṭūn ol civānūn ḥüsni mir’ātına baḳıcaḳ ğam ve ğuşşa göñlinden tarḥ olup sürür ile pür-nūr oldı.” (V 3b)

mūy: Kıl, saç, tüy.

“Et, ıamar, ıan, siñir, süñük, ilik, mūy.” (M 15a)

nuṭfe: Sperm hücresi.

“Er şuyına nuṭfe ve avrat şuyına emşāc dirler.” (M 21a)

omuz: Boyun altında iki tarafta bulunan köprücük kemiğinin baş kısmı.

omuz: Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm.⁵⁴

“Kiçi Abdāl seccādeyi silküp omuzına aldı.” (V 76a)

ögbe: İnsan vücudunda bir bölümün adı.

“Yürek, ögbe öd, dalaḳ dükkānlara beñzer.” (M 15b)

saç: İnsanların başında bulunan kıllar.

“Keli gitdi saçı bitdi oldı em.” (V 19a)

şakal: Erkeklerde çene altından yanaklara doğru uzanan kıllar.

⁵⁴ Eren, a.g.e, 1999, s. 307.

“Gözlerinüñ nûrî helāk getürdüğü vaktin k̄ara şaḳal ağardüğü vaktin H̄aḳḳ dergāhına gelürler.” (BT 4b)

sebil: Bıyık.

“Ammā Nûre’d-dīn H̄āce gördi kim H̄ünkār varlığınıñ sebilleri ve ezāfirleri uzamış.” (V 46a)

ser: Baş.

“Bu ḥayret içre ser gerdān olursın.” (V 116b)

sīmā: Yüz, çehre.

“Ol vaşfin kerāmetin söyledüğüñ er ne simāda kimesnedür didi.” (V 92b)

siñir: Sinir, kas.

“Et, tamar, ḳan, siñir, sūñük, ilik, mūy.” (M 15a)

sūñük: Kemik.

“Et, tamar, ḳan, siñir, sūñük, ilik, mūy.” (M 15a)

şārib: Bıyık.

“Andan Monla Sa’idü’d-dīn gördi kim Ḥazret-i H̄ünkār’uñ şāribleri ve ezāfirleri mutavvel olmuş.” (V 97a)

şehādet: Şehādet parmağı.

“İkinci gün şehādet barmağın yaradur sağ ḳolıyla.” (M 21b)

ten: Beden, vücut.

“Ten cānuñ merkebidür.” (M 13a)

uş / uşş : Akıl, irade yetisi.

“Ammā tende dahi uş, aḳl, fehm, ilhām, hidāyet, fīkr, endīşe, ḡāyibdür.” (M 17a)

“Ḥavfindan uşşı gitdi.” (V 128b)

uyruk: Kalçadan dize uzanan kısım.

“Uyrukların emr ü nehy nûrıyla bezedi.” (M 18b)

vâşıla: Bıyık.

“Erüñ vâşılasın kesmege.” (V 97b)

vücüd: Beden.

“Şanki hiç vücüdü yoğıdı.” (V 101a)

yağır / yağr : 1. Sırt. 2. Bağır.

1. “Yağırın hoşnudluk nûrıyla getürdi.” (M 18b)

1. “Ālem fesāda varup tūfān olıcağ anlar yağrını üzere yatalar didi.” (V 58b)

2. “Andan Hâk sübhānehū ve teālā aña yağrın oğlana mihrāb buyurdi, secde kıılır.” (M 22a)

yalman: Beden.

“Ulu Abdāl ve Kiçi Abdāl kapuya devr idüp Sarı Şaltuğ deñiz dibinden kal‘anuñ yalmanına tırmandı.” (V 77a)

yüz: Çehre, sima.

“Ata ana oğuldan kıızdan nicesi yüz döndürürler.” (BT 13a)

zāt: Yüz, çehre.

“Nağar idüp bağıdı anuñ zātına.” (V 19a)

2.2.5.3. Organ Adları

Taradığımız eserlerde insan vücudu ile ilgili yani organ adları ile ilgili sözcüklere sık rastlanmıştır. Eserlerin dini içerikli olması ve insan merkezli olması bunun en belirgin nedenidir. Organ isimleri temel söz varlığı içinde önemli bir yer

tutmaktadır.⁵⁵ Bu durum aynı zamanda Hacı Bektāş-ı Velī'nin eserlerinde insanın önemli bir yer tuttuğunun göstergesidir. Türk dilinin söz varlığında organ adları önemli bir yer tutmaktadır.

ağız: Yüzün alt tarafında yer alan beslenme görevini gören organ adı.

ağız : Ağız.⁵⁶

“ağız” sözcüğü insan bedeniyle ilgili bir sözcüktür. Metindeki anlamı da bu şekildedir.

“Evvel ağız şuyı, datludur.” (M 15b)

alın: Yüzün üst bölümünde yer alan ve saçın başladığı yere kadar olan organ.

“Kodı ayağına başıla alın.” (V 20a)

avıç / avuc / avuç: El organının iç kısmı.

“Bir avıç arpayı getürtdi.” (V 47b)

“... nūr arasında bir avuc günāhlu ‘āşilerün kıra yüzleri nūr olub ḥasenāta deñşürilse hiç gümān yok.” (BT 16b)

“Pes Kādıncık daḥı çuvalları silküp bir avuç miḳdārı un buldı.” (V 56b)

aya: Avucun orta kısmı.

aya : El, avuç içi.⁵⁷

Avucun iç kısmında bulunan yuvarlak bölge anlamında kullanılmıştır.

“Gördiler kim mübārek elinün ayaasında bir laṭif nūrānī yeşil ben varıdı.” (V 10a)

ayağ / ayak : Vücudun dik durmasını sağlayan organ.

ayak : ayak.⁵⁸

⁵⁵Şahin, Hatice, “Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler”, Turkish Studies, 2009, 4 (3), ss. 2020-2036.

⁵⁶Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 55.

⁵⁷Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 99.

Metindeki anlamı vücudun dik durmasını sağlayan ve adım atıp yürümesini sağlayan organ adı şeklindedir.

“Ayağ üzerine tırnı gelüp birbiriyle yine lu’b u levhe meşgûl oldılar.” (V 119b)

“Ne şuya Yûsuf Tañrı fermânı birle yalın ayak qarârsuz Zeliḥâ’nuñ kapusına geldi.” (BT 23a)

barmağ / barmaḳ: El veya ayakların son bölümünde yer alan tırnaklı uzuv.

parmak: Parmak.⁵⁹

“Ol mağaranuñ öñinde bir yiri mübârek barmağıyla dürtti.” (V 42b)

“İşkile ol demde barmaḳ götürür.” (V 147b)

beyin: Kafatasının üst kısmında yer alan, hafıza yürütme işlevi gören organ.

“Kim namâz içinde rükû‘ a vardıkları vaḳtın mübârek başında beyinleri ḥareket eylerdi.” (V 11a)

burun: İnsan yüzünün ortasında yer alan koku alma organı.

“Burun deliḡi gûristâna beñzer.” (M 17a)

cebîn: Alın.

alın: Yüzün kaşlarla saçlar arasında kalan bölümü.

“Kim zıkr olunan ben Ḥazret-i Ḥünkâr’uñ mübârek cebîninde mevcûd olmuş.” (V 10a)

ciger: İnsan vücudunda bulunan bir organ adı.

“Ağzumdan cigerim çıkarup yüregüm şıḳdı.” (V 95b)

dalak: Organ adı.

dalak: Midenin arkasında sol böbreḡin üstünde bulunan bir organ.⁶⁰

⁵⁸Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 91.

⁵⁹Gülensoy a.g.e, 2007, s. 687.

“Yürek, ögbe öd, dalağ dükkānlara beñzer.” (M 15b)

damağ: Ağız içinde yukarı kısımda yer alan bölüm.

“Biri damağa, biri boğaza beñzer.” (M 17a)

dehān: Ağız.

dehān: Ağız, dehen.⁶¹

“Bu rumūz ne hikmetdür diyüp bu fikirde ve bu taşavvurda iken derhāl Bektāş-ı Horāsānī mübārek dehānuñ açup nuṭṭa geldi kim iy H̱āce ol iki kimesneler kimlerdür bilür misin didi.” (V 7b)

deri: İnsan veya hayvan vücudunu kaplayan tabaka.

“Naḳl ider şüret çürür etle deri.” (V 146b)

dest: El.

“Tehī dest varmağa hicāb idüp bir miḳdār ta‘ allül itdi.” (V 93b)

dide: Göz.

“Lā-yemut um dide nem-gīn olmasun.” (V 142b)

dil: Konuşma işlevini yerine getiren organ adı.

“Cum‘a gicesi olıcaḳ cem‘ olduḳda dişlerine degürmeyüp dil üzerinden birbirinüñ aḡzına vaḳt-i inzālde vireler.” (V 53b)

diş: Çene içinde bulunan çiğneme işlevini yerine getiren sert yapılı organ.

“Cum‘a gicesi olıcaḳ cem‘ olduḳda dişlerine degürmeyüp dil üzerinden birbirinüñ aḡzına vaḳt-i inzālde vireler.” (V 53b)

el: Organ adı.

“El götürüp Rabb’ine kıldı du‘ ā.” (V 22a)

⁶⁰Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 261.

⁶¹Parlatır, İsmail, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, (6.Baskı), Yargı Yayınevi, Ankara 2014, s. 327.

göz: Görme organı.

göz : Göz.⁶²

“Göz yaşıyla şıvarurısa utanmadın ol yaramas tevbesin iken rağbetlü matā‘ şanup ol bī-
çün hāzretine eledür.” (BT 6a)

ilik: Kemik yapısının içinde bulunan yumuşak doku.

İlik : Kemikteki ilik.⁶³

“Et, tamar, kan, siñir, süñük, ilik, müy.” (M 15a)

ķarak: Gözbebeği.

“Ve eger ķarak yaşı datlu olmasa göz görmez olurdu.” (M 16a)

ķulağ / ķulak: İşitme organı.

kulak: Başın her iki yanında bulunan işitme organı. Eski Türkçeden başlayarak (kulgak, kulkak) kullanılır.⁶⁴

kulak: Başın her iki yanında bulunan işitme organı.⁶⁵

“Cān ķulağın mana tut kim söyleyüm.” (V 15b)

“Üçünci, ķulaķ şuyı, yiyirdür.” (V 6b)

ķursağ / ķursak: 1.Boğaz. 2. Mide.

“Ādemüñ yidügin ķursağına sürer.” (M 15b)

“Ādemüñ yidügin ķursakda bekler.” (M 15b)

meşāmin: Burun.

“Öd ve ‘ anber ķoķusı mü‘ minüñ meşāminine gelü dura.” (BT 25a)

mi‘ de: Sindirim organı.

⁶²Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 389.

⁶³Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 431.

⁶⁴Eren, a.g.e, 1999, s. 264.

⁶⁵Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 565.

“Evvel mi‘ de odı, ikinci şehvet odı, ...” (M 15a)

rahm: Kadınlarda bulunan, çocuğun oluştuğu yer.

“Ol şu ana rahmine iner, dağılur.” (M 21b)

tırnağ: Tırnak. İnsanlarda veya hayvanlarda el ve ayak uçlarında bulunan sert çıkıntı.

“İşbu tırnağıñuz niçün kesmezsiz didi.” (V 46a)

zeker: Erkek üreme organı.

“Zekerin Hindistân toprağından yaratdı.” (M 18b)

2.2.5.4. Vücut Salgılarını Bildiren Adlar

ağzıyār: Tükürük.

“Ağzıyārın başıma sürdi hemān.” (V 20a)

bevl: İdrar.

“Pes oğlan ana rahminde yir, içer ammā bevl ve ḥades yok.” (M 16a)

emşāc: Kadın suyuna verilen ad.

“Er şuyına nuṭfe ve avrat şuyına emşāc dirler.” (M 21a)

gözyaş / gözyaş : Gözden akan nem.

“Gözyaş yağmura beñzer.” (M 16a)

“Dökdiler gözyaşlarını ḥass u ‘āmm.” (V 17a)

irin: Kanlı yara, yaradan çıkan kan.

“Bu def‘ a kıpkızıl ḵan ve gök gök irin gibi oldu.” (V 46b)

öd: Safra.

“Yürek, ögbe öd, dalaḵ dükkānlara beñzer.” (M 15b)

şu: Yumurta hücresi ve sperm hücresi.

“Ol ſu ana raħmine iner.” (M 21b)

2.2.5.5. Doğum İle İlgili Adlar

ħāmīle: Gebe.

“Ėudret-i Ėūdā bi-velāyet-i evliyā ol kimesne fi’l-ħāl ħāmīle oldı.” (V 53b)

maħmūl: Hamile.

“Pes ol maħmūlūñ etbā’ından bir niçe kimseler erenlerūñ ĥuzūr-ı ſerīfine gelüp eyitdiler.” (V 54a)

mevlūd: Doęum.

“Aşlın nesebin mevlūdın mekān-ı aşıyyesin kimse bilmez.” (V 84a)

nifās: Lohusalık.

“Hayzuñ ve nifāsuñ nikāhın ĥaram bilmekdür.” (M 9a)

2.2.5.6. Hasta-Hastalık, Fiziksel Özur Adları

ağrı: Vücudun belirli kısımlarında hissedilen acı.

“Acı ve ağrı bir dürlü ĥāl kendüden görünmedi.” (V 6b)

ħasta: Sağlık sorunu olan.

“Ėasta ĥāl olmış yaturdı ol zamān.” (V 19a)

‘illet: Hastalık.

“Ol ‘illet andan zā’ il olsun didi.” (V 131a)

kör: 1. Gözü görmeyen. 2. Kavrama ve algılama zorluğu.

1.“Didi iy ĥavm olasıız gözi kör.” (V 23a)

2.“İbrāhim körlük idüp inkārınuñ cezāsın buldı.” (V 135a)

la’l: Dilsiz.

“La’l olur.” (V 37a)

maraz: Hastalık.

“Rence maraza şifā ve cümle dertlere devā oldu.” (V 51a)

renc: Dert, hastalık.

“Rence maraza şifā ve cümle dertlere devā oldu.” (V 51a)

şayruluk: Sağlık sorunu.

“Kaçan kim debrenmez damarları debrense şayruluk olur.” (M 22a)

tā‘ ün: Veba hastalığı.

“Cümleden bir budur ki vaqt Konya şehrine bir ‘azīm tā‘ ün geldi.” (V 140b)

za‘ f: Dert.

“Ol dağı girü dönüp menziline geldükde şöıra bir za‘ f hāşıl olup ahrete rihlet eyledi.” (V 40a)

2.2.6. Coğrafya ile İlgili Unsurları Bildiren Adlar

2.2.6.1. Sudan Meydana Gelen Oluşum Adları

baħr: Deniz.

“Ta‘ accüb idüp taħayyür baħrına taldum ki bunlar ne kişilerdür.” (V 7b)

çay: Akarsu.

“Taşdı çaylar ğarkā vardı cümle il.” (V 26a)

deñiz / deñüz : Dünyanın beşte üçünü kaplayan su birikintisi.

“Deñiz gösterdi.” (BT 17a)

“Ol deñüzlerüñ ululığına bağıdı.” (BT 17a)

dere: İki vadi arasında akan su.

“... birisi dağı budur ki Şulıca Kārayük’üñ kırbunda Beyāmlu nām bir dere vardur.” (V 62b)

deryā: Deniz.

“Aklı başına geldikde gözin açup gördi kim bir ulu deryā kenārında turur.” (V 63a)

gird-āb: Denizde suyun kendi çevresinde dönüp çukurlaştığı yer.

“Deryānuñ ortasında giderken ittifāk bir muḥalif rūzgār çıkup ol gemiyi gird-āba bıraḳdı.” (V 68b)

ırmağ / ırmaḳ : Nehir, akarsu.

“Meger kim ol aradan bir ırmağ geçerdi.” (V 92b)

“Kimiñüz ırmaḳlar düzivirüñ.” (BT 17b)

‘**ummān:** Okyanus.

“Ḳaṭre iken nāgāh ‘ummāna varur.” (V 148b)

2.2.6.2. Su ve Sudan Meydana Gelen Unsurları Bildiren Adlar

āb u revān: Su ve can.

“Gördi bir hūb murğ-zār çayır çemen sebze ve āb u revān.” (V 127b)

āb-ı ḥayāt: Ölümsüzlük suyu olarak tabir edilen ve sonsuzluk veren su.

“Yire geḳsün ger ola āb-ı ḥayāt.” (V 142b)

āb-ı zülāl: Saf, temiz ve berrak su.

“Hemīn sâ‘at ol mektebhānenüñ orta yirinden bir āb-ı zülāl gibi şu çıkup ḳapuya toğrı revāne olup aḳdı.” (V 8a)

buğı: Buhar.

“Sultānum ‘acebdür kim işbu şovuk şuyı şol taşlaruñ üzerine şaçduğunuzca buğı çıkup tütün gibi göge ağar didi.” (V 111a)

damla / ṭamla : 1. Sıvı bir madde aktığında oluşan küçük şekil. 2. Küçük ve yuvarlak şekilde olan sıvı.

1. “Pes imdi bir damla süçi ḳuyuya damladuğün şuyın hep arıtmak gerek.” (M 4a)

2.“Üç tamlı kan tamladı.” (V 99a)

kapluca: Kaplıca.

“Kapluca mi‘ mārını kıldı kabül.” (V 147a)

kaṭre: Damla.

“Degme bir kaṭre kim tamladı.” (BT 17b)

mevc: Dalga.

“Mevc getürüp gelür didiler.” (V 76a)

şu: Su. Renksiz ve kokusuz olan sıvı.

“Yetmiş biñ kaṭre şu tamladı.” (BT 18a)

2.2.6.3. Karadan Meydana Gelen Oluşum Adları

belen: Yamaç, sırt.

“Ammā bu yaña Seyyid Mahmud Hayrān altında bir arşlan ve elinde bir ilan dervişler öñince yayan bu heybetle hemān ‘Alīler Beleni’nden çıka geldi.” (V 72b)

cezīre: Ada.

“Frengistān’da fulān cezīrede bir ruhbān vardır.” (V 63b)

dağ / tağ: Yeryüzünün oldukça yüksek olan çıkıntısı.

“Her gün dağdan arkaşıyle odun getürürdi.” (V 83a)

“Yandı pür-āteş olup tağ ova.” (V 25b)

daş: Taş.

“Yol daşın arıtmak, Baṭn-ı Arafat’da daş atmağa beñzer.” (M 16b)

depe: Yükselti.

“Ahī Evrān Sultān bir depenüñ üzerine çıkavardı.” (V 87b)

dervend: Boğaz.

“Bu esnāda Sultān ‘Alā’d-dīn Burūsa pādişāhıyla barışuḡ idüp Ermeni Dervend’ünden sınıūr itdiler.” (V 122b)

eḡin: Sırt.

“Ve hem pādişāh var, başında tēc var ve eḡninde ḡil‘ at var.” (M 16a)

ḡār: Mağara.

“Gitdi Haydār ḡaldı ḡār içre Velī.” (V 22a)

geçid: Akarsu arasında geçilecek yol.

“Gördiler ki iḡlīm erenleri ḡurbānlarıyla Banāz şuyınuñ geçidinde ṡururlar.” (V 132a)

ḡule: Tepe.

“Ol ṡaḡuñ ḡulesinde bir ulu ardıç aḡacı varıdı.” (V 39a)

ḡacer: Taş.

“Yā ḡacerler bi-izni’llāh nuṡṡa gelüñ.” (V 49b)

hāk: Toprak.

“Kāfirüñ ḡanını hāke şaçasın.” (V 18a)

ḡaya: Büyük taş parçası.

“Bir ḡaya dibinde oturup eyitdi.” (V 121a)

kūh: Dağ.

“ṡavāf idüp Ḥacc erkānı yirine getürdükten şoñra kūh-ı ‘Arafat’a ḡıḡup vaḡfeye ṡurdılar.” (V 8b)

maḡara: Dağlarda veyahut herhangi bir yerde meydana gelen oyuklar.

“Süzilüp indi maḡara üstine.” (V 19a)

ma‘den: Topraktan ḡıkarılan deḡerli bir cevher.

“Ḥaḡḡ’a giden ḡaḡḡ uḡrum ḡaḡḡıḡün şol yirüñ altında ṡuz ma‘deni vardır.” (V 98b)

öyüg / öyük : Höyük. Oyuk yer.

“Her ne ise hizmetin görüp bir lahzadan tükenleyi öyüğe çıktı.” (V 44b)

“Tâ kim Şulıca Ḵarayük’ün aşağı cānibinde öyüğe karşı bir yire oturup mübārek başın açdı.” (V 110b)

seng: Taş.

“Sengi tıǵı getirüp başımızuñ mūyın indirüñ.” (V 68a)

topraq: Toprak. Yeryüzünde tozdan oluşan canlılara hayat veren yüzey.

“İmdi topraq topraǵa ve şu şuya ve od oda yil yile gitdi.” (M 4b)

taş: Çeşitli madenlerden ayrılmış küçük veya büyük sert bir madde.

“Ol taş tonın aldı kaçdı.” (BT 11a)

topraq: Yeryüzünde tozdan oluşan canlılara hayat veren yüzey.

“İmdi topraq topraǵa ve şu şuya ve od oda yil yile gitdi.” (M 4b)

2.2.6.4. Coğrafi Yön Adları

cenüb: Güney.

“Üçüncü yil, adı cenübdür.” (M 15b)

ğarbī: Batı.

“... bunca mürid ve muhibble cāmi‘ üñ ğarbī kapusından içerü girüp bir cānibinde big ve bir küşesinde Hünkār namāza turdılar.” (V 118a)

mağrib: Batı.

“Ağzını Medīne’nüñ mağribden yañası topraǵından yaratdı.” (M 18a)

maşrıq: Doğu.

“Maşrıka deǵın gördi.” (V 102b)

şark / şarkī: Doğu.

“Rivāyet bu vechiledür kim ulu cāmi‘üñ şarkı apısından bunca adem ü aşemle ayseriyye Bigi girdi.” (V 118a)

“Şulıca arayük’üñ şarkı cānibine seyrāne ıdı.” (V 52b)

şarkı: Batı.

“... Şulıca arayük’üñ şarkı arafına seyrāne ımışdı.” (V 52a)

şimāl / şimālī: Kuzey.

“... Şulıca arayük’üñ şimālī arafında Ilıca nām bir aryeye vardılar.” (V 51b)

“Meger kim Sivri Hışar’uñ şimālī arafında Sarı köy dimekle ma‘rūf yirde Yūnus nām bir kimesne var idi.” (V 82a)

2.2.6.5. Yön Adları

ard: Arka.

“Ardın aña döndürdi.” (BT 22b)

ara: Bel, sırt.

“Arası üzerine yıkılup ‘alı zā‘il oldı.” (V 67a)

aşag / aşak : Alt.

“Aşaga ba.” (BT 24a)

“Göñli evin tevāzu‘lık aşaklık.” (BT 24a)

beri: Yön belirten sözcük.

“Bir tepsiye bir nice bişi oyup beri virüñ didi.” (V 8b)

cānib: Yön, taraf.

“Meger kim ol vat arayük’üñ öte cānibi otlu şulu ayırlu ve amurlu yirler idi.” (V 44a)

cevānib: Taraflar.

“Bir gün Şulıca Ḵarayük’üñ üzerine çıkup eṭrāf cevānibin teferrüc ide.” (V 44a)

cihet: Yön.

“Ol cihetden Horāsān mülki tamām.” (V 17a)

daşra / taşra : Dışarı.

“Yinen loḱmanuñ kepegin daşra bıraḱur.” (M 15b)

“Pes Monla ve ol dānişmendler şudan taşra bir yüce yire çıkup evrana muḱābil şāf bağladılar.” (V 101a)

derün: İç, iç kısım.

“Ulu bigleri ve erenlere ḱāyetle deründan muḱibb olmışlardı.” (V 123b)

güne: Yan, taraf.

“Kendüden güne ḱulluḱın artursın.” (BT 9b)

içeri / içerü / içre : İç kısım.

“Ve hem danuḱ taşra olur, içeri olmaz.” (M 10b)

“Ḳapudan içerü girdi.” (BT 11b)

“Bu ḱayret içre ser-gerdān olursın.” (V 116b)

iç: Dış karşıtı, iç kısımda olan.

“... ve müderrsiler birle ol şehrüñ içi ṭoptolu idi.” (V 83b)

ileri / ilerü : Ön tarafa doğru, önce.

“Ol ḱavmden bier şahş ileri vardı.” (V 138b)

“İy Tāhā vü Yāsīn ehli ben ilerü vardum.” (BT 23b)

karşı / karşı : Cephe, taraf.

“Bunlar bu ṭasavvurda iken nāḱāh bu cānibde Hācim Sultān Burhān Abdāl birle Bañaz ırmaḱınuñ karşı ṭarafına geḱme.” (V 132a)

“Raḥmet feriştelere bir kezden karşı viribiyem.” (BT 22a)

kıbal: Yön, taraf.

“Ve daḥı şöyle rivāyet iderler kim Ḥazret-i Resūlullāh’a Ḥaḳ Te‘ālā kıbalından Fātihā şüresi indügi vaḳt İblīs ‘aleyhi’l-lāne yastuddı.” (FT 73)

kible: Namaz yönü.

“Kıblemüzde Ḥünkār Ululığı gibi er vardur.” (V 71b)

maḥall: Ön.

“Ya‘ni maḥalli düşdükde şöḥbet ideler.” (V 99b)

neḡār: Yan.

“Ṭabl kös hem neḡāra zır ü bām.” (V 16a)

ön: Ön taraf.

“Ḳoyunuñ öñin döndürmezsin.” (V 64a)

öte: İleri veya beri taraf.

“Ol kitāblar hegbesiyle şuya gidüp ḳatır şudan öte çıḳdı.” (V 100b)

şag: Yön adı. Sağ taraf.

“Şag yanuña geçürgil.” (BT 12a)

şol: Sol taraf. Yön adı.

“Pes yüregüñ şol ḳulağında yeddi ḳal‘a vardur.” (M 6a)

ṭaraf: Yön, cihet.

“Rüm iline gitse şag ṭarafa giderdi.” (V 76a)

üst: Üst. Üzeri, üst kısmı.

“Meger kim ol kerpiç ḳardügi yirüñ üsti yanında bir ‘aḳım yirli ḳaya var idi.” (V 52a)

üzere / üzer / üzre: Üzere, üstüne.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn Gülü Hān müslimān olup kendüye muṭī‘ olduğına el-ḥaḳḳ ḡāyetle şafā üzere oldu.” (V 113b)

“Farz sünnet ḥükmi üzer yudılar.” (V 144a)

“Seyāḥat üzre bir kimesneyüm.” (V 4a)

yan: Taraf, yön.

“Cümle endāmlardan öñdin evvel bünyād yan sünüklerin yaradur.” (M 21b)

yaña: 1. (-e) doğru, taraf, yön. 2. Yaka. 3. Cephe, yan.

1. “Ol Cüd deñizinden yaña yöneldi.” (BT 17b)

2. “Ağzını Medīne’nüñ maḡribden yañası toprağından yaratdı.” (M 18a)

3. “Düşmenlik yañasından ıraḳ bıraḳdum, günāhuñuzı ortada yād kıldum.” (M 14a)

yek-cihet: Aynı tarafta.

“Anuñla yek-cihet olalum didiler.” (V 113a)

yön: Taraf, cihet.

“Çün dervīş bu sözi işidicek yönin Tañrı’ya kıldı.” (BT 16a)

yukarı / yukaru: Yukarı. Üst taraf.

“Yukarı bak didi.” (M 19b)

“Mi‘ rāc gicesi altı yüz biñ yıllık yol dünyā ḥisābınca ‘arşdan yukaru çıḳdum.” (BT 9a)

2.2.7. Tabiata Ait Unsur Adları

2.2.7.1. Doğaya Ait Varlık Adları

āteş: Alev topluluğu.

“Altına ulu āteş idelüm.” (V 110a)

bīşe: Orman.

“Ol daḥı şikāyet odın şabūr bīşesine.” (BT 4a)

çaķmak: Ateş. Yanıcı maddelerin veya nesnelerin bir araya gelerek oluşturdukları ısı ve ışık birleşimi.

“Çaķmaz od çaķmak daḥı çaķmadılar.” (V 25a)

çayır: Yeşillik bakımından zengin alan.

“Bir hūb murğ-zār çayır çemen sebze ve āb u revān.” (V 127b)

dem: Ateş.

“Ol vaķt evrān baş ķaldırup Monla’ya karşı dem urdı.” (V 100b)

ķır: Dağ, yeşillik.

“Ol miskīn ‘ Arab ķır içinde ‘ ömri geķmiş idi.” (BT 5b)

ocağ / ocaķ: Ateş.

“Ocağa tencere aşup yağ almaķlıķa kūpçigūñ ağızın açdı.” (V 41b)

“Ve ol daşuñ içinden od çıkar, yanar, tütünü göge ağır ve odu ocaķda ķalur.” (M 5b)

od: Ateş.

“İy pādīşāh alacuğuma od düşdi.” (BT 20b)

2.2.7.2. Doğal Afet İle İlgili Adlar

seyl: Sel, akıntı.

“Toldı ķuyı aķdı çeşme oldı seyl.” (V 26a)

taşķın: Akarsu vb suların olması gerektiğinden daha fazla yükselmesi durumu.

“İrmaķ daḥı taşķın bulanık olmışdı.” (V 39a)

2.2.8. Gündelik Yaşam Ögelerini Bildiren Adlar

2.2.8.1. Yiyecek ve İçecek Adları

2.2.8.1.1. Gıda Adları (Yemek, Sebze, Meyve vb)

alma: Meyve adı. Yuvarlak şekilde sarı, kırmızı ve yeşil renkleri bulunan bir meyve.

“Hünkār Hācī Bektāş-ı Velī şarıya remz gösterüp zemheride alma bitürdügidür.” (V 50a)

aluc: Meyve adı. Sarı renkli, kokulu ve küçük boyutlu bir meyve.

“Alucı alup hora geçürdiler.” (V 82a)

aş: Yemek.

“Cân için aş bişürüp eyledi harc.” (V 147b)

‘asel: Bal.

“Hālā gelen mihmāna pervāz şofra ‘asel ve maşt getürmek Qadincık Ana’dan qalmışdur.” (V 56b)

bādām: İlk aşaması ağaçta çağla olan sonrasında sertleşip kuruyemiş haline dönüşen meyve adı.

“Beyāz buğday unundan ā’lā yağlı za‘ferānlu bādāmlu nefis çörekler bişürdüp Şulıca Qarayük’e toğru revāne oldı.” (V 93a)

bal: Arının yaptığı tatlı bir madde.

“Erenler şāhı hemān bal ve yoğurt var.” (V 56b)

bezdırme: Hamurdan yapılan bir yiyecek.

“Dört dāne bezdırme eylediler.” (V 57a)

bişi: Hamurdan yapılan ve yağda kızartılan bir yiyecek.

“Onlar dağı bir tepsiye bir nice bişi koyup Hünkār’uñ eline virdiler.” (V 8b)

çörek: Hamurdan yapılan yuvarlak ekmek.

“Beyāz buğday unundan ā‘lā yağlı za‘ferānlu bādāmlu nefīs çörekler bişürdüp Şulıca K̄arayük’e toğru revāne oldı.” (V 93a)

engür: Üzüm.

“Ol bağ issi kendü eliyle aşmadan birkaç hoşā engür kıparup bunların önüne getürdi.” (V 85b)

et: Yiyecek.

“Fī‘l-hāl üşe gelüp ol eti külliye yidiler.” (V 12b)

etmeg / etmek : Ekmek.

“Dağı içlerinde bir söğüş olsa kesen kimesne bir tikeyi etmege şarup bir ādemisine virürdi.” (V 114b)

“K̄arye halkının evleri etmekle toptolu oldı.” (V 57a)

ğidā: Yiyecek.

“H̄aqqıçün bir ğidā ister.” (V 38b)

h̄ān / h̄ān: Yemek.

“Dağı h̄ān geldi yidiler.” (V 94a)

“Bu gün Monla Sa’idü’-d-dīn nazarına ne miqdār h̄ān getürürseñüz içine tuz kıymañuz.” (V 96b)

hamır / hamir: Ekmek vb yiyeceklerin ham şeklindeki yumuşak şekli.

“Fī‘l-hāl hamıra gömülür gibi mübārek ayakları ol kıyaya gömülüp balçık mişālinde anı ayaklamağa başladı.” (V 52a)

“Mübārek eliyle üzerinden örtüsün kıldırup ol hamiri dört pāre eyledi.” (V 57a)

helvā: Un, şeker ve irmik vb malzemelerin birleşiminden oluşān tatlı.

“Yidüme helvā pişür hem kırkıma.” (V 142b)

hıyār: Salatalık. Sebze adı.

“Ḥalifenüñ yüzün göricek ol buruşmış acı ḥıyārlar ḥalifenüñ dizi üzerine ḳodı.” (BT 5b)

ḥūn: Sofra, yemek.

“... kim degme bir ḥūn içinde yetmiş biñ dürlü yemiş ola.” (BT 25b)

ḥurma: Meyve adı.

“Virdi kırk ḥurma ḡaybdan ol Velī.” (V 19b)

ḳabak: Sebze adı. Yumru şeklinde olan yeşil renkli bir sebze.

“Ḥazret-i Seyyid’üñ mezār-ı şerīfi ol deryānuñ içinde bir ḳabak mişāli yüzdi.” (V 74b)

ḳarbūz: Meyve adı. Dışsı yeşil içi ise pembe olan siyah çekirdekli yuvarlak bir meyve.

“Her gelen yolcınüñ öñine varup ḳavundan ve ḳarbūzdan getürüdi.” (V 81a)

ḳāvın / ḳavun: Meyve adı. Sarı renge sahip yuvarlak bir meyve.

“Bir kökünde üç dāne maḥbūb ḳāvınlar bitmiş.” (V 36a)

“Her gelen yolcınüñ öñine varup ḳavundan ve ḳarbūzdan getürüdi.” (V 81a)

ḳayusı: Meyve adı.

“Meyve ḳayusı degül.” (V 81a)

keşkek: Buğday ve arpa ile yapılan yemek.

“Keşkek yenildi.” (V 133b)

ḳoz: Ceviz.

“Ḳoz ağacından düzilür tābūtum.” (V 141b)

ma‘ tūmāt: Yemek.

“Üç gündür kim ma‘ tūmātdan ve meşrūbatdan münḳati‘ olup tırur.” (V 66b)

māst: Yoğurt.

“Ḥālā gelen mihmāna pervāz şofra ‘asel ve māst getürmek Kādıncık Ana’dan kalmışdur.” (V 56b)

meyve: Meyve, yemiş.

“Meyve kayusu degül.” (V 81a)

neḥāli: Sofra.

“... andan ‘izzet neḥālisin döşeyin.” (BT 25a)

pilāv: Yemek adı. Pirinç veya bulgur ile yapılan bir yemek.

“Kim pilāv et birle toysun hāss ‘ām.” (V 142b)

sebze: Bitki, bitki taneleri.

“Gördi bir hūb murğ-zār çayır çemen sebze ve āb u revān şöyle ki vaşfa gelmez.” (V 127b)

simāt: Sofra.

“... Tekye Kaya’ya varınca simāt ve ni‘ met çekilürdi.” (V 114a)

şomun: Ekmek, çörek.

“Fırınlarından büyük şomunlar çıkar.” (V 38a)

tenāvül: Yeme eylemi.

“Ḥazret-i İmām daḥı berāy-ı ḥātır ol ta‘āmdan bir kaç loğma alup tenāvül eyledi.” (V 4a)

ta‘ām: Yemek.

“Naḳldür ki ta‘ām bişürüp şofra şalındıkda Seyyid Cemāl Sultān Tükelcik’den nidā idüp Resül Baba gel iriş dirdi.” (V 139a)

tut: Dut. Meyve adı.

“Ol atılan egşi tut ağacıydı.” (V 29a)

un: Öğütölmüş duruma getirilen tahıl.

“Un alup çörekler bişürüp erenlerüñ âsitânesine geldi.” (V 93b)

üzüm: Meyve adı.

“Bu gelen kimesneye fulan aşmadan üzüm diriver.” (V 85b)

yağ: Gıda adı.

“Bir etmegüñ içine bir miqdār yağ koydı.” (V 38b)

yağni: Yemek adı. Etle yapılan sulu bir yemek.

“Yağnisin yiyüp şu içmeye.” (V 30b)

yem: Hayvanlara verilen yiyecek.

“Yemlerini çabuğ verir.” (V 78b)

yemiş / yimiş: Meyve veya meyveye benzeyen yiyecek türü.

“... kim degme bir ħün içinde yetmiş biñ dürlü yemiş ola.” (BT 25b)

“Andan bir kıru baş diker ortasında, yimişi tamām olıcağ anı dahi yabana atarlar.” (M 13b)

yiyecek: Yiyecek.

“Eylügüm hiç dervişlere yiyecek var mıdur ki bir ta‘ām getüresin didi.” (V 38b)

yoğurt: Sütün mayalanmasıyla elde edilen gıda.

“Erenler şāhı hemān bal ve yoğurt var.” (V 56b)

2.2.8.1.2. İçecek-Sıvı Adları

meşrübāt: İçme.

“Üç gündür kim mat‘ūmatdan ve meşrübātdan münkati‘ olup turur.” (V 66b)

süçi: İçki.

“Pes imdi bir damla süci kuyuya damladuğıçün şuyın hep arıtmak gerek ve ol şu döküldüğü yirde biten otı koyun otladığıçün eti harām olur.” (M 4a)

süd / süt: Süt. İneklerden elde edilen beyaz besleyici sıvı.

“Birisi baldan birisi südden birisi şudan birisi şarāben tahūrdan nice kim kubbeyi yörendi.” (BT 19a)

“Bekçi gitdi it süte ne itdi!” (M 8b)

şarāb: Bir içki çeşidi.

“Şarāblar içürsünler.” (BT 26a)

şarāben (tahūr): İçecek. (Tertemiz)

“Birisi baldan birisi südden birisi şudan birisi şarāben tahūrdan nice kim kubbeyi yörendi.” (BT 19a)

şerbet: İçecek.

“Zeyneb Hātūn gördi kim şerbeti içmemişler.” (V 4b)

şir: Süt.

“Şir ü sükkerle beslediler.” (V 6b)

2.2.8.2. İlaç-Derman Adları

çāre: Derman.

“Ayruķ çāre bulımadı.” (BT 22a)

dermān: İlaç, deva, sıkıntının gitmesi.

“Dermān bulımadı.” (BT 23a)

em: İlaç.

“Keli gitdi şacı bitdi ol em.” (V 19a)

hile: Çare.

“İy la‘ın kendü hileñe.” (BT 27b)

‘ilāc: Çare.

“Pes sābıqlara Allāh adın kestürmek ‘ilācı aldanublar.” (BT 4b)

tiryāk: İlaç.

“Āzine günü tiryākuñuz.” (M 18a)

2.2.8.3. Giyim-Giyecek Bölümlerini Bildiren Adlar

don / ton: Elbise, giyecek, giysi, kılık.

“İllā kim ārifler katında ne donı ve ne teni arıdur.” (M 3b)

“Meger kim kız gelin bir yire cem‘ olup ol buñarda ton yurlardı.” (V 5b)

esbāb: Giyecek.

“Bir bohça esbāb üzerinde bir kubbe-i elif тұrur.” (V 80a)

gönleg: Giyecek.

“Monla’nuñ gönlegin getür geysünler.” (V 100a)

hırğa / hırka: Cekete benzeyen bir giyecek türü.

“Hırğa dahı тұrduğı yirden Hāzret-i Hünkār’uñ engine geldi.” (V 28a)

“Ol kubbe-i elif tāt hırğa ve çerağ şofra ve ‘ālem seccādeyi kim ...” (V 14a)

hil‘at: 1. Giyecek. 2. Padişah kıyafeti, kaftan.

“Ve dahi ādeme bunca kerāmet ve bunca hil‘at Çalab Tañrı dükeli aqıl berekātından virdi.” (M 22b)

“Hil‘at geydi.” (V 125b)

hulle / hülle: Giyecek.

“Dahı bunlara karşı ferişterler ile bütler ve hulleler ve tāclar ve şerbetler viribiyeyin.” (BT 26a)

“Hülle  onından kefene  odılar.” (V 144a)

 useyn : Bekt şilerin ba lı ı.

H useyni Tac: Bir Bekta i dervi inin ola an on iki dilimli tacı.⁶⁶

“Sarı Sal uk Sult n bunlara ke e get rd p H useyn  mi  alinde kisve dik p tekbirle ba larına giyd rdi.” (V 76b)

 hr m: Hacc giysisi.

“Ve hem K  be’de  hr m giyerler.” (M 16b)

kisve / kisvet: Ba lık, giyecek.

“Sarı Sal uk Sult n bunlara ke e get rd p H useyn  mi  alinde kisve dik p tekbirle ba larına giyd rdi.” (V 76b)

“Kisvet iri di.” (V 137b)

k ll h: Ba lık.

“Bir  ara k ll h  zerine siy h miz r  arınurdu.” (V 109b)

lib s: Elbise.

“Nı fu’l-leyl olıca  İdr s bel nley p uyanı geldi  alk p lib s n geydi.” (V 41b)

melefe: G mlek.

“Yolda giderken ol melefeye nazar  alup g rdi ki bir mi  d r  irklenmi  f kr id p eyitdi.” (V 64a)

miz r: Sarık.

“Bir  ara k ll h  zerine siy h miz r  arınurdu.” (V 109b)

m cevvez / m cevveze: 1. Kavuk. 2. Sarık.

“D  bend  ni  ıkarup m cevvez  nle bizim nazarımuza gel didi.” (V 124b)

⁶⁶Birge, a.g.e, 1991, s. 262.

“Mücevvesesiyle Hünkâr’uñ naazarına gelüp dizin çökdi.” (V 124b)

pāvzār: Giyecek.

“Pes Sarı İsmā‘ il itdügi tedbiri koyup pāvzārın geydi.” (V 71a)

pīrāhen: Gömlek.

“Hattā şol mertebeye vardı kim hemān egninde bir pīrāhen kaldı.” (V 57a)

vuşla: Giyecek benzeri bir nesne.

“İş bu vuşlalar bizden size yādīgār olsun.” (V 73b)

yaқа: Giyeceklerin boyun altını kapsayan bölümü.

“Andan yaқаma yapışup meni aşağı bıraқdı.” (V 92b)

yen: Giyecekteki kol bölümü.

“Mübārek yenlerin silkiverdi.” (V 68b)

zemiyyet: Sarık.

“Meger kim ol gün Hāzret-i Hünkār’uñ mübārek başında kırmızı zemiyyeti var idi.” (V 117a)

2.2.8.4. Ölçü-Ölçme, Kademe, Miktar, Mesafe Adları

ağır: Tartı birimi açısından fazla miktara sahip olan.

“Yatup ağır demür içre her nefes.” (V 20a)

alt: Bir nesnenin aşağı bölümü.

“Arş altına vardı.” (BT 17b)

artuқ: Fazla. Eski Türkçede sözcüğün artuқ, arttoқ ve adruқ biçimleri olduğunu ve ziyade, artık anlamı taşıdıklarını belirtir.⁶⁷

“Raḥmetden artuқ ne ola?” (BT 8a)

⁶⁷Kara, a.g.e, 2017, s. 166.

az: Olması gereken miktardan eksik olan.

“Ün ırak varur, perde az olur.” (M 13a)

bahā: Değer, bir eşyanın ederi.

“Alup bahāsın hegbenüñ içine birağurlardı.” (V 12a)

bayağı: Epeyce, bir hayli.

“Hattā bayağı süçidür.” (M 3b)

bir: Tek, bir tane.

“Seksen yaşumdaven dükeli ‘ömrüm içinde bir kez hātırım hōş oldu.” (BT 10a)

biraz: Çok olmayan.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn Aqdeñiz kenārına dağı biraz leşker gönderüp bir nice begler perākende kıldı.” (V 120b)

biregi / biregü : Bir kişi, bir kimse.

“...bireginüñ katı düşmeni olsa andan aña güç yetmese ol dağı varur.” (BT 20a)

“Zirā kim biregü Rāhmān ile şeytān seçildügin bilmeyince kendüyi dahi bilmez.” (M 7a)

bol: Bereketli, çok.

“Anuñ gibi humāyı şayda getüren kimsenüñ bol altını gerek.” (V 66b)

boy: Herhangi bir nesnenin veya kişinin uzunluk ölçüsü.

“Şol sīmāda orta boylu kimesnedür.” (V 85a)

büyük: Normal ölçülerinden fazla olan.

“Dağı ol mescidüñ öninde üç dāne büyük taş dikilmişdür.” (V 42b)

cür‘ a: Bir yudumluk.

“Erenlerüñ cür‘ asın kıoymağa andan yeg bir ayak degmez yir bulamayup nüş eyledüm didi.” (V 58b)

cüz‘ i: Az miktarda.

“Bilürem cüz‘ idür ammā ğam degül.” (V 38b)

çoğ / çok : Fazla.

“Yine halkuñ çoğı münkir oldılar.” (V 24b)

“Çok şu götürdi.” (BT 17b)

dâne: Adet, sayı.

“Bir yirde bir kaç dâne hıyār toğmın buldı.” (BT 5a)

def‘ a: Kez.

“Eger kim bu def‘ a bizüm naazarımıza gelmek murād iderlerse ma‘ şüm gönliyle ve ol şüretle gelsünler.” (V 101b)

def‘ aten: Bir defada.

“Der-ğāl ol taşlaruñ beşi dağı Hünkār’uñ naazarına dizilüp def‘ aten vāḥideten nuṭқа gelüp eyitdiler.” (V 49b)

delim: Çok, fazla.

“... derviş tağlarda delim zamān riyāzat çekeridi.” (BT 15b)

derin: Yüksekliği fazla olan.

“Meger kim Sultān ‘Alāa’d-dīn bir derin zindān yapıdırup için beyāz kireç birle şıva itmişdi.” (V 47b)

dırāz: Uzun.

“Mā-ğaşıl itmeyelüm sözi dırāz.” (V 142b)

eksik / eksük : Eksik. Olması gerekenden az.

“İmdi key şaķınmak gerek kim eger bu on iki dürlü nesnenüñ birisi eksik olsa imānı düüst olmaz.” (M 6b)

“Zirā kim eksük olur.” (M 10b)

fersaḥ: Ölçü birimi.

“Atı öñince aldı bir fersaḥ yol.” (V 144b)

ḡanī: Zengin, çok, bol.

“Her faķirü’l-ḥāl kimesne erenler naẓarında ḡanī ve ümmīd-vār olan kişi elbetde bir nasīb alup giderdi.” (V 82a)

ḡāyet / ḡāyetde : 1.Son derece, çokça. 2. Çok.

1.“Dest-i namāz idüp ḥiddetlenmege ḡāyet maḥall-i münāsib idi.” (V 88a)

2. “Mefhūmundan ḡāyetde şafā-ḥātır oldılar.” (V 113b)

ḥayli: Epeyce, çok.

“... ‘Oṣmān Big’üñ yüzine baķup ḥayli naẓar şaldı.” (V 124b)

hezārān: Binlerce.

“Hem yüz biñ ve hezārān yüz biñ firīştelerüm göyündürdüm.” (M 12b)

ḥisāb: Saymak, sayı.

“Mi‘rāc gicesi altı yüz biñ yıllık yol dünyā ḥisābınca ‘arşdan yukaru çıķdum.” (BT 9a)

ıraḡ / ıraķ : Uzak.

“Cümle duyup geldiler yaķīn ıraḡ.” (V 143b)

“Mü‘minden ıraķ eyleye.” (BT 21a)

ıssı: Çok.

“Ve hem sermāye ıssı ziyān var.” (M 15b)

icmā: Kısaca.

“Velī icmā zikr idelüm hōş ola.” (V 127a)

imtiḥān: Sınav.

“Āşānı oldur ki bunı imtiḥān iderüz.” (V 110a)

ince: Kısık, az.

“Ḳulağuma bir ince ün geldi.” (BT 10a)

ḳaht: Kıtlık.

“Bir vaḳt rūzgār ḳaht yüzün gösterdi.” (V 93b)

ḳat: Bir sayının artışıını bildiren sözcük.

“On sekiz ḳatuñ otuz ḥarf olur.” (FT 77)

kebīr: Büyük.

“Kebīr ve şāğirleri Ḥünkār Ululığı’nuñ naẓarına gelüp eyitdiler.” (V 118b)

kefāf: Yetecek kadar, gerektiği kadar.

“Kefāf-ı nefis miḳdārı bir nesne iltimās ide.” (V 82a)

kerrāt: Defalarca.

“Niçe kerrātla vāki’ olmışdur.” (V 139b)

kerre: Kere, defa.

“Bir kerre yā Allāh didi.” (V 103b)

kez / kiz : Kez, defa.

“Yā Muḥammed üç kez İsrāfīl şūr üresidür.” (BT 12a)

“Bunuñ şükrānesi bir kizden yetürmeyevüz.” (BT 5b)

ḳıt: Az, nadir.

“Ammā ṭarīḳi ḳıtdur.” (V 28b)

kifāyet: Yetmek, yeten, yetecek.

“... diyār-ı Rûm’da menüm leşkerüme kifāyet idecek miḳdār yazla kışla vir kim biz göçgünci ḳavmıyuz.” (V 113b)

“Kifāyet ḥālin vāki‘ olduğu gibi Ḥünkār’a ‘arz eyledi.” (V 122a)

ḳuşūr : 1. Eksiklik. 2. Kıt olma.

1.“Hiç ḳuşūrı yoğ idi.” (V 12a)

2. “Likin ‘aḳlında bir miḳdār ḳuşūrı vardı.” (V 107b)

ḳuṭb: Yüksek, uç nokta.

“Hey miskîn derd-mend sen ḳandan erenler ḳandan ki senüñ gibi kişi ḳuṭb-ı cihān veliye ṭolaşur.” (V 63a)

küçük: Büyük olmayan.

“Buğday getürürler ve küçük zevāle ṭutarlar.” (V 38a)

mā-bāḳı / mā-bāḳi: Gerisi, geriye kalan.

“Mā-bāḳısı kendüye muṭi‘ ve münḳad oldılar.” (V 121b)

“Yidisi ‘uḳbālı mā-bāḳisi ‘uḳbāsuz.” (V 2b)

mā-beyn: Ara, arası.

“Şöyle kim Ḳarayükle anuñ mā-beyni iki mil miḳdārı yirdür.” (V 39b)

mecmū / mecmū‘ : Hepsi, toplam, tamamı.

“Mecmū-ı ḥalāyık bunlardan yayıldı.” (M 21a)

“Meger kim birinüñ ismi Gülü Hān mecmū‘ ından anuñ ḳuvvetlü gördi.” (V 108b)

merātib: Aşama, kademe.

“Menzil ve merātib ḳat‘ itmiş.” (V 130b)

mezīd: Artırmak.

“Hān Muḥammed taḥt kim oldı mezīd.” (V 149a)

mihter: En büyük.

“... ol mürseller mihteri peygamberler serveri...” (BT 1b)

miḳdār: Derece. Ölçü bildiren bir sözcük.

“Şöyle kim Ḳarayükle anuñ mā-beyni iki mil miḳdārı yirdür.” (V 39b)

mīl: Mesafe ölçüsünü bildiren birim.

“Şöyle kim Ḳarayükle anuñ mā-beyni iki mil miḳdārı yirdür.” (V 39b)

mişli: Katı, gibi, benzeri.

“Ağzından odlar şaḡar mişli tütün.” (V 22b)

muḥaşşal / muḥaşşıl: Sözüñ kıyası, özellikle.

“Muḥaşşalı her ḡande baḡdıysa Ḥünkār’ı gördi.” (V 103a)

“Muḥaşşılı bunuñ üzerine yigirmi dört yıl geçdi.” (V 6a)

mu‘azzam: Büyük.

“Gördi bir mu‘azzam şehrdür.” (V 65a)

muṭavvel: Uzakmak.

“Andan Monla Sa‘idü’-d-dīn gördi kim Ḥazret-i Ḥünkār’uñ şāribleri ve ezāfirleri muṭavvel olmış.” (V 97a)

mübādā: Uzaklaşmak.

“Mübādā ki senüñ bu ḡālūñi ḡul ḡutan tıyup seni incidürler.” (V 66b)

mübālaḡa: Çok, pek çok.

“Ol daḡı ziyāde mübālaḡa şeyi istedi.” (V 59b)

naḡş: Eksik.

“ Ol kırkıdan naķş olana abdāluñ birin anuñ yirine ķorlar.” (V 15a)

nā-taķsīr: Eksiklik.

“Otururken ķılduķuñuz ṭā‘ atda nā-taķsīrlik ķılursañuz ‘ afv ķılayın.” (BT 19b)

noķşān: Kıt olma, eksiklik.

““ Aķlında noķşān mı vardur.” (V 108a)

‘ **aded:** Tane, sayı.

“... gōrdi kim otuz ‘aded dānişmendle Monla Sa’dü’d-dīn çıķa geldi.” (V 101b)

orta: 1. Merkez nokta. 2. Normal.

1.“Pes Bektāş Hünkār daķı secdeden başın ķaldırup gōrdi kim ol mektebhānenüñ orta yirinden bir laţif buñar çıķmış.” (V 8b)

2. “Şol simāda orta boylu kimesnedür.” (V 85a)

ōķüş: Çok.

“Öķüşlüķin bildürdi.” (M 15a)

pek: Çok.

“Ve hem ālimlere atadan ve anadan pek ķürmet idüñ.” (M 23a)

pür: Çok anlamında olup –lı, -li eki işlevi görür.

“Pür-āteş olup taķ ova.” (V 25b)

şāķīr: Kūçük.

“Kebīr ve şāķīrleri Hünkār Ululıķı’nuñ nażarına gelüp eyitdiler.” (V 118b)

sākin: Azalmak.

“Dōrdünci gün olduķda āteş bir miķdār sākin oldu.” (V 112a)

şāniyen: İkinci kez.

“Şāniyen gördüñüz.” (V 99a)

ser-be-ser: Bütün, baştan başa.

“Bildi cümle hulk-ı ‘ālem ser-be-ser.” (V 146b)

şiddet: Fazla.

“Şiddet-i rüzgārı ziyādedür.” (V 61a)

şölen: Büyük.

“Andan bir şölen kazanı getürdiler.” (V 110b)

taşşīrlig: Eksiklik.

“... kim secdede yaturiken olan taşşīrligi ‘afv kılayın.” (BT 19b)

teraqqī: Artmak.

“... yevmen fe yevmen teraqqī bulup tā mertebe-i velāyete erişmek bu vechile oldı.” (V 11b)

toḳ: Çok.

“Yanında olan yigitler toḳ toḳum eyledi.” (V 123a)

toḳum: Çok.

“Yanında olan yigitler toḳ toḳum eyledi.” (V 123a)

toz: Zerre.

“Yirine şamandan tozdan katup revāne oldı.” (V 80a)

uc: Bir işin başlangıcı.

“Faḳīrū’l-ḥāl olmağıla çift ucın dutar ekincilik iderdi.” (V 82a)

uzaḳ: Mesafesi çok olan.

“Nice gidem didüm uzaḳdur yolum.” (V 20b)

uzun: 1. Bir nesnenin çok uzamış olması. 2. Süresi çok olan.

1. “Gördiler ki gāyet uzun ve kıatı sivri olmuş.” (V 124a)

2. “Er-raḥīm dedüklerinden ötürü gün uzun oruç dutmuş ve gāzılık kıılmış.” (BT 14b)

vāsi’: Geniş.

“Ḥāce Aḥmed-i Yesevî Ḥazreti’nün meydānı ḥavlısı şol deñlü vāsi’ idi.” (V 27a)

yakın / yakīn: Yakın. Uzak olmayan.

“... dirlerise her bir işde ben bular kendüden yakın olam.” (V 9a)

yakınluk / yakīnlık: Yakınlık. Uzak olmama durumu.

“Dibi yakınlıktur.” (M 17a)

“... dahı uçmaқта yakīn gelicek yetmiş biñ ḥürü uçmaқ kapıcısıyla karşı viribiyeyin.” (BT 26b)

“Ol gice Hātem Ḥātūn’a yakīnlık eyledi.” (V 6a)

yavlaқ: Çok.

“Açlık yavlaқ teḳāzā eyledi.” (BT 16a)

yetesi / yitesi: Yeterince.

“İy Tāhā vü Yāsin ehli yetesi dünyāya ayağın durduñuz.” (BT 13b)

“Yitesi kıulmaşlık kılduқ.” (BT 8a)

yüce: Yüksek.

“Taşra etrāfına bir yüce havlı çekilmiş.” (V 70a)

yücelik: Yükseklik.

“Ve kerāmet ḥil’at geyürüp ve yücelik kürsisini getürüp üzerine oturup ḥalīfe diyü ad virdiler.” (M 19a)

yüksek: Yüksek. Alt ve üst ölçüleri arasındaki mesafenin fazla olması.

“Çün ki yüksek kubbeden bennā uçar.” (V 147b)

ziyād: Çok.

“Dağı vaqfin arturup ziyād ider.” (V 149a)

ziyāde: Çok, fazla.

“Rikḳat idüp ziyāde ağladı.” (FT 73)

2.2.8.5. Hız Bildiren Adlar

becid: Çabuk, çabucak.

“Öñlerine kaçup becid kaçdılar.” (V 137a)

çabuk: Hızlı.

“Yemlerini çabuk verir.” (V 78b)

sür‘at: Hız.

“Hoy Ata dağı sür‘atle ol āteşe geldi.” (V 115a)

tiz / tizirek: Çabuk, çabucak.

“Yā Cebrā‘il tiz eriş.” (BT 22b)

“Erüñ nefesin tizirek kılmaduḳ.” (V 32b)

2.2.8.6. Aşama-Gidişat Bildiren Adlar

‘aḳabin: Arkasından.

“‘Aḳabince ol ḳan issileri dağı öyüḡe çıkup gördiler kim Hünkār’a dāḡil düşmiş kenārında oturur.” (V 119a)

derece: Aşama.

“Günden güne derece-i kemāl buldı.” (V 6b)

evsāt: Ortanca.

“Evsātına Er Toḡdı Alp dirler.” (V 121a)

evvel / evvelā: Önce, ilk.

“Evvel sinden baş götüricek.” (BT 14b)

“Evvelā oturduğu yirden el şunup ağzumdan cigerim çıkardı.” (V 99a)

ḥaḳīr: Aşağı.

“... anuñ ‘azāmeti ḳatında iken ḥaḳīr iken ḳadersüzdür.” (BT 4a)

perde: Aşama.

“Her perdenüñ aralığı yitmiş biñ yıllık yol ola ḥikāyetde şöyle rivāyet eydürler.” (FT 73)

rāst: Yukarıdan bir nesne inmesi.

“Rāst Ḥünkār’uñ naẓarına indi.” (V 33a)

revān: Akmak, gitmek.

“Küfri şirki terk idüp dilden revān.” (V 148b)

şalāḥ: Islah olmak, düzelmek.

“Ḥālimüz şalāḥa vara didi.” (V 102a)

şoñra: Sonra. Aşama ve sıra bildiren sözcük.

“Bir zamāndan şoñra şarāy ıssı eydür.” (BT 16a)

teraḳḳī: Gelişmek.

“Özüñe ḥālete irişüp günden güne teraḳḳī bulurdi.” (V 126b)

yevmen fe yevmen: Günden güne.

“Yevmen fe yevmen teraḳḳī bulup ḳarnı büyümege başladı.” (V 53b)

2.2.8.7. Hareket, Yolculuk, Gezme Bildiren Adlar

āyende: Gelen.

“Abdāllar dervişler gelen ḳurbānı bişürüp āyende ve revendeye yidürürlerdi.” (V 114b)

cümbüş: Hareket.

“Cümbüş hareket yokdur.” (V 49b)

mübāş: Gelmek, girişmek.

“Ġāfil mübāş didiler.” (V 109a)

mübāşeret: 1. Girmek, girişmek. 2. Gelmek.

1. “Monla birle her birisi şuya girmeye mübāşeret idüp Kızıl Irmağ’a dāhil oldılar.” (V 100a)

2. “Mübāşeret idüp kesen kimesnelere dahı çok ziyān oldı.” (V 88b)

perrān: Uçurmak.

“Bigüñ başını hevāya perrān eyledi.” (V 118b)

pervāz: Uçmak, kanatlanmak.

“Andan bir gökçe gügercin şeklinde pervāz idüp Şulıca Karayüg’üñ üzerinde bir taş üzerine indi.” (V 31b)

rükū’: Eğilme.

“Bir rükū’ eyle didi.” (V 103a)

şarf: Harcamak.

“Hayli dünyā şarf idüp halāyıkı ġanīmet eyledi.” (V 5a)

şav: Traş etmek için hazır konuma getirmek.

“Tiğa şav virüp tırāşa başladılar.” (V 68a)

şayd: Avlamak.

“Altunla ol humā şayd olıcağ bu iş āşān olur.” (V 66b)

şoyda: Avlamak.

“Anı şoyda getürse didiler.” (V 31b)

sefer: Yolculuk.

“Din çaresi mülkine kılsun sefer.” (V 142b)

ser-niyāz: Başını koymak, baş eğmek.

“Ol üç yüz mollayı derviş Hünkār Varlığı’nuñ elin öpüp ser-niyāz kadem-i mübārekine kodılar.” (V 73a)

ser-tırāş: Başını traş etmek.

“Hattā nışfına varıcaķ mübārek eliyle besdür diyü ser-tırāşa işāre eyledi.” (V 68a)

seyāhat: Yolculuk.

“Seyāhat üzre bir kimesneyüm.” (V 4a)

seyrān: Gezmek, gezinti yapmak.

“Gelüñ sizüñle bāğçe seyrānına gidelüm.” (V 50a)

şurū’: Başlamak.

“Kıbleye müteveccih olup namāza şurū’ eyledi.” (V 80a)

tahrīr: Yazmak.

“Bu velāyet-nāmeyi tahrīr ider.” (V 20b)

teftiş: Denetlemek, kontrol etme.

“Hālā geldük kim teftiş idevüz didi.” (V 89b)

teferrüc: Gezinmek, gezinti.

“Bir gün Şulıca arayük’üñ üzerine çıķup etrāf cevānibin teferrüc ide.” (V 44a)

te’lif: Kitap veya eser yazmak.

“Bir kāmīl vücūd şaña bir kitab te’lif idüp getürdi.” (V 108a)

tırāş: Yontmak, düzeltmek.

“Sultān H̄āce Aḥmed-i Yesevī erkān üzerine Ḥazret-i Ḥünkār’ı tırāş bi‘at idüp çehār faḥr çehār ‘alāmeti irişdürdi.” (V 28b)

tīr-endāz: Ok atmak.

“Ol vaḳt erenlerüñ ḳahr şıfātından bir tīr-endāz nefes gelüp eyitdi.” (V 51a)

yürüyüş: Yürüme tarzı.

“Hem anuñ yürüyüşü öyledür.” (V 60b)

żabṭ: Hakim olmak, kontrol etmek, elde tutmak.

“Bize yir ḳalmaz żabṭ ider.” (V 31b)

2.2.8.8. Hareket-Mücadele Adları

def : Geri gönderme.

“Anuñ def ine başlarsa başarımaz.” (BT 21a)

dest-res: Eli ulaşmak.

“Ḳurb-ı Ḥaḳḳ’a bulmayısar dest-res.” (V 143a)

fāriğ: El çekmek, gözü olmamak.

“Hem ğayet zāhid idi kim dünyā cem‘ itmekden fāriğ idi.” (V 12a)

fātiḥ: Ulaştırmak, kazanmak.

“... ḥaḳīḳat nesli fātiḥü’l-ebvāb küşāde-i selāsil-i ...” (V 2a)

ferāğat: Bırakmak, vazgeçmek.

“Tevāzu‘ lıḳ maḳāmı imin ve ferāğatlıḳ yeridür.” (BT 4b)

ğāret: Hareket etmek.

“Memlekete segirdüp ğāret itmesünler.” (V 120b)

ğavğa: Gürültü, patırtı.

“İmdi henüz dağı bu deme degin ol kıaryenüñ ‘abeş yire ğavğa ve ğalebeleri eksük olmadı ve olmayısardur.” (V 38a)

ġazā: Mücadele etmek, savaşmak.

“Kāfire virme amān eyle ġazā.” (V 15b)

göç: Bir yerden bir yere gitme durumu.

“Pes Gülü Hān bu sözi işidicek emr itdi göçi kıondurdılar.” (V 110a)

hamle: Harekete geçme.

“Ol taşı urmağa hamle kııldı.” (BT 11a)

harāb: Yağmalama, viran etme.

“Eger men dönmevicek olursam memleketi harāb ider.” (V 121a)

hareket: Herhangi bir girişim.

“Pes cān cāna doķunsa şevķile hareket aceb degüldür.” (M 10a)

hāy hūy: Gürültü patırtı.

“Çün kim hāy hūy ziyāde oldu.” (V 109a)

hurūc: Çıkma, ayaklanma.

“...hurūca icāzet taleb idicek ol vuşlaları İbrāhimü’l-Mükerrem Ebu’l-Müslim’e tapşurdı.” (V 14a)

ıtlāk: Serbest bırakmak.

“Maħbūsı ħabsden ıtlāk itmedi.” (V 116a)

irşād: 1. Ulaştırmak. 2. Yola kııkmak.

1.“... ma‘rifet-i kāşif-i kenz-i şerī‘ at ve irşād-ı hādī-yi pīr-i tarīķat...” (V 2a)

2.“Anlardan erkān kıabül idüp irşāda eclıķün Horāsān Vilāyeti’nde Nişābūr şehrinde kıarār eyledi.” (V 7a)

ḳadem: Adım.

“Ḥızır (AS) atın şıçratduğı dem bir ḳademin Ḳarayük’ün üzerine başdı.” (V 60b)

ḳat’: 1. Bırakmak, vazgeçmek. 2. Öldürmek.

1. “Ol zamān ḳat’ eyledi dünyā sözün.” (V 148a)

2. “Ḳat’-ı nefis eyle olasın ‘ayn-ı zāt.” (V 146a)

kerrār: Savaşmak.

“Şāh ‘Alīyyü’l-Murtazā Kerrārıçün.” (V 21a)

lebbeyk: Gelmek.

“Lebbeyk yā Zelīhā lebbeyk yā Zelīhā dedi.” (BT 22b)

levh: Oynamak.

“Yine lu‘b u levhe meşğül oldılar.” (V 119b)

miskīnlik: Ayağa baş koymak.

“Miskīnlik idüp eyitdiler.” (V 13a)

mücādele: Dövüşmek.

“Ev üzerinde birbiriyle mücādele kıldılar.” (V 116a)

müteḥarrik: Hareket etmek.

“Hātem Ḥātūn onuñ tudaḳların müteḥarrik görüp ağızına ḳulaḳ urdı.” (V 6b)

rāst: 1. Başını bir yere koymak. 2. Tepesine gelmek.

1. “Cümle libāşımız ortaya almış başın rāst kıyruğı üzerine ḳomış yatur.” (V 100b)

“Oturup İncil oḳurken rāst ol rāhibün depesine doḳundı.” (V 128b)

revāne: Bir yerden ayrılıp gitmek, yürümek, yola koyulmak.

“Pes Gülü Han ol yüz biñ Tātār’ı cümle evi barқыyla alup Baǵdād cānibine toǵru müteveccih revāne oldı.” (V 109a)

şikār: Av.

“Pes Sultān İbrāhim daǵı şikāre gidüp yolda gelürken ol buñara uǵrayup ve ol kıızı görüp aña ‘aşık olduğın bir bir haber virdi.” (V 5b)

şürü’: Başlamak.

“Şeyh Loǵmān-ı Perende yine bir rek‘ata daǵı şürü’ idicek Bāyezid-i Bistāmi ayruǵ tırmayup...” (V 7a)

tedārik / tedārikin: Hazırlık, temin etme.

“Ne tedbır tedārik idersiñüz didi.” (V 6a)

“Horāsān Erenleri tedārikin itdiler.” (V 13a)

tañpanca: Tokat.

“Hālā ol şüretde bir kimesne gelüp oturduğum yirde yüzime bir muhkem tañpanca urdı.” (V 92b)

yaǵı: Saldırı.

“... üzerine Türkistān’dan bir yaǵı çıǵdı.” (V 3a)

yaraǵ / yaraǵ: Hazırlık.

“Yaraǵıñuz görüñ.” (V 13a)

“Hızır Lāle tıruben gördi yaraǵ.” (V 148b)

zemzeme: Gürültü.

“Çün kim zemzeme hāy hūy ziyāde oldı.” (V 109a)

2.2.8.9. Mimari Yapı ve Bölümlerini Bildiren Adlar

āsitāne: 1. Kapı. 2. Ev.

“Hattā Şulıca Qarayük’e gelüp āsitāne qapusından içerü girdiler.” (V 102a)

“...Şulıca Karayük’e gelüp qarār idicek Emīr Cem Sultān daḥı anda ol mekānda vaṭan tıtuḡ bir ‘ālī āsītāne būnyād itmişdi.” (V 71b)

āsītān: Mekān.

“Bu iki āsītānda daḥı ihtiyār dervīşler ḥidmet iderlerdi.” (V 139a)

barḡ: Barınak, ev.

“Pes Gülü Han ol yüz biñ Tātārı cümle evi barḡıyla alup Bağdād cānibine toḡru müteveccih revāne oldı.” (V 109a)

bende ḥāne: Ev, kölelerin bulunduḡu ev.

“Sultānum mübārek ḡademiñüz bende ḥānemüzi müşerref eylesün.” (V 73b)

burc: Kule.

“Fi’l-ḥāl ḡal‘a burcından aşıḡa inüp ejderüñ üzerine vardı.” (V 77a)

ḡārtāk: ḡardak.

“Mest-i lā-ya‘ ḡıl olup üç gice ol ḡārtākuñ penḡeresine ḡarşu ḡözin diküp ḡaldı.” (V 66b)

ḡeşme: Pınar.

“Tıldı ḡuyı aḡdı ḡeşme oldı seyl.” (V 26a)

dāire: Yer, oturulacak mekān.

“Biz daḥı murādımızca bir dāire ḡizelüm.” (V 54b)

dār: Ev.

“Likin şimden şoñra biz fenā dārında ḡoḡ eglenmeyüp ahrete naḡl iderüz.” (V 28b)

derece: Pencere.

“Köşḡleriñüz derecesin aḡduḡuñuzca ḡüle ḡüle size selām vireyin.” (BT 27a)

deyr: Kilise.

“Ol deyrden bir ruhbān ḡıḡa gelüp anı ḡöricek eyitdi.” (V 63a)

dīvār: Set, dayanak.

“Nāgāh ol evinüñ dīvārı egilüp yıķılmağa meyl eyledi.” (V 43b)

ev: Barınak, mekân.

“Ve üçü dahi bir evdedür.” (M 8b)

hamam / hammām: Yıkanma eyleminin yapıldığı yer.

“Hamama ilettiler.” (BT 7b)

“Tā kim ol qaryenüñ aşığı cānibinde hammāmuñ öte yanındağı yoķuşı çıķdı.” (V 82b)

hişār: Kale. bkz qale / qal‘ a.

“Ten hişāra beñzer.” (M 15b)

qale / qal‘ a: Kale. Burçlu ve surlu detaylara sahip yüksekçe bir mimari yapı.

“Onunla ejderin öldüğünü qalenin şahibine bildirdiler.” (V 78b)

“Ve hem sekiz qal‘ a vardur.” (M 23a)

qārbān-serāy: Kervansaray.

“Yapdı nice köprüyi qārbān-serāy.” (V 149a)

qaşr: Büyük ve yüksek bina.

“Şat ırmağınıñ kenārına bir ‘ālī qaşr binā itmişdi.” (V 107b)

kemer: Yapı.

“Bir kemer köprü dürür gelen geçer.” (V 142b)

köpri / köprü : Su nedeniyle ulaşılamayan yerlere yapılan geçit.

“Ayruķ ol köpri binā tutmaz didi.” (V 132b)

“Bir kemer köprü dürür gelen geçer.” (V 142b)

köşk: Büyük ve gösterişli ev.

“Şoluña baķ köşkler gör.” (BT 24a)

ķubbe: Alt kısmı geniş üst kısmına doğru dikleşen bir yapı.

“Firdevs içinde yürüriken bir yaşıl ķubbeye uğradı.” (BT 18b)

ķuşūr: Köşk.

“Eger mü‘ min ĥūr ķuşūr ğılmān vildān ıssı olırısıa ...” (BT 27b)

maķbah: Mutfak.

“Daķı maķbaķa girdiler.” (V 12b)

miķrāb: Camide ibadet yönünü belirten bölüm.

“Miķrāb içinde rahle birle muşĥaf tırur.” (V 80a)

minber: Camilerde hutbe okunan kürsü.

“... hemişe minber üstinde eyüdüridi.” (BT 10a)

penķere: Pencere. Hava akımının sağlanması için odalarda bulunan bölüm.

“Mest-i lā-ya‘ kııl olup üç gice ol ķārtāķuñ penķeresine ķarşu gözin diküp ķaldı.” (V 66b)

saķf: Tavan.

“Ma‘ nā ‘āleminden velāyetle şıķrayup ‘arşuñ saķfına irişdi.” (V 31b)

şarāy: Büyük ve görkemli bir yapı.

“Andan ben daķı Firdevs uçmağın aña şarāy düzi vireyin.” (BT 24b)

şuffe: Sofa.

“Ķara Re’is gördi kim ol ķaşrda bir ulu şuffe bağlanmış.” (V 70a)

2.2.8.10. Yerleşim Adları

il: İlçeden büyük olan yerleşim yeri.

“Fıkr iderek bildi kim geçen sene il yaylaķda iken Aķuķ Şarāy nām ķaryede gördüğüm erdür diyüp ‘aķlına geldi.” (V 96b)

ķarye: K y, kaza.

“Fıkr iderek bildi kim ge en sene il yaylaķda iken A uk Őar y n m ķaryede g rd g m erd r diy p ‘aķlına geldi.” (V 96b)

ķasaba: Kasaba. Yerleşim yeri.

“Andan iki g nl k yol miķd r H Ő rcıķ n m bir ķasaba vardur.” (V 139a)

ķaz : İl e. Yerleşim yeri.

“Anı teftiş itmek i  n p diŐ h c nibinden Şal‘ acuk ķaz sına emr olunmışdı.” (V 89a)

ķaziyye: Kaza. Yerleşim yeri.

“Meger kim ŐırŐehr‘inde bir ķaziyye emr v ki‘ olmışdı.” (V 89a)

kend: Kent, Şehir. Yerleşim yeri.

“Y  bunda k y kend ķor mıydı didi.” (V 101a)

k y: K   k, kırsal yerleşim yeri.

“Y  bunda k y kend ķor mıydı didi.” (V 101a)

memleket: Yer, il, yerleşim yeri.

“Men bir memleketde meŐ  r kiŐiy m.” (V 59b)

m lk: 1. İl. 2. Memleket.

1. “Bu BedahŐ n m lkini v r n ider.” (V 24a)

2. “M lk   ıssı geldi diy p g riŐ r.” (V 18a)

Şehir / Şehr / Őehrist n: Şehir. Yerleşim yeri.

“Amm  ķanķı Şehirde ve kimesneded r.” (V 6b)

“Şehr i inde giderken g rdi.” (V 66a)

“Hi  biz m vel yetlerde bu nev‘ a Őehrist n g rd g m yokdur.” (V 65a)

vilāyet: İl, yerleşim yeri.

“Vilāyet menşūr virdi.” (M 19a)

yöre: Bir bölgenin belli bir alanını içine alan bölümü.

“Eger Sultānuñ işbunuñ gibi hışım-vārın bilseyidüm ol tavğuñ yöresinden geçmeyedüm.” (BT 7b)

2.2.8.11. Yer-Konum, Alan Adları

anbār: Yığın.

“Dağlara baķuñ, anbārum görüñ.” (M 17b)

āsītān: Mekān, yer.

“Bu iki āsītānda dağı ihtiyār dervişler hizmet iderlerdi.” (V 139a)

āşiyān: Kuş yuvası. Metinde yer belirttiği için bu başlık altında incelenmiştir.

“Niçe āşiyāndan uçup gelmişdür.” (V 133a)

‘**ālem:** Dünya, yer, mekān.

“On sekiz biñ ‘ālem hālķına rızķ virmek içün yine nidā geldi ki yaz yā ķalem.” (FT 75)

‘**araşat:** İslam inancına göre ölülerin diriltip toplanacakları mekān.

“Yetmiş ķat hülle tonın ‘Araşat içinde gezdürüñ.” (BT 8b)

bāzār: Çarşı.

“İçi galebesi bāzāra beñzer.” (M 15b)

bedestān: Esnafların bulunduğu çarşı.

“Andan ol şehrüñ bedestānı öñine.” (V 65a)

cihān: Dünya, alem.

“Büştān dikilürken ķavın bitdüğün bu cihānda kim görüpdür.” (V 36a)

çevre: Etraf.

“Ne gördi kim bir evrān cümle libāşların çevre kaplamış.” (V 100a)

diyār: Yer, ülke, memleket.

“Hālā ol diyārda aña Hācım Sultān Buñarı dirler.” (V 136b)

duraġ: Durulan yer.

“Ve erenlerüñ duraġı böyle beyān kıılır kim.” (M 2a)

dükkān: Alım satım yapılan yer.

“Ol idi kim dükkānda otururken seni görüp çağırdım.” (V 66a)

dünyā: Yeryüzü, fani hayat.

“Göñüllerinde dünyā teşvīşi olıcaķ dillerinde daġı dünyā kelecisi ola.” (BT 27b)

eşig / eşik: Kapı.

“Eşigin öpüp tırur peymānçeye.” (V 20a)

“Kazdılar eşikte sının ittifāk.” (V 148b)

eṭrāf: Çevre, taraf.

“Bir gün Şulıca Qarayük’üñ üzerine çıķup eṭrāf cevānibin teferrüc ide.” (V 44a)

felek: Dünya.

“Qaldırur feleki.” (V 14b)

ferş: Yer.

“Aşāġadan ferş nūrı ola.” (BT 25a)

hāne: Mekān.

“... ol çille hāneye geldi gördi.” (V 42b)

hānumān: Yurt.

“Yolına fidā idüp geçer hānumānından.” (V 106a)

havlı: Avlu. İç alan.

“Taşra etrâfına bir yüce havlı çekilmiş.” (V 70a)

hazîne: Değerli varlıkların saklandığı yer.

“Meselâ imân bir hazînedür.” (M 8a)

işig / ışık / işük: 1. Giriş, kapı. 2. Geçit.

1. “... didügi gibi yüzi yukarı Kızılca Hâlvetüñ işigin yasadup yatdı.” (V 104b)

1. “Türbe-dâr olsun ışıkde bir zamân.” (V 142a)

2. “Acabâ yâvuz işük geçmeyeyidük.” (BT 8b)

kafes: Dünya. Tasavvufi anlamda dünya Allah’tan uzak kalınan bir yeri temsil ettiğinden dolayı kafes olarak nitelendirilmiştir.

“Niçe pervâz itdi terk idüp kafes.” (V 141a)

kapu: Kapı, eşik.

“Kendi özüñüz bildüñüzse bu kapu ümîd kapusıdır.” (M 9a)

kışla: Kış mevsiminde kalınan yer.

“Etrâfda kışlalar yapsunlar.” (V 113b)

köşe / küşe / künc: 1. Bir alanda bulunan yer, uç kısım. 2. Köşe.

1. “Bu ağaç ol büştânuñ bir köşesine dike koy.” (V 81a)

2. “... ol mescîdüñ sağ küşesinde bir erba‘în çıkardı.” (V 42b)

2. “Naıldür kim künc-i halvetlerinde oturuken ibâdete tâ‘ata meşgûl iken nâgâh Hâzret-i ‘izzetden hitâb irişdi.” (V 11b)

maḥal / maḥall: Ora, yer.

“Ol maḥalde meger kim bir ulularınıñ oğlu birle bir fakîr-ḥâl adamuñ oğlu ...” (V 119a)

“Karadeniz’de bir gemi gird-âba düşüp ğarḳ maḥalline vardı.” (V 60b)

mekān: Yer.

“... kendü dervişleriyle her birisi mekānlu mekānlarıña gitdiler.” (V 136a)

menāzil / menzil: Yer.

“Ol sā‘at içinde maḳāmat ve menāzil ḳat‘ idüp erlük mertebesine ḳadem baṣdı.” (V 75a)

“Menzil daḥı ḥālī ḳaldı.” (V 115a)

mescīd / mescit: Secde yeri.

“Mescīdde çerāḡ yaḳup ḳoyup gitmedük.” (V 42a)

“İbrāhim peygāmbere (a.s) münācātı mescitler içinde virdi.” (FT 71)

mesken: Yer, yurt.

“İsmin meskenin ḥaber ṣordum.” (V 65b)

meṣhed-i senābāt: Şehitlik mezarlığı. Velāyet-nāme’de adı geḫen bir yer adı.

“Meṣhed-i senābātta defn itdiler.” (V 4b)

mevlūd: Bir kimsenin doğduḡu yer, doğum.

“Ḥālā merḳadi Sivri Ḥıṣar ḳurbunda mevlūdine yaḳīndür.” (V 83b)

mevzi‘ / mevzū‘ : Yer, konum.

“Ol mevzi‘ de daḥı i‘ tikāfa oturup erba‘īn ḳıḳardı.” (V 42b)

“Pes ol Şusuz nām mevzū‘ yaḳīninde Banāz şuyınuñ Şusuzdan cānibinde olan yoḳuşda bir ejdehā peydā olmışdı.” (V 135a)

meydān: Alan, saha, yer.

“Meydān ḳapusına geldükde gördi kim biginüñ başı gövdesinden cüdā olmuş.” (V 118b)

mil: Dünya.

“Bu āyet, ma‘ nīsi milke yiter.” (M. 17b)

muaizzibe: Konaklayacak yer.

“Monlanuñ muaizzibesiydi.” (V 94a)

mücāveret: Yakına yerleşme.

“... seccādesi kurbında qarār idüp üç yıl Beytu’llāh’uñ mücāveretin eyledi.” (V 29b)

mülk: 1.Yer. 2. Ülke. 3. Gökler ve yerler.

1.“Hakḳ’a giden Hakḳ uğrum Hakḳıçün bu mülke geldük.” (V 51b)

2. “Mülke vālī kıldı seni Kird-gār.” (V 18a)

3. “Feleki mülki seyr ider.” (V 14b)

nāhiye: Yer, yöre, taraf.

“Meger kim yine Ḳalacuk nāhiyesinde Çerāk nām bir şahş vardı.” (V 91a)

nevāḥi / nevāḥi: Etraf, taraf.

“...Malya’da ve nevāḥisin mekân tutmuşlardı.” (V 120b)

“Evlādları Bağdād nevāḥisinden eṭrāf-ı ‘āleme tağıldılar.” (V 3a)

ova: Düz ve verimli alan, yazı.

“Yandı pür-āteş olup tağ ova.” (V 25b)

peymānçe / peymāne: Peymānçe. Ceza verilen eşik.

“Daḥı girü çekilüp peymānçe yirinde tırdı.” (V 67b)

“Andan girü çekilüp peymāne yirinde tırdı.” (V 106b)

şadr: Oturulacak yerlerin en iyisi, üst taraf, baş köşe.

“... muḳābelesindeki şadrda otururdu dirler.” (V 96a)

şahrā: Yer, meydan, yazı.

“Ammā ol şahrāyı arşlanlar tutmuşdı.” (V 29a)

sevāhil: Sahil.

“Tā kim Ƙarayūk’den ƙalkup bir sevāhil yirde ƙarār ide.” (V 61a)

taht-gāh: Taht yeri.

“Edirne’yi itmişdi taht-gāh.” (V 146b)

taşra: Dışarı, dışarıda.

“Ve hem danuƙ taşra olur, içeri olmaz.” (M 10b)

tīmār: Toprak, yer.

“Pes Nūre’d-dīn H̄āce’ye ‘Acem vilāyetinde bir tīmār verdiler.” (V 48a)

ṭam: Dam. Yüksek yer.

“Şöyle bir ṭam dīvārı gibi anuñ üzerine seccāde şalup bindi.” (V 72b)

uc: Yer.

“Uc açup ƙāfirin ƙırdılar.” (V 126a)

velāyet: Ülke.

“Hiç bizüm velāyetlerde bu nev‘a şehristān gördüğüm yoƙdur.” (V 65a)

yaban: Verimsiz ve çorak yer.

“Ġayri cānavarlar anuñ şadāsın işidicek yazı yaban bir idüp ƙaçdılar.” (V 90a)

yaylaƙ / yazla: Yazın konaklanılan yer.

“Ƙaçan kim yaylaƙ niyyetine göçdükleri vaƙtın Tātāruñ uluları ve bigleri ƙurbān getirüp H̄azret-i H̄ünkār’a gelürlerdi.” (V 114a)

“Malıya güzleleri ve yazlaları olsun.” (V 113b)

yazı: 1.Ova, düzlük. 2. Yer.

1.“Ġayri cānavarlar anuñ şadāsın işidicek yazı yaban bir idüp ƙaçdılar.” (V 90a)

2. “Bir yazıya odun yığısuñlar.” (V 111b)

yer / yir: 1.Yer, mekân. 2. Zemin.

1.“Ol vaktin kim Yūsuf Zeliḥā ile bir yere girdiler.” (BT 28a)

2.“Dördünci yir şuydur.” (M 15b)

yiryüzi: Yeryüzü, zemin.

“Kān oldı yir yüzi hep lāle-reng.” (V 16b)

yokuş: Gittikçe yükselen yer, yol.

“Tā kim ol ḳaryenüñ aşağı cānibinde ḥammāmuñ öte yanındağı yokuşı çıkdı.” (V 82b)

yol: Geçit. Maddī veya manevī anlamda gidilen yer. (Sonuç olarak geçit mânâsındadır.)

“İçine girmeye yol bulımadı.” (BT 19a)

yurd / yurt: Yurt. Yaşanılan yer.

“Bizüm ismümüzle analar yurdımız oğlu olalar.” (V 58b)

“Andan yurt isteyelüm.” (V 113a)

zemīn: Yer.

“Tekrār zemīne ḥükm idüp eyitdi.” (V 86a)

zīr-i zemīn: Yerin altı.

“Derviş gördi zīr-i zemīndür.” (V 80a)

ziyāret-gāh: Ziyāret yeri.

“Ol ḳaryenüñ zımmīleri Ḥünkār Varlığı’nuñ oturduğı maḳāmı ziyāret-gāh eylediler.” (V 38a)

2.2.8.12. Kapalı Alan Adları

‘**imāret:** Aşevi.

“Çok ‘imāret yapıdı hem çok hānkāh.” (V 149a)

kān: Hazine.

“İy kerem kānı bir in‘ām eylegil.” (V 144b)

müsāfir-hāne: Misafirlerin konakladıkları yer.

“Bir müsāfir-hāne yapmışlardı.” (V 56a)

şarrāf: Altın, gümüş, para alıp satan dükkan.

“Ol şarrāf erenlerüñ mübārek nām-ı şerīflerin işidicek miskīnlik gösterdi.” (V 65b)

ṭabbāğ-hāne: Tabakhane.

“İçerü girüp nazar salduḡda gördiler kim bir evrān ṭabbāğ-hānenüñ içine toptolu olmuş iki gözleri külhān gibi yanar.” (V 87a)

zindān: Mahkūmların konulduḡu kapalı yer.

“Çün kim Nüre‘d-dīn H̱āce mezkūr zindānuñ içine giricek erenlerüñ remzi ḡātırına düşe gelüp eyitdi.” (V 47b)

2.2.8.13. Eğitim İle İlgili Adlar

ders: Öğrencini yapması gereken uygulama.

“Muṭṭaşıl nazarında dört yüz dānişmend ders alurdi.” (V 94a)

medrese: Ders verilen yer.

“Cāmi‘ler ve medreseler çok idi.” (V 83b)

mekteb-hāne: Okul.

“Hemīn sā‘at ol mekteb-hānenüñ orta yirinden bir āb-ı zülāl gibi şu çıkup kapuya ṭoḡrı revāne olup aḡdı.” (V 8a)

ta‘līm: İlim sağlama, ilim öğrenme.

“birisi zāhir ‘ilminden birisi bāṭın ‘ilminden mana şafā-nazar eyleyüp Qur‘ān’ı ta‘līm iderler.” (V 8a)

terbiyye: Eğitim, yetiştirme tarzı.

“Hayli er terbiyesi yimiş kimse idi.” (V 64b)

2.2.8.13.1. Bilim Dallarını Bildiren Adlar

fıkıh: İslâmî ilim dalı.

“Kimi ferâiz ilmin bilürler.” (M 16a)

raşad: Rasat. Gözlem ile ilgili bilim dalı.

“Raşad ‘ilmi gibi güzide ‘ilimden bir kitâb te‘lif itdüm.” (V 108a)

2.2.8.14. Sanat, Sosyal Hayat, Oyun Adı Bildiren Adlar

dem: Eğlence.

“Yime içme dem ve semâ‘ ve şafâ ve ‘âlî meclisler olmağa başladı.” (V 82a)

fuşuşkârı: Süsleme.

“Bir ulu dergâh fuşuşkârlığa gök şırça ile bezenmiş perdeler aşılmış.” (BT 16a)

ihyâ: Ziyâfet, yemek toplantısı.

“... dahı budur kim ol esnâda Horâsân Erenleri mahyâ ihyâ idüp Hâce Aḥmed-i Yesevî Ḥazretini ol meclise da‘vet itmek murâd eylediler.” (V 13a)

lu‘b: Oyun, eğlence.

“Şöyledür kim naib-i ezelde ya‘nî şabâbiyyet ‘âleminde hergiz şıbyânla qarışup lu‘b u levhe meşgûl olmadılar.” (V 10b)

mahyâ: İkramlı toplantı düzenlemek. Genellikle Ramazan aylarında düzenlenir.

“... Horâsân diyârından Rûm’a gelüp Şulıca Qarayük nâm kıaryede qarâr idicek her sene mâh-ı zi‘l-hiccede mahyâ ihyâ iderlerdi.” (V 131b)

muraşşa‘: Süslemek.

“Delim dürlü cevâhir birle muraşşa‘ kılmışdı.” (BT 22a)

müzeyyen: Süslenmek, bezenmek.

“Hüb eşcâr ile müzeyyen ve müretteb olmuşdı.” (V 3b)

naķş: Çeşitli iplerle sős işlemek.

“Gördi kim bir duķter-i cemîle şem‘ yakmış oturup naķş ider.” (V 66a)

řādlık: Eēlence.

“Beēāyet řādlık idüp mübārek isminden adın Bektāř virdiler.” (V 6b)

şenlik: Eēlence, eēlenme.

“Bunda ĥod şenlik yok.” (V 96a)

şoy: şölen, eēlence.

“Mezbür řeyĥ Aĥmed daĥı şoylar řādlıķlar idüp Hātem Ĥātün atasından şaleb kıldı.” (V 5b)

yum / yumun / yüm: Velāyet-nāme’de geçen ifade. Demin yumun.

“Ne remzi derler ki biz daĥı anda bir dem ve yum oynadavuz didi.” (V 127a)

“Demün yumun oynad.” (V 140a)

“Niçe zamān dem yüm oynatdı.” (V 134a)

ziyāfet: Konuk toplantısı.

“Üç gün ziyāfet idüp řoĥbet eylediler.” (V 65b)

2.2.8.15. Hediye İle İlgili Adlar

armaēan: Hediye.

“Armaēan etgil.” (BT 18b)

beleg: Hediye.

“ün kim Gülü Hān’uñ içlisi Sultān ‘Alāa‘ d-dīn’e geldi.” (V 113b)

bergüzār: Hediye.

“Kendüye bergüzār şundum.” (V 108a)

teberrük: Hediye.

“Teberrükden bizüm maķşūdumuz erenlerüñ ķoķusıyıldı.” (V 64a)

2.2.8.16. Müzik Aleti Adları

kös: Savaş zamanında veya nöbette çalınan, genellikle at üzerinde taşınan çok büyük davul, çalgı aleti.

“Ṭabl kös hem negāra zır ü bām.” (V 16a)

ķudüm: Çalgı aleti.

“Hemān dem ķadem-i ķudümle Seyyid dergāhından yaña ‘azm itdiler.” (V 134b)

ķurre: Nefir. Çalgı aleti.

“Ṭurre nāy çaldırup ötdürdi nefir.” (V 16a)

nāy: Ney. Kamıştan yapılan bir çalgı aleti.

“Ṭurre nāy çaldırup ötdürdi nefir.” (V 16a)

nefir: Çalgı aleti.

“Ṭurre nāy çaldırup ötdürdi nefir.” (V 16a)

zır ü bām: Çalgı aleti.

“Ṭabl kös hem negāra zır ü bām.” (V 16a)

2.2.8.17. Ekonomi, Maddi Durum, Parasallık Bildiren Adlar

aķça / aķçe: Para.

“Terk oluncaķlayın degül yirüme aķça birle ādem daķı bulınmaz.” (V 48b)

“Yüz biñ aķçe virdi.” (BT 5b)

bāc: Vergi.

“Yā aña imān getür gönder ki bāc.” (V 22b)

baķşış: Para.

“Faķir ve fuķarāya çok dürlü baķşışler eyledi.” (V 5a)

dīnār: Para.

“Geldiler tedbīr içün dīnārla.” (V 147a)

ḥarāc: Zorla alınan para.

“Yāhu çāker oluben virgil ḥarāc.” (V 22b)

‘ivaz: Karşılık, paha.

“‘İvazuñ ‘atā kıluñ.” (V 82a)

‘öşr: Eskiden hububat ürünlerinin onda biri nisbetinde alınan vergi.

“Veyāḥud ‘öşr u zekāt virmese...” (M 11a)

ribā: Faiz.

“Ḥalāl kesb eylemekdür ve ribāyı ḥarām bilmekdür.” (M 9a)

sermāye: Kaynak, kazanç.

“İmānsız kalmak sermāyeden ziyān itmişe beñzer.” (M 15b)

taşadduk: Bahşış vermek.

“Daḥı Sultān İbrāhim bunlara bī-ḥadd zer ü sīm taşadduk eyledi.” (V 6a)

ticāret: Alışveriş.

“Meger kim bāzārgān ticāret ecličün bir gemiye raḥt u kumāş tıdudurup Ḳaradeñizi öte cānibe geçmege kaçd eyledi.” (V 68b)

ucuzlık: Fiyat düşüklüğü.

“İsteyen ucuzlık ve bārān matar.” (V 25a)

2.2.8.18. Pay, Hisse, Ortaklık Adları

ḥaḳ / ḥaḳḳ: 1. Layık görölmek. 2. Pay, hatır.

1. “Ḥaḳsız yire ni‘ metler yiyüp güvenürsiz.” (M 9a)

2. “Benüm ‘izzetüm ḥaḳḳıçün bularuñ dilerin.” (BT 28a)

kısmet: Pay, nasip.

“Andan kısmetin bildürdi.” (M 14b)

nevāle: Kısmet, nasip.

“Bu hūndan nevāle var mıdur?” (BT 2b)

ortak: Paydaş olma.

“Pes bu üç fi‘l İblīs’e ortakdur.” (M 24a)

pay: Parça, hak.

“Ol loğma put issinüñ payı idi.” (V 114b)

rūzı / rūzi / rūzī: Nasip, kısmet.

“Dahi bizlere imān ve İslām rūzı kıldı.” (M 1b)

“Rūzi kıldum.” (BT 13b)

“Eger anuñ ‘aypların örtüb hūru kuşūr ğilmān vildān dīzār rūzī kılasına hiç gümān yok.” (BT 23b)

2.2.9. Meydana Gelme ve Oluşma Bildiren Adlar

2.2.9.1. Madenleri Adları

altun: Altın. Değeri çok yüksek bir madenin ismi.

“Aña birkaç altun virüñ dedi.” (BT 11b)

bakır: Bakır. Maden adı.

“Taş tepsi bakır legençe çaluñ kim bu ay tutulması gide.” (V 108b)

demir / demür: Demir. Maden adı.

“Ve hem bir pulad demiri daşa ururlar.” (M 5b)

“Eger ol kimesne demür dağı olsa üç günden berü hall oldu.” (V 111b)

mermer: Mermer. Kireç taşı.

“Rivāyet şöyledür kim Mahmiye-i Haleb’de Ulu Cāmi‘üñ havlısı ortasında bir mermer direk vardır.” (V 30a)

pulad: Polat. Sert, çelik.

“Pulad mıkrās bıyıkların kesmedi.” (V 99a)

tūc: Tunç. Bir maden adı.

“Üstine bir tūc mili dikmek diler.” (V 147a)

2.2.9.2. Madde Adları

ağū: Agı. Zehir.

“Eger anuñ ağzından bir kaçre ağū dünyā deñizlerine düşdi.” (FT 71)

‘**anber:** Güzel kokulu bir madde.

“Aralığında ‘öd ‘anber duta.” (BT 25b)

balçık / balçığ : Çamur.

“Bir kimse kıryeden taşra kerpiç eylemege balçık idüp ayaklardı.” (V 52a)

“Ammā anuñ balçığı rahmetile yoğrılmışdur.” (BT 16b)

çamur: Su ile toprak karışımı.

“Meger kim ol vaqt Qarayük’üñ öte cānibi otlu şulu çayırly ve çamurlu yirler idi.” (V 44a)

çirik: Kir.

“Erenlerüñ teberrükin size çirikli getürmek revā görmedüm.” (V 64a)

qattāl: Zehir.

“Bir şişe qattāl zehr şaklayup tırurum.” (V 112b)

kerpiç: Toprak ve balçık karışımı bir madde.

“Meger kim ol kerpiç kırdığı yirüñ üstü yanında bir ‘azīm yirli kıya var idi.” (V 52a)

ķıl: T  y.

“Diken ba ıup ķıl  ekd   in duyar.” (M 13a)

ķirec / ķire : Toz  eklinde beyaz bir madde.

“Bey  z ķirece bakma dan g  zleri bozarup feri  almazdı.” (V 47b)

“Meger kim Sult  n ‘Al  a’d-d  n bir derin zind  n yaptırup i in bey  z ķire  birle  ıva itmi di.” (V 47b)

mi  g / mi  k: Misk. G  zel kokulu bir maddenin adı.

“D  rd  nci  at g  k arası mi  g  o ıısından dolar.” (M 5a)

“Her kim  n kim donınu  mi  ki olsa, la ıf r  ihasız olmaz.” (M 23b)

m  rekkeb: Boya.

“Yetmi  kerre rahmet  ıyuyla yudum di ler  nden m  rekkeb  arasın gideremed  m.” (V 104a)

‘  d: G  zel kokulu bir madde.

“Aralı ında ‘  d ‘anber duta.” (BT 25b)

 ıva: Beyaz ķire .

“Meger kim Sult  n ‘Al  a’d-d  n bir derin zind  n yaptırup i in bey  z ķire  birle  ıva itmi di.” (V 47b)

 eker: Tatlı madde.

“Biz  eker  erbeti i iyoruz didi.” (V 4b)

 uz: Tuz. Beyaz ve zerre  eklinde olan madde.

“Da ı ol  uz ma  denin k  y  alkına  alıvirdi.” (V 99a)

zehr: Zehir. Zarar verici madde.

“  hir Me’m  n ‘Aliyyu M  s  y  ’r-Rız  ’ya zehr vir  p  eh  d eyledi.” (V 4b)

2.2.9.3. Oluşum Adları

bend: 1. Bağlanmış, bağlamak. 2. Bağ.

1.“Bir niçe yoldaşlarıyla ele götürüp muhkem bend eyledi.” (V 123a)

2.“Bendüm alup baña itdi himmeti.” (V 20a)

delük: Delik. Çukur şeklinde bir açıklık.

“Şol köprücügi delük ola.” (V 134a)

is: Ateş veya duman sonucu oluşan siyah bir leke.

“Her kim bu elli harfi okısa Hâk Te‘âlâ anı kıyâmet islerinden şaklaya.” (FT 77)

kuyı / kuyu: Kuyu. Çukur.

“Toldı kuyı aqdı çeşme oldı.” (V 26a)

“Kuyu şuyıla bisledi.” (BT 5a)

kül: Ateşin sönməsinden sonra kalan artıklar.

“Ba‘de Hâzret-i Hünkâr ilerü gelüp mübârek eliyle ol küli cümle hevâya şavurdu.” (V 62a)

2.2.10. Kök-Öz Bildiren Adlar

aşıl: Köken, öz.

“Zirâ kim aşl tohumdur, yire ekilicek kök olur.” (M 4b)

buñar: Suyun çıktığı yer.

“Vâkit kim Gül Buñar nâm buñaruñ üstinde şöhet iderdi.” (V 101b)

bünyâd: Yapı, temel.

“Kubbe bünyâd ide baq şâh kaşdına.” (V 147a)

çekirdeg: Meyvenin içinde yer alan tohum.

“Bu kerre buyurdu kim alucuñ çekirdegi başına on nefes virelüm didi.” (V 82b)

dīb / dīp : Kök, uç.

“Dibi yakınlıktır.” (M 17a)

“O buñaruñ başında birkaç dīp sūsem bitmiş.” (V 8b)

ḥaṣ: Öz.

“Ḥaḥḥ katında ḥaḥretüñdür çün ki ḥaṣ.” (V 18a)

ḥāṣṣakī: Has.

“Ve her kimde ki yok ise ḥāṣṣakīdür.” (M 24a)

ḡaʿr: Dip, derinlik.

“Tā kim ol baḡruñ ḡaʿrına irdiler.” (V 70a)

kök: Temel, esas.

“Yire ekilicek kök olur.” (M 4b)

öz: Kendi, benlik.

“Çün kim Zeyneb Ḥāṭūn Sultān İbrāhim’üñ bu resme giryān olduḡın göricek özi göyinüp eyitdi.” (V 5b)

toḡum: Kök.

“Zīrā kim aṣl toḡumdur, yire ekilicek kök olur.” (M 4b)

2.2.11. Bitiş Bildiren Adlar

āḡır / āḡir : 1. Son. 2. Sonra, sonunda.

1. “Āḡır ḥelāk oldu.” (M 6b)

1. “Āḡir yine andan çıkaruz.” (M 4b)

2. “Āḡir Ḥaḥḥ emrine vāṣıl oldu.” (V 115b)

āḡirü’l-emr: Sonunda.

“Āḡirü’l-emr Gülü Hān ḡālib olup anları şındurdu.” (V 109a)

ḥatm: Tamamlanma.

“Bu velāyet bunda ḥatm oldu tamām.” (V 26b)

ḫarār: Yargı.

“Şöyle kim şabrı ve ḫarārı ḫalmadı.” (V 5b)

netīce: Sonuç.

“Bu muḥaḫḫaḫāne ḫaberüñ netīcesi ol kāżiya te‘ sīr itdi.” (V 89b)

‘**akıbet** / ‘**ākıbet** : Sonuç, nihayet.

“‘Akıbet ḫāk ile yeksān eyledi.” (V 148a)

“Var ümīdüm ‘ākıbet ola sevāb.” (V 149a)

pes: 1. Sonra, arkasından anlamında olup cümle aralarında zikredilen ifade. 2. Tamam, yeter.

1. “Pes sâbıḫlara Allāh adın kestürmek ‘ilācı aldanublar.” (BT 4b)

2. “Ḥattā kim nişfına varduḫda mübārek eliyle pesdür diyü işāret eyledi.” (V 110b)

şoñ: Bitim, bitme, nihayet.

“Şoñ peşimānlıḫ assı ḫalmaz.” (V 36b)

tāk: Tükenmek.

“Ṭāḫati tāk olsun iş işlemesün.” (V 21a)

temmet: Bitmek, bitiş.

“Temmet.” (FT 78)

ve’s-selām: “İşte bu kadar” anlamında kullanılan sözcük.

“Ḥālā bu deme deḡin nesli vardur ve’s-selām.” (V 52a)

yeter: Tamam olmak.

“Bu kadar söz yeter yād kılduḡ; bākī ne kim vār Allāh bilür.” (M 7b)

2.2.12.Vaziyet -Durum Bildiren Adlar

2.2.12.1. Durum Bildiren Adlar

aḥvāl: Hāl, durum, vaziyet bildiren sözcük.

“Ḥāl aḥvāl ne idügin bilüp eyitdi.” (V 75a)

arḡuncaḡ: Yavaşça, sakince.

“Ol taşı inerken tutup arḡuncaḡ yire ḡodı.” (V 103b)

āşikār: Görünür, belli, açık, anlaşılır.

“İlerü gelüp gördiler kim Şulıca Ḳarayük Ḳızılca Ḥalvet āşikār oldı.” (V 67b)

ayrı / ayru: 1.Farklı. 2.Başka.

1.“İmān t̄aatdur, birbirinden ayrı olmaz.” (M 8a)

2. ““Oḡmānum yūri imdi seni dīni ayru dīn dūḡmānlarınuñ üzerine havāle kılduḡ.” (V 124b)

azın azın: Yavaş yavaş.

““Aciz oldı cümlesi azın azın.” (V 21a)

bākī: Kalıcı.

“İtmeyince bākī mülke ol sefer.” (V 143a)

bākire: Evlenmemiş bayan.

“Henüz bākire idi.” (V 31a)

bāṭıl: Boş, dayanaksız, geçersiz olan.

“İmdi kāfir dīnimiş bāṭıl ḡamu.” (V 23a)

bed: Kötü, kötü izlenim bırakan.

“Üḡ bed ṡaḡṡ gördi.” (M 20a)

bed-bāht: Kötü talihli, şansı gülmeyen, şansız olan.

“Soruñ ol bed-bāhta.” (BT 7a)

bedevī: Göçebe, yerleşik olmayan, belli bir düzeni olmayan.

“Hārūnu’r-Reşid zamānında bir bedevī ‘ Arab varıdı.” (BT 5a)

benām: Meşhur, şöhretli.

“Lík ğāyet yüksek idi key benām.” (V 147a)

berāber: Birlikte.

“Ol çanuñ şadāsın işidenler her birisi çaça çaça helāk mertebesine berāber ola.” (V 90b)

berk: Sağlamlaştırmak, sağlam, sağlamca, kuvvetli.

“Er muhabbetin gönülde berk iden.” (V 141a)

bile: Birlikte, beraber, yanında.

“Rasul muvāfaqat kılub bile...” (BT 13a)

bir: Belirli.

“Bir lahzadan soñra aklı başına geldi.” (V 100b)

cāmid: Cansız.

“Hod birer cāmiddür.” (V 49b)

cebr: Zor, güç kullanarak.

“Cebrile alurdu mü‘ minler haqqın.” (V 15b)

cenābet: Gusl almayı gerektiren durum.

“... ve ne teni arıdur ve ne cenābetini giderür ve ne abdesti revā olur.” (M 3b)

cūdā: Ayrı, uzak.

“Bāzār-gān dahı merkebinden cūdā düşüp çağırdı.” (V 13b)

cünün: Delilik.

“Yedinci cününlük, ğarķ eyler.” (M 15a)

çıplağ: Üzerinde kıyafet bulunmayan.

“Şimdi gelen çıplağa ider sevi.” (V 18b)

çig: Ham. Pişmemiş durumda olan, hamsı.

“Yağdılar od çiglerin bişürdiler.” (V 25b)

dāim / dā'im / dā'imā / dāyim : Devam eden, sürekli, devamlı.

“... iki yüz yıl ağladı ve her dāim bunu okurıdı.” (M 9b)

“Hünkār Ululuğı her dā'im gelüp ol taşuñ üzerinde eglenürdi.” (V 103b)

“Dā'imā firāk ḥasretinden ağlañ.” (BT 10a)

“Dāyim erlik birle ḥidmet kılmadum.” (V 145a)

ḍalālet: Sapıklık, yoldan sapmışlık.

“İkinci kibr ü ḍalāletdür.” (M 24a)

dar: 1.Sıkı, rahatsız. 2.Zor durum.

1.“Her çend ki ādem şüretindedür, velākin ādemilerüñ yirin dar iderler ve rızķıların eksildürler.” (M 20b)

2. “Ḥālī ğāyet darlıkdadır.” (V 60b)

diri: Canlı, hayatta olan.

“Cān ölü midür yoḥsa diri midür?” (M 12a)

doğru: Doğru.Tam, kesin.

“... okurısa doğru i'tikād birle Tevrīti İncīli Zebūrı Furķānı okumışça şevāb virem.” (BT 15b)

dolu: Dolu. Çok, miktar olarak olması gerekenden fazla olan.

“Pes imdi içüñ dolu kibir, hased, buhl, tama‘, öyke ve gıybet ve kähkaha ve maşharaluğ.” (M 8b)

durum: Olay, vaziyet.

“Onlar da bu duruma çok sevindiler.” (V 78b)

ebedi: Sonsuz.

“Bākī dervişlük ezeli ve devlet ebedi.” (M 14a)

egri: Düz olmayan.

“Ammā yaşın ve ergisin kesmezdi.” (V 83a)

ehil: Bir konuda çok iyi olmak.

“İy Tāhā vü Yāsin ehli yetesi dünyāya ayağın durduñuz.” (BT 13b)

ekber: Çok büyük.

“Her kişi kim namāza girse Allāhuekber ya ’nī ilāhī ekber.” (FT 72)

ekmel: Kāmil olan.

“Kāmil ekmel Hākka maḥrem degül.” (V 145b)

ekrem: Yüce, ulu.

“... cümle melikden a‘zam ve merāṭıbları sā’ir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

emin: Güvenilir, dürüst.

“İy korkucılar Raḥmān diñ kim korkduğunuzdan emīn kılayın.” (BT 3b)

epsem: Sessiz.

“Epsem oluñ.” (V 90a)

eyü: Olumlu olan her şey.

“Eyü söyledi.” (V 107a)

ezelî: Başlangıcı olmayan, öncesiz.

“Bākî dervîşlük ezelî ve devlet ebedî.” (M 14a)

fâzıl: Faziletli, üstün kimse.

“Fî’l-cümle ‘âlim ve fâzıl müftî vü müderris hatib...” (V 84b)

fuzûl: Lüzumsuz.

“Şeyhe bakmaz oldılar olup fuzûl.” (V 18b)

ğāib / gā’ib : Bilinmeyen, gizli, kayıp.

“Ferā’izi menümle bile edā eylerdi ve namāzdan fāriğ olıcağ yine gāib olurdı.” (V 9a)

“Ol gelen gā’ib erenleri birle buluşup görüşdiler.” (V 62a)

ğarîb: Durumu kötü olan.

“Uryānlar ve ğarîbler anuñla muğtenim olup rāhat oldılar.” (V 62a)

geç / giç : Zamanında olmayan, vaktinden çok sonra olan.

“Mā-i menden geç bulasın kurb-ı Hakk.” (V 145b)

“Meger kim ol vaqt giç zamān olmışdı.” (V 137a)

geçkin: Sözü geçen.

“Bir nice kimseler Hünkār Ululığına gelüp Mahmūduñ nefesi geçkinliginden şikāyet eylediler.” (V 59b)

gin: 1.Geniş, büyük. 2.Uzak, mesafesi çok olan.

1.“Şol gin yirde tūruñ.” (V 133b)

2. “Bizden gin yūri didi.” (V 62b)

gizlû: Saklı, açık olmayan.

“Evliyāya gizlū nesne almaz.” (V 96b)

güc: Zor, emek isteyen.

“Bu sözi anlamak delim güc işdür.” (M 12a)

gür: Bereketli, bol.

“Öñünden şöñüñ gür olsun.” (V 122a)

gürbüz: Güçlü, yapılı olan. Gücü her şeye yetebilecek fiziksel yapıya sahip olmak.

“uvvetlü gürbüz er idi.” (V 138a)

güzide: Seçkin, müstesna.

“Raşad ‘ilmi gibi güzide ‘ilimden bir kitāb te‘lif itdüm.” (V 108a)

haber-dār: Haberli, bilgili.

“Çün Zeyneb Hāṭūn haber-dār oldu.” (V 5b)

ḥafıyyeten: Gizlice, gizli bir şekilde.

“... gelüp ḥafıyyeten hurūca icāzet taleb idicek ol vuslaları İbrāhimu’l-Mükerrem Ebu’l-Müslime tapşurdı.” (V 14a)

ḥāl / ḥāl : Durum, vaziyet.

“Danu kāl mülkinde olur, ḥāl mülkinde olmaz.” (M 10b)

“Adım Sa’id degülken cümle müşkil ḥāl iken.” (V 106b)

ḥālet: Hāl, durum.

“Ol naardan buña bir ḥālet yürindi.” (V 89b)

ḥalvet: Yalnız.

“halvet” sözcüğü yalnız kalmak anlamında kullanılmıştır. Ancak buradaki yalnız kalma işi genellikle ibadet etmek için ve dünyadan, dünya nimetlerinden uzak kalmak için yapılan eylemdir. İbadet ve Allah’a yönelme genellikle yalnız şekilde yapılan

eylemlerdir. Dolayısıyla “halvet” sözcüğü de yalnız kalarak Allah’a yönelme anlamında kullanılmıştır. Halvetin tarihi konusunda sûfîlerin delil olarak kabul ettikleri diğer bir olay ise Hz. Peygamberin, Peygamberlikten önce Hira mağarasındaki ibadet ve yaşantısıdır.⁶⁸

Halvet unsurunun tasavvufta oldukça önemli bir yeri vardır. Çünkü Allah’a yönelmek ve ona daha yakın hissetmek için dünyadan bir süre uzaklaşmak gereklidir.

Ancak bu şekilde insan manevî bakımdan yükselebilir. Halvet, kişinin yalnız kalarak halktan uzaklaşıp Rab ile başbaşa kalma ve kendini manevî yükselişe hazırlama olayıdır.⁶⁹

“... seni halvet bulıcağ sen suçsuzluğuna arılığına tanıklık viridi.” (BT 12a)

hamîde: Övülecek.

“Bir gün esnâ-yı şoğbetlerinde Hünkâr varlığınıñ evsâf-ı hamîdelerin fevka’l-hadd beyân eylediler.” (V 84a)

haşmet: Gösteriş, şaşa.

“Hiç bunun gibi haşmetlü salâbetlü kişi gördüğüm yokdur.” (V 60a)

hâzır: Herhangi bir durumun, olayın tamamlanmış olması.

“Pes Kadıncık sür‘atle evine gelüp hâzır bulınandan her ne ise bir sofraya koydı.” (V 42b)

hõr: Yok edici.

“Seni hõr tamuya koyam.” (BT 29b)

hoşnûd: Memnun.

“... kendü bilülerine hoşnûd olmuşlardır.” (M 3a)

hüb: Güzel.

⁶⁸Şirin Ayış, Mehmet, “Semennûdî’de Halvet Anlayışı”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015, 33 (33), ss. 36-56.

⁶⁹Soysaldı, İhsan, “Halvet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, 2007, (19), ss. 235-243.

“Bir ħūb murğ-zār çayır çemen sebze ve āb u revān şöyle ki vaşfa gelmez.” (V 127b)

ıssı: Sıcak.

“Ammā bir gölgelicek dağı olsa ıssı günlerde şafā olıncı.” (V 88a)

ıssuz: Sessiz.

“Köy dağı ıssuz idi.” (V 96a)

igli: Hastalıklı.

“Uĥrā kāfirler Mūsā hakkında eyitdiler kim yavuz iglidür ola.” (BT 10b)

ikāmet: Oturmak.

“Kıble’ye karşı ikāmet eyledi.” (V 103a)

iki pāre: İki parça olmak.

“Sultānum siz nazār itdigüñüz kılıçla Hācim sağa kaştırın iki pāre kıldı didiler.” (V 130b)

imin / ĩmin: Emin, güvenilir.

“... üç dürlü kōrkudan imin kılmak benden uĥrā ...” (BT 15a)

“Tevāzu’lık maķāmı ĩmin ve ferāgatlık yeridür.” (BT 4b)

inkılāb: Değişiklik.

“İnkılāb üzre koma bu çākeri.” (V 144b)

iyi: Olumluluk ifade eden sözcük.

“Nefesin redd itmek iyi olmaz didiler.” (V 117a)

izhār: Görünür.

“.. niçe dürlü velāyet ve kerāmet izhār kıldı.” (V 29a)

ķabar ķabar: Şişkinlik olma durumu.

“Gövdesi şişüp kabbar kabbar oldu.” (V 51a)

ḳadīm: Ezelī, çok eski.

“Ammā Ahī Evrān Sultān ḳadīmi ol şehirde degüldi.” (V 83b)

kār sâz: Kudretle.

“Hâcetin maḳbûl ḳıldı kār sâz.” (V 143b)

ḳarıcaşuḳ: Karışık.

“Ya‘ nī ḳarıcaşuḳdur.” (M 13a)

kārūn: Çok varlıklı.

“İkinci Kārūn mālına söyken di.” (M 7a)

ḳatı: 1.Daha. 2.Dikkatli, iyice, tam olarak, etraflıca. 3.Sert. 4.Sıkı. 5.Şiddetli. 6.Ters. 7.Yoğun, sert, kötü. 8. Aşırı. 9. Çok.

1.“Nola Ahīm ḳatı ra‘ nā olur didi.” (V 88a)

2. “Ḳatı gör bozar durur bil ol kişi.” (V 23a)

3. “Urdılar bünyâdı muḥkem ḳatı berk.” (V 147a)

4.“Aña key muḥkem ḳatı bend urdılar.” (V 16b)

5. “Ve kāfirden ḳatı düşmān İblīs alyehi’l-la‘ ne.” (M 23b)

6. “Bir ḳatı yıl çıkup deryā harekete geldi.” (V 69b)

7. “... kim bireginüñ ḳatı düşmeni olsa andan aña güç yetmese ol daḥı varur.” (BT 20a)

8.“Gice şavuş ḳar iderdi key ḳatı.” (V 16b)

9. “Ammā ḳatı tarīḳ ve ḳaranlıḳdur.” (V 44a)

ḳavī: Güçlü.

“Pes yıl hem şāfīdür hem ḳavīdür.” (M 2a)

kemāl: Olgun, olgunluk.

“Devlet şemsini bulupdı hoş kemāl.” (V 146b)

kengerli: Yabancı.

“Ammā ol yatduqları kengerli yavşanlu yirdür.” (V 67b)

keşik: Sıra, sırayla.

“Bu gün şıgır keşiki bize geldi.” (V 48a)

key: Çok, iyice, gerçekten, sert.

“Yūsuf’ı key üşendürmeyince rāzı olmağıl dedi.” (BT 22b)

kezālik: Aynı şekilde.

“Kezālik anı dağı kesebilmedi.” (V 97b)

kiçi: Küçük.

“... ata ana bir kiçi qarındaşıdır.” (V 2b)

kimyā: Etkileyici.

“Erenlerüñ nazarı kimyādur.” (V 75a)

qoyı: Yoğun.

“Dördünci burun şuyı, qoyıdır.” (M 15b)

qoyu: Yere dönük bir şekilde.

“Yüzin qoyu burağıdı.” (BT 22b)

kūfen: Dağlık.

“Kūfen yirde olsunlar.” (V 113b)

qurı / qurı / quru: 1.Canlılığını yitirmiş. 2.Sert, başka bir nesne olmayan bir yer. 3.Yaş olmayan.

1. “... eline bir yanmış kuru kösegi virüp buyudı.” (V 80b)

2. “Kuru yir oldı.” (V 132b)

3. “Kuruda bir erba‘ın çıkardun.” (V 104b)

kuşūr: Kıt olma.

“Likin ‘aqlında bir miqdār kuşūrı vardı.” (V 107b)

kutlu: Mübārek.

“Zihī kutlu gün diyüp ol çiçekleri direrler.” (M 5a)

lā-tekellūf: Teklifsizce, hemen.

“Pes ol kimse atından inüp lā-tekellūf Kızılca Hālvetden yaña teveccüh eyledi.” (V 60a)

laṭīf: Hoş, iyi, mütenasip, lutfedici.

“Zihī laṭīf kul kim Çalap rahmeti birle yād kıılır.” (M 17b)

laṭīfe: Hoş sözler.

“...laṭīfe ittifāk tefsīr içinde Sāci naḳil eyler.” (BT 16b)

lāzım: Gerekli, lüzumlu.

“Böyle itmek ne lāzım idi didi.” (V 37a)

lerze: Titreme.

“... göricek endāmına lerze düşdi.” (V 97a)

mācerā: Serüven, olay.

“... dağı girü dönüp vāki‘ olan mācerāyı erenlere i‘lām eyledi.” (V 55a)

mā-ḥaşıl: Herkesin istediği gibi.

“Dilegince ‘adl iderdi mā-ḥaşıl.” (V 146b)

ma-ḥāzır: Hazırda olan.

“Daḥı ma-ḥāzırı loḡma getürüp yidiler.” (V 65b)

maḥrūm: Yoksun, herhengi bir şeyden eksik kalmak.

“Kāfirler maḥrūm sen maḡfūr olḡıl.” (BT 3a)

maḡarr: Yerleşmek, bir yere konumlanmak.

“Şehr-i Bālīkesr’de kılsun maḡarr.” (V 142b)

maḡdūr: Elden geldiḡince, var gücüyle.

“Hem ḥuṣūṣla maḡdūrın dirıḡ kılmazdı.” (V 78a)

maḡsūm: Paylaştırılmış veya bölüştürülmüş olan.

“... dahi cümle mahlūkātuñ rızḡların ma‘ lūm ve maḡsūm kıldı” (M 1b)

ma‘ allaq: Muallak. Asılı kalmak.

“Biñ yıl hevāda ma‘ allaq ṭurdı.” (FT 75)

ma‘ an: Birlikte, beraber.

“Ba‘ zısı ma‘ an bi‘ āt ḡabūl itdiler ve ba‘ zısı girü dönüp maḡām-ı meskenlerine gitdiler.” (V 103a)

ma‘ ḡūl: Akla uygun bulunan, mantıklı.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn bu tedbiri ma‘ ḡūl görüp Gülü Ḥanuñ içlisine ol vechile ḡaber bildürdiler.” (V 114a)

ma‘ lūm: Bilmek, bilinen, belli.

“Sizūñ ehl-i velāyet olduḡuñuz ma‘ lūm idi ve sizden kerāmet ister kimesne yoḡıdı.” (V 37a)

ma‘ mūr: 1. Geliştirilmiş. 2. Şen, gayet iyi durumda olan.

1. “Ḥorāsān vilāyetin yirlü yirince ṣaltanat-ı ‘adl ile ma‘ mūr eyledi.” (V 5a)

2. “Anuñ himmeti berekâtında senüñ dünyā ve āhîretüñ ma‘ mūr ola didi.” (V 40b)

ma‘ şüm: Günahsız, savunmasız, saf ve temiz.

“Eger kim bu def‘ a bizüm naazarımıza gelmek murād iderlerse ma‘ şüm göñliyle ve ol şüretle gelsünler.” (V 101b)

maşhara: Rezillik, gülünç durumda olmak, gülmek.

“Pes imdi içüñ dolu kibir, hased, buhl, tama‘, öyke ve ğıybet ve ahaha ve maşharalu.” (M 8b)

matā‘: Durum, vaziyet.

“... ol yaramas tevbesin iken rağbetlü matā‘ şanup ol bî-çün azretine eledür.” (BT 6a)

mazlüm: Masum, zararsız.

“Eger gügercin daı mazlüm on olaydı.” (V 32a)

medyān: Boş yere.

“... ümmetinüñ bir avimdür kim külli ‘ömürlerin her nede medyānda geçürdiler.” (BT 6b)

mehīb: Gösterişli, azametli.

“... ve ‘Oşmān Bigüñ başında bir mehīb ulu tācdur.” (V 125a)

melek-ıā: Melek kız.

“Vatā ki Güvenç Abdāl ol āfītāb-cemāl ve melek-ıāyı göricek kendüden gitdi.” (V 66a)

melekiyye: Melek gibi tertemiz.

“Birisi budur kim burada cismi senüñle oturup şöbet iderken kisve-i ervāı melekiyye girür.” (V 14b)

mel‘ ün: Lanetli.

“İmdi nice olursa olsun bu mel‘ ünı daı öldürürem didi.” (V 81b)

menkūl: Nakledilir.

“Rāviyan-ı ahbārdan menkūldur ki ol vaktin ki ...” (V 53b)

mensūr / menşūrā : Boşa gitmek. Emeklerin boşa çıkması.

“İmdi bu didüğümüz sekiz dürlü nesnenün birisi bir kişide olsa cümle ʔāatı hebāen mensūr olur.” (M 4a)

“... dükeli işlediği amelleri hebāen menşūrā olur.” (M 11a)

me‘zūn: İzinli, izin alan.

“Anlaruñ irşādına tābī‘ ol ve anlardan me‘zūn ol deyü işāre olındı.” (V 11b)

merğūb: Beğenilen.

“Erenler şāhı işbu mu‘tekif olduğıñuz menzil hūb ve merğūbdur.” (V 44a)

merḥūm: Rahmet edilmiş.

“Ve hem ol pādīşāh-ı ālem Tañrı İslām ehlinün ol mu‘teber rūḥların āḫiretde merḥūm ve mağfūr kıldı.” (M 1b)

mervī: Nakledilen.

“Rāviyān-ı ahbārdan mervīdür ki bu vechile mervīdür kim ol ...” (V 110b)

meşğūl: Bir işle uğraşmak. Uğraş durumunda olmak.

“Eger bu odı söyindürmek meşğūl olurısam başarmayaven.” (BT 20b)

meşhūr: Tanınan, bilinen.

“... kırbunda Bulduḫ Çayır dimekle meşhūr bir maḫāma geldiler anda...” (V 133a)

mısmıl: Temiz. Manevi olarak temiz.

“İmdi ḫalāl ve ḫarām mısmıl ve murdār ḫamusı şerī‘ at birle ma‘lūm olur.” (M 2a)

minvāl: Bu şekilde.

“Bu minvāl üzerine ‘ādet itmişlerdi.” (V 56b)

miskîn: Zavallı.

“... bu şehirde ne kadar ‘âlim ve kâmil ve hâfız ve dervîş fuķarā miskîn varısa cümle bir yire cem‘ idelüm.” (V 6a)

miskînlik: Sakinlik.

“Ol şarraf erenlerüñ mübârek nām-ı şerîflerin işidicek miskînlik gösterdi.” (V 65b)

muğtenim: 1. Ganimetlenmek. 2. Isınmak. 3. Rahmetlenmek.

1. “... anuñla muğtenim olup rāhat olsavuz didiler.” (V 98b)

2. “... ve ğarîbler anuñla muğtenim olup rāhat oldılar.” (V 62a)

3. “Nūrı cemālîñüzle muğtenim olalum didi.” (V 73b)

muḥkem: Sıkıca, berk, sağlam, hızlı, iyice.

“... etegine iki eliyle muḥkem yapışup eyitdi.” (V 106a)

muḥtâc: Muhtaç. İhtiyaç duyma durumu.

“Bir gün ḥazrete muḥtâc oldu kim ğuşul eylemek ṭonın çıkardı.” (BT 11a)

muḥtaşar: Sözü kısa kesmek, susmak.

“Ayruķ sözi muḥtaşar kıľup koyunun ğütmege başladı.” (V 64b)

muḥarrab: Şerefli.

“... gerek Rasûl zarılığıla ağladuğın muḥarrab ferîşteler gördiler.” (BT 13a)

mu‘allaķ: Havada durmak.

“Fi’l-ḥāl anı gördiler ki ol sipāhî oturduğı yirden başı üzerine mu‘allaķ yıkıldı.” (V 92b)

mu‘azzam: Büyük. Ebat olarak fazla olan.

“Bir mu‘azzam şehrdür.” (V 65a)

mu‘temed: Güvenilir, itimat edilir.

“İmdi bunı bir niçe mu‘temed kimesnelerle şeyhimüz seyyidimiz nesl-i Resûl Hâcî Bektâş Hünkâr’a gönderüñ.” (V 123b)

muttaşıl: Sürekli, gece gündüz.

“Muttaşıl nazarında dört yüz dānişmend ders alurdı.” (V 94a)

mübāh: Sakıncası olmayan. Mümkün olan.

“Kim hārām olur atında anuñ mübāh.” (V 26a)

mücerred: Manevî olarak.

“Hünkâr Varlığı mücerred tekbîrin... “ (V 34b)

müdām: Gece gündüz.

“Ağlarıdı rûz u şeb anda müdām.” (V 16b)

mühim: Önemli.

“Bir gün nevbet İdrîs’e geldi ve İdrîs’üñ daı bir mühim mesālih-i hāceti vākî olup eyitdi.” (V 48a)

mühmel: Başiboş, değersiz.

“Sultānum bunuñ gibi şāhib-şecā‘at yigidi bir mühmel bî-dîn kâfirüñ söziyle helāk itmek revā degüldür.” (V 123a)

münezzeh: Arınmış, kusursuz.

“Ol münezzeh pâdişāh er-Raım didügi vatın bir gök uş Rasul azından ıdı.” (BT 18a)

müretteb: Düzenlenmiş, dizilmiş.

“Etrāfi mur-zār sebze-zār ve hûb eşcār ile müzeyyen ve müretteb olmuşdı.” (V 3b)

müşevveş: Karışık.

“... gönüñlü müşevveş olmuşlardur.” (M 13a)

müşkil: Zor, zorluk.

“Ol müşkilden hālāş olurlar.” (V 94b)

mütekebbir: Kibirli.

“Gönülleri mütekebbir, cānları müdde’idür.” (M 13a)

mütelevvîn: Çeşit çeşit.

“Gördiler kim mütelevvîn ta‘āmlar ne denlû varısa cümlesinüñ tuzı yok.” (V 98a)

müte‘allik: Bağlı, bağlanan.

“Kendüye müte‘allik olan kullarına kendü başındağı kisvet gibi idüp geydürdi.” (V 125b)

müyessir: Gerçekleşmek.

“Yohsa ol murād müyessir olmaz.” (V 66b)

müzeyyen: Güzel ve iyi.

“Karşudan kırk dāne muhteşem ve müzeyyen big yigitler çıkageldiler.” (V 118a)

nā-bedīd: Su miktarının azalmaya doğru bir vaziyet alması.

“Ol buñar dahı batdı nā-bedīd oldu.” (V 88b)

nā-gāh / nā-gehān: Ansızın, birdenbire.

“Nā-gāh gördiler ki bir erkek eşek dışisini kova getürdi.” (V 107a)

“Nā-gehān bāzāra irişdi.” (V 65a)

nahs: Uğursuz.

“Adıñuz nedür, maķāmuñuz kandedür ve ne nahs kavmsız?” (M 20a)

naķş: Eksik. Miktar olarak az.

“... ol kırkıdan naķş olana abdāluñ birin anuñ yirine qorlar.” (V 15a)

nā-ma‘ lūm: Bilinmeyen.

“Andan muḳaddem nā-ma‘ lūm idi.” (V 131b)

nām-dār: Namlı, şöhretli, tanınan.

“Çün adın bilmek diler ol nām-dār.” (V 19b)

nā-şāyeste: Uygunsuz.

“Zinhār bir dürlü nā-şāyeste hareket itmeñüz.” (V 120b)

nefes: Bir kişinin adına. Metinde evliyaların ve büyük zatların nefesleri onların duaları veya niyetleri olarak ifade edilmiştir.

“Bizüm nefesimüzden anları ḳatımuza gelmege da‘ vet eyle.” (V 32b)

nefis: Çok güzel, muhteşem.

“... bādāmlu nefis çörekler bişirdüp Şulıca Ḳarayük’e toğrı revāne oldu.” (V 93a)

nem-g’in: Hüzünlü, üzüntülü.

“Kevsere batmış veli nem-g’in şuyı.” (V 144a)

nihān: Kimse görmeden, gizlice.

“Olup uçdum ḥalḳ gözinden nihān.” (V 20a)

nihāyetsüz: Sonsuz.

“Kim ol nihāyetsüz rahmet deñizlerin mü ’minlere maḥşüş ḳıla.” (BT 9a)

niḳāb: Örtülü.

“El urup ref’ itdi yüzinden niḳāb.” (V 145a)

nūrānī: Nurlu, parlak.

“Ḥazret-i ‘Alī’nüñ bir nişānı budur kim mübārek elinüñ ayasında maḥbūb yeşil nūrānī ben varıdı.” (V 9b)

‘**abeş:** Boş, haksız.

“İmdi henüz dağı bu deme değin ol ęaryenũ   abeş yire ęavęā ve ęalebeleri eksük olmadı ve olmayısardur.” (V 38a)

  **abeş**: Olmayacak.

“Var sen   abeş sözi ęoy didi.” (V 45b)

  **acāyib** /   **acāyip**: Acayip. Garip, şaşılacak durum, değişik.

“Pes bu ęadar   acāyibler ve ęarāyibler Tańrı teālānuń ...” (M 5b)

“Sultānum   acāyip nefes itmişsiz.” (V 53a)

  **ivan**: Genç, kabadayı.

“Şimdi seni   ivanlar duyarlar.” (V 38a)

  **uķbā**: Velāyet-nāme metninde “el almış” şeklinde düşünölmektedir.

“Yidisiz   uķbālı mā-bākīsi   uķbāsuz.” (V 2b)

  **uryān**: Çıplak.

“Pā-bürehne   uryān oldu.” (V 101b)

öńce / **önce**: Önce, önde olan.

“Üç biń er öńce piyāde sürdiler.” (V 22b)

“Ey Açaķ, bundan önce ģizmetimde ęuşūr bulmazdın...” (V 78b)

öyle: Öyle. O şekilde.

“... meskenet gösterüp öyle cevāp virdi kim bunca dürlü ...” (V 106b)

pā-bürehne: Baştan aşağı.

“Pā-bürehne   uryān oldu.” (V 101b)

pāk: Temiz, arı.

“Öliceķ kendüyi yuyup pāk ide.” (V 146a)

pervāze: Uçarak, havaya doğru yol alarak.

“Kalkuben pervāze cümle göz urur.” (V 19a)

peşīmān / pīshmān: Pişman. Yapılan bir eylemden sonra eylemin yapıp yapılmamasından duyulan kararsızlık.

“Peşīmān yimek kalan ‘ömrümüzü Hāk kulluğına geçürmek, Şafāyıla Merve arasında beñzer.” (M 16b)

“Andan yavuz işine pīshmān olsun.” (BT 24b)

peydā: Görünme, ortaya çıkma, meydana gelme.

“Bi-kudret-i Hüdā ol şā‘ at evliyānuñ velāyetiyle ol kızdān dişilik ālātı gidüp erlik ālātı peydā oldı.” (V 137a)

piyāde: Yaya olarak, yürüyerek.

“Ol gidecek erenlerle dānişmenlerüñ her birisi yaraqların görüp piyāde Monlanuñ öñine düşdiler.” (V 99b)

rağbet: İyi.

“Göz yaşıyla şuvarurısa utanmadın ol yaramas tevbesin iken rağbetlü maṭā‘ şanup ol bī-çün ḥazretine eledür.” (BT 6a)

rāst: 1. Denk gelmek. 2. Doğru olmak, doğru durmak. 3. Sağlam olma.

1. “Rāst ol tāriḥe münāsib geldi.” (V 69b)

2. “Masrası elinde hem rāst iy ulu.” (V 147b)

3. “Rāst meşrebleri ve silsileleri Muḥammed ‘Alī’ye çıkar.” (V 28b)

resme: Bu şekilde, bunun gibi.

“Zirā bu resme olan kimesne tehī degüldür.” (V 3b)

sābık: Önce, önceki gibi, eski.

“Üslubı sābık üzere oturdılar.” (V 76b)

şābit: 1.Yazılmak. 2.Belirli bir yeri olan.

1.“Maḫşūd şevāb olduğdan sonra anuñ dīvān-ı a‘ māline şābit olmuştur.” (V 54b)

2. “Biz daḫı eyledüğümüz ḫavlede şābit-ḫademüz didi.” (V 112a)

sākin: 1.Durgun. 2.Hareket ve kımıldamanın olmaması. 3. Sessiz.

1.“Ḥalā şimdi Ḳaradeñiz sākin olduğı vaktin Saltuḡuñ seccādesi yürüdüğü yir ma‘ lūm āşikāre görünür.” (V 75b)

2. “İmdi meger senüñ du‘ āñ berekātından ağlamaḫlığı sākin oldu.” (M 3a)

3. “Sākin oldu itmedi kimseye ses.” (V 19a)

şalābet: Dayanıklı, güçlü, sağlam.

“Vezīrlər gördiler kim ḫadd ü kāmēt ḫuvvet şalābet issi bir maḫbūb nev-cevāndur.” (V 123a)

sa‘ ādet: Devletle.

“Andan vedā‘ idüp Türkistān mülkinde āsitāne-i şerīflerine gelüp sa‘ ādetle ḫarār eylediler.” (V 14a)

şaruşın: Beyaz tenli.

“Ammā bir şaruşın hūb şüretlü kimesne oturur ilerü gelüp eline ve ayaḡına düşdiler.” (V 129a)

şavuk: Soğuk. İklimsel açıdan sıcak olmama durumu.

“Gice şavuk ḫar iderdi key ḫatı.” (V 16b)

sehv: Yanlış, hata, günah.

“Sehvümi baḡışlayup eyle kerem.” (V 145a)

ser-çeşme: Baş, öncü.

“Bildiler ki Rūm erenlerinüñ serveri ve ser-çeşmesi Ḥācı Bektāş-ı Velī Ḥazretlerinüñ ḫalīfelerindendür.” (V 139a)

ser-firāz: Başı yukarda.

“Bir niçe gün anda tırdı ser-firāz.” (V 26b)

ser-te-ser: Baştan başa.

“Didi ma‘ lümdur işiñüz ser-te-ser.” (V 23b)

şırça: Billur.

“Bir ulu dergāh fuşūşkārılığa gök şırça ile bezenmiş perdeler aşılmış.” (BT 16a)

şom: Sert, yoğun.

“Bu deme degin yirüñ қа‘ rında қайnayup şom taş olmışdur.” (V 53a)

şovıǵ / şovuǵ / şovuķ: Soğuk. Isı düşüklüğü.

“Bir gün yine halifeler ve dervişler ittifaķ idüp Hünkār Varlığı’na Qarayük’üñ şovıǵından şikāyet eylediler.” (V 61a)

“Ol cem‘ olan müridler ve muħibbler Qarayük’üñ şovuǵından rencide olup murād eylediler ki Hünkār Ululıǵı’na bir vechile i‘ lām ideler.” (V 61a)

“Haķķ’a giden haķķ uǵrum haķķ içün bu yirden yüce ve bu yirden şovuķ bir yir daǵı olaydı.” (V 61b)

suçsuz: Hatasız.

“... seni ħalvet bulıcaķ sen suçsuzlıduǵıña arılıǵıña tanuķlıķ virdi.” (BT 12a)

şulu: Su açısından mevcut olan.

“Meger kim ol vaķt Qarayük’üñ öte cānibi otlu şulu çayırly ve çamurlu yirler idi.” (V 44a)

şuşuz: Su bakımından az miktarda olan.

“Baǵ u baǵçe şuşuz yirde olmaz didiler.” (V 129b)

şusuzluķ: Su miktarının az olması durumu.

“Zîrâ şusuzluk yir idi.” (V 136a)

şübüt: Kesinlik kazanmak.

“... ziyâret eyledükde şekk şübhe tarh olup şübüt buldı.” (V 73b)

süriyü: Sürükleyerek.

“Süriyü Sultân hâzretine getürdiler.” (BT 7a)

şeb-hûn: Ansızın, birdenbire.

“Pes Gündüz Alp dağı ‘Oşmân’ı tecessüs idüp bir köyde ğâfil yaturken şeb-hûn eyledi.” (V 123a)

şerîf: Şerefli, şeref ve onur sahibi.

“Ol şerîf-i muvâzi‘lerüñ her birinde bir nişân koyup niçe dürlü velâyet ve kerâmet gösterdi.” (V 30a)

şikestlik: Bozguna uğrama durumu.

“Âl-i ‘Oşmân içinde olan ‘askere şikestlik vâki‘ olmadı.” (V 126a)

şimdilik: Şu anlık.

“Şimdilik bu maķâmda i‘tikâf niyetin itmişizdür.” (V 42b)

şöyle: Şu şekilde, öyle.

“Ve dağı şöyle bilgil kim her kim namâzı kılmasa dîni yokdur.” (FT 71)

şûr: İyilikle, güzellikle.

“Geldi söyledi teküre şûr sevâb.” (V 24a)

taķdîr: O durumda, o noktada.

“Hâlâ sizden baña yoldaş olmaduğı taķdîrce elbetde ben aña varmayınca olmazum.” (V 99a)

tamâmet: Tam olarak.

“Mu‘ tekīd oldu tamāmet bī-kušūr.” (V 24b)

ta‘ cīl: 1.Acil, hemen. 2.Aceleyle.

“Böyle ta‘ cīl işüñ nedür ki yemiş yimeyüp gitmege iversin didi.” (V 81a)

“Pādişāh ta‘ cīlile gelüp gördi kim Hoy Ata şanemleri yakmış.” (V 115a)

tāze: 1. Bayatlamamış ve solmamış olan, yeniliğini yitirmemiş olan. (meyve, sebze vb)
2. Kurumamış, saflığını ve özelliğini yitirmemiş şekilde.

1.“Ayağ üzerine kalkıcağ mübārek eteklerinden bir dāne tāze nefīs Hindüstān xozi düşdi.” (V 37a)

2.“Henüz tāze тұrur.” (V 96a)

tecellī: Görünme, zühūr etme, belirme ve ortaya çıkma.

“Aşağadan ma‘ rifet nūrı yuğarudan Hāğ Tecellīsi nūrı ola.” (BT 25b)

tefriğa: Parçalanmak. Bir gurubun üyelerinin dağılması.

“... fevt olıcağ Oğuz Cemā‘ ati tefriğa buldılar.” (V 120a)

tehī: Boş, boşuna, anlamsız.

“Zīrā bu resme olan kimesne tehī degüldür.” (V 3b)

tehī-dest: Eli boş. Maddī veya manevī olarak elinde bir şey olmayan.

“Fıkr itdi kim erenler nazarına tehī-dest varmağ revā degüldür.” (V 91b)

tek: Yalnız.

“Tek ve tenhā kimse yok.” (V 29a)

tekellüf: Zahmetli.

“Tekellüf birle dirilürsin.” (V 94a)

temennāsız: Saygısızca, saygı olgusunun yitirilmesi.

“Çok haṭā kıldum temennāsız nidem.” (V 145a)

temiz: Düzgün, sağlam.

“Müşkilüñ aşān ola işüñ temiz.” (V 146a)

tenhā: Yalnız, tek, ıssız.

“Tek ve tenhā gitdi.” (V 104a)

tenhāca: Yalnızca.

“Bir gün tenhāca şucuğaz ılıdup eyitdüm.” (V 71a)

tesliye-i tarīk : 1.Nezaketle, kibarlıkla. 2.Yoluyla, vasıtasıyla.

1.“Ol erenler Hācim Sultānuñ bu vechile hurūşa geldügin göricek tesliye-i tarīk ile hāl nedür?” (V 133a)

2. “Söz açup Hünkār varlığına tesliye-i tarīkle eyitdiler.” (V 33a)

teşvīş: Karışıklık, karmaşa.

“Göñüllerinde dünyā teşvīşi olıcağ dillerinde dağı dünyā kelecisi ola.” (BT 27b)

tevaḳḳuf: Durmak, ara vermek.

“Hiçbir şā‘ at tevaḳḳuf eylemedi.” (V 117a)

ṭahūr: Tertemiz.

“Birisi baldan birisi südden birisi şudan birisi şarāben ṭahūrdan nice kim ḳubbeyi yörendi.” (BT 19a)

ṭatlu: Tatlı, lezzetli.

“Eger bunlaruñ birisi yedi deñiz şuyına degürse yedi cümlesi şekerden dağı ṭatlu olayıdı.” (BT 25b)

ṭoğrı / ṭoğru : 1. Düzgün, düzgün bir şekilde. 2. Yön bakımından düz olan. 3. Düzgün, edepli ve doğru olan.

1.“Ya‘ nī bizi ṭoğrı yola ḳulağuzla.” (FT 72)

2. "... birle  o ru Sinabu   stinden  arade iz ken rına geldi." (V 75b)

3. "Yorı imdi iki bir dime  o ru yola varma da biz  a na  ulavuz z didi." (V 75b)

 ok: Karnı doymu . A lık hissinin gitmesi sonucu olu an durum.

"Ta rı dostları bir g n  ok ve iki g n a  gezerler." (M 8b)

 u y n: Ta mak. Su miktarının olması gerekenden fazla olması.

"Da ı bu  ızılıрма  ki biz m ya ınımızdadur  u y nunda bulanu   a kın a arken bu vil yet  n  alkından anu  adın bilenler  a ırurlar." (V 94b)

 u : Takılmak, bir noktaya sabitlenmek.

"N -g h   nk r' n hay  yirlerine g zi  u  oldu." (V 50b)

 uzlu: Tuz miktarı yerinde olan.

"... ve kelecisi  uzlu ve la if s zl  ve g ler y zl  ..." (M 1b)

 uzsuz: Tuz miktarı eksik olan.

"Ol  aryede ne de l   a' m bi  rdilerse hem  uzsuz eylediler." (V 96b)

uc: Durum, vaziyet.

"Ve eger istemekl kleri ve inanma lı ları riy y la olursa  o n ucu ser-gerd n olurlar." (M 9a)

v fir:  ok bol, bereketli.

"Ol  adar d ne pi  r v fir  a' m." (V 142b)

v  ı' a: Olay, hadise.

"B t n ' leminde bir  ar 'ib v  ı' a g rd m." (V 40b)

varma: Gitme durumu, ula ma durumu.

"Men m eve varmalu bir  izmet m d  di." (V 44b)

v  ıl: Kavuşmak, ula mak.

“Aşlına vāşıl idüñ.” (V 56a)

vīrān: Yıkık dökük.

“Yaķın zamānda ol ağacı kesdüren kimesne fevt oldı ve ol ev yıkıldı vīrān oldı.” (V 88b)

yağlı / yağlu: Yağ miktarı bakımından zengin.

“Beyāz buğday unundan ā‘ lā yağlı za‘ ferānlu bādāmlu nefīs çörekler bişürdüp Şulıca Karayük’e toğru revāne oldı.” (V 93a)

“... olınan gibi vālidesine yağlı za‘ ferānlu bādāmlu çörekler bişürüp getürürdi.” (V 93b)

yağşı: Güzel, iyi.

“Didi şimdi itdiñüz yağşı fikir.” (V 22b)

yalın: Çıplak, giyecek olmayan.

“Baş açuķ yalın ayak yürür.” (V 101b)

yarı / yaru : 1. İkiye ayrılan. 2. Kısım olarak ayrılmış olan.

1.“... yarısına deġin şaneme yalvardı.” (BT 23a)

2.“Yarusında ķan yarusında yıl olur.” (M 22a)

yarım: İkiye ayrılmış.

“Şarāy ıssı çün bu sözi işitdise yarım arpa etmegın virdiler.” (BT 16a)

yaruğ: Aralık, boşluk.

“Bir uğrı yoldan geçeriken bağçe ķapısı yaruğundan baķdı.” (BT 7a)

yayan: Yaya olarak. Yürüyerek.

“... elinde bir ilan dervişler öñince yayan bu heybetle hemān ‘ Aliler Beleni’nden çıķa geldi.” (V 72b)

yegāne: Tek, biricik.

“Şa‘y ile tamām nasīb şunulmuş yegāne server idi.” (V 138a)

yıllık / yılluk : Yıllık. Yıl olarak süre geçmiş olan.

“Yıllık küfri bir kez Allāh er-Raḥmān er-Raḥīm dirise aña cevāp gelür.” (BT 23b)

“Pes taşarruf eyledük yetmiş yılluk kāl u kıl da‘vīyi bir şāat münācāt ile berāber geldi.” (M 7a)

yirince: Yeri geldiğinde.

“Horāsān vilāyetin yirlü yirince şalṭanat-ı ‘adl ile ma‘mūr eyledi.” (V 5a)

yumuşak: Sert olmayan. Dokunulduğunda sert olmama durumu.

“Yerlerini öyle yumuşak ederdı ki şoyunur üzerinde yuvarlanır, vücuduña baṭan şeyi bulur, atardı.” (V 78b)

yügrük: Hızlı, çabuk.

“Buyurdı kim atuñ yügrüg kılıcuñ keskün olsun.” (V 122a)

yügürü: Koşarak.

“İzzet idüp qarşu ṭurdı yügürü.” (V 19b)

zāhir: Görünen, ortaya çıkan, beliren.

“... ṭuyarısa zāhir oldur kim nesne demeye bir gün fırsat buldı.” (BT 7a)

zaḥm: Yaralanmak.

“Eski Hışar’da cengi derken bu yidi gāziye zaḥm irdi.” (V 131b)

za‘if: Zayıf, güçsüz.

“Bu za‘ife kıl ‘ināyet şefkati.” (V 26a)

zarāfet: Zarif.

“... kim bular ‘ömürlerin zarāfetin olmayası ve yañlış işlerde geçürdiler.” (BT 4b)

zāyī: Boş. Boşa çıkma.

“... bu dānelerün her birinden bir evlādımız zūhūr ide zāyī olmaya.” (V 53b)

zebūn: Güçsüz, zayıf.

“Ceng idüben kāfiri kıla zebūn.” (V 18a)

zinde: Canlı, diri.

“Kayırmaz eylügüm nefesimüz zinde kıl didi.” (V 118b)

ziyānlu: Zararlı.

“İmdi yigregi oldur ki biz dağı seni ziyānlu itmeyevüz.” (V 74a)

zūhūr: Görünür. Ortaya çıkan şekilde.

“Dağı müddet-i ḥaml zūhūrunda evliyāya bir nesnecük adayıp vireler.” (V 53b)

2.2.12.2. Rahatlık-Refah Durumu Bildiren Adlar

āsān: Kolay.

“... kullarınıñ şiddeti maḥallinde mededine irüp müşkillerin āsān idiviresin.” (V 60b)

esen: Rahat, sağlıklı.

“Ger bu derdden kırtarursañ şağ esen.” (V 147b)

felāḥ: Kurtuluş.

“Didi münkir olana devlet felāḥ.” (V 26a)

geñez: Kolay.

“Bulara geñez gösterüb tiz geçürmek benden...” (BT 15a)

ķolay: Basit.

“Ne ķolayın söyler.” (V 132b)

rāḥat: Ferah olma, sıkıntılı bir durumun olmaması.

“Ādem rāḥat oldu.” (M 20a)

rāst: Uzanmak, rahat etmek.

“Daḥı Hünkār Varlığı ol taşuñ üzerine yatup bir miḳdār rāst rāḥat eyledi.” (V 103b)

ri‘āyet: Rahatlatmak.

“Her kim gelüp ne dirse anuñ ḳalbin ri‘āyet itmekçün elbette sözine itā‘at iderdi.” (V 116b)

sākin: Rahat.

“Sākin ol atına binüp gidiser.” (V 142a)

selāmet: Salim, esenlik.

“Şağ selāmet eyleyüben ol eri.” (V 22a)

taşlıg: Huzur.

“Siz tā‘ifenüñ elinden gör ki nice taşlıgımız gitdi.” (V 55a)

2.2.12.3. Aynılık, Benzerlik Durumu Bildiren Adlar

aḳrān: Yaşıt, emsal.

“Tamām leşkerüñde anlaruñ aḳrānı kimesne yoḳdur.” (V 121a)

‘**alevî:** Aleve benzeyen.

“Rāvîler şöyle rivāyet iderler ki bir gün ikindi vaḳtinde bir hūb şüretlü nefesi sîretlü ‘alevî saçlu yeşil ḳamçılı ‘azîz bir boz ata binmiş erenlerüñ āsitānesi öñine çıḳa geldi.” (V 60a)

‘**aynî:** Aynen.

““Aynıyla seni şalıḳ virdi.” (V 66a)

bir: Aynı, aynı derecede.

“Anı bir aradalığa ḳodı.” (BT 5a)

fulān: Ve benzeri anlamında kullanılan sözcük.

“Fulān gün bağçe kapusından baḳdum.” (BT 7b)

mişāl: Benzer, gibi, örnek.

“Ol dem seccāde bir keştī mişāl ḥareket idüp Gürcistān tarafından yaña revāne oldı.” (V 75b)

naẓīr: Benzer.

“Bu sözüñ naẓīrin istedüm.” (BT 10b)

nev‘a: Bu çeşit, buna benzer.

“Hiçbir kimesne bu nev‘a altun boğa gördügi yoḳdur.” (V 138b)

2.2.12.4. Hijyen Durumu Bildiren Adlar

arī: Temiz, saf.

“Arı geymekdür ve arı yemekdür.” (M 9b)

murdār: Kirli, temiz olmayan.

“Ārifüñ içinde murdār nesne eglenmez ve hem şuyun aşlı yaşıl gevherdendür ve gevher aşlı Çalap Tañrı’nuñ ḳudretindendür.” (M 4a)

şāf / şāfi : Temiz, arı.

“Ḳalbüñi şāf‘imāret eylegil.” (V 145b)

“Evvel şāfi şu.” (M 15b)

ṭahāretsüz: Temizlenmek.

“Hergiz ṭahāretsüz yire basmazdı.” (V 11a)

ṭahūr: Tertemiz.

“Birisi baldan birisi südden birisi şudan birisi şarāben ṭahūrdan nice kim ḳubbeyi yörendi.” (BT 19a)

2.2.12.5. Doluluk-Boşluk Durumu Bildiren Adlar

boş: İçinde herhangi bir eşya olmayan.

“Boş elleriyle hâzrete varurlar.” (BT 6b)

hālî: Boş.

“Menzil dahı hālî kaldı.” (V 115a)

hebāen: Boş.

“İmdi bu didüğümüz sekiz dürlü nesnenüñ birisi bir kişide olsa cümle t̄aatı hebāen mensūr olur.” (M 4a)

pür: Doluluk.

“Bi-ḳudret-i Hüdā erenlerüñ mübārek nuṭḳıyla ol ardıcüñ cümle pür ve budagı egilüp ḳibleye ḳarşu bir hayme mişāli oldu.” (V 39a)

ṭolu: Dolu. Dolu durumda olmak.

“Gördi bardağı bütün şuyı ṭolu.” (V 147b)

ṭoptolu: Aşırı dolu olmak.

“Ṭoptolu ol dem Monla Sa‘ dü‘ d-din’e bir ḫālet yürindi.” (V 103a)

2.2.12.6. Var Olma Durumu Bildiren Adlar

āşikār: Görünmek, belli olmak.

“İlerü gelüp gördiler kim Şulıca Ḳarayük Ḳızılca Ḳalvet āşikār oldu.” (V 67b)

mevcūd: Var olma.

“Gördiler kim zıkr olunan ben Ḥazret-i Ḥünkār’uñ mübārek cebininde mevcūd olmış fi’l-cümle elin öpüp ‘özü ve niyāz eylediler.” (V 10a)

var: Mevcut.

“Daḳı bir ḡālib dostuñuz var.” (BT 20a)

varlıḡ / varluḡ / varluḳ: Var olma durumu.

“Ve hem âriflerüñ hâlleri cümle varlığa değşirülmekdür.” (M 4a)

“Nitekim Çalap cümle nesnenüñ varluğın Qur‘ân içinde yād kıldı.” (M 2a)

“Varlık yokluk birdür.” (M 10b)

2.2.12.7. Uzaklaşma/Ayrılma-Yokluk Durumu Bildiren Adlar

fırāk: Ayrılık.

“Dā‘ imā hasretinden ağlañ.” (BT 10a)

fırkat: Ayrılma durumu.

“Naql idesin biz çekevüz fırkatüñ.” (V 142b)

ğayb: Yokluk.

“Aşlın nesebin mevlüdin mekân-ı aşliyyesin kimse bilmez ğayb erenlerindendür.” (V 84a)

hiç / hiçbir: Var olmamayı gösteren, yokluk belirten bir sözcük.

“Hiç şek yok.” (BT 12a)

“Haķ Te‘ālā baña iki nūr virdi kim hiçbir peygambere virmedi.” (M 16b)

nef: Hiçbir şey.

“Bildük ki elinden nef gelmez.” (V 115b)

ref: Ortadan kaldırmak.

“Üstümüzden ref ide bu zulmeti.” (V 23b)

taķvā: Kötülüklerden kaçınmak.

“... zühd taķvā a‘ māl-i sālihiyye meşğül oldılar.” (V 11a)

talāk: Boşanma.

“Avratuma talāk vāki‘ olsun.” (V 99b)

tarh: Bırakmak, gitmek.

“Ziyāret eyledükde şekk şübhe tarh olup sübüt buldı.” (V 73b)

terk: Bırakma.

“Hāliyā sözden terk yok.” (M 21b)

vedā‘: Ayrılık.

“Ol kişi Hünkār’uñ elin öpüp vedā‘ eyledi.” (V 72a)

yoğ / yok: Yok. Var olmayan.

“Ol vaqtin çok ev yoğıdı.” (V 48a)

“Hiç şek yok.” (BT 12a)

yokluk: Var olmama durumu.

“Varlık yokluk birdür.” (M 10b)

zā’il: Yok.

“Ol toğanı inerken kapup öyle muhkem şıkdı kim ‘aqlı zā’il oldı.” (V 32a)

2.2.12.8. Uygunluk-Yakınlık Durumu Bildiren Adlar

erzānī: Lāyık.

“Kim saña erzānī görmeye hayāt.” (V 142b)

gereg / gerek : 1. Uygun olur şekilde. 2. Lazım.

1. “Beni geregi gibi hoş tutardıñ.” (V 78b)

2. “Gerek kim perdeyi götürem bulara cemālüm gösterem.” (BT 21b)

hāk: Uygunluk.

“...Hāk bilse namāz kılsa Hāk Te‘ālā tamuyıla anuñ arasında yitmiş biñ rahmet perdesin kıla.” (FT 73)

lāyık: Uygun, yaraşır.

“Elbette ‘aťası ‘āşilere dergāhına lāyık olısar Qur‘ān’dur.” (BT 16b)

liyākat: Uygunluk, lāyıklık.

“Bu liyākatle destürsüz ḥalāvetsiz.” (V 51b)

maḥall: Uygun.

“Andan daḥı yevmü’l-ḳıst alursañuz maḥall ve münāsibdür.” (V 87a)

muwāfiḳ: Uygun.

“Aḳla muwāfiḳ geldi ve geleni ve gideni añladı.” (M 12a)

münāsib: 1. Uygun. 2. Denk gelmek, tesadüf.

1. “Andan daḥı yevmü’l-ḳıst alursañuz maḥall ve münāsibdür.” (V 87a)

2. “Rāst ol tāriḥe münāsib geldi.” (V 69b)

onat: Uygun, lāyıkıyla.

“Bārī onat teftiṣ idebilür misiñ?” (V 89b)

aḥbāb: Dost.

“Evlādına aṣḥābına aḥbābına etbā‘ına selām olsun.” (V 2a)

dost: Yakın arkadaş.

“İy ‘aşıḳlar Allāh diñ kim aḡyār zaḥmetinden dostı dostı ḳavıṣsuñ.” (BT 3b)

hem-rāh: Yoldaş.

“Monla’yı yalıñuz olmasun diyü hem-rāh olduḳ.” (V 99b)

‘**ibrīḥ-dār:** Yoldaş.

“Hem erenlerüñ ‘ibrīḥ-dārıydı.” (V 128a)

ḳonşılıḡ: Komşuluk. Yanında olma.

“Ḳonşılıḡında bir alacuḡı varımıṣ.” (BT 20b)

ḳoñṣu: Komşu. Bir evde yaşıyan kimsenin yakınında oturan kişiler.

“Koñşularda daħı ne etmek ve ne un bulundı.” (V 56b)

yār / yārān / yāren : Arkadaş, dost.

“El açup Haqq’a du‘ ā kıldı iy yār.” (V 26a)

“Ol kimesne yārānlarından bu kelīmātı işidicek fi’l-hāl koyunından dört yüz dörder boynuzlı қоç qurbān üründüleyüp önine қatdı.” (V 116b)

“Cümle yārenlerin қatına cem‘ idüp eyitdi.” (V 116a)

yoldaş: Yol arkadaşı, arkadaş.

“Her қande iseñ biz şaña yoldaşuz didi.” (V 75b)

2.2.12.9. Üstünlük Durumu Bildiren Adlar

ğalebe: 1. Üstün gelmek. 2. Tartışma, münākaşa.

1.“Bu ğavğa ve bu ğalebe didi.” (V 109a)

2.“Hemān Hażret-i Hünkār’uñ ol tır-endāz nefeslerinden öyle geldi kim ‘abeş yire ğavğa ve ğalebeden қurtulmayasız.” (V 38a)

ğālib: Üstün.

“Daқı bir ğālib dostuñuz var.” (BT 20a)

2.2.12.10. Kalıcılık-Devamlılık-Geçicilik Durumu Bildiren Adlar

beķā: Devamlılık, kalıcı olma.

“Hem beķā mülkinde hoş vaған дutar.” (V 143a)

fenā: Fani, geçici.

“Şimden şoñra biz fenā dārında қоқ eglenmeyüp ahrete naқl iderüz.” (V 28b)

mücessel: Devam etmek.

“Elli yıl olup mücessel tekye-dār.” (V 142a)

şürū‘: Devam etmek.

“Erenlerüñ hıdmetine şürü‘ itdi.” (V 71b)

2.2.12.11. Karşıtlık Durumu Bildiren Adlar

muḥālefet: İtiraz, karşı.

“Muḥālefet eyledük.” (V 32b)

muḥalif: Ters yön.

“Ḥattā deñizüñ ötesine varıcaḵ rüzgār muḥalif oldı.” (V 69b)

muḵābil: Karşı durmak.

“Daḥı her ne cānibe kim ‘azm iderse kimesne aña muḵābil olmaya didi.” (V 108b)

2.2.12.12. Özgünlük Durumu Bildiren Adlar

maḥşüş: Has, özgü.

“Ammā kıyāmet günü olduḵtan bir ḥāle gele kim ol nihāyetsüz raḥmet deñizlerin mü‘ minlere maḥşüş kıla.” (BT 9a)

2.2.12.13. Tekrar Durumu Bildiren Adlar

giri / girü: 1. Geri. Tekrar. 2. Geri. Sonra. 3. Geri. Kadar.

1.“Tā kim Ḥicāz’dan giri dönüp Horāsān’a yaḫın gelicek cümle Nişābūr ḥalkı Şeyḫ Loḵmān Perende’ye ḥacc ḵutlulayı karşı çıktılar.” (V 9a)

1.“Girü ḵavşura.” (BT 10a)

2. “Andan girü ne dilleri senüñ sözüñe lāyık ola.” (BT 27b)

3.“Dün yarusından girü Şamed’e yalvardı.” (BT 23a)

maḥall: Yine.

“Ammā ol maḥallde bulmadı.” (V 96a)

mükerrer: Tekrar tekrar.

“Erenlerüñ mükerrer şafā-naḵar himmetin almış kimse idi.” (V 130b)

tekrār: Yineleme.

“Hācī Bektāş medhîni tekrār ider.” (V 20b)

yine: Tekrar, yeniden.

“Yine başlayup elḥamdülillāhi ya‘ nī şükür Tañrı’ya.” (FT 72)

2.2.12.14. Düzen-İntizam Durumu Bildiren Adlar

nevbet: 1. Sıra. 2. Nöbet sırası.

1. “Bugün nevbet İdris’ün idi.” (V 48b)

2. “Oğlı Yūsuf Bālī’ye ire nevbeti.” (V 142a)

şāf: 1. Dizi. 2. Sıra.

1. “Yitmiş kat şāf turdı Rūm Erenleri.” (V 144a)

2. “Çün ki şāfdan şofra kalkdı ol zamān.” (V 18a)

tertīb: Düzen.

“Gördiler kim seccādeleri ‘ale’t-tertīb Hünkār varlığınıñ nazarına döşenmiş ve yine ol tertīb üzere kim meclis olıcağ öyle oturlardı.” (V 32b)

toğrı: Düzgün.

“Ya‘ ni bizi toğrı yola kulağuzla.” (FT 72)

2.2.13. Ruhsal ve Duygusal Durum Bildiren Adlar

2.2.13.1. Psikoloji Bildiren Adlar

zamīr: İç. Manevī düşünce.

“Zamīrile hemān oldur diyüp pençesin açdı.” (V 32a)

2.2.13.2. Sıkıntı Bildiren Adlar

‘azāb: Sıkıntı, işkence, eziyet.

“Azrā‘ yil ‘azāb feriştelere buyursun.” (BT 16a)

belā: Sıkıntı, zorluk.

“Ol taşu birkaç gün kendüzünde götürgil kim ol taşları illā bunlara belā kıluram.” (BT 11a)

buñ: Sıkıntı, üzüntü.

“Ve muhibb ol şarrāfdur kim buñ deminde anuñ mededine irişdük.” (V 68a)

cefā: Sıkıntı.

“İmdi dost dosta cefā kılmak nite revā ola.” (M 5b)

cevr: Eziyet.

“Erenler kırk yıldur ki men ol kaçığıuñ cevrin çekerüm.” (V 55b)

derd / dert: Sıkıntı.

“Ger bu derdden kırtarursañ sağ esen.” (V 147b)

“Bu dertden kırtılsun.” (V 54a)

ğam: Sıkıntı.

“Ğam degül eylügüm.” (V 119a)

hapis / haps: Tutsaklık.

“Yidi yıl hapisde kaldı ol hümām.” (V 16b)

“Mervā’nuñ hapsinde iken Ebu’l-Müslim-i Mervī gelüp ...” (V 14a)

ķayd: Sıkıntı.

“Size odun ķaydın daķı görelüm.” (V 61b)

maħbūs: Tutsak edilmiş, hapsedilmiş.

“Maħbūsı habsden ıtlāk itmedi.” (V 116a)

minnet: Sıkıntı.

“Cümlesine inanub, şükr idüp minnet kılmak gerek.” (M 15a)

muşallat: Başına dert olmak.

“Yā bu ne işdür ki bir kimseyi üzerimüze muşallat itmişsiz.” (V 123a)

mużāyaqa: Sıkıntı, darlık.

“Kerem-i luţfından bize bir miqdār buğday gönderse bu mużāyaqadan ħalāş olup kifāf ideydük.” (V 79b)

muzī: Eziyet etmek.

“Muzī olmak gerekmez.” (V 90b)

mükedder: Perişan olmak, kötü duruma düşmek.

“Zīrā tuzsuzluğdan ħālimüz mükedder olmuşdur.” (V 96b)

nevmīd: Ümitsiz.

“Eger kendüzünüz bilmedünüzse bu kapu nevmīd kapusıdır.” (M 9a)

pas: Gönülde bulunan sıkıntı.

“Cāhiller göñülleri pasın silmez.” (V 126a)

renc: 1. Eziyet. 2. Eziyet çektirmek.

1. “Çekmeyen kim dünyāda renc ü ‘ anā.” (V 142a)

2. “Meni renc idüp boğazlamak isterler.” (V 130a)

zaḥmet: Sıkıntı, zorluk, eziyet.

“Sultānum her ne deñlü zaḥmet ise gel.” (V 137b)

zulm: İşkence, eziyet.

“Kāfirün kır bağrını baş eylegil.” (V 15b)

2.2.13.3. Üzüntü-Hüzün Bildiren Adlar

āh: Derin üzüntü hissedilen durumda feryat etmek.

“Ḥazret-i İmām ol şerbeti göricek āh idüp eyitdi.” (V 4a)

efġān: Feryatlar.

“Böyle diyüp eyledi efġān u zār.” (V 19b)

el-amān: Aman. Feryat edilen anda söylenen söz.

“Nāliš idüp didi anlar el-amān.” (V 23b)

feryād: Figān.

“Bī-çāre ‘āšī feryād kıla.” (BT 8a)

figān: Feryat, inleme.

“Bedahşān kāfırları kıldı figān.” (V 23a)

giryān: Ağlama.

“Çün kim Zeyneb Hāṭūn Sultān İbrāhim’ün bu resme giryān olduġın göricek özi göyinüp eyitdi.” (V 5b)

ḥayf: Yazıklar olsun anlamında söylenen söz.

“Fā’ide itmez kimseye ḥayf ola vāy.” (V 18b)

ḫahr: Fazlaca üzüntü, keder.

“Ol vaḳt erenlerün ḫahr şıfātından bir tır-endāz nefes gelüp eyitdi.” (V 51a)

maḥzūn: Hüzünlü.

“Pes Mūsāyü’s-Sānī maḥzūn olup eyitdi.” (V 4a)

mātem: Yas.

“... İmām Hüseyin Velī’nün mātemi bizüm üzerimizde olsun.” (V 132a)

melūl: Üzülmek.

“Ol ‘avratuñ bunuñ gibi bed-fi’ linden mübārek ḥāṭırları melūl olup eyitdi.” (V 55a)

nāliš: Ağlamak, inlemek.

“Nāliš idüp didi anlar el-amān.” (V 23b)

nem-gīn: Üzülmek.

“Lā-yemut um dide nem-gīn olmasun.” (V 142b)

perīṣān: İncinmek.

“Bu hālden ötüri Mūsā-yı Sānī Ḥazreti’nün mübārek ḥātırı ġāyet perīṣān olmışdı.” (V 3a)

rencīde: İncitme, kırmak.

“Ḥünkār Varlığı seyrāne geldikçe erenleri bi-ḥuzūr idüp rencīde iderdi.” (V 62b)

riḳḳat: Üzülmek.

“Riḳḳat idüp ziyāde ağladı.” (FT 73)

yās: Ölen kişinin ardından duyulan üzüntü.

“Men giderüm tūtma yās doḳundurur.” (V 141b)

2.2.13.4. Korku-Kaygı Bildiren Adlar

endişe: Düşünce, kaygı.

“Anı endişe kılmaz mısın?” (BT 28a)

ġuşṣa: Endişelenmek, tasalanmak, üzülmek.

“Çekdiler ġuşṣa yiyüp içmediler.” (V 21a)

ḥavf: Korku.

“... ve ḥavf ve recā manzarların tevekkül ve ma‘rifet deñizi ve şabūr bāġçesindin yaña açsun.” (BT 24b)

ihām: Evham.

“Hey qarındaş ne koyun ḳayusıdır kim ihāmla bunda geldüġi vaḳtın letā‘if çok iderdüm.” (V 64b)

ķorķu / ķorķu : Korku. Kaygı hissetme durumu.

“Yaķu ķāfir ķorķusına her zamān.” (V 24a)

“Zīrā kim edeb dilegini ķorķu sever.” (M 6a)

mūtevehhim: Korkmak.

“Ol dānişmendler bu kelāmı işidüp mūtevehhim oldılar.” (V 100b)

nādim: Pişman olmak.

“Hācim Sultān itdūgi ise nādim oldı.” (V 130b)

pīşe: Pişman olmak.

“Pes imdi tevekkül ile öri pīşe dutuñ kim ģaţālaruñuz az ola.” (M 9b)

vehim-nāķ: Kuruntulu.

“Çün kim Nūre’-d-dīn Ḥāce bunuñ gibi vehim-nāķ ģaberi işidicek ģiķ tñmadı.” (V 47a)

vesvese: Kuruntu, kötü düşünce.

“Vesvese ķāfire beñzer.” (M 15b)

yişi: Korku.

“Mecmū’ -ı ālem yiyiden helāk olaydı.” (M 2a)

2.2.13.5. Kızgınlık-Öfke Bildiren Adlar

ģazāb: Kızgınlık, hiddet.

“Çün tekür ruhbānlara ķıldı ģazāb.” (V 23a)

ķışım / ķışm : Öfke.

“Ĥışım tınına girdi.” (BT 7a)

“Ĥışm idüp āzārladı hep anları.” (V 21b)

hiddet: Öfke, kızgınlık.

“İttifāk günlerde bir gün çift sürerken hiddete gelüp elindeki mesāsile ol öküzüñ birin dürtüdi.” (V 78a)

nizā‘: 1. Kızmak. 2. Kavga etmek.

1.“Ol kıl nizā‘ idüp eyitdi.” (V 118b)

2.“Bu geyik derisi bōrk meşhūr Dede Ğarķın’uñdur diyü nizā‘ eylediler.” (V 35b)

öyke: Öfke.

“Pes imdi içüñ dolu kibir, ħased, buhl, tama‘, öyke ve ğıybet ve ħahķaha ve maşķaraluķ.” (M 8b)

puşmak: Öfkelenmek.

“Puşmak, ħaķımaķ yılaña beñzer.” (M 16b)

tebs: Azarlamak.

“Bir yana ħalk kendüye itdi tebs.” (V 17b)

2.2.13.6. Şaşkınlık Bildiren Adlar

ħayret: Şaşkınlık.

“Bu ħayret içre ser-gerdān olursın.” (V 116b)

müteħayyir: Şaşırmak, hayrete düşmek, şaşkın olmak.

“Ol gemüsin gird-ābdan ħurtaran degül müteħayyir oldı.” (V 69a)

taħayyür: Hayret.

“Ta‘ accüb idüp taħayyür baķrına ħaldum ki bunlar ne kişilerdür.” (V 7b)

ta‘ accüb: Şaşırmak, hayret etmek.

“Bunlar cümle ta‘ accüb eylediler.” (V 138b)

tañsuk: Şaşılabak bir şey.

“Yā Muħammed saña bir daĥı tañsuk göstereyin.” (BT 17a)

‘ucbe / ‘ucüb: Şaşırmak.

“Ol hâlifeler bu hâli göricek mütehayyir olup ‘ucbe kaldılar.” (V 28a)

“İşidenler cümle ‘ucüba kaldılar.” (V 105b)

2.2.13.7. İrade Bildiren Adlar

riyāzet / riyāzat: Perhiz, nefis terbiyesi.

“Şıdk, ikrār, isbāt, irādet, riyāzet, şevk, maḥabbet, ḥavf, yakīn kumaşa beñzer.” (M 15b)

“El-ḥikāyetü’l işāretü bir ‘aziz derviş tağlarda delim zamān riyāzat çekeridi.” (BT 15b)

şabr / şabır / şabūr: Sabır. Dayanma gücü. Dayanmak, kendini tutmak, kendine hakim olabilmek.

“Bunların şamusı şabr itmekle imān olur.” (M 6a)

“Perhizkârluk dileğini şabır sever.” (M 6a)

“Şabūr evin yıkdı.” (BT 4b)

taşarruf: İdare etme, hükmetme, kullanma.

“Ammā ol vaḳt Kayseriyye şehrinde taşarruf ehlinden bir kimesne var idi.” (V 94a)

2.2.13.8. Duygu-Şüphe Bildiren Adlar

ciger: Yürek.

“Ḥasret odına ciger tağlaşmasun.” (V 142a)

dil: Gönül.

“Ammā ma‘rifet bir dil üzredür.” (M 8a)

göñl / göñül: Gönül. Yürek, iç alem.

“Yūsuf’uñ göñlin benden yaña yumşadasın.” (BT 22b)

“Bular baña göñül gözügüsin gösterürlerise ben perdeyi götürem.” (BT 24a)

gümān: Şüphe, şaşılacak bir şey, zan.

“Zīrā kim ḥalkā kāl u kīl da‘ vī gümāndan gelür.” (M 7a)

ḥaḳḳ: Hatır.

“Ḥaḳḳ’a giden ḥaḳḳ uğrum ḥaḳḳıçün bu rumūzdan benüm ḥaberüm yokdur.” (V 37b)

ḥātır / ḥāṭır: Duygu, gönül.

“Dükeli ‘ömrüm içinde bir kez ḥātırım ḥōş oldı.” (BT 10a)

“Birbiriyle ḥāl ḥātır şorişdılar.” (V 22a)

ḥayā: Utanma.

“Ben gelicek ḥayā gider, didi.” (M 20a)

ḥicāb: Utanmak.

“Didüklerin dimege ḥicāb idüp eyitdi.” (V 134a)

ḥurūş: Coşkuya gelmek.

“Ol erenler Hācim Sultān’uñ bu vechile ḥurūşa geldügin göricek telsiye-i ṭāriḳ ile ḥāl nedür.” (V 133a)

ḳalb: İç dünya, ruh.

“Ḳalbi şāfi olmayan ādem degül.” (V 145b)

kör: Gönül gözünün kapalı olması.

“Anlaruñ kim gönli gözi kördür.” (M 13a)

sevgü / sevi: İlgi ve bağlılık. Sevme duygusu.

“Göñlüñe baḳduğumuzca sevgümüz gördük.” (BT 24a)

“Ḥacı Bektāş’dur adım itdi sevi.” (V 20a)

şek / şekk: Şüphe.

“Hiç şek yok.” (BT 12a)

“Bildiler kim şekk ü şübhe yoǵdur.” (V 33a)

şübhe: Kuşku, belirsizlik.

“Bildiler kim şekk ü şübhe yoǵdur.” (V 33a)

tereddüd: 1. Kuşku. 2. Şüphe duymak.

1.“Aşaǵa yukaru tereddüd idüp cüst u cü kıldı.” (V 36b)

2.“Ayrık cânibe tereddüd itmeyüp ol yirde mekân baǵladı.” (V 127b)

tüş: Aşık olmak.

“Nāgāh Sultān İbrāhim’ün gözi bu kıza düş oldu.” (V 5b)

yüreg / yürek: Yürek. Gönül, kalp.

“Yüregi ditremege başladı.” (V 118a)

“Yürek, ögbe öd, dalaǵ dükkānlara beñzer.” (M 15b)

2.2.13.9. Sevinç Bildiren Adlar

handān: Mutlu.

“Hāzret idi müşerref handān.” (V 148a)

hurrem: Mutlu.

“Ol daǵı işidüp şād u hurrem oldu.” (V 8b)

ihyā: Şenlenmek.

“Bu buñarla ihyāydı.” (V 88b)

ķahķaha: Yüksek sesle gülme.

“Pes imdi içün dolu kibir, ģased, buǵl, ģama‘, öyke ve ģıybet ve ķahķaha ve masharaluķ.” (M 8b)

muġtenim: Memnun olmak.

“Mübārek cemāli müşāhedesine cümle muġtenim olmışlardı.” (V 105a)

müşerref: Şereflenmek, şeref duymak.

“Hâzret idi müşerref handân.” (V 148a)

recā: Ümit.

“Şuyı havf u recā.” (M 17a)

sevinc: Sevinç, sevinme duygusu.

“Her birisi kendü tâbûtı içinde bilüp sevincile aldılar.” (V 79a)

sürür: Mutlu, sevinç.

“Sürür bulup göñli pür-nür ile münevver oldu.” (V 8a)

şād / şādān / şād-mān: Mutlu, sevinçli, memnun.

“Ol dağı işidüp şād u hurrem oldu.” (V 8b)

“Hâcı Bektāş görüben şādān olur.” (V 24b)

“Bu şafādan şād-mān olup şarāyına geldi.” (V 4a)

şevk: Neşe, arzu, sevinç.

“Dördünci hil‘ at şevk.” (M 12a)

tāze: Gülmek, gülümsemek.

“Yüzünüz tāze ola.” (M 9b)

tebessüm: Gülümsemek.

“Tebssüm idüp nola didiler.” (V 56a)

ümīd: Umut, beklenti.

“Kendü özüñüz bildüñüzse bu kapu ümīd kapusıdır.” (M 9a)

2.2.13.10. Özlem Bildiren Adlar

hasret: Bir şeyin yokluğundan dolayı hissedilen duygu.

“Ḥasret odına yakup cān u ciger.” (V 17a)

taḥassür: Hasret çekmek.

“Taḥassür çekerdi.” (V 48a)

2.2.13.11. Acıma Bildiren Adlar

dirîğ: Yazık.

“İy dirîğā bî-çāre ümmetüm ‘ aşilerüñ ḥālî nitesi ola.” (BT 13a)

2.2.13.12. Yalnızlık Bildiren Adlar

ğariblığ / ğariblık: Kimsesizlik.

“Sizi ğariblığa viribirven.” (BT 9b)

“Ol ğariblıkda eger gönül virmeyüb unutmazsañuz benüm nûrum sevgüsin bekleyüb üstüme dünyâyı ihtiyâr kılmazsañuz nice kim raḥmetüm çāşnısından tatdurdum.” (BT 9b)

şapa: Uzak kalmak.

“Çaldıñuz nāķūs şapa kilisede.” (V 23a)

‘**uzlet:** Yalnızlık, yalnız kalma, uzaklaşma.

“Uzleti itmek gerekdür ihtiyâr.” (V 146a)

yalıñuz / yaluñuz: Yalnız. Tek.

“Yalıñuz mı güdeyim.” (V 48b)

“İlāhî bu nuvāziş ve bu kerem yaluñuz baña mıdır?” (BT 2b)

2.2.13.13. İyi Durum, İyilik ve İyi Duygu Bildiren Adlar

alçaķ: Kanaat aşaması.

“Dervişüñ yiri alçaķlıķdur.” (V 129b)

‘**aşķ:** İlāhî tutku.

“Daḥı ol bir süri kıızıya buçaķ çalup erenler ‘ aşķına cümle ķurbān eyledi.” (V 74a)

cāzibe: Çekicilik.

“Ol nazardan erenlerüñ cāzibesiyile fi’l-hāl ahtarıldı.” (V 7a)

eylüg / eylük: İyilik.

“Er gerek yavuzlığa eylük kıla.” (V 23b)

“... ve eylük ve gül ve reyḥān nicesi ni‘ met ve rāḥatlık kāfirde ve müslimānda dükeli ol bir mevcindendür.” (BT 9a)

eyü: İyi. Olumlu anlamlar taşıyan sözcükleri içerisinde barındıran sözcük.

“Ve hem eyü, yaramaz seçen aklıdur.” (M 22b)

fādıl: Güzel ahlāk.

“Zihī fādıl zihī kerem.” (BT 16b)

faḥr: Fazilet, şeref, büyüklük.

“Anları tırāş idüp erkān-ı faḥrını irüşdürdiler.” (V 90b)

faẓīlet / faẓl : 1. Üstünlük, erdem. 2. Fazilet, olgunluk.

1. “Faẓīleti ve şevābı kendünüñ ola.” (V 54a)

2. “Hem faẓlın gördüğünleyn dükelin eydi.” (BT 18b)

ḥaseb: Bir kişinin sülalesi tarafından yapılan iyilik.

“Vāki‘ olan ḥaseb ve neseblerin ve mevlüdlerin ve velāyet vü kerāmetlerin...” (V 2a)

ḥasenāt: İyilik.

“... işbunca nūr arasında bir avuc günāhlu ‘aşīlerüñ kara yüzleri nūr olub ḥasenāta deñşürilse hiç gümān yok.” (BT 16b)

ḥasene: Menākıp.

“Cemāl ahlāk ḥasenede lā-nazīr idi.” (V 5a)

ḥayr: İyi, fayda.

“Her kimünñ t̄aatı yok ise kamu itdügi hayr kabül olmaz.” (M 5b)

h̄oş / hoş: Güzel, iyi.

“H̄oş geldüñüz.” (BT 5a)

“Ol şuyunñ şadāsı baña hoş gelür.” (V 108a)

h̄ürmet: Saygı.

“Ve hem ālimlere atadan ve anadan pek h̄ürmet idüñ.” (M 23a)

ışk: Aşk. Tutku. Allah aşkı.

“İşk dirlogin alalum.” (M 12a)

ıkbāl: Saygı.

“İzzet ıkbāl istıkbāl ile getürüp Hācim Sultānı ol devletlünün evine kondurdılar.” (V 137b)

ilhām: Güç.

“Göñline ilhām irüp gözin açar.” (V 147b)

inşāf: Merhametli olmak.

“Kendüye inşāf idüp eyitdi.” (V 80a)

istikbāl: Saygı.

“Melā' ikeler nürdan kubbe-i elif birle istıkbāl eylediler.” (V 31b)

maḥbūb: İyi, güzel, hoş.

“Vezīrlər gördiler kim kıadd ü kāmēt kuvvet şalābet issi bir maḥbūb nev-cevāndur.” (V 123a)

manzar: Ümit yüzü.

“... recā manzarların tevekkül ve ma' rifet deñizi ve şabūr bağçesindin yaña açsun.” (BT 24b)

medh: Övgü.

“Hācī Bektāş mehdini tekrār ider.” (V 20b)

meskenet: Alçakgönüllülük.

“Erkân-ı fahr üzerine niyâz ve meskenet gösterüp öyle cevâb virdi kim bunca dürlü...”
(V 106b)

miskîn / miskînlîk / miskînlük: Alçakgönüllülük.

“Pes iy miskîn-i bî-çâre!” (M 8b)

“Raḥmānī sultānuñ adı aql, nāyibi imāndur, şubaşısı miskînlîkdür.” (M 11b)

“Miskînlük dilegini ‘ilm sever.” (M 6a)

muştı: Müjde.

“Yâ muştılık olsun.” (BT 19a-19b)

mükemmel: Olgunluk.

“Mükemmellik mertebesin işâre iderdi.” (V 11b)

mürüvvet: İnsanlık, iyilik.

“Bi’llah mürüvvet eyleñ.” (V 104a)

şafâ: Memnun olma, hoşluk, şenlik, huzur.

“Sultân ‘Alāa’d-dîn Gülü Hân müslimân olup kendüye muţî‘ olduğına el-ḥaqq ḡāyetle şafâ üzere oldu.” (V 113b)

şafâ-nazar: İyi bakış.

“Şafâ-nazar himmet eyledi.” (V 109b)

şālihā: İyi, güzel.

“Āḫiret ḥātūnlarından bir şālihā kimesne idi.” (V 40a)

sun‘: Sevgi.

“Ve ārif tefekkürü Hālîk sun‘ ıyla mu‘ āmeledür.” (M 7a)

şefaķat / şefeķat / şefķat: 1.Şefkat. 2. Muhabbet. 3. Merhamet.

1.“Raḥīm deyicek şefaķatum çoklığı belürür.” (BT 3b)

1.“Sekizinci maķām şefeķatdır.” (M 9b)

2.“Bu za‘ ife ķıl ‘ ināyet şefķati.” (V 26a)

3. “Ol bize şefķatiñüzdendür.” (V 55b)

şemā‘ et: Şemālet. Güzel huy.

“Dilūñde şemā‘ et gördük.” (BT 24a)

şifā: İyileşme, kurtuluş.

“Rence maraza şifā ve cümle dertlere devā oldu.” (V 51a)

ta‘ ķıl: Akıllandırmak.

“Te-ķaddese ve ta‘ ālā ki bedī‘i kemālin maḥlūkāt-ı umūrında idübine ‘ acāyibīn-i ḥaķīķatle ta‘ ķıl kıla.” (V 1b)

tesellā: Hatır kırmamak.

“... anlaruñ ri‘ āyet-i ḥātırların tesellā idüp eyitdi.” (V 131a)

tevāzū‘ / tevāzu‘ lıķ / tevāzu‘ lük: Alçakgönüllülük.

“Bu ḥāllere giricek tevāzū‘ maķāmına girü dönerler.” (BT 4a)

“Tevāzu‘ lıķ maķāmı imin ve ferāġatlık yeridür.” (BT 4b)

“Zirā kim kişiyi muṭī‘ lükden ve tevāzu‘ lükden yuyar, ṭamuya vācib eyler.” (M 23b)

ṭayyib: Hoş.

“İy didār görmiş ṭayyib ṭāhir şu sen dosta gidersin.” (V 132b)

yaġ: Yürek yaġı.

“Nicenüñ yüregi yağı eridi.” (V 26a)

yeg / yig: 1. Yeğ. İyi, daha iyi. 2. Üstün.

1. “Erenlerüñ cür‘ asın koymağa andan yeg bir ayak degmez.” (V 58b)

2. “Bir ulu kişinüñ etegin dutar kim düşmeninden yig ola.” (BT 20a)

yigreg / yigrek: Daha iyi, üstün.

“Hālā yigregi oldur ki girü dönüp varayum.” (V 82b)

“Pek gāyet yigrek maḳām bunlardır.” (M 6b)

zēvk: Keyif, tat.

“Āhīr Hācim Sultān naql idüldükden soñra kendüye zēvk şevk hāşıl olup yatlu hālinden rücū‘ itdi.” (V 134a)

zülāl: Güzel, hoş.

“Bir laṭīf zülāl gibi şu çıkdı.” (V 88a)

2.2.13.14. Kötü Durum, Kötülük ve Kötü Duygu Bildiren Adlar

buğz: Nefret.

“Pes kibir, ḥased, buğz ve buhl, adāvet bunlarda hemāndur.” (M 2b)

cāzū: Kötü ruh.

“Cāzū diyü çok ta‘ addī kıldılar.” (V 25a)

cehl: Cahil olma cahillik.

“Cehli ve şāhib-i genc-i ulūm o kuṭb-ı ma‘ lūm ...” (M 1b)

fesād: Kötü, kötülük.

“Köyümüzde bir kişi fesād işledi.” (V 81a)

ḥased: Kıskançlık.

“Pes kibir, ḥased, buğz ve buhl, adāvet bunlarda hemāndur.” (M 2b)

hāşıl: Gerçekleşme, meydana gelme.

“Maķşūdları her ne ise anuñla hāşıl oldılar.” (V 130a)

hıyānet: Hāinlik.

“Hırşın ve buhlin ve ğıllın ve hıyānetligi ve hāsūdlıĝın ve çörin çöpin çıkarsun.” (BT 24b)

hoyrat: Huysuzluk.

“Hoyratluķ ayuya beñzer.” (M 16b)

inkār: Yadsıma, tanımama, kabul etmeme.

“Sarı inkār idüp eyitdi.” (V 49a)

ķazā: Kötü bir olay, beklenmedik bela.

“Nāgehān irdi ķazā-yı āşmān.” (V 147a)

kel: Yok olan.

“Başımız kel kel olup aķardı ķan.” (V 20a)

kem: Kötü, kötülük.

“Kem bizden kerem sizden.” (V 80a)

kengel: Dalga geçmek.

“... olan koyun eri münkir koyunların güderek erenlere yaķın gelüp ‘ādet üzerine kengel eyledi.” (V 63a)

kin / kīn: Düşmanlık, nefret.

“Pes vay saña kim içüñde kin, hased, buhl, tama‘, öyke ve ğıybet ve ķahķaha ve maşharaluk ve bunca şeytān fı‘ li olduĝıçün şuya yunup nite arınasın.” (M 4a)

“Göñline getürmese ol kibr ü kīn.” (V 148b)

ķulmaş: 1.Hilekārılık. 2. Terbiyesizlik.

1. “Üçinci kılmaşlıktur ve yalancılıktur.” (M 24a)

2. “Yitesi kılmaşlık kılduk.” (BT 8a)

küfr / küfür: Küfür. Kötü söz.

“Küfr şirkden el çeküp mi‘ mār belī.” (V 147b)

“İlāhī Zelihā dört yüz yıl küfür söyledi.” (BT 23a)

la‘net: Nefret.

“Çün kim karye halkı ol taşlardan bu resme haber işidüp bu huşūşda Sarı’ya la‘net eylediler.” (V 49b)

müflis: Kötü.

“Bir müflis zelil kimesnedür.” (V 66b)

nā-hoş: Hoş olmayan.

“Ağız datlu ve acı bilür, gönül hoşluk ve nā-hoşluk bilür.” (M 16a)

nehb ü gāret: Yağmalamak.

“Memleketi nehb ü gāret eyledi didi.” (V 121a)

nīk ü rāy: Kötü.

“Bu hased müşkil durur iy nīk ü rāy.” (V 18b)

nīk: Kötü.

“Bir zamān hüküm itdi çün ol nīk baht.” (V 149a)

oyun: Hile, çelişki.

“Andan ol çoban bildi kim velāyetle kendüye oyun oldı.” (V 64b)

riyā: İki yüzlülük.

“Velākin riyā tama‘ eri terk itmez.” (M 7a-7b)

rüsvây: Rezil etmek.

“Er-raḥmānluğumıla āḥiretde ḥalāyıklar arasında rüsvây kılmayam.” (BT 2b)

sū-i ḡann / sū‘ -i ḡann / sū-yi ḡann: Kötü zan.

“Ḥaḡḡında sū-i ḡann daḡı gitmedi.” (V 50a)

“Ol ḡarye ḡaḡınıñ bu ḡālden ḡaber-dār olmayanı sū‘ -i ḡann idüp eyitdiler.” (V 45a)

“Bizüm ḡaḡḡımuza sū-yi ḡann ideler.” (V 66b)

şerr: Kötülük.

“Şerriñüz ḡaḡ üzerinden ırarum.” (V 22a)

şeytānluğ: Şeytanın yaptıḡı şey.

“Hem şeytānuñ şeytānluḡı ḡod bu sekiz dürlü nesne ile ma‘lūm olur.” (M 4a)

şiddet: 1. Bela. 2. Zor zaman.

1. “Tā kim bu şiddetden ḡalāş bulavuz.” (V 101a)

2. “Ḥaḡḡ ta‘ālā Ḥaḡret seni bu ḡidmet içün ḡomışdur ki ḡullarınıñ şiddeti maḡallinde mededine irüp müşkillerin āşān idiviresin.” (V 60b)

tebāh: Mahvetmek.

“Kāfire itdürmegil mülki tebāh.” (V 17b)

yatlu: Kötü.

“Ḥaḡḡ Ta‘ālā ḡünāḡlarum ‘afv ideceḡin bilsem yatlu ḡālūmden rücū‘ idüp istiḡfār iderdüm.” (V 80b)

yavuz: Kötü.

“Uḡrā kāfirler Mūsā ḡaḡḡında eyitdiler kim yavuz iglidür ola.” (BT 10b)

yavuzlḡ / yavuzluḡ: Kötülük.

“Er gerek yavuzlḡa eylük kıla.” (V 23b)

“Er yavuzluk idene ihsān ider.” (V 23b)

2.2.13.14.1. Zarar, Yara, Zedelenme Bildiren Adlar

çerh: Yara.

“Çerh urdı.” (V 134b)

halel: Zarar.

“Şol vechile kim anlaruñ şadāsı erenleruñ şöhetine hayli halel virdi.” (V 93a)

zarār: Zıyan, sorun, eziyet.

“Eger baña bir zarār gelmeyecek olursa göreler.” (V 47a)

ziyān: Zarar, sıkıntı.

“Bize anlaruñ ziyānı yoqdur.” (V 113b)

2.2.13.15. Düşman-Düşmanlık Bildiren Adlar

‘adāvet: Düşmanlık.

“Pes kibir, hased, buğz ve buhl, ‘adāvet bunlarda hemāndur.” (M 2b)

‘adū: Düşman.

“Ana evlāduñ ‘adūdur didi Hakk.” (V 17a)

düşmān / düşmen : Bir kimseye veya herhangi bir unsura kötü duygular besleyen ve uzak duran kimse.

“Şaňa dağı arka yardım olup dostuňa dost düşmānuňa düşmān olalum.” (V 113b)

“Dünyāda ‘ādetdür kim bireginuñ qatı düşmeni olsa andan aña güç yetmese ol dağı varur.” (BT 20a)

ğill: Düşmanlık.

“Hırşın ve buhlın ve gillin ve hıyānetligi ve hasūdlığın ve çörin çöpin çıkarsuñ.” (BT 24b)

haşm: Düşman.

“Murtazā-veş şalduğınca haşma tığ.” (V 16a)

hılāf: Aykırı, muhalefet, karşıt.

“Bilā hılāf şahīhü’n-neseb evlād-ı Resūldur.” (V 2b)

yağı / yağı: Düşman.

“Nefs yağıdır.” (M 16b)

“Yağı kāfir qorğusına her zamān dinümi gizlü tutarum men nihān.” (V 24a)

yağılık / yağılık: Düşmanlık.

“... ser-‘ asker olmuşdı ki yağılık idüp memleketi çaparlardı.” (V 120b)

“Yoğsa biz dahı ‘ ahdi sıyup yağılık iderüz.” (V 123a)

2.2.14. Tavır ve Yaklaşım Bildiren Adlar

2.2.14.1. Davranış Bildiren Adlar

āraste / āreste: 1. Donatmak. 2. Hazırlamak.

1. “Sizlere Hāq teālā iki boşān āraste kıldı.” (M 13b)

2. “Ve bunca nutq sizüñle āreste kıldum.” (M 18a)

binā: Yapmak, inşā etmek.

“Şat ırmağınun kenārına bir ‘ ālī qaşr binā itmişdi.” (V 107b)

dest-būs: El öpme.

“Fi’l-cümle ilerü varup dest-būs kıldılar.” (V 139a)

el-‘ amel: Hizmet etmek.

“Türbeye hıdmet iderken el-‘ amel.” (V 148a)

feth: Zapt etme, ele geçirme.

“Menüm bunda ‘ asker çeküp gelmekden murādum ol idi kim Burūsa’yı feth ide idüm.
(V 121a)

fevt: Kaçırnak.

“Akil iseñ fevt itme fırsat.” (V 143a)

fiil / fi‘l: Yapıp etme.

“Bu yeddi fiil kim söyledüñ dizdârlardur.” (M 6a)

“Pes bu üç fi‘l İblis’e ortakdur.” (M 24a)

fuşuşkârı: Süsleme.

“Bir ulu dergâh fuşuşkârlık gök sırça ile bezenmiş perdeler aşılması.” (BT 16a)

ğaflet: Boş bulunma.

“Hâtırına huṭūr eyledi kim ne ‘aceb ğaflet eyledüm.” (V 36a)

ğarḳ: Maddî veya manevî anlamda boğulmak.

“İkinci dil, söylemekden ğarḳ ider.” (M 15a)

giryân: Ağlama.

“Çün kim Zeyneb Hâtûn Sultân İbrâhim’ün bu resme giryân olduĝın göricek özi göyinüp eyitdi.” (V 5b)

ḥabs: Tutsak etmek, kapatmak, kısıtlamak.

“Dutuben ḥabs eyledüñ ol serveri.” (V 21b)

ḥalâş: Kurtarmak.

“Geldüm ki sizi bu fi‘lden kurtarup ḥalâş idem.” (V 115b)

ḥaml: Yüklenmek.

“Ol nâ-ḳabiller evliyânun evliyânun bu velâyetin siḥre ḥaml idüp eyitdiler.” (V 53a)

ḥarc: Harcamak.

“Erenler şâhı Allâh virdüğinden koyun ve şıĝır mal ve manalımız her ne kim varsa cümleyi senün ‘ışḳuna ḥarc idelüm.” (V 43a)

ḥaṣad: Ürün kaldırma.

“Pes degme bir dizdāruñ yüz biñ ḥaṣadı vardır.” (M 11b)

ḥavāle: Göndermek, sevk etmek.

“Biz ḥavāle kılduğımız gibi ol daḥı dīni ayru dīn düşmānları üzerine ḥavāle kılsun.” (V 125a)

ḥelāk: Zarar vermek.

“Gözlerinüñ nūrı ḥelāk getürdüğü vaḳtın ḳara saḳal ağardığı vaḳtın Ḥaḳḳ dergāhına gelürler.” (BT 4b)

ḥisāb: Saymak, sayı.

“Ol ḥalifeler ḥisāb idüp gördiler ki Ḥünkār Ululığı’nuñ mübārek başınuñ nıṣfı tırāş olup ve nıṣfı daḥı olmamışdı.” (V 69b)

ḥuṭūr: Akla getirmek.

“Seyyid Cemāl Sultān’uñ ḥātırından ḥuṭūr itdi.” (V 127a)

iḥtilāt: Müdāhil olma durumu.

“Pes Monla Celāle’d-dīn-i Belhī ‘ulemā ile iḥtilātın ḳat‘ idüp fuḳarāya dāhil oldı.” (V 84b)

iḥtiyār: Tercih etmek, seçmek.

“Ben dükelin şol vaḳtın ḳılam ki benüm üstüme artuḳ nesne iḥtiyār ḳılmayasız.” (BT 10b)

ıkrāh: İğrenmek, tiksirmek.

“Lāyık oldur ki ıkrāh itmeyüp nūş ideyüm didi.” (V 58b)

ıkrām: Ağırılama.

“Pes Şeyḥ Sadru’d-dīn Ḳonevī Pīr-āb Sultān’a ‘izzet ve ıkrām idüp eyitdi.” (V 140b)

inābet: El vermek.

“İcāzet inābet virilmiş.” (V 126b)

inşāf: Merhametli olmak.

“Kendüye inşāf idüp eyitdi.” (V 80a)

i‘tibār: Saygı göstermek.

“Pirimüz itmedi hiç i‘tibār.” (V 18b)

istikbāl: 1. Misafir ağırlamak. 2. Misafir veya bir yerden gelen kişileri karşılamak.

1. “İzzet ve ikrāmla istikbāl itdiler.” (V 14a)

2. “Anda Hāzret-i Seyyid’ün bāṭını hūb şekl ile bunları istikbāl eyledi.” (V 133a)

kahkaha: Yüksek sesle gülme.

“Pes imdi içün dolu kibir, ḥased, buhl, ṭama‘, öyke ve ğıybet ve kahkaha ve maşharaluḡ.” (M 8b)

kefāret: Bedel ödeme.

“Ġam çekme sinūñ ziyāret topraḡuñ kefāret ola didi.” (V 140a)

keşf: Ortaya çıkarmak.

“Pes İbrāhim Hācı ol vilāyetde niçe dürlü ‘acā‘ib u ġarā‘ib remz u rumūzlar keşf idüp velāyet ve kerāmet izhār eyledi.” (V 35a)

kibir / kibr: Üstünlük.

“Pes imdi kaçan kibir gelse meskeneti aña ḥavāle kıla.” (M 24a)

“Göñline getürmese ol kibr ü kīn.” (V 148b)

mā-ḥaşıl: Uzatmak (sözü).

“Mā-ḥaşıl itmeyelüm sözi dırāz.” (V 142b)

mu‘āmele: Durum, iş, davranış.

“Pes zāhid ibādet eylemek, bilmedin mu‘āmele eylemekdür.” (M 7a)

mu‘teber: İtibarlı.

“... izhār eyledi kim hattā bir mu‘teber ulu dīvān oldu ve’s-selām.” (V 107b)

muṭī: İtaat etmek, boyun eğmek, yumuşatmak.

“Ḥalifenün hükmine muṭī misin didi.” (V 118a)

müstağrak: Düşünceye dalmak.

“Koyunlar daḥı etrāfında otlar bu kişi kendü sergüzeşti fikrinde müstağrak olmuşdı.” (V 64a)

nāz: Sözü geçme.

“Ammā Ḥaḫḫ Ta‘ālā katında nāzı ve niyāzı geçer.” (V 80b)

‘ibret: İbret. Ders çıkarmak.

“... ‘ibretdür ve hidāyetdür.” (M 9b)

‘imāret: Güzelleştirmek.

“Ḳalbüñi şāf ‘imāret eylegil.” (V 145b)

‘ucb: Kibir.

“‘Ucb maḳāmından kim ol maḳām muḳarrebler süprecegi yirdür.” (BT 4b)

ri‘āyet: Kırmamak, uymak.

“...ri‘āyet-i ḥāṭırların tesellā idüp eyitdi.” (V 131a)

sāye: Koruma.

“Sāyesinde memleket emīn ola didi.” (V 121a)

sergüzeşt: Dalmak, düşünmek.

“Tamām kendüye buluşıncaya degin ḥāl-i ḳāziyye ve sergüzeşti her ne vāki‘ olduysa ‘ale’t-ṭafsīl beyān eyledi.” (V 67a)

sipāriş: Ismarlamak.

“Zindāncıya sipāriş idüp bir torba toprak ve bir avıç arpayı getürtdi.” (V 47b)

şehādet: Tanıklık etmek, şahitlik etmek.

“Şehādet iderüz didiler.” (V 49b)

şikāyet: Yakınmak.

“Didi bir gün yine halīfeler ve dervişler ittifāk idüp Hünkār Varlığı’na Karayük’ün şovıgından şikāyet eylediler.” (V 61a)

taşavvur: Düşünmek, fikretmek, zihinsel olarak canlandırmak.

“Bu taşavvurda iken gözlerine uyhu ğalebe idüp yine yatdı.” (V 91b)

tażarrū’: Yalvarmak.

“Kara Reis’ün nazarına kodı.” (V 70b)

tedārik / tedārikin: Hazırlık, temin etme.

“Ne tedbīr tedārik idersiñüz.” (V 116a)

“Horāsān Erenleri tedārikin itdiler.” (V 13a)

tefek্কür: Düşünme, düşünmek.

“Velākin tefek্কür, şöhet, velāyet bekleme hakka’l-yakīn āriflerüñdür.” (M 14a)

teslīm: Bırakmak, güvenmek.

“... ve teslīm ve havf ve recā manzarların tevekkül ve ma‘rifet deñizi ve şabūr bağçesindin yaña açsun.” (BT 24b)

teşrīf-i kadem: Şereflelendirmek.

“Ümiddür ki teşrīf-i kadem buyurasız didiler.” (V 42b)

tīmār: Sahip olmak, göz kulak olmak.

“Gel bāguña tīmār it.” (V 85b)

vākī’: Olmak.

“Ol sâ‘ at uyanı gelüp gördi kim vâķī‘dür.” (V 6b)

yād: 1. Hatırlatmak. 2. Uzaklaştırmak.

1.“Ve dahi āriflerüñ er kendü özin bildügi yirde yād kılavuz.” (M 4a)

2.“Düşmenlik yañasından ırak bıraķdum, günāhuñuzı ortada yād kıldum.” (M 14a)

2.2.14.2. İstek Bildiren Adlar

ārzū: İnsanoğlunda mevcut olan istek.

“Dört dürlü ārzūları vardır.” (M 2a)

‘**azm:** Bir yönde kararlı olmak, istemek.

“Çün kim Hāzret-i Hünkār H̄āce Aḥmed-i Yesevî izniyle Türkistān’dan ķalkup Rūm mülkine ‘azm eyledi.” (V 29a)

dileg / dilek: İstek.

“Ve hem yalancılık dilegi ğıybet ve ķahķaha ve maşharalukdur.” (M 24a)

“Ķademüñde ķurbānlar kılurın bir kez senden dilek diledüğüm yokdur.” (BT 22b)

hevā: İstek, arzu.

“Vel’l-hāşıl nefse hevā arzūsın virmek diledi.” (V 67a)

heves: Arzu.

“Ammā ulu düşmān oldur ki; evvel, hevā ve hevesdür.” (M 24a)

ķırş: Aşırı istek.

““ Āşinüñ bunca ķırş arasında çıkar.” (BT 6a)

ibrām: Israr. Aşırı istek.

“Ne ķadar kim ibrām eylediler.” (V 42b)

irādet: Dilek, istek.

“İrādetle kendüyi erenlere teslīm idüp bi‘ at ķabül eyledi.” (V 73b)

‘**inād**: İnat. Karşı olma, istemekte ısrarcı olmak.

“Ayruḳ ‘inād muḥālefet itmeyüp girü dönelüm didiler.” (V 86a)

maḳṣad / **maḳṣūd**: Umulan, istenilen, beklenilen.

“Bu maḳṣad ṣaṇa el virmez.” (V 66b)

“Maḳṣūduñuz nedür?” (V 133b)

murād: Arzu, dilek, istek.

“Hemān ol öyügün altında bir yire oturup murādlarınca ḡayli şoḡbet eylediler.” (V 84a)

mütālabat: İstemek.

“Bize bir miḳdār şatḡıl diyüp mütālabat kıldılar.” (V 79b)

nefis / **nefs** / **nefes**: Arzu, kişinin özünde bulunan istek.

“... nefisleri dünyā şıfatında görinüp sa‘ylarıyla ...” (V 11b)

“İkinci sultān iblīsdür ve hem nefis.” (M 5b)

“Nefesin redd itmedi anuñ iy yār.” (V 145a)

nezīrat / **nezzr**: Adak.

“Ḳurbān ve çerāḡ nezīrat virdiler.” (V 138a)

“Ol nezr mālı ḳoynundan çıkarup naḡarına ḳodı.” (V 67b)

niyāz: İstemek, yalvarmak, istek, boyun eğmek.

“Taḡarru‘ niyāz ideyüm.” (V 42a)

niyyet: Bir işi veya bir durumu gerçekleştirmeye yönelik olan istek veyahut karar.

“Göñli içre böyle tutdı niyeti.” (V 144b)

ricā: İstek, beklenti.

“İmdi erenlerden ricāmuz budur.” (V 140a)

ṭaleb: İstek, beklenti.

“Ḥayr du‘ā-yı himmetin ala sāniyen Sultān ‘Alāa’d-dīn’e varup manşıb ṭaleb kıla.” (V 121b)

teḳāzā: Zorlamak.

“Açlık yavlaḳ teḳāzā eyledi.” (BT 16a)

temennā: Rica etmek, istemek.

“Ammā erenlerden temennā iderüz ki bunlar yirlü yirine varalar.” (V 55b)

2.2.14.3. Beğeni Bildiren Adlar

āfitāb: Güzel.

“Gitdi zūlmet şu‘le virdi āfitāb.” (V 24b)

bedī‘i: Güzel.

“Ta‘ālā ki bedī‘i kemālin maḥlūḳat-ı umūrında idüğine ‘acāyibīn-i ḥaḳīḳatle ta‘kīl kıla.” (V 1b)

gökçeklik: Güzel, güzellik.

“Gökçekliklerin yigitliklerin görürven.” (BT 28b)

ḥayrān: Çok beğenmek.

“Ammā Ḳara Reis bu ḥikmete hayān ḳaldı.” (V 70b)

muḥteşem: İhtişamlı.

“Ḳarşudan kırḳ dāne muḥteşem ve müzeyyen big yigitler çıḳa geldiler.” (V 118a)

müzeyyen: Güzel.

“Ḳarşudan kırḳ dāne muḥteşem ve müzeyyen big yigitler çıḳa geldiler.” (V 118a)

nefis: Çok güzel, muhteşem.

“Beyāz buğday unundan ā‘lā yağlı za‘ferānlu bādāmlu nefīs çörekler bişürdüp Şulıca Kārayük’e toğru revāne oldı.” (V 93a)

taḥsīn: Beğenmek.

“Ḥalk-ı ‘ālem taḥsīn itdi fikrine.” (V 148b)

yaḥşı: Güzel.

“Didi şimdi itdiñüz yaḥşı fikir.” (V 22b)

2.2.14.4. İnatçılık Bildiren Adlar

mu‘ānidlik: İnat.

“Çün kim yine ḥalāş oldılar ‘inadları gālib olmağın mu‘ānidlik idüp girü dönmediler.” (V 86a)

2.2.14.5. Feda Etme Bildiren Adlar

ḳurbān: Fedā etmek.

“Biñ koyunla yüz şıgır ḳurbān ḳıl.” (V 78b)

2.2.14.6. Ders Çıkarma, Çıkarım Bildiren Adlar

‘ibret: 1. İbret. Ders çıkarmak. 2. Ders çıkarmak, ders verici.

1. “... ‘ibretdür ve hidāyetdür.” (M 9b)

2. “Pes İsā çün kim bu heybeti gördi, ‘ibrete ḳaldı.” (M 3a)

2.2.14.7. Düşündürücülük Bildiren Adlar

‘acabā: Acaba. Hayret veren, kararsızlık, düşündürücü bir anlam katan sözcük.

“Acabā yāvuz işük geçmeyeyidük.” (BT 8b)

‘aceb: Şaşılabak şey, şaşılan durum, hayret verici.

“... mezīd olırısa ‘aceb degöldür.” (BT 27b)

2.2.14.8. Hedefe Ulaşmışlık Bildiren Adlar

mağfūr: 1. İsteğine ulaşmış olmak. 2. Bağışlanmış olmak.

1.“Kāfirler mahrūm sen mağfūr olğıl.” (BT 3a)

2.“Ve hem ol pādīshāh-ı ālem Tañrı İslām ehlinüñ ol mu‘ teber rûhların âhiretde merhūm ve mağfūr kıldı.” (M 1b)

2.2.14.9. Barış Bildiren Adlar

dirliğ: Huzur, barış.

“Bu velāyet mişli eyle dirliği.” (V 146a)

şulh: Barış.

“Tā kim Tañrı Ta‘ālā aralarına şulh bırakmayınca ferīsteler dükeli bu şırrı tañladılar.” (BT 23a)

2.2.15. Netlik Durumu Bildiren Adlar

2.2.15.1. Giz ve Sır Bildiren Adlar

esrār: Gizemli.

“Bundan ma‘adā çok ince esrār haqāyık ızhār eyledi.” (V 107b)

ğarā‘ib: Gariplikler.

“Bāṭın ‘āleminde bir ğarā‘ib vāqı‘a gördüm.” (V 40b)

ğarīb / ğāyib : 1. Bilinmedik. 2. Görünmez, kayıp.

1.“Zihī ğarīb yemiş getürdüñ.” (BT 5b)

2.“Ve hem dünyāda ğāyibler var.” (M 17a)

ketm: Sır.

“Zevī’l-‘uḳūl ‘acze varduğın ma‘ārifi ketminde ulu’l-elbāb dem-beste çalur.” (V 1b)

maḥfi: Gizli.

“Ol konduğı yirden nişfu’l-leyl maḥfi taşra çıkdı.” (V 96a)

maḥrem: Sır.

“Kāmil ekmel Hakk’a mahrem degül.” (V 145b)

nihān: 1. Gizli. 2. Kimse görmeden. 3. Kaybolmak.

1. “Dinümi gizlü tutarum men nihān.” (V 24a)

2. “Olup uçdum halk gözinden nihān.” (V 20a)

3. “Gözlerinden cümleñ oldu nihān.” (V 18b)

pinhān: Gizlemek, saklamak.

“Çapuda duranuñ birisi alup pinhān iderdi.” (V 114b)

şır / şırr: Giz, gizem.

“Kim bu şırır irmedi.” (M 10b)

“Kimse ne bilürdi ne virürdi şırr.” (V 146b)

2.2.15.2. Açıklık-Kapalılık Bildiren Adlar

bellü: Göstermek, açıkça belirtmek.

“Yurduñı bellü kılayın.” (BT 20a)

faşih: Açık, net.

“Anuñ balıkları fi’l-cümle şudan taşra çıkup faşih dille selām virdiler.” (V 29b)

muğlak: Kapalı olmayan.

“Zevk şevk hāşıl olup nice dürlü muğlakāne muğlak nefesler söylemedi.” (V 107b)

mu‘ayyen: Belli olmak, ayan beyan.

“Kıymeti her ne ise halk içinde ma‘lüm ve mu‘ayyen olmuşdı.” (V 12a)

orta: Görünür yer.

“Ortada dikilen günāhuñuzu görüp eydür.” (M 14a)

2.2.15.3. Kesinlik-Gereklilik Bildiren Adlar

‘azimet: Esas yapılması gereken, gerekli.

“İmdi ‘azîmet şüreti Çalab Tañrı dileğine döndermek gerek.” (M 6a)

muḥakḳak: Gerçek, kesin.

“Ammā muḥakḳak sābit olmışdur kim İbrāhim Hācı’nuñ ibtidā meşrebi Hāzret-i Hünkār’dandır.” (V 35b)

mutlaḳa: Kesinlikle.

“Tālib olan mutlaḳa tapşırur özin Hāḳḳ’a.” (V 106a)

mülzem: Susmaya mecbur etmek.

“Cümlesin mülzem kılurdı.” (V 12a)

şekksiz: Şüphesiz.

“Kimisi dahı geliserdür şeksiz ve şübhesiz.” (V 126a)

şübhesiz / şübhesüz: Kuşkusuz, terddütsüz.

“Gırçek erdür şübhesiz ‘ayne’l-yaḳın.” (V 142b)

“Ya‘nī şeksüz ve şübhesüz ehl-i cennetdür.” (FT 77)

vācib: 1. Gerekli. 2. Zorunlu.

1.“Vācib gördüm.” (BT 1b)

2.“Tamuya vācib eyler.” (M 23b)

yaraḳ: Lazım olan, gerekli.

“Harc idüp altunı gördiler yaraḳ.” (V 147a)

2.2.15.4. Olabilirlik, Mümkün, Muhtemel Durumları Bildiren Adlar

ḡaliba: Kuvvetli bir ihtimalle, belki.

“Ḡalibā kendülere bir ḡalvet-ḡāne olduğın ister.” (V 54a)

güç / güc: 1. Kuvvet, imkân. 2. Zorlama, zor.

1.“Ammā ba‘ ẓı güci yiten ğanīceleri anuñ üzerine bir miqdār altun usķuf eylediler.” (V 125b)

1.“Andan aña güç yetmese ol daķı varur.” (BT 20a)

2.“Çalap katında güç yokdur.” (M 6b)

iẖtimāl: Mümkün.

“İẖtimāl var kim erenler erba‘ ın çıkarıcaķ mübādā bir cānibe sefer eyleyeler.” (V 43a)

imkān: Olanak.

“Gördi kim imkān yok.” (V 97b)

kābil: Mümkün, olabilir, kabul edilebilir.

“Bir nev‘ ile şöhret bulmuşdu kim vaşfa kābil degül.” (V 106b)

muḥāl: İmkānsız.

“Ulūhiyyet elfāzın beyāne getürmek muḥāldür.” (V 1b)

mūmkīn: İhtimal, olabilme.

“... ve raķam-ı faşīḥü’l-beyān ile takrīre vüs‘ at ola.” (V 120a)

müyessir: Mümkün olmak.

“Ḥāl ḥayātında ayruķ Rūm’a gelmek müyessir olmadı.” (V 48a)

2.2.16.Soyut Durumları Bildiren Adlar

2.2.16.1.Ahlak Bildiren Adlar

aḥlāk: Edeb, terbiye.

“Cemāl aḥlāk ḥasenede lā-nazīr idi.” (V 5a)

edeb: Düzgün, terbiyeli.

“Zīrā kim edeb dilegini ķorķu sever.” (M 6a)

görklülük: Temizlik.

“... Yūsuf’uñ gökçekligin görklülügin yigitligin gördüñ.” (BT 28b)

ud: Ar, utanma, edeb.

“Üçüncü dizdāruñ adı ilmdür.” (M 11b)

2.2.16.2.Müsaade Bildiren Adlar

destūr: İzin.

“Destūr olup şancağ kaldırdı.” (V 125b)

havālet: İzin.

“Dağı destūr havālet alup girü maqāmına revāne oldı. (V 81b)

icāzet: İzin.

“Erenlerden bizümçün icāzet alıviresiz.” (V 54a)

izn: Herhangi bir durum için yasağı kaldırmak.

“Çün kim Hāzret-i Hünkār H̄āce Aḥmed-i Yesevī izniyle Türkistān’dan ıalkup Rūm mülkine ‘azm eyledi.” (V 29a)

mücāz: İcāzet.

“Hāzret-i İmām-ı heştum ‘Aliyyu Mūsāyu’r-Rızā’dan mucāz olmışlardı.” (V 11b)

2.2.16.3.Değer, Kıymet Bildiren Adlar

ıadır: Değer, güç.

“Acı ııyaruñ ıadri ne ola.” (BT 6a)

kıymet: Değer.

“Her kim alup kıymetin virmese ol öküz anuñ ardından ayrılmazdı.” (V 12a)

naıd: Değer.

“İş bu naıdi kim dire.” (M 10b)

2.2.16.4.Yardım Bildiren Adlar

‘atā: Bağış.

“Yā ‘atāñi dergāhuña lāyık kıl.” (BT 16b)

‘avf: Affetmek, bağışlamak.

“Allāh diñ kim örü dururken kıldıguñuz tã‘ atda nā-tağşır olurısa ‘afv kılayın.” (BT 19b)

bağş: İhsan, bağış.

“Yā Emre dost dīvānında nasīb bağş ıder.” (V 34a)

dest-gır: Yardım etmek.

“Dest-gır olur.” (V 14b)

himmet: Yardım, ilgi.

“İy gerçek er luğf idüp men kuluña dağı şafā-nağar himmet eyle.” (V 34b)

iğsān: İhsan, yardım.

“Ya‘ nī ol iğsān güninde kādī olasın.” (FT 72)

isti‘ ānet: Yardım.

“Ağladı çok isti‘ ānet diledi.” (V 145b)

‘ināyet: Lütuf, yardım, ihsan, bağış.

“Bu za‘ ife kıl ‘ināyet şefkati.” (V 26a)

luğf: Bağış.

“Zihī luğf zihī kerem.” (BT 15b)

meded: Çare.

“Hey meded dervīşi görüñ didi.” (V 96a)

mu‘ āf: Bağışlamak, bağış.

“Şuçların Hünkār dahı kıldı mu‘ āf.” (V 26b)

müsāmaḥa: Tolerans, kolaylık.

“Birkaç kaṭre murdār şu ḥaḳḳında işbu dükeli fazlıları iḥsānları müsāmaḥa kılrven.”
(BT 15b)

nuşrat / nuşret : Nusret. Yardım.

“Ḥaḳḳ Ta‘ ālā virmedi nuşrat aña.” (V 16b)

“Andan nuşretin bildürdi.” (M 14b)

nuvāziş: Lütuf.

“İlāhī bu nuvāziş ve bu kerem yaluñuz baña mıdur?” (BT 2b)

raḥmat / raḥmet: Rahmet. Esirgeme, bağışlama, şefkatli olma.

“Kitābuñ ‘ unvānı raḥmatıla bezenmişdür.” (BT 16b)

“Raḥmetüm deñizleri mevc urur.” (BT 16b)

vaḳf: Bağış.

“Ol yiri aña vaḳf eyledi.” (V 91a)

yardım: Fayda, ihsan, bağış, çare.

“Āḥiret ve dīn yolın başarmağa yardım oldı.” (BT 1b)

yārī: Yardım.

“Līk yārī kılmadı devlet aña.” (V 16b)

2.2.16.5. Fayda Bildiren Adlar

aşşı / ıssı: Fayda, kār.

“Şoñ peşimānlık aşşı kılmaz.” (V 107a)

“Gördi tedbīr itmedi ıssı aña.” (V 16b)

fāide / fā‘ide: Fayda.

“Belki sinde dahi fâidesi vardır.” (M 23a)

“Fâ‘ide bulmazlar.” (BT 3a)

kār: Kazanç.

“Zirā bu resme hālîçe üzerinde oturup deryā yüzinde gezmek degme kimsenüñ kārı degüldür.” (V 76a)

kesb: Kazanç.

“Halāl kesb eylemekdür ve ribāyı harām bilmekdür.” (M 9a)

menfā‘at: Fayda.

“Pes tevbei şöyle kıluñ kim menfā‘at gele.” (M 9b)

sūd: Fayda.

“Kibr ü kîn tutup gurūr itmek ne sūd.” (V 142a)

2.2.16.6. Alışkanlık Bildiren Adlar

‘**âdet:** Alışkanlık, gelenek.

“Ammā ‘âdet itmişdi.” (V 93b)

‘**âmil:** Âdet, alışkanlık.

“Ammā evvelki ‘âmilllerinden hiçbir nesnecük terk itmemişlerdi.” (V 114b)

2.2.16.7. Şart-Bahane-İstek Bildiren Adlar

bahāne: Neden.

“... dahı murād eyledi kim bir bahāne ile erenlerüñ huzūr-ı şerīfine vara.” (V 82a)

buyruğ / buyruk / buyuruğ: Emir.

“Haqq buyruğın yerine getürmek idi.” (BT 3b)

“Emr buyruk pâdişāhuñ.” (V 47a)

“Buyuruğın yirine getürdi.” (V 85b)

emr: Buyruk.

“Emr buyruk pādişāhuñ.” (V 47a)

şart: Koşul.

“Ammā şart budur kim iki helāl üç gün sâyim olalar.” (V 53b)

teklif: Sunmak, öneride bulunmak.

“Kendü yirin Hâzret-i Hünkâr’a teklîf idüp şol mertebe kim luţf idüp buyurun didi.” (V 97a)

tekellüf: Davet etmek.

“Monla erenlerüñ ‘ıbrıǵıyla âbdest olup Hâzret-i Hünkâr’ı namāza tekellüf itdi.” (V 102b)

yād: Buyurmak, emretmek.

“Pes kendüzin bilmek gerek kim kendüzin bilmeklügi bunda yād kıldı.” (M 7a)

2.2.16.8.Yol-Yöntem Bildiren Adlar

erkân: Yol yordam.

“Anlardan erkân kabûl idüp irşâda eclîçün Horāsân Vilâyeti’nde Nişâbüñ şehrinde qarâr eyledi.” (V 7a)

irşâd: Yol.

“Anlaruñ irşâdına tâbî‘ ol ve anlardan me’zûn ol deyü işâre olındı.” (V 11b)

meşreb: Yaratılış, gidişat, yol.

“Bizüm meşrebimüz Bektâş’dandur.” (V 35b)

rehnümâ: Yol göstermek.

“Ammā bir kimse olsa kim rehnümâlık idüp gel bıyıǵuñ ve dırnaǵuñ keselüm dise didi.” (V 97a)

tarîk: Yol.

“Ammā katı ʔarīk ve ʔarañulıkdur.” (V 44a)

ʔarīkat: Yol, tasavvuf yolu.

“ʔarīkat içinde mürşidimiz ol didiler.” (V 10a)

uğr: Yolunda.

“Uğrunda cān u baş oynatsun.” (V 123a)

üslüb: Yöntem.

“Üslübı sâbık üzere oturdılar.” (V 76b)

2.2.16.9.Engel Bildiren Adlar

hazer: Engel olmak.

“Elli biñ er geldi uş kılun hazer.” (V 16a)

māni‘: Engel, engel olmak.

“Māni‘ olma ne eylerse ol bilür.” (V 144b)

perde: Engel.

“Dağı şevk deryası cūşa gelüp gözinden perde mürtefi‘ oldı.” (V 83b)

2.2.16.10.Olağanüstü Varlıkları Bildiren Adlar

canavar / cānevār: Yaratık.

“Hem cānlu canavara erişirdür.” (BT 8b)

“Gördiler kim bir bölük ʔara cānevār yatur.” (V 90a)

cin: Yaratık.

“Yohsa cin mi ʔutar bilmezüz.” (V 108a)

dīv: Çok büyük bir varlık.

“Sultān H̱āce Aḥmed-i Yesevī bizüm ḥıdmetimize bir dīv virmişdür.” (V 33b)

ejdehā / ejder / ejderhā: Ejderha. Efsanevī bir yaratık.

Ejderha metinde efsanevi bir varlık olarak kullanılmıştır. Daha çok canavar anlamında kötülük yapan bir varlığı simgelemiştir. Türklerde özellikle erken dönemler de bereket, refah, güç ve kuvvet simgesi olarak kabul edilmiş ve bu efsanevi yaratık ön Asya kültürleri ile ilişkiye geçildiğinde anlamları zayıflamış ve daha çok kötülüğün simgesi olmuştur.⁷⁰

“... kırbunda bir ejdehā peydā olup ol iqlīm anuñ ħavfindan ħarāb olmışdı.” (V 120a)

“Bekçimi hem yidi başlu ejder it.” (V 22b)

“Yidi başlu ejderhā fermān olur.” (V 22b)

İblīs: Şeytan.

“Andan İblīs eyitdi.” (BT 28b)

ķara cānevār: Velāyet-nāme’de adı geçen bir yaratığın adıdır.

“Gördiler kim bir bölük ķara cānevār yatur.” (V 90a)

melā’ike / melik: Melek.

“Melā’ikeler nūrdan kıbbe-i elīf birle istiķbāl eylediler.” (V 31b)

“... cümle melikden a‘zam ve merātibları sâ‘ir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

muķarreb: Melek.

“Ucb maķāmından kim ol maķām muķarrebler süprecegi yirdür.” (BT 4b)

şeytān: İblis. Allah’ın secde emrini reddettiğinden dolayı lanetlenmiş varlık.

“Ve hem şeytāna uymañ.” (M 24b)

zebāni: Cehennemde günah işleyenleri ateşe atmakla görevli olan melek.

“Zebāniler kāfirlere ‘āşilere nicesi üşerler.” (BT 13a)

⁷⁰Aydın, Öznur, “Çin ve Türk İşlemelerindeki Ejderha Motifi”, Akdeniz Sanat Dergisi, 2013, 6 (12), ss. 1-16.

2.2.17. Algı Bildiren Adlar

2.2.17.1. Tat Duyusu Bildiren Adlar

acı: Tatlı olmayan.

“Birkaç acı hıyār oldu.” (BT 5a)

çāşnı / çeşni: Tat, lezzet.

“Nice kim çāşnısından tatdurdum.” (BT 9b)

“Yetmiş dürlü çeşnisi ola.” (BT 25b)

datlu / tatlu: 1. Acı karşıtı. 2. Tatlı, lezzetli.

1. “Ve eger қарақ yaşı datlu olmasa göz görmez olurdu.” (M 16a)

2. “Eger bunların birisi yedi deñiz şuyına degürse yedi cümlesi şekerden dağı tatlu olayıdı.” (BT 25b)

2.2.17.2. Dokunma Hissi-Temas Bildiren Adlar

dımışkī: Sert.

“Dımışkī қalem-tırāş dırнақların kesmedi.” (V 97b)

yaş: Nem, ıslaklık.

“Andan soñra yetmiş yaş dünyāda yaşadı.” (BT 23a)

mübāşeret: Dokunmak.

“Ol duğter-i cemīl dağı ħābından bī-dār olup қазā-yı ħācet içün ħidmete mübāşeret eyledükde eline bir nesne doқundı.” (V 137b)

2.2.17.2.1. Sıcaklık Bildiren Adlar

ħarāret: Isı.

“Ol āteşüñ ħarāretinden kimse yaқın varmazdı.” (V 112a)

2.2.17.3. Koklama Duyusu Bildiren Adlar

koğu / koқu: Koklama duyusuyla algılanan şey.

“Tā hattā altıncı kat gök arası ol çiçeklerin laṭīf koḥusından dolar.” (M 5a)

“Öd ve ‘anber koḥusu mü‘minüñ meṣāminine gelü dura.” (BT 25a)

rāiḥa: Hoş koku.

“Her kimüñ kim donınuñ mişki olsa, laṭīf rāihasız olmaz.” (M 23b)

2.2.17.4. Görme Duyusu Bildiren Adlar

müşāhede: Görmek, seyretmek.

“Ammā münācāt ve müşāhede muḥiblerüñdür.” (M 14a)

naẓar: Bakış, bakmak, göz.

“Ol pādişāhlar pādişāhı kitāb ‘unvānında ‘āşilere naẓar kıldı.” (BT 7b)

seyir / seyr: İzleme.

“Seyirdür ve müşāhededür.” (M 4b)

“Evvel Çalap sun‘ına seyr ide.” (M 4b)

tecessüs: Gözetlemek.

“Pes Gündüz Alp daḡı ‘Oşmān’ı tecessüs idüp bir köyde ġāfil yaturken şeb-hūn eyledi.” (V 123a)

temāşā: Seyretme, izleme.

“Da‘imā Şat şuyun temāşā iderdi.” (V 107b)

2.2.17.5. İşitme Duyusu Bildiren Adlar

āvāz: Yüksek ses.

“Dördünci göge erdüğümden bir katı āvāz işitdüm.” (FT 70)

fiğān: Feryat, inleme.

“Bedahşān kāfirleri kıldı fiğān.” (V 23a)

na‘ra: Kükremek, yüksek sesle bağırarak.

“Çün kim ejdehā na‘ ra āvāzın işidüp yidi başın dağı yukarı kaldurdi.” (V 77a)

nidā: Ses, seslenme.

“Yine nidā geldi kim yaz yā kalem.” (FT 74)

şadā / sedā: Ses, yankı.

“Şol vechile kim anlaruñ şadāsı erenleruñ şöhetine hayli halel virdi.” (V 93a)

“Ol şudan bir sedā geldi kim sultānum evvel nuṭṭıñuzda Horāsān’dan Nişābur şehrine andan dağı Ercis Tağı’na irdüm.” (V 111a)

şavt-ı bülend: Yüksek ses.

“Şavt-ı bülend ile bir kerre çağırıp eyitdi.” (V 86a)

ses: İşitme duyusuyla algılanan titreşim.

“Sākin oldı itmedi kimseye ses.” (V 19a)

ṭabl-ı āsāyış: Davul sesi.

“Nāgāh kulağına ṭabl-ı āsāyış şadāsı gelüp yirinden tırı geldi.” (V 125b)

ün: Ses.

“Yine bir ün işitdüm Hüdā bilür üninden.” (V 106a)

zār zār: İnlemek.

“Tā hattā kapumda ömürleri geçince zār zār ağlarlar.” (M 9a)

zārılığ / zārī / zārılık / zārilik: İnleme.

“Hayli zahmet çeküp zārılığ eyledi.” (V 53b)

“İtdiler zārī vü feryād u figān.” (V 23b)

“Zārılık idüp eyitdi.” (V 63a)

“Zārılık idüp eyitdi.” (V 51a)

2.2.17.6. Zihinsel Algı Bildiren Adlar

2.2.17.6.1. Tanıma Bildiren Adlar

āşinā: Tanıdık, bildik.

“Ol ‘ālem-i kurbdan āşinā gelürdi.” (V 11b)

2.2.17.6.2. Bilinçsizlik, Zihinsel Durum Bildiren Adlar

düş: Rüya.

“Zirā kim düşde sen gördüñ.” (V 42a)

esrük: Sarhoş, kendinde olmamak.

“Dağı esrükliği maḥmūrlığı yok.” (BT 26a)

ḥayāl: Zihindeki görüntü.

“Bir lahza ḥayālleri gözlerinden gitmezdi.” (V 99a)

maḥmūr: Sarhoşluk.

“Dağı esrükliği maḥmūrlığı yok.” (BT 26a)

mecnūn: Deli.

“Evvel nā-resīde oğlana, ikinci uyuyana, üçüncü mecnūna.” (M 13a)

rü'yā: Düş.

“Gördüğün gibi nice rü'yā gördüñ.” (V 40b)

ser-gerdān: Başı dönmek, şaşkın olmak.

“Ve eger istemeklükleri ve inanmaḥlıkları riyâyıla olursa şoñ ucu ser-gerdān olurlar.” (M 9a)

ser-mest: Akli başından gitmiş.

“Rūm'da ser-mest büdelālar ve girçekler çokdur.” (V 28b)

sersem: Akli başında olmayan.

“Şol revzeneye karşı tıran sersemi didi üç gündür kim mat‘ ümâtdan ve meşrûbatdan münkati‘ olup tıurur.” (V 66b)

uyhu / uyku: Uyku. Belli bir süre vücudun tepkisiz ve bilinçsiz bir şekilde istirahat durumu.

“Uyhu ten rāhatıdur ve hem cān ılıkıya beñzer.” (M 13a)

“Andan uyku virür.” (BT 9a)

2.2.18. Birey, Toplum, Halk, Devlet, Siyaset, Savaş İle İlgili Adlar

2.2.18.1. Yaşam Evreleri Bildiren Adlar

bulūgiyyet: Gençlik.

“Tā kim bulūgiyyet ‘āleminden soñra kūtbu’l-küberā mertebesi şunilup Rūm’a gönderilmezden muqaddem...” (V 11a)

cevān / civān: Genç.

“Hıdmet idevüz cevān u pīrimüz.” (V 18b)

“Geldi tā kim bir Hızır yüzlü civān.” (V 20a)

çocuğ / çocuk: İnsan yavrusu.

“İllā kim ol çocuğın ardından irişüp boynından ol taqduğıñuz çanı alınca alnumuz tamām derledi.” (V 90b)

“Çocuk dağı anlaruñ ardlarıña düşüp gitdi.” (V 90a)

genc: Çocuk, yavru.

“Ol şol beşikdeki genc oğlandır.” (BT 12a)

ihtiyār: Yaşı ilerlemiş, yaşlı.

“Bu iki āsitānda dağı ihtiyār dervişler hıdmet iderlerdi.” (V 139a)

koça: İhtiyar.

“Miskīn koça eydür.” (BT 20b)

nā-resīde: Ergenlik çağına ulaşmamış.

“Atası fevt olduğda henüz nā-resīde tıfl idi.” (V 122b)

nev-cevān: Genç.

“Nāgāh şarāy revzenesinden gördi kim bir hūb nev-cevān yigit ol buñara gelüp atından indi.” (V 3b)

şabābiyyet: Çocukluk.

“Şöyledür kim nasīb-i ezelde ya‘ ni şabābiyyet ‘āleminde hergiz şıbyānla qarışup lu‘b u levhe meşgūl olmadılar.” (V 10b)

tıfl: Küçük, küçük çocuk.

“Atası fevt olduğda henüz nā-resīde tıfl idi.” (V 122b)

veled: Çocuk.

“Bu taşları yutmağıla ne hāşıl olsa gerek taşdan veled mi zāhir olur.” (V 53b)

2.2.18.2. İnsan, Kadın, Erkek, Kişi İle İlgili Adlar

adam / ādem / ādemī / ‘adem: İnsanoğlu, insan, kişi.

“Meger kim bir ulularınıñ oğlu birle bir faķır-hāl adamuñ oğlu mülā‘abe iderken nāgāh bir taşla atup ulularınıñ oğluñı katl eyledi.” (V 119a)

“İy nice ādem şūretinde olalar.” (BT 14b)

“Ve hem yüz biñ ādemī yarlıgadum.” (M 12b)

“Şanmañuz anı ölür āķır ‘adem.” (V 146b)

ağyār: Araya giren kimse, başkası.

“İy ‘aşıkılar Allāh diñ kim ağyār zaķmetinden dostı dostı kavışsun.” (BT 3b)

avrat / ‘avrat: Kadın.

“Er şuyına nuţfe ve avrat şuyına emşāc dirler.” (M 21a)

“Bir ‘ avrat erile şavaşur.” (BT 10a)

beşer: İnsan.

“Kalmaya sende beşerlikden şıfat.” (V 146a)

deyyār: Kimse.

“Kendüden ğayrı deyyār bir kimesne yok.” (V 63a)

dîşî: Kadın, dişi.

“Sultānum bizüm neslimüzden ne kadar dîşî olursa size nezrimüz olsun didi.” (V 32a)

duhter: Kız.

“Andan ol duhter dahı ilerü gelüp erenlerüñ mübārek ellerin öpdî.” (V 67b)

er: Erkek, yiğit.

“Turdı yirinden hemān dem ol erü.” (V 19b)

erkek / irkek: Erkek. Cinsiyet adı.

“Zirā kim erkeksin didi.” (V 42a)

“Umarum mü‘ min ola irkek dîşî.” (V 21a)

ķancıĝ: Dişi.

“Erenler kırķ yıldur ki men ol ķancıĝuñ cevrin ķekerüm.” (V 55b)

ķarı: Kadın.

“Zirā mümkindür kim bir ķarı dahı ķıķrık dibinde öyle ide.” (V 30a)

ķız: Kız, dişi. Cinsiyet adı.

“Ol ķız dahı cāme-i ħ‘ābında yaturdı.” (V 137a)

ķişi: Birey, insan.

“Bir ķişi kim Mürsel Peyĝamber olıсарdı.” (BT 28b)

vücūd: Kişi.

“Bir kāmīl vücūd şaṇa bir kitāb te‘ līf idüp getürdi.” (V 108a)

yād: Kimse, yabancı.

“Ya‘ ni putların pinhān idüp yād idüp kimesneye göstermezlerdi.” (V 114b)

zāt: Şahıs, şahsiyet.

“Zātum ile keremüm ile luṭfum ile senüñ bekciñ olam.” (BT 2a)

2.2.18.3. İnsan, Birey ve Kişi Unsurları Bildiren Adlar

beriyye: Kimse.

“Ḥacc niyetine Ka‘ betu’llāh’a müteveccih olup giderken bir beriye irişdi.” (V 29a)

cān: Yaşam.

“Cān ma‘ rifetle dirilür.” (M 12a)

ḥalāyık: Yaratılmış olanlar.

“Ḥayli dünyā şarf idüp ḥalāyıkı ḡanīmet eyledi.” (V 5a)

ḥilḳat: Yaradılış.

“Pes Ḥaḳ teālā emriyle ḥilḳat ta‘ zīmiyle Ādem’üñ gevedesine cān girdi.” (M 19a)

hū: “O” anlamına gelen ifade.

“Ya hū varup siz anı tutuñ bu dem.” (V 23a)

ḥulḳ: Tabiat, yaradılış.

“İmdi yavuz ḥulḳum yavuz amelüm var ise, pes bilüñ aşl alşına döndüğü ve beñzedügidür.” (M 4b)

hüve: O.

“Zikr olınan gibi erenlerüñ evşāf-ı ḥamīdin işidüp kemā hüve Ḥaḳḳ’a her kişi ber-murād olup maḥrūm gitmedükleri ecelden Yūnus daḡı murād eyledi.” (V 82a)

insān: Kişi.

“İnsāna nasīb olacak dāneler külliye taş olup zāyî‘ olmuş.” (V 53a)

merdek: Adamcık.

“Hey merdek hey didi.” (V 104a)

nefer: Kişi, kimse.

“Velāyet erenlerinden yidi nefer kimse gönderdiler.” (V 13a)

şahş: Kişi, birey.

“Hācī Bektāş-ı Velī Hāzreti’ne bir şahş alma getirüp huzūrına geldügidür.” (V 91a)

2.2.18.4.Yaşam-Sosyal Birimler-Bağ İle İlgili Adlar

‘avām: Halk.

“Murtazā’dan erlik istedi ‘avām.” (V 142a)

baht: Talih, şans.

“Bir zamān hükm itdi çün ol nīk baht.” (V 149a)

hadem: Aile.

“Rivāyet bu vechildür kim ulu cāmi‘üñ şark kapusından bunca hadem ü haşemle Kayseriyye Bigi girdi.” (V 118a)

halk: Herkes, toplum.

“Şol maḥaldür kim halk sünnet kılmāğa turmuşlardı.” (V 105b)

hānedan: Sülāle.

“Arkasın hānedan toprağından yaratdı.” (M 18b)

hāşş ‘ām / haşş u ‘āmm: Halk.

“Kim pilāv et birle toysun hāşş ‘ām.” (V 142b)

“Nāliš idüp ağladılar haşş u ‘āmm.” (V 23b)

mülk: Halk ve seçkinler.

“Ol cihetden Horāsān mülki tamām.” (V 17a)

neseb: Soy ağacı.

“Bu mertebe vārişine neseb yüzinden ğayrı olmaz.” (V 15a)

nesl: Soy.

“... ebrār-ı zübde-i rumūz-ı haḳīḳat nesli fātihü’l-ebvāb ...” (V 2a)

ra‘iyyet: Halk.

“Pes imdi ra‘iyyet iy cān.” (M 16a)

silsile: Şecere.

“Rāst meşrebleri ve silsileleri Muḥammed ‘Alī’ye çıkar.” (V 28b)

şoy: Asıl, kök.

“... esselāmu ‘aleyk şoyumuz ulusu didi.” (V 74b)

sülb: Soy.

“Daḡı senüñ sülbünden bizüm bir evlādımız zuhūra gele.” (V 127b)

toḡum: Kök, soy.

“Toḡumuñ kırusın.” (V 107a)

uġr / uġur: Şans, yol.

“Ḥaḳḳ’a giden ḥaḳḳ uġrum ḥaḳḳıçün hiçbir kişi nesne buyurmadı.” (V 116b)

“Gel önümüze düş uġurunda baş virelüm.” (V 122b)

zürriyet: Soy. Soyundan gelen.

“Zürriyeti olmayan ḥaṭunlar anı ekl idüp evliyānuñ velāyetiyle ol sâ‘at hāmile ola.” (V 53b)

2.2.18.5.Yakınlık-Yönelim Bildiren Adlar

cānān: Canlar.

“Biri cān ve biri cānān.” (M 12a)

da‘ vet: Çağırma.

“Maḥlūk sizi kōvdı ise ben da‘ vet kılurvan.” (BT 5a)

iḥlāṣ: Samimiyet.

“Ṭıtsa iḥlāṣ birle erüñ etegin.” (V 148b)

kesīrā: Ashab.

“Arı ehillerdür ve selleme teslīmen kesīrā.” (M 1b)

ḳurb: Yakın, yakınlık.

“Ḳayseriyye’nüñ yuḳaru yanında Saḳlan ḳal‘ ası ḳurbına gelüp ol aralıḡı seyrān iderken gördiler kim...” (V 35b)

maḥabbet / muḥabbet: 1. Muhabbet., sevgi. 2. Sevgi, samimiyet.

1.“Bu oda maḥabbet odı dirler.” (M 5b)

2.“Muḥabbet nehālisin döşesün.” (BT 24b)

ma‘iyyed: Yanında olanlar.

“Yanında olan ma‘iyyedler dānişmendler fi‘l-cümle yirlü yirine geḳüp oturdılar.” (V 94a)

meyl: Eğim, yönelme.

“Nāḡāh ol evinüñ dīvārı egilüp yıḳılmaḡa meyl eyledi.” (V 43b)

muḡāneset: Ünsiyyet. Yakınlık.

“Viribiyyen vişāl ve muḡāneset buldı.” (BT 27b)

mücāvir: Komşu, yakın.

“Benî Ümeyye Cāmi‘’inde Zekerıyya Peyğamber abri yanında bir erba‘ın ıkarup biraz mücāvır oldu.” (V 29b)

müteveccih: Yönelmek, yol almak.

“... Hāzret-i Seyyid’üñ mezār-ı şerīfı ziyāretine müteveccih oldu.” (V 73b)

sevgili / sevgülü: 1. Sevilen veya aşık olunan kişi. 2. Sevgi içinde olan.

“Ve hem muibb münācātı sevgiliye mu‘āmeledür.” (M 7a)

“Yā sevgülü ullarum!” (M 7a)

şefat: Muhabbet.

“Bu a‘ife ıl ‘ināyet şefatı.” (V 26a)

tersā: Benimsemek.

“Pes bunlar ‘isī dini üzere tersā idiler.” (V 76b)

tevellā: Dost bulma durumu.

“... öyle geldi kim eylögüm cemi‘tevellādan boşanan bizüm tevellāmuzda arār ide.” (V 33b)

teveccüh: Yönelmek.

“Pes ol kimse atından inüp lā-tekellüf ızılca Hālvet’den yaña teveccüh eyledi.” (V 60a)

ünsiyyet: Yakınlık.

“albine ünsiyet düşüp eyitdi.” (V 123b)

yakın / yakīn: Yakın. Uzak olmayan.

“Tā kim Hicāz’dan yakın gelicek cümle Nişābūr halkı Şeyh Lomān-ı Perende’ye hacc utlulayu arşı ıktılar.” (V 9a)

“Daı uçmada yakīn gelicek yetmiş biñ hürü uçma apıcısıyla arşı viribiyeyin.” (BT 26b)

yaşınluğ: Uzak olmama durumu.

“Dibi yaşınluğdur.” (M 17a)

2.2.18.6.Akrabalık Bildiren Adlar

akrabā: Aralarında kan bağı olan insanlar, yakın ilişkili olanlar.

“Akrabā ve ta‘allukātına yalvarup eyitdi.” (V 53b)

hışım: Akraba.

“Yolda kalan hışımlarumdur.” (M 4b)

mesned: Sülâle.

“Pes her vechile ol mesned-nişin nesl-i seyyidü’l-Mürselin Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş el-Horāsânî kaddesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz seyyiddür.” (V 2b)

2.2.18.6.1. Kan Akrabalığına Dayalı Akrabalık Bildiren Adlar

‘amm / ‘amū: Amca.

“‘Ammuñuz âl-i Resûl irişdi.” (V 4a)

“‘Amûlarından Seyyid Hasan kim Mûsâyü’s-Sânî oğlıdur.” (V 11a)

baba: Çocuk sahibi olan erkek.

“Gözün açup babañ yüzün göresin.” (V 20b)

dede: 1. Ata. 2. Anne veya babanın babası.

1.“Bizüm atamız dedemüz niçe kerre ‘asker çeküp cenk itdiler.” (V 108b)

2.“... dedesi Muhammed Muştafâ’dur.” (V 2b)

evlād: Çocuk.

“Evlādımız olmaz.” (V 133b)

ferzend: Evlat, çocuk.

“Hiçbir ferzend yüzün görmedüm.” (V 4b)

ķarındaŗ: Aynı anne babadan olan çocuklar.

“Ėarındaŗı Ėızağıl ķıŗlasından berü iriŗi geldi.” (V 64a)

2.2.18.6.2. Evliliğe Dayalı Akrabalık Bildiren Adlar

‘avrat: Eŗ.

“Pir-āb Sultān anı alup ‘avratına getürdi.” (V 141a)

gelin / gelün: Gelin. Evlenerek eŗinin ailesine katılan kız.

“Meger kim ķız gelin bir yire cem‘ olup ol buńarda ıon yurlardı.” (V 5b)

“Yā hācerler bi-izni’llāh nuıķa gelün olan ķaŗiyyeyi Ėaıķķ iıün ĥaber virün didi.” (V 49b)

ĥātün: Hanım, eŗ.

“Cān Baba ilerü yürüyüp Ėātünüń elinden ol cāmı aldı.” (V 112b)

ķaymana: Evli kadının eŗinin annesi.

“Ėaymanası ilerü gelüp eyitdi.” (V 41b)

yār: Eŗ.

“Ėdem’e yār kıldı.” (M 21a)

2.2.18.7. Evlilik Bildiren Adlar

düğün: Evlilik töreni.

“Daıı düğün dirnek eylediler.” (V 59b)

nikāĥ: Evlenme.

“Ėayıuń ve nifāsuń nikāĥın ĥaram bilmekdür.” (M 9a)

2.2.18.8. Aile ve Aile Statüsü İle İlgili Adlar

ahı: Kardeŗ.

“Şaĥĥ rivāyet budur ahı dińlegil.” (V 147b)

ana: Çocuk sahibi olan kadın.

“Ata ana oğuldan kıızdan nicesi yüz döndürürler.” (BT 13a)

ata: Baba, soyu devam ettiren kişi.

“Ata ana oğuldan kıızdan nicesi yüz döndürürler.” (BT 13a)

ayal: Çocuk.

“Zirā kim, ata, ana, ayalcuğların dünyā belāsından beklerler.” (M 23b)

cedd: Ata.

“Ammā şüretde cedit İbrāhimu’l-Mücāb’a beñzedügiçün İbrāhim-i Sānī didiler.” (V 5a)

cemā‘at: Topluluk.

“Dağı birbiri mābeyninde ol cemā‘at bu vechile ‘ahd itdiler.” (V 119b)

cemī‘ / cem‘iyyet: Toplanma, birleşme, toplantı.

“Bir pāresinden cemī‘ firişteleri yaratdı.” (FT 74)

“Pādişāhları Gülü Hān oğlu her cānibe ādemler gönderüp Tātār cem‘iyyetine bu ḥālī i‘lām eyledi.” (V 115b)

ehil: Aile halkından birisi.

“Arı ehillerdür.” (M 1b)

‘ıyāl: Ev halkı.

“Ehl-i ‘ıyālüm baña buğday gerek didi.” (V 82b)

ma‘şūm: Çocuk.

“Fi’l-ḥāl ol ma‘şūm hayāt bulup ayağ üzerine tırı geldi.” (V 141a)

oğl / oğlan / oğul: Oğlan. Erkek, erkek çocuk.

“Nefs oğlı idi bahādur er idi.” (V 15b)

“Oğlan dağı kaçup öyüğe çıktı.” (V 119a)

“... ol keşîşüñ vasiyetiyle oğulların alup oğul idindi.” (V 115b)

şıbyān: Çocuklar.

“Şöyledür kim nasīb-i ezelde ya‘ nī sabābiyyet ‘āleminde hergiz şıbyānla qarışup lu‘ b u levhe meşgūl olmadılar.” (V 10b)

vālide: Anne.

“Vālidesi elin alup Hācim Sultān’uñ nazārına getürdi.” (V 73a)

2.2.18.9. Unvanlar, Rütbeler, Makam İle İlgili Adlar

aḥter-mec: Hünkār’a verilen isim.

“Andan hünkāruñ ismin aḥter-mec virdiler.” (V 33a)

āsītāne: Makam.

“Hālā Sarı Şaltuḡ Sultān’uñ yidi yirde āsītānesi vardur.” (V 79a)

bārgāh: Divan, makam.

“Meger kim ol vaḡt ‘Oṣmān Big bārgāhında qarār itmışdı.” (V 125b)

beg / big : 1. Kişi, efendi. 2. Soylu, saygıdeğer kişi.

1. “Kaçan bir dünyā begiyle kelimāt itseñüz sevinürsüz.” (FT 73)

2. “Dağı bir köye dört yüz big Tañrılık da‘ vā.” (BT 7b)

emīr: Makam adı.

“Leşkere baş oldu çün kim ol emīr.” (V 16a)

eteg: Giyecek, bir kişinin makamı.

“Qadıncıḡ dağı ilerü gelüp etegin tutdı.” (V 58a)

ḥazret / ḥazret-i: Huzur, makam. Yücelik belirten ifade.

“Ḥazret idi müşerref handān.” (V 148a)

“Ḥazret-i İmām ol şerbeti göricek āh idüp eyitdi.” (V 4a)

ḥuzūr: Makam.

“Tā kim Sultān ‘ Alāa’ d-dīn ḥuzūrına vardı.” (V 122a)

ḳat: Yan, huzur.

“İy benüm ḥabībüm ol deñizler ḳatına var.” (BT 17a)

ḳayser-i rūm: Sultan ünvanının adıdır. II. Mehmed’in ünvanıdır. Doğu Roma’nın hükümdarı.

“Ḥikāyetde şöyle rivāyet eydürler ki ḳayser-i rūm Mu’āviye’ye mektūb gönderdi” (FT 73)

ḳolcı: Kol tutan kişi.

“Ḳolcılar tıtdılar.” (BT 7a)

ḳolı: Kolu Açık Hacim.

“Ḳolı açuğ olsun.” (V 131a)

ḳuṭb: Velāyet-nāme’de geçen yüksek bir mertebe adı.

“Bunlardan soñra ḳuṭb biñ yıl ‘ ālemi ihāta ider.” (V 15a)

maḥlaş: Takma ad.

“Şimdi Sa‘ id söyledügi nefesüñ maḥlaşında buyurdı kim.” (V 106b)

maḳām: Huzur, mevki, mertebe.

“Ucb maḳāmından kim ol maḳām muḳarrebler süprecegi yirdür.” (BT 4b)

manşıb: Devlet memurluğu, makam, mertebe.

“Ḥacı Bektāş itmedi manşıb ḳabül.” (V 26b)

menzil: Makam, mertebe.

“Cümle alifeler ve dervişler meclis olup herkes menzil ve merâtibine göre arâr itmişlerdi.” (V 106b)

merâtıb / merâtib: 1. Mertebeler. 2. Rütbe, makam.

1. “... cümle melikden a‘zam ve merâtıbları sâ‘ir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

2. “Cümle alifeler ve dervişler meclis olup herkes menzil ve merâtibine göre arâr itmişlerdi.” (V 106b)

mertebe: Derece, kademe.

“Kim idüğün bildi ve ne mertebede er olduğın tanıdı.” (V 72b)

müfdî: Makam.

“Müfdîlikden oy virürler.” (BT 4a)

nâm: Ad.

“Mezkûr Şulıca arayük nâm aryenüñ bir mescîdi vardı.” (V 103b)

post: Makam.

“post” sözcüğü metinde makam anlamında kullanılmıştır. Belli bir aşama ve rütbeyi ifade eden sözdür.

“Ve postda dağı mecmû‘ından yuğaru oturudı.” (V 127a)

ravza: Makam.

“Ravzasın geldi ziyâret eyledi.” (V 149a)

şân: İtibar, şeref.

“İşâretüme bağıñ, ol şânumı görüñ.” (M 17b)

şeyh: Tarikat önderi. Velâyet-nâme’de adı geçen önderlerin ünvânı.

“Şeyh Necmü’-d-dîn ‘ilimde bi-nazîr idi.” (V 108a)

şöhret: Tanınma, ün, şan, mertebe.

“Pes Hünkār Ululığı’nuñ şöhreti artdı.” (V 114a)

taht: Makam.

“Tūs şehrin taht idinüp ħalīfe oldı.” (V 3b)

tekür: Velāyet-nāme’de adı geçen bir kişi adıdır.

“Aciz olup bigleri ile tekür.” (V 21b)

‘**urbān:** Besmele Tefsiri’nde bahsedilen zebānilerin sıfatı.

“Kaçan kıyāmet günü olduğdan Tañrı Ta‘ālā’nuñ ħahr-ı tecellileri bī-çāre ‘urbān zebāniler üşüb ħamudın yaña süriyeler.” (BT 8a)

‘**unvān:** Kitap başlığı, kitabın başı.

“İlāhınā ve seyyidinā kitābumuz ‘unvānı bizi aldadı.” (BT 6b)

2.2.18.10. Kimlik Adları

bende: Köle.

“Meger kim Şulıca Ķarayük’i evvel Sulţān ‘Alāa’d-dīn’ün bendelerinden Yunt Bende ma‘mūr eylemişdi.” (V 39b)

büdelā: Derviş. Bedilin çoğulu, mistiklerin ruhani hiyerarşisinde belirli bir grubun adıdır.⁷¹

“Rūm’da ser-mest büdelālar ve girçekler çoğdur.” (V 28b)

cellād: İdam etmekle görevli kişi.

“Cellādlara buyurdı.” (BT 7a)

çāker: Kul, köle.

“İnķılāb üzre ħoma bu çākeri.” (V 144b)

dānişmend: Talebe.

⁷¹Birge, a.g.e, 1991, s. 254.

“Dānişmendüñ birine birisi eyitdi.” (V 100a)

danuḳ: Bilen, gören kişi.

“Ve dahi yigrek bilürseñ eydivir.” (M 10b)

derviş: Tarikat ve Allah yolu uğruna kendini feda etmiş ve o şekilde bir yaşam biçimi benimsemiş kişi.

Derviş, nasip alarak muhip olanın ikinci bir dereceye geçip tac giyme hakkı elde etmiş olması.⁷²

Derviş sözcüğü metinde tasavvuf yolunda belirli bir aşamaya gelmiş kimse olarak aktarılmıştır. Bu yolda üstad kişi olarak addedilmiştir. Yol gösterici, aşama kaydetmiş üst bir kişi olarak görülen kişidir. Yunus'a göre, derviş, çıktığı yolun meşakkatli bir yol olduğunu bilmeli, bu yolda iradeli olmalıdır.⁷³

“... ‘aziz derviş tağlarda delim zamān riyāzāt çekeridi.” (BT 15b)

dizdār: Kaleyı koruyan kişi.

“Ve her ḳal‘ada bir dizdār müvekkeldir.” (M 6a)

eren: Derviş, kerāmetli kişi.

“Hey Hızrum çağırduğum erenler ḥaḳḳıçün ḳılıç benüm ḥatırundan gitdi.” (V 77b)

faḳı / faḳıḥ / faḳī / fakīḥ : Fakih. Bilgin.

“Andan Hācı Bektāş-ı Velī ol faḳıya eyitdi.” (V 51b)

“Hācı Bektāş-ı Velī Ḥazreti’nüñ bir faḳıḥ öñine ṭurup piş-namāzlık itdügüdür.” (V 51b)

“Faḳī ve müezzin ol gice şehrden çıḳdılar.” (V 85a)

“Ba‘zı fakīḥler anuñ cemā‘atla namāz ḳılmaz.” (V 94b)

⁷²Birge, a.g.e, 1991, s. 257.

⁷³Erol, Teymur, “Klasik Türk Şiirinde Derviş Tipi”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2009, 2 (17), ss. 349-374.

fakıh: Kara Fakih.

“Fakıh maḥzūr olup hergiz Kur‘ ān’dan ḥatırına hiç nesne gelmedi.” (V 51b)

ġāzı / ġāzī: Savaşta herhangi bir organını kaybeden kimse.

“...ġāzılık kılmış şevābın verem.” (BT 14b)

“Elli biñ ġāzī yigitler virdi cān.” (V 16b)

ḥāce: Okumuş yazmış kişi, din büyüğü.

“İy Ḥāce şol olmaz işi koy kim bir mübtedi‘ kimesneye velī diyüp turursın.” (V 99a)

ḥabīb: Dost.

“İy benüm ḥabībüm ol deñizler çatına var.” (BT 17a)

ḥacı: Hacc görevini yerine getirmiş kişi.

“Ne sebep ile ḥacı oldu didiler.” (V 9a)

ḥafız: Kur‘ān ehli.

“‘Ālimler ḥafızlar tilāvet-i Kur‘ ān’a meşğul olup derviş ...” (V 6a)

ḥarāmī: Eşkıya.

“Ḥarāmī ol kösegüyi eliñe alup tekrār dest-būs eyledi.” (V 81a)

ḥaşakı / ḥaşaki / ḥāsaķī: Hizmetli, görevli, korumacı, koruyan kişi.

“Biz daķı anı ḥaşakı edinelüm.” (BT 9b)

“Andan heybetile ḥaşakileriñe baķdı.” (BT 5b)

“Evvelki ḥāsaķīsi şabrdur.” (M 7b)

ḥatīb: Hitap eden vazifeli kişi.

“... müftī ve müderris ḥatīb...” (V 84b)

ḥümām: Himmetli.

“Yudı Hāzret cismiñi çün ol hümāmı.” (V 144a)

ilçi / ilçü : Elçi. Görevli.

“İmdi yigregi oldur ki Rüm pādīshāhına ilçī gönderüp andan yurt isteyelüm.” (V 113a)

“İmdi ilçüm huzūruña varduğda gerekdür ki diyār-ı Rüm’da menüm leşkerüme kifāyet idecek miqdār yazla kışla vir kim biz göçgünci qavmıyuz.” (V 113b)

qātıl: Öldüren kişi.

“Pes qātılūñ atası dahı Qayseriyye bigine geldi.” (V 116a)

kefil: Borcu üstlenen kişi.

“Diledi kim Hünkār Varlığın kefile vire.” (V 117b)

kel: Saçı dökülmüş olan kişi.

“Baş kel olmuş ve hem aqar qanı.” (V 19a)

keşefe: Kāşif.

“... lev keşefe ya‘ nī Hāzret-i Hünkār Hācī Bektāş el-Ḥorāsānī...” (V 2a)

köyli / köylü : Köyde doğan kişi.

“Bu şöhet esnāsında köyli qavmından ta‘ ām ve sofrā çekildi.” (V 98a)

“Köylü cemā‘ atına qarışup anlaruñla nāmāz kılmaz.” (V 94b)

qul: Köle.

“Qul yine Cum‘ a’ dan taşra çıkup geldüğünden yaña bigin görmege gitdi.” (V 118b)

küffār: Kāfirler.

“Çün ki küffār mü‘ mine itdi özin.” (V 21a)

mağfūr: 1. İsteğine ulaşmış. 2. Bağışlanmış.

1. “Kāfirler mahrūm sen mağfūr olğıl.” (BT 3a)

2.“Ve hem ol pādīṣāh-ı ālem Tañrı İslām ehlinüñ ol mu‘teber rûḥların āḫiretde merḥûm ve mağfûr kıldı.” (M 1b)

ma‘şûḳa: Aşık olunan kız.

“Güvenç Abdāl çün ki ma‘şûḳasınıñ ḥuzûruna geldi.” (V 67a)

merāmı: İsteği olan kişi.

“Ḥācī Bektāş-ı Velī Ḥazreti’ne bir merāmı gelüp tevbe kılduğın beyān ider.” (V 80b)

miskîn: Derviş.

“Hey miskîn cānına bir laḥza mûhlet ister.” (V 118b)

mollā / molla: Hoca, veli, derviş.

“Üç yüz mollā dervîşle erenleri görmege geliyor.” (V 72b)

“Ol üç yüz mollaı dervîş Ḥünkār Varlığı’nuñ elin öpüp ser-niyāz ḳadem-i mübārekine ḳodılar.” (V 73a)

muḥakḳıḳ: Gerçekleri bulan.

“Ol ārifler sultānı ve muḥakḳıḳlar arşlanı Seyyîd Sa’de’ddîn kerem-i luṭfindan birkaç beyit buyurur.” (M 10b)

muḥib / muḥibb: Seven.

“Ve hem ārif muḥibbe şorar.” (M 4b)

“Ve hem muḥibb münācâtı sevgiliye mu‘āmeledür.” (M 7a)

mu‘îd: Yardımcı.

“Yanındağı mu‘îde tır.” (V 97a)

mübtedî / mübtedi’: 1. Eren. 2. Er.

1.“Eger ben ol mübtedînüñ adın añarsam didi.” (V 99b)

2.“İşi ḳoy kim bir mübtedi’ kimesneye velî diyüp tırursın.” (V 99a)

münezzeh: Kimseye ihtiyacı olmayan.

“... iy ‘ābidlerüñ ‘ibādetinden münezzeh Tañrı bizüm bilümüzüñ ya bizüm kullığımızıñ ne kıadri var.” (BT 4a)

münkir: İnkār eden.

“Ol Kızağıl kışlasında olan koyun eri münkir koyunların güdereken erenlere yaķın gelüp ‘ādet üzerine kengel eyledi.” (V 63a)

mü’mîn: İmān eden, Müslümanlığın vazifelerini yerine getiren kişi.

“Her kim benüm ümmetümden bir mü’mîn.” (BT 19b)

mürde: Ölmüş kişi.

“Gördiler ki mürde ihyā olmuş.” (V 119a)

mürîd / mürid: Bağlı, tasavvuf yoluna kendini veren kişi.

“Mürîd nedür?” (V 67b)

“... bunca mürid ve muḥibble cāmi‘ün ğarbî kıpusından iķerü girip bir cānibinde big ve bir küşesinde Hünkār namāza ṭurdılar.” (V 118a)

mürşîd: Doğru yol gösteren, irşad eden, şeyh, tarikat pîri.

“Maķām-ı dîdāre kıadem başar gelür mürşîd olur.” (V 14b)

mürted: İslām dinini terk edenler.

“Mürted iken ehl-i imān oldılar.” (V 25b)

müşāfireten: Ziyāretçi.

“Niķe kimesneler müşāfireten de anı temāşā iderler.” (V 29a)

müsebbih: Tesbih eden.

“...müsebbihlerüñ tesbihlerin muṭī‘lerüñ ṭā‘atı ‘ābidlerüñ ‘ibādeti anuñ ‘azāmeti ...” (BT 4a)

müstağni: İhtiyacı olmayan.

“...muṭī‘lerüñ ṭā‘atından müstağni Tañrı ve iy ‘ābidlerüñ ‘ibādetinden münezzeh ...”
(BT 4a)

müşṭāk: Susamış, çok istekli, isteyen.

“Yā Aḥmed uçmaḵ bir müşṭāk ḵuldur.” (BT 18b)

müttekī: Sorumluluk sahibi olarak Allah’tan korkanlar.

“... müşāhedesine vāşıl olup müttekīler gürūhından olanlar i‘tiḵādı şāf olan...” (V 2a)

müvekkel: Vekil.

“Ma‘rifet cümlesinüñ üstine müvekkeldür.” (M 23a)

nā-ḵabil: Alan veya kabul eden.

“... taş olmuş ol nā-ḵabiller evliyānuñ bu velāyetin siḥre ḥaml idüp eyitdiler.” (V 53a)

naḵīb: Vekil.

“Naḵīb anuñla bulışup görüşdi.” (V 85b)

nā’ib / nāyib: 1. Adam, hizmette bulunan kişi. 2. Vekil.

1. “Pes Nūre’d-dīn Ḥāce daḥı bir nā’ibin gönderdi.” (V 45b)

2. “Ve ten içinde nāyib İblīs’dür.” (M 8a)

nefer: Yiğit.

“... gördi kim nāgāh yidi nefer-i müzeyyen big yigitler çıḵageldiler.” (V 47a)

nöker: Gören.

“Yolda giderken nökerlerinden birinüñ köyine irişdiler.” (V 73b)

ölü: Hayatı son bulan.

“Cān ölü midür yohsa diri midür?” (M 12a)

pīškeş: Elçi.

“Nāmeysi şunup pīškeşin belegin çekdi.” (V 113b)

pīş-rev / pīş-vār: Ulak, haber götürən.

“Bu ne vaqt gelişdür ve niçesine pīş-rev göndermekdür.” (V 133a)

“Erenler pīş-vār gönderdiler.” (V 137b)

raḥmāni‘ r-raḥīm: Raḥmān ve rahīm olan.

“Kitābı ‘unvānında Raḥmāni‘ r-raḥīm gördük.” (BT 8b)

rāvi: Rivāyet eden.

“Rāviler şöyle rivāyet iderler kim ...” (V 109a)

rāviyān-ı aḥbār: Rivāyet eden.

“Rāviyān-ı aḥbār ve nākilān-ı āşār şöyle eydürler kim ...” (V 64b)

revende: Giden.

“Āyende ve revendeye anı şarf iderlerdi.” (V 12a)

şābık: Şābık Muḥammed’e mensup olan.

“İy şābıklar Raḥmān diñ.” (BT 3b)

sāḥir: Sihirbaz.

“Didi sāḥir durur bu Türk’ün eri.” (V 24b)

sālik: Allah’a ulaşan. Tasavvuf yolunda olan kişi.

“Eger kim ‘urūc ne maḳāmdur diyü şu‘ al olınursa sālik orada libāş-ı cismāniden çıkar.” (V 14b)

şā’im: Oruç, oruçlu.

“Men şā’imüm ekl itmezüm.” (V 4a)

şavm: Oruç.

“Meger kim günlerde bir gün Zeyneb Hâṭūn şavmıla ve ‘ibâdet ile Hakk Ta‘âlâ Hâzreti’ne tazarru‘ niyâz idüp şarâyında oturmuşdı.” (V 3b)

secde: Namazda yere kapanma bölümü.

“Ol secde berekâtından anası degme loğmayı yimez olur.” (M 22a)

senâ: Övgü, hamd, şükür.

“Tamâm olup du‘â ve senâ olunduğdan soñra Monla Sa‘idü’-d-dîn Hünkâr Ululığı’nuñ etegine iki eliyle muhkem yapışup eyitdi.” (V 106a)

seyyid: 1. Bir topluluğun öncüsü. 2. Efendi.

1. “Alevî seyiddür.” (V 11b)

2. “Rehberi ve seyidiydi mü‘minüñ.” (V 15b)

sidretü’l-müntehâ: Makâlât’ta yer alan aklın dört nurundan üçüncüsü.

“İkinci gün nûrından, üçinci sidretü’l-müntehâ nûrındandır.” (M 22b)

şûr: İsrâfil meleğinin kıyamet kopacağı esnada üfleyeceği boru.

“Ya‘ni çün şûrı üricek dükeli yaradılmışlar ayağın dirüp bakalar.” (BT 12b)

şûre: Kur‘ân’ı oluşturan yüz on dört bölümden her biri.

“Fâtihâ şûresi gelincek minnet eyledi.” (FT 76)

sühen-dân: Söz bilen.

“İy sühen-dân u sühen-gü pür-hüner.” (V 15b)

sühen-gü: Söz söyleyen.

“İy sühen-dân u sühen-gü pür-hüner.” (V 15b)

şâhid: 1. Yiğit. 2. Tanık.

1. “Ol şâhidlerin başını kesdiler.” (V 16b)

2. “Ol nesne için biz şahidüz.” (V 49b)

şefâ' atcı / şefâ' atcu: Hz. Muhammet'in kulların günahlarının af olması için vesile olması.

“... kim yazuklular şefâ' atcısıdur ve ba' de ben za' if kim bu kitâbı kıldum.” (BT 1b)

“Muhammed (as) şefâ' atcuñuz, Âdem atañuz, Havvâ anañuz, bayrām günüñüz, Âzine günü tiryākuñuz.” (M 18a)

şehîd: Vatan uğrunda veya devlet için canını veren.

“Âhîr Me'mûn ' Aliyyu Mşâyü'r-Rızâ'ya zehr virüp şehîd eyledi.” (V 4b)

şeh-süvâr: Atlı.

“Çün işitdi bu sözi ol şeh-süvâr.” (V 145a)

taqdîr: Allah'ın isteği.

“Bildi taqdîr emridür öñden şoña.” (V 16b)

ta' allukât: Tanıdık.

“Akrabâ ve ta' allukâtına yalvarup eyitdi.” (V 53b)

tîğ-zen: Kılıç çalan.

“Didiler kim pehlivânın tîğ-zen.” (V 22a)

ţālib: İsteyen, dileyen.

“... menkuldür kim Sultān H̱āce Aḥmed-i Yesevî Ḥazreti'ne bir ţālib gelse kurbānı kesilüp iftār olınduktan şoñra...” (V 26b)

ţanuk: Şahit.

“Gelüñ sizüñle ţanuklarım yanına varalum.” (V 49a)

ulaḳ: Haber getiren.

“Ben bu ḥuşuşda pâdişāha ulaḳ şalarum.” (V 116a)

umıcı: Ümit eden.

“İy umıcılar Raḥīm diñ.” (BT 3b)

uyuyan: Uyku hâlinde olan kişi.

“Evvel nâ-resîde oğlana, ikinci uyuyana, üçüncü mecnûna.” (M 13a)

‘ulemâ: Alimler, bilginler.

“‘Ulemâ ṭā‘ ifesi bu söze itā‘ at itmediler.” (V 85b)

ümmî: Okuma yazma bilmeyen.

“... ve ikisi daḥı ümmîydi.” (V 40a)

ümmîd-vâr: İstekleri olan.

“Erenler nazarında ğanî ve ümmîd-vâr olan kişi elbetde bir nasîb alup giderdi.” (V 82a)

üstâd: Üst. Bir konuda uzman, baş.

“Dünyâda bennâ iken üstâd ol.” (V 148a)

vâkıf: Haberi olan, bilen, bilgi sahibi olan.

“Aḥvâle vâkıf olup namâzı döndürdiler.” (V 51b)

velî: Ermiş, eren, derviş.

“veli” sözcüğü metinde ermiş anlamında kullanılmıştır.

“Görüp anı bildi kimdür ol velî.” (V 145a)

viren: Sahip olmasına vesile olan.

“Ol Raḥmân ol Raḥīm kendi arılığın birliğin ṭanuklık vireni nitesi ḥōş dutasın.” (BT 10b)

virici: Sahip olmasını sağlayan.

“... bitürici ve murâdlar virici pâdişâhsın.” (V 6a)

yazıcı: Yazan.

“... kirāmen kâtibin yazıcıñuz...” (M 17b)

yazuķlı: Günahlı, günah sahibi.

“... kim yazuķlılar ŧefā‘ atcısıdur ve ba‘ de ...” (BT 1b)

yirli / yirlü: Yer. Yer sahibi.

“Meger kim ol kerpiç ķardugı yirüñ üsti yanında bir ‘ aźim yirli ķaya var idi.” (V 52a)

“Gelüñ, yirlü yiriñüze girüñ, didi.” (M 20a)

yolcı: Yoldan geķen kişi.

“Her gelen yolcınıñ öñine varup ķavundan ve ķarbüzdan getürürdi.” (V 81a)

zāhid: Dindar kişi. “zāhid” sözcüğü metinde dindar kişi anlamında kullanılmıştır. Dünyalık heveslerden uzak dura ve ibadet eden kişi anlamına gelmektedir.

Zühd hakkında söylenenlerden hareketle, zühd sahibi olan “zāhid”in; dünyadan el etek çekerek Allah’a yönelen, kendini ibadete veren kişi anlamlarına geldiğini söyleyebiliriz.⁷⁴

“Pes zāhid ibādet eylemek, bilmedin mu‘ āmele eylemekdür.” (M 7a)

zevi‘l-‘uķül: Akıl sahipleri.

“...zevi‘l-‘uķül ‘ acze vardugın ma‘ ārifi ketminde ulu‘l-elbāb dem-beste ķalır.” (V 1b)

2.2.18.11. Kişilik-Sıfat-Karakter Bildiren Adlar

‘ āciz / ‘ aciz: Güçsüz, elinden bir şey gelmemek.

“Toprak ol başa olsun kim benüm gibi pādiřahuñ dergāhın göre duruken degme bir ‘ āciz dergāhına vara.” (BT 15b)

“Acizüz bu işde gel dök ķanımız.” (V 23a)

⁷⁴Sucu, Nurgül, “Zāhid Süfi Tipinin Kimliği, Divan Edebiyatındaki Yeri ve Sosyal Hayattaki Örnekleri”, İstem, 2007, 5 (10), ss. 229-255.

‘**acūze**: Derviş.

“Ol ‘acūze eyitdi.” (V 38b)

‘**acz**: ‘Āciz. Güçsüz.

“Göricek ruhbānlaruñ ‘aczin tekür.” (V 23a)

‘**akil** / ‘**ākıl**: Akıllı, akıl sahibi.

“Akil iseñ fevt itme fırsat.” (V 143a)

“Āķilleri dirdi.” (BT 5a)

‘**ālim**: Bilgin, bilgili, çok bilen kimse.

“Bildiler kim Nişābūr şehrinde bir ‘ālim ve kāmīl kimesne varıdı.” (V 5b)

‘**ārīf**: Bilgili, irfan sahibi, Allah’ı bilen ve tanıyan, ilim sahibi.

“Ārif cevāb virür kim.” (M 4b)

‘**āşī**: İsyān eden, günah işleyen.

“Bī-çāre ‘āşī feryād kıla.” (BT 8a)

‘**āşık**: 1. Beşeri tutkuya sahip olan. 2. İlāhī tutkuya sahip olan.

1. “Dağı bir gönül bir cānla aña ‘āşık oldı.” (V 66a)

2. “Āşık nedür?” (V 65a)

“‘āşık” sözcüğü metinde Allah’a olan bağlılık ve ona tutkun olma durumu anşamında kullanılmıştır. Tamamen tasavvufi bir anlam içermektedir. İlāhi aşka sahip olan kimseyi ifade etmektedir.

‘**āşık**: Akıntı, cereyan.⁷⁵

⁷⁵Dilçin, Cem, Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 15.

Bektāşilikte tarikata inanan fakat henüz üye almamış kişiler için kullanılır. Aşıklar müzikli ve şarkılı sohbet saatlerine katılabilir fakat gerçek ritüellerde yer alamazlar.⁷⁶

bahādur: Yiğit.

“Ġāyet bahādur yigitlerdür.” (V 121a)

bā-hüner: Becerikli.

“Diñle imdi iy ‘aziz-i bā-hüner.” (V 17a)

buḡl: Cimrilik.

“Hırşın ve buḡlin ve ḡillin ve hıyānetligi ve ḡasūdlığın ve çörin çöpin çıkarsun.” (BT 24b)

cābir: Zorba.

“Leşker-i küffārdur cābir ḡamū.” (V 15b)

cāhil: Bilmeyen.

“Şol ki cāhildür yine münkīr olur.” (V 24b)

cōmerd: Paylaşımçı.

“Eger ben uş bunuñ gibi cōmerd pādīşāhuñ mālın uğrularısam tıyarısa ...” (BT 7a)

dilāver: Yiğit.

“Gördi kim bir nev-cevān ve dilāver pehlivāndur.” (V 123b)

dürüst: Güvenilir.

“Eğer bu on iki dürlü nesnenüñ birisi eksik olsa imānı dürüst olmaz.” (M 6b)

ḡāfil: Habersiz, bilinçsiz.

“Ammā arpa şöḡbetinden ḡāfil idi.” (V 48a)

⁷⁶Birge, a.g.e, 1991, s. 251.

ġafūr: Affedici.

“Ben ġafūrven.” (BT 14b)

ġālīm: Yumuşak huylu.

“Raġīmliġüm ġālīmliġüm ġūnından ıoyuram.” (BT 9b)

ġasūd: Haset eden, kıskanç.

“ġasūdlerdür ve kendülerin bilmeyenlerdür.” (M 7b)

ķādir: Gücü yeten.

“Ķādir'em, ķudretüm yiter.” (M 12b)

kāfir: Allah'ı inkār eden.

“Kāfir odına ciger ıaġlaşdılar.” (V 17a)

kāmīl: Olgun.

“Germiyān vilāyetinüñ ulu kāmīl ve mükemmel şeyġleri ġeçinürsiz.” (V 132a)

kām-kār: Tercih etmiş, istemiş olan.

“Kim ki Ĥaķķdan raġmet ister kām-kār.” (V 146a)

ķām-yāb: İsteġine kavuşmuş.

“Yüridi atı öñince ķām-yāb.” (V 144b)

ķerīm: Kerem sahibi, cömert.

“Ben Ķerīmven.” (BT 14b)

ķüstāġ: Saygısız.

“İy ķüstāġlar neñüze inanub bu ķüstāġlıġ ķılduñuz.” (BT 6b)

la'ın: Lānet eden.

“Bu la'ınüñ cānın alsunlar.” (BT 16a)

māhir: Becerikli, beceri.

“Bunca halk içinde ol māhir ola.” (V 22a)

mihribān: Merhamet ve şefkat sahibi.

“Ancılayın Allāh ki mihribāndur.” (FT 72)

muḳteşid / muḳteşid: 1. Zalim. 2. Tutumlu, vaktini en iyi şekilde değerlendiren.

1. “İy muḳteşidler er-Raḥīm diñ.” (BT 3b)

2. “Muḳteşid Muhammed ümmetlerinden bir ḳavümdür.” (BT 4b)

mūnis: Dost.

“Mūnis bulamazın.” (BT 21b)

müdde‘î: İnatçı.

“Göñülleri mütekebbir, cānları müdde‘îdür.” (M 13a)

münāfık: 1. İkici. 2. Sahtelik.

1. “Ba‘zılar yine münāfık oldılar.” (V 26a)

2. “Ve Çalab Tañrı’ya göñülден danuḳluḳ virüp inanmazsa münāfıḳdur.” (M 8a)

müttekî: Takva sahibi.

“Bu erenler sözidür iy müttekî.” (V 146a)

nādān: Cahil.

“Hey nādānlar hiç şekk yoḳdur ki bu rumüz öyle and içdigüñüzden oldı.” (V 101a)

pehlivān: Savaşçı, yiğit.

“Lîk ḳuvvetlü idi key pehlivān.” (V 16a)

pîr: Yaşlı, gün görmüş kişi.

“Benüm içümde bir pîr vardur.” (M 2b)

rahīm: Merhamet sahibi, bağışlayan ve esirgeyen. Allah'ın sıfatı.

“Raḥīm desūñler uçmağı bunlara maḳām vireyin.” (BT 3b)

rahmān: Merhametli. Allah'ın sıfatı.

“Yā Raḥmān yā Raḥīm dedi.” (BT 22b)

raūf: Esirgeyici, merhametli.

“Ben Raūfven.” (BT 14b)

şādık: Dürüst, güvenilir kişi.

“Çok şādık şıdķile itdi niyāz.” (V 148a)

saḥāvet: Cömert.

“Saḥāvet şecā‘ at issi bir cevān yigit oldu.” (V 5a)

şalus: Yalancı.

“Ol şalusı āteşe yaḳayum didi.” (V 118a)

sefih: Akılsız.

“Sefih kimesnedür.” (V 108a)

ser-keş: Kafasının dikine giden.

“Ne lāzımdur kim biz anuñ ayağına varavuz diyüp ser-keşlik eylediler.” (V 32b)

server: Önder, lider.

“Kendi eliyle ol erenler serveri.” (V 144b)

sözlü: Konuşma sahibi.

“... ol esrār sözlü ve kelecisi tuzlu ve laṭif sözlü ve güler yüzlü ve...” (M 1b)

ṭama‘: Tamahkārılık. Aç gözlülük.

“Pes vay saña kim içüñde kin, hased, buhl, tama‘, öyke ve ğıybet ve ahaha ve masharalu ve bunca şeytān fi‘ li olduğıçün şuya yunup nite arınasın.” (M 4a)

“Tama‘ kılmak ilāfa beñzer.” (M 16b)

tañrılığ / tañrılık: Tanrılık.

“Mü‘ minler aında Allāh deyicek Tañrılığum bilinür.” (BT 3b)

“Dağı bir köye dört yüz big Tañrılık da‘ vā.” (BT 7b)

uğrı: Hırsız.

“Ol uğrınıñ elin şeşdiler.” (BT 7b)

ulūhiyyet: Allahlık.

“Ulūhiyyet elfāzın beyāne getürmek muāldür.” (V 1b)

velāyet: Velilik, dostluk, sadakat, ermişlik.

“Pes anuñ çün eyledüm ki ol deñlü velāyet ve kerāmetler zāhir olup ‘ālemlere söylene.” (V 107a)

vedūd: Müşfik olan Allah.

“Secde-i şür eyleyüp dir yā Vedūd.” (V 25b)

ve‘l-‘uūl: Akıl ve idrak sahibi.

“... şāhib-idrāk ve‘l-‘uūl azret-i ünkār acı Bektāş-ı Velī ...” (V 2b)

yabānī: Hırçın.

“Şol yabānī eşek didiler.” (V 132b)

yalancılık: Yalan söyleme durumu.

“Ve hem yalancılık dilegi ğıybet ve ahaha ve masharaludur.” (M 24a)

yaradıcılığ: Yaratıcı olma durumu.

“Nitekim ālık yaradıcılığum belürür.” (BT 3a)

yigid / yigit: Yiğit. Delikanlı, cesur, güçlü.

“Ol kızdān olan yigidi nazarına getürdiler.” (V 137b)

“Likin ol yigit kaçan kim, kavluhū teālā.” (M 3a)

yigitlig / yigitlik: Yiğitlik, delikanlılık, cesurluk.

“... deyicek ün geldi kim Yūsuf’uñ gökçekligin görklülüğün yigitligin gördüñ.” (BT 28b)

“Gökçekliklerin yigitliklerin görürven.” (BT 28b)

yuyıcı: Yıkayıcı.

“Zirā kim yuyıcı arı olmayınca yudığı nice arı ola.” (M 3b)

yumışak: Kibar, nazik.

“Yumışak söyleñ.” (BT 8a)

zālīm: Zulüm eden.

“Fi’l-cümle ittifāk itdiler ki biz bunuñ gibi zālīm pādişāhuñ hüküm itdüğü yirde olmazuzu.” (V 84b)

zelīl: Düşkün.

“Bir müflis zelīl kimesnedür.” (V 66b)

2.2.18.12.1. Zenginlik, Fakirlik Bildiren Adlar

bay: Zengin, varlıklı.

“Rāhat oldılar kamu yoḥşul bay.” (V 149a)

fakīr: Maddī açıdan sıkıntı yaşayan kişi.

“Sultānum bir fakīr ḥāl kimseyüm.” (V 82a)

fukarā: Fakirler.

“Ne kadar kim ehl-i ‘ilm hâfız ve dervîş fuḡarā varısa fi’l-cümle bir yire cem‘ idüp
‘azîm meclis eylediler.” (V 6a)

miskîn: Yoksul.

“Miskînlerüñi bu müşkilden kırtar didi.” (V 70a)

veysî: Yoksul.

“İcâzet inâbet verilmiş veysîlerden ol egsiyi tutup Ḥazret-i Ḥünkâr’uñ âsitânesi öñine
dike.” (V 29a)

yoḡsul / yoḡsa: Yoksul. Fakir.

“Râḡat oldılar kamu yoḡsul bay.” (V 149a)

“Her kimde ki yoḡsa aḡlı yoḡdur.” (M 22a)

2.2.18.13. Meslek-Mesleḡi İcra Edeni Bildiren Adlar

bāḡbān: Bahçenin güvenini saḡlayan kişi, bahçe bekçisi.

“Ol bāḡuñ ḡapısı öñine varup ḡatırdan aşıḡa inince bāḡbān daḡı bāḡ ḡapusın açup taşıra
çıkdı.” (V 85a)

bāzārgān: Tüccar.

“Bāzārgān daḡı merkebinden cüdā düşüp çağırdı kim iy ...” (V 13b)

bekçi: Görevi bulunduḡu yeri korumak olan kimse.

“Bekçi gitdi it süte ne itdi!” (M 8b)

bennā: Mimar.

“Eline alup mili bennā o dem.” (V 147a)

bîş-namāz / pîş namāzlık: İmamlık.

“Bîş-namāz niyyetin idüp tekbîr getürdi.” (V 102b)

“Sa‘ id‘üm ilerü geḡüp pîş namāzlık itmek istersin.” (V 102b)

būstāncı: Bostan işiyle uğraşan kişi.

“Būstāncı eyitdi.” (V 81a)

būstāncılık: Bostan işi.

“Pes fikr itdi kim bunca yıldur erenler buyurduğu gibi būstāncılık eyledüm.” (V 81b)

cāriye: Hizmetkār.

“Hemān el қоynuna şokup ol üç biñ altunı çıkarup cāriyeye gösterdi.” (V 66b)

cellādılg: Hakim olan kişi.

“Buyurdi kim eylögüm bu meydānuñ cellādılgın şaña virdük.” (V 130b)

çiftçi: Tarımla uğraşan kişi.

“Dā‘re il iklim köy kend ikinci çiftçi қoyun қuzu evrān bir ıssuz yirde olur didi.” (V 100b)

çobān: Hayvanları koruyup kollayan kişi.

“Çobān gitdi, қurt қoyuna ne itdi!” (M 8b)

ekinci: Ekim işiyle uğraşan kişi.

“Dā‘re il iklim köy kend ikinci çiftçi қoyun қuzu evrān bir ıssuz yirde olur didi.” (V 100b)

furuḥāt / fūrūḥat: Satmak.

“Dervīş daḡı ol dünyāya ṭama‘ idüp her yükden bir miqdār buğday çıkarup furuḥāt eyledi.” (V 79b)

“Şākirdleri çok her gün bu deñlü şaḡtiyān fūrūḥat ider.” (V 87a)

ḡācegi: Tüccar.

“Meger kim ol duḡter bir ulu ḡācegi kızıydı.” (V 66b)

ḡaccār: Taş yazıcısı.

“Aldı haccār taşā tārīḥ yazdı hem.” (V 144a)

ḥadīm: Hizmetli.

“Hemān dem Zeyneb Ḥātūn bir ḥadīm gönderdi.” (V 5b)

ḥallāc: Dikiş diken, pamuk işiyle uğraşan.

“Meger kim bir ḥallāc bu minvāl üzerine bir kisve düzüp erenlerūn nazarına getürdi.” (V 124a)

ḥaşem: Hizmetçi.

“... şark kapusından bunca hadem ü ḥaşem Kayseriyye Big’i girdi.” (V 118a)

imām: Namazda öncülük eden kişi.

“Ḥazret-i İmām hırkasın size gönderdi.” (V 7a)

imāmet: İmamlık.

“Erūn öñine geçüp imāmet ider.” (V 51b)

işçi: Çalışan kişi.

“Ziyāde işçileri var.” (V 87a)

kapıcı: Bekçi.

“... gelicek yetmiş biñ hürü uçmak kapıcısıyla karşı viribiyeyin.” (BT 26b)

kātīb: Yazı yazan kişi.

“Pes ol kātibler erenlerūn remz rumūzların vāki^c olduğu gibi fi’l-cümle kitābet idüp temennā eyledi.” (V 125a)

kadı / kāzī: Kadı.Yargı işlerine bakan kişi.

“Kadı daḥı Kırşehir’ne çıka geldi.” (V 89a)

“Bu muḥaḳḳakāne ḥaberūn neticesi ol kāzīya te^c sīr itdi.” (V 89b)

kethüdā: Kethüda. Kāhya.

“... gelüp kethüdā evine konıcak Ḥazret-i Ḥünkār daḡı kethüdā evinde Monla Sa’adü’d-din oturduḡı sekinüñ muḡābelesindeki şadrda otururdu dirler.” (V 96a)

ḡul: Emir altında çalışan kişi.

“ḡul yine Cum‘a’ dan çıkup geldüğünden yaña bigin görmege gitdi.” (V 118b)

mi‘mār : İnşaat veya bina yapısının plan işini yürüten ve bu tür işlerin uygulanmasından sorumlu kişi.

“Çün ki mi‘mār dünyādan kıldı güzer.” (V 148b)

mu‘allim: Öğretmen.

“Sultān Mūsāyü’s-Sānī bir şāḡib-kemāl mu‘allim kim Muḡammed’e ‘ilm ta‘līm eyleye.” (V 5a)

müderris: Ders veren.

“Rāviler bu vechile rivāyet iderler kim Aḡsarāy şehrinde bir fetvāsı yürür müderris var idi.” (V 94a)

müezzin: Ezan okuyan kişi.

“Fakī ve müezzin ol gice şehrden çıkdılar.” (V 85a)

müfti: Müftü. Din adamı.

“Fi’l-cümle ‘ālim ve fāzıl müfti ve müderris ḡaṡib.” (V 84b)

münadi: Tellal.

“Ammā bu cānibde ol vechile şehre münadi gidüp ol gönderdüḡi ḡul daḡı biginüñ ḡükmiyle Ulu Cāmi‘e girdi.” (V 118b)

müneccim: Ay tutulmasını tahmin edebilen kişi, astrolog.

“Zirā kim anlaruñ içinde müneccim olmazdı.” (V 108b)

neccār: Tabutçu, ahşap işiyle uğraşan, marangoz.

“Geldi neccār tābütını düzdi hem.” (V 144a)

şahne: Vergi memuru.

“Ammā Kırşehirî’nden şahne gelüp ölçerdi.” (V 52b)

tekür-bân: Danışman.

“H̱ācesi olmışıdı tekür-bânlaruñ.” (V 21b)

türbe-dâr: Türbeye bakan kişi.

“Türbe-dârı Hıẓr Lâle ol zamân.” (V 148a)

tapucu: Hizmetçi.

“Firişteler tapucuñuz.” (M 17b)

vâlî: Yönetici, hakim olan.

“Mülke vâlî kıldı seni Kird-gâr.” (V 18a)

vezîrlîk: Vekillik.

“Vezîrlîk buldı.” (BT 12a)

zindāncı: Zindan ile ilgilenen kişi.

“Zindāncıya sipariş idüp bir torba toprak ve bir avıç arpayı getürtdi.” (V 47b)

2.2.18.14. İl, Vatan, Millet, Mülkiyet Bildiren Adlar

ķavim / ķavm / ķavum / ķavüm: Kavim. Ulus, millet.

“Ābidlerdür kim bunlar şerî‘ at ķavimleridür ve aşılları yildendür.” (M 2a)

“Pes ol ķavm Rasûl Baba’dan bu ķaberi işitdiler.” (V 139a)

“Ol ķavum baķdılar.” (BT 11a)

“Ol ķavümden utandı.” (BT 11a)

milket: Halk ve ülke.

“Menşür, taht, milket, ra‘ıyyet var.” (M 16a)

millet: Ulus.

“Yetmiş iki milleti ayıblamamakdur.” (M 10a)

vaṭan: Üzerinde yaşanılan yer, yurt.

“Şol uyḡudan uyanur gibi gözin açup gördi kim vaṭanına gelmiş.” (V 64a)

2.2.18.15. Devlet Kurumu, Yöneticilik Bildiren Adlar

ḥalīfe: Yerine geçen.

“Ḥalīfe ḥıyāra baḡdı.” (BT 5b)

ḥān: Hükümdar.

“Ḥān Muḡammed taḡtı kim oldı mezīd.” (V 149a)

ḥükmm / ḥükmm / ḥüküm: Egemenlik, emir.

“Āḡirü’l-emr Gülü Ḥān ḥükmm eyledi.” (V 109a)

“Zirā kim ḥükmm ḡālibüñdür.” (V 110a)

“... veyāḡud Taḡrı ḥükümlerinden birin bāṭıl dutsa...” (M 11a)

ḡabza: El, hakimiyet.

“Men yidi yıldan berü senüñ ervāḡuñı velāyet ḡabzasında ṡaḡlayup ṡururum.” (V 125a)

mülk: Devlet.

“Mülke sultān oldı çün kim Bāyezid.” (V 149a)

pādiṡāḡ: Sultan, yönetici, hükümdar, hükmm eden.

“İy pādiṡāḡ alacuḡuma od düşdi.” (BT 20b)

sultān: Sultan. Hükümdar, padiṡah.

“Sarı ṡaltuḡ Sultān eyitdi.” (V 76b)

ṡāḡ: Padiṡah, hükümdar.

“Kubbe bünyad ide baḳ ṣāh ḳaṣdına.” (V 147a)

vezīr: Vekil, padişah yardımcısı.

“Vezīrlık buldı.” (BT 12a)

2.2.18.16. Yönetim Sistemi Adları

a‘yān-ı devlet: Devletin üyeleri.

“Raḥmetullahi ‘aleyh andan a‘yān-ı devlet erkān-ı memleket bir yire cem‘ olup İbrāhim-i Sānī’yi devletle taḥta geçürdiler.” (V 5a)

devlet: İktidar, egemenlik.

“Baña bundan ulu devlet ḳanda oldı kim Yūsuf ile Zelīḥā’nuñ ḥāllerine baḳarın.” (BT 28b)

kürsi: Taht.

“Ve kerāmet ḥil‘ atin geyürüp ve yücelik kürsisini getürüp üzerine oturup ḥalīfe diyü ad virdiler.” (M 19a)

salṭanat: Hükümdarlık, iktidar.

“Ertoḡdı Alpüm yidi yıldur kim Āl-i Selṭuḳ’dan salṭanat ḥükmi götürüldi.” (V 122a)

siyāset: İdare, yönetim.

“Dalcanmadın geçdiler siyāset meydānından.” (V 106a)

sulṭānıḡ: Sultanlık. Saltanat sahibi olma.

“Ḥattā Horāsān’da ataları Sultān İbrāhim fevt olıcaḳ sulṭānıḡı ‘arz eylediler.” (V 11a)

2.2.18.17. Bayrak, Sancak Adları

şancaḡ / şancaḳ: Mızraḡa takılan flama.

“Oşmān bigüñ çadırına Sultān Öñi şancaḡın altun başlu şancaḳ ḳaldırıp tabl-ḥāne ile gönderdi.” (V 125b)

“Oṣmān bigüñ çadırına Sultān Öñi şancağın altun başlu şancağ kaldırıp tabl-hāne ile gönderdi.” (V 125b)

tuğ: Mızrağın ucuna takılan bir nesne.

“Virdi dağı aña tūğ ve ‘ālem.” (V 16a)

2.2.18.18. Bağlantı, İlişki, Sınır Adları

arğa: Destek, güven.

“Kimse senüñ arğanı yire getürmeye.” (V 125a)

‘**alağa:** İlgi, bağ.

“Kırk gün sağ elleriyle debredirler ‘alağa olur.” (M 21b)

‘**alāyık:** Alāka, ilgi.

“Bu ‘alāyıkdan kılur kāmīl güzer.” (V 145b)

bi‘āt: Bağlı olmak, bağlılık.

“Pes Monla Sa‘ dü‘d-dīn erenlerden bi‘āt qabūl itdiler.” (V 103a)

etbā‘: Tabi olanlar.

“Evlādına aşhābına aḥbābına etbā‘ına selām olsun.” (V 2a)

fütüvvet-dār: Fütüvvet taraftarı.

“Fütüvvet-dārıların ‘ālemde serveri ve hem ser-çeşmesidür.” (V 84a)

ḥadd: Sınır, hudut.

“Ḥazret-i Seyyid’üñ mezār-ı şerīfi bir ḥaddsüz deryā oldu.” (V 74b)

ḥakk: Hadd.

“Anuñ ḥakkından gel.” (V 123a)

iḥtilāt: Müdahil olma durumu.

“Pes Monla Celāle’ d-dīn-i Belhī ‘ulemā ile ihtilātın at’ idüp fuarāya dāil oldu.” (V 84b)

mesned: Dayanak.

“Ammā bu kitāb-ı menāıb-ı erīf ubu’l-atāb mesned-i ulu’l-elbāb ...” (V 2a)

minet / minnet: 1. Minnet. 2. Borlu kalmak.

1. “Zīrā kim dūnyā minet ecidür.” (M 15a)

2. “Minnet bilmemek hi nesnedür.” (M 16b)

muip: Balı.

“Sarı Saluk Sultān’a can u gōnūlden muip oldu.” (V 78b)

musahhar: Kendisine balamak.

“Diyār-ı ‘Acemī kūlliyyen kendūye musahhar eyledi.” (V 120a)

mūte’ allik: Balı, balanan.

“Kendūye mūte’ allik olan ullarına kendū baındaı kisvet gibi idüp geydürdi.” (V 125b)

penāh: Kol kanat germek, dayanak olmak.

“Cümle malūāta olursın penāh.” (V 22b)

ser-add: Sınırın baı.

“... velāyet elin uzadup ol bāzārgānuñ cümle raht ve kūmāın bī-uūr Horāsān ser-addine ıardı.” (V 13b)

ınır: Hudut, u.

“Öyle olsa velāyet anatların atup Rūm ınırın pāy-ı ‘ara degin baladılar.” (V 31b)

tābi’: Balı olmak.

“Anlaruñ irādına tābi’ ol.” (V 11b)

tevābi / tevābi‘ : Yandaş, bağlı olan, üye.

“Mecmū‘ tevābi yanına cem‘ olup şordılar.” (FT 73)

“Pes Gülü Hân dağı yirinden kalkıp cümle tevābi‘i ve bigleriyle ol kazanuñ yanına geldiler.” (V 111b)

vech: Sebep, ilişki, bağ.

“Rivāyet bu vechiledür ki Hāzret-i Hünkār Hācı Bektāş...” (V 61a)

2.2.18.19. Topluluk Adları

bölük: Topluluk.

“Gördiler kim bir bölük kara cānevār yatur.” (V 90a)

camā‘at: Topluluk.

“Dağı kırt yimiş bir dereye yatur Srı gelüp camā‘at öninde da‘vācı düşüp eyitdi.” (V 49a)

dirnek: Toplantı.

“Dağı düğün dirnek eylediler.” (V 59b)

divān: Ev, meclis, yer.

“Bir mu‘teber ulu divān oldı.” (V 83b)

ķarībān: Kervan.

“Aḥşām ķarībān oldı.” (V 136b)

meclis: Toplantı, topluluk, toplantı yeri.

“Hünkār Varlığı dağı meclis şadrında otururdu.” (V 106b)

meşveret: Toplanmak, fikir alışverişinde bulunmak.

“Gördiler kim ḥāl bu yüzden dağı cümleye bir yire cem‘ olup meşveret eylediler.” (V 32b)

şığın: Sürü, topluluk.

“Bir şığın şahrāda giderken bunların gözlerinden gā‘ib oldu.” (V 133a)

süri: Topluluk.

“Bir süri kuzusu var idi.” (V 74a)

tā‘ife / tāife / tā‘ife: Topluluk, zümre.

“Siz tā‘ifenün elinden gör ki nice taşlığımız gitdi.” (V 55a)

“Dervişlere katıldığıçün gel dön tāife birle ihtilāt itme mi diyeyüm.” (V 84b)

“Ulemā tā‘ifesi bu söze itā‘at itmediler.” (V 85b)

tumār: Tomar.

“Anı gördiler kim tumār olup gökden bir nesne iner.” (V 33a)

ümme: Kavim, topluluk.

“Muhammed ümmeti okıya.” (FT 73)

2.2.18.20. Birleşme, Birlik Bildiren Adlar

ittifāk: Birleşme.

“Laṭīfe ittifāk tefsīr içinde Sācī naḳıl eyler.” (BT 16b)

terkīb: Birleşim.

“Çehār ‘anaşırdan olan terkībı kor.” (V 143a)

yeksān: Beraber, bir.

“Aḳıbet hāk ile yeksān eyledi.” (V 148a)

2.2.18.21. İletişim, Etkileşim, Konuşma, Bilgi Bildiren Adlar

āgāh: Bir bilgidan haberi olmak.

“... pīş-rev gāfillikdedür kim āgāh ola ve hem mahyā geçdi.” (V 133b)

ağız: Konuşmaya başlamak.

“Evvel ağız şuyı, datludur.” (M 15b)

beşāret: Müjde, hayırlı haber.

“Beşāret olsun kim Kuṭbu’l-aḳtāblıḳ mertebesi senüñdür.” (V 28b)

bilü: Bilgi.

“... āḫiret için ḥālleri kendü bilülerine ḥoşnud olmışlardır.” (M 3a)

birbiri: Kişi veya nesnenin karşılıklı ilişkisini belirten sözcük.

“Birbiri mābeyninde adın añarsam didi.” (V 99b)

da‘ vī: Dedikodu.

“Pes taşarruf eyledük yetmiş yılluḳ kāl u kıl da‘ vīyi bir sāat münācāt ile berāber geldi.” (M 7a)

dil: Lisan, anlaşma türü.

“Yā Muḥammed ol ḳubbenüñ kilidi dili senüñ ḳatındadır.” (BT 19a)

elfāz: Sözler.

“Ulūhiyyet elfāzın beyāne getürmek muḥāldür.” (V 1b)

eşhār: Şöhret bulmak, yayılmak.

“Gittikçe eşhār buldı.” (V 114a)

fetvā: Bilgi, duyuru.

“Göñül ne fetvā virürse dil anı söyler.” (M 16a)

fikir / fikr: Düşünce.

“Çün ki bunlar böyle kıldılar fikir.” (V 25a)

“Fikr ıssılarınıñ fikri anuñ ‘ azametin añlamaklıḳ içinde ser-gerdāndur.” (BT 1b)

ḥaber: Bilgi.

“Bir haber kılgıl.” (BT 20a)

hakk: Gerçek, doğru.

“Eger kim ol zehri içüp nesne olmaz ise sözi haktır.” (V 112b)

herze: Söz.

“Tā şol kavmuñ arasına gelince kim Mūsā hakkında ol herze söyleyenler göreler.” (BT 11a)

hikmet: Gösterge, bilgi.

“Çün kim Horāsān erenleri bu hikmeti Loqmān ağzından işidüp cümle taḥsīn eylediler.” (V 9a)

kelām: Söz.

“Bāḳī kelām mübārek ve ḥayrlu sözler Qur‘ān tefsīrinde ve ḥadīs-i nebevīde getürür.” (M 24b)

kelec: Konuşma.

“Göñüllerinde dünyā teşvīşi olıcaḳ dillerinde daḫı dünyā kelecisi ola.” (BT 27b)

kılavuz / kılavuz / kılavüz: Kılavuz. Yol gösteren, rehber.

“Kılavuz olan kimesneler girü çekilüp eyitdiler.” (V 135a)

“Ammā ol kılavuz olan kimesneler dervişler birle yoḳuşuñ dibine gelmişler.” (V 135b)

“Yorı imdi iki bir dime toḒru yola varmaḳda biz şaṅa kılavüzüz.” (V 75b)

kıyl ü kāl: Dedikodu.

“... bunca kıyl ü kālden murād nedür didi.” (V 106b)

lisān: Dil.

“Ol lisānına hiçbir nuṯḳ cārī olmayup bir zamān el baḒladı.” (V 116b)

ma‘ārif: Bilgi.

“... ‘acze varduğın ma‘ārifi ketminde ulu’l-elbāb dem-beste alur.” (V 1b)

ma‘rifet: İlim, anlayış.

“... ma‘rifet deñizi ve řabūr bāğçesindin yaña açsun.” (BT 24b)

ma‘rūf: Bilinen, tanınan.

“... zıkr itdüğümüz eri ziyāret itmege giderken yolu ma‘rūf Tuz Köyü’ne uğradı.” (V 94a)

mektūb: Haberleşme amacıyla bir kiřiye gönderilen yazılı belge.

“... rivāyet eydürler ki řayser-i Rūm Mu‘āviye’ye mektūb gönderdi kim ur‘ān’da ankı řūredür kim anda yedi ĥarf yodur.” (FT 73)

mubāħaše: Tartışmak, muhakeme etmek.

“İlm-i zāhirde kimse muābil tırup kendüyle mubāħaše idemezlerdi.” (V 12a)

muābil: 1. Karşı karşıya gelmek. 2. Karşılaşmak.

1.“İlm-i zāhirde kimse muābil tırup kendüyle mubāħaše idemezlerdi.” (V 12a)

2. “İkisiz birbirine muābil oldılar.” (V 109a)

mu‘anaa: Kucaklaşmak.

“Dağı Seyyid Maħmūd Hayrān ilerü gelüp Ĥünkār Varlığı’yla mu‘anaa ıldı.” (V 73a)

muřaħabet: Sohbet etmek.

“... gördi kim ol kimse erenlerüñ muābelesinde oturmuş muřaħabet ider.” (V 60a)

muali‘: Görmek, öğrenmek.

“Bu ĥāle muali‘ olan kimesneler Ĥācı Bektāř-ı Velī Ĥazreti’ne ĥaber virüp eyitdiler.” (V 130b)

muvāfaat: Uymak.

“Rasūl muvāfaat ılub bile.” (BT 13a)

mübāḥaṣe: Tartışma.

“Mā-beynlerinde çok mübāḥaṣe geçdi.” (V 35b)

mükāleme: Konuşmak.

“Ḥünkār Varlığı’yla hiçbir kelām mükāleme itmediler.” (V 96a)

mülākāt: Görüşmek, buluşmak.

“Ḥāce Aḥmed-i Yesevī münācāt idüp Ḥācī Bektāş-ı Velī mülākāt olduğudur.” (V 17a)

mütāla‘ ā: Okumak.

“Alāa’d-dīn eline alup mütāla‘ ā kıldı.” (V 125a)

naql: Haber vermek.

“Naql idem bir hūb rivāyet mu’teber.” (V 149a)

nāme: Mektup.

“Gülü Hān oğlu daḥı nāme yazup eyitdi.” (V 120b)

nefes: Ağız, konuşma.

“Hemān-dem Ḥazret-i Ḥünkār’uñ ol tiz-endāz nefeslerinden öyle geldi kim irte olıcak seni tutalar.” (V 46b)

nuṭṭ: Söz, konuşma.

“Ve bunca nuṭṭ sizüñle āreste kıldum.” (M 18a)

‘ilim / ‘ilm / ‘ulūm: Bilgi.

“İlim okunur; ammā degme kez ḥāṭırda kıalmaz.” (M 23a)

“Kaṣan ḥased gelse ‘ilm ḥavāle kıla.” (M 6a)

“... ve maḳām ehli sevmedi cehli ve şāḥib-i genc-i ‘ulūm ol ḳuṭb-ı ma‘lūm Sultān Ḥācī Bektāşī ...” (M 1b)

rāst: Tesadüf etmek.

“Anda dağı bir muhibbe rāst geldi.” (V 73b)

rehber: Yol gösteren.

“Rehberi ve seyyidiydi mü‘ minüñ.” (V 15b)

şoĥbet: Konuşmak, görüşmek.

“Velākin tefekkür, şoĥbet, velāyet beklemek ĥaĥka’l-yakīn āriflerüñdür.” (M 14a)

tanuklık / tanukluk: Şahitlik.

“... kendi arılığın birliğin tanuklık vireni nitesi ĥōş dutasın.” (BT 10b)

“Biz tanukluk iderüz kim Sarı öküzlerin şığıra katmak diledi.” (V 49b)

vişāl / vuşul: Kavuşmak, ayrılıktan kurtulmak.

“Viribiyen vişāl ve muvāneset buldı.” (BT 27b)

“Ėurb-ı Ėaĥka ol dağı bula vuşul.” (V 142a)

vuşlat: Buluşma.

“...vuşlat nūryla getürdi.” (M 18b)

ziyāret: Bir kimseye veya bir yere gitmek, uğramak.

“... ‘Arafat çille-ĥānesin ziyāret idenler teberrüken anda dağı ġşl iderler.” (V 43a)

2.2.18.22. Misafir-Misafir Ağırılama Bildiren Adlar

ikrām: Ağırılama.

“Pes Şeyĥ Sadru’d-dīn-i Ėonevi Pīr-āb Sultān’a ‘ izzet ve ikrām idüp eyitdi.” (V 141b)

konuk: Misafir.

“Hey dervīş ĥalka ne konuk ĥayusıdur.” (V 38a)

mihmān: Misafir.

“Ėoş tutup mihmāna itsün ĥidmeti.” (V 142a)

2.2.18.23. İş, Çalışma-Görev, Hizmet Bildiren Adlar

a‘māl: Ameller.

“Hakk’a lāyık eyledi a‘mālını.” (V 147b)

‘amel: İş, çalışma, uygulama, görev.

“... ‘amellerden namāz didi.” (BT 27a)

cehd: Çaba.

“Gelüñ ol hıdmeti edā itmege cehd idelüm didi.” (V 117a)

emeg / emek: Çaba, gayret, çalışma.

“Menüm emegüm zāyi‘ idüp şuya bırağdu.” (V 108a)

“Emek yetür.” (V 83a)

farīza: Dinen kişinin yerine getirmesi gereken görev.

“İkinci berkinmiş farīza.” (M 14b)

fiil / fi‘il / fi‘l: Yapıp etme.

“Bu yeddi fiil kim söyledüñ dizdārlardur.” (M 6a)

“Zīrā kim bu on iki dürlü fi‘il kim zıkr olundu, birbirine müvekkeldür.” (M 6b)

“Pes bu üç fi‘l İblīs’e ortağdur.” (M 24a)

gayret: Çaba.

“Gayretinden āh idüben inledi.” (V 17b)

harmān: Ekini tanelerinden ayırma işi.

“Cümle harmānlarından ferāğat idüp evlerine vardılar.” (V 53a)

haşad: Ürün kaldırma.

“Pes degme bir dizdāruñ yüz biñ haşadı vardır.” (M 11b)

h dmet / h dmet / h zmet:  alışmak, bir işi yapmak, g revli olmak, iş, g rev.

“H dmet itmez  aldı tekye işleri.” (V 18b)

“Erenler her ne h dmet buyururlarsa anu la ‘amel olavuz didi.” (V 83a)

“Meger kim ol va t H nk r Varlı ı’nun h zmetinde vel yet mertebesine irmiş.” (V 114b)

h rfet: Meslek iş.

“Meger kim ol zam nda ‘ det bu idi kim h rfetden ve her d kk ndan her g n yevm ’l- ıst olurlardı.” (V 86b)

h ner: Bir konuda g sterilen marifet, beceri.

“ ld   nden ş nra g stermek h ner.” (V 146a)

iş:  alışma, etkinlik.

“Biz ş nra iş yet rev z.” (BT 21b)

 aşd: Ama , hedef.

“Bu def  a H nk r Varlı ı’nun bıyık arın kesmege  aşd  ıldı.” (V 97b)

meş lih: İş.

“Bunda ne meş li a geldi  z.” (V 89b)

mu  la a: İncelemek.

“Eli ne alup revzenede mu  la a iderken fi’l-h l şuya bıra dı.” (V 108a)

m b şeret: Yerine getirmek.

“Her birisi ma  m ve menziline gel p h dmetlerine m b şeret itdiler.” (V 86b)

m d ra: Yapmak.

“Her ne m d ra bil rse  eyle ola.” (V 104b)

m hezzeb: Yontmak, d zeltmek, hazırlamak.

“Fi’l-cümle mühezzeb yonıldı.” (V 54b)

mümtāz: Seçmek.

“Ba’ zısın mümtāz kılup ol bî-kenār-ı baḥrî ğavvās-ı vaḳt olur.” (V 1b)

pīşe: İş, uğraş, meşgūliyet.

“Pīşesi her dā’ im Ḳaradeñiz’de gemi işledürdi.” (V 69b)

renc: Meşakkat.

“Altıncı renc, ölüm ile ğarḳ eyler.” (M 15a)

ri’ āyet: Hizmet etmek.

“Ol öküzlere ri’ āyet idüp hoş dutardı.” (V 78a)

şa’y: Gayret, çaba.

“Şa’y ile tamām nasīb şunulmuş yegāne server idi.” (V 138a)

tecrübe: Deneyim.

“Çün kim naīb ezeli idügin bildükden şöñra bunca imtihān ve bunca tecrübe ve bunca kıyl ü ḳālden murād nedür didi.” (V 106b)

vazīfe: Görev.

“Hem vazīfem yir ḳamū pīr ü cevān.” (V 21b)

uskuf: Bezemek.

“Ammā ba’ zı güci yiten ğanīceleri anuñ üzerine bir miḳdār altun uskuf eylediler.” (V 125b)

2.2.18.23.1. Plan-Tasarı Bildiren Adlar

tedbīr: Önlem, hazırlık, tasarı.

“Ḳonup göçmege öğrenmişdür ne tedbīr tedārik idersiz.” (V 113b)

2.2.18.24.Tarım İle İlgili Adlar

bāğ u bāğçe / bāğçe: İçerisinde sebze, meyve, ağaç ve bitki barındıran alan.

“Bāğ u bāğçe şusuz yirde olmaz didiler.” (V 129b)

“Fulān gün bāğçe kapusından bağıdum.” (BT 7a)

bāğ: Asma, asma bahçesi.

“Men bāğı beklemeğe kavlı itdüm.” (V 85b)

bostān / būstān: İçerisinde sebze veya meyve bulunan bahçe.

“Pes şusamış bostāna şu neyderse ma‘ rifet dahi cāna eyle ider.” (M 13b)

“Şol būstānından bize bir kavın getür yiyelüm.” (V 35b)

maḥşūl: Ürün.

“Maḥşūlümden bu sene ḥaşıl olmadı.” (V 82a)

2.2.18.25.Hukuk Kavramlarını Bildiren Adlar

ferāiz: Miras.

“Kimi ferāiz ilmin bilürler.” (M 16a)

ḥākim: 1. Yargıç. 2. Yargılayan.

1.“Anı ḥākime bildürmeğe giderüm.” (V 81a)

2. “Ḥākimlerūñ ḥikmeti ḥayrāndur.” (BT 1b)

maḳtūl: Ölü, öldürülen.

“Eylügüm ol maḳtūli nazara getürūñ didi.” (V 119a)

mīrās: Ölen bir kişinin yakınlarına kalan mal veya varlık.

“Naḳldür ki Qadıncık Ana’ya atasından ḥayli māl ve mīrās degmişdi.” (V 57a)

vāriş: Devam ettiren.

“Bu mertebe vārişine neseb yüzinden ḡayrı olmaz.” (V 15a)

2.2.18.26. Belge, Delil, Kanıt Bildiren Adlar

berāt: Belge.

“Dağı berātın yazup Yūnus Muḳrī’nūñ eline virdi.” (V 40a)

biti: Mektup, defter, yazı.

“Hemān-dem biti yazup ilçi birle Sultān ‘Alāa‘ d-dīn’e gönderdi.” (V 123a)

bürhān: Delil.

“Rūm Erenleri bu söze delīl ve bürhān istediler.” (V 33a)

defter: Amellerin yazıldığı defter.

“İnşaallāhu kim murādlar defterinde maḥrūm olmayavuz.” (BT 6a)

delīl: Kanıt.

“Rūm Erenleri bu söze delīl ve bürhān istediler.” (V 33a)

divān: Defter.

“Dīvānına yazam.” (BT 27b)

fermān: Emir, belge.

“Çāresi budur ki fermān olavuz.” (V 24a)

ḥuccet / hüccet: Delil, şahit.

“Ve hem ḥuccet var.” (M 11a)

“Sen hüccet ḳoduñ.” (V 49b)

işbāt: Kanıt, kesinlik.

“Şıdk, iḳrār, işbāt, irādet, riyāzet, şevḳ, maḥabbet, ḥavf, yaḳīn ḳumaşa beñzer.” (M 15b)

menşūr: Ferman.

“Menşūr, taḥt, milket, ra‘iyyet İslām’dur.” (M 16a)

2.2.18.27. Eşitlik Bildiren Adlar

‘**adl**’: Adalet, eşitlik.

“Dilegince ‘adl iderdi mā-ḥāşıl.” (V 146b)

mu‘ādelet: Adalet, eşitlik.

“Mu‘ādeletle zabt iderdi ādemī.” (V 149a)

2.2.18.28. Ceza, Yaptırım Bildiren Adlar

cezā: Bedel, karşılık.

“Ya‘nī ol cezā iḥsān güninde kādī olasın.” (FT 72)

diyet: Bedel.

“Maḳṭülün atası baña diyet gerekmez.” (V 116a)

kefāret: Bedel ödeme.

“Sinün topraḡuñ kefāret ola.” (V 140a)

siyāset: Ceza.

“Bunuñ gibi siyāsete uğrayasımız.” (BT 8b)

2.2.18.29. Savaş ve Savaşla İlgili Kavramları Bildiren Adlar

2.2.18.29.1. Savaş-Savaş Aletlerini Bildiren Adlar

ceng / cenk / çeng: Cenk, savaş.

“Ḳutb-ı Haydār tīḡ çeküp key itdi ceng.” (V 16b)

“Vefātumdan şoñra cenk ü cedel itmeñ.” (V 79a)

“Bir daḡı yok oḡlı kim çenge vara.” (V 17b)

cidā: Mızrak.

“Pes cidālarına diküp girü döndiler.” (V 118b)

ḳılıc / ḳılıç: Kılıç. Savaşta kullanılan bıçak benzeri bir araç.

“İy girçek er şol yanuñdaki kılıcı çıkarup ejderüñ başların niçün kesmezsın didi.” (V 77b)

“Sultānum siz nazār itdigüñüz kılıçla Hācim saķa ķatırın iki pāre ķıldı didiler.” (V 130b)

ķın: Kılıç veya bıçak koyulan kılıf.

“İki kılıç bir ķında olmaz.” (V 60a)

ķurşun: Mermi.

“Ķurşunla örtdürüp ābād ider.” (V 149a)

kūs-i ģarb: Savaş kösü.

“Kūs-i ģarb çaldırup ceng itdiler.” (V 16a)

meyc: Kılıç.

“Uş, meyce beñzer.” (M 15b)

mücāhede: Cihat.

“Ve daķı țarīķatuñ dördüncü maķāmı mücāhedede göyünmekdür.” (M 9b)

tīğ: Kılıç.

“Ķuşadayum kılıç virüp tīğ ü ‘alem.” (V 18a)

țoķuş: Savaş.

“Nefs dilegin virmemek țoķuş itmek gibidür.” (M 16b)

2.2.18.29.2. Askeri Unsurları Bildiren Adlar

aķın: Harekete geçmek, saldırmak.

“Yār Hışār țarafına Bilecik İnegöl İznik cānibine bir niçe def a aķın itdi.” (V 123a)

alay: Askeri topluluk.

“Kāfir alayı yığlayup uş gelmede.” (V 22b)

‘**asker**: Devletin güvenliğini sağlamakla görevli kişi.

“Çekdi ‘asker mü‘ mine kâfir hemân.” (V 16b)

bölük: Belli bir asker topluluğu.

“Bir bölük leşkerle Sarı Hân Big’i gönderdi.” (V 120b)

çeri: Asker, ordu.

“Gel çeri çek cem‘ oluben varalum.” (V 17a)

leşker: Asker.

“Bir bölük leşkerle Sarı Hân Big’i gönderdi.” (V 120b)

nefer: Asker.

“Yüz nefer âdemle ol gün deñiz kenârına şikâre çıkmışdı.” (V 76a)

nefir-i âm: Askere çağrılmak.

“Nefir-i âm olıcağ kaçmayup varmağdur.” (M 2a)

sipāh / sipāhī: Asker.

“Cem‘ idüp küffârı dirdi çok sipāh.” (V 16a)

“Fi’l-hâl anı gördiler ki ol sipāhī oturduğı yirden başı üzerine mu‘allağ yıkıldı.” (V 92b)

şubası: Komutan, kumandan.

“Şubası miskīnlıkdür.” (M 11b)

zafer: Düşmana karşı başarı.

“Hiç aña bir kimse zafer bulmayup havfindan ol yiri terk itmişdi.” (V 131a)

2.2.18.30. Din ve İnanç Bildiren Adlar

2.2.18.30.1. İslam Dini ve Tasavvuf İle İlgili Adlar

abdāl: Kendini Allah yoluna adayan ve bu yolda kendini feda etmiş kimse.

Metinde tasavvuf noktasında bir anlamı temsil eden anlamda kullanılmıştır. Allah yolunda kendisini feda etmiş ve ona ulaşmak için çabalayan bir kişidir abdal. Manevi yolculukta üst aşamaya ulaşma yolunda olan ve insan-ı kamil olmak için uğraşan kişidir. Metindeki anlamı da bu şekildedir.

Tasavvufta kullanıldığı haliyle bu sözcük ruhani hiyerarşiye bir göndermedir, Arapça bedel sözcüğünün çoğuludur, fiziksel bir durumdan ruhsal bir duruma geçebilenleri ifade etmek için kullanılır.⁷⁷

Hacı Bektaş, Abdallar arasında önemli bir mevkiye sahipti ve henüz bu zamana kadar Bektaşileşmemiş olan Abdallar kendilerine “Seyyit Gazi Yetimleri” adını vermekteydiler.⁷⁸

Tasavvufta kullanıldığı haliyle bu sözcük ruhani hiyerarşiye bir göndermedir, Arapça bedel sözcüğünün çoğuludur, fiziksel bir durumdan ruhsal bir duruma geçebilenleri ifade etmek için kullanılır.⁷⁹

“Abdāla işāre eylediler.” (V 70b)

āb-dest: İslam dininde belirli ibadetleri yerine getirmeden önce el, kol, yüz ve başı yıkamak.

“Ḥaḫḫ’a giden ḥaḫḫ uğrum ḥaḫḫıçün biz ol ābdesti almayup tıruruz.” (V 102a)

āḥiret: Ölümünden sonraki hayat.

“Zirā kim dünyā mihnet evidür, āḥiret ni‘met evidür.” (M 15a)

āsitāne: Tekke.

“Anı āsitāneye odun çekmege ḳodı.” (V 83a)

āyet: Kur‘ân-ı Kerîm’de yer alan sözler.

“Daḥı bir āyetde buyurur.” (BT 25a)

⁷⁷Birge, a.g.e, 1991, s. 248.

⁷⁸Ayata, Saim, “Anadolu Abdalları”, Eruifd, 2012, 1 (14), ss. 51-62.

⁷⁹Birge, a.g.e, 1991, s. 248.

azāb: Ahirette çekilecek olan sıkıntı.

“Pes her kim bu dünyāda kendü özin göyündürse yarın āhiretde dürlü dürlü azāblardan kurtıldı.” (M 2b)

cāhim: Cehennem.

“Elhamdü şüresin okıyan cāhime girmeye.” (FT 73)

cāzib: Makālat’ta tasavvufa ait olan birinci rüzgarın ismi.

“Evvel yil, adı cāzibdür.” (M 15b)

cehennem: Ahirette günahların çekileceği yer.

“Her kim bundan guşl iderse cehennem odına yanmaya didi.” (V 111a)

cenān: Cennetler.

“Alkış itdi Hācı Bektāş’a cenān.” (V 142b)

cennāt / cennet: 1. Cennetler. 2. Cennet.

1. “Uçmağ bünyādı cennātdur.” (FT 76)

2. “Bir pāresinden cemī⁶ firişteleri yaradı ve bir pāresinden sekiz cennet yaradı.” (FT 74)

cismānī: Dünyevī.

“Evvel cāna cismānī dirler, diri kalur.” (M 13a)

çille: Tarikat sahiplerinin oruç tuttuğu kırk günlük zaman dilimi.

“çille çek-“ yukarıdaki anlamlandırmalardan ikinci maddeye uygun düşmektedir. Bektaşilik inancına mensup kişilerin kırk gün süreyle perhiz uygulamasıdır. Yine tasavvufi anlam grubuna dahil ettiğimiz “çille çek-“ fiili metinde bu şekilde ifade edilmiştir. Tasavvufun amacı Allah yolunda insanın nefsini köreltip birtakım abartılardan uzak durmasıdır. Çile çekmenin manası da aslında budur.

Anadolu’da halk arasında 40 gün süren halvet eğitimine “çile” denilir.⁸⁰ İnsan Allah’a ulaşmak için nefsin terbiye etmelidir. Dolayısıyla nefis terbiyesi için de insanın uzak durması gereken unsurlar vardır. Çile çekmek veya çile çıkarmak ifadeleri bu uzaklaşmayı ifade etmektedir. Halvet sözcüğüne anlam olarak benzeyen “çile çekmek” peygamberin zamanında da yer alan uygulamalardandır. Hz. Peygamber’in hayatında da halvet uygulamaları söz konusudur.⁸¹

“Çille çıkardı tutup şavm u şıyām.” (V 21a)

çille-ḥāne: Çile çekilen yer. “çille-ḥāne” sözcüğü çile çekilen yer anlamına gelmektedir. Dünya nimetlerinden, nefsin abartılı arzularından, ihtişamdan, dünyalık olan her şeyden uzak kalınan yeri temsil eder. Bu mekânın anlam kazanabilmesi insanın kendisiyle baş başa olmasını gerektirmektedir.

“Çille-ḥāne tağına toğru baķuñ.” (V 141b)

damu: Tamu. Cehennem.

“Getürüñ damu korkuşıçün.” (M 24b)

dergāh: Makam, eşik.

“dergāh” sözcüğü makam anlamında kullanılmıştır. Huzur ve makam şeklinde anlamlandırılabilir.

“Dervīş dergāh ‘ azametini gördi.” (BT 16a)

dest-i namāz: Abdest almak. Namaz kılmadan önce vücudun belli yerlerini temizleme işlemi.

“Yā Bektāş dest-i namāz için taşradan bir ıbrıḥ şu getür didi.” (V 8a)

du‘ ā: Allah’a yalvarma, yakarma. Olması istenen her şeyi Allah’tan dilemek.

“Erenlerüñ ḥayr du‘ ā ve ḥimmetin alurlardı.” (V 119b)

⁸⁰Demirarslan, Deniz, “Din ve Tasavvuf Kültüründe Çilehane Kavramı ve Mekân Özellikleri Açısından Gelibolu Çilehanesi”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2016, 2016 (77), ss. 175-196.

⁸¹Demirdağ, Öncel, “Tasavvuf Tarihinde Halvet ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü”, Ekev Akademi Dergisi”, 2012, (53), ss. 131-142.

dürūd: Dua.

“... ve dürūd ve taḥiyyat ve āferīn ve ṣalavāt ol mürseller mihteri peygamberler serveri...” (BT 1b)

ebice: Oğuz dilinde evliya.

Hız. Hünkār’a ebice dendiğı ve ebice sözcüğünün Oğuz dilinde “evliya” demek olduğı ifade edilmiştir.

“Sarı bu velāyeti görüp görüp ve şudan ol şadāyı işidicek Hünkār Varlığına ebice didi.” (V 111a-111b)

ecel: Allah’ın takdir ettiğı ölüm vakti.

“Devlet anuñ irmeden aña ecel.” (V 148b)

elest ü bi-Rabbiküm: “Ben Rabbiniz değıl miyim?”

“Elest ü bi-Rabbiküm deminde yok diyenlerdür. (M 13a)

elest: “Ben Rabbiniz değıl miyim?” ayetinin kısaltılmış şekli. Meclis.

“Elest ‘āleminde Hāk’ dan ḥaşaķılık dilediler.” (BT 9b)

enbiyā: Peygamberler.

“Güneş enbiyālara ay evliyālara delālet ider.” (V 40b)

envār: Nūr.

“Mübārek vücūd-ı şerīflerinden envār tülū‘ ider.” (V 42a)

erba‘ in: Kırk. Tarikat adābında yer alan kırk.

“Beni Ümeyye Cāmi‘ inde Zekerıyya Peygamber kabri yanında bir erba‘ in çıkarup biraz mücāvır oldu.” (V 29b)

ervāḥ: Ruhlar.

“Ervāḥ elest ‘āleminde Hāk’ dan ḥaşaķılık dilediler.” (BT 9b)

ezān: Namaz vaktine çağrı.

“Bu gün Cum‘a günü Konya gibi şehrden bir ezān şadāsı gelmedi.” (V 85a)

ezel: Sonsuz.

“Sen bizüm ezelden bigimüz oğlısın.” (V 122b)

fānī: Ölümlü. Geçici.

“Fānī cismi bunda koyup giderüz.” (V 141b)

farz: Dinen kişinin yerine getirmesi gereken görev.

“Farz sünnet hükmi üzer yudılar.” (V 144a)

ferište / firište: Melek.

“Her bir katresinden Tañrı Te‘ālā bir ferişte yaratdı.” (BT 18a)

“Kanı firiştelerine inandüğün?” (M 8b)

fi: Tamunun bir adı firāktır. Dolayısıyla fi olarak kısaltılmıştır.

“Yidinci fi’dür.” (FT 74)

firdevs / firdevüs: Cennet bahçeleri.

“Andan ben dağı Firdevs uçmağın aña şarāy düzivireyin.” (BT 24b)

“Bularda tevbe unıtmak bularda bir kavüm kim Firdevs uçmağı bulara maķām olısardı.” (BT 29a)

ğayyā: Cehennem çukurunu adlandırma şekli.

“Aña ğayyā diyü ad virdi.” (FT 70)

ġilmān: Cennetteki delikanlılar.

“... kuşūr ġilmān vildān ıssı olırsa dağı dīzār ve ...” (BT 27b)

ġusl / ġusul: Boy abdesti, temizlenme.

“Nefir ām olıcak kaçmayup varmakdur ve hem cenābetden ğusl eylemekdür.” (M 2a)

“Ġusul eyledi çıkdı.” (BT 11a)

hāc / hacc: Kābe’ye yapılan kutsal ziyaret.

“Ol taşlar kim mü‘ minler tekbir getürüb hac günlerinde atarlar.” (BT 11b)

“Hacc niyetine Kabetullāh’a müteveccih olup giderken bir beriye irişdi.” (V 29a)

hadiş: Peygamberimizin sözü.

“Hāzret-i Resul (as) hadiş buyurur.” (M 7b)

halāl / helāl: Dinen yasak olmayan ve izinli.

“Halāl kesb eylemekdür ve ribāyı harām bilmekdür.” (M 9a)

“Ammā şart budur kim iki helāl üç gün sāyim olalar.” (V 53b)

halvet-hāne: Genellikle ibadet amacıyla yalnız kalınan mekân.

“... gördiler ki ol halvet-hāne bi’t-tamām yapılmış anı göricek...” (V 54b)

hānķāh: İbadet edilen yer.

“Çok ‘ imāret yapıdı hem çok hānķāh.” (V 149a)

haşr: İslam dinine göre yaşanacak olan hesap günü.

“Hayra niyyet ide olmaya haşr.” (V 145b)

hāviye: Cehennem yedinci tabakası.

“Tamunuñ bir adı hāviyedür.” (FT 73)

hisāb: Kişinin yaptığı her şeyden sorumlu tutularak Allah’ın huzurunda sorguya tabi tutulması.

“Şorı hisāb yoğmış ‘ aşıkıların cānından.” (V 106a)

hūr / hūri / hūru: Hūri. Cennette var olan güzeller.

“Eger mü‘ min hūr kuşūr ğılmān vildān ıssı olırısa...” (BT 27b)

“Dağı hūrileri kullukçılar düzivireyin kim bunların yüzi...” (BT 25b)

“... gelicek yetmiş biñ hūru uçmak kapıcısıyla karşı viribiyeyin.” (BT 26b)

īmān: Yürekten gelen Allah inancı.

“... ihlāşla īmān getürse dağı peygamberi Hāk bilse namāz kılsa ...” (FT 73)

in‘ām: Nimet, nimetler.

“İy kerem kânı bir in‘ām eylegil.” (V 144b)

i‘tikāf: İbadet etme.

“İki üç i‘tikāf çeküp nesne ekl itmedügin bildi ve yıkılmağa meyl iden...” (V 50a)

islām: İslamiyet.

“Baba Rasūl anları İslām dīnine da‘vet eyledi.” (V 139a)

istiğfār: Tövbe etmek.

“Hāk Ta‘ālā günāhlarum ‘afv idecegin bilsem yatlu hālūmden rücū‘ idüp istiğfār iderdüm.” (V 80b)

ķader: 1.Kısmet. Allah tarafından belirlenen ve yaşanan her şey. 2. Yaşanacak olan.

1.“... ‘ibādeti anuñ ‘azāmeti ķatında iken hākīr iken ķadersüzdür.” (BT 4a)

2.“Hemān birisi tiğ çeküp ķaza ve ķader ol birin ķaṭl eyledi.” (V 116a)

ķafes: İnsan teni. Tasavvufi anlamda Allah’tan uzak kalmak bu dünyada olmak ile eşit tutulmuştur. İnsan teni bu dünyada yaşamının göstergesidir. Ölüm gerçekleştiğinde ise Allah’a kavuşulacaktır. Dolayısıyla insan teninden arınacaktır.

“Ten ķafesdür bu ķafesde murğ-ı cān.” (V 143a)

ķahr: Allah’ın tecellisi.

“Tañrı Ta‘ālā’nuñ qahr-ı tecellileri bî-çāre ‘āşî ‘urbān zebāniler üşüb tamudın yaña süriyeler.” (BT 8a)

qāle’n-nebiyyü: Hz. Muhammed anılırken söylenen söz.

“Qāle’n-nebiyyü (as)” (M 8b)

qāmet: Namazda okunan ezan.

“Şol müezzın geldi qāmet eyledi.” (V 103a)

qassām: Makālāt adlı eserde geçen özel bir isim (üçüncü rüzgarın adı). Eserde tende dört türlü yel olduğundan bahsedilerek üçüncüsünün “qassām” olduğu belirtilmiştir. İşlevinin ise yenen lokmayı kısmet ettiği ifade edilmiştir.

“Üçüncü yıl, adı qassāmdur.” (M 15b)

kātibin: Yazıcı meleklerin adı.

“Kirāmen kātibin yazıcıñuz.” (M 17b)

qaza: Kader.

“Hemān birisi tiğ çeküp qaza ve qader ol birin qatlı eyledi.” (V 116a)

kevser: Cennette bulunan bir ırmak. Cennette bulunan, uzunluğu Yemen, genişliği San’a ve Aden arasındaki mesafe kadar olan, çevresinde gökteki yıldızlar kadar çok kadeh bulunan, suyu buz kadar soğuk, bal kadar tatlı, suyundan içenlerin bir daha asla susamayacağı bir havuz.⁸²

“Kevsere batmış veli nem-gin şuyı.” (V 144a)

qiyāmed / qiyāmet: Dünyanın ve bütün yaratılanların son bulması.

“Tā qiyāmede degin mü‘ min eydür.” (BT 21b)

“Yā Muhammed mü‘ minün qiyāmet güninde üç ulu qorqusı vardır.” (BT 14b)

qiyāmu’l-leyl: Gece yapılan ibadet.

⁸²Birge, a.g.e, 1991, s. 264.

“... muḳaddem kırk yıl tamām siyāmu’l-dehr ve ḳiyāmu’l-leyl ibādet ṭā‘at zühd ...” (V 11a)

ḳul: Müslümanlık görevlerini yapmakla yükümlü kişi.

“Yā ḳulum kimden ḳorḳarsın.” (FT 72)

kürsī: Makālāt’ta bahsedilen gayiblerden birisi.

“Pes imdi uçmaḳ, damu, arş, kürsī, levh, ḳalem, öküz, balıḳ; adı söylenür; ...” (M 17a)

levh: 1. Ayet, hadis. 2. Makālāt’ta bahsedilen görünmezlerden birisi.

1. “Levh ḳaleme şordı.” (FT 74)

2. “Pes imdi uçmaḳ, damu, arş, kürsī, levh, ḳalem, öküz, balıḳ; adı söylenür; ...” (M 17a)

lezā: Fatiha Tefsiri’nde geçen tamunun bir adı.

“Ṭamunuñ bir adı lezādur.” (FT 74)

maḥlūk: Yaratılmış.

“Maḥlūk sizi ḳovdı ise ben da‘vet ḳılurvan.” (BT 5a)

māt: Kāmet.

“Ṭaḡıldı ‘aḳlum bilüm ṭā‘atüm māt eyledi.” (V 103a)

meczüb-ı ḡayr-ı sālīk: Allah’a cezbe yoluyla ulaşan.

“Meczüb-ı ḡayr-ı sālīk olur.” (V 14b)

melā’ike: Melek.

“Melā’ikeler nürdan ḳubbe-i elīf birle istikḳbāl eylediler.” (V 31b)

melik: Melek.

“... cümle melikden a‘zam ve merāṭıbları sâ’ir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

mescid / mescit : Secde yeri. Namaz kılınan yer.

“Andan ikisi dağı mescid kapusına geldiler.” (V 42a)

“...ve İbrāhim peygambere (as) münācātı mescitler içinde virdi.” (FT 71)

mi‘ rāc: Göge yükselme.

“Mi‘ rāc gicesi altı yüz biñ yıllık yol dünyā hisābınca ‘ arşdan yukarı çıkdum.” (BT 9a)

muḳarreb: Melek.

“Ucb maḳāmından kim ol maḳām muḳarrebler süpreceğı yrdür.” (BT 4b)

mu‘ tekif: Bir köşeye çekilip ibadetle meşgul olmak.

“Dilerüz kim bu Nebi üzerinde bir şerif maḳāmda sizünle mu‘ tekif olup çille çekevüz didiler.” (V 30a)

murāḳabe: Manevī aleme dalmak.

“Dağı murāḳabeden başın kaldırıcak yanında nāzı ve niyāzı geçen ḫalifeler telsiye-i tārīḳ ile ḫāl nedür.” (V 68a)

muşḫaf: Kur‘ ān.

“... içinde rahle birle muşḫaf тұrur.” (V 80a)

müflis: Allah’ın kudreti yanında kendinin hiçbir gücünün olmadığını idrak etme.

“... deyüp müflislik el vurdı.” (BT 4b)

mükevvenāt: Varlık, yaratılanlar.

“... olsun kim bir emr ile mükevvenātı zuhūra getürüp ...” (V 1b)

münācāt: Dua etmek, Allah’a yalvarmak ve yakarmak.

“...ve İbrāhim peygambere (as) münācātı mescitler içinde virdi.” (FT 71)

mürsel: Peygamber.

“Cümle mürsel enbiyānuñ ‘ izzeti.” (V 17b)

müslimān / müslimīn / müslümān: Müslüman. İslām dinini benimsemiş olan kişi.

“Meger ki mü‘ min müslimān olasız didi.” (V 109b)

“Müslimīn dirildiler ve müslimīn doğdılar ve müslimīn öldiler.” (M 20b)

“Ve ālimler müslümānları ahret belāsından ve odından şaķlarlar.” (M 23b)

müzd: Sevap.

“H̱āce anuñ müzdine virdi selām.” (V 20b)

namāz: Secde edilerek yerine getirilen ibadet.

“... ‘ amellerde namāz didi.” (BT 27a)

naşīb: Kısmet, erişilen, kavuşulan.

“H̱acı Bektāş-ı Velī H̱azretleri H̱alīfelerinüñ her birin bir vilāyete naşīb itdügüdür.” (V 126a)

nebī: Peygamber.

“Dilerüz kim bu Nebī üzerinde bir şerīf maķāmda sizüñle mu‘ tekif olup çille çekevüz didiler.” (V 30a)

nefha vü feza‘: Kıyāmet günü İsrāfīl’in üfleyeceğı Sūr’un ilk çalışına verilen ad.

“İllā kimi kim (Muḥammed) Tañrı dirlerse ol şürdan belinlemeye ilk çalışına nefha vü feza‘ dirler.” (BT 12b)

nefha-i şa‘ika: Kıyāmet günü İsrāfīl’in ilk üflediğıne verilen ad.

“Yā Muḥammed üç kez İsrāfīl şür üresidür.” (BT 12a)

ni‘ met: Allah tarafından insanlar için yaratılan her şey.

“Kızılca H̱alvet öninde tā Tekye Kaya’ya varınca simāt ve ni‘ met çekilürdi.” (V 114a)

nūr: İslāmī açıdan kutsal aydınlık.

“Biñ kez biñ kaṭre nūr anuñ kanadından ṭamdı.” (BT 17b)

nübüvvet: Peygamberlik.

“Nübüvvet mülkine şāh-ı hümāyun.” (V 143a)

‘**ābid**: İbadet eden.

“Ammā ‘ābidlerüñ ve zāhidlerüñ ve āriflerüñ tātaları ve hālleri bir biri katında revā olmaz.” (M 7b)

oruc / oruç: İslam dininde belli bir süre zarfında programlı bir şekilde yiyecek ve içecekten uzak durmak.

“Zekātdur, orucdur, güci yiticek hacca varmağdur ve hem gāzādur ve hem cenābetden arınmağdur.” (M 9a)

“... dedüklerinden ötürü gün uzun oruç dutmuş ve gāzılık kılmış.” (BT 14b)

‘**uqbā**: Ahiret ortamı.

“Ve bunca ‘uqbālardan nice kırtarup hālāş idersiz didi.” (V 132b)

‘**urūc**: Velāyet-nāme’de adı geçen seyr-i billāh makamından sonraki makamın adı.

“Bundan ilerü maqāma ‘urūc dirler.” (V 14b)

öyle namāzı: Öğle namazı. Öğle vaktinde kılınan namaz.

“Tā kim öyle namāzı vaqt oldı.” (V 105a)

peygām / peygamber: Peygamber.

“Konya şehründen Hāzret-i Hünkār’a bu nev‘a peygām gönderdi.” (V 140a)

“Bir kişi kim Mürsel Peygamber olıсарdı.” (BT 28b)

pīr: Tarikatın kurucusu.

“pīr” sözcüğü metinde tarikat kurucusu anlamında olup yine tasavvufi sözcükler grubuna girmektedir.

“Eger sizi buyurduğunuz gibi idersenüz cümlemüz biz seni pīr idinüp fahr libāsın senden qabūl idelüm.” (V 10a)

rek’at: Namazın bölümleri.

“Ol bir rek’at namāzı daḥı kılınca tırmuş olsañ tamām nasībūñ almışduñ.” (V 7b)

rıdvān: Cennetin bekçisi.

“Bekçisi Rıdvāndur.” (M 23a)

rızk: Maddī veya manevī nimetler.

“Rızk gitdi şaşdı ‘aql u bilümüz.” (V 15b)

riyāzat: Perhiz, nefis terbiyesi.

“... işāretü bir ‘aziz derviş taḡlarda delim zamān riyāzat çekeridi.” (BT 15b)

riyāz-ı cennet: Cennet bahçesi.

“Hem riyāz-ı cennet içre giresin.” (V 143b)

şabā: Makālāt’ta adı geçen ikinci rüzgarın adı.

“İkinci yıl, adı şabādur.” (M 15b)

şalāt: Namaz, ibadet.

“Şalāt ve selām çekildi.” (V 27a)

şalavāt: Hz. Muhammed için edilen dualar.

“Müzdine anuñ şalavāt virdiler.” (V 20b)

şālih ‘amel: İbadet.

“Ḥaḡḡ’a tā‘at eyleye şālih ‘amel.” (V 148b)

sevāb / şavāp / şevāb: Sevap. Allah’a itaat etmenin mükāfatı.

“Fazileti ve sevābı kendünüñ ola.” (V 54b)

“Ve daḥı şabır kılmaḡ sizden, ḥişābsuz şavāp virmek Tañrı’dan.” (M 9b)

“... Furḡanı oḡumışça şevāb virem.” (BT 15b)

şavm u şiyām: Oruç.

“Çille çıkardı tutup şavm u şıyām.” (V 21a)

senā: Övgü, hamd, şükür.

“Du‘ ā senā oldu.” (V 94a)

seyyid: Hz. Muhammed’in soyundan olan kişi.

“İmdi bunu bir niçe mu‘temed kimesnelerle şeyhimüz seyyidimiz nesl-i Resül Hacı Bektāş Hünkār’a gönderün.” (V 123b)

seyyidinā: Efendimiz. Hz. Muhammed.

“Eyidiler ilāhinā ve seyyidinā kitābumuz ‘unvānı bizi aldadı.” (BT 6b)

şırāt: Kıyamette geçilen köprü.

“Bir mü‘ minün öñinde bir nūr yaradam kim şırātdan ‘arşa degin dikile.” (BT 26b)

siyāmu’l-dehr: Gece gündüz oruç.

“... gönderilmezden muḳaddem kırk yıl tamām siyāmu’l-dehr ve kıyāmu’l-leyl ibādet ṭā‘ at zühd ṭaḳvā a‘ māl-i şālihiyye meşgūl oldılar.” (V 11a)

sübūr: Fatiha Tefsiri’nde adı geçen tamunun adlarından birisi.

“Ṭamunuñ bir adı sübürdur.” (FT 73)

sücūd: Secdeye kapanma, secde etme.

“Nāliş idüp kıldılar anlar sücūd.” (V 25b)

sülūk: Tarikat veya tasavvuf yolunda ilerleme.

“İmdi erenlerden ricāmuz budur ki luṭf-ı iḥsān idüp nazarlarında maḳbūl sülūk görmiş.” (V 140a)

sünnet: Hz. Muhammet’in koyduğu kurallar.

“Ḥazret-i Hünkār daḡı ṭurup sünneti edā eyledi.” (V 105b)

şarāban tahūren: Fatiha Tefsiri’nde geçen Allah’ın yarattığı bir unsur.

“Şarāban tahūren andan yaratdı.” (FT 75)

şefā‘ at: Hz. Muhammet’in kulların günahlarının af olması için vesile olması.

“Sen bunlardan şefā‘ at kılursañ ben ‘ināyet kılam.” (BT 2b)

şerī‘ at: Allah yolu, doğru yol.

“Ammā şerī‘ atıñ evvel maķāmı: imān getürmekdür.” (M 8a)

şeyh: Tarikat önderi. Velāyet-nāme’de adı geçen önderlerin ünvānı.

“Şeyh bu huşūşda gāyetde rencide hātır olup revāne oldı.” (V 108a)

şeyhlig: Önderlik.

“... namāz kılursa anı şeyhligе qabūl idüp kendümüzizi aña teslīm idevüz.” (V 10a)

şin: Fatiha Tefsiri’nde adı geçen tamunun bir adı.

“Beşinci şındur.” (FT 74)

şükr: Şükür. Allah’a duyulan minnet borcunu dile getirmek, teşekkür etmek.

“Ben sizünven, siz şükr eyleñ.” (M 7a)

taḥiyyat: Selam ve dua.

“... ve dūrūd ve taḥiyyat ve āferīn ve şalavāt ol mürseller mihteri peygamberler serveri seyyid-i bā-vefā ... “ (BT 1b)

tā‘ at: İbadet, ibadet etme.

“Baña tā‘ at kılmağa veyā tā‘ at mı yarar.” (M 3b)

tarīkat: Manevī yol, tarz.

“Bunlar tarīkat kavmleridür.” (M 2b)

tehlīl: Lā ilāhe illāllah.

“Egerçi kim ma‘şūm tesbīḥ tehlīl būştānlarınuñ bizüm ‘izz ü ceberrütumuz qatında qadri yok.” (BT 6a)

tekbîr: “Allahuekber” demek.

“Atamuz İbrâhim Hâcî’ya Hâzret-i Hünkâr tekbîr idüp şafâ-nazar...” (V 35a)

tekke / tekye: Tarikat mensuplarının ibadet yeri.

“Hünkâr Hâcî Bektâş-ı Velî (KSA) hâzretlerinin tekkesinde Açağ adlı birisi vardı.” (V 78b)

“Halâ şimdiki mezârı yakînında bir tekye vardır.” (V 92b)

tesbîh: 1.Allah’ı zikretmek. 2. Zikir.

1.“Ne tâ‘ at kaldı ne selâm ne du‘ â tesbîh kelâm.” (V 103a)

2. “... kim müsebbihlerüñ tesbîhlerüñ muṭîlerüñ tâ‘ atı ... “ (BT 4a)

tevbe: Tövbe. Yapılan işten pişman olunup Allah’tan af dilenmesi.

“Tevbe unıtmak bularda.” (BT 29a)

tevekkül: Bütün işleri yapıp gerisini Allah’a bırakmak. Allah’a güvenmek.

“... manzarların tevekkül ve ma‘rifet deñizi ve şabûr bâğçesindin yaña açsun.” (BT 24b)

tevḥîd: Bir olma. Allah’ı bir ve tek bilme.

“Tevḥîd deñizin andan yaradı.” (FT 74)

ṭamu: Cehennem.

“Kâfirüñ yiri imiş anda ṭamu.” (V 23a)

tâ‘ at: İbadet etmek, itaat etmek.

“Gündüzün tâ‘ atda olsunlar.” (BT 14b)

ṭarîk: Yol.

“Ammâ katı ṭarîk ve karañulıkdur.” (V 44a)

ṭarîkat: Yol, tasavvuf yolu.

“Tarīkat içinde mürşidimiz ol didiler.” (V 10a)

ṭavāf: Kābe’nin etrafını yürüyerek dolaşmak.

“Ṭavāf idüp Ḥacc erkānı yirine getürdükten soñra kūh-ı ‘Arafat’a çıķup vaķfeye turdılar.” (V 8b)

uçmağ / uçmak: Cennet.

“Anı şād uçmağa viribiyem.” (BT 29a)

“Kim ki bu sekiz ḥarfı oķısa Tañrı Te‘ālā sekiz uçmak ḳapusın aña açıvire.” (FT 76)

vaḥdet: Birlik. Allah’ın birliğı.

“Zirā kim vaḥdet evindedür.” (M 10b)

vaķfe: Arafat’ta biraz durmak.

“Ṭavāf idüp Ḥacc erkānı yirine getürdükten soñra kūh-ı ‘Arafat’a çıķup vaķfeye turdılar.” (V 8b)

vildān: Cennette bulunan güler yüzlü hizmet edenler.

“... oķıyan mü‘minler eger mü‘min ḥūr ḳuşūr ğılmān vildān ıssı olırısa daḫı dīzār ... “
(BT 27b)

yalavac: Peygamber.

“Ḳıldığından soñra aña yalavac viribir.” (BT 8a)

zaķķum: Cehennemde bulunan bir ağaç.

“Damuyı zaķķum birle doldurdum.” (M 17b)

zālīm: Muhammed ümmetinden bir kavim.

“Zālīm Muḥammed ümmetinüñ bir ḳavümdür kim külli ‘ömürlerin her nede medyāndageçürdiler.” (BT 6b)

zāviye: Tekke.

“Cümlesi zāviyesinde tūrurdu.” (V 14a)

zebāni: Cehennemde günah işleyenleri ateşe atmakla görevli olan melek.

“Zebāniler kāfırlere ‘āşilere nicesi üşerler.” (BT 13a)

zekāt: İslam’ın beş şartından birisi. Sahip olunan mal veya paranın kırkta birinin ödenmesi.

“... oşr u zekāt virmese, veyāhud Tañrı hükümlerinden birin bātil dutsa,...” (M 11a)

zemzem: Kābe’de bulunan su.

“Taşra zemzem buñarı kurbuna gelicek gördi.” (V 75a)

zı: Fatiha Tefsiri’nde adı geçen tamunun bir adı.

“Dördinci zı’dur.” (FT 74)

zühd: Dünya nimetlerini terk etmek, vazgeçmek.

“... gönderilmezden muḳaddem kırk yıl tamām siyāmu’l-dehr ve kıyāmu’l-leyl ibādet ṭā‘ at zühd ṭaḳvā a‘ māl-i şālihiyye meşgūl oldılar.” (V 11a)

2.2.18.30.2. Ayetler

aḳımu’s-sālāte ve ātū’z-zekāte : “Namazı kıl ve zekātı ver.” (Bakara, 2/110) M 9a

alā sururin mevzūnetin mütteḳiine ‘aleyhā mütteḳābiline “Cevherler işlenmiş tahtlar üzerindedir, karşılıklı oturup yaslanırlar.” el-vākı‘a, 56/15. ve 16. ayetler BT 25a

āliyhüm siyābü sündüsin hurdun ve’stabrekün: “Üzerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır.” (el-insān, 76/21) BT 25a

allāhu laṭifün bi-ibādihi: “Allah kullarına lütufkârdır.” (Şuārā 42/19) M 14b

amelen şālihan velā yüşrik bi ibādeti rabbihī eḫaden: “...Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa bir amel-i Salih işlesin ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.” (Kehf 18/110) M 7a

bell hüm adall: “Hayvandan daha aşağıdadırlar.” M 13a

eferaeytümü'n-nāra'lletī tūrūn: (Vākıa 56/71) M 15a

ellezī ḥalaḳa's-semāvāti ve'l-ard: (Furkan, 25/59) M 14b

ellezīne ahsenū bi'l-ḥusnā: Güzel davrananları da daha güzeliyle [mükāfatlandırması içindir.] (Necm, 53/31.) M 7a

ellezīne yenḳudūne ahda'llāhi min ba'di mīsākıhī: “Onlar öyle (fāsıklar) ki, kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler.”(Bakara, 2/27) M 9b

emmen yucībū'l-muztarru izā deāhu: “Yahut duā ettiği zaman darda kalmışa kim yetişiyor.” (Sāffāt, 37/62.) (M 23b)

famen afā ve aslaha: “Kim bağışlar ve barışı sağlarsa...” (Şūrā 42/40) M 11a

fe emmā men taḡā ve āsera'l-ḥayāte'd-dünyā fe inne'l-caḥīme hiye'l-me'vā: “Artık kim azmışsa ve dünya hayatını ahrete tercih etmişse, şüphesiz cehennem (onun için) tek barınaktır.” (Nāziāt, 79/37) M 24b

fe inne me'a'l-usri yūsran: “Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık da vardır.” (İnşirāh, 94/5) M 8b

fe innī ḳarībūn ücībū da'veti'd-dā'i izā de'ānī: “Ben (onlara) yakınım. Duā eden, bana duā ettiği zaman onun duāsına karşılık veririm.” (Bakara, 2/186) M 23b

fe li'llāhi'l-izzetü: “...Asıl üstünlük ancak Allah'ın...” (Fātır, 35/10) M 14b

fe's-elū ehle'z-zikri in küntüm lā ta'lemūn: “Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorunuz.” (Nahl, 16/43) M 9b

fe't-tebi'ünī yuhbibkümü'llāhu: “Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.” (Āl-i imrān, 3/4, Māide, 5/95) M 14b

fe'tteḳu'n-nāra'lletī vekūdūha'n-nāsü ve'l-hicāratü: “Kāfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının.” (Bakara, 2/24) M 3a

fe'tteḳu'n-nāra'lletī vekūdūhe'n-nāsü ve'l-hicāratü ü'iddet li'l-kāfirīn: “...Yakıtı, insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kāfirler için hazırlanmıştır.” (Bakara, 2/24) M 15a

fece’alnāhu hebāen mensūrā: “Onu saçılmış değersiz zerreler hâline getiririz (değersiz kılarız.)” (Furkân, 25/23) M 11a

fele-ni’mel-mucibūn : “Andolsun! Nuh bize dua edip yalvarmıştı. Biz dualara da ne güzel karşılık veririz.” (Sāffāt, 37/75) M 9b

fe-ni’me uḳbe’d-dār: “Dünyadan sonra gelecek olan cennet ne güzel bir yerdir.” (Rā’ d, 13/24) M 9b

fe-ni’me’l-ḳādirūn: “Sonra da ona ölçülü bir biçim verdik. Bizim ne mükemmel gücümüz vardır.” (Mürselāt, 77/23) M 9b

fe-ni’me’l-mevlā ve ni’me’n-nasīr: “O, ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır.” (Enfāl, 8/40) M 9b

feravhun reyhānun ve cennetü na’imin: “Ona rahatlık güzel rızık ve Naim cenneti vardır.” (el-Vāḳı’a, 56/89) BT 25a

feulāike yubedilu’llāhu seyyiātihim ḥasenātin: “Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir.” (el-Furkân 25/70) BT 3a

fī yevmin kāne miḳdāruhū hamsīne elfe senetin: “Melekler ve ruh onun arşına mikdarı elli bin sene olan bir günde yükselirler.” (Mearic sūresi, 70/4-5) FT 77

fihā enhāran: “İçinde ırmaklar vardır.” (Ra’ d, 13/3) M 16a

ḥattā yetebeyyene ennehū’l-ḥaḳḳu: “...(Kur’ân’ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun.” (Fussilet, 41/53) M 18a

hel cezāü’l-iḥṣāni ille’l- iḥṣān: “İyiliğin karşılığı yalnız iyiliktir.” (Rahmān 55/60) M 9b

he’l-etā: “İnsanoğlu var edilip bahse değer bir şey olana kadar şüphesiz uzun bir zaman geçmemiş midir?” (İnsan, 76/1) V 17b

hurun maḳsūrātun fi’l-hıyāmi: “Otağlar içinde sahiplerine tahsis edilmiş huriler vardır.” (er-Rahman, 55/72) BT 25b

innā halākna'l-insāne min nuṭfeti emṣācin: “Doğrusu biz insanı, imtihan etmek için karışık bir nutfeden (erkek ve kadının suları ile döllenmiş yumurtadan) yarattık da onu iştirici, görücü yaptık.” (İnsān, 76/2) M 21a

inna lillāhi ve innā ileyhi rāci'un: “Allah'tan geldik, yine O'na döneceğiz.” (Bakara, 2/156) V 79a

inna'llāhe bāligu emrihi ḳad ce'ala'llāhu li külli şey'in ḳadra: “Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.” (Talak 65/3) M 10a

inna'llāhe lā yağfiru en yuṣṣrake bihi ve yağfiru mā dūne zālike limen yeṣāū: “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bunun dışında kalan (günahları) ise dilediği kimseler için bağışlar. (Nisā 4/48) M 8a

innailāhe lā yağfiru enyuṣṣrake bihi ve yağfiru mā dūne zālike: (En-Nisā, 4/48, 116. ayet) BT 10b

inne'd-dīne inda'llāhi'l-islām: “Allah nezdinde hak din İslām'dır.” (Āl-i İmrān, 3/19) M 13b

inne'd-dīne inda'llāhi'l-islām: “Allah katında din İslām'dır.” (Āl-i İmrān, 3/19) M 16a

inne'l-münāfikine fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nār: “Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar.” (Nisā 4/145) M 8a

inne's-şeyṭāne leküm adüvvün fe'ttehiṣūhu adüvvā: “Şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman tutun.” (Fātır, 35/6) M 24b

innemā yuveffe's-sābirüne ecrehüm bi-ğayri ḥiṣāb: “Sabredenlere mükāfatları elbette hesapsız olarak verilecektir.” (Zümer, 39/10) M 9b

innī messeniye'd-duru ve ente erḥümü'r-rāḥimīn: (El-Enbiyā, 21/83, ayetin son kısmı) BT 4b

ḳad beyyenā li külli şey'in: (Bakara, 2/118; Āl-i İmrān, 3/118)

ḳadāhāta bi külli şey'in 'ilmen: “Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi kuşattığını bilmeniz için Allah'ın buyruğu bunlar arasında iner durur.” (Talak, 65/12) V 15a

kūnū rabbāniyyīne: “Rabbe hālis kullar olunuz.” (Āl-i Īmran, 3/79) M 9a

küllü nefsin zāikatü’l-mevti: “Her canlı ölümü tadacaktır.” (Ankebüt, 29/57) M 17b

külū min tayyibāti mā razakñākūm: “Size verdiğimiz rızıkların temiz olanından yeyin.” (Bakara, 2/172) M 9b

lā lağvun ve lā te’sīmen: “Orada karşılıklı kadeh tokuştururlar, ama burada (içki yüzünden) ne saçmalama vardır ne de günaha girme.” (et-Tur, 52/23) BT 26a

lā ratbin velā yābisin illā fī kitābin mübīn: “Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.” (En’am, 6/59) M 2a

lā tağnetū min rahmeti’llāh: “Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” (Zümer, 39/53) M 9b

lā tağnetū min rahmeti’llāhi: “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin.” (Zümer, 39/53) M 11a

lā terfe’ū asvāteğum fevka savte’n-nebiyyi: “Seslerinizi Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin.” (Hucurat, 49/2) M 11a

lā-fetā: (İnsan 76/1) V 17b

lā-yemut um: “Ölümsüz, diri olan Allah’a güven ve O’nu ölerek tesbih et.” (Furkan, 25/58) V 142b

lein şekertum le-ezīdenneğum: “Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam.” (İbrahim, 14/7) M 7a

lein şekertüm le-ezīdenneküm: “Eğer şükrederseniz, elbette size olan nimetimi artırırım.” (İbrahim, 14/7) M 9b

lev enzelnā hāzā’l-kur’āne alā cebelin le-raeytehū hāşī’an mütesaddi’an min haşyeti’llāhi: “Eğer biz bu Kur’ān’ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün.” (Haşr, 59/21) M 11a

li sünneti’llāhi tebdīlā: “Allah’ın kanununda asla bir değişme bulamazsın.” (Fetih, 48/23) M 9b

meraca'l-baḥreyni yelteḳıyān: “İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir.” (Rahmān 55/19) M 16a

min necvā selāsetin illā hüve rābi'uhüm velā hamsetin illā hüve sādisühüm velā ednā min zālike velā eksera illā hüve ma'ahüm eyne mā kānū (yū'adūn): “Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir.” (Mücādele, 58/7) (yū'adūn kelimesi ayette yer almamaktadır.) M 7b

min salsālin min hamein mesnūn: “Kupkuru çamurdan, şekillenmiş balçıktan...” (Hicr, 15/28) M 19a

min zuhūrihim zürriyeteḥüm ve eşhedeḥüm alā enfüsihim elestü birabbiküm ḳālū belā: “... Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet Rabbimizsin dediler.”(A'raf, 7/172) M 8a

minhā ḥalaḳnaküm ve fihā nu'iduküm ve minhā nuhrucuküm tāreten uhrā: “Şundan yaratıldık, geri ona döner, sonra yine ondan çıkarız.” (Tāhā, 20/55) M 4b

minküm men yūrīdū'd-dünyā ve minküm men yūrīdū'l-uḳba'l-āḫireti (ve minküm men yūrīdū'l-mevlā.): (Al-i İmran, 3/153 parantez içindeki ifadeler ayet değil.)

muḥalliḳine ruūseküm ve muḳaṣṣirine lā-yehāfūn: “Saçınızı kazıtmış veya kısaltmış olarak Mescid-i Harām'a gireceksiniz.” (Fetih, 48/27) M 9b

mü'minūn-i lā-yemūtūn: “Ölümsüz, diri olan Allah'a güven ve O'nu överek tesbih et.” (Furkan, 25/8) V 143a

nahnu ḳasemnā beynehüm: “Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık.” (Zuhruf, 43/32) M 14b

ni'mel-mevlā ve ni'me'n-nasīr: “O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!” (Hac, 22/78) M 14b

rabbenā zalemmā enfüsenā ve in-lem tağfir lenā ve terhemnā le-nekūnenne mine'l-ḥāsirin: “Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”(A’raf, 7/23) M 9b

rabbi heblī min ledünke zürriyeten tayyibeten inneke semīu’d-du‘ā: “Yâ Rabbim bana kendi katından temiz bir soy bahşet. Doğrusu sen du’ayı işitirsin.”(Al-i İmran, 3/8) V 6a

sıbgata’llāh: “Allah’ın (verdiği) rengiyle boyandık.” (Bakara, 2/138) M 14a

sübhāneke mā’abadnāke ḥaḳḳa ‘ibādetike ve mā ‘arafnāke ḥaḳḳa ma’rifetike: “Ey Allah’ım biz sana lâıyk olduğun şekilde ibadet edemedik. Asıl bilinmek gerektiği şekliyle bilemedik. Seni tesbih ederiz.” (Kelām-ı Kibar) BT 4a

sümme nufiha fihi uḥrā feizāhüm kıyāmun yanzurūne: “Sonra ona bir daha üflenince bir de ne göresin, onlar ayaėa kalkmıř, bakıyor.” (ez-Zümer, 39/68) BT 12b

sünnetā’llāhi’lleti ḳad halet min ḳablu velen tecide: “Allah’ın kulları hakkında süregelen ādeti budur.” (Fetih, 48/23) M 9a

tebāreke’smü rabbike zi’l-celāli ve’l-ıkrām: “Büyüklük ve ikram sahibi Rabbinin adı yücelerden yücedir.”(Rahmān, 55/78) M 14b

teveffenī müslimen ve elḫıknī bi’s-şāliḫin: “Beni Müslüman olarak öldür ve beni sālilhler arasına kat!” (Yusuf, 12/101) M 10a

tilke’d-dāru’l-āḫiratu nec’aluhā lillezine lā yurīdune ‘uluvven: “İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz.” (el-Kasas, 28/83) BT 27a

ud’ünī estecib leküm: “Bana dua edin, kabul edeyim.” (Mü’mın, 40/60) M 23b

uhülle leküm saydu’l-baḫri ve’l-berri : “Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helāl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah’tan korkun.” (Māide, 5/96) M 11a

ülāike ke’l-en’āmi bel hüm adal: “İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da aşağıdırlar.”(A’rāf, 7/172) M 20b

va'llahu azîzün zü'n-tikām: “Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.” (Âl-i İmrân, 3/4) M 14b

ve ağraknâ âle fir'avne ve entüm tanzurün: “...gözlerinizin önünde Firavun âilesini suda boğmuştuk” (Bakara, 2/50) M 6b

ve alleme âdeme'l-esmâe küllehâ sünme aradahüm ale'l-melâiketi: “Allah Âdem’e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları meleklerle arz etti.” (Bakara, 2/31) M 19a

ve allemeküm mâ lem tekünû ta'lemün: “Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab’ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.” (Bakara, 2/151) M 15a

ve ce'alnâ nevmeküm sübâten: “Uykunuzu bir dinlenme kıldık.” (Nebe, 78/9) M 13a

ve ehall'llâhu'l-bey'a ve harrame'r-ribâ: “... Halbuki Allah alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır.” (Bakara, 2/275) M 9a

ve fer'uhâ fi's-semâi: “Görmedin mi Allah nasıl bir benzetme yaptı: Güzel söz kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.” (İbrâhim, 14/24) M 17a

ve hıccu'l-beyti meni'stetâ ileyhi sebîlen: “Yoluna gücü yetenlerin o evi hacetmesi...” (Âl-i İmrân, 3/97) M 9a

ve hüve'l aliyyü'l-aẓîmü: (Bakara, 2/255) M 14b

ve hüve'l-kâhîru fevķa ibâdihî: (Enbiya, 6/18) M 14b

ve hüve'llezî yakbelü't-tevbete an ibâdihî: “O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.” (Şûrâ, 42/25) M 9b

ve ilâhuķum ilâhun vâhidün: “İlâhınız bir tek Allah’tır.” (Bakara, 2/163) M 14a

ve in eradtüm istibdâle zevcin mekâne zevcin: (Nisâ, 4/20) M 9a

ve inne cehenneme le mev'idühüm ecma'in: “Cehennem o (şeytana uya)nların hepsinin buluşma yeridir.” (Hicr, 15/43) M 24b

ve inne minküm illâ vâridühâ: “İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur.” (Meryem, 19/71) M 24a

ve innehū le ḥaṣretūn ala'l-kāfirīn: “Muhakkak o, kāfirler için bir pişmanlık sebebidir.” (Hakkā, 69/50) M 11b

ve iz kāle rabbūke li'l-melāiketi innī cā'ilūn fi'l-ardı ḥalīfeten: “Hatırla ki Rabbin meleklerle: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ dedi.” (Bakara, 2/30) M 18a

ve iz kılna li'l-melāiketi's-cūdū li ādeme fe-secedū illā iblise ebā ve'stekbera ve kāne mine'l-kāfirīn: “Meleklerle: ‘Âdem’e secde edin’ demiştik, hemen secde ettiler: Yalnız İblis diretti, böbürlendi, nankörlerden oldu.” (Bakara, 2/34) M 19a-19b

ve kāne ḥaḳḳan aleynā: “And olsun ki, biz senden önce de elçileri kavimlerine gönderdik; onlara deliller getirdiler ve biz, (onları dinlemeyip) suç işleyenlerden öğ aldık. (Elbette alırız, çünkü) mü'minlere yardım etmek, üzerimize borç idi.” (Rûm, 30/47) M 14b

ve lā taḥsebenne'ilezīne kutilū fi sebīli'llāhi: “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın.” (Âl-i İmrân, 3/169) M 12a

ve leḳad kerremnā benī ādeme: “And olsun biz, Âdem oğullarına çok ikrām ettik.” (İsrâ, 17/70) M 17b

ve men yetevakkal ala'llāhi fe hüve hasbuhū: “Kim Allah’a güvenirse O, ona yeter.” (Talāk, 65/3) M 14b

ve mine's-ṣeceri'l-ahdari nāran: “Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O’dur.” (Yâsin, 36/80) M 15a

ve nahnu aḳrabu ileyhi min habli'l-verīd: “...ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kāf, 50/16) M 5a

ve nahnu aḳrabu ileyhi minḳum velākin lā ṭubşırūn: “(O anda) Biz ona sizden daha yakınız, ama göremezsiniz.” (Vākıa, 56/85) M 5a

ve nahnu aḳrabu ileyhi minḳum velākin lā tubsırūn: “Biz ona sizden daha yakınız, fakat siz görmezsiniz.” (Vākıa, 56/85) M 18a

ve nemāriḳu masfūfetun ve zerabiyyu mebsūsetun: “Orada sıra sıra dizilmiş yastıklar, halılar vardır.” (el-Gaşiye, 88/15. ve 16. ayetler) BT 25a

ve nufiha fi's-sūri fefezi'a men fi's-semavāti ve men fi'l-ardi: “Sūra üflenince Allah’ın diledikleri hariç olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsinin korkuya kapılacağı günü hatırla.” (en-Neml, 27/87. Âyetin baş kısmı yanlış yazılmıştır; “yevme yünfehu” olması gerekmektedir.) BT 12b

ve nufiha fi's-sūri fesa'ika men fi's-semavāti ve men fi'l-ardi illā menşā'allāhu: “Sonra ona bir daha üflenince bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış, bakıyor.” (ez-Zümer, 39/68) BT 12b

ve nünezzilü mine'l-kur'āni mā hüve şifāün ve rahmetün li'l-mü'minîn: (Kehf, 18/82) M 11a

ve ra'dün ve berkun: “Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve yıldırımlar bulunan yağmur(a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Halbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.” (Bakara, 2/19) M 15a

ve sekāhüm rabbühüm şarāben tahūran: “Rableri onlara tertemiz bir içki içirir.” (el-İnsan, 76/21) BT 26a

ve siyābeke fe tahhir: “Elbiseni tertemiz tut.” (Müddessir, 74/4) M 9b

ve tetelekkāhümü'l-melāiketü hāzā yevmiķumu'llezi küntüm tū'adūn: “Gönüllerinin dilediği nimetler içinde ebedî kalırlar.” (el-Enbiyā, 21/103) BT 26a

ve ye'murūne bi'l-ma'rufi ve yenhevne ani'l-münkeri: “Onlar Allah’a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışırırlar. İşte onlar salihlerdendir. (Âl-i İmrān, 3/114) M 9b

ve yulek ķavne fihā tahiyyaten ve selāmen: “İşte onlara sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamı verilecek. Orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır.” (el-Furkan, 25/75) BT 27a

ve zeyyene fi ķulūbikūm: “Hem bilin ki, içinizde Allah’ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu

gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.” (Hucurât, 49/7) M 13b

ve’ada’llāhu’l-münāfiķine ve’l-münāfiķāt: “Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vaat etti.” (Tevbe, 9/68) M 11a

ve’tteķu’llāhe’llezī tesāelüne bihī: “Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının.” (Nisā, 4/1) M 18b

ve’tteķu’llāhe’llezī tesāelüne bihī ve’l-erḥam: “Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının.” (Nisā, 4/1) M 21a

veķūdūhe’n-nāsu ve’l-hicāretu uiddet li’l-kāfirīn: “O hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının.” (Bakara, 2/24) M 9b

veķūdūhe’nnāsü ve’l-hicāratü u’iddet li’l-kāfirīn: “Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem, kâfirler için hazırlanmıştır.” (Bakara, 2/24) M 2b

veķūdūhe’nnāsü ve’l-hicāratü u’iddet li’l-kāfirīn: “Kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının.” (Bakara, 2/24) M 2b

vele in şekertüm le ezīdenneküm: “Eğer şükrederseniz ben nimetlerimi daha da artırırım.” (İbrahim Suresi, 14/7) FT 71

veleķad āteynāke seb’an mine’l mesānī ve’l-ķur’āne’l-‘azīm: “Su kesin ki biz sana seb-i mesani (Fatiha Suresi) ile şu yüce Kur’ân’ı verdik. (Hicr Suresi, 15/87) FT 76

vemā yudillu bihī ille’l-fāsiķīn ellezīne yenķudūne ahda’llāhi min ba’di mīsāķihī : “Verdiği misallerde Allah ancak fâsıkları saptırır. Onlar öyle (fâsıklar) ki, kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler.”(Bakara, 2/26-27) M 11a-11b

yā eyyūhe’llezīne āmenū inneme’l-hamru ve’lmeysiru ve’l-enşābu ve ve’l-ezlāmu ricsun min ameli’ş-şeyṭāni fe’ctenibūhu le’alleķum ṭuflihūn : “Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.” (Māide, 5/90) M 4a

yā eyyühe'llezîne âmenû: (Kur'ân-ı Kerîm'de bu şekilde başlayan birçok ayet vardır.) M 9a

yahrucu min beyni's-sulbi ve't-terâib: "Bel ile kaburga kemikleri arasından çıkan (bir sudan)." (Târik, 86/7) M 21b

yes'elüneke ani'r-rûhi kıuli'r-rûhu min emri rabbî: "De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir." (İsrâ, 17/85) M 12a

yevme nahşuru'l-mutteķîne ile'r-rahmâni vefden: "Takva sahiplerini heyet hâlinde çok merhametli Allah'ın huzurunda toplarız." (el-Meryem, 19/85) BT 26a

yuhibbum ve yuhibbûnehû: "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." (Mâide, 5/54) M 10a

yuhibbûnehum ke-hubbi'llâhi ve'llezîne âmenû eşeddu hubben li'llâh: "... onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır." (Bakara, 2/165) M 7a

yü'ti'l-ḥikmet: "Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar." (Bakara, 2/269) M 14b

zâkiratü'l-mevt: "Her canlı ölümü tadacaktır." (Âl-i İmrân, 3/185) V 148b

2.2.18.30.3. Dua İçerisinde Yer Alan Adlar

âmin: Amin. Dua edilirken duanın sonunda söylenen sözcük.

"Şeyḥ Lokmân âmin didi." (V 8a)

bihî: Besmele Tefsiri'nde ilk kısımda dua içerisinde bulunan sözcük.

"... ve bihî nesta'in sipās u ḥamd-i bî-kıyās ol pâdişāhlar pâdişāhınū ..." (BT 1b)

bismi: Besmele'nin ilk hecesi. (BT 19a)

bismillāhi / bismi'llāh : Allah'ın adıyla. (BT 27b), (V 10b)

bismi'llāhir-rahmāni'-rahîm el-ḥamdü lillāhi'lezi ce'ale 'ulube'l-ârifine ilā āhirihi: Tamamı eksik bir dua cümlesi. (V 33a)

bismillāhirrahmānirrahīm: Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. (FT 69)

elḥamdü / elḥamdülillāhi : Hamd ve şükür ifade eden sözcük. (FT 75), (FT 73)

elḥamdülillāhi rabbi'l-‘ālemīn ve’ssalātü ve’sselāmü ‘alā ḥayri ḥalkihī muḥammedin ve ālihī ecma‘in ve ‘emmā ba’dü ol şadr-i bedr-i ‘ālem seyyid-i veled-i ādem ol mu‘ciz-mevcūdat ve ol server-i kâināt ve ol şefi‘-i ümmet ol serheng-i kıyāmet ol şadr-i şuffā-i şafā ol mäh-ı kûbe-i vefā ol sürür-ı ‘ālemiyān ol bihter-i ādemiyān ol tetimme-i devr-i zamān ol bergüzide-i kevn ü mekân ol sübhānehü ve te‘ālānun celāl-i ḥikmetlerine maḥşuş ol mu‘allā müzekkâ müctebā murtazā muḥammed muştafā şalla’llāhu ‘alryhi ve ‘alā ālihī ve aşḥābihī ve ezvācihī ve evlādihi ve zürriyātihi ve ḥulefā’yihi’r-rāşidine’l-mürşidine’l-mehdiyyin ba’dehü lafz-ı gevher-i bārından (FT 70)

en’amte aleyhim: Fatiha sûresinde geçer. (FT 72)

e‘üzü bi’llāhi mine’ş-şeytāni’r-racīm bismi’llāhir-rahmāni’r-raḥīm: Besmele. (BT 28a)

e‘üzü: Sûrelerin başında bulunan ve genellikle besmele ile birlikte söylenen sözcük. (BT 28a)

fātiha: Fatiha sûresi. (FT 73)

ḡayri’l maḡdûbi ‘aleyhim: Fatiha sûresinde geçen bir bölüm. (FT 77)

ıyyāke nā’büdü: “Sana taparız.” (FT 72)

ıyyāke na’büdü ve ıyyāke ne’sa’inü : “Sana taparız ve senden yardım dileriz.” (FT 74)

lā ilāhe illā’llāh: “Allah’tan başka tapacak/Tanrı yoktur.” Kelime-i Tevhid’in birinci bölümüdür. (BT 24b)

lā ilāhe illā’llāh muḥammedün reşūlu’llāh / lā ilāhe illa’llāh muḥammedun rasūllu’llāh: “Allah’tan başka Tanrı yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir.” (M 19b), (BT 2b)

māliki yevmi’ddin / māliki yevmi’ddini: Fatiha sûresinde yer alan ifade. (FT 77) , (FT 74)

mine’şşeytānirracimī: “Ol sürülen şeytandan” (FT 72)

şalā: Minarede okunan dua. (V 117b)

seb'a'l-mesānī: “elhamd” ün on adından birisi. (FT 76)

şirāta'llezīne en 'amte 'aleyhim: Fatiha süresinde yer alan bölüm. (FT 75)

şirāta'llezīne: Fatiha süresinde yer alan bölüm. (FT 72)

şeytāni'r-racīm: Kovulmuş, uzaklaştırılmış, taşlanmış şeytan. (BT 20a)

vele'ddā'llīne / veled-dāllīn: Fatiha süresinde geçen ifade. (FT 75), (FT 72)

yāsīn: Kur'ān'da bulunan sürelerden birisi. (V 143b)

2.2.18.30.4. Kutsallık Bildiren Adlar

adağ: Fedā edilen, kurban edilen.

“Adağlar getirüp şenlik şād-mānlık iderler.” (V 38a)

görüklük: Kutluluk.

“Ululuğ ile görüklük tācın başına urdılar.” (M 19a)

mübārek: Kutlu, kutsal.

“Revā dutmağıl kim senüñ mübārek koñşılığında alacuşum oda yana.” (BT 20b)

2.2.18.30.5. İnanç Bildiren Adlar

büt: Tapınılan heykel. Sözcük anlamı Tanrı'yı temsil eden putlardır, tasavvufta çeşitli anlamlara gelebilir.⁸³

“Uğra Zeliḡā'nuñ bir büti varıdı.” (BT 22a)

deyr: Kilise.

“Ol deyrden bir ruhbān çıka gelüp anı göricek eyitdi.” (V 63a)

din / dīn : İbadet etme sistemi, öğreti.

“Bir gün ol din ulusına şordılar.” (BT 10a)

“Biri dīn boşṡanı ve biri imān boşṡanıdır.” (M 13b)

⁸³Birge, a.g.e, 1991, s. 255.

evliyā: Veliler, önemli zatlar.

“Böyle diyüp kaldı ğarda evliyā.” (V 24b)

‘**ibādet:** Allah’a karşı kulun yerine getirmesi gereken vazife.

“İbādet ile Hakk Ta‘ālā Hāzreti’ne tazarru‘ niyāz idüp şarāyında oturmuşdı.” (V 3b)

ma‘būd: Tapılan, inanılan.

“İy benüm ma‘būdum dört yüz yıldur senüñ.” (BT 22a)

meşāyih: Şeyhler.

“Deyr-i Horāsān meşāyihları su’āl idüp Hācī Bektāş Hünkār kimdür didiler.” (V 9a)

meşihāt: Şeyhlik.

“Meger kim ol vaqt Seyyid dergāhınūñ meşihātın pīş-vār gönderdüĝin revā görmeyüp eyitdiler.” (V 133a)

mu‘tekīd: İtikat, inanç.

“Mu‘tekīd oldı tamāmet bī-kušūr.” (V 24b)

müyesser / müyessir : Nasip olmak, nasip etmek, vermek.

“Çün maqşūd müyesser ola.” (V 133b)

“Bir du‘ā kıluñ kim Hakk Ta‘ālā Hāzreti bize bir evlād müyessir ide.” (V 4b)

nefes: Nefesi kuvvetli olan bir kişinin dileklerin gerçekleşmesi için dua okuması, dua.

“Nefesi geçkin er oldı.” (V 59b)

put: Heykel. Tapınılan nesne.

“Ya‘ni putların pinhān idüp yād kimesneye göstermezlerdi.” (V 114b)

şanem: Put.

“Zeliḡā dün yarısına deĝin şaneme yalvardı.” (BT 23a)

sihr: Hile, büyü.

“Sihre hamı eyleyüp inkār kıldılar.” (V 26a)

2.2.18.30.6. Ayıp, Günah, Kusur, Dine Uygunluk Bildiren Adlar

‘ayb / ‘ayp : Ayıp. Kusur etmek.

“Kimsenüñ ‘aybın görüp yüzlemedi.” (V 11a)

“Eger anuñ ‘aypların örtüb hūru kuşūr ğilmān vildān dīzār rūzī kılasına hiç gümān yok.” (BT 23b)

cā’iz / cāiz : Geçerli.

“Arkañuzuñ çirkcuğazın arıdı virsem cā’iz midür didi.” (V 71a)

“Cāiz degüldür.” (V 95a)

ġaflet: Dünya hevesi.

“Ġaflet bularda.” (BT 29a)

ġıybet: Bir kişinin aleyhine konuşmak.

“Pes imdi içüñ dolu kibir, ħased, buhl, tama‘, öyke ve ġıybet ve ħahķaha ve maşķaraluķ.” (M 8b)

günāh: Din açısından suç sayılan.

“Günāh çokluġını bunlarda.” (BT 29a)

ħarām: Dinen yasak.

“Kāfirlere ħarām kıla.” (BT 9a)

ma‘şıyet / ma’sıyyet: Günah.

“Degme ma‘şıyet küfre irmez.” (M 8a)

“Ben ma’sıyyet deñizine düştümse sen iħrāc eyle.” (FT 72)

revā: Uygun, lāyık, caiz.

“Andan abdesti revā olur.” (M 3b)

şer‘a: Günah.

“Şer‘a boyun virmemek tersāya beñzer.” (M 16b)

şirk: Allah’a ortak koşmak.

“Küfrü şirki terk idüp dilden revān.” (V 148b)

yazuk: Günah, hata.

“Yazuk hōr görmek bularda.” (BT 29a)

zinā: Gayrimeşru cinsel ilişki.

“Anuñ atasınuñ dedesinüñ yüzi şuyı bereketinde anı zinādan kırtaram.” (BT 29a)

2.2.18.30.7. Namaz Adları

ağşam namāzı: Akşam vaktinde kılınan namaz.

“Tā kim ağşam namāzı vaqt oldı.” (V 51b)

cum‘a: Cuma günü kılınan namaz.

“Biz şehre ne vaqtin irişüp cum‘ayı kılavuz didiler.” (V 86b)

2.2.18.30.8. Hacı Bektāş-ı Velī ve Alevilik-Bektaşilik İnancını Bildiren Adlar

‘alevī: Hz. Ali’ye bağlı olan.

“Alevi” sözcüğü metinde Hz. Ali’ye mensup, ona bağlı olan kişi anlamında kullanılmıştır.

Ali’yi meşru imam tanıyıp Peygamberi izleyen ya da Ali’ye özel bir bağlılık duyanlar için kullanılan genel bir terim.⁸⁴

“‘Alevī Seyyid’dür.” (V 11b)

bacı: Alevilik’te önderlik eden kişinin eşi. bacı: Hemşire.⁸⁵

⁸⁴Birge, a.g.e, 1991, s. 250.

⁸⁵Dilçin, a.g.e, 1983, s. 22.

bacı : Kızkardeş, abla, bacı.⁸⁶

“bacı” sözcüğü ilk anlamıyla bir erkeğin kızkardeşi olarak anlamlandırılmaktadır. Metinde ise Alevilik-Bektaşilik inancında kadını ifade eden bir anlama sahiptir. Alevi kadınların birbirine karşı en çok kullandıkları hitap şekli ‘bacı’dır.⁸⁷

Görüldüğü gibi “bacı” sözcüğü çeşitli kaynaklarda “kızkardeş, kadın” anlamlarına gelmektedir. Türklüğün kadına bakışı İslamiyet’in kabulünden sonra biraz değişmiştir. Alevilik inancının kadına bakışı Türklüğün bakış açısıyla aynıdır denilebilir. Alevilik’te kadın ve erkek eşitliği mevcuttur. Türk destanlarında veya Türk anlatılarında kadın figürü erkek ile eşit özelliklere sahiptir. Kadın savaş olduğu zaman savaşta yer alan, çalışan, üreten, her konuda yardımcı güçlü bir unsurdur. Dolayısıyla Aleviliğin kadına bakışıyla örtüşmektedir.

“Şoĥbet tamām olduĥda gördiler ki biz niĥe kimesneler birle iki bacı gelür.” (V 133b)

bektāši: Bektāši inancına mensup olan.

“Bektāši” sözcüğü Hacı Bektāş Velī’nin tarikatına mensup olan kişiyi temsil etmektedir ve metindeki anlamıyla örtüşmektedir.

“Dede Ėarĥın oĥulları ‘inād idüp Bektāşilerün kisveti elīf ve Ėüseynī’dür.” (V 35b)

kerbelā: Irak’ta bir şehir adı. Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin’in şehit edildiğı yer.

“Ceddümüz Ėazret-i İmām Ėüseyn Velī Kerbelā’da şusuz şehīd oldu.” (V 4a)

semā / semā’: Alevilik’te Allah’ı zikretmek için dönerek yapılan eylem.

“Yime ve içme dem ve semā’ ve şafā ve ‘ālī meclisler olmaĥa başladı.” (V 82a)

“Yime ve içme dem ĥadem ĥudümle semā’ şafā eylediler.” (V 73a)

Aşk meydanında cem olan canlar, aşk ile semah döner.⁸⁸

⁸⁶Gülensoy, a.g.e, 2007, s. 100.

⁸⁷Aksoy, Mustafa, “Türk Kültüründe Alevilik”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 2004, 1 (1), ss. 1-6.

seyyid evi: Seyidlerin bulunduğu ev.

“Mübārek etekleri Seyyid evi cemā‘atından ankı dervīše kim dokundıysa fi’l-hāl düşüp cān virdi.” (V 134b)

2.2.18.30.9. Hristiyanlık Dini İle İlgili Adlar

keşīš: Hristiyan rahibi.

“Bunlaruñla bir ulu keşīš dađı ma‘an gönderdi.” (V 109a)

pāpās: Papaz. Hristiyan din adamı.

“Aciz oldu ne ki var cümle pāpās.” (V 23a)

rāhib: Hristiyan din adamı.

“Andan rāhib eyitdi.” (V 63a)

ruhbān: Hristiyan din adamı.

“Ol deyrden bir ruhbān ıka gelüp anı göricek eyitdi.” (V 63a)

tersā / tersāyī : 1. Hristiyan. 2. Hristiyan olma durumu.

1.“Şer‘a boyun virmemek tersāya beñzer.” (M 16b)

1.“Pes Sarı İsmā‘il bunları bildi kim tersāyīdür.” (V 129b)

2.“Ve hem cühūd, tersā var ve ilāf itmek var.” (M 16b)

zımmī / zımnī: Hristiyan, gayrimüslim.

“Yā bu zımmīler erkānı nedür ki terk itmezsiz.” (V 115b)

“Ol zımnī ‘avratı eline bir etmek alup azret-i ünkār’a şunıvirdi.” (V 37b)

2.2.18.30.10. Cenaze ve Ölüm İle İlgili Adlar

cesed: Ölü vücut.

⁸⁸Tatar, Hüsnıye Canbay, Tatar, Taner, “Aşka Semah Dönmek”, Hünkār Alevilik Bektaşılık Akademik Araştırmalar Dergisi, 2014/1, (1), ss. 47-65.

“Rūḥ-ı insān ölmez ölür bu cesed.” (V 143a)

defn: Gömme eylemi.

“Anı başsuz öyle defn eylediler.” (V 118b)

gūr: Mezar.

“Gūr dahi ikidür.” (M 17a)

gūristān: Mezar, mezarlık.

“Ve hem dünyāda gūristān var.” (M 17a)

ḳabr: Mezar.

“Beni Ümeyye Cāmi‘inde Zekeriyya Peygamber ḳabri yanında bir erba‘in çıkarup biraz mücāvır oldu.” (V 29b)

kefen: Cenazeyi saran bez parçası.

“Hülle tönından gelür baña kefen.” (V 141b)

maḳrebe: Mezarlık.

“Şulıca Ḳarayük’ün maḳrebesinde evvel Yunt bende defn olındı.” (V 39b)

merḳad: Mezar, kabir.

“Ḥālā merḳadi Sivri Ḥisār ḳurbunda mevlūdine yaḳındır.” (V 83b)

mevt: Ölüm.

“Didi ḥālā irdi mana şimdi mevt.” (V 148a)

meyyit: Ölü, ölen kişi.

“Bunlaruñ daḫı meyyiti üç gün yatdı.” (V 40a)

mezār: Kabir.

“Erenleruñ remzin añup Menteşe ilinde Tavaz’da Sarı İsmā‘il’uñ mezārına gelüp eyitdiler.” (V 130a)

muşallā: Cenazenin konulduğu taş.

“Çün muşallā katına getürdiler.” (V 144a)

naql: Dünyadan ahrete göç etme, ölmek.

“Biz dünyā şarāyından ahrete naql iderüz.” (V 79a)

ölü: Hayatı son bulan.

“Cān ölü midür yoḥsa diri midür?” (M 12a)

ölüm: Hayatın son bulma olayı.

“Ölüm geldi.” (BT 6b)

rıḥlet: Göçmek, ölmek.

“... dünyā şarāyından ahrete rıḥlet eyledükde mezkūr Baba Resūl daḥı bir giceistirāḥat idüp ḥāba varmışdı.” (V 138a)

sin / sīn: Kabir, mezar.

“Kimūñ ki ma‘ rifet gönlinde olsa tā ḥattā ölüp sine girince ḥātırından gitmez.” (M 23a)

“Qazdılar eşikde sīnin ittifāḥ.” (V 148b)

tābūt: Ölen kişinin taşındığı sandık.

“Bizüm muḥibblerimüzden her biriñüz bir tābūt düzdürüp getürüñ.” (V 79a)

teneşir taḥtası: Ölen kişinin yıkandığı masaya benzer zemin.

“Teneşir taḥtası üzerine yaturup ṭonların çıkarmağa başladılar.” (V 140b)

türbe: Kabir, mezar.

“Türbe yapıdı sevdi Ḥācı Bektāş’ı.” (V 148b)

vasiyet: Ölen kişinin son isteği veya öldükten sonra yerine getirilmesi gereken istekler.

“Çün vasiyet itdi mi‘ mār ol ere.” (V 148a)

vefât: Ölüm.

“Âhir anda vefât eyledi.” (V 138a)

2.2.19. Araç-Gereç ve Eşya Adları

2.2.19.1. Araç-Gereç Adları

alacuğ: Çadır. Eski Türkçede ‘çadır, kulübe’ anlamında kullanılan *alaçu* biçimi daha sonraları *alaçuk* olmuştur.⁸⁹

“Revā dutmağıl kim senüñ mübârek koñşılığında alacuğum oda yana.” (BT 20b)

ālāt / alet : Teknik işlerde kullanılan araç-gereç.

“... ne deñlü demür ālâtı varısa cümle tennūra bırağdılar.” (V 134b)

“Günlerden bir gün çift sürerken hiddetlenip elindeki aletle öküzüñ birine dürtünce kanattı.” (V 78b)

arş: Gölgelek. Güneşten koruyan bir araç.

“... benüm arşum gölgesi altında benüm nûrum görmek zevkinde olalar.” (BT 13b)

bağdādî: Tahta.

“Dilersem üç yüz tabağ Bağdādî kağıdıla Bismi’llâhi’r-raḥmāni’r-raḥîm tefsirin yazarven.” (BT 29b)

bardağ / bardak: Su içilen kap.

“Gördi bardağı bütün şuyı tolu.” (V 147b)

“Şol elinde var idi bardakla şu.” (V 147b)

başamak: Dayanak.

“... ayakların başdukda ol taşā gömilüp başamak olurdı.” (V 77a)

⁸⁹Clauson, Sir Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford University Press, Oxford 1972, s. 129.

berekāt: Bolluklar, nimetler.

“Buyurdi kim Allāh berekāt virsün.” (V 57a)

beşik: Bebekleri uyutmaya yarayan yatak.

“Ol şol beşikdeki genc oğlandur.” (BT 12a)

bez: Kumaş parçası.

“Bunlaruñ öñine bez getürdi.” (V 56a)

bıçak: Kesici bir aracın adı.

“Hemān-dem bi’smillāh diyüp elindeki bıçaķı ol ıaşa bir kerre öyle ıaldı kim bir ‘azīm parıa kıopup ol ıaşdan yire düşıdi.” (V 74a)

bister: Yatak, döşek.

“Hātem Hātun bir gice bisterinde yatup h̄āba varmışıdı.” (V 6a)

boğ: Bohıa, boğum.

“Sultān ıonlarından bir boğ ıon getürdiler.” (BT 7b)

bohıa: Dört tarafı bağlanmış kumaş parıası.

“Nefis döşekler döşenmiş bir bohıa esbāb üzerinde bir kıubbe-i elif ıurur...” (V 80a)

burıa’: ıarşaf, örtü.

“Burıa’ ı var yüzde hiı ıanımadum.” (V 144b)

cām: Bardak, kadeh.

“Ağzına alup girü cāmuñ içine dökdi.” (V 4b)

ıadır: Üstü kapalı örtülü gölgelik.

““Ořmān bigüñ ıadırına Sultān Öñi şancağın altun başlu sanıaķ kıaldırup ıabl-hāne ile gönderdi.” (V 125b)

ıan: Sallandığında ses kııkaran araı.

“Uşda ol çan dahı budur diyüp çıkardı.” (V 90b)

çeçi: Kalbur.

“Seccādeyi mübārek eline alup ol daru çeçinüñ katına vardı.” (V 28a)

çerāğ / çerāk: Mum, aydınlık.

“Kurbān çerāğ ve nezīrat Hünkār Varlığı’na gönderürlerdi.” (V 123b)

“Ve çerāk dahı rüşen olup öñine gele.” (V 27b)

çıkırık: Silindir şeklinde bir araç.

“Zirā mümkündür kim bir qarı dahı çıkırık dibinde öyle ide.” (V 30a)

çılbr: Atın yularını halkasına bağlayan ip.

“Açdı çılbrıñ bindi atıña.” (V 144b)

çırāğı: Sallandığında ses çıkaran bir araç.

“Boynında cılgısı ayağında çırāğısı bile.” (V 129a)

çirā: Mum benzeri yakılan bir araç.

“Ol dīn çirāğı imān nūrınuñ yağı.” (M 1b)

çöp: Gereksiz, işe yaramayan, atılacak bir nesne.

“... ve çöpin çöpin çıkarsun andan.” (BT 24b)

çuval: Torba.

“Çuvalları taşra çıkarup şavurdu.” (V 80a)

degirmen: Tahıl öğütmek için kullanılan bir araç düzeneği.

“Degirmene tahıl gönderdiler.” (V 56b)

direğ / direk: Dayanmak için yapılan destek.

“... öyle geldi kim iş bu direğüñ üzerinde bu taş biz gelince tursın.” (V 30a)

“... ortasında bir mermer direk vardır.” (V 30a)

döşeg / döşek: Yatak.

“İmāmet döşeginde oturursız.” (V 4b)

“Biñ kat döşek döşeyin.” (BT 25a)

dutamak: Dayanılacak destek.

“Hikmetle kayaya yapışduğı vaktin ellerine ƣal‘ anuñ yalmanına tırmandı.” (V 77a)

dutruk: Odun.

“Dutruk kılam.” (BT 11b)

dütsü: Tütsü. Koku.

“Nitesi dütsü ola.” (BT 25a)

egsi: Odun.

“Ol atılın egsi tüt ağacıydı.” (V 29a)

emānet: Güven duygusu içerisinde verilen.

“Ol emānet hācet oldu.” (V 130a)

emvāl: Mallar.

“Er yolına harc idüp emvālını.” (V 147b)

en‘ām: Mal.

“Eyledi en‘ām ve aldı himmetin.” (V 149a)

evādān: Kap.

“Şimdi ay tıtilıcaƣ bakır evādānlığı ƣalmaq andan ƣaldı.” (V 108b)

fırun: Pişirme işlevini yerine getiren araç.

“... yapup düzen baƣladılar ve maţbağ fırun yaptılar.” (V 114b)

fūṭa: Kumaş.

“Yanıñuzda hiçbir fūṭa var mıdur didi.” (V 101b)

gönderi / göndüri: Bir yerden bir yere gönderilen paket.

“Şançdı yire gönderini ol zamān.” (V 144a)

“Hünkār Varlığı tekrār Şaltuğ’ı göndüri çıķup eyitdi.” (V 75b)

gön: Deri.

“Hüküm oldur ki seni evine gitmege kımayup bir yaş göne kıplayavuz.” (V 47a)

gözüğü: Ayna.

“Bular baña gönül gözügüsin gösterürlerise ben perdeyi götürem.” (BT 24a)

hāliçe: 1. Halı. 2. Seccade.

1. “Ulu hāliçe üzerine oturup kıızı kıyruķları yırsız.” (V 132a)

2. “Zirā bu resme hāliçe üzerine oturup deryā yüzinde gezmek degme kimsenüñ kārı degüldür.” (V 76a)

hayme: Çadır.

“... mübārek nuṭkıyla ol ardıcıñ cümle pür ve budadı egilüp kıbleye kırşu bir hayme mişāli oldı.” (V 39a)

hegbe: Torba.

“Alup bahāsın hegbenüñ içine bırağurlardı.” (V 12a)

hemyān: Torba.

“Ol hemyānı kıyınına kıyup süvār oldı.” (V 70b)

hezān: Direk.

“Ba‘ de Kırshehr’inde bir kimesne gelüp ol kıvaķı kesdi.” (V 88b)

ıbrıķ: İbrik. Su kabı.

“Yā Bektāş dest-i namāz için taşradan bir ıbrıh şu getür didi.” (V 8a)

ķab: Tabak.

“Eger inanmazsañ bir ķaba süci ķoy ve ağızın berk it, deñiz içinde ķoy.” (M 3b)

ķadah / ķadeh: Bardak, tas.

“... anı raħmetsüz ķadahıla ķanduralum ki ‘ālemler bile kim biz Raħmān Tañrıvuz.”
(BT 6b)

“Gel imdi menüm elümden iş bu bir ķadeh zehri nüş eyle.” (V 112b)

ķağıd: Üzerine yazı yazılan bir nesne.

“Dilersem üç yüz tabaķ Bağdādī ķağıdıla Bismi’llāhi’r-raħmāni’r-raħīm tefsirin
yazarven.” (BT 29b)

ķalem: Yazı yazma aracı.

“Levh ķaleme şordı.” (FT 74)

ķalı: Halı.

“Andan deñiz ķalısın bıraķsun.” (BT 24b)

ķalkān: Koruyucu.

“Ķalkān aldı.” (BT 11b)

ķamçı: Bir yere vurmak için kullanılan araç.

“... ve bir ilanı ķamçı idinmiş.” (V 72b)

ķandil: Aydınlatmaya yarayan araç.

“Başı üzerinde nūrdan ķandil yanar.” (V 96a)

ķapağ: Bir nesnenin üzerini kapatan araç.

“Ķapağın urdılar.” (V 104b)

kāse: Çukur şeklindeki tabak.

“Andan Zeyneb Hâtûn dahı şeker şerbetin bir kâseye ezüp gönderdi.” (V 4a)

kâşuk: Kaşık. Yemek yemeye yarayan bir araç.

“Kendüler kâşuk keçkül yonarlardı.” (V 12a)

kazan / kazgan : Kazan. Büyük tencere, kap.

“Dervîş Gülü Hân seni kazana koyup üç gün üç gice kaynatdı.” (V 112b)

“Kazganlar dahı ocağdan inmişdi.” (V 85a)

kebüter-ḥâne: Güvercin evi.

“Yâ kebüter-ḥānedür konan göçer.” (V 142b)

keçe: Pamuklu kumaş.

“Şarı Şaltuk Sultân bunlara keçe getürdüp Hüseynî mişâlinde kisve diküp tekbirle başlarına giydürdi.” (V 76b)

keçkül: Kaşık benzeri bir araç.

“Kendüler kâşuk keçkül yonarlardı.” (V 12a)

kemend: İp.

“Haydârı kemend atuben tıtdılar.” (V 16b)

kemer: Beli saran kuşak.

“Ammâ zemiyyeti ve kemer ve cümcüme ol muḥibbün yanında qaldı.” (V 75a)

keşik: Sıra.

Bu gün şıgır keşikin gütmeye boynuna alduñ.” (V 49a)

kilid: Anahtar.

“İlâhî bu ḳubbenün kilidi dili ḳandadır.” (BT 19a)

kiremüd: Kiremit. Çatı yapımında kullanılan kahverengi bir gereç.

“Ayağı sürçüp kiremüdi yıkar.” (V 147b)

kise: Kese. Torba.

“Bir kise altun çıkardı.” (V 67a)

kitāb: Yazılı olan ve bilgi içeren basılı kâğıtların bir araya gelmesinden oluşan nesne.

“Yā Aḥmed dört kitāb kim gökden indi.” (BT 15b)

ķūmāş: Bez.

“Bunca ķūmāş ve tavarıyla ‘ Amū şuyına girdi.” (V 13b)

ķuru: Korkuluk.

“Andan bir ķuru baş diker ortasında, yimişi tamām olıcaķ anı dahi yabana atarlar.” (M 13b)

ķuşak: Bele dolanan kumaş parçası.

“Pes Hünkār Ululıǵı anuñ mıķradın alup ķuşak ķuşatdı.” (V 73b)

küfl: Kilit.

“Ol ḥazīnenüñ küflin açduķ.” (V 83b)

külḥān: Ocak.

“İki gözleri külḥān gibi yanar.” (V 87a)

külüng: Kazma.

“Bir ulu külüng eyledi.” (BT 16a)

küpçig / küpçik / küpçüg / küpçük: Kap.

“Ocağa tencere aşup yaǵ almaķlıǵa küpçigüñ aǵzın açdı.” (V 41b)

“Meger kim bir küpçik içinde yaǵ soñı qalmışdı.” (V 41a)

“Hiç kimesneden yaǵ alup küpçüğe qoymaduķ.” (V 41b)

“Küpçükde yağ az kalupdur.” (V 38b)

kürsî: Oturulacak yer.

“Bular nûr kürsisinde oturub benüm arşum gölgesi altında benüm ūrum görmek zevkünde olalar.” (BT 13b)

legençe: Küçük leğen.

“İttifâk bir gün dest-i namâz iderken legençe içine burunları tomurdu.” (V 58b)

loğ: Loğ. Damları düzleştirmek için kullanılan silindir.

“Şol mescîd şamınıñ üzerine çık loğla şamlamasun.” (V 103b)

lüle: Çeşme, musluk.

“Yirinden lüle gibi kan revân oldı.” (V 99a)

mal: Eşya, varlık.

“Malı dükeli gitdiyidi.” (BT 22a)

manal: Namal. Mal mülk ifade eden bir sözcük.

“Erenler şâhı Allâh virdüğinden koyun ve şığır mal ve manalımız her ne kim varsa cümleyi senüñ ‘ışkuña harc idelüm.” (V 43a)

maşr: Bir nesne adı. Küre.

“Şağ elinde maşrı dutar iy ‘amū.” (V 147b)

maşrapa: Kap. Su kabı.

“Pes Hünkâr Ululığı ol maşrapayı mübârek eline alup şuyını avıcına koyduğı hinde erenlerüñ velâyetiyle ol şuyun levni müteğayyir olup kırmızı kan rengin bağladı.” (V 46b)

mendil: Bez parçası.

“Üzerine mendille örtüp...” (V 56b)

mesāsıl: Alet.

“İttifāk günlerde bir gün çift sürerken hiddete gelüp elindeki mesāsile ol öküzün birin dürtti.” (V 78a)

meşk: Su torbası.

“Gördi kim meydānuñ şaķa ķatıruñ üzerine meşk urmışlar.” (V 130b)

mıķrāş / mıkırāş : Makas.

“Dımıřķı ķalem-tırāş dırnaķların kesmedi ve pulad mıķrāş bıyıķların kesmedi.” (V 99a)

“... zenbildür ve mıkırāşdur ve seccādedür ve...” (M 9b)

micmer: Tütsü kabı.

“Andan micmere ķoyam.” (BT 25a)

miftāh: Anahtar.

“Biz ol küflin miftāhın Tapduķ Emre’ye şunduk.” (V 83a)

muşluk: Çeşme.

“Meger kim Hünkār Varlıķı ihyānen gelüp muşluk yanında eglenürdi.” (V 95a)

nāķūs: Çan.

“Çaldıñuz nāķūs şapa kilisede.” (V 23a)

na‘l: At nalı.

“Karşudan atınuñ na‘li şu‘ā‘ın gördi.” (V 60b)

nesne / nisne: 1. Her türlü cansız varlık. 2. Nesne, unsur.

1. “... oldur kim nesne demeye bir gün fırsat buldı.” (BT 7a)

2. “Tende dahi biş nisne delıldür Çalab birliğine.” (M 17a)

nodul / noţul: Hayvanları dürtmek için kullanılan bir nesnenin ucunda bulunan çivi.

“Nodulla dürtüp қанатıyorsun.” (V 78b)

“Noṭulla dürtüp қанadursın.” (V 78a)

‘**abā**: Arabistan abāı.

“Mübārek arқasında alaca ‘Arabistān ‘abāı varıdı.” (V 41a)

‘**aṣā**: Sopa, değnek.

““Aṣā ol keṣiṣüñ gözine evrān şeklinde görüñdi.” (V 128b)

oba: Çadır, topluluk.

“Oba hālķı bu hāli göricek anı dutmağa muқayyed oldılar.” (V 119a)

odun: Yakacak tahta.

“Bir ṣaḥrāya odun yıgıp ‘aṣīm ateṣ eylediler.” (V 112a)

‘**ıbrıg**: İbrik. Su konulan kap.

“Bizüm ‘ıbrıgımız vir.” (V 102b)

oq: Bir hedefe atılan kısa çubuk.

“Ammā kim ol menzile yaқın olanlar bir oқ atım yir miқdārı ötmezler.” (V 93a)

örtü: Bez parçası.

“Gökler örtüñüz, yirler döşegiñüz, firişteler tapucuñuz, ...” (M 17b)

perde: Örtü.

“Bir ulu dergāh fuṣūṣkārılıgıla gök sırça ile bezenmiş perdeler aşılmış.” (BT 16a)

pervāz: Örtü.

“Қадıncıқ bu gelen cemā‘ ata pervāz ṣofra virsüñ.” (V 57b)

raḥle: Kitaplık.

“Miḥrāb içinde raḥle birle muṣḥaf тұrur.” (V 80a)

raht u kumāş: Kumaş ve eşya.

“Meger kim bir bāzārgān ticāret eclīçün bir gemiye raht u kumāş taldurup Kāradeñiz’i öte cānibe geçmege kaçd eyledi.” (V 68b)

raht: Eşya.

“Ba‘ de kendüye gelicek raht ve esbāb-ı ferrāce kādīlğı teflīşı terk itdi.” (V 89b)

revzene: Pencere.

“Hāzret-i Hūnkār Hācı Bektāş-ı Velī yumruğıyla çille-hāneye bir revzene açduğıdur.” (V 43b)

riqāb: Üzengi.

“İsmā‘ il Hıẓr’uñ riqābın öpdı.” (V 60b)

şac / saç: Üzerinde yemek pişirilen tava.

“İmdi bu hamīrleri şacuñ üzerinde dört bezdirme idüp bişirüñ.” (V 57a)

“Kadıncık ol karyenüñ kıızıñ ve geliniñ cümle bir yire cem‘ idüp iki yire saç urdılar.” (V 57a)

şahīfe: Sayfa.

“Gördiler kim yeşil şahīfenüñ üzerine beyaz haţtla yazılmış.” (V 33a)

sahtiyān: Deri.

“Her gün bu deñlü sahtiyān furūhāt ider.” (V 87a)

şap: Sivri bir nesne.

“Şapıla üzerin örtmişlerdi.” (V 53a)

seccāde: Namaz kılınacağı zaman serilen küçük halı.

“... üzerine seccāde şalup iki rek‘ at namāz kıla.” (V 27a)

seki: Basamak.

“Hem̄in uşşum gıtmış seki altına düşdüm.” (V 95b)

sitr: Örtü.

“Sitrin emānet nūrıyla bezedi.” (M 18b)

şofra: Üzerinde yemek yenilen yaygı. Genellikle yemek anlamında kullanılmıştır.

“Bāri şoframıza bir ħayr du‘ āñuz olsun.” (V 42b)

şūr: İsrafil meleğinin kıyamet kopacağı esnada üfleyeceğı boru.

“Ol şūrdan belinlemeye ilk çalıřına nefħa vü feza‘ dirler.” (BT 12b)

sūzen: İğne.

“Dünyāluğda bir kiçküli ve bir aşāsı ve bir sūzeni var idi.” (M 3a)

süpürge: Yok etme ve süpürme aleti.

“Süpürgesiyle süpürsün.” (BT 24b)

şem‘: Çırak, aydınlatıcı nesne.

“Gördi kim bir duğter-i cemīle şem‘ yakmış.” (V 66a)

şem‘ a: Bir şey.

“Bir şahş orada evvel şem‘ a duymaz.” (V 14b)

şey / şey‘: Madde, nesne, belirsizlik bildiren söz.

“Zirā cümle şey cān ile dirilür.” (M 12a)

“Dımıřķī pulad kesmedügi şey‘ i bu keser mi didi.” (V 98a)

şīşe: İçerisinde sıvı muhafaza edilen kutu benzeri ağız kapaklı bir nesne.

“Bir şīşe kaţţāl zehr şaklayup tūrurum.” (V 112b)

tāc / tāç: Başa takılan nesne.

“Ululuğ ile görüklük tācın başına urdılar.” (M 19a)

“Tāç başına ura.” (BT 21a)

tekne: İçine ekmek konulan kap.

“Bir tekne birle başında götürüp giderdi.” (V 37b)

tennūr: Fırın.

“Kadınıçık tennūr içinden el uzadup ol bohçayı aldı.” (V 58a)

tepsi: Büyük ve düz tabak.

“Taş tepsi bakır legençe çaluñ.” (V 108b)

terāzi / terāzü: Ölçü cihazı.

“Terāzi nicesi kırarlar.” (BT 13a)

“Akl yir yüzinde Tañrı’nuñ terāzüsidür.” (M 22b)

terek: Raf, bölüm, bölme.

“Üstüñi ammā sekiz terek eylegil.” (V 147a)

tesbîh: Allah’ı zikretmeye yarayan boncuklu bir nesne.

“Dağı ol taşlar kim Muştafa eliñde tesbîh kıldılar.” (BT 11b)

tabaķ: Örtü.

“Dilersem üç yüz tabaķ Bağdādî kağıdıla Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm tefsirin yazarven.” (BT 29b)

tabl-hāne: Davul.

“Hattā tabl-hāne tamām olunca ayağ üzere tırdı.” (V 125b)

tolab / tollab: Dolap. İçine eşya koyulan bölüm.

“... diyüp mübarek ellerin ol tolabuñ içine şokdı.” (V 57b)

“Dağı erenleruñ yanında bir tollab vardı.” (V 124a)

torba: İçine eşya vb koyulan poşete benzer bir nesne.

“Zindāncıya sipāriş idüp bir torba toprak ve bir avıç arpayı getürtdi.” (V 47b)

üzengü: Atta ayak konulan yer.

“Şarı İsmā‘il üzengüsin dutdı.” (V 60b)

vaşla: Nesne, eşya.

“Burhānum gir tennūrdan abdāllaruñ vaşlaların çıkar didi.” (V 134b)

yastuğ: Baş konulan küçük minder.

“Hemān kim baş ölüm yastuğına koyasın.” (BT 22a)

yatağ: Yatılan yer.

“Yatağına dönecek vakt oldu.” (V 64b)

yay: Ok atılırken kullanılan araç.

“Eline yidi dāne ok bir yay virdi.” (V 75b)

yular: Dizgin.

“Ol heybetden katır dağı yuların kırıp şuya düşdi.” (V 100b)

yün: Pamuğa benzeyen araç.

“Ol eṭrāfda olan keçeciler dağı kubbe-i elif mişālinde yünden bişürüp getürülerdi.” (V 124a)

zenbil: Kap, tabak.

“Olmayınca bir dervişlik zenbili havāle kıluñ.” (V 43a)

zincir: Art arda gelen metaller.

“Çapuda zincir deprettdi.” (BT 5a)

2.2.19.2. Kıymetli Eşya Adları

cevāhir: Mücevher.

“Delim dürlü cevāhir birle muraşsa‘ kılınışıdı.” (BT 22a)

dürr: İnci.

“Bağrı delünsün olursa dürr güher.” (V 142b)

ġanīmet: Mal mük, varlık.

“Ĥayli dünā şarf idüp ĥalāyıkı ġanīmet eyledi.” (V 5a)

genc: Hazine.

“Şāhib-i genc-i ulūm o kūtḡ-ı ma‘ lūm Sultān Ĥācī Bektāşī el-Horāsānī.” (M 1b)

gevher / güher : Mücevher.

“Gevher kāna irişdi.” (V 83b)

“Bağrı delünsün olursa dürr güher.” (V 142b)

incü: Yuvarlak, değerli eşya.

“Açuk gönül birle gönliyle ĥāşaklarına altun incü üleşdürürdi.” (BT 7a)

taḡvā: Gerdanlık.

“Pes tevīd tācdur, ‘ibādet taḡvādur.” (M 16a)

ṭavġ / ṭavḡ: Gerdanlık.

“Ol ṭavġuñ yöresinden geçmeyedüm.” (BT 7b)

“Ol ṭāzisin ṭavḡıyıla aña bağışladı.” (BT 7b)

zer ü sīm: Altın ve gümüş.

“Daḡı Sultān İbrāhim bunlara bī-ḡadd zer ü sīm taşadduḡ eyledi.” (V 6a)

2.2.19.3. Kişisel Eşya Adları

başmaġ: Ayakkabı.

“Başmaġın öñine ḡodılar.” (V 43a-V 43b)

börk: Hayvan postundan yapılmış başlık.

“Bu geyik derisi börk meşhûr Dede Ğarķın’uñdur.” (V 35b)

cümcüme: Ayakkabı.

“Kemer ve cümcüme ol muḥibbûñ yanında ٱaldı.” (V 75a)

dülbend: Baş örtüsü.

“Daḡı Monla Sa‘ dü‘ d-dīn cümle libāsların geyüp dülbendin başına urdı.” (V 102a)

mülk: Mal.

“İy girçek Rûm erenleri mülk evliyāları bizi bu gird-ābdan ḡalāş idüñ.” (V 68b)

2.2.19.4. Ağır Eşya Adları

yük: Ağırlık, taşınan herhangi bir şey.

“Hemān-dem bir öküze bir yük aluĉ yükledüp Şulıca ٱarayük’de Hünkār Ululıġı’nuñ naẓarına getürdi.” (V 82a)

2.2.19.5. Taşıt-Vasıta Adları

gemi / gemü: Su üzerinde hareket edebilen deniz taşıtı.

“Gelibolı Boġazı’na varduġda Aġdeñiz’i geĉmege gemi diledi.” (V 128a)

“Ḥātır-ı şerīfı rencide olduġı eclden gemülerine girmeyüp ٱolayu devr idüp yüridi.” (V 128a)

keştı: Gemi.

“Ol dem seccāde bir keştı mişāl ḡareket idüp Gürcistān tarafından yaña revāne oldı.” (V 75b)

zevrāk: Gemi.

“Az ٱaldı kim zevrākımız ġarķ olup ḡelāk olavuz.” (V 65b)

2.2.20. İfade, Açıklama, Sebep Bildiren Adlar

2.2.20.1. Açıklama-Anlama Bildiren Adlar

beyān: Açıklama, izah.

“Ma‘rifet ma‘kāmların beyān ider.” (M 10b)

da‘vī: Mānā.

“Zīrā kim ābidler ve zāhidler ve ārifler da‘vī kavmleridür velākin muhibler ma‘nī kavmleridür.” (M 7b)

fehm: Anlayış, anlama gücü.

“Ammā tende dahi us, aql, fehm, ilhām, hidāyet, fkr endiše gāyibdür.” (M 17a)

firāset: Sezgiyle anlamak.

“Firāsetle bildi kim Sarı’nuñ şikāyet eyledügi dervīşdür.” (V 45b)

ma‘nā / ma‘nī: Mā‘nā, anlam, gerçek.

“Pes ma‘nādan ol vilāyetüñ erenleri Bekçe Sultān ve Habīb Hācī bir niçe kurbān cem‘ idüp cemā‘atlarıyla Hāzret-i Seyyid’üñ mahyāsına varmağa niyyet itdiler.” (V 132a)

“Velākin muhibler ma‘nī kavimleridür.” (M 7b)

mazmūn: İçerik, anlam.

“Bu mazmūnla kim bile selāmdan ve du‘ādan soñra pādişāha ma‘lūm olsun.” (V 113a)

mefhūm: Anlaşılmak.

“Mefhūmı ma‘lūm olduḡda Sultān ‘Alāa’d-dīn der-hāl ḡazāba geldi.” (V 123a)

mütālā‘ā: Açıklamak.

“Mütālā‘ā kılıcılar her dem dürlü dürlü fāideler bulup ben za‘īfī ḡayr birle ...” (BT 2a)

naql: Açıklamak.

“Naql idüp velāyetin kıldum ‘ayān.” (V 146a)

raḳam-ı fasihü'l-beyân: En iyi şekilde açıklama.

“... ol mertebe degüldür ki ḳalem-i şārīhü'l-lisānla taḥrīre ḳudret ve raḳam-ı fasihü'l-beyân ile taḳrīre vüs‘at ola.” (V 120a)

rivāyet: Bir sözü aktarmak, nakletmek.

“Rāviyān-ı aḥbārdan ve nāḳilān-ı āşārdan şöyle rivāyet ederler kim...” (V 83b)

rūşen: Açıklamak.

“Tefsīrin Türkçe açık ‘ibāret birle rūşen ḳılam.” (BT 2a)

şerḥ: Açıklama, açma.

“Muḥiblerüñ şerḥi çok, işi delim.” (M 7b)

tafşīl: Uzun uzadıya anlatmak.

“Ale’t-tafşīl beyân olunursa ḡāyet söz muṭavvel olur.” (V 127a)

ta‘bīr: Açıklamak.

“Ḥayr u şerden diñledi ta‘bīr ider.” (V 24a)

tefsīr: Açıklama, yorumlayarak açıklamak.

“Tefsīrin Türkçe açık ‘ibāret birle rūşen ḳılam.” (BT 2a)

vaşf: Anlatmak.

“Ol vaşf itdigüñüz toḡan Türk pādişāhından yā kāfir pādişāhından ḳaçmışdur.” (V 129a)

yād: 1. Anmak. 2. Hatırda tutmak. 3. Hatırlamak. 4. Hatırlayıvermek. 5. Öğrenmek.

1. “Degme dil mi yarar beni yād ḳılmaḡa ve degme ten mi yarar.” (M 3b)

2. “Zirā kim bunlara hidāyet ḳapısı açılmadı Tañrı’yı yād ḳılmaḡları kendü cehdleriyledür.” (M 3a)

3. “Bu ḳadar söz yeter yād ḳılduḡ.” (M 7b)

4. “Bu resme olan kişilerün amelleri ne idüğün ma‘ rifet gelüben cānı diri kılduğı yirde yād kılagör.” (M 2a)

5. “Ādem ilmüñde yād kılduñ.” (M 13a)

2.2.20.2. İfade-Söyleme Bildiren Adlar

ıkdām: Söylemek.

“... bu kelāmı işidüp hiç birisi men iderüm diyüp ıkdām idebilmedi.” (V 27b)

i‘lām: İletmek, bildirmek.

“... murād eylediler ki Hünkār Ululığı’na bir vechile i‘lām ideler.” (V 61a)

ķāl: Söz.

“Danuķ ķāl mülkinde olur, ķāl mülkinde olmaz.” (M 10b)

kelām: Konuşma.

“Pes Hünkār Varlığı ol ķalīfelerün bu nev‘a kelāmların işidüp eyitdi.” (V 61b)

mütāla‘ā: Anlatmak.

“Ol dağı mütāla‘ā kılup şād u handān oldu.” (V 137b)

naķil: Aktarmak.

“Ķaffāl Şāşī dağı kendü tefsīrinde naķil eyler.” (BT 16b)

naķl: Anlatmak.

“Gördiler kim zinde olmış diyü naķl iderler.” (V 119b)

‘ibāret: Yorum.

“Tefsīrin Türkçe açık ‘ibāret birle rūşen kılam.” (BT 2a)

oy: Görüş beyān etme.

“Müfdīlikden oy virürler.” (BT 4a)

takrīr: Anlatmak, söylemek, bildirmek.

“Ol şerī‘ at hükümleriniñ sırlarından bir şem‘ a beyān ve takrīr kıldum.” (BT 1b)

ta‘bīr: İfade etmek.

“Ḥaber vir ta‘bīr ideyüm didi.” (V 40b)

ta‘rīf: Anlatmak.

“Diyü ta‘rīf itdiler.” (V 121b)

telkīn: Anlatma, aşılama.

“Cümlesin imāna telkīn eylegil.” (V 24a)

tezkire: Zikretmek, demek.

“Her ne rumūz ki gelürse fi’l-cümle yazup bir tezkire itsünler.” (V 123b)

üns: Anmak.

“Yā Ādem bizüm cemālimüz müştāqları bizüm adumuzıla üns dutarlar.” (BT 21b)

yād: Zikretmek.

“Nitekim Çalap cümle nesnenüñ varluğın Qur‘ ān içinde yād kıldı.” (M 2a)

zīkr: Anma, söyleme.

“Nitekim zīkri geçdi.” (V 10b)

2.2.20.3. Cevap, Karşılık Bildiren Adlar

cevāb: Yanıt, karşılık.

“Er-Raḥīm dirise aña cevāb gelür.” (BT 23b)

icābet: Cevap, karşılık.

“Sultān da‘ vete icābet gösterüp revāne oldılar.” (V 76a)

minnet: Şükür.

“Ḥaqq’a minnet āḫir oldı bu kitāb.” (V 149a)

muḳābil: Karşı, karşısında.

“Pes Monla ve ol dānişmendler şudan taşra bir yüce yire çıḳup evrana muḳābil şaf bağladılar.” (V 101a)

müz d: Mükāfat, karşılık.

“Er-Raḥmān dedüklerinden ötürü dünüñ bir nicesin tã‘at kılanlar müzdin verem.” (BT 14b)

sipās: Şükür, karşılık.

“Şükr ü minnet ü sipās ol Tañrı tebāreke ve teālā ḥazretine olsun kim biz biçāre ḳulların yokdan var eyledi.” (M 1b)

şükr / şükür: Şükür. Allah’a duyulan minnet borcunu dile getirmek, teşekkür etmek.

“Bu dükeli in‘ām iḥsān şükr vireler kim size her dem benüm cemālüm göre durasız.” (BT 27a)

“Ya‘nī şükür Tañrı’ya Ḥaḳ iydür.” (FT 72)

şükrāne: Karşılık, nişāne, gösterge.

“Bunuñ şükrānesi bir kizden yetürmeyevüz.” (BT 5b)

2.2.20.4. Özür Dileme İle İlgili Adlar

amān: Özür dilemek, bağışlama.

“Gelüñ isteyelüm andan biz amān.” (V 23a)

‘**afv:** Af. Bağışlama, affetme.

“Kim ki bu biş ḥarfi oḳısa namāzda taḳsırlıḡı olsa bu biş ḥarf ḥürmetine Ḥaḳ Te‘ālā anı ‘afv eyleye.” (FT 76)

‘**özr / ‘özür / özr‘** : 1. Bağışlama, af. 2. Özür dilemek.

1. “Çoḳ ‘özre niyāz idüp zārılık eyledi.” (V 107a)

1. ““Özür dileñ afv kılayım.” (M 14a)

2. “Özr‘ niyāz idüp eyitdiler.” (V 90b)

2.2.20.5. Yemin-Sözleşme Bildiren Adlar

ahd u amān: Sözleşme.

“Ahd u amān idüp barışık itdiler.” (V 121a)

and: Yemin, söz.

“Diye kimsin sıma bi’llāh andımı.” (V 19b)

‘**ahd:** Yemin etmek, anlaşma yapmak, sözleşmek.

“Dağı birbiri mābeyninde ol cemā‘ at bu vechile ‘ ahd itdiler.” (V 119b)

i’tikād: Sözleşme, bağlanma.

“... doğru i’tikād birle Tevrīt’i İncil’i Zebūr’ı Furkân’ı okumışça şevāb virem.” (BT 15b)

va’llāh / va’llāhu: Vallāhi. Allah için, Allah adına anlamındaki sözcük.

“Saña imān getürem va’llāh men.” (V 147b)

“Va’llāhu men öyle dimezem.” (V 84b)

2.2.20.6. Zikredilme Adları

mezbūr / mezkūr : Sözü edilen, adı geçen.

“Mezbūr Şeyh Aḥmed dağı toylar şadlık idüp Hātem Hātūn’ı Sultān İbrāhim’e virdiler.” (V 5b)

“Mezkūr Dinek Tağı’nuñ altında olan Balı Şeyh ol keşişüñ zürriyetidür.” (V 115b)

2.2.20.7. Selam-Sesleniş Adları

ey / iy : Seslenme sözcüğü. Hitap etmek için kullanılan seslenme sözcüğü.

“Ey mü‘ minler sevdüğünüzden ayrılub garıblığa düşüb durursız.” (BT 10a)

“İy ulular ulusı.” (BT 10a)

hitāb: Seslenme.

“Naıldür kim künc-i halvetlerinde otururken ‘ibâdete tâ‘ ata meşğûl iken nâgâh Hazret-i ‘izzetden hitâb irişdi kim yâ Bektâş ‘ibâdetüñ kabûl oldu.” (V 11b)

ilâhî: Allah, Allahım.

“İlâhî baña Fâtıma guşşası yok.” (BT 13a)

ķardaş / ķarındaş: Kardeşlik samimiyetinde olan kişilerin hitap şekli.

“Ķaya Big oğlanlarından üç ķardaş vardır.” (V 121a)

“Hazret-i Hünkâr buyurdi kim şimdi ķatumda Hızr ķarındaşum varıdı.” (V 59a)

merĥabâ: Selam verirken kullanılan sözcük.

“Merĥabâ şafâ geldüñ.” (V 31b)

muşâfaha: Selâmlaşmak.

“Dağı Akça Ķoca erenlerle tekrâr muşâfaha idüp eyitdi.” (V 55b)

nidâ: Ses, seslenme.

“Yine nidâ geldi kim yaz yâ ķalem.” (FT 74)

selâm: Merhaba, merhaba etmek.

“Geldi eydür kim yâ Yûsuf Tañrı şaña selâm ķılur kim ol külĥancı kimdür.” (BT 12a)

şehâ: Ey şeyh.

“Şehâ luţf eyle.” (V 89a)

yâ: Ey.

“Geldi eydür kim yâ Yûsuf Tañrı şaña selâm ķılur kim ol külĥancı kimdür.” (BT 12a)

2.2.20.8. Uyarı Adları

ķaf: “Dur” işareti.

“Andan Hünkâr Varlığı kayaya ķaf diyüp işâre ķıldı.” (V 72a-72b)

şakın: Uyarı anlamında kullanılan sözcük.

“Salıgum şakın havf çekme.” (V 75b)

te'hîr: Dur.

“Kardaş bir miqdâr te'hîr eyle.” (V 81a)

2.2.20.9. Vurgu Adları

zehi / zihî: Zihi. Ne güzel.

“Zehi zi pâdişâh-ı kâdîm-i Zû'l-celâl müheymen-i bî-kenâre 'ayândur.” (V 1b)

“Zihî lutf zihî kerem.” (BT 15b)

2.2.20.10. Gerekçe-Konu Adları

bâb: Konu.

“Bu bâbda söz çokdur.” (V 4b)

baḥs: Konu, mesele.

“Ḥacı Bektâş-ı Velî Ḥazreti'nün bıçak birle taş kesdügidür baḥs olunur.” (V 52b)

bâ'îş: Sebep.

“Dervîş bunda gelmege bâ'îş nedür didi.” (V 112b)

da'vâ: Konu, sorun.

“Daḥı bir köye dört yüz big Tañrılık da'vâ.” (BT 7b)

ḥaḳḳında: Konusunda.

“Uḫrâ kâfirler Mūsâ ḥaḳḳında eyitdiler.” (BT 10b)

ḥuṣûs: Konu, durum.

“Çün kim karye ḥalkı ol taşlardan bu resme ḥaber işidüp bu ḥuṣûsda Sarı'ya la'net eylediler.” (V 49b)

mes'ele: Konu.

“Mes'ele oldur ki Ḥazret-i İmâm 'Aliyu'n-Nâkî buyurur.” (V 14b)

sebeb / sebep: Sebep. Gerekçe, neden.

“Ne sebeb ile hâcı oldu didiler.” (V 9a)

“Key sakınmak gerek kim âdem arısız olduğuna sebep budur kim içinde şeytân fi‘li olduğuçündür.” (M 3b)

yüzden: Bu sebepten, bundan dolayı.

“Hâzret-i Hünkâr içeri yüzden bir hâlet galebe idüp evvel Yûnus Emre’ye söyle didi.” (V 83a)

2.2.21. Parça-Bütün Bildiren Adlar

2.2.21.1. Parça ve Bölüm Adları

ağız: 1. Bir aşamanın ilk kısmı, aşama. 2. Bir nesnenin baş kısmı.

1. “Pes bu kâfirûn ulu ağzıdır.” (V 121a)

2. “Kapağın urdılar ve ağzın muhkem şıvadılar.” (V 110b)

ara: İki nokta arasında olan yer, orta, boşluk.

“Küfr ü şirki ara yirden götüre.” (V 24a)

‘**anaşır:** Unsur.

“Çehâr ‘anaşırdan olan terkibi qor.” (V 143a)

ba‘zı: Bir kısım.

“Ba‘zı dîn düşmânlarına heybetlü ve şalâbetlü görüneler.” (V 125b)

bâtin: İç, görünmeyen taraf, bilinmeyen kısım.

“Hâzret-i Hünkâr’uñ zâhir ve bâtin nice dürlü velâyetin ve kerâmetin görmüşiken kalbine vesvese düşüp eyitdi.” (V 103b)

bir: Tüm, bütün.

“Ol deñize varınca bir dünyâca oldu.” (BT 17b)

bütün: Tüm, tamam.

“Bağdād pādīşāhın қatl idüp bütün ‘Irak’a hüküm eyledi.” (V 48b)

cümle: Bütün, hep.

“Aldı kâfir ocağından cümle od.” (V 25a)

dükeli: Hepsi, bütünü.

“Dükeli ‘ömrüm içinde bir kez hātırım hoş oldu.” (BT 10a)

ekşer / ekseri: Genellikle, çoğunlukla.

“Ekşer evkatda anuñla muķārin olurlar.” (V 99b)

“Ol Bedahşān halkınuñ hep ekseri.” (V 26a)

fi’l-cümle: Hepsi, tümü.

“Fi’l-cümle elin öpüp ‘özr ve niyāz eylediler.” (V 10a)

ğammāz: Bazıları.

“Ğammazlar Qayseriyye bigine gelüp eyitdiler.” (V 86b)

gürüh: Bölük, grup.

“Bunlaruñ dahi gürühı hemān bu қadardur.” (M 3a)

heme: Hepsi.

“Fi’l-cümle altun ve aқçe heme taş olmuş çıkarup yabana bırақdıлар.” (V 53a)

her: Tüm, bütün.

“Her kim senüñ ümmetüñden bir kez Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm oқurısa doғru i’tiqad birle ...” (BT 15b)

herkes: Her kişi, tümü.

“Herkes kendü murādı olduғınca iftār idüp bir nicesin dağı götürürdi.” (V 81a)

iki pāre: İki parça olmak.

“Sultānum siz nazār itdigüñüz kılıçla Hācim şağa kaçırın iki pāre kıldı.” (V 130b)

ķamu: Bütün, hepsi, herkes.

“Rāhat oldılar ķamu yoķsul bay.” (V 149a)

ķat: Tabaka.

“Yetmiş ķat hulle geymiş.” (BT 23b)

ķışm: Bölüm, parça.

“Cümle malın iki ķışm idüp bir ķışmın Sultān H̄āce Aķmed-i Yesevī H̄azreti’nüñ nazārına ķodı.” (V 13b)

küllü / küllü: 1. Bütün, tüm. 2. Her.

1. “Küllü şevābı menüm ola.” (V 54b)

2. “Küllü nefsin zāiķatü’l-mevtdür.” (V 148b)

külliyen: Tamamen.

“Al-i Selçuk’dan Konya’da oturup Diyār-ı ‘Acem’e külliyeñ hüküm iderdi.” (V 107b)

loķma: Bir defada ağza alınan yemek parçası.

“Horāsān’da bu resme ķudret loķması yimedük didi.” (V 36b)

mudģa: Et parçası.

“Andan şol elleriyle debredirler, kırk gün sağ elleriyle debredirler, alaķa olur.” (M 21b)

nışf: Yarı, yarım.

“Ol hālifelەر hisāb idüp gördiler ki H̄ünkār Ululıģı’nuñ mübārek başınuñ nışfı tırāş olup ve nışfı daķı olmamışdı.” (V 69b)

parça: Bölüm.

“... bıçaķı ol ıaşıa bir kerre öyle ıaldı kim bir ‘aẓım parıa kıopup ol ıaşıdan yire düşıdi.”
(V 52b)

pāre: Parıa.

“Mübārek eliyle üzerinden örtüsin kıaldırup ol ıamiri dört pāre eyledi.” (V 57a)

perākende: Birbirinden ayırmak.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn Aķdeñiz kenārına daķı biraz leşker gönderüp bir nice begler bigler
perākende kııldı.” (V 120b)

şāf: Tam olmak.

“... müttekiler gürühından olanlar i‘tiķādı şāf olan muķibblere bī-şek ve bī-şübhe ‘ale’l-
yakīn bu menzil ve bu kıismet müyesserdür.” (V 2a)

şem‘a: Bir parıa, bir bölüm.

“Ol şerī‘at hükümlerinüñ sırlarından bir şem‘a beyān ve ıakrır kııldum.” (BT 1b)

tamām: Tamam, tam, eksiksiz, bütün.

“Ol boz atlu ilerü ıırdı tamām.” (V 144a)

tamāmet: Bütün.

“Ya‘ni İsrāfīl ilk şūr ıalıcaķ tamāmet yaradılmışlar yiryüzinde yüzün kıoyu düşeler.”
(BT 12b)

tāne: Darının en küçük tohumu, habbesi.

“Hiı tāne yirinden hareket itmeye.” (V 27a)

tike: Parıa, bölüm.

“Daķı iılerinde bir söğüş olsa kesen kimesne bir tikeyi etmege şarup bir ādemisine
virürdi.” (V 114b)

uc: Kenar.

“Köyün aşıaķa ucında Üı Buñar’a geldükde gördi.” (V 46a)

‘umūmen: Tamamen.

“‘Umūmen işitdiler.” (V 106b)

yevmü’l-kıst: Her.

“Andan dağı yevmü’l-kıst alursañuz maḥall ve münāsibdür.” (V 87a)

zerre: En küçük parça.

“Ol ḥamīrden bir zerre eksilmedi.” (V 57a)

zevāle: Hamurdan küçük bezeler, parçalar.

“Buğday getürüler ve küçük zevāle tutarlar.” (V 38a)

2.2.21.2. Doluluk-Boşluk Bildiren Adlar

boş: İçinde herhangi bir eşya olmayan.

“Boş elleriyle ḥazrete varurlar.” (BT 6b)

ḥālī: Boş.

“Menzil dağı ḥālī kaldı.” (V 115a)

hebāen: Boş.

“İmdi bu didüğümüz sekiz dürlü nesnenüñ birisi bir kişide olsa cümle ṭāatı hebāen mensūr olur.” (M 4a)

pür: Doluluk.

“Bi-ḳudret-i Ḥüdā erenlerüñ mübārek nuṭṭıyla ol ardıcüñ cümle pür ve budağı egilüp ḳıbleye ḳarşu bir hayme miṣāli oldu.” (V 39a)

ṭolu: Dolu. Dolu durumda olmak.

“Gördi bardağı bütün şuyı ṭolu.” (V 147b)

ṭoṭolu: Aşırı dolu olmak.

“Ṭoṭolu ol dem Monla Sa‘ dü‘ d-dīn’e bir ḥālet yürindi.” (V 103a)

2.2.21.3. Bitki Bölümlerini Bildiren Adlar

budağ: Ağaçta bulunan dal parçası.

“....budağı egilüp kıbleye karşı bir hayme mişâli oldu.” (V 39a)

çırpı: Ağaçlardan dökülen parçalar.

“Çalı çırpıyı cem‘ idüp ‘azîm âteş eylediler.” (V 61b)

çiğeg / çiçek: Bitkinin güzel kokan ve renkli olan kısmı.

“Ol çiğege gül-i reyhân dirler.” (M 5a)

“İllâ kim ol çiçeklerüñ arasında bir çiçek biter.” (M 5a)

diken: Bir bitkide bulunan sivri uzantı.

“İlkılar dahi dikene düşmezler.” (M 13a)

gül-âb: Gül suyu.

“Yüzine gül-âb saçdılar.” (V 95b)

kök: 1. Bir meyvenin dibi, toprakla bağlantısının olduğu yer. 2. Temel, derinlik.

1.“... ol bir kavını dağı kökünden kopardı.” (V 36b)

2.“Kökü tevekkül.” (M 17a)

kösegi / kösegü: Bitki kökü parçası.

“... anuñ eline bir yanmış kırı kösegi virüp buyurdu.” (V 80b)

“Gördi kim kösegü bitmiş.” (V 81b)

kütüg: Ağaç tomruğu.

“Ağaç kütügidür mevc getirüp gelür didiler.” (V 76a)

oluk: Su akmasını sağlayan içi oyuk ağaç kütüğü.

“Kadıncık bir altun oluk olup evine ağıdu.” (V 58a)

şalkım: Meyvelerin asılı ve toplu şekilde olması.

“... velāyet eri el kıoyuna şokup bir şalkım tāze üzüm çıkıarup nazarda kıodı.” (V 37a)

şamān: Arpa, buğday vb bitkilerin sapı.

“Zirā ki yil esmeyince dāneler şamānından ayrılmaz.” (M 2a)

toħm: Sebze veya meyvenin çoğalmasını sağlayan çekirdek.

“Añsuzda bir gün tevbe kıyārınıñ toħmı eline girür.” (BT 6a)

yaprağ / yaprak: Bitkilerin dallarında bulunan bölümler.

“Bismi’llāh ve Bi-emri’llāh diyüp ol şüseem yaprağı üzerine şaldı.” (V 10b)

“Ağaçda yaprak yok.” (V 50a)

2.2.21.4. Hayvan Vücudunda Bulunan Bölümleri Bildiren Adlar

bāl u per: Kanat.

“Bāl u per açup uçdı.” (V 138b)

boynuz: Hayvanların başında iki tarafta bulunan çıkıntı.

“Ol kimesne yārānlarından bu kelimāti işidicek fi’l-hāl kıoyunından dört yüz dörder boynuzlı kıoç kıurbān üründüleyüp öñine kıatdı.” (V 116b)

cılğı: Beyaz tüy.

“Boynında cılğısı ayağında kııñrağısı bile didiler.” (V 129a)

çelek: Tırnak.

“Şāhin çeleksiz olmaz didi.” (V 46a)

kānad / kıanat: Kuşların uçmasını sağlayan organ.

“Halka kıarşı ol kıanadını açar.” (V 26b)

“Anuñ dakı kıanatlarından dört yüz biñ kıatre şu kıamdı.” (BT 18a)

kemük: Kemik. Hayvanların vücudunda bulunan sert yapı.

“Cümlesinüñ başın ve derisin birbirine arışdırmayup kemüklerin daı sındurmadılar.”
(V 74a)

ıyna: şahin adlı kuşta bulunan elenk.

“řāhin ıynasız olmaz didi.” (V 46a)

uyru: Hayvanların sırt bitiminde bulunan uzunca bir uzuv.

“ālā daı bugüne degin ol ejdehānuñ başı uyruı ve gövdesi ol mekānda aya
üzerinde ma‘lūm ve mu‘ayyen görünür.” (V 136a)

per: Kanat.

“Per aup gitdi Bedařān yolına.” (V 18b)

saat: Sakatat. Bir hayvanın i organları.

“Derisin saatın başın ayaın anda odılar.” (V 12b)

2.2.22. Kabul ve Onay Adları

2.2.22.1. Kabul Bildiren Adlar

ırāı: Kabul etmiş.

“Pes muibler daı teslīm u ırāı olalar.” (M 4a)

icābāt: Kabul.

“Cümle du‘ālar icābāt olmadu olaydı.” (M 9b)

ırār: Kabul.

“Ol zamān iki nesneden ırār eyledi.” (M 15b)

i‘tibār: Kabul etmek.

“Ne umaa i‘tibār ıldılar.” (BT 3b)

abūl: 1. Razı. 2. Razı olmak, onaylamak.

1. “Bunlar arturdıyısı ben abūl ılurvan.” (BT 5a)

2. “Ben daḥı bu da‘ veti ḵabūl ḵılayın.” (BT 24b)

ḵanā‘at: Yetinmek, razı olmak.

“Üçüncü ḥaṣākīsi ḵanā‘ atdur.” (M 7b)

maḵbūl: Kabul edilmiş.

“... nazarlarında maḵbūl sülūk görmüş bir ḥalīfelerin gönderseler bunda aña mekân göstere idik.” (V 140a)

müstecāb: Kabul olmak, duaların kabul olması.

“Ḥaḵḵ du‘ āsın ḵıldı anuñ müstecāb.” (V 24b)

rāzı: Kabul etmiş.

“Yūsuf’ı key üşendürmeyince rāzı olmağıl.” (BT 22b)

rızā: Razılık, razı olma.

“Rızā şuyıla yudılar.” (M 19a)

2.2.22.2. Tasvip Bildiren Adlar

āferīn: Takdir edilen bir davranışa karşılık söylenen sözcük.

“Ol erenler bu velāyeti göricek taḥsīn ve āferīn eylediler.” (V 44a)

ā‘lā: Çok, ziyāde.

“Beyāz buğday unundan ā‘lā yağlı za‘ ferānlu bādāmlu nefis çörekler bişürdüp Şulıca Ḵarayük’e toğru revāne oldı.” (V 93a)

belī: Evet.

“Belī evinde olmaz.” (M 10b)

evet: Onaylama belirten sözcük.

“Evet tañladuḵ didiler.” (BT 5b)

taşdıḵ: Onaylamak, doğrulamak, teyit etmek.

“Ammā ol vaktin ba‘ zısı taşdik idüp ve ba‘ zısı tekzib itmişlerdi.” (V 73a)

2.2.23. Edebiyat, Harf ve Söz Bildiren Adlar

2.2.23.1. Harf-Yazı-Sözcük Adları

harf: Sözcükleri meydana getiren işaret.

“Kaṅkī şüredür kim anda yedi harf yoḡdur.” (FT 73)

haṭṭ: Yazı.

“Gördiler kim yeşil saḥifenüñ üzerine beyāz haṭṭla yazılmış oḡudılar.” (V 33a)

isim: Ad.

“Ta‘ zīm idüp Kaḡıncık diyüp isim virdiler.” (V 40a)

istifsār: Anlamaya çalışmak için soru sorulan söz.

“Ḥaḡret-i Ḥünkār kaḡıyyeyi istifsār eyledi.” (V 27b)

ḡavil / ḡavl: Söz.

“Ve dahi bir ḡavilde imān sütdür, aḡıl bekçidür, İblīs itdür.” (M 8b)

“Ammā ḡavl şoḡbetüñ evvelindekidür.” (V 119b)

kelimāt: Sözler, konuşmalar.

“Ol kimesne yārānlarından bu kelimātu işidicek fi‘l-ḡāl ḡoyunından dört yüz dörder boynuzlı ḡoḡ ḡurbān üründüleyüp öñine ḡatdı.” (V 116b)

kelime: Söz.

“Evvel dile gelen kelime budur.” (M 19b)

lafz: Söz, konuşma.

“Erenlerüñ velāyetiyle ol talāḡ lafzın aḡan dānişmendlerüñ otuzı daḡı iḡtilām oldılar.” (V 99b)

laḡife: Besmele Tefsiri’nde belli bölümler şeklinde ifade edilen hoş sözler.

“Laṭīfe Ḥasan-ı Başrī raḥmetu’llāhi ‘aleyhi hemīşe minder üstinde eyüdüridi.” (BT 10a)

letā’if: Latife. Şaka.

“Hey qarındaş ne koyun қayusıdur kim ihāmla bunda geldügi vaқtın letā’if çok iderdüm.” (V 64b)

naql: 1. Bir olay veya durum anlatılmadan önce söylenen sözcük. 2. Nakil. Ayetten verilmeden önce söylenen sözcük.

1.“Naqldür kim Horāsān erenleri eyitdiler.” (V 10a)

2.“Naql: “ (M 22a)

naşihat: Tavsiye, öğüt.

“Aña bir naşihat eyle.” (V 66b)

nefes: Söz.

“Nefes mi virelüm didi.” (V 82a)

pend: Öğüt, nasihat.

“Kitābdan murād bu zıkr olınan pend idi.” (V 71b)

se: Harf ismi. “s” harfi.

“Evvel se’dür.” (FT 73)

şorı: Yanıt gerektiren söz.

“Şorı ھیşāb yoğımış ‘āşıkıların cānından.” (V 106a)

söz: Konuşma, sözcük.

“Bu söz bi‘ aynihī Yūsuf hikāyetine beñzer.” (BT 28a)

su’āl: Soru.

“Bu ne ḥāldür diyü su’āl itdi.” (V 125a)

sühan: Söz.

“Sühân-ı ilâhî didükleri budur.” (M 5b)

2.2.23.2. Edebi Tür Adları

dāsītān: Destan, çarpıcı olay.

“Saña bir iş ideyüm ki ‘âlemde dāsītān ola didi.” (V 108a)

ġazāvat-nāme: Savaşları anlatan edebî eser.

“Ġazāvat-nāmeyi itdi bize şerh.” (V 20b)

hikāyet: Hikāye, anlatı.

“İdeyüm bir hoş hikāyet añlağıl.” (V 147b)

menākabāt / menākıb: Menkıbeler. Bir kişinin kahramanlıklarını ve kerāmetlerini anlatan hikāyeler.

“Menākabātı ḥaseneleri zikre gelse hergiz kemāliyle zikr olunmaya.” (V 12a)

“İsteyen menākıb-ı şerîfinde bula.” (V 14a)

nefes: Edebî tür adı.

“Andan sonra şevke gelüp bilā ihtiyār bu nefesi inşā idüp söyledi.” (V 106a)

tezkire: Edebî tür adıdır.

“Pes ol kâtibler erenlerüñremz ü rumûzların vâki‘ olduğu gibi fi’l-cümle kitābet idüp bir ulu tezkire eylediler.” (V 125a)

vefāt-nāme: Ölüm.

“Bu vefāt-nāme çün irdi āḥire.” (V 146a)

velāyet-nāme: Velîliği ve dostluğu anlatan eser.

“Bir velāyet-nāme diyem mu‘ teber.” (V 15b)

2.2.23.3. Edebi Eser Adları

maḳālāt: Hacı Bektāş-ı Velî’nin Maḳālāt eseri.

“Güler yüzlü ve Maḳālāt ıssı ve şerī‘at şuyı ve tertīb-i ma‘rifet ve genc-i ḥaḳīḳat ve maḳām ehli sevmedi.” (M 1b)

2.2.23.4. Edebi Unsur Adları

ad: Canlı veya cansız bütün unsurları fark edebilmemizi sağlayan sözcük.

“İlāhī bu adları ümmetlerüme daḳı öğredivir.” (BT 27a)

beyit: Kıta.

“Ol ārifler sultānı ve muḥaḳḳıklar arslānı Seyyid Sa‘de‘d-dīn kerem-i luṭfindan birkaç beyit buyurur.” (M 10b)

dil: Üslup.

“Anuñ balıklar fı‘l-cümle şudan taşra çıkup faşih dille selām virdiler.” (V 29b)

ince: Anlam bakımından etkili.

“Bundan ma‘adā çok ince esrār ḥaḳāyık ızhār eyledi.” (V 107b)

mısrā‘: Dize.

“Daḳı Burhān Abdāl söyleyüp āḫir mısra‘ında nazar eyle.” (V 135a)

2.2.23.5. Arap Harfleri Adları

cim: Arap alfabesinde bir harfın adı.

“İkinci cim’dür.” (FT 73)

elīf: Arap alfabesinin ilk harfi.

“Dede Ğarḳın oğulları ‘inād idüp Bektāşilerün kisveti elīf ve Ḥüseynī’dür.” (V 35b)

hı: Arapçada dokuzuncu sıradaki harf.

“Üçüncü hı’dur.” (FT 73)

2.2.23.6. Az Rastlanan Sözcük Adları

buştı: Buştı.

“Andan ‘ izzet neḥālisin döşeyin ‘ aẓamet buṣtusın eger kim taḥtı üstine qoyayın.” (BT 25a)

dem / demün: Dem yum.

“Çok zamān anda dem yum oynatdı.” (V 136a)

“Her qānde kim merkebün qurt yirse maḳāmuñ anda olan demün yumun oynadasın.” (V 127b)

2.2.24. Simge ve Sembol Adları

2.2.24.1. İşaret, Simge Adları

eşer: İz, işaret.

“Aşlā şudan bir eşer bulmayup geldiler.” (V 77b)

2.2.24.2. Belirti, İz, İşaret, Sembol Adları

‘ **alāmet:** Gösterge, işaret, sembol.

“Mecmū‘ ı müfred-i malūm çehār ‘ alāmet şunılmış icāzet inābet virilmiş.” (V 126b)

ḥāc / ḥaç: Hristiyanlık inancını simgeleyen işaret.

“Ḥāc taḳınup bindi tekür atına.” (V 22b)

“Ḥaḳ’dan dönmek ḥaçā tapmağa beñzer.” (M 16b)

işāre / işāret: İşaret. Belirti, iz.

“Mükemmellik mertebesin işāre iderdi.” (V 11b)

“Ol dem bir tiz ayaklu işāret edilen yirden varup qazdı.” (V 98b)

iz: Bırakılan belirti.

“Ḥālā Hıẓr Nebī’nüñ izi ve cidāsınuñ yiri mu‘ ayyen görünür.” (V 77b)

ḳarīne: İpucu.

“Ḳarīne ile bildi kim oldur.” (V 46a)

mīm: İşaret.

“Bismi mīminden bir ırmağ akar.” (BT 19a)

mühr: İz, baskı.

“Kayseriyye bigi ol mektūbuñ mührin kıldırup nazār şaldı.” (V 118a)

nām: İz.

“Anlardan bir nām u nişān bulamayup eyitdi.” (V 36b)

nişān: İşaret, alāmet, gösterge.

“Ol vuşlalara lāyık olmaqlığa nişān virdi.” (V 14b)

remz: Simge.

“Çün kim Yūnus bu deñlü remze kâ‘ il olmadı.” (V 82b)

rumūz: İşaret.

“Bu iş yine erenleruñ rumūzudur.” (V 101a)

yanuğ: Yanma durumundan sonra kalan iz.

“Hālā yukāru ucında yanuğı mu‘ ayyen görünür.” (V 29a)

2.2.25. Kuvvet ve Yücelik Bildiren Adlar

2.2.25.1. Güç, Kuvvet Bildiren Adlar

ağır: Büyük, kaydadeğer.

“Bir gün ittifāk ağır cemā‘ at geldi.” (V 56b)

‘**azīmet:** Güç, kuvvet.

“Çün kim Seyyid Maḥmud Hayrān Hünkār Varlığı’nuñ bu ‘azīmetin göricek Hünkār’uñ kuvvetine ‘acebe kıaldı.” (V 72b)

‘**azīz:** Kıymetli, değerli, ulu, yüce.

“... bir ‘azīz dervīş tağlarda delim zamān riyāzat çekeridi.” (BT 15b)

‘**izzet**: Güç, kudret, değer, saygınlık.

“İstikbāl idüp ‘ izzet ve ta‘ zīm kırlardı.” (V 119b)

kerem: İzzet, cömertlik, şeref.

“Zihī luṭf zihī kerem.” (BT 15b)

ḳudret: Güç. Gücü yetebilme.

“Horāsān’da bu resme ḳudret loḳması yimedük.” (V 36b)

ḳuvvet: Güç.

“... ḳadd ü kāmēt çeküp ḳuvvet şalābet issi yigit oldı.” (V 122b)

mecāl: Güç, takat.

“Bir kimseye daḡı varmaḡa mecāl ḳalmayup ol köyüñ ṭaşra kenārında ḳaldılar.” (V 137a)

sened: Kuvvet.

“Bir ḳulun gönder ola mülke sened.” (V 17b)

sun‘: Kudret.

“Evvel Çalap sun‘ ina seyr ide.” (M 4b)

ṭab: Güç.

“İllā işbu ḳadar yeter ṭab olsun.” (BT 29b)

ṭāḳat: Güç, kuvvet.

“Ṭāḳat tāḳ olsun iş işlemesün.” (V 21a)

2.2.25.2. Yücelik Bildiren Adlar

āl / ‘ ālī / ‘ ālī cenāb: Büyük, yüce.

“Dahi ol ḡazret-i Resūl’üñ āline ve evlādına aşḡābına olsun.” (M 1b)

“‘ Ālī himmetler ile hiç nesneye ḳalmadılar.” (BT 3b)

“Toni yeşil atı boz ‘ālī cenāb.” (V 143b)

a‘zam / ‘azīm: Büyük, yüce.

“... cümle melikden a‘zam ve merātıbları sâ‘ir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

“Hayli vaqt ‘azīm cenk itdiler.” (V 109a)

‘azamet: Büyüklük, güçlülük, ululuk.

“Ażamet buştusın eger kim tahtı üstine koyayın.” (BT 25a)

bülend: Yüksek, yüce.

“Sultānum himmetimüz bülenddür.” (V 137a)

celāl / celālet: Ululuk, yücelik.

“Andan celālin bildürdi.” (M 14b)

“... şabūrlaruñ şabrı anuñ celāleti katında hiç kadri yok.” (BT 4a)

heybet: Ululuk, gösteriş, hışım.

“Zirā göz urup nażar şalıcağ üzerine heybet düşdi.” (V 31b)

‘izz: 1. Yücelik, kudret, büyüklük. 2. Saygı, yücelik.

1. “... bizüm ‘izz ü ceberrütumuñuz katında kadri yok.” (BT 6a)

2. “‘İzz ü niyāz eyledi.” (V 80a)

kerāmet: Yücelik, kerem.

“Öliceğ tāt ve kerāmet buldı.” (BT 27b)

mükemmel: Büyük, yüce.

“Germiyān vilāyetinüñ ulu kāmīl ve mükemmel şeyhleri geçinürsiz.” (V 132a)

ta‘ālā / teālā / te‘ālā: Yüce, ulu.

“Tañrı Ta‘ālā Mūsā’ya hitāb kıldı.” (BT 11a)

“İnşā‘ allāhu teālā.” (M 2a)

“Tañrı Te‘ālā eydür.” (BT 2a)

ta‘zīm: Hürmet etmek, saymak, yüceltmek.

“Ol rāhib erenlerūñ nām-ı şerīfin işidicek ta‘zīm idüp yükleri indürdi.” (V 79b)

tebāreke: Ulu, yüce. Allah’ı yüceltmek adına zikredilen ifade.

“Allāh tebāreke ve teālā Ādem’i altmış dürlü toprağdan yaratdı.” (M 18b)

teḳaddese: Allah’ı öven ve yücelten bir sözcük.

“Teḳaddese ve ta‘ālā ki bedī‘ i kemālin mahluḳāt-ı umūrında ...” (V 1b)

tiz: Büyük, yüce.

“Pes imdi Ādem olanlar kendülerin tiz ulu bileler.” (M 2a)

ulu: Yüce, büyük.

“Bir ulu külüng eyledi.” (BT 16a)

ululuğ / ululuğ / ululuḳ: Büyüklük, yücelik.

“Degme bir deñizūñ ululuğı yetmiş biñ kez bu dünyācadur.” (BT 9a)

“Ululuğ ile görüklük təcın başına urdılar.” (M 19a)

“Zirā bu işler ve bu ululuḳlar ādeme cān sebebindendür.” (M 22a)

vālī: Yüce bir kişi.

“Ol horāsān mülkine vālī idi.” (V 15b)

yüksek: Yüce, azametli.

“Erenler şāhı bu maḳām ḡāyet yüksek.” (V 61a)

2.2.26. Değişkenlik Bildiren Adlar

2.2.26.1. Fark, Ayrım Bildiren Adlar

farq: Ayrım, değişiklik.

“Eger sen dahı fā‘ide bulmazısañ Allāh diyen ile el-Lāt deyen arasında ne farq ola.”
(BT 3a)

2.2.26.2. Başkalık Bildiren Adlar

ğayr / ğayrı / ğayri: Başka, diğer.

“Ol kanuñ tırmasına andan ğayr çäre yoqdur.” (V 98a)

“Ğayrı dānişmendler anı bu hālde gördiler.” (V 100b)

“Bir ğayri yirde mekân tutmuşlardı.” (V 131a)

lā-naẓir: Benzersiz.

“Cemāl ahlāk ḥasenede lā-naẓir idi.” (V 5a)

ma‘ adā: Bundan başka.

“Bundan ma‘ adā çok ince esrār ḥaḳāyık ızhār eyledi.” (V 138a)

mübādā: Başka.

“İhtimāl var kim erenler erba‘in çıkarıcak mübādā bir cānibe sefer eyleyeler.” (V 43a)

müteğayyir: Değişmek, başkalaşmak.

“Birisine dahı ve’l-hāşıl tamām bu dānişmendlerüñ otuzı dahı getürdüğü şu cümlesinüñ levni müteğayyir oldu.” (V 102b)

naql: Değişmek, başkalaşmak.

“Naql ider şüret çürür etle deri.” (V 146b)

özge: Başka.

“Yir yüzinde aql terāzüsinden özge nesne yoqdur.” (M 22b)

sā'ir: Diğer.

“... cümle melikden a‘zam ve merāṭıbları sā'ir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

tağyir: Değişmiş olmak.

“Evvelki ‘āleminde teni tağyir bulmuş.” (V 137b)

tebdil: Değişim, dönüşme, başka bir şekle dönüşme.

“Tebdil ma‘nası budur.” (V 14b)

tecdid: Yenilemek, yenilenmek.

“Üzerin bu deme degin tecdid itdiler.” (V 41a)

terceme: Tercüme etme.

“Ḥazret-i Hünkār’uñ Maḳālāt-ı şerifin Türkîye terceme eyledi.” (V 107b)

2.2.27. Doğruluk-Yanlışlık Bildiren Adlar

2.2.27.1. Doğruluk, Dürüstlük Bildiren Adlar

esās: Gerçek, asıl.

“Ammā esāsı hemān oldur.” (V 41a)

gerçek / girçek: Gerçek. Doğru, hakikat.

“Gerçek cānlara bu kadar nuṭṭ yiter.” (M 18a)

“İy girçek er ben ḥod ne olacağum.” (V 112a)

ḥaḳāyık: Gerçek.

“Bundan ma‘adā çok ince esrār ḥaḳāyık izhār eyledi kim ḥattā bir mu‘teber ulu dīvān oldı ve’s-selām.” (V 107b)

ḥaḳīḳat: Gerçek, doğru.

“Eger bu Kırk Maḳāmuñ birisi eksük olursa ḥaḳīḳat tamām olmaz.” (M 10b)

hidāyet: Doğru yol, doğruluk.

“Zirā kim bunlara hidāyet apusu aılmadı.” (M 3a)

k nh: Asıl, gerek.

“Anu  k nhine irmed k.” (V 89b)

  bit: Gerek.

“Amm  muaa   bit olmu dur kim  br him H acı’nu  ibtid  me rebi H zret-i H nk r’ dandur.” (V 35b)

 a ih: Gerek, doğru.

“ a ih anu  anından ma rapaya bula updur.” (V 46b)

 ıd: Doğruluk, samimiyet, itenlik.

“Bunlaru   ıd i’ ti dın g r p  te den  a ra ıdı.” (V 115b)

ta  : Doğru, gerek.

“Ta   burcından doğar.” (M 23a)

toğrı / toğru: Gerek.

“Toğrı s z budur ki  a na s yled m.” (V 22a)

“Anlaru  s zin bize toğru s ylemed  .” (V 134b)

2.2.27.2. Gereklik, Doğruluk Bildiren Adlar

  ik r /   ik re: Aıka.

“ ler  gel p g rdiler kim  ulıca aray k ızılca H lvet   ik r oldu.” (V 67b)

“H l   imdi arade iz s kin olduğı vatın Sal uğ’u  secc desi y rid ği yir ma’ l m   ik re g rin r.” (V 75b)

fi’l-v ki’: Gerekten.

“Fi’l-v ki’ almalar y k yle na arlarında turur.” (V 92a)

muaa ne: Gerekten.

“Zevk şevk hâşıl olup nice dürlü muhakkaâne muğlak nefesler söylemedi.” (V 107b)

saḥḥ: Gerçek.

“Şerḥ idem bir saḥḥ velāyet añlağıl.” (V 146b)

2.2.27.3. Yanlışlık-Hata Bildiren Adlar

ḥatā: Yanlış.

“Ammā her kişi kim imān ten üzredür dirse ḥatādur.” (M 8a)

şuç: Hata, yapılmaması gereken.

“Yarlığanup suçları ol dem hemān.” (V 25a)

taḫsırlıḡ: Kusur.

“Kim ki bu biş ḥarfı okısa namāzda taḫsırlıḡı olsa bu biş ḥarf ḥürmetine Ḥaḡ Te‘ālā anı ‘afv eyleye.” (FT 76)

yalan: Doğru olmayan, mesnetsiz.

“Yalansa ḥelāk ola ḡurtulalum didi.” (V 112b)

yañlış: Doğru olmayan.

“Kim ki geñezdür dirse yañlış söyler.” (M 5b)

2.2.28. Görsellik Adları

2.2.28.1. Renk Adları

aḡ / aḡ: Ak. Beyaz.

“Taşıñuz aḡ ammā ḡara içiñüz.” (V 26a)

“Tā ḡıyāmete deḡin er-Raḡmān didüḡi sā‘ at bir aḡ ḡuş Rāsūl aḡzından çıḡdı.” (BT 17b)

alaca: Çok renkli.

“Mübārek arḡasında alaca ‘Arabistān ‘abāsı varıdı.” (V 41a)

appaḡ: Bembeyaz.

“Appağ oldu.” (FT 70)

beyāz: Ak, renk adı.

“Kendü kapusunda olan kulları beyāz kisvet giydiler.” (V 126a)

boz: Toprak rengine yakın bir renk adı.

“... ‘aziz bir boz ata binmiş erenlerün āsitānesi öñine çıkageldi.” (V 60a)

gökçe: Gök rengi.

“Gördi kim Şulıca Karaöyük’ün üzerinde bir gökçe gügercin oturur.” (V 32a)

ķabķara / ķapķara: Simsiyah.

“Gördi kim ejdehā ķabķara yanup kül olmuş.” (V 135b)

“Ķapķara yakdı.” (V 135b)

ķara: Siyah.

“Gözlerinün nūrı helāk getürdüğü vaktin ķara saķal aģarduğı vaktin Ėaķķ dergāhına gelürler.” (BT 4b)

ķıbķızıl / ķıpķızıl: Kıpkırmızı.

“Monla ol şuyı avuciña koyduğı hinde ķıbķızıl ķan rengin baēladı.” (V 102a)

“Ėaēret-i Ėünkār ol şuyı avuciña koydı bu def‘ a ķıpķızıl ķan ve gök gök irin gibi oldu.” (V 46b)

ķırmızı: Kırmızı. Renk adı.

“Bir sā‘ at içinde ķırmızı alma bitüp şalkım şalkım oldu.” (V 50b)

ķızıl: Kırmızı.

“Otuz biñ ķızılılık Sultān atınuñ boynından tavuķın uğıladı.” (BT 7a)

levn: Renk.

“Levni ma‘ lūm olur.” (M 3b)

reng / renk: Renk.

“Her birisinin rengi birbirine beñzetmeye yetmiş dürlü çeşnisi ola.” (BT 25b)

“Yeşil renk ola.” (V 47b)

şarı: Sarı. Renk adı.

“Deşilüp şarı şarı şular aķar.” (V 51b)

siyāh: Siyah. Renk adı, kara.

“Kāfirün rüşen günin eyle siyāh.” (V 21a)

yaşıl / yeşil: Yeşil. Renk adı.

“Hem şuyun aşlı yaşıl gevherdendür.” (M 4a)

“Eliñe iki yeşil yapraķ alup iķerü geldi.” (V 106b)

2.2.28.2. Özellik, Şekil, Görünüş Adları

hāssa: Özellik.

“Pes şeytānuñ korkduğı bu üç hāssadandır.” (M 7b)

hüsñ: Güzellik.

“Çün kim Zeyneb Hātūn ol civānuñ hüsni mir‘ātına bakıcaķ ğam ve ğuşşa gönünden tarķ olup sürür ile pür-nūr oldu.” (V 3b)

ķabza: Kalıp.

“Men senün evlādınuñ rūhların velāyet ķabzasında şaklayup dururum.” (V 122a)

kenār: Kıyı, bitiş yerine yakın bölüm.

“Karadeñiz kenārın fetķ eyledi.” (V 120b)

nitelig: Nitelik, özellik.

“Tañrı’nuñ niteligin bilmekde ācizdür.” (M 17a)

şıfat: Özellik, nitelik, vasıf.

“Kalmaya sende beşerlikden şıfat.” (V 146a)

sivri: Keskin.

“Meger kim ol vaqt erenlerüñ naazarında bir sivri kaya var idi.” (V 52b)

şüret: Şekil, tasvir, görünüş.

“Naql ider şüret çürür etle deri.” (V 146b)

süz: Yakıcılık.

“Dünyā süzın āhır itdi ol veli.” (V 143b)

şecā‘ at: Yiğitlik, cesurluk.

“Şahāvet şecā‘ at issi bir cevān yigit oldu.” (V 5a)

şekl: Şekil, biçim.

“Çerāk dahı erenlerüñ şekl şemā‘ ilin gördügi gibi haber virdi.” (V 92b)

şemā‘ il: Şemal. Şekil, biçim, görünüş.

“Çerāk dahı erenlerüñ şekl şemā‘ ilin gördügi gibi haber virdi.” (V 92b)

vaşf: Özellik, nitelik.

“Ol vaşfin kerāmetin söyledüğüñ er ne simāda kimesnedür didi.” (V 92b)

yumruğ / yumruk: Elde bulunan parmakların kapanmasıyla oluşan şekil.

“Hāzret-i Hünkār Hācı Bektāş-ı Velī yumruğıyla çille-hāneye bir revzene açduğıdur.” (V 43b)

“...çille-hānenüñ yabandan cānibine bir yumruk ile urdu kim ol taşdan bir ādem ...” (V 44a)

yügrek: Hızlı koşan.

“Yügrek atlara binüp kaçsam eger.” (V 19b)

2.2.29. TÜR-CİNS ADLARI

bir: Çeşit, tür.

“Kestürür kim Allāh’dan bir ġanī pādişāh añlanur kim ...” (BT 4a)

cins: Grup.

“Cinsinden ayrılup ġayri cinse atılma revā deg ld r.” (V 84b)

eşit: T r.

“eşitli ker metler g sterip oranın alkını kendine baqladı.” (V 78b)

d rl : eşitli, t rl .

“...   d rl  orudan imin ılma benden ur  ...” (BT 15a)

env  : T rl .

“ zerine env   renkl  nefis d şekler d şenmiş.” (V 70a)

2.3. T RLERİNE G RE S ZC KLER

2.3.1. Zarflar

2.3.1.1. Durum Zarfları

arunca: Yavaşıa, sakince.

“Ol taşı inerken tutup arunca yire odı.” (V 103b)

ayrı / ayru : 1. Farklı. 2. Başıa.

1. “ m n  atdur, birbirinden ayrı olmaz.” (M 8a)

2. “‘Oşm num y ri imdi seni d ni ayru d n d şm nlarının   zerine hav le ıldu.’” (V 124b)

azın azın: Yavaşı yavaşı.

“‘Aciz oldu c mlesi azın azın.’” (V 21a)

b i: Kalıcı.

“Dağı ol virdükleri nasibi elinden almadılar baki kaldı.” (V 131a)

benām: Meşhur.

“Lik gayet yüksek idi key benām.” (V 147a)

berāber: Birlikte.

“Ol çanuñ şadāsın işidenler her birisi kaçça kaçça helāk mertebesine berāber ola.” (V 90b)

berk: Sağlamlaştırmak, sağlam, sağlamca, kuvvetli.

“Er muhabbetin gönülde berk iden.” (V 141a)

bile: Birlikte, beraber, yanında.

“Rasul muvāfaqat kılub bile...” (BT 13a)

cebr: Zor.

“Cebrile alurdu mü‘ minler haqqın.” (V 15b)

cüdā: Ayrı, uzak.

“Bāzār-gān dağı merkebinden cüdā düşüp çağırdı.” (V 13b)

dā’im / dā’imā / dāyim: Devamlı, devam eden.

“Hünkār Ululuğı her dā’im gelüp ol taşuñ üzerinde eglenürdi.” (V 103b)

“Dā’imā firāğ hasretinden ağlañ.” (BT 10a)

“Dāyim erlik birle hizmet kılmadum.” (V 145a)

dar: Sıkı.

“Her çend ki ādem şüretindedür, velākin ādemīleruñ yirin dar iderler ve rızıkların eksildürler.” (M 20b)

diri: Canlı.

“Cān ölü midür yoğsa diri midür?” (M 12a)

dolu: Çok.

“Pes imdi içüñ dolu kibir, hased, buhl, tama‘, öyke ve ğıybet ve ahaha ve maharalu.” (M 8b)

ebedi: Sonsuz.

“Bāki dervişlük ezeli ve devlet ebedi.” (M 14a)

emîn: Güvenilir.

“Raḥmān diñ kim orduğuñuzdan emîn kılayın.” (BT 3b)

epsem: Sessiz.

“Epsem oluñ.” (V 90a)

eyü / iyi: Olumlu anlamlar taşıyan sözcükleri içerisinde barındıran sözcük.

“Eyü söyledi.” (V 107a)

“Nefesin redd itmek iyi olmaz didiler.” (V 117a)

ezeli: Başlangıcı olmayan, öncesiz.

“Bāki dervişlük ezeli ve devlet ebedi.” (M 14a)

fuzûl: Lüzumsuz.

“Şeyḥe bamaz oldılar olup fużûl.” (V 18b)

ġāib / ġā’ib: 1. Bilinmeyen, gizli. 2. Görünmeyen, gizli, kayıp.

1. “Ferā’izi menümle bile edā eylerdi ve namāzdan fāriĝ olıca yine ġāib olurdı.” (V 9a)

2. “Bu ulına bildür kim bir dem andan ġā’ib olmayayın.” (BT 2a)

gin: Uzak.

“Bizden gin yüri didi.” (V 62b)

gizlü: Saklı.

“Gizlü dīn tutardı pāk-i cāndı ol.” (V 21b)

gür: Bereketli.

“Öñünden şöñüñ gür olsun.” (V 122a)

haber-dār: Haberli, bilgili.

“Çün Zeyneb Hātūn haber-dār oldı.” (V 5b)

hafıyyeten: Gizlice.

“... gelüp hafıyyeten hurūca icāzet taleb idicek ol vuslaları İbrāhimu’l-Mükerrem Ebu’l-Müslime tapşurdı.” (V 14a)

halvet: Yalnız.

“... seni halvet bulıcağ sen suçsuzlıduğıña arılığıña tanuqlıq virdi.” (BT 12a)

hāzır: Herhangi bir durumun, olayın tamamlanmış olması.

“Pes Kadıncıq sür’atle evine gelüp hāzır bulınandan her ne ise bir sofraya koydı.” (V 42b)

hoşnūd: Memnun.

“... kendü bilülerine hoşnūd olmışlardır.” (M 3a)

ıssuz: Sessiz.

“Köy dağı ıssuz idi.” (V 96a)

igli: Hastalıklı.

“Uhrā kāfirler Mūsā haqqında eyitdiler kim yavuz iglidür ola.” (BT 10b)

iki pāre: İki parça olmak.

“Sultānum siz nazār itdigüñüz kılıçla Hācim sağa çatırın iki pāre kıldı didiler.” (V 130b)

imin: Emin.

“... üç dürlü korkudan imin kılmak benden uhrā ...” (BT 15a)

izhār: Görünür.

“.. niçe dürlü velāyet ve kerāmet izhār kıldı.” (V 29a)

ķabar ķabar: Şişkinlik olma durumu.

“Gövdesi şişüp ķabar ķabar oldı.” (V 51a)

kār sâz: Kudretle.

“Hācetin maķbûl kıldı kār sâz.” (V 143b)

ķatı: 1. Aşırı. 2. Çok. 3. Daha. 4. Dikkatli. 5. Sert. 6. Sıkı. 7. Şiddetli. 8. Yoğun, sert.

1.“Gice şavuk ķar iderdi key ķatı.” (V 16b)

2.“Ammā ķatı tarîķ ve ķaranulıķdur.” (V 44a)

3.“Nola Ahîm ķatı ra‘ nā olur didi.” (V 88a)

4. “Ķatı gör bozar durur bil ol kişı.” (V 23a)

5. “Urdılar bünyādı muĥkem ķatı berk.” (V 147a)

6.“Aña key muĥkem ķatı bend urdılar.” (V 16b)

7.“Ve kāfirden ķatı düşmān İblis alyehi’l-la‘ ne.” (M 23b)

8. “Ķatı söylemeñ.” (BT 8a)

ķeşik: Sıra, sırayla.

“Keşikle güderlerdi.” (V 48a)

key: Çok, iyice, gerçekten, sert.

“Yūsuf’ı key üşendürmeyince rāzı olmağıl dedi.” (BT 22b)

kezālik: Aynı şekilde.

“Kezālik anı daĥı kesebilmedi.” (V 97b)

ķoyu: Yoğun.

“Yüzin ķoyu burakdı.” (BT 22b)

lā-tekellūf: Teklifsizce.

“Pes ol kimse atından inüp lā-tekellūf Kızılca Hālvetden yaña teveccūh eyledi.” (V 60a)

mā-ķaşıl: Herkesin istediği gibi.

“Dilegince ‘adl iderdi mā-ķaşıl.” (V 146b)

maķrūm: Yoksun.

“Daķı ma-ķāzırı loķma getürüp yidiler.” (V 65b)

maķdūr: Elden geldięince, var gücüyle.

“Hem ķuşūşla maķdūrın dirıę ķılmazdı.” (V 78a)

maķsūm: Paylaştırılmış.

“... dahi cümle mahlūkātuñ rızķların ma‘lūm ve maķsūm ķıldı” (M 1b)

ma‘allaķ: Muallāk. Asılı kalmak.

“Biñ yıl hevāda ma‘allaķ ķurdı.” (FT 75)

ma‘an: Birlikte, beraber.

“Ba‘zısı ma‘an bi‘āt ķabūl itdiler ve ba‘zısı girü dönüp maķām-ı meskenlerine gitdiler.” (V 103a)

ma‘ķūl: Akla uygun bulunan, mantıklı.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn bu tedbiri ma‘ķūl görüp Gülü Ħanuñ içlisine ol vechile ķaber bildürdiler.” (V 114a)

ma‘lūm: Bilmek, bilinen, belli.

“Sizüñ ehl-i velāyet olduęuñuz ma‘lūm idi ve sizden kerāmet ister kimesne yoęıdı.” (V 37a)

ma‘mūr: 1. Geliştirilmiş. 2. Şen.

1.“Ḥorāsān vilāyetin yirlü yirince şaltanat-ı ‘adl ile ma‘mūr eyledi.” (V 5a)

2.“Anuñ ḥimmeti berekātında senüñ dünyā ve āḥiretüñ ma‘mūr ola didi.” (V 40b)

medyān: Boş yere.

“... ümmetinüñ bir ḳavimdür kim külli ‘ömürlerin her nede medyānda geçürdiler.” (BT 6b)

mensūr: Boşa gitmek. Emeklerin boşa çıkması.

“İmdi bu didügümüz sekiz dürlü nesnenüñ birisi bir kişide olsa cümle ṭāatı hebāen mensūr olur.” (M 4a)

menşūrā: Boşa gitmek. Emeklerin boşa çıkması.

“... dükeli işledüğü amelleri hebāen menşūrā olur.” (M 11a)

merḥūm: Rahmet edilmiş.

“Ve hem ol pādīşāh-ı ālem Tañrı İslām ehlinüñ ol mu’teber rūḥların āḥiretde merḥūm ve mağfūr ḳıldı.” (M 1b)

meşğül: Bir işle uğraşmak. Uğraş durumunda olmak.

“Eger bu odı söyindürmek meşğül olurısam başarmayaven.” (BT 20b)

meşhūr: Tanınan, bilinen.

“Erenler nazarında meşhūr söylenen Ḳara Abdāl virdiler.” (V 71a)

muḥkem: Sıkıca, berk, sağlam, hızlı, iyice.

“... etegine iki eliyle muḥkem yapışup eyitdi.” (V 106a)

mu‘allaḳ: Havada durmak.

“Fi’l-ḥāl anı gördiler ki ol sipāhī oturduğı yirden başı üzerine mu‘allaḳ yıḳıldı.” (V 92b)

muṭṭaşıl: Sürekli, gece gündüz.

“Ammā leyl ü nehār Ḥācī Bektāş-ı Velī’nün ḥidmetinde muṭṭaşıl üç yüz altmış ḥalīfe mevcūd idi.” (V 126b)

mübāḥ: Sakıncası olmayan.

“Kim ḥarām olur ḳatında anuñ mübāḥ.” (V 26a)

müdām: Gece gündüz.

“Ağlarıdı rūz u şeb anda müdām.” (V 16b)

müretteb: Düzenlenmiş, dizilmiş.

“Eṭrāfı murğ-zār sebze-zār ve hūb eşcār ile müzeyyen ve müretteb olmuşdı.” (V 3b)

müşevveş: Karışık.

“... göñülü müşevveş olmuşlardır.” (M 13a)

mütekebbir: Kibirli.

“Göñülleri mütekebbir, cānları müdde’idür.” (M 13a)

müte‘allik: Bağlı, bağlanan.

“Kendüye müte‘allik olan ḳullarına kendü başındağı kisvet gibi idüp geydürdi.” (V 125b)

nā-bedīd: Pınardaki suyun kuruması.

“Ol buñar dağı batdı nā-bedīd oldu.” (V 88b)

nā-gāh / nā-gehān : Ansızın, birdenbire.

“Nā-gāh gördiler ki bir erkek eşek dişisini ḳova getürdi.” (V 107a)

“Nā-gehān bāzāra irişdi.” (V 65a)

naḳş: Eksik.

“... ol kırḳdan naḳş olana abdāluñ birin anuñ yirine ḳorlar.” (V 15a)

nā-şāyeste: Uygunsuz.

“Zinhār bir dürlü nā-şāyeste hareket itmeñüz.” (V 120b)

nihān: Kimse görmeden.

“Olup uçdum halk gözinden nihān.” (V 20a)

niķāb: Örtülü.

“El urup ref itdi yüzinden niķāb.” (V 145a)

‘**abeş:** Boş, haksız.

“İmdi henüz dañı bu deme degin ol kıyenyñ ‘abeş yire ğavġā ve ğalebeleri eksük olmadı ve olmayısardur.” (V 38a)

‘**uryān:** Çıplak.

“Pā-bürehne ‘uryān oldu.” (V 101b)

öñce / önce: Önce, önde olan.

“Üç biñ er öñce piyāde sürdiler.” (V 22b)

“Ey Açaķ, bundan önce ħizmetimde kışūr bulmazdın...” (V 78b)

öyle: Öyle. O şekilde.

“... meskenet gösterüp öyle cevāp virdi kim bunca dürlü ...” (V 106b)

pā-bürehne: Baştan aşağı.

“Pā-bürehne ‘uryān oldu.” (V 101b)

pāk: Temiz, arı.

“Öliceķ kendüyi yuyup pāk ide.” (V 146a)

pervāze: Uçarak.

“Kalkuben pervāze cümle göz urur.” (V 19a)

piyāde: Yaya olarak, yürüyerek.

“Ol gidecek erenlerle dānişmenlerüñ her birisi yaraqların görüp piyāde Monlanuñ öñine düşdiler.” (V 99b)

resme: Bu şekilde, bunun gibi.

“Zirā bu resme olan kimesne tehī degüldür.” (V 3b)

sābık: Önce, önceki gibi, eski.

“Üslübı sābık üzere oturdılar.” (V 76b)

sākin: 1. Durgun. 2. Sessizce, suskunca.

1. “Halā şimdi Karadeñiz sākin olduğı vaqtın Saltuğuñ seccādesi yürüdüğü yir ma‘lūm āşikāre görünür.” (V 75b)

2. “Sākin oldu itmedi kimseye ses.” (V 19a)

sa‘ādet: Devletle.

“Andan vedā‘ idüp Türkistān mülkinde āsitāne-i şerīflerine gelüp sa‘ādetle qarār eylediler.” (V 14a)

şavuk: Soğuk.

“Gice şavuk qar iderdi key қаtı.” (V 16b)

ser-firāz: Başı yukarda.

“Bir niçe gün anda tırdı ser-firāz.” (V 26b)

ser-te-ser: Baştan başa.

“Didi ma‘lūmdur işiñüz ser-te-ser.” (V 23b)

süriyü: Sürükleyerek.

“Süriyü Sultān hāzretine getürdiler.” (BT 7a)

şeb-hūn: Ansızın.

“Pes Gündüz Alp dağı ‘Osmān’ı tecessüs idüp bir köyde ġāfil yaturken şeb-hūn eyledi.”
(V 123a)

şimdilik: Şu anlık.

“Şimdilik bu maķāmda i‘tiķāf niyetin itmişizdür.” (V 42b)

şöyle: Şu şekilde, öyle.

“Ve dağı şöyle bilgil kim her kim namāzı kılmasa dīni yokdur.” (FT 71)

şūr: İyilikle.

“Geldi söyledi teküre şūr sevāb.” (V 24a)

taķdır: O durumda.

“Ĥalā sizden baña yoldaş olmaduğı taķdırce elbetde ben aña varmayınca olmazum.” (V 99a)

tamāmet: Tam olarak.

“Mu‘tekīd oldu tamāmet bī-ķuşūr.” (V 24b)

ta‘cīl: Alelacele.

“Pādişāh ta‘cīlile gelüp gördi kim Hoy Ata şanemleri yakmış.” (V 115a)

tāze: Kurumamış.

“Henüz tāze тұrur.” (V 96a)

tehī: Boş, boşuna, anlamsız.

“Zīrā bu resme olan kimesne tehī degöldür.” (V 3b)

tehī-dest: Eli boş.

“Fikr itdi kim erenler nażarına tehī-dest varmaķ revā degöldür.” (V 91b)

tek: Yalnız.

“Tek ve tenhā gitdi.” (V 104a)

temennâsız: Saygısızca.

“Çok haṭā kıldum temennâsız nidem.” (V 145a)

temiz: Düzgün, sağlam.

“Müşkilüñ âşân ola işüñ temiz.” (V 146a)

tenhâ: Yalnız, tek, ıssız.

“Tek ve tenhâ gitdi.” (V 104a)

tenhâca: Yalnızca.

“Bir gün tenhâca şucuğaz ılıdup eyitdüm.” (V 71a)

tesliye-i tarîk: 1. Nezaketle. 2. Yoluyla.

1.“Ol erenler Hâcim Sultânüñ bu vechile hurûşa geldügin göricek tesliye-i tarîk ile hâl nedür?” (V 133a)

2.“Söz açup Hünkâr varlığına tesliye-i tarîkle eyitdiler.” (V 33a)

tatlu: Tatlı, lezzetli.

“Eger bunlaruñ birisi yedi deñiz şuyına degürse yedi cümlesi şekerden daḥı tatlu olayıdı.” (BT 25b)

toḡru: Düz şekilde.

“... birle toḡru Sinabuñ üstinden Qaradeñiz kenârına geldi.” (V 75b)

toḡ: Karnı doymuş.

“Tañrı dostları bir gün toḡ ve iki gün aç gezerler.” (M 8b)

tuzsuz: Tuz açısından eksik.

“Ol qaryede ne deñlü ta‘âm bişürdilerse hem tuzsuz eylediler.” (V 96b)

vîrân: Yıkık dökük.

“Yaķın zamānda ol āġacı kesdüren kimesne fevt oldu ve ol ev yıķıldı vırān oldu.” (V 88b)

yayan: Yaya olarak.

“... elinde bir ilan dervīşler öñince yayan bu heybetle hemān ‘Alīler Beleni’nden çıķa geldi.” (V 72b)

yek-cihet: Aynı tarafta.

“Anuñla yek-cihet olalum didiler.” (V 113a)

yeksān: Beraber, bir.

“‘Aķıbet hāk ile yeksān eyledi.” (V 148a)

yirince: Yeri geldiğinde.

“Horāsān vilāyetin yirlü yirince şaltanat-ı ‘adl ile ma‘mūr eyledi.” (V 5a)

yumuşak: Sert olmayan.

“Yerlerini öyle yumuşak ederdi ki şoyunur üzerinde yuvarlanır, vücuduña baţan şeyi bulur, atardı.” (V 78b)

yügrük: Hızlı.

“Buyurdi kim atuñ yügrüg kılıcuñ keskün olsun.” (V 122a)

yügürü: Koşarak.

“‘İzzet idüp karşı tırdı yügürü.” (V 19b)

żāyī‘: Boş.

“... bu dānelerüñ her birinden bir evlādımız zıhūr ide żāyī‘ olmaya.” (V 53b)

zebün: Güçsüz, zayıf.

“Ceng idüben kāfiri kıla zebün.” (V 18a)

zinde: Canlı, diri.

“Kıyılmaz eylügüm nefesimüz zinde kıl didi.” (V 118b)

ziyānlu: Zararlı.

“İmdi yigregi oldur ki biz dağı seni ziyānlu itmeyevüz.” (V 74a)

zuhūr: Görünür.

“Kadıncık ol gördüğün bāğın zuhūra geldi.” (V 53b)

2.3.1.2. Zaman Zarfları

aḥṣām: Gündüz vaktinin sona erdiği andan başlayıp gece yarısına kadar süren zaman aralığı.

“Meger ki aḥṣām olmuşdı.” (V 66a)

añsuz: Birden.

“Añsuzda bir gün tevbe hıyārınun toḥmı eline girür.” (BT 6a)

bayaq: Demin, az önce.

“Bayaqdan berü ben seni bu yirde gözlerüm.” (V 64b)

dāim: Devam eden.

“... iki yüz yıl ağladı ve her dāim bunu okurıdı.” (M 9b)

dün: Gece.

“Eger anı dağı kılmazlarısı güneş gibi dün dulıb rāḥat içinde olsunlar.” (BT 14a)

fi'l-ḥāl: Hemen, o anda.

“Uğrıyı fi'l-ḥāl bildiler.” (BT 7a)

gece / gice: Gece. Akşam vaktinden sonraki vakit.

“Bir gece büt katına geldi.” (BT 22a)

“Gice düşümde görürven.” (BT 23b)

geç / giç: 1. Zamanı geçmiş. 2. Vaktinden çok sonra olan.

1. “Mā-i menden geç bulasın kurb-ı Hakk.” (V 145b)

2. “Meger kim ol vaqt giç zamān olmışdı.” (V 137a)

gündüz: Güneşin doğuşundan batışına kadar geçen süre.

“Putları gündüz ziyāret iderüm.” (V 24a)

hafta: Yedi günlük süre.

“Bu nev⁶ ile tamām bir hafta şöhet eylediler.” (V 73a)

hāliyā: Şimdi.

“Hāliyā sözden terk yokdur.” (M 14a)

hemīşe: Her zaman.

“Hemīşe rāhata ulaşa.” (FT 74)

henüz: Daha, henüz.

“Atası fevt olduğda henüz nā-resīde tıfl idi.” (V 122b)

ihyānen: Yılda, belli bir zaman aralığında olan, bazen.

“Meger kim Hünkār Varlığı ihyānen gelüp muşluk yanında eglenürdi.” (V 95a)

ikindi: Öğle vakti ile akşam vakti arasındaki zaman dilimi.

“Nice üç gün üç gicedür bugün ikindi vaqtinde gitdiñüz.” (V 62b)

imdi: Şimdi.

“İmdi girün.” (BT 13b)

irte: Yarın, ertesi gün.

“Dağı irtede öyleye degin saña mühlet virdüm.” (V 47a)

kāba kuşluk: Öğle vaktinden önceki zaman dilimi.

“Hālā kāba kuşluk oldı.” (V 86b)

maḥall: O anda.

“Ol maḥallde velāyet erenlerine çağırup biñ altun nezr eyledüm.” (V 65b)

muḳaddem / muḳaddemā: 1.Önce. 2. Daha önce, önce, önceden.

1.“Andan muḳaddem nā-mā‘ lūm idi.” (V 131b)

2.“Diledi kim muḳaddemā Ḥazret-i Ḥünkār’a gele.” (V 121b)

nefes: Hemen.

“Azm-i Türkistān kıldı ol nefes.” (V 17b)

öñdin: Önce.

“Cümle endāmlardan öñdin evvel bünyād yan sūñüklerin yaradur.” (M 21b)

öyle: Öğle. Öğle vakti.

“Dağı ırte öyleye degin saña mühlet virdüm.” (V 47a)

rüz: Gündüz.

“Ağlarıdı rüz u şeb anda müdām.” (V 16b)

şabāḥ: Gün doğumu ile öğle vakti arasındaki zaman dilimi.

“Şabāḥ oldu. Kalkup girü revāne oldılar.” (V 99b)

sāl u māh: Yıllarca.

“Ḥasretüm çekdüñ bilürüm sāl u māh.” (V 20a)

şubḥ: Sabah.

“Ol gice şubḥa degin bir ‘azīm meclis oldu.” (V 117b)

şimden girü: Bundan sonra, bundan böyle.

“Şimden girü tığ çekmek olmaz.” (V 113a)

şimden soñra: Şimdiden sonra.

“Buyurđı kim ol iş Şimden Őoñra olmaz.” (V 83a)

Şimdi: Şu anda.

“Şimdi Sa‘ id Őöyledüđi nefesüñ mañlaşında buyurđı kim...” (V 106b)

ťarfetü‘l ‘ayn: Göz açıp kapayınca kadar.

“ťarfetü‘l ‘ayn içinde yemiŐ virüp almaları bitdi.” (V 50b)

uñrā: Sonra.

“Uñrā Ādem uçmağdan dünyāya gelicek Şol kadar ağladı kim.” (BT 21a)

yarın / yarında: 1. Ertesi gün. 2. İleriki zaman.

1. “Yarın öyle vağtine değin saña mühlet olsun.” (V 117b)

1. “Pes ol gün gidüp yarındaşı gün yine emişmediler.” (V 44b)

2. “Yarın kıyāmet günü olduğdan işbu gördüğün deñizleri bir kezden.” (BT 9a)

yazın: Yaz mevsimi olduğu zaman.

“Yazın göçdiler.” (V 114a)

2.3.1.3. Miktar Zarfları

ağır: Tartı birimi açısından fazla miktara sahip olan.

“AlmıŐum zincirüñi ağır katı.” (V 20b)

artuğ: Fazla.

“Rağmetden artuğ ne ola?” (BT 8a)

az: Olması gereken miktardan eksik olan.

“Ün ırağ varur, perde az olur.” (M 13a)

bayağı: Epeyce, bir hayli.

“Ĥattā bayağı süçidür.” (M 3b)

bir: Tek, bir tane.

“Seksen yaşumdaven dükeli ‘ömrüm içinde bir kez hâtırım hōş oldu.” (BT 10a)

biraz: Çok olmayan.

“Biraz mücāvır olup erba‘ in çıkardı.” (V 29b)

çok: Fazla.

“Çok şu götürdi.” (BT 17b)

delim: Çok.

“Delim dürlü cevāhir birle muraşsa‘ kılmıştı.” (BT 22a)

eksik / eksük: Eksik. Olması gerekenden az.

“İmdi key şaķınmak gerek kim eger bu on iki dürlü nesnenün birisi eksik olsa imānı dürlü olmaz.” (M 6b)

“Zirā kim eksük olur.” (M 10b)

ġanī: Zengin, çok, bol.

“Her faķirü’l-hāl kimesne erenler nazarında ġanī ve ümmīd-vār olan kişi elbetde bir nasīb alup giderdi.” (V 82a)

ġāyet / ġāyetde: 1. Son derece, çokça. 2. Çok.

1.“Dest-i namāz idüp hiddetlenmege ġāyet maħall-i münāsib idi.” (V 88a)

2.“Mefhūmundan ġāyetde şafā-hātır oldılar.” (V 113b)

hayli: Epeyce, çok.

“... ‘Oşmān Big’ün yüzine bakup hayli nazar şaldı.” (V 124b)

hezārān: Binlerce.

“Hem yüz biñ ve hezārān yüz biñ firīstelerüm göyündürdüm.” (M 12b)

ıssı: Çok.

“Ve hem sermāye ıssı ziyān var.” (M 15b)

icmā: Kısaca.

“Velī icmā zikr idelüm hōş ola.” (V 127a)

naķş: Eksik.

“Ol kırkıdan naķş olana abdāluñ birin anuñ yirine qorlar.” (V 15a)

nice: Birçok, birçoğu, bir kısmı, bir bölümü, birazı.

“Ve bir nicesi yine tıñmadı.” (M 20b)

pek: Çok.

“Ve hem ālimlere atadan ve anadan pek hürmet idüñ.” (M 23a)

toķ: Çok.

“Yanında olan yigitler toķ toyum eyledi.” (V 123a)

toyum: Çok.

“Yanında olan yigitler toķ toyum eyledi.” (V 123a)

uzun: 1. Bir nesnenin çok uzamış olması. 2. Süresi çok olan.

1.“Gördiler ki gāyet uzun ve kıatı sivri olmuş.” (V 124a)

2.“Er-raḥīm dedüklerinden ötürü gün uzun oruç dutmış ve gāzılık kılmış.” (BT 14b)

yakın / yakın: 1. Uzak olmayan. 2. Yakın.

1.“... dirlerise her bir işde ben bular kendüden yakın olam.” (V 9a)

2.“... dahı uçmaķda yakīn gelicek yetmiş biñ hürü uçmaķ kapıcısıyila qarşu viribiyeyin.” (BT 26b)

yavlaķ: Çok.

“Açlık yavlaķ teķāzā eyledi.” (BT 16a)

yitesi: Yeterince.

“Yitesi kılmaşlık kılduk.” (BT 8a)

yüce: Yüksek.

“Haqq uğrum haqq için bu yirden yüce bu yirden şovuk bir yir dağı olayıdı.” (V 61b)

ziyād / ziyāde: Çok, fazla.

“Dağı vaqfin arturup ziyād ider.” (V 149a)

“Rikqat idüp ziyāde ağladı.” (FT 73)

2.3.1.4. Yer-Yön Zarfları

ard: Arka.

“Ardın aña döndürdi.” (BT 22b)

arqa: Bel, sırt.

“Arqası üzerine yıkılup ‘aqlı zā’ il oldı.” (V 67a)

aşağ: Alt.

“Aşağa bak.” (BT 24a)

daşra / taşra : Dışarı.

“Yinen loqmanuñ kepegin daşra bırağur.” (M 15b)

“Pes Monla ve ol dānişmendler şudan taşra bir yüce yire çıkup evrana muqābil şāf bağladılar.” (V 101a)

içeri / içerü / içre: İç kısım.

“Ve hem danuk taşra olur, içeri olmaz.” (M 10b)

“Qapudan içerü girdi.” (BT 11b)

“Bu hayret içre ser-gerdān olursın.” (V 116b)

ileri / ilerü: Ön tarafa doğru, önce.

“Ol kavmden bier şahş ileri vardı.” (V 138b)

“İy Tāhā vü Yāsīn ehli ben ilerü vardum.” (BT 23b)

öte: İleri veya beri taraf.

“Ol kitāblar hegbesiyle şuya gidüp kaçır şudan öte çıkdı.” (V 100b)

üst: Üst. Üzeri, üst kısmı.

“Meger kim ol kerpiç karduğı yirüñ üsti yanında bir ‘azīm yirli kaya var idi.” (V 52a)

yaña: (-e) doğru, taraf, yön.

“Ol Cūd deñizinden yaña yöneldi.” (BT 17b)

yukarı / yukaru: Yukarı. Üst taraf.

“Yukarı bak didi.” (M 19b)

“Mi‘rāc gicesi altı yüz biñ yıllık yol dünyā hisābınca ‘arşdan yukaru çıkdum.” (BT 9a)

2.3.1.5.Yineleme Zarfları

giri / girü : 1.Geri. Tekrar. 2. Geri. Sonra. 3. Geri. Kadar.

1.“Tā kim Hicāz’dan giri dönüp Horāsān’a yakın gelicek cümle Nişābūr halkı Şeyh Loḫmān Perende’ye hacc kutlulayı karşı çıktılar.” (V 9a)

1.“Girü kavşura.” (BT 10a)

2.“Andan girü ne dilleri senüñ sözüñe lāyık ola.” (BT 27b)

3.“Dün yarusından girü Şamed’e yalvardı.” (BT 23a)

maḥall: Yine.

“Ammā ol maḥallde bulmadı.” (V 96a)

mükerrer: Tekrar tekrar.

“Erenlerüñ mükerrer şafā-nażar himmetin almış kimse idi.” (V 130b)

tekrār: Yineleme.

“Hācī Bektāş medhîni tekrār ider.” (V 20b)

yine: Tekrar, yeniden.

“Yine başlayup elḥamdülillāhi ya‘ nī şükür Tañrı’ya.” (FT 72)

bir: Aynı, aynı derecede.

“Anı bir aradalığa kodı.” (BT 5a)

2.3.1.6.Soru Zarfları

kaçan: Ne zaman.

“Kaçan kim yaylak niyyetine göçdükleri vaktin Tātāruñ uluları ve bigleri kurbān getürüp Ḥazret-i Ḥünkār’a gelürlerdi.” (V 114a)

neden: Nasıl?

“Sultānum ya biz sizi neden bilelüm.” (V 79a)

nice: 1. Nasıl, ne kadar. 2. Ne kadar.

1.“Birisi baldan birisi südden birisi şudan birisi şarāben ṭahūrdan nice kim ḳubbeyi yörendi.” (BT 19a)

2. “Ol varacakları yirde her niceye satarlarsa biz alalum.” (V 70a)

niçün: Ne için? Soru ifade eden sözcük.

“İşbu tırnağıñuz niçün kesmezsiz didi.” (V 46a)

nite: 1. Niçin. 2. Nasıl.

1.“İmdi dost dostā cefā ḳılmaḳ nite revā ola.” (M 5b)

2.“Bu dünyālık irkenler dürlü dürlü azābdan nite ḳurtılalar.” (M 3a)

niye: Ne için. Soru anlamı katan ifade.

“Ki iy kişi niye hayrān olursın.” (V 116b)

2.3.2. Sıfatlar

2.3.2.1. Niteleme Sıfatları

‘**ālī**: Büyük, yüce.

“‘Ālī himmetler ile hiç nesneye kalmadılar.” (BT 3b)

‘**azīm**: Büyük, yüce.

“‘Azīm āteş yaqsunlar.” (V 111b)

acı: Tatlı olmayan.

Birkaç acı hıyār oldu.” (BT 5a)

ağır: Tartı birimi açısından fazla miktara sahip olan.

“Yatup ağır demür içre her nefes.” (V 20a)

aķ: Beyaz.

“Tā kıyāmete deġin er-Raġmān didüġi sâ‘at bir aķ kuş Rāsūl aġzından çıķdı.” (BT 17b)

alaca: Çok renkli.

“Mübārek arķasında alaca ‘Arabistān ‘abāsı varıdı.” (V 41a)

ayru: Başka.

“Oşmānum yūri imdi seni dīni ayru dīn düşmānlarınuñ üzerine havāle kılduķ.” (V 124b)

bāķī: Kalıcı.

“Bāķī dervişlük ezeli ve devlet ebedi.” (V 143a)

bāṭıl: Boş, dayanaksız, geçersiz.

“İmdi kāfir dīnimiş bāṭıl ķamu.” (V 23a)

bahādur: Yiġit.

“Ġāyet bahādur yigitlerdür.” (V 121a)

bed: Kötü.

“Üç bed şahs gördi.” (M 20a)

bedî‘i: Güzel.

“Ta‘ālā ki bedî‘i kemālin maḥlūḳat-ı umūrında idüğine ‘acāyibîn-i ḥaḳīḳatle ta‘kīl kıla.” (V 1b)

beyāz: Ak, renk adı.

“Kendü ḳapusında olan ḳulları beyāz kisvet giydiler.” (V 126a)

bir: Belirli.

“Bir lahzadan soñra aḳlı başına geldi.” (V 100b)

boş: İçinde herhangi bir eşya olmayan.

“Boş elleriyle ḥazrete varurlar.” (BT 6b)

boz: Toprak rengine yakın bir renk adı.

“... ‘azīz bir boz ata binmiş erenlerüñ āsitānesi öñine çıkageldi.” (V 60a)

cevān: Genç.

“Şahāvet şecā‘at issi bir cevān yigit oldu.” (V 5a)

cābir: Zorba.

“Leşker-i küffārdur cābir ḳamū.” (V 15b)

cömerd: Paylaşımçı.

“Eger ben uş bunuñ gibi cömerd pādişāhuñ mālın uğrularısam tıyarısa ...” (BT 7a)

derin: Yüksekliği fazla olan.

“Meger kim Sultān ‘Alāa’d-dīn bir derin zindān yapıdırup için beyāz kireç birle şıva itmişdi.” (V 47b)

dilāver: Yiğit.

“Gördi kim bir nev-cevān ve dilāver pehlivāndur.” (V 123b)

diri: Canlı.

“Üç dāne diri balık düşdi.” (V 68b)

doğru: Tam, kesin.

“... okurısa doğru i‘tikād birle Tevrīti İncīli Zebūri Furkānı okumışça şevāb virem.”
(BT 15b)

ekmel: Kāmil olan.

“Kāmil ekmel Hakkā maḥrem degül.” (V 145b)

esrār: Gizemli.

“Bundan ma‘adā çok ince esrār ḥaḳāyık izhār eyledi.” (V 107b)

faşih: Açık, net.

“Anuñ balıklarḫı fi‘l-cümle şudan taşra çıḳup faşih dille selām virdiler.” (V 29b)

fakīr: Maddī açıdan sıkıntı yaşayan kişi.

“Sultānum bir fakīr ḥāl kimseyüm.” (V 82a)

ğāib / ğā’ib : 1. Bilinmeyen, gizli. 2. Görünmeyen, gizli, kayıp.

1. “Virdi ğāib loḳmayı yidüm baña.” (V 9a)

2. “Ol gelen ğā’ib erenleri birle buluşup görüşdiler.” (V 62a)

ğālib: Üstün.

“Daḳı bir ğālib dostuñuz var.” (BT 20a)

ğarīb: Bilinmedik.

“Zihī ğarīb yemiş getürdüñ.” (BT 5b)

ğani: Zengin, çok, bol.

“Her faķırü’l-hāl kimesne erenler nazarında ğanī ve ümmīd-vār olan kişi elbetde bir nasīb alup giderdi.” (V 82a)

ġarbī: Batı.

“... bunca mürid ve muħibble cāmi‘ üñ ġarbī kapusından iġerü girüp bir cānibinde big ve bir kūşesinde Ĥünkār namāza turdılar.” (V 118a)

ġayrı / ġayri : Başka, diġer.

“Ġayrı dānişmendler anı bu hālde gördiler.” (V 100b)

“Bir ġayri yirde mekān tutmuşlardı.” (V 131a)

gerçek / ġirçek: Gerçek. Doğru, hakikat.

“Gerçek cānlara bu ġadar nuġķ yiter.” (M 18a)

“İy ġirçek er ben ĥod ne olacaġum bildüm.” (V 112a)

genc: Çocuk, yavru.

“Ol şol beşikdeki genc oġlandur.” (BT 12a)

geñez: Kolay.

“İkiligi ġoyup bir geñez yola gitdiler.” (M 8b)

gin: Geniş.

“Şol gin yirde ġuruñ.” (V 133b)

gizlü: Saklı.

“Evliyāya gizlü nesne ġalmaz.” (V 96b)

gökçe: Gök rengi.

“Gördi kim Şulıca Ĥaraöyük’üñ üzerinde bir gökçe gügercin oturur.” (V 32a)

güc: Zor, emek isteyen.

“Bu sözi anlamaķ delim güc işdür.” (M 12a)

gürbüz: Güçlü.

“Kuvvetlü gürbüz er idi.” (V 138a)

güzide: Seçkin.

“Raşad ‘ilmi gibi güzide ‘ilimden bir kitâb te‘lif itdüm.” (V 108a)

halvet: Yalnız.

“Hażret-i Hünkâr bir halvet yiri ihtiyâr idüp karar eyledi.” (V 43b)

haşmet: Gösterişli.

“Hiç bunun gibi haşmetlü salâbetlü kişı gördüğüm yokdur.” (V 60a)

hâzır: Herhangi bir durumun, olayın tamamlanmış olması.

“Anda hâzır olan kimesneler fi’l-cümle bu hâli gördiler.” (V 8b)

hôr: Yok edici.

“Seni hôr tamuya koyam.” (BT 29b)

hüb: Güzel.

“Bir hüb murğ-zâr çayır çemen sebze ve âb u revân şöyle ki vaşfa gelmez.” (V 127b)

ıssı: Sıcak.

“Ammâ bir gölgelicek dahı olsa ıssı günlerde şafâ olunurdu.” (V 88a)

ince: Kısık, az.

“Kulağuma bir ince ün geldi.” (BT 10a)

ihtiyâr: Yaşı ilerlemiş, yaşlı.

“Bu iki âsitânda dahı ihtiyâr dervişler hidmet iderlerdi.” (V 139a)

kâmil: Olgun.

“Germiyân vilâyetinüñ ulu kâmil ve mükemmel şeyhleri geçinürsüz.” (V 132a)

ķara: Siyah.

“G zlerin n n r  ħel k get rd ği vaķtın ķara saķal ağard ğı vaķtın Ħaķķ derg hına gel rl r.” (BT 4b)

ķarşı: Cephe, taraf.

“Bunlar bu şasavvurda iken n g h bu c nibde Ħ cim Sult n Burh n Abd l birle Ba naz ırmağının ķarşı şarafına geķme.” (V 132a)

ķatı: 1. şiddetli. 2. Ters. 3. Yoğun, sert.

1.“Ve k firden ķatı d şm n  bl s alyehi’l-la‘ne.” (M 23b)

2.“Bir ķatı yıl  ıķup dery  ħarekete geldi.” (V 69b)

3.“... kim biregin n ķatı d şmeni olsa andan a na g c yetmese ol dağı varur.” (BT 20a)

kengerli: Yabancı.

“Amm  ol yatduķları kengerli yavşanlı yird r.” (V 67b)

ķıbķızıl / ķıpķızıl: Kıpķırmızı.

“Monla ol şuyı avucı na ķoyduđı ħinde ķıbķızıl ķan rengin bağladı.” (V 102a)

“Ħ zret-i Ħ nk r ol şuyı avucı na ķoydı bu def‘a ķıpķızıl ķan ve g k g k irin gibi oldu.” (V 46b)

ķırmızı: Kırmızı. Renk adı.

“Bir s ‘at i inde ķırmızı alma bit p şalkım şalkım oldu.” (V 50b)

ķi i: K   k.

“... ata ana bir ķi i ķarındařıdır.” (V 2b)

ķoyı: Yoğun.

   nc  ķoyı şu.” (M 15b)

k fen: Dağlık.

“Kūfen yirde olsunlar.” (V 113b)

ķurı: 1. Canlılığını yitirmiş. 2. Sert.

1. “... eline bir yanmış ķurı kösegi virüp buyudı.” (V 80b)

2. “Ķurı yir oldı.” (V 132b)

ķutlu: Mübārek.

“Zihī ķutlu gün diyüp ol çiçekleri direrler.” (M 5a)

ķüçük: Büyük olmayan.

“Buğday getürürler ve ķüçük zevāle tutarlar.” (V 38a)

laťif: Hoş, iyi, mütenasip, lutfedici.

“Zihī laťif ķul kim Ćalap rahmeti birle yād ķılır.” (M 17b)

ma-ķāzır: Hazırda olan.

“Daķı ma-ķāzırı loķma getürüp yidiler.” (V 65b)

ma‘şūm: Günahsız.

“Eger kim bu def‘a bizūm nażarımıza gelmek murād iderlerse ma‘şūm gönliyle ve ol şūretle gelsünler.” (V 101b)

mazlūm: Masum, zararsız.

“Eger gügercin daķı mazlūm ŗon olaydı.” (V 32a)

mehīb: Gösterişli, azametli.

“... ve ‘Oşmān Bigüñ başında bir mehīb ulu tācdur.” (V 125a)

meşhūr: Tanınan, bilinen.

“... ķurbunda Bulduķ Ćayır dimekle meşhūr bir maķāma geldiler anda...” (V 133a)

muğlak: Kapalı olmayan.

“Zevk şevk hâşıl olup nice dürlü muḥakḳakāne muḡlaḳ nefesler söylemedi.” (V 107b)

muḥteşem: İhtişamlı.

“Karşudan kırk dāne muḥteşem ve müzeyyen big yigitler çıka geldiler.” (V 118a)

muḳarrab: Şerefli.

“... gerek Rasûl zarılığıla ağladuğın muḳarrab ferîşteler gördiler.” (BT 13a)

murdâr: Kirli, temiz olmayan.

“Ârifüñ içinde murdâr nesne eglenmez ve hem şuyun aşlı yaşıḡ gevhendendür ve gevhersaşlı Çalap Tañrı’nuñ kudretindendür.” (M 4a)

mu‘azzam: Büyük.

“Bir mu‘azzam şehrdür.” (V 65a)

mu‘temed: Güvenilir, itimat edilir.

“İmdi bunu bir niçe mu‘temed kimesnelerle şeyḡimüz seyyidimüz nesl-i Resûl Hâcî Bektâş Hünkâr’a gönderüñ.” (V 123b)

mübālağa: Çok, pek çok.

“Ol daḡı ziyāde mübālağa şeyi istedi.” (V 59b)

mübādā: Başka.

“İḡtimāl var kim erenler erba‘in çıkarıcaḳ mübādā bir cānibe sefer eyleyeler.” (V 43a)

müflis: Kötü.

“Bir müflis zelil kimesnedür.” (V 66b)

mühim: Önemli.

“Bir gün nevbet İdrîs’e geldi ve İdrîs’üñ daḡı bir mühim mesālih-i ḡaceti vākî olup eyitdi.” (V 48a)

mühmel: Başboş, değersiz.

“Sultānum bunuñ gibi şāhib-şecā‘ at yigidi bir mühmel bī-dīn kāfirūñ söziyle helāk itmek revā degüldür.” (V 123a)

mükemmel: Büyük, yüce.

“Germiyān vilāyetinüñ ulu kāmīl ve mükemmel şeyhleri geçinürsüz.” (V 132a)

münezzeh: 1. Arınmış, kusursuz. 2. Kimseye ihtiyacı olmayan.

1.“Ol münezzeḥ pādīşāḥ er-Raḥīm didügi vaḳtın bir gök kuş Rasul ağızından çıkdı.” (BT 18a)

2.“... muṭī‘ lerüñ ṭā‘ atından müstağni Tañrı ve iy ‘ābidlerüñ ‘ibādetinden münezzeḥ Tañrı bizüm bilümüzüñ ya bizüm ḳulluğımızuñ ne ḳadri var.” (BT 4a)

münkir: İnkār eden.

“Ol Kızağıl kışlasında olan koyun eri münkir koyunların güdereḳ erenlere yaḳīn gelüp ‘ādet üzerine kengel eyledi.” (V 63a)

müstağni: İhtiyacı olmayan.

“... muṭī‘ lerüñ ṭā‘ atından müstağni Tañrı ve iy ‘ābidlerüñ ‘ibādetinden münezzeḥ Tañrı bizüm bilümüzüñ ya bizüm ḳulluğımızuñ ne ḳadri var.” (BT 4a)

müşṭāk: Susamış, çok istekli, isteyen.

“Yā Aḥmed uçmaḳ bir müşṭāk ḳuldur.” (BT 18b)

mütelevvīn: Çeşit çeşit.

“Gördiler kim mütelevvīn ṭā‘ āmlar ne denlü varısa cümlesinüñ ṭuzı yok.” (V 98a)

müzeyyen: Güzel.

“Ḳarşudan kırḳ dāne muḥteşem ve müzeyyen big yigitler çıḳageldiler.” (V 118a)

nahs: Uğursuz.

“Adıñuz nedür, maḳāmuñuz ḳandedür ve ne nahs ḳavmsız?” (M 20a)

naḳş: Eksik.

“Ol kırkıdan naķş olana abdāluñ birin anuñ yirine ķorlar.” (V 15a)

nāķısatü’l-‘uķūl: Eksik akıllı.

“Yoķsa ol nāķısatü’l-‘uķūl ‘avratuñ kelāmından bize ne didi.” (V 55a)

nā-resīde: Ergenlik çağına ulaşmamış.

“Atası fevt olduķda henüz nā-resīde tıfl idi.” (V 122b)

nefis: Çok güzel, muhteşem.

“Beyāz buğday unundan ā‘lā yağlı za‘ferānlu bādāmlu nefis çörekler bişürdüp şulıca ķarayük’e toğru revāne oldu.” (V 93a)

nem-gīn: Hüzünlü.

“Kevsere batmış velī nem-gīn şuyı.” (V 144a)

nev-cevān: Genç.

“Nāgāh řarāy revzenesinden gördi kim bir hūb nev-cevān yigit ol buñara gelüp atından indi.” (V 3b)

nihāyetsüz: Sonsuz.

“Kim ol nihāyetsüz rahmet deñizlerin mü’minlere maķşūř kıla.” (BT 9a)

nūrānī: Nurlu, parlak.

“Ĥazret-i ‘Alī’nüñ bir niřānı budur kim mübārek elinüñ ayasında maķbūb yeřil nūrānī ben varıdı.” (V 9b)

orta: Normal.

“şol simāda orta boylu kimesnedür.” (V 85a)

öte: İleri veya beri taraf.

“Sarı İsmā‘il daķı ‘Alīler Beleni’nüñ öte yanında ol deredeki řuya geldükde gördi kim otuz dāniřmendle Monla Sa‘dū‘d-dīn çıķa geldi.” (V 101b)

özge: Başka.

“Yir yüzinde akıl terāzüsinden özge nesne yokdur.” (M 22b)

pāk: Temiz, arı.

“Pāk kefen sarup Hakkına kodılar.” (V 148b)

rağbet: İyi.

“Göz yaşıyla şuvarurısa utanmadın ol yaramas tevbesin iken rağbetlü maṭā‘ şanup ol bî-
çün hāzretine eledür.” (BT 6a)

sā’ir: Diğer.

“... cümle melikden a‘zam ve merāṭıbları sā’ir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

şāf / şāfi: Temiz, arı.

“Kālbüñi şāf‘ imāret eylegil.” (V 145b)

“Evvel şāfi şu.” (M 15b)

sağ: Yön adı. Sağ taraf.

“Şağ yanuña geçürgil.” (BT 12a)

sahh: Gerçek.

“Şerh idem bir sahh velāyet añlağıl.” (V 146b)

şalābet: Dayanıklı, güçlü, sağlam.

“Hiç bunuñ gibi haşmetlü şalābetlü kişi gördüğüm yokdur.” (V 123a)

şarı: Renk adı.

“Deşilüp şarı şarı şular aķar.” (V 51b)

şaruşın: Beyaz tenli.

“Ammā bir şaruşın hūb şüretlü kimesne oturur ilerü gelüp eline ve ayağına düşdiler.” (V 129a)

sefih: Akılsız.

“Sefih kimesnedür.” (V 108a)

ser-mest: Akı başından gitmiş.

“Rüm’da ser-mest büdelâlar ve girçekler çokdur.” (V 28b)

siyâh: Siyah. Renk adı, kara.

“Ol mescîdüñ öñine bir ulu siyâh taş var idi.” (V 103b)

şol: Sol taraf. Yön adı.

“Pes yüregüñ şol kulağında yeddi kal’a vardur.” (M 6a)

şom: Sert, yoğun.

“Bu deme degin yirüñ ka’ rında kaynayup şom taş olmışdur.” (V 53a)

şoñ: Bitim, bitme, nihayet.

“Şoñ peşimānlık assı kılmaz.” (V 36b)

şovuk: Soğuk. Isı düşüklüğü.

“Hakḳ’a giden hakḳ uğrum hakḳ içün bu yirden yüce ve bu yirden şovuk bir yir daḥı olayıdı.” (V 61b)

şulu: Su bulunan yer.

“Meger kim ol vaḳt Ḳarayük’üñ öte cānibi otlu şulu çayırly ve çamurlu yirler idi.” (V 44a)

şuşuz: Su bulunmayan.

“Bağ u bağçe şuşuz yirde olmaz didiler.” (V 129b)

şark / şarkî: Doğu.

“Rivāyet bu vechiledür kim ulu cāmi’üñ şark ḳapusından bunca ḥadem ü ḥaşemle Ḳayseriyye Bigi girdi.” (V 118a)

“Şulıca Qarayük’ün şarkî cānibine seyrāne çıkdı.” (V 52b)

şarkî: Batı.

“... Şulıca Qarayük’ün şarkî tarafına seyrāne çıkmışdı.” (V 52a)

şimāl / şimālî: Kuzey.

“... Şulıca Qarayük’ün şimālî tarafında Ilıcağ nām bir qaryeye vardılar.” (V 51b)

“Meger kim Sivri Hışar’uñ şimālî tarafında Sarı köy dimekle ma’rūf yirde Yūnus nām bir kimesne var idi.” (V 82a)

şölen: Büyük.

“Andan bir şölen qazanı getürdiler.” (V 110b)

ta’cıl: Acil.

“Böyle ta’cıl işüñ nedür ki yemiş yimeyüp gitmege iversin didi.” (V 81a)

taşra: Dışarı.

“Pes Monla ve ol dānişmendler şudan taşra bir yüce yire çıqup evrana muqābil şāf bağladılar.” (V 101a)

tāze: Bayatlamamış olan, solmamış olan. (meyve, sebze vb)

“Ayağ üzerine qalkıcağ mübārek eteklerinden bir dāne tāze nefis Hindūstān qozı düşdi.” (V 37a)

tehî: Boş, boşuna, anlamsız.

“Çün ol kişi bu kelāmı işidüp bildi kim rāhib tehî kimesne degüldür.” (V 63a)

tek: Yalnız.

“Tek ve tenhā kimse yok.” (V 29a)

tenhā: Yalnız, tek, ıssız.

“Tek ve tenhā kimse yok.” (V 29a)

toğrı / toğrı: 1. Düzgün. 2. Gerçek.

“Ya‘ nî bizi toğrı yola kulağuzla.” (FT 72)

“Toğrı söz budur ki şaňa söyledüm.” (V 22a)

toğ: Çok.

“Yanında olan yigitler toğ toym eyledi.” (V 123a)

tuşlu: Tuz barındıran.

“... ve kelecisi tuşlu ve laţif sözlü ve güler yüzlü ...” (M 1b)

ulu: Yüce, büyük.

“Bir ulu külüng eyledi.” (BT 16a)

‘uryān: Çıplak.

“Geldi bir ‘uryān abdāl h‘ār u zār.” (V 18b)

vāfir: Çok bol.

“Ol kadar dāne pişür vāfir ta‘ām.” (V 142b)

ve‘l-‘uqūl: Akıl ve idrak sahibi.

“... şāhib-idrāk ve‘l-‘uqūl Ḥazret-i Ḥünkār Ḥacı Bektāş-ı Velī ...” (V 2b)

yabānī: Hırçın.

“Şol yabānī eşek didiler.” (V 132b)

yağlı / yağlu: Yağ bakımından zengin.

“Beyāz buğday unundan ā‘lā yağlı za‘ferānlu bādāmlu nefīs çörekler bişürdüp Şulıca Karayük’e toğru revāne oldı.” (V 93a)

“... olınan gibi vālidesine yağlu za‘ferānlu bādāmlu çörekler bişürüp getürürdi.” (V 93b)

yağşı: Güzel.

“Didi şimdi itdiñüz yahşı fikir.” (V 22b)

yalın: Çıplak.

“Baş açuk yalın ayak yürür.” (V 101b)

yan: Taraf, yön.

“Cümle endāmlardan öñdin evvel bünyād yan süñüklerin yaradur.” (M 21b)

yaşıl / yeşil: Yeşil. Renk adı.

“Hem şuyun aşlı yaşıl gevherdendür.” (M 4a)

“Eliñe iki yeşil yaprak alup içeri geldi.” (V 106b)

yavuz: Kötü.

“Uhrā kāfirler Mūsā hakkında eyitdiler kim yavuz iglidür ola.” (BT 10b)

yegāne: Tek, biricik.

“Şa‘y ile tamām nasīb şunulmuş yegāne server idi.” (V 138a)

yirli: Yer. Yer sahibi.

“Meger kim ol kerpiç qarduğı yirüñ üsti yanında bir ‘azīm yirli kıya var idi.” (V 52a)

yüce: Yüksek.

“Taşra etrafına bir yüce havlı çekilmiş.” (V 70a)

yügrek / yügrük: 1. Hızlı koşan. 2. Hızlı.

1. “Yügrek atlara binüp kaçsam eger.” (V 19b)

2. “Buyurdi kim atüñ yügrüg kılıcuñ keskün olsun.” (V 122a)

yüksek: Yüksek. Alt ve üst ölçüleri arasındaki mesafenin fazla olması.

“Çün ki yüksek kubbeden bennā uçar.” (V 147b)

za‘if: Zayıf, güçsüz.

“Şeytāni’r-racīm el-ḥikāyet bir za‘īf kocacığıñ sultān.” (BT 20a)

zālīm: Zulüm eden.

“Fi’l-cümle ittifāk itdiler ki biz bunuñ gibi zālīm pādişāhuñ ḥūkm itdügi yirde olmazuzu.” (V 84b)

zelīl: Düşkün.

“Bir müflis zelīl kimesnedür.” (V 66b)

zülāl: Güzel, hoş.

“Bir laṭīf zülāl gibi şu çıkdı.” (V 88a)

2.3.2.2. Sayı Sıfatları

2.3.2.2.1. Asıl Sayı Adları

altı: Altı. Sayı ismi.

“Mi‘rāc gicesi altı yüz biñ yıllık yol dünyā ḥisābınca ‘arşdan yuḡaru çıkdum.” (BT 9a)

altmış: Altmış. Altı onluḡa tekabül eden sayı ismi.

“Allāh tebāreke ve teālā Ādem’i altmış dürlü topraḡdan yaratdı.” (M 18b)

beş / biş: Beş Sayı adı.

“Beş vaḡt namāzı kılmaya.” (FT 71)

“Namāz biş vaḡtdür.” (FT 76)

biñ bir: Bin bir. Sayı adı.

“Rūm’da biñ bir yirde yaḡanlar çerāḡ.” (V 143b)

biñ: Bin. Sayı adı.

“Degme bir deñizüñ ululıḡın yetmiş biñ bu dünyāca gördi.” (BT 17a)

çehār: Dört.

“Çehār ‘anaşırdan olan terkibi ḡor.” (V 143a)

çihl: Kırk.

“Dağı çihl rüz bî-ekl ve bî-şurb i‘ tiķāfa oturdılar.” (V 30b)

doksan: Doksan. Sayı adı.

“Doksan karın zürriyeti doğdı.” (M 21a)

dört: Dört. Sayı adı.

“Ol kimesne yārānlarından bu kelīmātı işidicek fi’l-ḥāl koyunından dört yüz dörder boynuzlı қоç kırbān üründüleyüp öñine kıatdı.” (V 116b)

elli: Elli. Sayı adı.

“Her kim bu elli ḥarfı okısa Ḥaķ Te‘ ālā anı kıyāmet islerinden şaklaya.” (FT 77)

hezār: Bin.

“Naķldür kim Sultānū’l-‘ārifin kıutbu’l-aķtāb-ı fi’l-‘ālemīn ser-çeşme-i nevedo noh hezār pīrān-ı Türkistān Ḥāce Aḥmed-i Yesevī Muḥammed Ḥanefī Ḥāzretleri’nün neslindendür.” (V 11b)

iki: İki. Sayı adı.

“İçerü girüp nażar salduķda gördiler kim bir evrān ṭabbāğ-ḥānenün içine toptolu olmış iki gözleri külhān gibi yanar.” (V 87a)

kırk: Kırk. Sayı adı.

“Kırk gün sağ elleriyle debredirler.” (M 21b)

on: On. Sayı adı.

“Saña on at on deve on biñ aķçe ben vireyüm.” (V 116a)

otuz: Otuz. Sayı adı.

“On sekiz kıatuñ otuz ḥarf olur.” (FT 77)

sekiz: Sekiz. Sayı adı.

“Hem şeytānuñ şeytānluğı ħod bu sekiz dürlü nesne ile ma‘lūm olur.” (M 4a)

seksen: Seksen. Sayı adı.

“Seksen yaşumdaven dükeli ‘ömrüm içinde bir kez ħātırūm ħōş oldu.” (BT 10a)

toğsan: Doksan. Sayı adı.

“Toğsan toğuz biñ ħalīfesi varıdı.” (V 12a)

üç: Üç. Sayı adı.

“Dağı ol mescidüñ öñinde üç dāne büyük taş dikilmişdür.” (V 42b)

yeddi / yedi / yidi: Yedi. Sayı adı.

“Bu yeddi fiil kim söyledüñ dizdārlardur.” (M 6a)

“... rivāyet eydürler ki ħayser-i Rūm Mu‘āviye’ye mektūb gönderdi kim Ķur‘ān’da ħanķı şūredür kim anda yedi ħarf yokdur.” (FT 73)

“Ĥālā Sarı Şaltuğ Sultān’uñ yidi yirde āsitānesi vardur.” (V 79a)

yetmiş / yitmiş : Yetmiş. Sayı adı.

“... kim degme bir ħūn içinde yetmiş biñ dürlü yemiş ola.” (BT 25b)

“Yitmiş ħat şāf turdı Rūm Erenleri.” (V 144a)

yigirmi: Yirmi. Sayı adı.

“Muħaşşılı bunuñ üzerine yigirmi dört yıl geçdi.” (V 6a)

yüz: Yüz sayısı. Sayı adı.

“Biñ koyunla yüz şıgır ħurbān ħıl.” (V 78b)

2.3.2.2.2. Sıra Sayısı Belirten Adlar

bir: 1. İlk. 2. Sıra sayı anlamı katar.

1. “Bir ürdüğine nefħa-i şa‘īķa.” (BT 12a)

2. “Bir dururiken ikinc otururken üçüncü yaturiken ‘ibādet ħılurlar.” (BT 19b)

doğuzuncı: Dokuzuncu.

“Doğuzuncı mağāmı münācātdur.” (M 10b)

ibtidā: İlk.

“Ammā muḥaḫḫaḫ sābit olmışdur kim İbrāhim Hācī’nuñ ibtidā meşrebi Hāzret-i Hūnkār’dandur.” (V 35b)

ikinci: İkinci.

“İkinci yıl, adı şabādur.” (M 15b)

ilk: Önce, birinci sırada.

“Ol şurdan belinlemeye ilk çalışına nefḥa vü feza’ dirler.” (BT 12b)

toğuzuncı: Dokuzuncu.

“Toğuzuncı Nūrdur.” (FT 75)

üçüncü / üçüncü : Üçüncü.

“Üçüncü kat gök arası ūd қоһısından dolar.” (M 5a)

“Üçüncü ḥaşākīsi ḫanā’ atdur.” (M 7b)

yedinci / yidinci: Yedinci.

“Yedinci cünūnlük, ğarḫ eyler.” (M 15a)

“Yidinci Şūretü’l Kenzdür.” (FT 75)

2.3.2.2.3. Üleştirme Sayısı Belirten Adlar

birer: Tek tek.

“Ḥod birer cāmiddür.” (V 49b)

yidişer: Yedişer.

“Hūnkār Ululuğı anlaruñ her birine yidişer alma virdi.” (V 92a)

2.3.2.3. Belgisiz Sıfatlar

ba‘zı: Bir kısım.

“Ammā ba‘zı güci yiten ğanīceleri anuñ üzerine bir miqdār altun uşquf eylediler.” (V 125b)

bir: Tüm, bütün.

“Ol deñize varınca ol dağı bir dünyāca oldu.” (BT 17b)

bütün: Tüm, tamam.

“Bütün köyüñ şıgırları bunda yorır.” (V 48b)

her: Tüm, bütün.

“Aña cemālümüzi gösterelüm her dem baqduğınca ol bizi görsün.” (BT 15b)

külli / küllü : 1. Bütün, tüm. 2. Her.

1.“... külli ‘ömürlerin her nede medyānda geçürdiler.” (BT 6b)

2.“Küllü nefsin zāiḳatü’l-mevtdür.” (V 148b)

2.3.2.4. İşaret Sıfatları

bu: İşaret belirten sözcük.

“Onlar da bu duruma çok sevindiler.” (V 78b)

o / ol: O. İşaret edilen nesne veya kişi.

“Ārifler, o taht üstünde oturup Cenāb-ı Hāḳḳ’a du‘a ederler.” (M 16a)

“Zihī ḳutlu gün diyüp ol çiçekleri direrler.” (M 5a)

şol: Şu.

“Şol gin yirde ṭuruñ.” (V 133b)

şolok / şoluḳ: O.

“Revā dutmağıl kim senüñ mübârek koñşılığında alacugum oda yana şolok sā‘at pādīşāh kullarına buyurdısır ki illā odı söyündürdiler.” (BT 20b)

“Şoluk sā‘at Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām geldi.” (BT 11b-12a)

2.3.2.5. Soru Sıfatları

kaç: Ne kadar.

“Kaç yüz isterse virürdi.” (V 86b)

ne: Hangi, kim. Soru anlamı katan ifade.

“Bir kimesne şeker yimedük olsa adın işitmekle ne haberi vardır.” (M 13b)

kañğı / kañkı: Hangi.

“Rasül’e kim kılı Hakk Ta‘ālā hazretine kañkı ad kañğı ‘amel yakīn kılur.” (BT 27a)

“Rasül’e kim kılı Hakk Ta‘ālā hazretine kañkı ad kañğı ‘amel yakīn kılur.” (BT 27a)

nice: Nasıl, ne kadar.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn Aqdeñiz kenārına dağı biraz leşker gönderüp bir nice begler perākende kıldı.” (V 120b)

2.3.3. Zamirler

2.3.3.1. Kişi Zamirleri

a / o / ol: O. İşaret edilen kişi.

“Anı tamuya göyindürmeyem.” (BT 11b)

“O gönlünden Bağdād pādīşāhına kīn idüp eyitdi.” (V 108a)

“Çārem oldurur kim sultāna çağıram.” (BT 20b)

baña / maña: Bana. Teklik birinci şahıs adı.

“Baña ümmetüm ‘aşilerin gerek.” (BT 13a)

“Yāḥod maña bir zarar ide.” (V 115b)

ben / men: Ben. Teklik birinci şahıs adı.

“Ḥalā sizden baña yoldaş olmaduğı taḳdīrce elbetde ben aña varmayınca olmazum.” (V 99a)

“Menüm bunda ‘asker çeküp gelmekden murādum ol idi kim Burūsa’yı fetḥ ide idüm.” (V 121a)

biz: Çokluk birinci kişi adı.

“Yorı imdi iki bir dime toğru yola varmağda biz řaña şulavuzüz didi.” (V 75b)

saña: İkinci tekil kişi yönelme durumu.

“Yā Yūsuf Tañrı saña selām kıılır.” (BT 12a)

sen: Sen. Teklik ikinci şahıs.

“Hemān-dem Ḥazret-i Ḥünkār’uñ ol tīz-endāz nefeslerinden öyle geldi kim ırte olıcağ seni şutalar.” (V 46b)

siz: Siz. Çokluk ikinci şahıs zamiri.

“Ḥazret-i İmām ḥırķasın size gönderdi.” (V 7a)

2.3.3.2. Soru Zamirleri

ķancaru / ķanķaru: Nereye.

“Bilmezler kim ķandan geldiler ķancaru giderler.” (M 3a)

“Ķanķaru gidersiz didi.” (V 3b)

ķanda / ķande: Nerede.

“İlāhī bu ķubbenüñ kilidi dili ķandadur didi.” (BT 19a)

“Muḥařşalı her ķande baķdıysa Ḥünkār’ı gördi.” (V 103a)

ķandan / ķanden: Nereden.

“Bu ķadar velāyet buña ķandan ola didiler.” (V 9b)

“Yemişi kanden indireyüm.” (V 50a)

kanķı / kanı: 1. Hangi. 2. Hani, nerede.

1. “Benümle kanķıñuz bile gelür.” (V 99a)

2. “Kanı firiştelerine inandugñ?” (M 8b)

kim: Kim. Soru zamiri.

“Her kim gelüp kendüden saħtiyān ister olsa anuñla barışurdı.” (BT 19b)

ne: 1. Hangi, kim. Soru anlamı katan ifade. 2. Nerede.

1. “Ne varısa dükelin dirdüm.” (BT 15b)

2. “... külli ‘ömürlerin her nede medyānda geçürdiler.” (BT 6b)

2.3.3.3. Belirsizlik Zamirleri

biregi / biregü: Bir kişi, bir kimse.

“Dünyāda ‘ādetdür kim bireginüñ katı düşmeni olsa andan aña güç yetmese ol daħı varur.” (BT 20a)

“Zirā kim biregü Rāħmān ile şeytān seçildügin bilmeyince kendüyi dahi bilmez.” (M 7a)

biri: Kişi veya nesnenin diğeri teki, herhangi.

“İmdi key şaķınmaķ gerek kim eger bu on iki dürlü nesnenüñ birisi eksik olsa imānı dürüst olmaz.” (M 6b)

heme: Hepsi.

“Fi’l-cümle altun ve aķçe heme taş olmış çıkarup yabana bıraķdılar.” (V 53a)

herkes: Her kişi, tümü.

“Herkes kendü murādı olduğınca iftār idüp bir nicesin daħı götürürdi.” (V 81a)

kimi: Bazısı, kimisi.

“Kimisi dağı geliserdür şeksiz ve şübhesiz.” (V 126a)

kimesne / kimse / kimsene: Kimse, kişi, herhangi bir kişi.

“Ol kimesne yārānlarından bu kelīmātı işidicek fī’l-ḥāl koyunından dört yüz dörder boynuzlu қоқ қurbān үрүндүлейүп өңіне қатdı.” (V 116b)

“Erenlerüñ mükerrer şafā-naẓar himmetin almış kimse idi.” (V 130b)

“Kimsene seni nicesi ağırlaya.” (BT 24a)

2.3.3.4. İşaret Zamirleri

bu: Bu. İşaret belirten sözcük.

“... iki yüz yıl ağladı ve her dāim bunu okurıdı.” (M 9b)

bular / bunlar: Bunlar. İşaret belirten sözcüğün çoğul hāli.

“... kim bular ‘ömürlerin zarāfetin olmayası ve yañlıs işlerde geçürdiler.” (BT 4b)

“Sen bunlardan şefā‘ at kılursañ ben ‘ināyet kılam.” (BT 2b)

bura: Bu yer.

“... kim burada cismi senüñle oturup şöḥbet iderken kisve-i ervāḥı melekiyye girür.” (V 14b)

o: İşaret edilen bir nesne.

“Ondan ma‘adā bir yiri dağı ābād itmek murād eyledi.” (V 129b)

ora: Herhangi bir yeri işaret eden ifade.

“Bir şahş orada evvel şem‘ a duymaz.” (V 14b)

şu: İşaret bildiren sözcük.

“Al şunı şuña virüñ dirdi.” (V 114b)

2.3.3.5. Dönüşlülük Zamirleri

kendi: Kendi, öz.

“Çeşitli kerāmetler gösterip oranın halkını kendine bağladı.” (V 78b)

kendöz / kendüz: Kendi özü.

“Ol mağara içre kendözi turur.” (V 21a)

“Mūsā ol taşu üç gün kendüzinde götürdi.” (BT 11b9)

öz: Kendi, benlik.

“Çün kim Zeyneb Hātūn Sultān İbrāhim’ün bu resme giryān olduğın göricek özi göyinüp eyitdi.” (V 5b)

2.3.4. Edatlar

beri / berü: Beri. Belli bir uzaklıktan bu yana.

“Tā kim Kırşehir’nden beri Erḳadarca nām bir şulu dereye irişüp atından aşğa indi.” (V 47a)

“Men yidi yıldan berü senün ervāhuñı velāyet ḳabzasında şaklayup tırurum.” (V 125a)

bile: Birlikte, beraber, yanında.

“Rasul muvāfaḳat ḳılub bile...” (BT 13a)

birle: İle.

“Delim dürlü cevāhir birle muraşsa^ç ḳılmışıdı.” (BT 22a)

dahı: Ayrıca, dahi, da, de.

“Köy dahı ıssuz idi.” (V 96a)

degül: Değil. Olumsuzluk edatı.

“Bir nev^ç ile şöhret bulmuşdu kim vaşfa ḳābil degül.” (V 106b)

degün: Değin. Kadar, dek.

“Ammā Ḳadıncıḳ’uñ ol zamāna degün hiç evlādı gelmemişdi.” (V 40b)

dek: Kadar.

“Tā kıyāmete dek yine her giz dükenmeye.” (V 98b)

deñlü: Kadar.

“Seni bu deñlü imtihān idüp mu‘ tekīd oldılar.” (V 112b)

deyü / diyü: Diye. Neden veya tanımlama bildiren sözcük.

“Anlaruñ irşādına tābī‘ ol ve anlardan me‘ zūn ol deyü işāre olındı.” (V 11b)

“Aña gayyā diyü ad virdi.” (FT 70)

evvel: Önce, ilk.

“Evvel sinden baş götüricek.” (BT 14b)

ğayrı: Başka, diğer.

“Kendüden ğayrı deyyār bir kimesne yok.” (V 63a)

göre: Uygun.

“Cümle ḫalīfeler ve dervīşler meclis olup herkes menzil ve merātibine göre ḫarār itmişlerdi.” (V 106b)

hemçü: Gibi.

“Yohsa ḫalduñ mā-i menle hemçü ḫalk.” (V 145b)

için / içün: Neden veya amaç belirten edat.

“Çün kim bu ḫuşūş için İdrīs’e söyledi.” (V 47b)

“Mü‘ minler cānın sormak içün nidā geldi.” (FT 74)

ise: İse.

“Pes Ḳadıncık sür‘ atle evine gelüp ḫāzır bulınandan her ne ise bir şofraya koydı.” (V 42b)

işbu: İşte.

“Birkaç katre murdār şu haqqında işbu dükeli fazlıları ihsānları müsāmaḥa kılvurven.”
(BT 15b)

ķadar: Kadar, ölçüsünde.

“Allāh dedükleri vaqtın andan ötürü ne ķadar ‘ömür geçürdilerse dükelin tã‘atıla geçürmiş gibi dutam.” (BT 27a)

ķarşu: Cephe, taraf.

“... daḥı bunlara ķarşu ferishteler ile bütler ve ḥulleler ve tāclar ve şerbetler viribiyeyin.”
(BT 26a)

öñdin: Önce.

“Cümle endāmlardan öñdin evvel bünyād yan süñüklerin yaradur.” (M 21b)

ötüri / ötürü: Dolayı.

“Bu ḥālden ötüri Mūsā-yı Sānī Ḥazreti’nüñ mübārek ḥāṭırı ġāyet perīşān olmışdı.” (V 3a)

“Er-Raḥmān dedüklerinden ötürü dünüñ bir nicesin tã‘at kılanlar müzdin verem.” (BT 14b)

özge: Başka.

“Yir yüzinde aql terāzüsinden özge nesne yoķdur.” (M 22b)

şoñra: Sonra. Aşama ve sıra bildiren sözcük. Arkasından gelen durumu belirtmek için kullanılan ifade.

“Andan şoñra yetmiş yaş dünyāda yaşadı.” (BT 23a)

tã: –e kadar, dek, kadar.

“Tã kim bu şiddetden ḥalāş bulavuz.” (V 101a)

uşda / uşta: İşte.

“Uşda ol çan daḥı budur diyüp çıkardı.” (V 90b)

“Uşta ‘ Aliler Beleni’ne yakīn geldi didiler.” (V 72b)

üzre / üzere: 1. Üzere. 2. Üzere, üstüne.

1. “İnkılāb üzre koma bu çākeri.” (V 144b)

2. “‘ Ālem fesāda varup tūfān olıcak anlar yağrını üzere yatalar didi.” (V 58b)

yaña: (-e) doğru, taraf, yön.

“Ol Cūd deñizinden yaña yöneldi.” (BT 17b)

yoḥsa: Bir durumun aksi ihtimalinden bahsedilirken söylenen söz.

“Cān ölü midür yoḥsa diri midür?” (M 12a)

2.3.5. Bağlaçlar

birle: İle.

“Miḥrāb içinde rahle birle muşhaf tırur.” (V 80a)

çü / çün / çünkü: Çünkü.

“Bir olur mı nev-cevānıla çü pīr.” (V 17a)

“Bir zamān ḥükm itdi çün ol nīk baht.” (V 149a)

“Çünkü cānile akıl geldügi gün menşūr olur.” (M 22a)

da: Da. Bağlaç.

“Onlar da bu duruma çok sevindiler.” (V 78b)

daḥı / daḥı: Ayrıca, dahi, da, de.

“Ammā bir gölgelicek daḥı olsa ıssı günlerde şafā olınurdu.” (V 88a)

“Çün kim benüm üstüme bir daḥı ihtiyār eylerseñ ben seni niderin dir.” (BT 10b)

de: Bağlaç.

“Kaçan isteseñüz beni siz de, isteñ, bulasız.” (M 18a)

eger: Eğer. Şart bildiren sözcük.

“Eğer kim bu def‘a bizüm na‘azarımıza gelmek murād iderlerse ma‘şüm gönliyle ve ol şüretle gelsünler.” (V 101b)

egerçi: Eğerçi. Her ne kadar olsa da.

“Eđerçi kim ma‘şüm tesbîh tehlîl bûştânlarınıñ bizüm ‘izz ü ceberrûtumuz atında adri yok.” (BT 6a)

gāh: bazen... bazen... anlamında kullanılır.

“Burûsa’ya daı gelürdi gāh gāh.” (V 146b)

atta: Şöyle ki.

“Şöyle orlar, yatur, tā atta yigirmi güne degin.” (M 21b)

hele: Uyarı ifade eden sözcük.

“Hele sürüp bunda geldi.” (V 129a)

hem: Bir de, üstelik, ayrıca, özellikle anlamlarında kullanılan sözcük.

“Hem ayet zāhid idi kim dūnyā cem‘ itmekden fāriğ idi.” (V 12a)

ile: Araç, işteşlik, durum ve bağılılık bildiren sözcük.

“Daı bunlara arşu feriştereler ile bütler ve ulleler ve tāclar ve şerbetler viribiyeyin.” (BT 26a)

ki / kim: Ki bağlacı. Kim, ki.

“Yolda giderken ol melefeye na‘azar şalup gördi ki bir midār çirklenmiş fıkır idüp eyitdi.” (V 64a)

“attā şol mertebeye vardı kim hemān egninde bir pīrāhen aldı.” (V 57a)

līk / līkin: Ama, fakat, lakin.

“Līk āyet yüksek idi key benām.” (V 147a)

“Likin ārifler kelimenüñ yüzün söylerler ıdlu olmazlar.” (M 3b)

meger: Meğer. Oysa, halbuki, ancak.

“Meger kim bir ulularınıñ oğlu birle bir fakîr-ḥāl adamuñ oğlu mülā‘ abe iderken nāgāh bir taşla atup ulularınıñ oğluñı katl eyledi.” (V 119a)

meşelā: Örnek olarak.

“Meşelā bir yirden bir yire gider gibi bunlar anı temāşā kılpup ‘aceblediler.” (V 138b)

nitekim: Gerçekten, sonuç olarak gibi anlamlara gelen bağlaç.

“Nitekim Çalap cümle nesnenüñ varluğın Qur‘ ān içinde yād kıldı.” (M 2a)

şakın: Uyarı anlamında kullanılan sözcük.

“Şaltuğum şakın ḥavf çekme.” (V 75b)

u / ü: İki sözcüğü birbirine bağlayan “ve” anlamında olan bağlaç. Ünsüzlerden sonra biten sözcükten sonra gelen ve iki sözcüğü birbirine bağlayan bağlaç. “ve” anlamındadır.

“Veyāḥud oşr u zekāt virmese.” (M 11a)

“Şeyḫimüz seyyidümüz nesl-i Resül Hācı Bektāş Hünkār bunuñ ḥaqqında her ne remz ü rumüz iderse bize ma‘lūm iyleñ.” (V 124b)

ve / vü: Ve.

“Pes anuñ çün eyledüm ki ol deñlü velāyet ve kerāmetler zāhir olup ‘ālemlere söylene.” (V 107a)

“... vāki‘ olan ḥaseb ve neseblerin ve mevlūdlerin ve velāyet vü kerāmetlerin...” (V 2a)

ya‘ni: Yani. Demektir ki, açıkçası, demek oluyor ki vb anlamlarda kullanılan bağlaç.

“Ya‘ni İsrāfîl ilk şūr çalıcaḫ tamāmet yaradılmışlar yiryüzinde yüzün koyu düşeler.” (BT 12b)

yāḥod: Veyahut.

“Yāḥod mana bir zarar ide idi.” (V 48b)

yāhu / yāḥūd: Yāhut.

“Yāhu çāker oluben virgil ḥarāc.” (V 22b)

“Feryād kılurlar yāḥūd ol edepsüzlikleri nesine inanub kıldılar.” (BT 8a)

zīrā: Çünkü.

“Zīrā kim nasīb-i ilāhīdür.” (M 10a)

2.3.6. Ünlemler

‘**amū:** Hitap olarak “iy” sözcüğü ile kullanılmış bir ifade.

“Da‘ vāya ma‘ nā gerekdür iy ‘amū.” (V 21b)

ey / iy: Hitap etmek için kullanılan seslenme sözcüğü.

“Ey Açağ, bundan önce hizmetimde kuşūr bulmazdın, beni geregi gibi hoş tutardın.” (V 78b)

“İy kulum edepsüzlik kılursañ ‘afv kılduğ.” (BT 10b)

hāy: Eyvah.

“Hāy saña noldı.” (V 100b)

hey: Ünlem. Seslenme sözcüğü.

“Hey karındaş ne koyun kayusıdur kim ihāmla bunda geldügi vaqtın letā’if çok iderdüm.” (V 64b)

vay / vāy: Ayıplama veya kınama bildiren ünlem.

“Pes vay saña kim içüñde kin, ḥased, buhl, ṭama‘, öyke ve gıybet ve ḳahḳaha ve maşharaluğ ve bunca şeyṭān fi‘ li olduğıçün şuya yunup nite arınasın.” (M 4a)

“Fā’ide itmez kimseye hayf ola vāy.” (V 18b)

yâ: Ey.

“Yâ Muhammed üç kez İsrâfîl şûr üresidür.” (BT 12a)

2.3.7. Pekiştirilmiş Sözcükler

ķabķara / ķapķara: Simsiyah.

“Gördi kim ejdehâ ķabķara yanup kül olmuş.” (V 135b)

“Ķapķara yakdı.” (V 135b)

ķıbķızıl / ķıpķızıl: Kıp kırmızı.

“Monla ol şuyı avucıña koyduğı hinde ķıbķızıl ķan rengin bağıladı.” (V 102a)

“Ĥazret-i Ĥünkâr ol şuyı avucıña koydı bu def’ a ķıpķızıl ķan ve gök gök irin gibi oldu.” (V 46b)

2.3.8. Arapça-Farsça Terkipler

âb u revân: Su ve can.

“Gördi bir hûb murğ-zâr çayır çemen sebze ve âb u revân şöyle ki vaşfa gelmez.” (V 127b)

âb-ı hayât: Ölümsüzlük suyu olarak tabir edilen ve sonsuzluk veren su. “âb-ı hayât” ifadesi “ölümsüzlük suyu” anlamına gelir. Metindeki anlamı da bu şekildedir. Tasavvufi bir sözcüktür. Tasavvuf konulu edebi eserlerin birçoğunda yer alan bir ifadedir.

Kısaca “ebedî yaşam”dan kinaye olan âb-ı hayât, “hayât suyu” kaynağı/çeşmesi karanlıklar (zulumât) ülkesinde olduğu varsayılan ve içen insana ölümsüz bir hayât verdiği inanan efsanevi suyun adıdır.⁹⁰

Hızır ve İlyas gider, kaynağı bulup, sudan içerek ölümsüzlük kazanırlar.⁹¹

“Yire geçsün ger ola âb-ı hayât.” (V 142b)

âb-ı zülâl: Saf, temiz ve berrak su.

⁹⁰Emirçupani, Ahad, “Farsça Deyim ve Atasözlerinde Āb-ı Hayât ve Türk Edebiyatına Yansımaları”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2008, 15 (37), ss. 187-208.

⁹¹Birge, a.g.e, 1991, s. 248.

“Hemîn sâ‘at ol mektebhānenüñ orta yirinden bir āb-ı zülāl gibi şu çıkup kapuya toğrı revāne olup aqđı.” (V 8a)

aleyhi‘l-lā‘ne: Lānetlenmiş.

“... Fātiḥā şūresi indigü vaqt İblīs ‘aleyhi‘l-lāne yastuddı.” (FT 73)

aleyhi‘s-selām: Allah’ın selāmı onun üzerine olsun.

“Nūḥ aleyhi‘s-selām kāfirler elinden buñaldı.” (BT 21b)

allāhu ekber: Allah en yücedir.

“Her kişi kim namāza girse Allāhuekber ya ‘nī ilāhī ekber.” (FT 72)

āl-i evlād: Evlatlardan biri.

“Veyāḥud āl-i evlāduñ birine nā-ḥaḳ dise dükeli işledügi amelleri hebāen mensūrā olur.” (M 11a)

aşār-ı ḥikmet: Eserlerin sırları.

“... ol pādişāha olsun kim bir emr ile mükevvenātı zuhūra getürüp aşār-ı ḥikmetinüñ ğarā‘ibinde ve zevi‘l-uḳül ‘acze varduğın ...” (V 1b)

aşlu‘l-uşül: Asılların aslı.

“Ammā ‘azīz-i men Ḥaẓret-i aşlu‘l-uşül nūru‘llahu‘l-mecbül ve sülāletü‘r-Rasül ...” (V 2b)

āyāt ü beyyināt: Apaçık ayetler.

“Evvel āyāt ü beyyināt.” (M 14b)

‘ale‘l-yaḳīn: Yakından, gerçek olarak.

“... sâf olan muḥibblere bī-şek ve bī-şübhe ‘ale‘l-yaḳīn bu menzil ve bu kısmet müyesserdür.” (V 2a)

‘ale‘r-re’sī ve‘l-‘ayn: Baş üstüne.

“‘ale‘r-re’sī ve‘l-‘ayn didiler.” (V 92a)

‘ale’s-şabāh: Sabahleyin.

“Ale’s-şabāh turup aramağa başladılar.” (V 12b)

‘ale’t-tafşîl: Uzunca, etraflica, devam eden, uzayan.

“Anuñ tedbiriyle olan kazıyyeyi ‘ale’t-tafşîl mektûbunda zıkr itdi.” (V 113a)

‘ale’t-tertîb: Düzenli bir şekilde.

“Gördiler kim seccâdeleri ‘ale’t-tertîb Hünkâr varlığınıñ nazarına döşenmiş yine ol tertîb üzere kim meclis olıcağ öyle oturlardı.” (V 32b)

‘aleyhi’l-lâne: Lanet üzerine olsun.

“Ve dağı şöyle rivâyet iderler kim Hâzret-i Resûlullâh’a Hâk Te‘âlâ kıbalından Fâtihâ şüresi indügi vaqt İblîs ‘aleyhi’l-lâne yastuddı.” (FT 73)

‘aleyhi’s-selâm: Peygamberler zikredildiğinde söylenen ifade. Selam onun üzerine olsun anlamındadır.

“Di Rasûl ‘aleyhi’s-selâm ol deñizler katına vardı.” (BT 17a)

‘aleyk: Üzerinize anlamındadır. Metinlerde selam şeklinde kullanılmaktadır.

“... esselâmu ‘aleyk şoyumuz ulusı didi.” (V 74b)

‘aleyke’s-selâm: Allah’ın selâmı senin de üzerine olsun.

“Üç kerre ‘aleyke’s-selâm diyüp yine oturdı.” (V 31a)

‘alî kerremu’llâhu vechehu: İmam Ali Hazreti.

“Rasûl Hâzreti anı erkânıla İmâm ‘Alî kerremu’llâhu vechehu hâzretine virmişdi.” (V 14a)

‘aşl-ı nesl: Bizim neslimiz.

“Dağı bizüm ‘aşl-ı neslimüzden bunuñ gibi remz ve rumûzlar görünmek ‘aceb degüldür.” (V 9b)

‘ayıntâbdan elbistândan aşhâbu’l-kehf: Antep’ten Elbistan’dan Ashabu’l-Kehf’e.

“Ayıntābdan elbistāndan aşhābu ’l-kehfe uğradı.” (V 30b)

‘ayne’l-yakīn: Şüphesiz.

“Girçek erdür şübhesiz ‘ayne’l-yakīn.” (V 142b)

‘ayn-ı zāt: Beşeriyet.

“Kāt’ -ı nefis eyle olasın ‘ayn-ı zāt.” (V 146a)

bā-el-leylü ve ’n-nehār: Gece ve gündüz.

“Gāh Kādıncık evinde ve gāh ol çille-hānede karar idüp bā-el-leylü ve ’n-nehār ‘ibādeti ve tātāta meşgūl oldılar.” (V 43b)

ba’ d ezān: Ondan sonra.

“Ba’ d ezān gitmek murād eyledi pes.” (V 26b)

ba’ de / ba’ de ’l-ferāğ: Sonra.

“Ba’ de ben za’if kim bu kitābı kıldum.” (BT 1b)

“Ba’ de ’l-ferāğ mihrābdan ol rahle birle muşhaf öñine alup tilāvet-i Qur’ān eyledi.” (V 80a)

ba’ demā: Bundan sonra.

“Ba’ demā Sa’id’e hoş hāl yüründi.” (V 107a)

ba’ de ’l-mevt: Ölümünden sonra.

“Hācı Bektāş-ı Velī Hāzretlerinüñ ba’ de ’l-mevt velāyet gösterdügidür.” (V 146a)

ba’ de ’t-tā’ām: Yemekten sonra.

“Ba’ de ’t-tā’ām Şeyh Sadru’d-dīn Konevī baş kaldırıp Ahī Evrān Sultān’a eyitdi.” (V 85b)

ba’ de ’z-zamān: Biraz sonra.

“Ba‘ de ‘z-zamān Ulu Abdāl ve Kiçi Abdāl ƙal‘ anuñ ƙapusından berü irişi geldiler.” (V 77b)

bed-du‘ ā: Kötü dua.

“Yohsa iderüm bulara bed-du‘ ā.” (V 24a)

bend ü girān: Bağlı olarak.

“Yidi yıldur çekmişüm bend ü girān.” (V 20a)

berāy-i hātır: Hatır için.

“Hāzret-i İmām dahı berāy-i hātır ol ta‘ āmdan birkaç loğma alup tenāvül eyledi.” (V 4a)

bi hāmdi ‘llah: Allah’a şükürler olsun.

“Bi hāmdi ‘llah nazarıñuza irişüp didāriñuzla müşerref oldum didi.” (V 71b)

bī-bedel: Emsālsiz.

“Ammā bunlaruñ arasında zāt-ı hūsn ü cemālde bī-bedel bir maḥbūbe ƙız var idi.” (V 5b)

bī-çāre: Çözümsüz.

“İy dirigā bī-çāre ümmetüm ‘ āşileruñ ḥāli nitesi ola.” (BT 13a)

bī-çün: Eşi ve benzeri olmayan.

“Çāresi oldur kim Bismi‘llāhi‘r-raḥmāni‘r-raḥīm diye ol bī-çün pādīşāh ƙıgıra.” (BT 21a)

bī-dār: Uyanmak, uyandırmak.

“Bu remzi itdürmekden murādı hemān pādīşāhı bī-dār idüp sözünüñ taşdıƙın bildürmek idi.” (V 109a)

bī-dīn: Dinsiz.

“Kāfir bī-dīn olur hem çün Yehūd.” (V 142a)

bī-ekl: Yemedен.

“Ol mücāvır olan erenler dağı çihl rüz bī-ekl ve bī-şurb i‘tikāfa oturdılar.” (V 30b)

bi-emri’llāh: Allah’ın emriyle.

“Bismi’llāh ve bi-emri’llāh diyüp ol seccādeyi darunuñ üzerine saldı.” (V 28a)

bī-ḥaber: Habersiz.

“Tut kulağıñ maña olma bī-ḥaber.” (V 17a)

bī-ḥadd: Savaş.

“Öyle bī-ḥadd itdiler ceng ü girān.” (V 16a)

bī-ḥadd: Hata.

“Ḥidmetüñde eyledüm bī-ḥadd günāh.” (V 145a)

bī-ḥadd: Çok sayısız.

“Dağı Sultān İbrāhim bunlara bī-ḥadd zer ü sīm taşadduk eyledi.” (V 6a)

bī-ḥayāl: Hayal edilemez.

““Azāmet zāt-ı bī-çün katında bī-ḥayāldür.” (V 1b)

bī-ḥisāb: Uçsuz bucaksız, sayısız.

“İli memleketi bī-ḥisāb idi.” (V 108a)

bihter-i ḥalk-ı cihān: Cihanın yaratılmışlarının en yücesi.

“Bihter-i ḥalk-ı cihāndur ādemi ‘aql birle şayd ider bu ‘ālemi.” (V 145b)

bī-hūş: Akıl, havsala.

“Bī-hūş olup bir zamān yatdı.” (V 63a)

bī-ḥuzūr: Rahatsız.

“Ḥünkār Varlığı seyrāne geldikçe erenleri bī-ḥuzūr idüp rencide iderdi.” (V 62b)

bī-ḥürmet: Saygısızlık.

“Ya‘ nī ḥalk içinde bī-ḥürmet idüp hacil ideler.” (V 12b)

bī-i‘ timād: Güvensizlik.

“Ol dānelerden bir şahş bī-i‘ timād tenāvül idüp iki evlādı olduğudur.” (V 53b)

bī-izn: İzinsiz.

“Hemān lā-tekellüf bī-izn ilerü turup ‘ādet üzerine imāmet yirine geçdi.” (V 51b)

bi-izni ’llāh: Allah’ın izniyle.

“Kırk gün bi-izni ’llāh mu‘tekif olalum didi.” (V 30b)

bī-ḳazā-yı ḥācet: Tuvalet ihtiyacı olmadan.

“Bī-şurb ve bī-ḳazā-yı ḥācet kırk gün tamām bu vechle çille çıkardılar.” (V 30b)

bī-kenār-ı baḥrī: Uçsuz bucaksız deniz.

“Ba‘ zısın mümtāz kılp ol bī-kenār-ı baḥrī ḡavvās-ı vaḳt olur.” (V 1b)

bī-ḳıyās: Sayısız.

“Bismi’ llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm ve bihī nesta‘in sipās u ḥamd-i bī-ḳıyās ol pādīşāhlar pādīşāhınuñ ḥazretine anı bilmeklik içinde ‘āḳillerüñ aḳlı ve ḥakīmlerüñ ḥikmeti ḥayrāndur.” (BT 1b)

bi-ḳudret-i ḥālīḳ-i zü’l-celāl: Celāl sahibi olan yaratıcının gücüyle.

“Bi-ḳudret-i ḥālīḳ-i zü’l-celāl seccāde mu‘allaḳ turdı.” (V 10b)

bi-ḳudret-i ḥudā: Allah’ın gücü.

“Hemān dem bi-ḳudret-i ḥudā kök salup bitdi.” (V 29a)

bī-ḳuşūr: Eksiksiz.

“Hemān ol demde Sultān Ḥāce Aḥmed-i Yesevī hevā yüzinden velāyet elin uzadup ol bāzārgānuñ cümle raht ve ḳūmāşın bī-ḳuşūr Horāsān ser-ḥaddine çıkardı.” (V 13b)

bilā ihtiyār: Şuursuzca.

“Andan sonra şevke gelüp bilā ihtiyār bu nefesi inşā idüp söyledi.” (V 106a)

bī-mehābe: Çekinmeden.

“Hemān dem bī-mehābe ve bī-tevaḳḳuf Nüre’ d-dīn H̱āce sen misin didiler.” (V 47a)

bi-mişl: Çok.

“Daḡı velāyet kerāmeti bi-mişl idi.” (V 12a)

bī-nāzīr: Eşsiz.

“Şeyḡ Necmü’ d-dīn ‘ ilimde bī-nāzīr idi.” (V 108a)

bī-nezā’: Şüphesiz.

“Ḳutb-ı ‘ ālem ol velīdür bī-nezā’ .” (V 143b)

bī-nihāye: Çok.

“Yüce ‘ ālī ḳal’ a içinde ādemīler bī-nihāye pes Güvenç Abdāl ta‘ accüb idüp eyitdi.” (V 65a)

bī-niyāz: Muhtaç olmadan.

“Ḥācetin maḳbūl ider ol bī-niyāz.” (V 17b)

bī-riyā: Samimiyetle.

“Rabbine ḳıldı münācāt bī-riyā.” (V 24b)

bi‘ aynihī: Tıpkı.

“Bu söz bi‘ aynihī Yūsuf ḡikāyetine beñzer.” (BT 28a)

bī-‘ ināyet-i ḡudā: ḡudā’nın yardımı ve Allah’ın ināyetiyle.

“Bī-‘ ināyet-i ḡudā bi-velāyet-i evliyā ḡiç nesne olmadı.” (V 112b)

bi’l-kūlliye: Tamamen, hepsi.

“Dağı bi’l-küllîye turup Hünkâr’uñ naazarına geldiler.” (V 124a)

bi’l-lah: İnanın.

“Diye kimsin sîma bi’l-lah andımı.” (V 19b)

bi’s-millâh: Allah’ın adıyla.

“Hem bi’s-millâh yâd kılmakdur.” (M 3a)

bi’t-tamâm: Tamam olarak.

“Ol gice geçüp yarındası ‘ale’s-şabâh gördiler ki ol halvet-hâne bi’t-tamâm yapılmış.” (V 54b)

bi’z-zarûrî: Mecburen.

“Dağı bi’z-zarûrî şehre döndiler.” (V 86a)

bîş ü kem: Az çok.

“Kisvetimüz degişürüz bîş ü kem.” (V 143a)

bî-şek: Şüphesiz.

“... müttekîler gürûhından olanlar i’ tîkâdı şâf olan muhibblere bî-şek ve bî-şübhe ‘ale’l-yakîn bu menzil ve bu kısmet müyesserdür.” (V 2a)

bî-şumâr: Sayısız.

“Çok şükürler ol Hüdâ’ya bî-şumâr kırtarupdur Hâcî Bektâş Hünkâr.” (V 20b)

bî-şurb: İçmeden.

Ol mücâvir olan erenler dağı çihl rûz bî-ekl ve bî-şurb i’ tîkâfa oturdılar.” (V 30b)

bî-şübhe: Şüphesiz.

“... müttekîler gürûhından olanlar i’ tîkâdı şâf olan muhibblere bî-şek ve bî-şübhe ‘ale’l-yakîn bu menzil ve bu kısmet müyesserdür.” (V 2a)

bî-tevaqquf: Beklemeden.

“Hemān dem bī-mehābe ve bī-tevaḳḳuf Nüre’d-dīn H̱āce sen misin didiler.” (V 47a)

bī-vāsīṭa: Vasıtasız olarak.

“Nefisleri dünyā şıfatında görünüp sa‘ylarıyla bī-vāsīṭa a‘māl-i şāliḥa yevmen fe yevmen terakki bulup tā mertebe-i velāyete erişmek bu vechile oldı.” (V 11b)

bi-velāyet-i evliyā: Evliyanın velāyetiyle.

“Ḳudret-i H̱üdā bi-velāyet-i evliyā ol kimesne fi’l-ḥāl hāmile oldı.” (V 53b)

bī-zevāl: Sonsuz.

“Bī-zevāl dirlik bulur öñden ölen.” (V 146a)

burhān-ı aşfiyā: Aydınlığın delili.

“Sultān-ı evliyā ve burhān-ı aşfiyā nesl-i seyyidü’l-mürselin ve zübde-i naḳd-i emirü’l-mü‘minin H̱ünkār H̱acı Bektāş...” (V 69b)

burhānū’l-aşfiyā-i faḥr-i erbāb-ı bābu’l-lāh: Allah kapısının erbabının övüncü, seçkinlerin delili.

būy-ı heşt-i zu’l-menān: Sekiz cennetin kokusu.

“Aña sinmiş būy-ı heşt-i zu’l-menān.” (V 144a)

cār u çeker: Yardımcı.

“Altı yıl ḥidmet idüp cār u çeker yüz sürüp eşigine dizin çöker.” (V 147b)

cedd ü cehd: Kuvvetle ve çabayla.

“Āḥir cedd ü cehd idüp bir dırnağı kesebilmedi.” (V 97b)

celālehū / celālühū: Onun şānı ne yüce anlamında kullanılan ve Allah adı zikredildiği zaman söylenen söz.

“Çalap celle celālehū buyurur.” (M 13b)

“Çalab celle celālühū bunca dürlü ḥil‘atler ile bezedi ve bunca ulu mertebeler virdi.” (M 21a)

celle: Allah adı zikredildiği zaman söylenen söz.

“Çalab celle celālühū bunca dürlü hil’ atler ile bezedi ve bunca ulu mertebeler virdi.” (M 21a)

cihaz-ı faḥr: Eşya.

“.... H̄āce Aḥmed Yesevī İbn-i Muḥammed Ḥanefī Raḥmetullahi ‘aleyh raḥmet-i vāsi’ a cihaz-ı faḥrın anlardan ḳabūl it.” (V 11b)

cüst ü cū: Aramak, araştırmak.

“Aşağa yukaru tereddüd idüp cüst u cū ḳıldı.” (V 36b)

dād u feryād: Feryat figān.

“Dād u feryād eyleyüben gitdiler.” (V 17b)

dā’ire-i ‘aḳl: Akıl başına.

“Dā’ire-i ‘aḳla gelicek Sultān H̄āce Aḥmed-i Yesevī’ye irişdi.” (V 7a)

dār u gīr: Savaşmak.

“Ata binüp idebilmez dār u gīr.” (V 17b)

dār-ı dünyā: Dünya evi, yeri. Tasavvufi anlamda dünya insan için baskılayıcı ve sıkıcı bir yerden ibarettir. “dār-ı dünyā” insan için zordur. Çünkü hep bir özlem vardır. O özlem de ilahi aşktır. Dolayısıyla aşık sevdiğinden uzak kalmayı istemediği için dünya aslında bir gurbettir. “Dār” sözcüğü burada yer, mekân anlamındadır. Yani dünya yeri şeklinde anlamlandırılabilir. Bektaşî ritüelinin teknik dilinde meydanın ortası anlamına gelmektedir.⁹²

“Tā kim Ḥacı Bektāş-ı Velī Ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz dār-ı dünyādan beḳāya intikāl itdi.” (V 127b)

dāru’l-beḳā: Ahiret, sonsuzluk. “Dār” sözcüğü burada yer, mekân anlamındadır. Dolayısıyla “sonsuzluk yeri” olarak anlamlandırılabilir.

⁹²Birge, a.g.e, 1991, s. 256.

“Cemālüm bizi dāru ’l-beḳāya gönderdükden soñra bir merkeb alğıl.” (V 127b)

dāru ’l-fenā: Dünya, geçici alem. “Dār” sözcüğü burada yer, mekân anlamındadır. Dolayısıyla “fani olan yer” şeklinde anlamlandırılabilir.

“Gidicek dāru ’l-fenādan Ḥazretüm tekiye içre Ḥaḳḳına koy meyyitüm.” (V 142a)

dārü ’l-mülk: Başkent.

“Meger kim ol vaḳt dārü ’l-mülk Baḡdād’da Hulefāü’r-Rāşidīn’den ‘Abbāsnām bir pādişāh var idi.” (V 107b)

dem-be-dem: Zaman zaman.

“Ve sen ne için dem-be-dem ditrersin? didi.” (M 2b)

dem-beste: Sesi kesilmiş.

“... ma‘ārifi ketminde ulu’l-elbāb dem-beste ḳalur.” (V 1b)

derd-mend: Dertli, sıkıntılı.

“Hey miskīn derd-mend sen ḳandan erenler ḳandan ki senüñ gibi ḳişi ḳutb-ı cihān veliye tolaşur.” (V 63a)

der-miyān: Ortada, bulunan.

“Ola kim bulavüz ḥayr du‘āsın alavüz diyüp ikisi daḥı der-miyān eylediler.” (V 39a)

der-‘aḳab: Hemen.

“Bu ḥālī göricek der-‘aḳab gemi irişdürdiler.” (V 128a)

dest-gır: Yardım etmek.

“Düşmiş ḳişinüñ elin alur dest-gır olur ḳaldırur.” (V 14b)

dest-i mübārek: Mübarek el.

“Niçe def‘a dest-i mübārekiyle arḳasın yapup cemālümdür cemālüm dimişdür.” (V 127a)

dest-i namāz: Abdest almak.

“İttifāk bir gün dest-i namāz iderken legençe içine burunları tomurdı.” (V 58b)

dest-i şerīf: Şerefli el.

“Sultānum oğluñuz ‘ Alāa’ d-dīn pādīşāha dest-i şerīfīñüz būs ider.” (V 124a)

dest-res: Eli ulaşmak.

“Kurb-ı Hakk’a bulmayısar dest-res zīrā Hakk’a lāyık olmaz bu kafes.” (V 143a)

dil-güşā: Gönül açan.

“Bu rūşen ve dil-güşā maḳāmında bir miḳdār yatupistirāhat ideyüm.” (V 127b)

dīn-i islām: İslam dini.

“Dīn-i islāma da‘vet eyledi.” (V 129b)

e’üzübillāhi: Allah’a sığınırım.

“Daḫı namāza başlayupitse e’üzübillāhi ya‘nī sığındum.” (FT 72)

ebrār-ı zübde-i rumūz-ı ḥaḳīḳat: Hakikat remizlerinin özünün sahibi.

“...ebrār-ı zübde-i rumūz-ı ḥaḳīḳat nesli ḥaḳīḳat nesli fātihü’l-ebvāb küşāde-i selāsil-i Ḥazret-i şāhib-i sırr-ı lev keşefe ...” (V 2a)

ecl: Sebepten, dolayı.

“Ḥatır-ı şerīfi rencide olduğı eelden gemülerine girmeyüp tolayı devr idüp yürüdi.” (V 128a)

ef‘āl-i ‘acāyib: Tuhaf işler.

“Anuñ ef‘āl-i ‘acāyibinde vü ba‘zılar daḫı müteḥayyirdür.” (V 1b)

el-ḥaḳḳ: Gerçekten.

“Gālib oldu şimdi uş el-ḥaḳḳ bize.” (V 17a)

ehlu’llāh: Allah dostu.

“Ehlu ’llāh ve dervīşlere katıldığıçün gel dön.” (V 84b)

ekl ü şürb: Yeme, içme.

“İkinci cāna ekl ü şürb dirler.” (M 13a)

el-amān: Aman. Feryat edilen anda söylenen söz.

“Nāliš idüp didi anlar el-amān.” (V 23b)

el-hāşıl: Sözün özü.

“El-hāşıl Hünkār varlığı ol mescidüñ sağ kūşesinde bir erba‘ın çıkardı.” (V 42b)

el-hikāyet / el-hikāyetü: Hikāye.

“Raḥimligüm bilinsün el-hikāyet.” (BT 6b)

“El-hikāyetü İblīs eyitdi.” (BT 27b)

el-ḥorasānī: Horasanlı.

“Ya‘nī Ḥāzret-i Hünkār Ḥacı Bektāş el-ḥorasānī ḳaddesa‘llahu sırrahu’l-‘azīzün vāki‘ olan haseb ve neseblerin ve mevlüdlerin ve velāyet ...” (V 2a)

el-ḳışşa: Sonuç olarak.

“El-ḳışşa kırk gün Monla Sa‘idü’d-dīn Ka‘be’de mücāvır olup ḳaldı.” (V 105b-V 106a)

el-lāt: Kāfirler mābudu.

“Eger sen daḥı fā‘ide bulmazısañ Allāh diyen ile el-lāt deyen arasında ne fark ola.” (BT 3a)

el-‘amel: Hizmet etmek.

“Türbeye ḥidmet iderken el-‘amel.” (V 148a)

emīrū’l-mü’mīnīn ‘alī ibn-i ebī tālib keremu’llāhu: Velāyet-nāme’de Hünkār’ın soy ağacı verilirken belirtilen babanın adıdır.

“Babası esedu’llāhu’l-Ġālib emīrū’l-mü’mīnīn ‘alī ibn-i ebī tālib keremu’llāhu veche dedesi Muḥammed Muṣṭafā’dur.” (V 2b)

emīrū’l-mü’mīnīn: Müminlerin emiri.

“Ol zübde-i velāyet emīrū’l-mü’mīnīn ‘Alī’nüñ sırrıyum.” (V 9b)

emmā: Ancak.

“Emmā ṭarīkatuñ üçüncü maḳāmı saç gidermektür.” (M 9b)

er-raḥīm: Merhamet edici ve çok nimet veren.

“Er-raḥīm dir kāfırları yalan kılar.” (BT 12a)

er-raḥmān: Merhamet eden ve bağışlayan.

“Er-raḥmān dir Er-raḥīm dir.” (BT 12a)

errahmāni’rrahīmi / er-raḥmāni’r-raḥīm: Merhamet eden ve bağışlayan Allah.

“Errahmāni’rrahīmi ya’nī rahmet kıl bağışlağıl.” (FT 72)

“Er-raḥmāni’r-raḥīm kovsun.” (BT 20a)

es-selāmu ‘aleyk: Allah’ın selamı üzerinize olsun.

“Anda hazır olan erenlerden rivāyetdür ki Hünkār Ululığı es-selāmu ‘aleyk şoyumuz ulusı didi.” (V 74b)

evliyāullāh: Allah’ın velileri.

“... zuhūra gelüp evliyāullāha i’tikādı dürüst olan muḥıbb-i sādıqlar bu ‘ışık deryāsından zuhūra gelen gevherlerinden cān kulaqlarına irişüp ...” (V 2a)

evşāf-ı ḥamīd / evşāf-ı ḥāmīde: 1. Güzel vasıflar. 2. Övülecek vasıflar.

1.“Bu vechile evşāf-ı ḥamīd işidicek kaşd itdi kim ḥuzūr-ı şerīfine gele.” (V 91b)

2.“Bir gün esnā-yı şoḥbetlerinde Hünkār varlığınıñ evşāf-ı ḥāmīdelerin fevḳa’l-hadd beyān eylediler.” (V 84a)

ez in cānib: Gelelim buraya.

“Ez in cānib bu hāl Hünkār Hācī Bektāş-ı Velī Hāzreti’ne ma‘lūm olup Şulıca Kırayük’den Kırşehir’ne ‘azm eyledi.” (V 84a)

febihā: Ne iyi.

“Pes imdi kimūn ki gönlinde akıl nūrı var ise febihā.” (M 22b)

fevka’l-hadd: O kadar, sınırsız, çok.

“Bir gün esnā-yı şoḥbetlerinde Hünkār varlığınıñ evşāf-ı ḥāmīdelerin fevka’l-hadd beyān eylediler.” (V 84a)

fī-mā ba‘de: Sonra.

“Fī-mā ba‘de ol erenler Bekçe Sultān ve Ḥabīb Hācī Hācīm Sultān’ı vedā‘ idüp kendü dervişleriyle her birisi mekānlu mekānlarına gitdiler.” (V 136a)

fī’l-cümle: Hepsı, tümü.

“Fī’l-cümle elin öpüp ‘özr ve niyāz eylediler.” (V 10a)

fī’l-hāl: Hemen, o anda.

“Uğrıy fī’l-hāl bildiler dutdılar bağladılar.” (BT 7a)

fī’l-vāki‘: Gerçekten.

“Hem fī’l-vāki‘ anlar Tātār ḳavmidür.” (V 113b)

ḡavvās-ı vaḳt: Yaratıkların seçkini.

“Ba‘zısın mümtāz ḳılup ol bī-kenār-ı baḥrī ḡavvās-ı vaḳt olur.” (V 1b)

ḡüft u ḡüy: Dedikodu.

“Ḡüft u ḡüyı terk idüp bekle maḳām.” (V 146a)

ḡül-āb: Gül suyu.

“Yüzine ḡül-āb saçdılar.” (V 95b)

göl-i reyhân: Reyhan gülü.

“Ol çiçege gül-i reyhân dirler.” (M 5a)

güşâde-i bâb-ı hikmet: Hikmet kapısının kilidi.

ẖâr u zâr: Hakir ve inleyen.

“Geldi bir ‘uryân abdâl ẖâr u zâr.” (V 18b)

hadd-i zâtında: Aslında anlamı.

“Ammâ ma‘rûf ve meşhûrdur ki hadd-i zâtında Şulıca Karayük gâyet kış yirüdü.” (V 61a)

hafıyyeten: Gizlice.

“Mervâ’nuñ hapsinde iken Ebu’l-Müslim-i Mervî gelüp hafıyyeten hurûca icâzet taleb idicek ol vuşlaları İbrâhimu’l-Mükerrem Ebu’l-Müslim’e tapşurdı.” (V 14a)

hâk-i pây: Ayak, ayağının toprağı.

“Hâcim Sultân’uñ elin öpüp hâk-i pâyne yüzlerin sürdiler.” (V 135b)

halk-ı cihân: Herkes.

“Hıızr-ı hâzır sandılar halk-ı cihân.” (V 144a)

hakka‘l-yakîn: Doğru bilgi.

“Velâkin tefekkür, şöhet, velâyet beklemek hakka‘l-yakîn âriflerüñdür.” (M 14a)

halîlü’r-rahmân: Velâyet-nâme’de geçen yer adı.

“Andan Beytü’l Muqaddes Halîlü’r-rahmân’a geldi.” (V 29b)

hamd ü sena: Şükretmek.

“Hakḡ Ta‘âlâ Hâzreti’ne hamd ü sena kıldılar.” (V 36b)

hamdillâh: Çok şükür.

“Hele bi hamdillâh ki haṡa itmemişüm didi.” (V 66a)

hānumān u cān: Yurt ve can.

“Kāfir aldı hānumān u cānumız.” (V 17a)

hāşş ‘ām / haşş u ‘āmm: Halk.

“Kim pilāv et birle toysun hāşş ‘ām.” (V 142b)

“Nāliš idüp ağladılar haşş u ‘āmm.” (V 23b)

hāşā: Allah uzak etsin, asla.

“Hāşā ki biz pādişāhuñ memleketine yavuz қаşd idevüz didi.” (V 120b)

hāy hūy: Gürültü patırtı.

“Çün kim zezeme hāy hūy ziyāde oldı.” (V 109a)

hayl u haşem: At sürüsü ve koruma.

“Altı biñ yoldaş қоşup hayl u haşem қуşadayum қılıч virüp тіг ü ‘ālem.” (V 18a)

hayyü’l-bekā: Kalıcı, ebedi.

“Āhıret bākī durur hayyü’l-bekā.” (V 143a)

hemān-dem: Hemen, o anda.

“Hemān-dem Monla Sa‘ dü‘ d-dīn yūzi üzerine secdeye düşdi.” (V 103a)

hem-civār: Etraf.

“Cehd idüp hem-civārıñuzdan buluñ didi.” (V 56b)

hemçü: Gibi.

“Yohsa қалduñ mā-i menle hemçü ҳалқ.” (V 145b)

hem-çunān: Sonra.

“Hem-çunān bir gün yine Hünkār Hācı Bektāş-ı Velī Қaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz Hāzreti’nūñ ҳузūr-ı şerīflerinde rūzgār muzāyaқasından nuṭқ açdılar.” (V 71b-V 72a)

hem-çünān: -dA bağlacı anlamında kullanılan sözcük.

“Biz daḥı hem-çünān anuñ dīnine girmezüz.” (V 113a)

hem-rāh: Yoldaş.

“Monla’yı yalıñuz olmasun diyü hem-rāh olduk.” (V 99b)

hidāyetu’llāh: Allah’ın hidayeti.

“Daḥı Hidāyetu’llāh kendülere şöyle irişmişdi kim gice rūḥları ‘ālem-i ecsāmdan ‘ālem-i ervāḥa ‘ubūr kılduḡda kesa‘irü’n-nās nefisleri dünyā ...” (V 11b)

ḥulefāü’r-rāşidīn: Rāşidin halifeleri.

“Meger kim ol vaḡt dārü’l-mülk Bağdād’da ḥulefāü’r-rāşidīnden ‘Abbāsnām bir pādişāh var idi.” (V 107b)

in: “git” fiiliyle birlikte kullanılan sözcük.

“Gel in git hergiz ıslāḥ olmazsın.” (V 104a)

inşa’allāhu te’ālā: Yüce Allah’ın izniyle.

“Elhamdü şüresin okıyan firāḡa girmeye hemişe rāḡata ulaşa inşa’allāhu te’ālā.” (FT 74)

inşāallāh / inşaallāhu / inşāallāhu / inşāa’llah / inşā’allāhu: Allah’ın izniyle.

“İnşāallāh biz daḥı irişüp senüñle bile varalum.” (V 117a)

“İnşaallāhu kim murādlar defterinde maḥrūm olmayavuz.” (BT 6a)

“Ve dahi āriflerüñ er kendü özin bildüḡi yirde yād kılavuz inşāallāhu teālā.” (M 4a)

“İnşāa’llah yine dīdāruñla müşerref olavuz.” (V 60b)

“Pes imdi Ādem olanlar kendülerin tiz ulu bileler ve bu resme ol kişilerüñ amelleri ne idüḡin ma‘rifet gelüben cānı diri kılduḡı yirde yād kılagör inşā’allāhu teālā.” (M 2a)

inşaallāhu ta’ālā / inşa’allahu ta’ālā: Yüce Allah’ın izniyle.

“İnşaallāhu ta‘ālā zarar gelmeye didi.” (V 48b)

“... müttekiler gürūhından olanlar i‘tikādı şāf olan muhibblere bī-şek ve bī-şübhe ‘ale’l-
yakīn bu menzil ve bu kısmet müyesserdür inşa ’allahu ta‘āla.” (V 2a)

ism-i a‘zam: Yüce isim.

“Yā Muhammed ism-i a‘zamum Allāh’dur.” (BT 2a)

‘inda’llāh: Allah katında.

“Evlādına aşhābına ahhābına etbā‘ına selām olsun kim ‘inda’llāh fazīletleri cümle
melikden a‘zam ve merātibları sāir ümmetden ekremdür.” (V 2a)

‘işret-i rūhānī: Ruhānī işreti.

“Bu nesnenūñ nişānı ol olur kim cān ‘işret-i rūhānī sever ve hem ‘işret-i rūhānī āzād
olmak nişānidur.” (M 6b)

ķabli’llāhi’l-ilhām: Allah’ın ilhamı.

“Min ķabli’llāhi’l-ilhām tarīķinde kendülere ķutbu’l-aķtāb Sultānu’l-‘ārifin ser-çeşme-i
nevedo noh hezār pīrān-ı Türkistān H‘āce Aķmed-i Yesevī İbn-i Muhammed Hanefī
Raķmetullahi ‘aleyh raķmet-i vāsī‘a cihāz-ı fahrın anlardan ķabūl it.” (V 11b)

ķadd ü ķāmet: Boy pos.

“Vezīrlər gördiler kim ķadd ü ķāmet kuvvet salābet issi bir maķbūb nev-cevāndur.” (V
123a)

**ķaddasallāhu sırrahu’l-‘azīz / ķaddesa’llāhu sırrahu / ķaddesa’llahu sırrahu’l-‘azīz /
ķaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz saķķ / ķaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz / ķaddesa’llāhu’l-
mūlkü’l-‘ālām:** Hacı Bektāş-ı Velī zikredildiğinde söylenen saygı ifadesi. “ķaddasallāhu
sırrahu’l-‘azīz” ifadesi veliler ve evliyalar için kullanılan saygı ve hürmet ifadesidir.
Taranan eserlerde Hacı Bektāş-ı Velī ‘nin isminin ardından söylenmiştir. “Allah onun
sırrını mukaddes etsin, kutsal kılsın.” anlamındadır.

“... çehār fahrı ve çehār ‘alāmeti taleb eyledükleri velāyetle Hāzret-i Hūnkār Hācı
Bektāş-ı Velī Ķaddasallāhu sırrahu’l-‘azīz hāzretine ma‘lūm oldı.” (V 27b)

“Andan Hacı Bektāş-ı Velī Qaddesa’llāhu sırrahu nuṭṭa açup eyitdi.” (V 55b)

“Yolda gelürken Hünkār Hacı Bektāş-ı Velī Qaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz Hāzretleri’nüñ evşāf-ı hamīdelerin işitdi.” (V 121b)

“Andan soñra mübārek ism-i şerīfleri Hacı Bektāş Hünkār oldı Qaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz saḥḥ.” (V 9a)

“Meger kim ol vaḳt Hünkār Hacı Bektāş-ı Velī Qaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz Hāzretleri mezkūr Gül Buñar nām buñaruñ kenārında ol ḳavaḳ ağacı gölgesinde Ahī Evrān Sultān birle oturup muḥaḳḳaḳāne şoḥbet iderlerdi.” (V 100a)

“Hünkār Hacı Bektāş-ı Velī Qaddesa’llāhu’l-mülkü’l-‘ālām Hāzretleri’nüñ ol vaḳt mübārek lisānından cārī olan kelām ol idi.” (V 117b)

ḳāle’n-nebiyyü: Peygamber (as).

“Kāle’n-nebiyyü (as)” (M 8b)

kām-kār: Tercih etmiş, istemiş olan.

“Kim ki Hāḳḳ’dan raḥmet ister kām-kār.” (V 146a)

ḳām-yāb: İsteğine kavuşmuş.

“Yüridi atı öñince ḳām-yāb.” (V 144b)

ḳān-ı kerem: Kerem kaynağı.

“Ol ḳān-ı kerem anlaruñ ḥaṭāların ‘afv idüp ḥalīfelerine buyurdi.” (V 90b)

kār sāz: Kudretle.

“Hācetin maḳbūl ḳıldı kār sāz.” (V 143b)

ḳavā‘id-i faḥr: Fahrın kuralları.

“Tamām ḳavā‘id-i faḥr icrā olunurdi.” (V 106b)

ḳavlehu ta‘ālā: Allah’ın sözü veya ona benzer ifadeler zikredildiğinde söylenen söz.

“Nitekim Qur‘ān içinde ḥaber virür ḳavlehu ta‘ālā.” (BT 25a)

ḳavl-i ‘isā: İsa’nın sözü.

“Didiñüz kim böyle ḳavl-i ‘isā’da.” (V 23a)

ḳavluhū ta‘ālā / ḳavluhu te‘ālā: Allah’ın sözü veya ona benzer ifadeler zikredildiğinde söylenen söz.

“Nitekim Ḳur‘ân içinde buyurur Ḳavluhū Ta‘ālā.” (BT 25b)

“Ḳavluhu te‘ālā.” (M 10a)

kemā (hüve): Anlaşıldığı gibi.

“Zikr olunan gibi erenlerūñ evsāf-ı hamīdīn işidüp kemā hüve Ḥaḳḳ’a her kişi ber-murād olup maḥrūm gitmedükleri ecelden Yūnus daḥı murād eyledi kim bir bahāne ile erenlerūñ ḥuzūr-ı şerīfine vara.” (V 82a)

kenz-i velāyet-nāme-i sa‘ādet: Mutluluk veren velāyet-nāme.

“Tā kim kenz-i velāyet-nāme-i sa‘ādet zuhūra gelüp evliyāu’llāha i‘tikādı dürüst olan muḥibb-i sādıḳlar bu ‘ışḳ deryāsından zuhūra gelen gevherlerinden cān ḳulaḳlarına irişüp gönülleri sürür ve cānları pür-nūr ola.” (V 2a)

kerrema’llahu veche / kerrema’llahu vechehu: Yüce keremli Allah.

“Kerrema’llahu veche kemāl-i keremlerinden gelürler.” (V 8a)

“Kerrema’llahu vechehu anası sülāle-i Rasūl Fātımātü’z-Zehrā’dur.” (V 15a)

keṣā’irü’n-nās: İnsānī nefis.

“... şöyle irişmişdi kim gice rūḥları ‘ālem-i ecsāmdan ‘ālem-i ervāḥa ‘ubūr ḳılduḳda keṣā’irü’n-nās nefisleri dünyā şıfatında görünüp ...” (V 11b)

kevn-i fesād: Dünyanın karışıklığı.

“Līk mānī‘ olmaḡın kevn-i fesād er didārın görmedi Ğāzī Murād.” (V 146b)

ḳıyāmu’l-leyl: Gece yapılan ibadet.

“... muḳaddem kırk yıl tamām siyāmu’l-dehr ve ḳıyāmu’l-leyl ibādet ṭā‘at zühhd ...” (V 11a)

kūs-i ḥarb: Savaş kösü.

“Kūs-i ḥarbi ḳaldırup ceng itdiler.” (V 16a)

ḳutb-ı ‘ālem: Alemlerin kutbu.

“Ḳutb-ı ‘ālem ol velīdür bī-nezā‘.” (V 143b)

küşāde-i selāsil-i ḥazret-i şāḥib sır-ı lev: Sırrının sahibi, zincir ve kapıları açan.

“...küşāde-i selāsil-i ḥazret-i şāḥib sır-ı lev keşefe ya‘nī Ḥazret-i Hünkār Ḥacı Bektāş el-Horāsānī ḳaddesa‘llahu sırrahu’l-azīzūñ vāki‘ olan haseb ve neseblerin ve mevlūdlerin ve velāyet ...” (V 2a)

lā: Hayır.

“Gırçek erdür lā dimez eydür belī.” (V 148b)

leyl ü nehār: Gece gündüz.

“Ammā leyl ü nehār Ḥacı Bektāş-ı Velī’nün ḥidmetinde muṭṭasıl üç yüz altmış ḥalīfe mevcūd idi.” (V 126b)

maḥzen-i envār-ı çerāğ-ı rahmet: Rahmet çırağının nurlarının toplandığı.

“Rāviler şöyle rivāyet iderler kim maḥzen-i envār-ı çerāğ-ı rahmet ya‘nī Ḥazret-i Hünkār tā kim dört yaşına irdi.” (V 6b)

mā-i men: Ben ve biz.

“Mā-i menden geç bulasın ḳurb-ı Ḥaḳḳ.” (V 145b)

mā-ḥaşıl: Herkesin istediği gibi.

“Dilegince ‘adl iderdi mā-ḥaşıl.” (V 146b)

ma-ḥāzır: Hazırda olan.

“Daḥı ma-ḥāzırı loḳma getürüp yidiler.” (V 65b)

mā-ḳabl: Ön.

“Ol şarāyuñ mā-ḳablinde bir lāṭif buñar var idi.” (V 3b)

manāḳıbāt-ı ḥasene: Güzel menkıbeler.

“Velāyet kerāmeti ve manāḳıbāt-ı ḥaseneleri eṭrāf-ı ‘āleme meşhūr oldu.” (V 91a)

ma‘ adā: Bundan başka.

“Bundan ma‘ adā çok ince esrār ḥaḳāyık ızhār eyledi.” (V 138a)

ma‘ ārif: Bilgi.

“Dürr-i ma‘ ārif çıkarur.” (V 1b)

maṭla‘ -ı envār-ı zū ‘l-celāl: Celāl sahibinin nurunun başlangıcı.

“... sülāletü’r-Rasūl maṭla‘ -ı envār-ı zū ‘l-celāl ve sırr-ı şāḥib-idrāk ve ‘l-‘ uḳūl Ḥazret-i Ḥünkār Ḥacı Bektāş-ı Velī Ḳaddesa ‘llāhu sırrahu ‘l-‘ azīz ...” (V 2b)

meczūb-ı ğayr-ı sālīk: Allah’a cezbe yoluyla ulaşan.

“Bir şahş orada evvel şem‘ a (şemme) duymaz meczūb-ı ğayr-ı sālīk olur.” (V 14b)

mehbita-i envārū ‘l-yakīn: Yakīn nurlarının beşiği.

“... ve ol mehbita-i envārū ‘l-yakīn ve ma‘ rifet-i kāşif-i kenz-i şerī‘ at ve irşād-ı hādī-yi ...” (V 2a)

meşhed-i senābāt: Velāyet-nāme’de adı geçen bir yer adı.

“Meşhed-i senābātta defn itdiler.” (V 4b)

min ba‘ d: Bundan böyle.

“Naḳldür kim Sarı Ḥünkār varlığınıñ velāyetine min ba‘ d muḳırr olup iḳrār eylemedi.” (V 50a)

müfred-i ma‘ lūm: Tek tek bilinen.

“Mecmū‘ ı müfred-i malūm ḫehār ‘alāmet şunılmış icāzet inābet virilmiş.” (V 126b)

müheymen-i bî-kenār: Uçsuz bucaksız deniz.

“Zehi zi pādīšāh-ı qādīm-i Zü’l-celāl müheymen-i bî-kenāre ‘ayāndur.” (V 1b)

nā-gāh / nā-gehān: Ansızın, birdenbire.

“Nā-gāh gördiler ki bir erkek eşek dişisini kova getürdi.” (V 107a)

“Nā-gehān bāzāra irişdi.” (V 65a)

nā-ḥaḳ: Haksız.

“Veyāḥud āl-i evlāduñ birine nā-ḥaḳ dise dükeli işledügi amelleri hebāen mensūrā olur.” (M 11a)

nā-ḳabil: Alan veya kabul eden.

“... taş olmuş ol nā-ḳabiller evliyānuñ bu velāyetin sihre ḥaml idüp eyitdiler.” (V 53a)

nāḳıṣatü’l-‘uḳūl: Eksik akıllı.

“Yoḥsa ol nāḳıṣatü’l-‘uḳūl ‘avratuñ kelāmından bize ne didi.” (V 55a)

nā-ma‘lūm: Bilinmeyen.

“Andan muḳaddem nā-ma‘lūm idi.” (V 131b)

nān u nemek: Tuz ekmek.

“Sıma sözüüm yimişüz nān u nemek.” (V 148a)

nā-resīde: Ergenlik çağına ulaşmamış.

“Atası fevt olduğda henüz nā-resīde tıfl idi.” (V 122b)

nā-şāyeste: Uygunsuz.

“Zinhār bir dürlü nā-şāyeste ḥareket itmeñüz.” (V 120b)

nā-taḳsīr: Eksiklik.

“Otururken kılduḡuñuz tā‘atda nā-taḳsīrlik kılursañuz ‘afv kılayın.” (BT 19b)

nefha vü feza': Kıyāmet günü İsrāfīl'in üfleyeceği Sūr'un ilk çalışına verilen ad.

“İllā kimi kim (Muḥammed) Tañrı dirlerse ol şūrdan belinlemeye ilk çalışına nefha vü feza' dirler.” (BT 12b)

nefha-i şa'ika: Kıyāmet günü İsrāfīl'in ilk üflediğine verilen ad.

“Yā Muḥammed üç kez İsrāfīl şūr üresidür.” (BT 12a)

nefir-i ām: Askere çağrılmak.

“Nefir-i ām olıcaḵ kaçmayup varmaḵdur.” (M 2a)

nehb ü ğāret: Yağmalamak.

“Çün kim ḥaber geldi kim Tātār 'ahdi sıdı memleketi nehb ü ğāret eyledi didi.” (V 121a)

nehy-i münker: Makālāt'ta adı geçen marife ağacının budaklarının özelliği.

“Kökü tevekkül budakları nehy-i münker şuyı ḥavf u recā yimişleri ilim yiri mü' minlerüñ gönüldür.” (M 17a)

nem-gīn: Üzülmek, hüznü olmak.

“Kevsere batmış velī nem-gīn şuyı.” (V 144a)

nev-cevān: Genç.

“Nāgāḥ şarāy revzenesinden gördi kim bir hūb nev-cevān yigit ol buñara gelüp atından indi.” (V 3b)

nīk ü bed: İyi kötü.

“Nīk ü bed itdüğini bulsa gerek.” (V 142a)

nīk ü rāy: Kötü.

“Bu ḥased müşkil dūrür iy nīk ü rāy.” (V 18b)

pā-bürehne: Baştan aşağı.

“Pā-bürehne ‘uryān oldu.” (V 101b)

pāy-ı ‘arş: Arz.

“Öyle olsa velāyet қanatların çatup Rūm sınırın pāy-ı ‘arşa degin bağladılar.” (V 31b)

perverd-gār: “perverd-gār-ı lem-yezel”

“Қабұл itdi ҳācetin perverd-gār.” (V 22b)

pīr-perver: Öncü olmak.

“Pīr-perver oluben birlik қılır.” (V 143a)

pīş-rev: Ulak, haber götüren.

“Pes anda Hācim Sultān Seyyid dergāhına bir pīş-rev gönderdi.” (V 133a)

rahmāni‘ r-rahīm: Rahmān ve rahīm olan.

“Kitābı ‘unvānında Rahmāni‘ r-rahīm gördük.” (BT 8b)

rahmetullāhi ‘aleyh / rahmetu’llāhi ‘aleyhi / rahmetu’llāhu ‘aleyh: Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun.

“Raḥmetullahi ‘aleyh andan a‘yān-ı devlet erkān-ı memleket bir yire cem‘ olup İbrāhim-i Sānī’yi devletle taḥta geçürdiler.” (V 5a)

“Laṭīfe Ḥasan-ı Baṣrī rahmetu’llāhi ‘aleyhi hemīşe minder üstinde eyüdüridi.” (BT 10a)

“Raḥmetu’llāhu ‘aleyh ḥālā mezār-ı şerīfi Dinek Ṭaḡı’nuñ altında Balı Şeyḥ köyündedir.” (V 115b)

rahmetullāhu: Allah rahmet eylesin.

“Āḥir anda vefāt eyledi rahmetullāhu.” (V 138a)

raḥt u ḳumāş: Kumaş ve eşya.

“Ez in cānib meger kim bir bāzārgān ticāret eclicün bir gemiye raḥt u ḳumāş toldurup Ḳaradeñiz’i öte cānibe geçmege ḳaşd eyledi.” (V 68b)

raḳam-ı fasihü’l-beyân: En iyi şekilde açıklama.

“... ol mertebe degüldür ki ḳalem-i şārīhü’l-lisānla taḥrīre ḳudret ve raḳam-ı fasihü’l-beyân ile taḥrīre vüs‘at ola.” (V 120a)

rāviyān-ı aḥbār: Rivāyet eden.

“Rāviyān-ı aḥbārdan ve nāḳilān-ı āşārdan şöyle rivāyet ederler kim...” (V 83b)

riyāz-ı cennet: Cennet bahçesi.

“Hem riyāz-ı cennet içre giresin.” (V 143b)

rū-siyāh: Yüzü kara.

“Ḥazretünde olmışdur rū-siyāh.” (V 145a)

şa’llāllāhu ‘aleyhi vessellem / şallallāhu ‘aleyhi vessellem: “Allah ona salāt ve selām etsin.” Hz Muhammed zikredildiğinde söylenen ifade.

“Enes bin Mālik şöyle rivāyet ider kim Ḥazret-i Resūlu’llāh şa’llāllāhu ‘aleyhi vessellem’e sordum ki Fātiḥā’nuñ sevābı ne ḳadardur.” (FT 74)

“... Şefi‘u’l-müznibīn Ḥabīb-i Rabbu’l-‘ālemīn Aḥmed-i Maḥmūd Ebu’l-Ḳāsım Muḥammed Muştafā’dur şallallāhu ‘aleyhi vessellem.” (V 15a)

şadāḳatu’l-müslimīn: Müslümanların sadakaları.

“Ḳurbān ve çerāğ şadāḳatu’l-müslimīn her ne gelürse fuḳarā maṭbahında bişirürlerdi.” (V 12a)

sāḳī-yi kevser: Kevser sunan.

“... şol yanumda oturan ḳutb-ı velāyet sāḳī-yi Kevser şīr-i Ḥudā-yı Rabbü’l-‘ālemīn.” (V 7b)

sāl u māh: Yıllarca.

“Ḥasretüm çekdüñ bilürüm sāl u māh.” (V 20a)

şavm u şiyām: Oruç.

“Çille çıkardı tutup şavm u şıyām.” (V 21a)

şavt-ı bülend: Yüksek ses.

“Şavt-ı bülend ile bir kerre çağırıp eyitdi.” (V 86a)

selleme: Selām ve selāmet versin.

“Arı ehillerdür ve selleme teslīmen kesīrā.” (M 1b)

sem‘an: Baş (üstüne).

Pes ol dervīş dahı sem‘an ve t̄ā‘atan diyüp tekrār dest-būs eyledi.” (V 91a)

ser-be-ser / ser-te-ser: Bütün, baştan başa.

“Bildi cümle hulk-ı ‘ālem ser-be-ser.” (V 146b)

“Didi ma‘lūmdur işiñüz ser-te-ser.” (V 23b)

ser-çeşme: Baş, öncü.

“Fütüvvet-dārlaruñ ‘ālemde serveri ve hem ser-çeşmesidür.” (V 84a)

ser-firāz: Başı yukarda.

“Bir niçe gün anda tırdı ser-firāz.” (V 26b)

ser-gerdān: Başı dönmek, şaşkın olmak.

“Ve eger istemeklükleri ve inanmaqlıqları riyāyıla olursa şoñ ucu ser-gerdān olurlar.” (M 9a)

ser-ḥadd: Sınırın başı.

“... velāyet elin uzadup ol bāzārgānuñ cümle raht ve kūmāşın bī-kušūr Horāsān ser-ḥaddine çıkardı.” (V 13b)

ser-keş: Kafasının dikine giden.

“Ne lāzımdur kim biz anuñ ayağına varavuz diyüp ser-keşlik eylediler.” (V 32b)

ser-mest: Akli başından gitmiş.

“Rûm’da ser-mest bûdelâlar ve girçekler çokdur.” (V 28b)

ser-niyâz: Başını koymak, baş eğmek.

“Ol üç yüz mollayı dervîş Hünkâr Varlığı’nun elin öpüp ser-niyâz kadem-i mübârekine kodılar.” (V 73a)

ser-tırâş: Başını traş etmek.

“Hattâ nişfina varıcağ mübârek eliyle besdür diyü ser-tırâşa işâre eyledi.” (V 68a)

sırrahu’l-‘azîz: Hacı Bektâş-ı Velî zikredildiğinde söylenen ifade.

“Yolda gelürken Hünkâr Hâcî Bektâş-ı Velî Kaddesa’llahu sırrahu’l ‘azîz Hâzretleri’nün evşâf-ı hamîdelerin işitdi.” (V 121b)

sidretü’l-müntehâ: Makâlât’ta yer alan aklın dört nurundan üçüncüsü.

“İkinci gün nûrından, üçüncü sidretü’l-müntehâ nûrındandır.” (M 22b)

subhânehû: Allah zikredildiğinde söylenen söz.

“Ve haberde şöyle gelmişdür kim Hâk subhânehû teâlâ Âdem’ün sol eyegüsinden Havvâ’yı yaratdı.” (M 21a)

sû-i zann / sū’-i zann / sū-yi zann: Kötü zan.

“Hâkında sū-i zann dahı gitmedi.” (V 50a)

“Ol kıyâe halkınıñ bu hâlden haber-dâr olmayanı sū’-i zann idüp eyitdiler.” (V 45a)

“Bizüm hâkımızuza sū-yi zann ideler.” (V 66b)

sühen-dân: Söz bilen.

“İy sühen-dân u sühen-gū pür-hüner.” (V 15b)

sühen-gū: Söz söyleyen.

“İy sühen-dân u sühen-gū pür-hüner.” (V 15b)

şād-mân: Mutlu.

“Bu şafādan şād-mān olup şarāyına geldi.” (V 4a)

şeb-hūn : Ansızın.

“Pes Gündüz Alp dağı ‘Osmān’ı tecessüs idüp bir köyde gāfil yaturken şeb-hūn eyledi.”
(V 123a)

şeh-süvār: Atlı.

“Çün işitdi bu sözi ol şeh-süvār.” (V 145a)

şey’en lillāh / şey’en li’llā / şey’en-li’lliāh : 1. Allah rızası için. 2. Allah için bir şey verin.

1.“Ol harmān ıssılerin şey’en lillāh eyledi.” (V 53a)

1.“Şey’en li’llāh idüp hasenāt-ı müslimīn ne virürlerse getürüp muhibblerüne şarf idelüm didiler.” (V 43a)

2.“Kıpuda durdı şey’en-li’lliāh urdı.” (BT 16a)

şeytāni’r-racīm: Kovulmuş, uzaklaştırılmış, taşlanmış şeytan.

“İy mü‘minler bir gā‘ib düşmenüñüz vardur adı şeytāni’r-racīmdür.” (BT 20a)

tāhā vü yāsin: Besmele Tefsiri’nde kullanılan övücü bir söz.

“İy tāhā vü yāsin ehli ben ilerü vardum eyitdüm.” (BT 23b)

taht-gāh: Taht yeri.

“Edirne’yi itmişdi taht-gāh.” (V 146b)

tahte’s-şerā: Yerin altı.

“Tahte’s-şerāya degin gördi.” (V 102b)

tehī-dest: Eli boş.

“Fıkr itdi kim erenler nazārına tehī-dest varmak revā degüldür.” (V 91b)

tesliye-i tarīk: 1. Sözü geçen halifeler usulüyle. 2. Nezaketle. 3. Yoluyla.

1.“Dağı murāḳabeden başın ḳaldırıcak yanında nāzı ve niyāzı geçen ḫalīfeler tesliye-i ṭarīḳ ile ḫāl nedür.” (V 68a)

2.“Ol erenler Hācim Sultānuñ bu vechile hurūṣa geldügin göricek tesliye-i ṭarīḳ ile ḫāl nedür?” (V 133a)

3.“Söz açup Hünkār varlığına tesliye-i ṭarīḳle eyitdiler.” (V 33a)

terahḫuma: “Eziyet olmasın” anlamındaki sözcük.

“Kerem ehli luṭf idüp loḳma bişerken yā çekilürken çağır tā kim bize dağı terahḫuma olmasun.” (V 139b)

teslīmen: Teslim.

“Arı ehillerdür ve selleme teslīmen kesirā.” (M 1b)

teşrīf-i ḳadem: Şereflelendirmek.

“Ümiddür ki teşrīf-i ḳadem buyurasız didiler.” (V 42b)

tīg-zen: Kılıç çalan.

“Didiler kim pehlivānın tīg-zen.” (V 22a)

tilāvet-i Ḳurʿān: Kurʿān’ı en güzel şekilde okuma.

“Ālimler hāfızlar tilāvet-i Ḳurʿān’a meşḡul olup dervīş fuḳaralar duʿāyı gül-beng eylediler.” (V 6a)

tīr-endāz: 1. Ok atmak. 2. Çabuk çeken.

1.“Ol vaḳt erenlerüñ ḳahr şifātından bir tīr-endāz nefes gelüp eyitdi.” (V 51a)

2.“Hemān-dem Ḥazret-i Hünkār’uñ ol tīz-endāz nefeslerinden öyle geldi kim irtel olıcak seni tutalar.” (V 46b)

tūrbe-dār: Türbeye bakan kişi.

“Tūrbe-darı Hızır Lāle ol zamān.” (V 148a)

ṭabbā-ḫāne: Tabakhane.

“Ol kullar daḥı bigüñ ḥükmi mûcibince ṭabbā-ḥāneye gelüp gördiler kim ḳapısı baḡludur.” (V 87a)

ṭabl-ḥāne: Davul.

“Ḥattā ṭabl-ḥāne tamām olunca ayaḡ üzere ṭurdı.” (V 125b)

ṭabl-ı āsāyiş: Davul sesi.

“Nāḡāḥ ḳulaḡına ṭabl-ı āsāyiş şadāsı gelüp yirinden ṭurı geldi.” (V 125b)

ṭa‘atan: Baş üstüne.

“Pes anda ḥāzır olan dervişān fi‘l-cümle sem‘an ve ṭa‘atan diyüp her biri bir cānibe odun isteyü gıtdiler.” (V 61b)

ṭarfetü‘l ‘ayn: Göz açıp kapayıncaya kadar.

“Ṭarfetü‘l ‘ayn içinde yemiş virüp almaları bitdi.” (V 50b)

ṭūl-ı ‘ömr: Uzun ömür.

“Ṭūl-ı ‘ömrüñ olacaḡı fevtdür.” (V 148b)

ulu‘l-elbāb: Akıl sahipleri.

“... ‘acze varduḡın ma‘ārifi ketminde ulu‘l-elbāb dem-beste ḳalur.” (V 1b)

‘umūmen: Tamamen.

““Umūmen işıtdiler.” (V 106b)

ümmid-vār: İstekleri olan.

“Her fakirü‘l-ḥāl kimesne erenler nazarında ḡanī ve ümmid-vār olan kişi elbetde bir nasīb alup giderdi.” (V 82a)

ümmü‘l-ḳur‘ān: Kur‘ān-ı Kerīm.

“İkinci Ümmü‘l-Ḳur‘ān’dur.” (FT 75)

va‘llāhu a‘lem bi’s-şavāb: Doğrusunu Allah bilir.

“Va’llāhu a’lem bi’s-şavāb.” (M 11b)

vāhideten: Allah’ın izniyle.

“Der-ḥāl ol taşların beşi daḥı Hünkār’uñ naẓarına dizilüp def’aten vāhideten nuṭqa gelüp eyitdiler.” (V 49b)

va’llāh / va’llāhu: Vallāhi. Allah için, Allah adına anlamındaki sözcük.

“Saña imān getürem va’llāh men.” (V 147b)

“Va’llāhu men öyle dimezem.” (V 84b)

vaşl-ı vaṭan: Vatanına dönüş.

“Vaşl-ı vaṭanuña varasın didi.” (V 63b)

vefāt-nāme: Ölüm.

“Bu vefāt-nāme çün irdi āḥire.” (V 146a)

vehim-nāk: Kuruntulu.

“Çün kim Nüre’d-dīn H̱āce bunuñ gibi vehim-nāk haberi işidicek hiç tıñmadı.” (V 47a)

velāyet-nāme: Veliliği ve dostluğu anlatan eser.

“Bir velāyet-nāme diyem mu’teber.” (V 15b)

ve’l-ḥāşıl: Sözün özü, kısaca, kısacası.

“Birisine daḥı ve’l-ḥāşıl tamām bu dānişmendlerüñ otuzı daḥı getürdüğü şu cümlesinüñ levni mütegayyir oldu.” (V 135a)

ve’l-‘uḳūl: Akıl ve idrak sahibi.

“... şāḥib-idrāk ve’l-‘uḳūl Ḥazret-i Hünkār Ḥacı Bektāş-ı Velī ...” (V 2b)

ve’s-selām: “İşte bu kadar” anlamında kullanılan sözcük.

“Ḥālā bu deme degin nesli vardur ve’s-selām.” (V 52a)

yedd-i beyzā: Beyaz el.

“Ayağı katına bir hoş oturduḡda anı gördiler ki şaḡf-ı dīvār yarılup fi’l-ḡāl yedd-i beyzā gibi bir el zāhir olup Güvenç Abdāl’ı gögsinden ḡaḡı virdi.” (V 67a)

yek-cihet: Aynı tarafta.

“Anuñla yek-cihet olalum didiler.” (V 113a)

yevmen fe yevmen: Günden güne.

“Yevmen fe yevmen teraḡḡi bulup ḡarnı büyümege başladı.” (V 53b)

yevmü’l-ḡıst: Her.

“Andan daḡı yevmü’l-ḡıst alursañuz maḡall ve münāsibdür.” (V 87a)

zār u zār: İnlemek.

“Tā ḡattā ḡapumda ömürleri geḡince zār zār aḡlarlar.” (M 9a)

zer ü sīm: Altın ve gümüş.

“Daḡı Sultān İbrāhim bunlara bī-ḡadd zer ü sīm taḡadduḡ eyledi.” (V 6a)

zevi’l-‘uḡl: Akıl sahipleri.

“...zevi’l-‘uḡl ‘acze varduḡın ma‘ārifi ketminde ulu’l-elbāb dem-beste ḡalur.” (V 1b)

zīr ü bām: Çalgı aleti.

“Ṭabl kös hem negāra zīr ü bām.” (V 16a)

zīr-i zemīn: Yerin altı.

“Dervīḡ gördi zīr-i zemīndür.” (V 80a)

ziyāret-ḡāh: Ziyaret yeri.

“Ol ḡaryenüñ zımmileri Ḥünkār Varlığı’nuñ oturduḡı maḡāmı ziyāret-ḡāh eylediler.” (V 38a)

zübde-i ervāḡ-ı raḡmet: Rahmet özü olan.

“Ol zübde-i ervāḥ-ı rahmet ya‘nī Ḥazret-i Ḥünkār Ḥacı Bektāş-ı Velī Ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz seccādenüñ üzerine çıktı.” (V 10b)

zübde-i naḳd-i emīrū’l-mü’mīnīn: Peygamber nesli ve müminlerin emirinin özü.

“...zübde-i naḳd-i emīrū’l-mü’mīnīn Ḥünkār Ḥacı Bektāş-ı Velī Ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz Ḥazreti’nüñ velāyet kerāmetlerinden birisi daḡı budur ki Ḳara Reis nām bir kimesne vardı.” (V 69b)

2.4. Konularına Göre Fiiller

2.4.1. Temel Kılış, Oluş, Durum Bildiren Fiiller

2.4.1.1. Oluş Fiilleri

aḡla- : Herhangi bir duygudan dolayı gözlerden yaş gelmesi durumu.

“Bī-çāre uğrı ol ḡışım ol siyāseti göricek aḡladı.” (BT 7a)

aḡşur- : Burundan gelen bir hisle sesli bir şekilde nefes vermek.

“Pes şüretten evvel gelen hareket aḡşurmaḡdur.” (M 19b)

bat-: 1. Kurumak. Sulak bir yerde bulunan suyun azalmaya doḡru bir hāl alması. 2. Gözden kaybolmak, gittikçe yok olmak. 3. Suyu gömülmek. Derinlik anlamında bir noktaya yönelmek. 4. Kaybolmak.

1. “Şoñra ol buñar daḡı batdı.” (V 88b)

2. “Gün toḡduḡından batduḡına çerāḡuñ tamām yana didi.” (V 125a)

3. “Kevsere batmış velī nem-gīn şuyı.” (V 144a)

4. “Ġuşşaya batup eyitdi.” (V 91b)

bozul- : Abdestin gitmesi. Abdest eyleminin geçerliliğini yitirmesi.

“Ḥaḡḡ’a giden ḡaḡḡ uğrum ḡaḡḡıçün biz ol ābdesti almayup tururuz kim bozula.” (V 102a)

bulan-: Karışmak. Herhangi bir maddenin birbirine geçmesi durumu.

“Ol bir deryādur ki degme nesne bulandurmaz.” (V 72a)

bulın-: Yer almak, hazır olmak. Mevcut olmak.

“Her anıñuzuñ t b tında bulunursam alup defn id ñ.” (V 79a)

buruş-: B z lmek. Fiziksel  zelliğ n değişmesi.

“al fen ñ y zin g ricek buruşmış acı ıy rlar al fen ñ dizi  zerine odı.” (BT 5b)

atla-: Ayrılmak, kopmak.

“ayrı tuzları  teře oysañ erir atlar.” (V 98b)

 k-: Dizleri katlayarak yere inme.

“M cevvezesiyle  nk r’uñ nazarına gel p dizin  kdi.” (V 124b)

damla- / dam- : Damlamak. Sıvı bir maddenin damla şeklinde inmesi.

“Pes imdi bir damla s ci uyuya damladuğı  n şuy n hep arıtmak gerek ve ol şu d k ld ği yerde biten otı oyun otladuğı  n eti ar m olur.” (M 4a)

“Hem bir uyuya bir damla s ci damsa ol uyunuñ şuy n bir kezden ıķarsalar, yabana d kseler.” (M 3b)

deşil-: Oyulmak. Bir sıvının derinleşerek oğalması.

“Deşil p sarı sarı şular aķdı.” (V 51a)

dizil-: Sıralanmak. Sıra sıra durumuna gelmek.

“Der- l ol tařlaruñ beşi dağı  nk r’uñ nazarına dizilip def ten v h deten nu a gel p eyitdiler.” (V 49b)

dolın-: Ay veya g neş n batması.

“Ay g n dolınur.” (M 23a)

d n-: 1. Kendi grubuna katmak. 2. Gelmek. Gidilen bir yerden gelmek. 3. D zenlemek. Olması gereken şekle getirmek. 4. Yatmak.  lmek anlamında olup yer değiştirmek.

1. “Bizden ayırup kend ye d nderdi.” (V 84b)

2. “ n kim yine al ş oldılar ‘ nadları g lib olmağ n mu‘ nidlik id p gir  d nmediler.” (V 86a)

3. “Aḥvāle vāqıf olup namāzı döndürdiler.” (V 51b)

4. “Bu gice yirde dönerüm bilesin.” (V 141b)

dul-: Güneşin batması.

“Eger anı daḡı kılmazlarısa güneş gibi dün dulıb rāḡat içinde olsunlar.” (BT 14a)

dut-: 1. Parlamak ve ışıldamak. 2. Ay veya güneşin tutulması.

1. “Ḳarār idüp revnaḡ dutıcaḡ ṭāliblerine ḡubbe-i elif geydirürdi.” (V 124a)

2. “İmdi fulān ayuñ fulān gicesinde ay dutılır.” (V 108b)

düş-: 1. Ateşin yanmaya başlaması. 2. Yön değiştirmek, yere kapanmak. 3. Yalvarmak. 4. Titremeye başlamak. 5. Bir nesnenin yere doḡru aniden inmesi durumu. 6. Sığınmak. Manevi anlamda güven veren kişinin yanında olmak. 7. Kötü duruma gelmek. 8. Somurtmak. Yüz ifadesinin sıkıntılı olması. 9. Yanına gelmek. 10. Yakınlık olması durumu. 11. Yere kapanmak. 12. Çökertmek. Kötü bir durumun zühür etmesi.

1. “İy pādışāḡ alacuḡuma od düşdi.” (BT 20b)

2. “Hemān-dem Monla Sa‘ dü‘ d-dīn yüzi üzerine secdeye düşdi.” (V 103a)

3. “Düşdi ayaḡına sürdi yüzini.” (V 145b)

4. “Fi‘l-ḡāl gövdesine lerze düşdi.” (V 118a)

5. “Ayaḡ üzerine ḡalkıcaḡ mübārek eteklerinden bir dāne ṭāze nefis Hindüstān ḡozi düşdi.” (V 37a)

6. “Aḡabince ol ḡan issileri daḡı öyüḡe çıkup gördiler kim Ḥünkār’a dāḡil düşmiş.” (V 119a)

7. “Ey mü‘ minler sevdüḡüñüzden ayrılub ḡarıblıḡa düşüb durursız.” (BT 10a)

8. “Anuñ heybetüden dükeli ferişterler yüzüñ düştiler.” (FT 70)

9. “Hemān-dem dāḡil düşüp eyitdi.” (V 119a)

10. “Ḳalbine bir ünsiyyet düşüp eyitdi.” (V 123b)

11. “Fi’l-hāl yüzi üzre düşüp imekleyü Sultān H̱āce Aḥmed-i Yesevī Ḥazreti’nüñ nazarına geldi.” (V 13b)

12. “Bunlaruñ üstine düşür zulmeti.” (V 21a)

egil-: Fiziksel olarak değişmek. Düz bir şekilden bükük şekle gelmek.

“Nāgāh ol evinüñ dīvārı egilüp yıkılmağa meyl eyledi.” (V 43b)

gömil- / gömül- : El veya ayakların bir maddeye batması durumu.

“Mübārek ayakları ol taşā gömildi.” (V 31b)

“Dizlerine deñlü yire gömüldiler.” (V 86a)

görin- / görün- / gözük- : Görülür durumda olmak.

“Sarı Şaltuḡ Sultān cümlesinde daḡı görindi.” (V 79a)

“Sen kimsin ki bu gün senden ‘acāib ve ḡarā’ib niçe dürlü ḡāller görindi.” (V 139a)

“... kim bunlaruñ yüzi nūrı ḡatında gün nūrı ḡarañulıḡ gibi gözüke.” (BT 25b)

gül-: Talihli durumda olmak. Şanslı bir şekilde yaşamak.

“Kimi gerekse ağladuram ve kimi gerekse güldürürem.” (M 12b)

in-: 1. Yıldırım olayının görünür duruma gelmesi. 2. Güneşin batması. 3. Yatışmak. Sakin duruma gelmek. 4. Görünür olmak.

1. “Ol sâ’at gördiler kim āşmāndan ra’ d ve berk sâ’ika peydā olup bir yıldırım indi.” (V 135a)

2. “Gün ine tururdu.” (V 60b)

3. “Şu daḡı bir miḡdār ine.” (V 132a)

4. “Daḡı ol Horāsān Erenleriyle ma’an yiryüzine inüp ādem ṡonına girdiler.” (V 13b)

ḡal-: 1. Yādigār olma. 2. Kapalı bir alanda bulunmak. 3. Zihinde yer etme. Geride kalma durumu. 4. Bir yerde bulunmak. 5. Geride olan sayı. 6. Bir durumda görünmek. 7. Sınırdaki olmak. 8. Geride kalmak. 9. Sınırdaki olmak. 10. Yaklaşmak. Mesafe olarak yaklaşma durumu.

1. “Yatur itin kimsenüñ qaldurmasun.” (V 142a)
2. “Çekme ğam şanma meni sînde qalam.” (V 143a)
3. “İlim okunur; ammâ degme kez hâtırda qalmaz.” (M 23a)
4. “Birisi yolda qalur.” (M 4b)
5. “Cân Baba ol âteşüñ içinde üç gün qaldı.” (V 112a)
6. “Hâzret-i Hünkâr mescîdde ol gice tenhâ qaldı.” (V 41b)
7. “Hattâ az qaldı.” (V 128a)
8. “Erenlerüñ nuṭkıyla yurt oĝlı Habîble Hızır Lâle qaldı.” (V 60a)
9. “Az qaldı kim zevrâkımuz ğark olup helâk olavuz.” (V 65b)
10. “Tâ kim şehr görinmege bir iki depe qaldı.” (V 87b)

qırıl-: Ölmek. Hayatın sona ermesi durumu.

“Cümlemüz qırılalum yâ qıralum.” (V 17a)

qolaq ol-: Çolak. Sakat olmak.

“Ol sâ‘ at Hâcim Sultân’uñ qolları bükülüp qolaq oldı.” (V 130b)

qop-: Parçalanmak. Bir nesnenin fiziksel olarak parçalara ayrılması.

“Hemân-dem bi’smillâh diyüp elindeki bıçaķı ol taşā bir kerre öyle çaldı kim bir aẓım parça qopup ol taşdan yire düşdi.” (V 52b)

quru-: 1. Devamının gelmemesi. 2. Islak durumdan kurtulmak.

1. “Toĝumuñ qurusun.” (V 107a)

2. “Oldı, qurudı.” (M 19a)

mürtefi‘ ol-: Kalkmak, yükselmek.

“Daĝı şevķ deryāsı cûşa gelüp gözinden perde mürtefi‘ oldı.” (V 83b)

şāĝ ol-: Salim, esen olmak.

“Şağ oluñ varuñ.” (V 29b)

sin-: İçine işlemek ve özdeşleşmek.

“Bu mıkrāsa erenlerüñ tekbîri sinmişdür.” (V 98a)

sükût(+a var-) : Susmak. Herhangi bir konuşma veya ses durumunun olmaması.

“Pes Sarı İsmā‘ il aḥvāli bilüp sükūta vardı.” (V 60b)

şiş-: Bir yaranın kabarması.

“Gövdesi şişüp kabarı kabarı olur.” (V 51b)

tağlaş-: Dağlamak. Yaralamak, yanmak.

“Kāfir odına ciger tağlaşdılar.” (V 17a)

taṃla- / taṃ- : 1. Damla damla olmak. 2. Damlamak. Bir sıvının damla şeklinde olması.

1. “Üç taṃla kan taṃladı.” (V 99a)

2. “Anuñ daḳı kanatlarından dört yüz biñ kaṭre şu taṃdı.” (BT 18a)

tomur-: Kabarmak.

“İttifāk bir gün dest-i namāz iderken legençe içine burunları tomurdı.” (V 58b)

toy-: Doymak. Karnı tok duruma gelmek.

“Yidi Ḥaydār karnı toydı.” (V 19b)

yağ-: 1. Yağmurun gökten inmesi durumu. 2. Gökten inmek.

1. “Yağdı yağmur ğarḳa vardı pes cihān.” (V 25a)

2. “Zīrā gök aĝlar, yir güler ve gökden yaĝar, yirden biter.” (M 14a)

yapış-: 1. Çok yakında olup bırakmamak. 2. Temas ederek tutmak.

1. “Şarāy ıssı yapışdı.” (BT 16b)

2. “Ḥaydār’uñ vardı yapışdı eline.” (V 19a)

yat-: Uzanmak, serilmek. Bedenin uzun bir şekilde olması.

“Bu gice Kızılca Ḥalvet öñünde yüzün yukarı yat.” (V 104b)

yetiş-: Gücü olmak, gücü yeter olmak.

“Andan aña güç yetmese ol dağı varur.” (V 93b)

yit-: 1. Yeter olmak. 2. Gücü yetmek.

1.“Ammā ba‘ zı güci yiten ğanīceleri anuñ üzerine bir miqdār altun uşkuf eylediler.” (V 125b)

2.“Bizüm aña gücümüz yitmez.” (V 8a)

yorıl-: Yorgun ve güçsüz duruma gelmek.

“Dağı yorılup bir tenhā yirde yatıdılar.” (V 67a)

yücel-: Yükselmek ve boy olarak artış göstermek.

“Ol ağaç dağı yücelüp bir ‘ālī gölgelü kavağ oldu.” (V 88b)

2.4.1.1. Kılış Fiilleri

āciz kal-: Bir işi gerçekleştirmek için yetersiz kalmak.

“Mu‘ āviye āciz kaldı tırdı.” (FT 73)

aç-: Göz organının görür durumda olması.

“Yum gözün dir yumuben girü açar.” (V 22a)

‘ayıbla-: Ayıp olarak görmek.

“Yetmiş iki milleti ‘ayıblamamağdur.” (M 10a)

bırağ-: Sağlamak.

“Tā ki Tañrı Ta‘ ālā aralarına şulğ bırağmayınca ferişterler dükeli bu sırrı tañladılar.” (BT 23a)

bük-: Eğilmek. Bedenin eğik durumda olması.

“Yolda giderken gördiler ki Aqça Koca iki bükülüp burçağ yolar.” (V 55a)

çek-: Başta bulunmak.

“Ol öliceğ içlerinde baş çeker.” (V 113b)

çekil-: Uzaklaşmak ve soyutlanmak.

“Karaca Ahmed dağı bir dem murākabeye çekildi.” (V 31b)

dağıl ol-: Girmek. Bir yere intikal etmek.

“Gör kim ol er Rūm’a dağıl oldu mı kandaür.” (V 31b)

dik-: 1. Ortada durmak. 2. Bir kişinin bir yerde durması.

1. “Ortada dikilen günāhuñuzı ortada yād kıldum.” (M 14a)

2. “Dağı icāzet inābet şunup bir memlekete ḥalīfe diküp gönderürdi.” (V 126b)

dök-: 1. Zıyan olmak. 2. Bir nesnenin yukarıdan aşağıya düşmesi.

1. “Taşsın dökilmesün diyü nuṭṭ eyledi.” (V 41a)

2. “Çiçeği bitdi döküldi.” (V 50b)

dut-: 1. Yalvarmak yakarmak. 2. Güzel vakit geçirmek. 3. Söylemek.

1. “Bir ulu kişinin egegin dutar.” (BT 20a)

2. “Kendi arılığın birliğin tanıklık vireni nitesi ḥoş dutasın.” (BT 10b)

3. “İlāhī ‘ālemi küfür dutub durur.” (BT 21b)

düz-: Tertip etmek, düzeltmek.

“Geldi neccārtābūtını düzdi hem.” (V 144a)

el bağla-: Elleri birbirine kavuşturmak.

“Dest-būs idüp muḳābelesinde el bağladı turdı.” (V 80b)

el ele al-: El ele tutuşmak.

“Kara Re’is anuñ sözine itā‘at idüp ikisi dağı el ele aldılar.” (V 70a)

esle-: Kulak asmak, dinlemek.

“Ol kişi erenleruñ bu sözün eslemeyüp her gāh ki Ḥünkār varlığın gördükde masharaya alurdı.” (V 62b)

ğam çek-: Sıkıntı yaşamak.

“Hiç ğam çekme didi.” (V 109b)

ġarġ eyile- Maddī veya manevī anlamda boġulmak.

“Üçüncü kulaġ, işitmekden ġarġ eyler.” (M 15a)

geç- 1. Zamanın ilerlemesi durumu. 2. Olay yaşanması. 3. Zaman doldurmak. 4. Fani olmak. Terk etmek. 5. Oturmak. 6. Durmak, konumlanmak. 7. Delmek.

1. “Bunuñ üzerine bir niçe gün geçdi.” (V 40b)

2. “Hünkār Hācī Bektāř-ı Velī Hāzreti’nüñ Emīr Cem Sultān’la mābeynlerinde geçen rumūzdur.” (V 71b)

3. “Tañrı dostları bir gün toġ ve iki gün aç geçerler.” (M 8b)

4. “Bir kemer köprü dūrūr gelen geçer.” (V 142b)

5. “Hāzret-i Hünkār Monla’nuñ yirine geçüp oturdı.” (V 97a)

6. “Erüñ öñine geçüp imāmet ider er görmedük.” (V 51b)

7. “Şöyle kim ejderden geçüp taşa doġundı.” (V 77b)

geçür- Zaman doldurmak.

“Zālīm Muġammed ümmetinüñ bir şavümdür kim külli ‘ömürlerin her nede medyānda geçürdiler.” (BT 6b)

getür- Herhangi bir nesnenin gelmesini saġlamak.

“Ol dāniřmend ‘ıbrıġı eline alup buñardan şu getürdi.” (V 102a)

gider- Bir kişiyi bir yere sürgün etmek.

“Varsuñ anı gidersün didi.” (V 45b)

giryān (ol-): Ağlamak. Bir duygu sonucu gözlerden yaş gelmesi durumu.

“Çün kim Zeyneb Hāñün Sultān İbrāhim’üñ bu resme giryān olduġın göricek özi göyinüp eyitdi.” (V 5b)

gizle- Saklamak, üstünü kapatmak.

“Gizledi kâfirlerün cümle şuyın.” (V 25b)

gör-: 1. Tanık olmak, tesadüf etmek. 2. Gerekli olarak algılamak. 3. Bir durumu yaşamak.

1.“Ne şöhet ideler ola bir görsem.” (V 60a)

2.“Vâcib gördüm.” (BT 1b)

3.“Dünyâda nesne eksükligin görmeyesin didi.” (V 58a)

göster-: Davranışta bulunmak.

“Eger kim taḥkîk şâh-ı merdân ‘Alî’nün sırrıysañuz nişânların göster.” (V 9b)

göyin- / göyün- : 1. Yakmak. Azap görmek. 2. Yakmak.

1.“Anı tamuya göyindürmeyem.” (BT 11b)

2.“Pes her kim bu dünyâda kendü özin göyündürse yarın âhiretde dürlü dürlü azâblardan kıtıldı.” (M 2b)

gurūr it-: Mağrur olmak. Üstünlük taslamak ve kibirli olmak.

“Kibr ü kîn tutup gurūr itmek ne sūd.” (V 142a)

ısrır-: Bir nesneyi dişlerin arasına almak.

“Daḥı Hünkâr Ḥazret-i Seyyid’ün mezârı kapusunda bir taş ısırdı.” (V 75a)

imtişâl it-: İtaat etmek.

“Emrûme imtişâl it.” (V 123a)

in-: Tevazu göstermek anlamında boyun eğmek.

“Aña indürmek gerekdür hep başı.” (V 22b)

incid-: Yorucu ve kırıcı olmak.

“Dervîş olan kimesne hiçbir yaradılmışa ezâ idüp incidici olmaz.” (V 90b)

itâ‘ at id- / itâ‘ at it- : Uymak, boyun eğmek.

“Her kim gelüp ne dirse anuñ albin ri‘āyet itmekün elbette sözine itā‘ at iderdi.” (V 116b)

“‘‘Ulemā tā‘ ifesi bu söze itā‘ at itmediler.” (V 85b)

ağrın-: Paralanmak. Bütün durumdan paralar hāline gelme durumu.

“orudan şolula üçünci oruları oldur kim ayakların şırāta basıcak yir ağrına degin durmayalar.” (BT 15a)

al-: Mahrūm olmak.

“... mahrūm alurlar.” (M 23a)

aldır- / aldur-: Yukarı tarafa yükseltmek.

“El du‘āya aldırup itdi niyāz.” (V 141a)

“Ayrıksı şüretile baş alduralar.” (BT 15a)

alk-: Doğrulamak, kendine gelmek.

“Cem‘ oluben didiler kim yatma alk.” (V 15b)

anad- / anat- : Kanın ıkmasına neden olacak bir harekette bulunmak.

“Notulla dürtüp anadursın.” (V 78a)

“İttifā günlerde bir gün çift sürerken iddete gelüp elindeki mesāsile ol öküzüñ birin dürtüdi.” (V 78a)

amış-: Kamaşmak. Göz organının herhangi bir nedenden dolayı bir an görmemesi durumu.

“Dükelinüñ gözleri amışdı.” (BT 11a)

kes-: Bölmek. Paralara ayırma.

“Derviş ol ıyārı bizüm bıaklarımız daı keser.” (V 52b)

kifāf id-: Kurtulmak.

“Kerem-i lufından bize bir midār buğday gönderse bu muzāyaadan alāş olup kifāf ideydük.” (V 79b)

ko-: 1. Şahit göstermek. 2. Bir hâlde bırakmak.

1.“Saña anda hüccet kodum.” (V 49a)

2.“Küfri koyup hep müslimân olavuz.” (V 24a)

koy-: 1. Öylece bırakmak. 2. Üst aşamada görmek.

1.“Ve hem ârifler katında şirk murdârdur içlerinde komazlar.” (M 3b)

2.“Azamet buşusun eger kim tahtı üstine koyayın.” (BT 25a)

kurud- / kurut- : Yaş olmaktan kurtarmak.

“Erenlerüñ melefesin çirke iletem yuyup kurudayum.” (V 64a)

“Bir yirde yuyup kurutdı.” (V 64a)

ma‘zûr tut-: Mazur görmek. Bir durumu tolere etmek.

“Çokluk buğday olmaz ma‘zûr tut.” (V 37b)

mest-i lâ-ya kıl ol-: Sarhoş ve akılsız gibi olmak.

“Mest-i lâ-ya kıl olup kırk gün yatdı.” (V 103a)

mestûr ol-: İç kısımda olmak.

“Her ne kim su’âl itdilerse Hünkâr Ululığı zikr itdügi gibi cevâb içinde mestûr olmuş.” (V 33a)

muştıla-: Müjdelemek. Güzel bir haberi duyurmak.

“Mü‘minlerüñ kulağların dutub mußtıladı.” (BT 18b)

münkâd ol-: İtaat etmek.

“Mâ-bâķısı kendüye muṭī‘ ve münkâd oldılar.” (V 121b)

mürûr it-: Geçmek, geçip gitmek.

“Bir niçe müddet mürûr itdükten soñra Ertoğdı Alp’üñ oğlu ‘Oşmân Big kadd ü kâmet çeküp kuvvet şalâbet issi yigit oldu.” (V 122b)

nişîn ol-: Oturma eylemi.

“Bu seccādeyi nişin olmağa Rüm erenlerinüñ her birisi bir kimesneyi maḥall gördiler.”
(V 122a)

ört-: Kapatmak. Bir nesneyle kapalı duruma getirmek.

“Hırḫasıyla örttdi Hünkār’uñ yüzün.” (V 143b)

parala-: Parçalamak ve hırpalamak.

“Gördi kim bir kırt paralamış.” (V 127b)

şafā gel-: Hoş gelmek, şenlendirmek.

“Şafā geldiñüz didiler.” (V 134a)

şal-: 1. Serbest bırakmak. 2. Gözü açılmak.

1. “Merkebin otlamağa şaldı.” (V 91b)

2. “Kendü rızaların Allāh’uñ emriyle erenlere teslim idüp ṭarīḳ-i fahra şalık olup erenler
ḥidmetinde ḳalurdı.” (V 126b)

şıḳrat-: Yansıtmak. (ışık, aydınlık)

“Hızır şıḳratduğı dem bir ḳademin Ḳarayük’üñ üzerine basdı.” (V 60b)

şık-: Daraltmak.

“Ol ejder Sultānı araya alup kıyruğıyla muḥkem şıḳdı.” (V 77a)

şındur-: Kırnak. Parçalara ayırmak.

“Cümlesinüñ başın ve derisin birbirine ḳarışdurmayup kemüklerin dağı şındurmadılar.”
(V 74a)

şın-: Kırılmak. Parçalara ayrılması.

“Çün kafes şınsa uçar murğ-ı cān.” (V 143a)

söyken-: Manevî anlamda dayanmak ve güvenmek, bel bağlamak.

“Üçüncü Muḥammed Muştafa Tañrı dostluğına söykendi.” (M 7a)

süri-: 1. Sürüklemek. Bir yere zorlayarak götürmek. 2. Sürüklenmek. Kötü durumda olmak.

1.“Süriyü Sultân hâzretine getürdiler.” (BT 7a)

2.“... zebâniler üşüb tamudain yaña süriyeler.” (BT 8a)

tağla-: Yanmak. Manevî anlamda yıpranmak.

“Hâsret odına cigerin tağladı.” (V 146b)

tökenle-: Öylece bırakmak.

“Zamândan şöñra bîdâr olup merkebin tökenleyü gitdi.” (V 127b)

taşşur-: Teslim etmek.

“Mervâ’nuñ hâpsinde iken Ebu’l-Müslim-i Mervî gelüp hafîyyeten hurûca icâzet taleb idicek ol vuşlaları İbrâhimu’l-Mükerrem Ebu’l-Müslim’e taşşurdı.” (V 14a)

tut-: 1. Boyun eğmek, yalvarmak. 2. Kaplamak ve dolmak.

1.“Kadıncık dahı ilerü gelüp etegin tutdı.” (V 58a)

2.“Yiri leşker başı tutdı gögi kan.” (V 16a)

ur-: Kapatmak. Bir nesneyi açık durumdan kapalı duruma getirmek.

“Kapağın urdılar.” (V 110b)

utandur-: Utanmaya sebep olmak.

“Olmasun ki kimesne anı utandura.” (BT 6a)

vüs‘at ol-: Gücü yetmek.

“... ve raqam-ı fasihö’l-beyân ile takrîre vüs‘at ola.” (V 120a)

yum-: Kapatmak. Göz organının açık olmaması.

“Yum gözün dir yumuben girü açar.” (V 22a)

yumşad-: 1.Bir davranışı hafifletmek. 2. Yumuşak duruma getirmek.

1.“Yüsuf’uñ gönlin benden yaña yumşadasın.” (BT 22b)

2.“Andan yirin yumşadur.” (M 13b)

yut-: İçine almak.

“Cümle tavarlarıyla qarınları qarârına varınca yutdı.” (V 86a)

yücelt-: Yükseltmek. Çoğaltmak.

“Ve dahı tã‘ at kılmak ve şehâdet getürmek sizden, uçmak içinde köşkleriñüz yüceltmek Tañrı’dan.” (M 9b)

yürüd-: Sürdürmek. Devamını getirmek.

“Cümlesi ol gitdükleri vilâyetlerde erenlerden gördükleri gibi tarîk sülûk erkânın yürüdürlerdi.” (V 126b)

zelâlet id-: İşaret etmek.

“Qadıncık güneş enbiyâlara ay enbiyâlara zelâlet ider.” (V 40b)

zenc id-: Kesmek. Yenilecek duruma getirmek.

“Dervîşler anı zenc idüp hora geçürdiler.” (V 72a)

2.4.2. Bir İş Gerçekleştirme Bildiren Fiiller

2.4.2.1. Oluş Fiilleri

in-: Alçalmak. Aşağı tarafa yönelmek.

“Namâzdan fâriğ olıcağ aşağı inüp yirine oturduğda anı gördiler kim...” (V 28a)

tulû‘ id-: Fıskırmak. Aşırı şekilde görünür olmak.

“Mübârek vücūd-ı şerîflerinden envâr tulû‘ ider.” (V 42a)

tur-: Sabit kalmak. Beklemek.

“Yirde kâfir leşkeri çokdur tutar.” (V 19b)

tutul-: 1. Dili tutulmak. Konuşamaz duruma gelmek. 2. Yoğunlaşmak. 3. Hastalığa yakalanmak.

1.“Levni müteğayyir oldı dili tutuldı.” (V 100b)

2.“Bizi ol hışmı tutulmuş.” (FT 72)

3. “Birisi dağı tutuldu.” (V 140b)

yarıl-: 1. Ayrılmak, meydana çıkmak. 2. Parçalanmak.

1.“Fi’l-hāl Sarı İsmā‘ il’üñ mübārek merķad-i şerīfleri yarılup yedd-i beyza gibi bir el zāhir oldu.” (V 130a)

2.“Ayağı katına bir hoş oturduķda anı gördiler ki şakf-ı dīvār yarılup fi’l-hāl yedd-i beyza gibi bir el zāhir olup Güvenç Abdāl’ı gögsinden kaçıvirdi.” (V 67a)

2.4.2.2. Kılış Fiilleri

aç-: 1. Kapalı bir nesnenin içini görmek için gerçekleştirilen eylem, bir nesneyi kapalı durumdan kurtarmak. 2. Bir alan oluşturmak.

1.“Yirüñ altında bir hūb maķām açıldı.” (V 80a)

2. “... bir yumruķ ile urdı kim ol taşdan bir ādem sığıcaķ miķdār yir açılup bir hoş rüşen oldu.” (V 44a)

ada-: Fedā etmek, kurban etmek.

“Dağı müddet-i ģaml zūhūrunda evliyāya bir nesnecūk adayıp vireler.” (V 53b)

ağırla-: Misafirin ihtiyaçlarını karşılamak ve onu rahat ettirmek.

“Eger mü‘minler beni evlerine okurlarısa ağırlarlarısa ben dağı buları ağırlayaven.” (BT 24a)

al-: 1. Bir kabın içerisinden herhangi bir şeyi çıkarmak. 2. Eşyayı herhangi bir yere koymak. 3. Bir nesneyi içine çekmek. 4. Bir nesneyi başka bir eşyanın içine yerleştirmek. 5. Kurtarmak. Hakim olmak ve kontrolü ele almak. 6. Bir unsuru, kişiyi başka bir yere koymak. 7. Bulmak. Aranılan bir şeyi bulmak.

1.“Men dağı gelüp ol küpçikden bir miķdār yağ aldum.” (V 41b)

2.“Cümle libāsımız ortaya almış başın rāst kıuyruğı üzerine ķomış yatur.” (V 100b)

3.“Beşinci ķarın, içine alup ģarķ eyler.” (M 15a)

4. “Hırğalarının içine alup el aldurdu.” (V 119a)

5. “Cānların ele alup and içdiler.” (V 22b)

6. “Ruhbān dervīši alup kiliseye getürdi.” (V 80a)

7. “Ol cān kim ışdan alur.” (M 12a)

ara-: İstenileni bulmaya alışmak.

“Ehl-i ‘ilm aradı.” (V 6b)

aş-: Bir nesneyi herhangi bir noktaya bağlayıp sallandırmak.

“Etin alup Hāce Amed-i Yesevī Hazreti’nüñ mabaına adşılar.” (V 12b)

baqla-: 1. Kapıyı örtmek, kapatmak. 2. Dizilmek, sıralanmak.

1. “apuyı baqladılar.” (BT 28a)

2. “Şaf şaf yolları baqladılar.” (BT 7a)

beze-: Süslemek.

“Gözlerin ibret nūriyle bezedi.” (M 18b)

bul-: Etmek.

“Şehādet buldı.” (BT 27b)

at-: Tutmak, sarılmak.

“Öyle olsa velāyet anatların atup Rūm sınırın pāy-i ‘arşā degin baqladılar.” (V 31b)

ek-: 1. ıkarmak. Alıp tutmak. 2. Getirmek. 3. Bir nesneyi doğrultmak.

1. “Diken batup ıl ekildügin duyar.” (M 13a)

2. “Anı āsitāneye odun ekmege odı.” (V 83a)

3. “Girü tīğ ekmek olmaz.” (V 113a)

evür-: Döndürmek.

“uvalları taşra ıkarup savurdu evürdi.” (V 80a)

çıkar-: Ayıklamak.

“Çörin çöpin çıkarsun.” (BT 24b)

der-: Dışarı atmak.

“Ol yemişleri derüp dost ve kardaşlar ile yirler, Tañrı’ya şükür kılurlar.” (M 13b)

dik-: 1. Bir kimseyi bir işin başında geçirmek. 2. Bir nesneyi dik tutarak bir yere oturtmak. 3. Bir nesnenin ucuna bir nesneyi iliştiirmek.

1.“Pes erenler dağı icāzet inābet sunup bir memlekete halīfe diküp gönderürdi.” (V 126b)

2.“Mili dikdi kubbenuñ üstine ol.” (V 147a)

3. “Pes cidālarına diküp girü döndiler.” (V 118b)

donan-: Giyinmek.

“Yırsız, donanursız.” (M 9a)

dök-: 1. Akıtmak. Gözlerden yaşların inmesi durumu. 2. Can almak anlamında kan akıtmak. 3. Boşaltmak. 4. Boşalmak.

1.“Gözlerinden kanlu yaşlar dökdiler.” (V 23a)

2.“Kesdi başlar dökdü kanlar aldı cān.” (V 16a)

3.“Ağızına girü cāmuñ içine dökdü.” (V 4b)

4.“Nüre’-d-dīn H̱āce gördi kim maşrapadan dökilen şu H̱ünkār’uñ avucında kan olmuş.” (V 46b)

döndür-: Giymek.

“Libās döndürmekdür.” (M 9b)

düş-: Olmak. Uygun olmak, yerinde bir davranış olmak.

“İmāna gümān katmağ düşmez.” (M 8a)

ed-: Olmak, eylemek.

“O kişi o öküzlere öyle hizmet eder öyle hoş tutardı ki hiç kimse hizmetinde kuşur bulamazdı.” (V 78b)

ek-: Bitki dikmek.

“İmdi çare budur kim bir torba toprağ bir avıç arpa getirüp ekem.” (V 47b)

eyle-: Yapmak, etmek, bir işi gerçekleştirmek.

“Yâ Nüh dilüñile adumızı iş gönlüñile sevgümüzü iş eyle.” (BT 21b)

ezā id-: Eziyet etmek.

“Derviş olan kimesne hiçbir yaradılmışa ezā idüp incidici olmaz.” (V 90b)

geçür-: 1. İncelemek. 2. Yere sermek. 3. İliklemek, iliştmek.

1.“Velākin Allah Teālā bunlaruñ hařāların kıldan kıla geçürdi, girü yüzlerine urdı.” (M 8b)

2.“Tā kim Hācı Bektāş-ı Velī Qaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz dār-ı dünyādan bekāya intikāl itdi.” (V 127b)

3.“Anı seccādeye geçürdiler.” (V 134a)

gey- / giy-: Vücuda kıyafet veya herhengi bir giyeceğı geçirmek.

“Çık Monla’nuñ gönlegin getir geysünler didi.” (V 100a)

“Kendü qapusında olan qulları beyāz kisvet giydiler.” (V 126a)

geydür- / geyür- / giydür- / giyür-: Giyinme işlemini yaptırmak. Herhangi bir giyeceğın vücuda geçirilmesini sağılamak.

“Kisvet geydürdi.” (V 74a)

“Mü‘minlere geyürsünler.” (BT 26a)

“Ol qutb-ı cihān anın dağı kisvesin mezidleyüp başına giydürdi.” (V 10b)

“Anı tıraş idüp kisvet giyürdiler.” (V 81b)

gider-: 1. Bir nesneyi kaldırmak. 2. Giydirmek.

1.“Ammā üzerinden örtüsün gidermeñ.” (V 57a)

2.“Monla Sa‘ dü‘d-dîn’i tırâş idüp erkân-ı fahr üzerine kisvet giderdiler.” (V 103a)

gir-: Herhangi bir nesnenin, yerin veya durumun içine dahil olmak.

“Hemân-dem bismi’llâh diyüp ol kazanuñ içine girüp oturdı.” (V 110b)

gör-: 1. Hazırlanmak, hazırlık yapmak. 2. Karşılama, hazır duruma getirmek. 3. Bulmak. Bir kişiyi bulup onunla görüşmek.

1.“Sultan Öñi nām menzile varduğda bir niçe gün tedārik görince kış irişdi.” (V 121a)

2.“Yarağıñuz görüñ.” (V 13a)

3.“Hey meded dervîşi görüñ didi.” (V 96a)

göster-: Teklifte bulunmak.

“Yolda giderken ba‘ zı kimesneler buğdayı görüp dervîşe ziyāde dünyā gösterdiler.” (V 79b)

haber vir-: Bilgilendirmek, duyurmak.

“Haber vir ta‘ bîr ideyüm didi.” (V 40b)

hazırla-: Hazır duruma getirmek.

“Dağı size şarāb hazırlayayın.” (BT 26a)

ışmarla-: Emanet etmek.

“Dağı ışmarladı ana oğlunı.” (V 18b)

id-: Yapmak, gerçekleştirmek.

“Bir vasiyyet dağı iderüm saña.” (V 142a)

i-: Yardımcı fiil.

“Sevgümüz idi.” (BT 24a)

ihmāl it-: Boş bırakmak.

“İhmāl itmeyeler.” (V 53b)

ihrāc eyle-: Dışta tutmak.

“Ben masiyyet deñizine düştümse sen ihrāc eyle.” (FT 72)

iktidā id-: Uymak.

“Biz saña dağı iktidā idelüm.” (V 102b)

iled- / ilet- : Ulaştırmak.

“Seni ol ‘āleme iledeyin.” (BT 20a)

“Bu libāsları ilet.” (V 57b)

in-: 1. Ağaçtaki meyveyi alıp koparmak. 2. Şapka vb bir nesneyi çıkarmak. 3. Yere koymak. 4. Meyve toplamak. 5. Saç kesmek. 6. Bir nesneyi başından yere koymak.

1. “Şol ağaçdan bize meyvecük indür yiyelüm.” (V 50a)

2. “Hünkār’uñ nażarına kisvesin indürdi.” (V 34a)

3. “Tavarından almayı indürdi.” (V 91b)

4. “Kankısından indüreyüm didi.” (V 50b)

5. “Sengi tiğı getürüp başımızuñ müyın indirüñ didi.” (V 68a)

6. “Hünkār Varlığı’nı göricek derhāl tekneyi başından aşığa indürüp eyitdi.” (V 37b)

istikbāl id-: Karşılamak. Gelen kişileri karşılamak.

“Pes erenlerüñ muhibbleri geldikce İdrisle Qadıncık karşı çıkup istikbāl iderlerdi.” (V 56a)

it-: 1. Yapmak, gerçekleştirmek. 2. Et-. Bir işi yapmak, etmek.

1. “Bekçimi hem yidi başlu ejder it.” (V 22b)

2. “Bir kimesne Hāzret-i Alī’ye suāl itdi.” (M 16a)

i-ver-: Yardımcı fiil.

“Böyle ta‘cıl işüñ nedür ki yemiş yimeyüp gitmege iversin didi.” (V 81a)

iyle-: Eylemek. Gerçekleştirmek.

“Şeyhimüz seyyidimüz nesl-i Resûl Hâcî Bektâş Hünkâr bunuñ hakkında her ne remz ü rumüz iderse bize ma‘lûm iyleñ.” (V 124b)

izhâr id- / izhâr it- : Göstermek, görünür kılmak.

“Onlar dahı memleketde nice dürlü remz ü rumüz gösterüp niçe velâyet ve kerâmet izhâr iderlerdi.” (V 126b)

“Bu dervîş velâyet kerâmet izhâr itmiş ‘azîzdür.” (V 117a)

kal-: 1. Konaklamak. 2. Etmek. 3. Olmak. Mümkün olma durumu.

1.“Bir niçe gün anda dahı mücâvir olup kaldı.” (V 30a)

2.“Assı kıalmaz ağlayup dökmek yaşı.” (V 145b)

3.“ Acebdür kim bir kıalur iki olmaz.” (V 51a)

kaldur-: 1.Uykudan uyandırmak. 2. Harman toplamak.

1.“Yatur itin kimsenüñ kıaldurmasun.” (V 142a)

2.“Ammâ Kırshehri’nden şahne gelüp ölçerdi andan kıaldururlardı.” (V 52b)

kat’ id-: Gerçekleştirmek.

“Pes Monla Celâle’-d-dîn-i Belhî ‘ulemâ ile ihtilâtin kat’ idüp fuqarâya dâhil oldı.” (V 84b)

kes-: 1.Makas yardımıyla bir parça almak. 2. Traş olmak.

1.“Monla Sa‘idü’-d-dîn ol kıalem tırâşı eline alup Hünkâr Varlığı’nuñ mübârek dırnaqların kesmege kıaşd eyledi.” (V 97b)

2.“Pulad mıkraş bıyıqların kesmedi.” (V 99a)

kıl-: Yardımcı fiil. Etmek, yapmak, gerçekleştirmek.

“... dek dururise şeytân anı göyindürür helâk kıılır.” (BT 21a)

ko-: 1. Sunmak. 2. Vasıl eylemek. 3. Yerleştirmek, konumlandırmak. 4. Bir kişiyi bir işe vermek. 5. İsim vermek. 6. Hizmetine vermek. 7. Bir sözü bir sözün içine yerleştirmek. 8. Görevlendirmek. 9. Serbest bırakmak.

1. “Çün kim Şeyh Necmü’ d-dîn-i Kübrâ ol kitâbı getürüp nazarına kodı.” (V 108a)
2. “Defn idüp Hakkına kodı ol eri.” (V 144b)
3. “Pes Güvenç Abdâl üç biñ dâne altunı hemyân ile koynına kodı.” (V 66a)
4. “Anı âsitâneue odun çekmege kodı.” (V 83a)
5. “Bir evlâdı zuhûra geldi ismin Çalab Virdi kodılar.” (V 134a)
6. “Dağı ol cem‘ olan erenler Hünkâr Varlığı’nuñ hıdmetinden onar mürid kodılar.” (V 33a)
7. “Fâtîha’da kodum.” (BT 15b)
8. “Hakk Ta‘âlâ Hâzret seni bu hıdmet için komışdur ki kullarınıñ şiddeti maḥallinde mededine irüp müşkillerin âşân idiviresin.” (V 60b)
9. “Ve eger âşilerden bir günâhkârı yargılamadan kosam rahmetüm belürmeyeydi; dir.” (M 9b)

koḥud-: Bir kokunun yayılmasını sağlamak.

“Ol veliye koḥudurlar.” (M 5a)

ḳondır- / ḳondur- : Oturtmak, ağırlamak, konaklatmak.

“Eviñüz âdemisi rızâ virmeyüp ḳondırmamışlar.” (V 55b)

“Dervîşi menziline ḳondurdı.” (V 79b)

ḳoy-: 1. Bir kaba sıvı yerleştirmek. 2. Yerine yerleştirmek. 3. Yardımcı fiil. 4. İsim vermek. 5. Yerleştirmek. 6. Bir sıvıyı dökmek. 7. Eklemek. 8. Bir kişiyi bir yere getirmek. 9. Görevlendirmek.

1. “Eger inanmazsañ bir ḳaba süçi koy ve ağzın berk it.” (M 3b)

2. “Ol kesdügüñ kılı yine yirine koy.” (V 98a)

3. “Attan inüp atını ḳazu ḳoya.” (V 141b)

4. “Ba‘ zısı Güvenç ḳoyalum didiler.” (V 5a)

5. “Mü‘ minlerüñ gönline dünyā teşvîşi koyam.” (BT 27b)

6. “Şuyumu sen koyasın.” (V 141b)

7. “Ġayri tuzları âteşe koysañ erir çatlar.” (V 98b)

8. “Meni götürüp Frengistân’da bir cezîreye bıraktı.” (V 64b)

9. “Her kal‘ada Hakk subhānehū ve teālā bir dizdār müvekkel koyupdur.” (M 11b)

kur-: Ayarlamak.

“Terāzi nicesi kurarlar.” (BT 13a)

ol-: Yardımcı fiil. Olmak.

“Pes muhibler dağı teslim u irāzı olalar.” (M 4a)

öde-: Telāfi etmek, bir bedeli karşılamak.

“Baña ziyān oldu ödemek gereksin.” (V 49a)

ögün-: Öğütmek.

“Dağı ögünüp gelmemişdi.” (V 56b)

piş-namāzlık it-: İmamlık yapmak.

“Hācı Bektāş-ı Velī Hāzreti’nüñ bir fakıh öñine turup piş-namāzlık itdügüdür.” (V 51b)

şal-: Bırakmak.

“Şalıvir didi.” (V 64a)

şına-: Denemek.

“Biz sizi Allāh kazasıyla şınayalum.” (V 135a)

şun-: Arz etmek, vermek, el uzatmak.

“Hemān ol şahş başından bir mührlü mektüb çıkarup bigüñ eline şunuverdî.” (V 118a)

şunıl- / şunul- : Arz edilmek, verilmek.

“Mecmū‘ ı müfred-i malūm çehār ‘alāmet şunılmış.” (V 126b)

“Aña şunulan dem-i ‘izzet haqqı.” (V 144b)

tapşur-: Bağlanmak. Mensup olmak.

“Şıdqlıla özin erenlere tapşurdı.” (V 73b)

toyur-: Doyurmak. Karnı tok duruma getirmek.

“Soñra dañı Rañımligüm Ğalımligüm ğünından toyuram.” (BT 9b)

toz-: Tozu toprağa katmak.

“Buña karşı tozup gelür.” (V 72b)

tut-: Kurtarmak.

“... ‘aziz irişüp ol gemiyi velāyet eliyle tutdı.” (V 68b)

uğrula-: Çalmak, hırsızlık yapmak.

“Eger ben uş bunuñ gibi cömerd pādişāhuñ mālın uğrularısam tıyarısa zāhir oldur kim nesne demeye.” (BT 7a)

üründüle- : Seçmek.

“Fi’l-ğāl kıyunından dört yüz dörder boynuzlı çoç kırbān üründüleyüp öñine kıatdı.” (V 116b)

yap-: 1. Düzenlemek. 2. Etmek, eylemek, bir eylemi gerçekleştirmek.

1.“Arqasın yapıdı.” (V 36b)

2.“Dağı ol taşlar kim mescidler yaparlar.” (BT 11b)

yağdur-: Gökten inmesini sağlamak.

“Didi kim yağdurmaya gökden mañar.” (V 24b)

yaq-: Ateşe vermek.

“Rüm’da biñ bir yirde yaqanlar çerāğ.” (V 143b)

yandur-: Ateşte yanma durumuna getirmek.

“Taş getürüp yandurdum.” (V 54b)

yapıl-: Bir eylemin başkası tarafından gerçekleştirilmesi.

“Ḥālā ol evin ğayr dīvārları niçe kerre yapıldı.” (V 43b)

yapdır- / yapdur-: Yapılmasını sağlamak.

“Erenlerden biümçün icāzet alıviresiz ki ol ḥalvet-ḥāneyi yapduravuz.” (V 54a)

“Taş getirüp yandurdum ki anı yapduram.” (V 54b)

yar-: Kesmek.

“Ammā kim anuñ qarnın yaruñ.” (V 54a)

yenil-: Yemek yeme işleminin gerçekleştirilmesi.

“Hem mahyā geçdi keşkek yenildi.” (V 133b)

yedür- / yidir- / yidür-: 1.Yem etmek. 2. Yemek yemesini sağlamak. 3. Yeme işleminin sağlanması.

1.“Benüm öküzlerümi qurda yedürdüñ.” (V 49a)

2.“Daḡı kendü yurtlarına girdükleri vaqtın bunlara kendü kudret elümile hem yedürem.” (BT 26b)

3.“Yidirür hem içürür, aç olup şusamak bildürür.” (M 13a)

3.“Gelüp giden ehl-i rāha anuñ meyvesinden vir yidür.” (V 81a)

yetür-: Emek harcamak.

“Ḥidmet it emek yetür.” (V 83a)

yoğur-: Karıştırmak.

“Azrāil eline virdi, raḥmet şuyıla yoğurdı.” (M 18b)

yoğrıl-: Karıştırılmak.

“Ammā anuñ balçıġı raḥmetile yoğrılmışdur.” (BT 16b)

yud-: İçine almak.

“Yuda ḡalkı qomaya hiçbir diri.” (V 24a)

yüklet-: Yük koydurmak.

“Öküzüne buğday yüklettiler.” (V 82b)

yürid-: Yürütmek. Yürüme eylemini gerçekleştirme durumu.

“Seccādeyi deñiz yüzinde yüriden erenlerdür.” (V 76a)

yürin-: Olmak, gerçekleşmek.

“Ol naẓardan buña bir hālet yürindi.” (V 89b)

2.4.3. Uygulama, Gerçekleşme, Belirleme Bildiren Fiiller

2.4.3.1. Oluş Fiilleri

şadır ol-: Çıkmak. Meydana gelmek.

“Pes Hünkār Hācı Bektāş-ı Velī Ẕaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz Hāzretleri’nüñ lafz-ı güher-bārından şadır oldu.” (V 122a)

2.4.3.2. Kılış Fiilleri

bağla-: Sınır çizmek.

“Uclar bağlandı.” (V 122b)

dut-: Sözü veya buyruğu yerine getirmek.

“Didi İsmā‘il sözüm dut dir özüñ.” (V 145a)

geç-: Bir sözün yerine gelmesi.

“Dağı murāqabeden başın kaldırıcak yanında nāzı ve niyāzı geçen hālîfeler telsiye-i tarîk ile hāl nedür.” (V 68a)

göril-: Bir yöntemi uygulamak.

“Erkân ne ise görildi.” (V 56b)

icrâ olun-: Uygulamak.

“Tamām kavā‘id-i fahr icrâ olunurdu.” (V 106b)

oynad- / oynat- : Yerine getirtmek.

“Demün yumun oynad.” (V 140a)

“Çok zamān anda dem yum oynatdı.” (V 136a)

oyna-: Yerine getirmek.

“Bunuñ gibi kuvvetlü er bu yirde qarār iderse bizüm demimüz oynamaz didiler.” (V 28a)

ölç-: Değer belirlemek.

“Ammā Kırşehir’nden şahne gelüp ölçerdi.” (V 52b)

say-: Sayı belirlemek.

“Yine biñ altun dağı sayup eyitdi.” (V 66a)

seç-: Belirlemek.

“Ve hem eyü, yaramaz seçen aklıdır.” (M 22b)

şinür it-: Sınır. Hudut, uç belirleme.

“Bu esnāda Sultān ‘Alāa’ d-dīn Burūsa pādīşāhıyla barışuk idüp Ermeni Dervendü’nden şinür itdiler.” (V 122b)

tut-: 1. Uygulamak, yerine getirmek. 2. Belirlemek.

1. “Bu vasiyetler kim itdüm tuta gör.” (V 141b)

2. “Göñli içre böyle tutdı niyeti.” (V 144b)

2.4.4. Alıp-Verme Bildiren Fiiller

2.4.3.1. Oluş Fiilleri

2.4.3.2. Kılış Fiilleri

bağışla-: Vermek.

“Neyi bağışlayayın.” (FT 72)

baş kıl-: Yönetme yetkisi vermek.

“Seni Rūm erenlerine baş kılduk.” (V 28b)

baş vir-: Fedā etmek.

“Gel önümüze düş uğurunda baş virelüm.” (V 122b)

bıraḡ- Bir nesneyi başka kişilere vermek.

“Anı dahi yabāna bıraḡdı.” (M 3a)

bildür- Haber veya bilgi vermek.

“Luṭfuñ bildüren aduñ ḡanḡıdur.” (BT 2a)

cān ıṣmarla- Canını teslim etmek.

“Ḥaḡḡa cān ıṣmarladı ḡitdi nefes.” (V 143b)

daḡıd- Vermek.

“Buṣṭānı daḡıdup Ḥünkār Varlıḡı’nuñ ḡuzūr-ı ṣerīfine geldi.” (V 81b)

fidā id- Fedā etmek. Uḡruna herhangi bir şeyi ortaya koymak.

“Yolına fidā idüp ḡeḡer hānumānından.” (V 106a)

ıṣmarla- Vermek.

“Ḥaḡḡa cān ıṣmarlayınca Ḥazretüm.” (V 141b)

ḡal- Almak.

“Pes İṣā ḡün kim bu heybeti ḡördi, ibrete ḡaldı.” (M 3a)

kes- Kurban etmek.

“Rāviyān-ı aḡbārdan menḡuldür kim Sultān Ḥāce Aḡmed-i Yesevī Ḥazreti’ne bir ṭālib gelse ḡurbānı kesilüp ifṭār olınduḡtan soñra postın tekbīr idüp...” (V 26b)

niṣār id- Kurban etmek, fedā etmek.

“Sultānum ḡoḡ ḡuzı ḡurbān içündür men kendü cānumı erenler yolına niṣār iderüm.” (V 74a)

ṣat- Para ḡarṣılıḡında bir malı veya eşyayı vermek.

“Al bunı sat.” (V 57b)

taşşur-: 1. Vermek. 2. Bırakmak, teslim etmek.

1.“Anlara taşşurasın didi.” (V 128b)

2.“ve muhibb ol şarrāfdur kim buñ deminde anuñ mededine irüşdük varduğda ta‘ allül itmeyüp nezrümüzü saña taşşurdı.” (V 68a)

ver- / vir- : 1. Vermek. Sahip olmasını sağlamak. 2. Sahip olmasını sağlama durumu.

1.“Hem fazlın gördüğünleyin dükelin eydi verdi.” (BT 18b)

1.“Sa‘ id ilerü gelüp erenler buyurduğı gibi elin Hünkār’uñ eline virdi.” (V 105a)

2.“Sultān İbrāhim anı mu‘ allime virmek murād eyledi.” (V 6b)

yetür-: Vermek.

“Erenler şāhı hemān bal ve yoğurt var etmegi Hakk yetüre.” (V 56b)

2.4.5. Hareket-Mücadele-Çaba-İş Bildiren Fiiller

2.4.5.1. Oluş Fiilleri

aķ- Savaşmak.

“Tığ çeküp oķlarıyla aķışdılar.” (V 16a)

çık- Hareket etmek.

“Beyinlerinüñ inüp çıkup hareket itdüğün yanında oturanlar bilürlerdi.” (V 11b)

debre- / depren- : Hareket etmek.

“Kırk gün sağ elleriyle debredirler.” (M 21b)

“Anuñ heybetinden deprenmeye.” (V 121a)

ditre-: Hızlı bir biçimde sağa sola sarsılmak.

“Ol menzile gelicek yüregi korpup fi‘l-cümle endāmı ditredi.” (V 96b)

düş-: 1.Bir duruma bürünme. 2. İşi olmak. 3. Atmak. Bir yerde konumlanmak. 4. Yakalanmak.

1.“Monla’nuñ gövdesine lerze düşüp kendüyi şuya atdı.” (V 100b)

2.“Menüm eve varmalu bir ʔidmetüm düşti.” (V 44b)

3.“Tā kim Frengistān’da bir cezāre ye düşdi.” (V 63a)

4.“Buyurdı kim Kāradeñiz’de bir gemi gird-āba düşdi.” (V 68a)

emiş- Hayvanların yavrularının süt emmeleri.

“Pes ol gün gidüp yarındası gün yine emişmediler.” (V 44b)

es- Rüzgarın savrulması.

“Yeli çok eser didiler.” (V 61a)

in- Hareket etmek.

“Beyinlerinüñ inüp çıkup hareket itdügin yanında oturanlar bilürlerdi.” (V 11b)

intikāl it- Taşınmak, gitmek.

“Tā kim Hācı Bektāř-ı Velī Kāddesa’llāhu sırrahu’l-‘ azīz dār-ı dünyādan bekāya intikāl itdi.” (V 127b)

ķop- Kalkmak. Belli bir sūrete bürünmek.

“Kimi it řūretinde kimi toñuz řūretinde ķopalar.” (BT 15a)

yıkıl- Viran olmak, dağılmak, çökmek.

“Kādıncık bu dīvār kıyāmete degin bu hālle tura yıkılmaya didi.” (V 43b)

2.4.5.2. Kılış Fiilleri

bağla- Yaşanılacak yer oluşturmak.

“Andan Kızılca ĥalvet yakınında müsāfir-ĥāne yapup düzen bağladılar.” (V 114b)

baş- Çiğnemek.

“Birbirin başarak tabbā-ĥāne ķapusından taşra çıkdılar.” (V 87a)

bul- Çare aramak, çare oluşturmak.

“Tā ki maķşūdına yol bul.” (V 66b)

cāsūs id- Savařta bir devletin vatandaşının karşı taraf için bilgi toplaması.

“Kāfire cāsūs idüp virdi haber.” (V 16a)

çal-: Müzik aletinden ses çıkarmak.

“Kūs-i harbi çaldırup ceng itdiler.” (V 16a)

çalış-: Çaba göstermek.

“Dağı Monla Sa‘ idü’ d-din ol kalem-tırāşla bir dırnağa şol kadar çalışdı kim vaşfa gelmez.” (V 97b)

dalcan-: Uğraşmak, mücadele etmek.

“Dalcanmadın geçdiler siyāset meydānından.” (V 106a)

dut-: İş yapmak.

“Faķirü’l-hāl olmağla çift ucın dutar ekincilik iderdi.” (V 82a)

eled-: Getirmek.

“... ol yaramas tevbesin iken rağbetlü matā‘ şanup ol bī-çün hāzretine eledür.” (BT 6a)

er-: i- fiili.

“Velāyet kerāmet şāhibi erseñ şol taş kes ki biz dağı senüñ er olduğun bilelüm.” (V 52b)

eş-: Bir yeri kazmak.

“Hāzret-i Hünkār Hācī Bektāş-ı Velī Kaddese sırrahu mübārek eliyle işāret idüp ol yiri eşdi.” (V 88a)

et-: Eylemek, yapmak.

“Armağan etgil.” (BT 18b)

geç-: 1. Bir yere gitmek. 2. Gitmek. 3. Bir yerden ilerlemek. 4. Bir aralıktan girmek. 5. Yürümek. 6. Uğramak.

1.“Ol kubbeyi delüp içerü geçdi.” (V 128b)

2.“Dalcanmadın geçdiler siyāset meydānından.” (V 106a)

3.“Şuyı geçdükden soñra Hırka Tağı’na geldi.” (V 39a)

4.“Ol mağaranuñ delüğinden geçer.” (V 19a)

5.“Bir uğrı yoldan geçeriken bağçe kapısı yaruğundan bağıdı.” (BT 7a)

6. “Eger Sultānuñ işbunuñ gibi hışım-vārın bilseyidüm ol tavguñ yöresinden geçmeyedüm.” (BT 7b)

geçür-: İlerlemek.

“Kendüler geçüp kırbānların dağı geçürdiler.” (V 132b)

geşt ü güzār id- : Baştan başa gezmek.

“Ol zamān dünyāyı başdan başa geşt ü güzār idüp yine irişürdüm didi.” (V 139b)

gezdür-: Dolaştırmak.

“Yetmiş kat hülle tonın ‘Araşat içinde gezdürüñ.” (BT 8b)

gez- Dolaşmak.

“Perende ol zamān büdelā-vār tağlarda gezerdi.” (V 7a)

git- Bir yere ulaşmak üzere yola çıkmak.

“Derviş bu yirden göñlüñ her kıande dilerse git.” (V 46b)

göç- Bir yerden bir yere gitme, hareket etme.

“Kaçan kim yaylak niyetine göçdükleri vaqtın Tātār’uñ uluları ve bigleri kırbān getürüp Hāzret-i Hünkār’a gelürlerdi.” (V 114a)

gör- 1. İş yapmak. 2. Ziyaret etmek.

1.“Hidmetüñ gör.” (V 48b)

2.“Vağanlarından bizi göre geldiler.” (V 62a)

göster- 1. İspatlamak. 2. İşaret etmek.

1.“Kayseri Vilāyeti’nde nice dürlü kerāmet izhār idüp çok dürlü remz u rumūzlar gösterdi.” (V 37a)

2.“Zeyneb H̄atūn şarāyı revzenesinden ‘Aliyyu Mūsāyu’r-Rızā’yı gösterdi.” (V 4a)

götür-: 1. Ortadan kaldırmak. 2. Üst tarafa kaldırmak. 3. Ulaştırmak. 4. Taşımak.

1.“Küfr ü şirki aradan göturdiler.” (V 24a)

2.“Çok şu götürdi, çıktı.” (BT 17b)

3.“Tābūt içre koyuben göturdiler.” (V 144a)

4. “Mūsā ol taşı üç gün kendüzünde götürdi.” (BT 11a)

gözle-: Göz kulak olmak, incelemek.

“Hele bir miḳdār güdüp gözledi.” (V 44b)

güt-: Hayvanları otlatmak ve onlara göz kulak olmak.

“Pes çoban daḡı bu ḳavle rāzı olup bir yıl tamām ol ruhbānuñ ḳara cānavarın gütdi.” (V 63b)

ḡarāp id-: Yağmalama, viran etme.

“Köprüyi ḡarāp idüp yıkdı.” (V 132b)

hücüm id-: Harekete geçmek, saldırmak.

“Sultānuñ üzerinde hücüm idüp ḡamle kıldı.” (V 77a)

ısla-: Sulamak.

“Sarı daḡı erenlerüñ havāletiyile başın ısladı.” (V 110b)

imekle-: Emeklemek.

“Fi’l-ḡāl yüzi üzre düşüp imekleyü Sultān H̄āce Aḡmed-i Yesevī H̄azreti’nüñ naḡarına ḳodı.” (V 13b)

in-: 1. Gökten yere intikal etmek. 2. Yere basmak. 3. Alt kata gitmek. 4. Bir kişinin yanına gitmek. 5. Bir yere konmak. 6. Huzuruna gelmek. 7. Dışarı çıkmak. 8. Seccade vb bir nesneden başka bir yere ayak basmak. 9. Yüksek bir yerden alçak bir yere gitmek. 10. Yere düşmek. 11. Gitmek.

1. “Yire indi.” (FT 75)

2.“Ba’de-mā kılķup yoluma gideyüm diyüp bu şasavvurla merkebinden aşağa indi.” (V 127b)

3.“Du‘ā idüp yine aşağa indi.” (V 10b)

4.“Süzilüp indi mağara üstine.” (V 19a)

5.“Hevādan ğajlayup Hāzret-i Hünkār’uñ üzerine indi.” (V 32a)

6.“Rāst Hünkār’uñ nağarına indi.” (V 33a)

7.“Dükkānından aşağa indi.” (V 65b)

8.“Sultān Abdāllarıla seccāde üzerinden indiler.” (V 76b)

9.“Bir dağı yaylağdan güzlelerine indükleri vaķtın gelürlerdi.” (V 114a)

10.“İneriken ķubbeden mi‘mār yire dut yā Bektāř dir çağırur ol ere.” (V 147a)

11.“Sultān ‘Alāa’d-dīn ķařd itdi kim Sultān Öñi’nden inüp Burūsa’yı feth ide.” (V 121a)

īřāl ol-: Görevlendirmek.

“Onat teftīř idebilmesek ol ķaźiyyeye biz īřāl olınmazduķ didi.” (V 89b)

īřle-: Bir işi yapmak, yapmaya çalışmak.

“Hemān sen üstād-ı nefis ol didüğümüz işle didi.” (V 75a)

ķakı-: 1. Vurmak. Sert bir hamle ile çarpmak. 2. Savaşmak.

1.“Üstine geldi, bir zaman baķdı, yürüdi, göğsin ķakıdı, eyitdi.” (M 19a)

2.“Birbirine ķarıřup ķakıřdılar.” (V 16a)

ķak-: İtmek.

“Ayağı ķatına bir hoş oturduķda anı gördiler ki şakf-ı dīvār yarılup fi’l-hāl yedd-i beyza gibi bir el zāhir olup Güvenç Abdāl’ı göğsinden ķakıvirdi.” (V 67a)

ķarřula-: Bir ķiři geldiğinde onun yanına gitmek.

“Ķarřular yolda gelürken Hāydār’ı.” (V 16a)

kat-: Koymak.

“Fî'l-hâl koyunından dört yüz dörder boynuzlu қоç қurbân üründüleyüp öñine қатdı.” (V 116b)

қатл id- / қатл it- / қат' id- / қат' it- : 1. Öldürme. 2. Ayak basmak.

1.“Бағдād pādīshāhın қатл idüp бүтүн ‘Irāq’a ҳүкм eyledi.” (V 109a)

1.“Gördiler kim Sarı Şaltuқ Sultān ejderi қатл itmiş.” (V 77b)

1.“Kime nefes eylese fî'l-hāl қат' iderdi.” (V 59b)

2.“Menzil ve merātib қат' itmiş.” (V 130b)

қатта' u 't-tarīқ ol-: Uzun müddet yol kesmek.

“Niçe müddet қатта' u 't-tarīқ olup қатл-i nefes eylemişdi.” (V 80b)

қır-: Bölmek, parçalamak.

“Ol heybetden қатır дағı yuların қırup şuya düşdi.” (V 100b)

қо-: 1. Bir nesneyi bir yere indirmek. 2. Bir bitki dikmek. 3. Bırakmak (Olduğı gibi). 4. İndirmek. 5. Bırakmak (Yerine geçirme).

1.“Ḥalīfenüñ yüzin göriceк ol buruşmış acı ҳıyārlar ḥalīfenüñ dizi üzerine қодı.” (BT 5b)

2.“Anı bir aradalığa қодı.” (BT 5a)

3.“Şoқranuraқ қодı gitdi.” (V 49b)

4.“Ol satduğı buğdanuñ қıymetin her ne ise çıkarup ruhbānuñ naзarında қодı.” (V 80a)

5.“Mā u menden düzilen tertibi қор.” (V 143a)

қон-: 1. Kuşların bir yere gelmesi. 2. Gelmek.

1.“Yā kebüter-ḥānedür қонan göçer.” (V 142b)

2.“Köy daғı ıssuz idi ol қонduğı yirden nışfu'l-leyl mahfi taşra çıқdı.” (V 96a)

қоп-: Bir meyveyi kökünden almak.

“Būstān dıkmekden ferāğāt idüp ol bir qavını dağı kökinden qopardı.” (V 36b)

qoş-: Hızlı adımlarla ilerlemek.

“Eger ol zıkr itdigün gice ay tutılursa oğluma leşker virüp saña qoşam.” (V 108b)

qova-: Kovalamak.

“Nāgāh gördiler ki bir erkek dışısını qova getürdi.” (V 107a)

qoy-: Gitmek. Bulunulan yerden ayrılmak.

“Fānī cismi bunda qoyup giderüz.” (V 141b)

quşad- / quşat- : Kılıç veya kuşak bağlamak.

“Quşadayum kılıç virüp tığ ü ‘ālem.” (V 18a)

“Qılıc quşatdı.” (V 75b)

kuşan-: Bir nesneyi vücuda iliştiirmek.

“Hemān dem kılıcın beline kuşanup ardınca vardı.” (V 81b)

mülā‘abe id-: Oyun oynamak.

“Meger kim bir ulularınıñ oğlu birle bir fakir-hāl adamuñ oğlu mülā‘abe iderken nāgāh bir taşla atup ulularınıñ oğlunu qatl eyledi.” (V 119a)

şag-: Sütü olan bir hayvandan süt elde etmek.

“İnekleri şagdılar.” (V 44b)

şal-: 1. Tahrik ederek üzerine bırakmak. 2. Düzenlenmek. 3. Sofra kurmak.

1. “Üstümüze şalar iş bu ejderi.” (V 24a)

2. “Şofra şalındı.” (V 4a)

3. “Naqldür ki ta‘ām bişürüp şofra şalundıqda Seyyid Cemāl Sultān Tükelcik’den nidā idüp Resül Baba gel iriş dirdi.” (V 139a)

şarf id-: 1. Harcamak. 2. İkrām etmek.

1.“Şey’en li’llāh idüp ḥasenāt-ı müslimîn ne virürlerse getürüp muḥibblerüne şarf idelüm didiler.” (V 43a)

2.“Āyende ve revendeye anı şarf iderlerdi.” (V 12a)

şavır- / şavırıl- : Harmanı rüzgāra karşı dağıtmak.

“Çavdar daḥı her ne ise döküp şavırup çeç itmişlerdi.” (V 53a)

“Meger kim ol vaḫt ḳaryenüñ harmānları cümle şavırılup tamām çeç olmuşdı.” (V 52b)

şavur-: Dağıtmak, saçmak.

“Çuvalları taşra çıkarup şavurdı.” (V 80a)

segirdim eyle-: Saldırmak, saldırıya geçmek.

“Hemān dem iki arslan hücüm idüp segirdim eylediler.” (V 29a)

segirt- / segürd- : Saldırmak.

“Dānişmendler dört yaña aşğa yukaru biraz segirttiler.” (V 96a)

“Fi’l-ḥāl ol yirde ne ḳadar burçaḳ varsa segürdüşüp cümle bir yire geldiler.” (V 55b)

şıçra-: Birden harekete geçmek.

“Bindi Ḥaydār şıçrayuben atına.” (V 16a)

sīb it-: Bırakmak. (Koymak)

“Daḥı anuñ boynına çan taḳup sīb itdiñüz.” (V 90b)

sil- / silkin- : Silkelemek, sallamak.

“Pes Ḥünkār varlığı ol ağacı silki virdi.” (V 50b)

“Daḥı ol ḳonduğı yirden zemīne inüp silkindi.” (V 138b)

sil-: Yok etmek. Manevī anlamda bırakılan bir etkinin yok edilmesi durumu.

“Cāhiller gönüllerin pasın silmez.” (V 126a)

şoḳ-: Daldırmak.

“Mübārek ellerin içine şoḳdı.” (V 57a)

şoy-: Bir meyveyi kabuğundan temizlemek.

“Mübârek ellerinde hıyâr soyardı.” (V 52b)

şoyun-: Giyecekleri çıkarmak.

“Monla dağı şoyundu.” (V 100a)

söyindür- / söyündür- : Ateşi söndürmek.

“Eger bu odı söyindürmek meşğül olurısam başarmayaven.” (BT 20b)

“Ol deñlü çerh urdı kim cümle âteşin maḥv idüp söyündürdi.” (V 135a)

şula-: Bir etkiyi yaymak.

“Pişmānlık şuyıla şulasun.” (BT 24b)

şuvart-: Sulamak.

“Eküp şuvartdı.” (V 47b)

süpr- / süpür- : Yok etmek.

“Ucb maḳāmından kim ol maḳām muḳarrebler süprecegi yirdür.” (BT 4b)

“Süpürgeşiyle süpürsün.” (BT 24b)

sürç-: Takılmak.

“Ayağı sürçüp kiremüdi yıkar.” (V 147b)

sür-: 1. Hayvanın saldırmaya benzer şekilde yürümesi. 2. At vb hayvanları yürütmek. 3. Yürütmek. 4. Gitmek.

1.“Ayğır at gibi kişneyüp bunlaruñ üzerine sürdi.” (V 133b)

2.“Ol şahş yine öküzin sürdi.” (V 72a)

3.“Atuñ öñince piyāde sürdiler.” (V 16b)

4.“Üç biñ er önce piyāde sürdiler.” (V 22b)

süvār ol-: Binmek.

“Menüm қаtırума сүвār olup Deñizlü’ye var.” (V 85a)

süzil-: Uçar gibi havalanmak.

“Süzilüp indi mağara üstine.” (V 19a)

şes-: Düğüm çözmek.

“Ol uğrının elin şesdiler.” (BT 7b)

tal-: Denizin dibine doğru ilerlemek.

“Ol deñize taldı.” (BT 18a)

tolan- / tola- : Dolaşmak.

“Siz kapuya tolanuñ.” (V 76b)

“Hâtır-ı şerîfî rencide olduğu eelden gemülerine girmeyüp tolayı devr idüp yürüdi.” (V 128a)

tolaş-: Gezmek.

“Hey miskîn derd-mend sen kandan erenler kandan ki senüñ gibi kişi kutb-ı cihân veliye tolaşur.” (V 63a)

uç-: Havalanmak.

“Gök yüzinde uçan kuşcuğazları göricek erenlerüñ remzi hâtırına gelürdi.” (V 48a)

uğraş-: Çalışmak.

“Dağı kâşd itdüm ki üzerine varup senüñle dağı uğraşam.” (V 113a)

ur-: 1. Koymak. 2. Uçmak. 3. Denizin dalgalanması. 4. Çarpmak.

1. “Tâc başına ura.” (BT 21a)

2. “Namâzdan fâriğ olıcağ aşağı inüp yirine oturduğa anı gördiler kim ol kûbbe-i elîf yirinden hareket idüp pervâz urarak Hâzret-i Hünkâr’uñ başına geldi.” (V 28a)

3. “Raḥmetüm deñizleri mevc urur.” (BT 16b)

4. “Ve hem bir pulad demiri dağa ururlar.” (M 5b)

yapış-: 1. Çekmek. Bir yere hızla temas etmek. 2. Tutunmak.

1.“Ağzum içinden elin şokup cigerümden yapışdı.” (V 95b)

2.“Fıkr eyledi kim eger bir dağı gelürse namāzı kılduğı gibi hemān etegine yapışup bile gideyüm didi.” (V 105b)

yık-: Tahrip etmek, dağıtmak.

“Ayağı sürçüp kiremüdi yıkar.” (V 147b)

yuvalan- / yuvala- / yuvarlan-: 1. Yuvarlanmak. 2. Yuvarlamak. 3. Yuvarlanmak. Yuvarlanarak hareket etmek.

1.“Şol vechile kim ‘uryān olup yuvalanurdı.” (V 78a)

2.“Pes bunuñ gibi bed fikirle Hünkār Ululığı yaturken ol yaşı yuvalayup Hünkār’uñ üzerine bıraқdı.” (V 103b)

3.“Yerlerini öyle yumuşaқ ederdı ki şoyunur üzerinde yuvarlanır, vücuduna baţan şeyi bulur, atardı.” (V 78b)

yüz-: Su üzerinde hareket etmek.

“Ol deryānuñ içinde yüzdi.” (V 74b)

2.4.6. Fiziksel Hareket Bildiren Fiiller

2.4.6.1. Oluş Fiilleri

ıtıl-: Yakalanmak.

“Eger müslimāndan kaçup geldiyse müslimana ıtıla.” (V 129a)

2.4.6.2. Kılış Fiilleri

al-: 1. Bir nesneyi kavrayıp tutmak. 2. Bir nesneyi içine koymak. 3. Getirmek.

1.“Sen güderim diyü boynuña alduñ.” (V 48b)

2.“İsmā‘ ilüm bu meyyiti sen hırhañ içine al.” (V 119b)

3.“Hemān hāzırda her ne bulursañ az çok dimeseñ alup nazara irişseñ yeg idi.” (V 94a)

at-: Fırlatmak.

“Gökde uçan kuşları yırtar atar.” (V 19b)

ayır-: 1. Bulunulan yerden başka bir yere gitmek. 2. İnsanları manevi anlamda birbirinden koparmak.

“Mülküñ ıssı gibi meni bu yirden hiç kimesne ayıramaz.” (V 45b)

“Dostı dostdan ayıran ala çörek imiş didi.” (V 94a)

bağla-: 1. Sarmak, dolamak. 2. Etrafını sarmak. 3. Yol yapmak.

1.“Çılбірından bağladı aña atı.” (V 144a)

2.“Eṭrāf-ı eknānın muḥkem bağlañ.” (V 138b)

3.“Yurt yol bağlayup qarār eylediler.” (V 114a)

baş-: 1. Üzerine ağırlık uygulamak. 2. Adım atmak. 3. Ayağı gömülmek. 4. Ayak üzerinde durmak.

1.“Ayağıñ ayağum üzerine baş.” (V 106a)

2.“Himmet it başam velāyete kadem.” (V 145a)

3.“Ayakların başdukda ol ıaşa gömilüp başamak olurdu.” (V 77a)

4.“Çıktı kûbbe üstine başdı kadem.” (V 147b)

baş ko-: Başı bir yere indirmek.

“Ol şahş erenlerden bu velāyeti göricek bî-hüş olup kademine baş kodı.” (V 52a)

bırak-: 1. Bir durumu oluşturmak. 2. Atmak, fırlatmak. 3. Kendini bir yerden salmak. 4. Halı vb eşyayı yere sermek.

1.“Düşmenlik yañasından ırak bırakdum, günāhuñuzı ortada yād kıldum.” (M 14a)

2.“İlanı dağı elinden yabana bıraktı.” (V 72b)

3.“İblis ‘aleyhi’l-la‘ ne kendüzin tahtından aşığa bıraktı.” (BT 28a)

4.“Andan deñiz kalısın bıraksun.” (BT 24b)

bin-: Herhangi bir nesnenin üzerine oturmak.

“Hızr atına bindi.” (V 60b)

bul-: Yakalamak.

“Bir gün fırsat buldı.” (BT 7a)

çal-: Vurmak.

“Hemān-dem bi’smillāh diyüp elindeki bıçağı ol taşta bir kerre öyle çaldı kim bir ‘aẓīm parça kopup ol taşdan yire düşdi.” (V 52b)

çaparla-: Soymak, zarar vermek.

“Ol vakte dek Gülü Hān fevt olup yirine oğlu ser-‘asker olmuşdı ki yağılık idüp memleketi çaparlardı.” (V 120b)

çık-: 1. Bir nesnenin üzerine basmak. 2. Ava gitmek. 3. Bir nesnenin içinden bir şey almak.

1. “... seccādenüñ üzerine çıkdı.” (V 10b)

2. “İttifāk günlerde bir gün pādīşāh şikāra çıkdı.” (V 115a)

3. “Gemiden taş çıkup bir at aldı.” (V 70b)

çıkar-: Bir nesnenin içinden bir unsuru almak.

“Ol dem bir tiz ayaklu işāret edilen yirden varup kazdı çıkardı.” (V 98b)

çiz-: Kāğıt üzerinde plan karalamak.

“Biz dağı murādımızca bir dāire çizelüm.” (V 54b)

defn it-: Gömmek.

“İkisi ol tā’ūnda vefāt eyledi defn itdiler.” (V 140b)

deg-: Gelmek, ulaşmak.

“Tañrı getüren Cebrā’ il’e degüren Muḥammed ...” (BT 27b)

del-: Bir yeri oymak.

“Ol ubbeyi delüp ierü gedi.” (V 128b)

dep-: Tekmelemek.

“Dün yarusından girü bütü depti.” (BT 22b)

dik-: Ağaç veya bir bitkiyi toprağa ekmek.

“... buyurdu kim eylögüm bir ulu yolun üzerine büştän dik.” (V 80b)

doğra-: Kesmek.

“Nitekim Mısır hātūnları Yūsuf peygamberi göricek hayrān olup ellerin doğradılar, duymadılar.” (M 5b)

dög-: Dövmek.

“Eger dögdüñ yüz döndürmedüm.” (BT 10b)

dut-: 1. Alıp gelmek. 2. Yakalamak.

1.“Ma‘ rifet yād geldi ve biş hil’at duta geldi.” (M 12a)

2.“Bildiler, dutdılar, bağladılar.” (BT 7a)

dürt-: Hafifçe itmek.

“İttifāk günlerde bir gün çift sürerken hiddete gelüp elindeki mesāsile ol öküzüñ birin dürtüdi.” (V 78a)

ez-: Sıvı bir maddeyi bastırarak dövmek.

“Andan Zeyneb Hātūn dahı şeker şerbetin bir kāseye ezüp gönderdi.” (V 4a)

aldır- / aldur- : 1. Başı dik tutmak. 2. Açmak. 3. Taşımak. 4. Bir kişiyi ayakta tutmak. 5. Başı dik tutmak.

1.“Dahı murāabeden başın aldırıcak yanında nāzı ve niyāzı geen hāliferler telsiye-i tarī ile hāl nedür.” (V 68a)

2.“apağın aldırıp gördiler.” (V 111b)

2.“El yüze sürdükde Sarı İsmā‘ il hırasın aldurdu.” (V 119b)

3.“Kaldırup şarāya getürdiler.” (V 118b)

3.“... buyurdı ki Resülüm seni biz bu yirden kalduralum bir yahşi menzile kınduralum.” (V 138a)

4.“Anı yirinden kaldırup sekinün kenārına getürdi.” (V 95a)

5.“Çün kim ejdehā na‘ ra āvāzın işidüp yidi başın dağı yukaru kaldurdı.” (V 77a)

kap-: Yakalamak.

“Ol toğanı inerken kapup öyle muhkem şıkdı kim ‘aqlı zā‘ il oldı.” (V 32a)

karcaş-: Koşuşmak.

“Pes bunlar karcaşmağa başladılar.” (V 138b)

kar-: Kazmak, karıştırmak.

“Meger kim ol kerpiç kardığı yirün üsti yanında bir ‘azīm yirli kaya var idi.” (V 52a)

kaşın-: Tırnak yardımıyla deriyi ovma.

“Kaşınacağ komadı dırnağ bize.” (V 17a)

kaz-: Toprak vb maddeyi yarmak, oymak.

“Sarı Şaltuğ Sultān bir yire oturup dağı mübārek eliyle ol yiri kazdı.” (V 77b)

kes-: Yarmak.

“Senün kılıcuñ anları kese.” (V 124b)

kitābet id-: Yazmak.

“Pes ol kātibler erenlerün remz ü rumūzların vāki‘ olduğı gibi fi‘l-cümle kitābet idüp bir ulu tezkire eylediler.” (V 125a)

öri tur- / örü dur- / örü tur- : Ayağa kalkmak.

“Hācim Sultān yirinden hemān öri turdı.” (V 133b)

“Allāh diñ kim örü dururken kılduğunuz tã‘ atda nā-taqsir olurisa ‘afv kılayın.” (BT 19b)

“Yirinden örü tırdı.” (V 80a)

şal-: 1. Seccade, döşek vb sermek. 2. Elini uzatmak. 3. Kılıç vurmak. 4. Bir kişinin sırtına hırka koymak. 5. Kılıç sallamak.

1.“Naķīb sofrayı şaldı.” (V 85b)

2. “Rūm’dan yana iki mübārek ellerin şalup Ertoğdı Alp’uñ kılıcın tekbirle kuşatdı.” (V 122a)

3.“Kaķıra karşu bir kerre şaldı.” (V 130b)

4.“Pes ol demde Bāyezid-i Bistāmī Hāzret-i İmām’uñ hırkasın cemī‘ an Şeyh Loķmān-ı Perende’nüñ üzerine şaldı.” (V 7a)

5.“Murtażā-veş şalduğınca haşma tığ.” (V 16a)

şanç-: Saplama.

“Şançdı yire gönderini ol zamān.” (V 144a)

şar-: Arasına koymak.

“Pāk kefen şarup Hāķķına ķodılar.” (V 148b)

şarın-: Giyinmek.

“Bir kara külāh üzerine siyāh mizār şarınurdu.” (V 109b)

taşnīf id-: Yazmak.

“... bir vaķt raşad ‘ilminden bir kitāb taşnīf idüp Bağdād pādişāhına teberrūk çekdi.” (V 107b)

tencere aş-: Tencere asmak. Tencereyi ocağa koymak.

“Ocağa tencere aşup yağ almaķlığı küpçigüñ ağızın açdı.” (V 41b)

tök-: 1. Dökmek. Sıvı bir maddeyi bir yere akıtmak. 2. Bir yükü boşaltmak.

1.“Kağıncık iş bu ķanı ayak degmezce yire tök didi.” (V 58b)

2.“Her kişi bir yük odun getürüp taşra meydana töksünler.” (V 118a)

tükür-: Ağızda bulunan sıvıyı dışarı atmak.

“Dir uluñuz yüzine varup tükür.” (V 23a)

tağ- Bir nesneyi bir yere asmak.

“Ol çocuğñ boynına tağdılar.” (V 90a)

tağın- Bir nesneyi bir yere asmak.

“Hāc tağınup bindi tekür atına.” (V 22b)

tağtı- Havaya kaldırmak.

“Aşasın tağtıdı.” (BT 11a)

tağdur- Bir lezzetin tadına baktırmak.

“... nice kim rahmetüm çāşnısından tağdurdum.” (BT 9b)

tırāş id- / tırāş it- : Saç, sakal veya bıyık kesmek.

“Anı tırāş idüp erkān-ı fahr üzerine kisvet geydürdiler.” (V 71a)

“Tırāş itmege başladılar.” (V 68b)

tırman- Yüksek bir yerin yukarısına doğru çıkmaya çalışmak.

“Ulu Abdāl ve Kiçi Abdāl kapuya devr idüp Sarı Şaltuğ Sultān deñiz dibinden ƣal‘ anuñ yalmanına tırmandı.” (V 77a)

tırı gel- Kalkmak.

“Fi’l-hāl ol ma‘ şüm hayāt bulup ayağ üzerine tırı geldi.” (V 141a)

tut- 1. Yakalamak. 2. Bezeler yapmak.

1. “Yirde kāfir leşkeri çokdur tutar.” (V 19b)

2. “Küçük zevāle tutarlar.” (V 38a)

ur- 1. Bir nesneyi başa takmak. 2. Götmek. 3. Darbe indirmek. 4. Tokat atmak. 5. Giymek. 6. İnşa etmek. 7. Bağlamak, düğüm etmek. 8. Düzenek kurmak.

1. “Ululuğ ile görüklük tācın başına urdılar.” (M 19a)

2.“Dağı el kılıca urdı.” (V 118a)

3.“... yabandan cānibine bir yumruķ ile urdı kim ol taşdan bir ādem şığıcaķ mıķdār yir açılup bir hoş rūşen oldu.” (V 44a)

4.“Yüzime muķkem bir tapanca urdı.” (V 92b)

5.“Ol kisveti urdılar.” (V 126a)

6.“Urdılar bünyādı muķkem ķatı berk.” (V 147a)

7.“Aña muķkem ķatı bend urdılar.” (V 16b)

8. “Andan Kādıncıķ ol ķaryenüñ kızın ve gelinin cümle bir yire cem^c idüp iki yire saç urdılar.” (V 57a)

urd-: Vurmak. Zarar vermek.

“Kalmadı dirliğümüz urdilümüz.” (V 15b)

üfür-: Ağız yoluyla hızlı bir şekilde nefes vermek.

“Dağı bu hāl Hāzret-i Hünkār’a ma^c lüm olup oturduğı yirden bir kerre üfürdi.” (V 32b)

ür-: Üflemek.

“Yā Muḥammed üç kez İsrāfīl şūr üresidür.” (BT 12a)

yalman-: Yalanmak. (arşlanların yalanması)

“Yalmanmağa başladılar.” (V 29a)

yasdan-: Yaslanmak. Dayanmak.

“Andan Sa^c id Sarı İsmā^c il didügi gibi yüzi yuķaru Kızılca Hālvat’üñ işigin yasdanup yatdı.” (V 104b)

yayķa-: Su vb maddeyi çalkalamak.

“Buñara varup bir niçe def^c a yayķadı.” (V 46b)

ye- / yi- : Yemek yeme işlemi.

“İlāhī sen yemekden içmekden münezzehsin.” (BT 24a)

“Dağı ma-ḥāzırı getürüp yidiler.” (V 65b)

yol-: Toplamak.

“Murādıñuz Aqça Qoca’yı görmek ise uş yolıñuz üzerinde burçaq yolar.” (V 55a)

yonıl-: Yontma işleminin yapılması.

“Çün kim ol taşlar fi’l-cümle mühezzeb yonıldı.” (V 54b)

yon- / yondur-: Yontmak, düzeltmek, işlemek.

“Kendüler kâşuk keçkül yonarlardı.” (V 12a)

“Kifāyet miqdār taş getürüp yondurdı.” (V 54b)

yori- / yüri- / yürü- : Yürümek.

“Yori imdi iki bir dime.” (V 75b)

“Yüri imdi seni dīni ayru dīn düşmānlarıñuñ üzerine havāle kılduq.” (V 124b)

“Üstine geldi, bir zaman baqdı, yürüdi, gögsin qağıdı, eyitdi.” (M 19a)

yören-: Dolaşmak.

“Nice kim qubbeyi yörendi.” (BT 19a)

yükle-: Yük koymak.

“Bir merkebe alma yükletdi.” (V 91b)

2.4.7. Ulaşma, Erişme Bildiren Fiiller

2.4.7.1. Oluş Fiilleri

in-: 1. Ulaşmak, gelmek. 2. Bir yere ulaşmak.

1. “Tağdan şehre indi.” (BT 16a)

2. “Ol şu ana rahmine iner, dağılur.” (M 21b)

ulaş-: Varmak, intikal etmek.

“Raḥātlara ulaşa.” (M 5b)

2.4.7.2. Kılış Fiilleri

ber-murād ol-: Muradına ermek.

“... Hakk’a her kiři ber-murād olup mahrūm gitmedükleri ecelden Yūnus dağı murād eyledi.” (V 82a)

bul-: 1.Ermek, erişmek. 2. Ulaşmak.

1.“Ol beķāyı bula fānī olmadın.” (V 148b)

2.“İsteyen menākıbı şerifinde bula.” (V 14a)

çık-: Ulaşmak.

“Senüñ hazretünde Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selām şabūr maķāmına çıkmışken gördi kim ...” (BT 4a)

deg-: Ulaşmak.

“Andan İbrāhim-i Mükerrrem’e degdi.” (V 14a)

degür-: Ulaştırmak.

“Tañrı getüren Cebrā’ il’e degüren Muḥammed ‘aleyhi’s-selām okıyan mü’ minler.” (BT 27b)

dön-: Aslına ulaşmak.

“Pes bilüñ aşl alşına döndüğü ve beñzedügidür.” (M 4b)

er-: Ulaşmak, erişmek.

“Dördünci göge erdüğümden bir katı āvāz işitdüm.” (FT 70)

eriş-: Yetişmek, ulaşmak.

“Yā Cebrā’ il tiz eriş.” (BT 22b)

gel-: Bir yerden bir yere ulaşmak. Bir noktadan.... bir noktaya..., bir durumdan...bir duruma, bir sözden...bir söze, vb sonuç olarak bir noktadan bir noktaya varmak.

“Sa’ id ilerü gelüp erenler buyurduğı gibi elin Hünkār’uñ eline virdi.” (V 105a)

“Erenlerüñ velâyetiyle ol talāk lafzın añan dānişmendlerüñ otuzı dağı ihtilām oldılar.” (V 99b)

uyan-: İrkilmek.

“Bir gice Kadıncık cāme-h`ābında yaturken belinleyüp derhāl uyanı geldi.” (V 40b)

ürk-: Korkmak.

“Ġayrısı ürküp kaçdılar.” (V 90a)

2.4.8.2. Kılış Fiilleri

al-: 1. Hissetmek. 2. Yapılan bir işten mutluluk hissetmek.

1. “Kendülerin koğusun anlardan alaydık.” (V 140a)

2. “Seyyid Cemāl Sultān dağı anlardan destūr-ı havālet alup bir merkeb aldı.” (V 127b)

az-: Şaşırmak.

“Lākin gönül azmaz.” (M 16a)

‘aceble- / ‘aceple- / ‘acebe kal- : Şaşırmak, hayrete düşmek.

“Evvelki ‘āleminden teni tağyir bulmış ‘acebledi.” (V 137b)

“Ol kız bunun hālinden haber-dār olup ‘acepledi.” (V 66b)

“Çün kim Seyyid Maḥmud Hayrān Hünkār Varlığı’nuñ bu ‘aẓimetin göricek Hünkār’uñ kuvverine ‘acebe kaldı.” (V 72b)

‘arlan-: Utanmak.

“Arlanmaz ol dervīşe destūr virmez.” (V 45b)

bağla-: 1. Kendini sevdirmek. 2. Güvenmek. 3. Etkisi altına almak.

1. “Çeşitli kerāmetler gösterip oranın halkını kendine bağladı.” (V 78b)

2. “Ammā Ḥazret-i Hünkār’uñ velāyetin görüp bir i`tikād dağı bağlamışdı.” (V 96b)

3. “Kān bahārı bağlarıdı gökde mīg.” (V 16a)

bağ-: İtibar etmek.

“Şeyhe bakmaz oldılar olup fuzûl.” (V 18b)

çek-: Sıkıntı veya herhangi bir duyguyu yaşamak.

“Anlaruñ ayaklarına düşüp şafâ nazar himmetin alamadum diyüp hayli taḥassür çekdi.”
(V 36a)

dañla-: Hayret etmek.

“Benüm işüm dañladıñuz.” (BT 5b)

delü ol-: Aklı başında olmamak, saçmalamak.

“Hay kardaşum sen delü olmışsın.” (V 64b)

del-: Yüreği yanmak.

“Bağrı delünsün olursa dürr güher.” (V 142b)

dut-: Ümitli olmak.

“Ve hem ümîd dutmaḡ var.” (M 11a)

eglen-: Zevk almak.

“Yûnus daḡı bir iki gün eglendi.” (V 82a)

el vir-: Destek olmak.

“Bize el virdi gönül virmedi.” (V 112b)

eri-: Mutlu olmak.

“Nicenüñ yüregi yağı eridi.” (V 26a)

esinle-: İlham vermek.

“Şaltuḡ’ı esinleyüp girü döndi.” (V 75b)

ferah-nâk ol-: Sevinçli, neşeli olmak.

“Oşmân Big daḡı şâd ferah-nâk olup haymeden taşra çıkdı.” (V 125b)

geç-: 1. İçinden anmak. 2. Bir kişinin bir olay yaşaması.

1.“Gönlinden geçdi kim ‘acabâ erenler bize ne yiri mekân gösterürler.” (V 128a)

2.“Başından geçen hikāyeti karındaşına bir bir şerh eyledi.” (V 64b)

götür-: Sıkıntı çekmek.

“Ne belā eyledünse götürdüm.” (BT 10b)

güven-: Sevinmek.

“Haşsız yire ni‘ metler yiyüp güvenürsüz.” (M 9a)

ictināb id-: Çekinmek.

“İctināb idüp fi’l-cümle nazār yire şaldılar.” (V 27b)

incin-: Kızmak.

“Haberüm yok incinmiş.” (V 64b)

kaķı-: Kızmak, öfkelenmek.

“Bir kerre daķı yine öyle idicek fi’l-ḥāl kaķıdı.” (V 64b)

kaķal-: 1. Şaşırp durmak. 2. Şaşırmak.

1.“Mest-i lā-ya‘ kıl olup üç gice ol çārtāķuñ pençeresine karşıgözin diküp kaķaldı.” (V 66b)

2.“Ol ḥalīfeler bu ḥālī göricek müteḥayyir olup ‘ucbe kaķaldılar.” (V 28a)

kaķamaş-: Beğenmekten şaşkınlığa uğramak.

“Ammā yüzine baķmağa gözler kaķamaşur.” (V 3b)

kaķıķ-: 1. Endişe etmek. 2. Korku. Kaygı hissetmek.

1.“Harc eksilmez erüñ sen kaķıķma.” (V 142b)

2. “Kaķıķar mı veyāḥud uṭana mı sanursın.” (M 8b)

miskīnlik id-: 1. Mahçup olmak. 2. Alçak gönüllülük etmek.

1.“Güvenç Abdāl erenlere karşı miskīnlik idüp yüz yire ķodı. (V 68a)

2.“Miskīnlik idüp eyitdi.” (V 70b)

oķşsa-: Sevinmek.

“Dağı mübârek lafzıyla oğşayup Hızır Lâlem gelmiş.” (V 59a)

sev-: Sevgi ve bağlılık hissetmek.

“Türbe yaptı sevdi Hâcî Bektâş’ı.” (V 148b)

sevin- / sevün- : Mutluluk duymak, sevinç duymak, sevinmek.

“Rasûl bu ‘Ata’yı bu Cûd’ı bu Samâhat’ı göricek sevindi.” (BT 18a)

“Pes ol pâdişâhlar pâdişâhıyla kelimât itmege niçün sevünmezsiz.” (FT 73)

şokran-: Sokranmak. Hiddetlenmek.

“Şokranurak kodı gitdi.” (V 49b)

sür-: Saygı ifadesi olarak boyun eğmek. Saygı ve hürmet göstergesi. (El yüze sürmek)

“Elin öpüp ayağına yüzün sürdi.” (V 129b)

şas-: Hayret etmek, şaşkın olmak.

“Yolda kâfir çokdur şaşar ‘aqlum bilüm.” (V 20b)

te’sîr it-: Etkilemek.

“Bu muhakkaâne haberün neticesi ol kâziya te’sîr itdi.” (V 89b)

tañla-: 1. Şaşırmak. 2. Hayret etmek.

1. “Tâ ki Tañrı Ta’âlâ aralarına şulh bırakmayınca ferîsteler dükeli bu sırrı tañladılar.” (BT 23a)

2. “Anı göricek tañlayasın.” (BT 17a)

um-: Beklemek, beklenti içinde olmak.

“Geldi kâfir kendüden amân umar.” (V 23b)

utan-: Arlanmak, haya etmek.

“... şol kadar yüzi şuyı vardur kim andan ben Tañrı utanam.” (BT 29b)

üşen-: Canı sıkılmak.

“Yūsuf aña bakıcağ üşendi.” (BT 11b)

üşendür-: Bıktırmak.

“Yūsuf’ı key üşendürmeyince rāzı olmağıl.” (BT 22b)

2.4.9. Söyleme, İletişim, Etkileşim Bildiren Fiiller

2.4.9.1. Oluş Fiilleri

2.4.9.2. Kılış Fiilleri

ahtar-: Bir sözü iletmek.

“Hacı Bektāş-ı Velī tekrār mülākāt olup bir kazāyı ahtarduğı beyānındadır.” (V 88b)

añ-: Allah’ı zikretmek, bir kimsenin adını zikretmek.

“Mütālā‘ ā kılcılar her dem dürlü dürlü fāideler bulup ben za‘ ifi hayr birle añalar.” (BT 2a)

añlad-: Bir bilgiyi aktarmak.

“İlāhī bu sırrı baña añladasın.” (BT 14a)

bağışla-: İsmi söylemek.

“İsmüñi bağışla didüm ben aña.” (V 20a)

çek-: Zikretmek.

“Bir niçe müddet mürür itdükden soñra Ertoğdı Alp’ün oğlu ‘Oşmān Big qadd ü kāmēt çeküp kuvvet salābet issi yigit oldı.” (V 122b)

de- / di-: Demek, söylemek.

“Aña birkaç altun virün dedi.” (BT 11b)

“Di Rasūl ‘aleyhi’s-selām ol deñizler qatına vardı.” (BT 17a)

degür-: Söylemek, iletmek.

“Erenlerün selāmın degürdi.” (V 64a)

dut-: Anmak.

“İlāhī ‘ālemi küfür dutub durur.” (BT 21b)

eyd- / eyit- / eyt- / ey- / eyüd- / iyd- / iyt- : Söylemek, demek.

“Girçek erdür lā dimez eydür.” (V 148b)

“İy benüm habībüm eyit.” (BT 24a)

“Ḥazret-i Rasūl eytdi.” (FT 71)

“Hem fazlın gördüğünleyin dükelin eydi.” (BT 18b)

“Ḥasan-ı Başrī rahmetu’llāhi ‘aleyhi hemişe minber üstinde eydüridi.” (BT 10a)

“Yine başlayup elḥamdülillāhi ya‘nī şükür Tañrı’ya Ḥaḳ iydür.” (FT 72)

“Yaz yā ḳalem ben iytdüm.” (FT 75)

geç-: Bir konudan bahsetmek.

“Mā-beynlerinde çok mübāhase geçdi.” (V 35b)

göster-: Anlatmak.

“... bunda aña mekân göstere idik.” (V 140a)

ḥikāyet it-: Anlatmak.

“Kāfirūn zulmın ḥikāyet itdiler.” (V 15b)

inşā id-: Nefes söylemek.

“Andan soñra şevḳe gelüp bilā ihtiyār bu nefesi inşā idüp söyledi.” (V 106a)

kes-: Zikretmek.

“Pes sâbıḳlara Allāh adın kestürmek ‘ilâcı aldanublar.” (BT 4b)

keskün ol-: Kesici olmak.

“Buyurdi kim atıñ yügrüg ḳılıcuñ keskün olsun.” (V 122a)

ḳonuş-: Söz söylemek.

“Sarı Şaltuḳ’uñ ḳonuşan öküzü ḳurbān etmesi.” (V 78b)

ḳutlula-: Tebrik etmek.

“Tā kim Hicāz’dan giri dönüp Horāsān’a yakın gelicek cümle Nişābūr halkı Şeyh Loḡmān-ı Perende’ye hacc ḡutlulayı ḡarşu çıktılar.” (V 9a)

muḡabbet id-: Konuşmak.

“Bu dervīş Ḳadıncıḡ’ı sever muḡabbet ider.” (V 45a)

muḡırr ol-: Gizlemeden doğruları söylemek.

“Naḡldür kim Sarı Ḥünkār varlığınıñ velāyetine min ba‘d muḡırr olup iḡrār eylemedi.” (V 50a)

naşb id-: Aktarmak.

“Yidilerden üçlere naşb iderler.” (V 14b)

oḡı- / oḡu-: 1. Söylemek. 2. Kur‘ān metnini zikretmek. 3. Söylemek. 4. Kur‘ān metnini zikretmek. 5. Mektup metnini zikretmek. 6. Ferman metnini zikretmek. 7. Kitap metnini zikretmek. 8. İncil metnini zikretmek.

1.“Āyetin oḡıdı.” (M 3a)

2.“Ālimler hāfızlar tilāvet-i Ḳur‘ān oḡısunlar.” (V 6a)

3.“Bu āyeti oḡudı.” (M 2b)

4.“Oḡudı ol kendüye yāsın pes.” (V 143b)

5.“Aḡdılar, oḡudılar.” (V 123a)

6.“Gördiler kim yeşil sahīfenüñ üzerine beyaz ḡatṡla yazılmış oḡudılar.” (V 33a)

7.“Bir ‘ālim kimesne bunca kitāb oḡumış.” (V 84b)

8.“Oturup İncil oḡurken rāst ol rāhibüñ depesine doḡundı.” (V 128b)

şal-: Söylemek.

“Daḡı ol tuz ma‘denin köy ḡalkına şalıvirdi.” (V 99a)

şalıḡ vir-: Tarif etmek.

“‘Aynıyla seni şalıḡ virdi.” (V 66a)

savaş-: Tartışmak.

“Bir ‘avrat erile savaşur.” (BT 10a)

şor-: Herhangi bir konu hakkında soru yöneltmek.

“Görişür ģālin şorar sürer yüzin.” (V 20a)

söyle-: Demek, konuşmak, sözle iletmek.

“Zevķ řevķ ģāřıl olup nice dürlü muģaķķāne muģlaķ nefesler söylemedi.” (V 107a)

söylen-: Söylemek eyleminin gerçekleştirilmesi.

“Pes anuñ ģün eyledüm ki ol deñlü velāyet ve kerāmetler zāhir olup ‘ālemlere söylene.” (V 107b)

söyleş-: Birden fazla kişinin söyleme eylemini gerçekleştirmesi.

“... birisi Sivri Ħisār’uñ ģün yüzinde Seyyid Aĥmed oĥullarıyla icāzet ģuřuřınuñ şarık ģaberin söyleşdiler.” (V 130a)

söylet-: Söylemek zorunda bırakmak.

“Aķ Buñarım niģün bizi üç kerre söyletdüñ.” (V 111a)

şın-: Kaydadeĥer görüp konuşmak.

“Yūnus Emre yine řınmadı.” (V 83a)

şuy-: Haberi olmak.

“Mübādā ki senüñ bu ģālüñi ģul ģutan şuyup seni incidürler.” (V 66b)

uĥra-: Rastlamak, denk gelmek, geçmek.

“Firdevs içinde yürüriken bir yaşıl ģubbeye uĥradı.” (BT 18b)

ur-: Demek, söylemek.

“şey’enli’llāh urdı.” (BT 16a)

yüzle-: Yüzüne vurmak.

“Kimsenüñ ‘aybın görüp yüzlemedi.” (V 11a)

zıkr id- / zıkr it- / zıkr ol-: : Anma, söyleme.

“Senüñ aduñ añmayup bu isimle zıkr ideler.” (V 125a)

“Anuñ tedbiriyle olan қазиyyeyi ‘ale’t-tafsıl mektübunda zıkr itdi.” (V 113a)

“Çün kim Tātār cemā‘ati zıkr olınan rumüz birle müslimān oldılar.” (V 114b)

2.4.10. Dönüşüm Bildiren Fiiller

2.4.9.1. Oluş Fiilleri

ağar-: 1. Temize çıkmak. 2. Beyaz rengini almak.

1.“Umarum ki ağara қара yüzüm.” (V 148a)

2.“Gözlerinüñ nûrı helāk getürdüğü vaқtın қара шақал ağardığı vaқtın Hаққ dergāhına gelürler.” (BT 4b)

bağla-: Bir renkten başka bir renge dönüşmek.

“... ol şuyun levni müteğayyir olup kırmızı қан rengin bağladı.” (V 46b)

biş-: Ateş yardımıyla yemeği yenilecek duruma getirmek.

“Kerem ehli luţf idüp loқma bişerken yā çekilürken çağır.” (V 139b)

çürü-: Bozulmak. Aslını yitirmek.

“Naқl ider şüret çürür etle deri.” (V 146b)

diril-: Canlanmak.

“Müslimīn dirildiler.” (M 20b)

dön-: Bir durumdan başka durum girmek, değişmek.

“Başsız ayağa dönüpdi haşş u ‘āmm.” (V 17a)

eri-: Katı hālden sıvı hāle gelmek.

“Ġayri tuzları āteşe qoysañ erir çatlar.” (V 98b)

göger-: Bir sebze veya meyvede yeşerme durumunun olması.

“Gelüp gördi kim ol kösegü bitmiş gögermiş.” (V 81b)

ihyā ol-: Diriltmek, yaşama döndürmek.

“Gördiler ki mürde ihyā oldu.” (V 119a)

ķayna-: Su içerisinde belli bir ısıda fokurdamak.

“İşbu ķazğandaki ķaynayan şudur.” (V 41a)

ķizar-: Kırmızıya doğru bir renk almak.

“Vaķtā kim yanup ķızarduğı zamānda Hūnkār Ululuğı ayağ üzerine ıturı geldi.” (V 61b)

ķız-: Kırmızıya doğru bir renk almak.

“Tāmular nicesi ķızğurur.” (BT 13a)

şol-: Tazeliğini yitirmek.

“Hātırından hutūr eyledi kim bu almalar şolmadın taze iken ol erüñ nazarına iletebilsem didi.” (V 91b)

tol-: Dolmak. Dolu duruma gelmek.

“Toldı kıyı aķdı çeşme oldu seyl.” (V 26a)

yapraķlan-: Ağacın yapraklı duruma gelmesi.

“Tomurcuķlandı yapraķlandı.” (V 50b)

yaşar- / yeşer- : Yeşermek. Ağacın veya bostanın yapraklanıp yeşil renge dönüşmesi.

“Her gāh ki bitüp yaşarursa taķķiķ bilgil ki senüñ günāhlaruñ ol vaķt ‘afv olunur.” (V 81a)

“Birisi budur kim mübārek ayakları ol ağacuñ üzerine basmasıyla ol ağac fi’l-hāl yeşerdi.” (V 50b)

2.4.9.2. Kılış Fiilleri

ābād id- / ābād it- : 1. Dolu bir şeķle getirmek. 2. Mamur hale dönüştürmek.

1. “Kurşunla örtdürüp ābād ider.” (V 149a)

2. “Ondan ma‘ adā bir yiri daķı ābād itmek murād eyledi.” (V 129b)

ahtar-: Dönüşmek.

“Niçesi dağı ahtarıldı.” (V 129b)

boya-: Başka bir renge dönüştürmek.

“Yabandan gelenler borklerinin kecesin kırmızıya boyadılar.” (V 126a)

çak-: Ateşle tutuşturmak.

“Çakmaz od çakmak dağı çakmadılar.” (V 25a)

değiştir-: Bir durumdan diğerine geçmek.

“Ölmez er şüret değiştirür hemân.” (V 141b)

geçür-: Konuma getirmek.

“Sağ yanuña geçürgil.” (BT 12a)

göster-: Görünmesini sağlamak.

“Hâzret-i Hünkâr alınların açup bunlara gösterdi.” (V 10a)

hall ol-: İstenilen konuma gelmek.

“Eger ol kimesne demür dağı olsa üç günden berü hall oldu.” (V 111b)

ıld- / ılışdur- / ılıt-: Isıtmak.

“Bir gün tenhâca şucuğaz ılıdup eyitdüm.” (V 71a)

“Anuñ şucuğazın ılışdururum.” (V 111a)

“Erenler dağı sizün içün mahfice şucuğaz ılıtdum.” (V 71a)

kıynad- / kıynat- : Su içerisinde belli bir ısı derecesinde fokurdayacak duruma getirmek.

“Altına âteş idüp kıynadıyorlar.” (V 111a)

“Çün kim Kâra Tınlı Cân Baba’yı Güllü Hân kızana kıoyup üç gün üç gice kıynatdı.”
(V 111b)

kızdur-: Isınmak.

“Biñ yıl dağı kızdurdılar.” (FT 70)

ört-: 1. Bir eksikliği tamamlamak. 2. Kusuru kapatmak.

1.“Ṭā‘ at taḫṣīrligīn ḵılursañ ötre.” (BT 10b)

2.“Allāhluğumıla dünyāda ‘aybların örtem.” (BT 2b)

pişür-: Yemek vb bir unsuru ateşte yenilecek duruma getirmek.

“Ol ḵadar dāne pişür vāfir ta‘ām.” (V 142b)

teng it-: Dar, sıkıntılı duruma gelmek.

“‘Ālemi başlarına teng itdiler.” (V 16a)

ṭoldur-: Doldurmak. Dolu duruma getirmek.

“Bir vaḫt yine ol ‘ādet üzerine bir gemiye buğday ṭoldurđ.” (V 69b)

ṭut-: Doldurmak.

“Ammā ol ṣaḫrāyı arslanlar ṭutmuşdı.” (V 29a)

yeñile-: Yenilemek.

“Yeñile tecdīd-i imān getürdiler.” (V 25a)

2.4.10. Değişim Bildiren Fiiller

2.4.10.1. Oluş Fiilleri

al-: Başka bir şekle bürünmek.

“Bunlaruñ cümle libāsların çevre aldı.” (V 100a)

degüş-: Bir durumdan başka bir duruma gelmek.

“Evliyā ölmez degüşür şüretin.” (V 143a)

diger-gün ol-: Değişmek.

“Ḥāl dīger-gün oldu.” (V 137a)

ṭutıl- / ṭutul- : Ay tutulması.

“Eger ol zikr itdügüñ gice ay ṭutılursa oğluma leşker virüp saña ḵoşam didi.” (V 108b)

“Ay ṭutuldı didiler.” (V 109a)

2.4.10.2. Kılış Fiilleri

çık-: Tahtın başına geçmek.

“Tahtına çıkup karar eyledi.” (V 121b)

deg-: Saltanat veya herhangi bir yönetim sisteminin başka bir kişiye devredilmesi.

“Andan oğlu Sultān ‘ Alāa‘ d-dīn Keyhüsrev’e degdi.” (V 120a)

dekşür- / deñşür- : Değişmek, bir unsuru diğerinin yerine koymak.

“Er-Raḥımluğumıla işledükleri yazukların müzde dekşürem.” (BT 2b)

“Soñ ucın günāhlaruñ tã‘ ata deñşürem.” (BT 10b)

doldur-: Tam seviyeye gelmek.

“Damuyı zaḳḳum birle doldurdum.” (M 17b)

dön-: 1. Yön değiştirmek. 2. Din değiştirmek. 3. Düşünce değiştirmek.

1.“Pes ol sã‘ at yüzi ardına döndi.” (V 134b)

2.“Döndi dīninden yine kāfir olur.” (V 24b)

3.“Gürleş dünyādan naḳl idicek ol ḳavm girü evvel ki dīnlerine döndiler.” (V 76b)

düş-: Başa geçmek.

“Ol gidecek erenlerle dānişmendlerüñ her birisi yaraḳların görüp piyāde Monla’nuñ öñine düşdiler.” (V 99b)

geçür-: Tahtın başına gelmek.

“... memleket bir yire cem‘ olup İbrāhim-i Sānī’yi devletle tahta geçürdiler.” (V 5a)

ser-‘ asker ol-: Ordunun başına geçmek.

“Ol vaḳte dek Gülü Hān fevt olup yirine oğlu ser-‘ asker olmuşdı ki yağılık idüp memleketi çaparlardı.” (V 120b)

2.4.11. Meydana Gelme, Ortaya Çıkma Bildiren Fiiller

2.4.11.1. Oluş Fiilleri

belür-: Görülmek, ortaya çıkmak.

“Ve eger āşilerden bir günāhkārı yargılamadan ҡosam rahmetüm belürmeyeydi; dir.”
(M 9b)

bit-: Oluşmak, bir bitkinin yeşermesi, meydana gelmesi.

“Nice günden soñra bitdi.” (V 47b)

çık-: 1. Bir nesnenin içinden dışına doğru belirmesi, herhangi bir unsurun dışa doğru belirmesi. 2. Belirmek. Görünür olmak.

1.“Ol tuzun içinden çıkan yādigār bu vechiledür ki ateşe bıraksañ evliyānuñ velāyetiyle āhen mişālinde ola.” (V 98b)

2.“Ol münezzeh pādişāh er-Raḥīm didügi vaḳtın bir gök kuş Rasūl ağzından çıkdı.” (BT 18a)

deg-: Miras kalmak.

“Naḳldür ki ƘadıncıƘ Ana’ya atasından ḥayli māl ve mīrās degmişdi.” (V 57a)

doğ-: Oluşmak, ortaya çıkmak.

“Güneş günde bir burcdan doğar, ҡalan burelar maḥrūm ҡalurlar.” (M 23a)

dön-: Kıtılık olması.

“Kahtlık ola döne buğday bitmeye.” (V 24b)

in-: Sürelerin meydana gelmesi.

“Fātiḥā şūresi indigü vaḳt İblīs ‘aleyhi’l-la‘ ne yastuddı.” (FT 73)

ķop-: Meydana gelmek.

“Yā Rabbi dimeklüğinden ķopar.” (M 5b)

nāzil ol-: Meydana gelme. Bir sürenin ortaya çıkması.

“Evvel Fātiḥā nāzil oldı.” (FT 76)

şıçra-: Ortaya çıkmak.

“Benden bir nur şıçradı.” (FT 74)

toğ-: Doğmak. Ortaya çıkması.

“Sihrini bātıl kıluñ toğa güneş.” (V 22a)

tomurcuqlan-: Tomurcuk oluşması.

“Hemān dem kudret-i Hüdā bi-velāyet-i evliyā ol ağaç der-hāl yeşerdi tomurcuqlandı yapraklandı.” (V 50b)

uyan-: Güneşin doğması.

“Uyanmaz benüm günüm.” (M 23a)

vāki’ ol-: Ortaya çıkmak, meydana gelmek, vuku bulmak, olmak.

“Vāki’ olan mācerāyı cümle i’ lām eyledi.” (V 137a)

vücuda gel-: Meydana gelmek, oluşmak.

“İdrak idüp bildüğüm budur ki senden bir evlād vücuda gele.” (V 40b)

2.4.11.2. Kılış Fiilleri

aç-: 1. Gizli bir durumun ortaya çıkması. 2. Konu oluşturmak.

1. “Zāhiri ve bātını açılup dürlü dürlü hāller hāşıl olurdu.” (V 126b)

2. “Her cānibden söz açup musāhabet itmege başladılar.” (V 94a)

bul-: 1. Keşfetmek. 2. Oluşturmak.

1. “İsteyen menākıbında bula.” (V 87a)

2. “Ölmez dirlik bulalum.” (M 12a)

çık-: Ortaya bir ürün koyulması.

“Fırunlarından büyük somunlar çıkar.” (V 38a)

çıkar-: 1. Ortaya koymak. 2. Ortaya çıkma. 3. İnmek.

1. “El soğup kıynundan çıkarup altını öñinde kōdı.” (V 67a)

2.“Ammā ölümü vaktinde erenlerüñ nuṭkıyla koltuğında çıkardı.” (V 51a)

3.“Kimüñ ardından kimüñ solından kimüñ sağından ol hâlde çıkarlar.” (BT 15a)

dik-: Giyecek meydana getirmek.

“Sarı Şaltuḡ Sultān bunlara keçe getürdüp Hüseynî mişâlinde kisve diküp tekbirle başlarına giydürdi.” (V 76b)

dut-: Katman oluşturmak.

“Ol vakt yir yüzün qar dutmışdı.” (V 50a)

vücūda getür-: Meydana getirmek.

“Sultānum Qadıncıḡ bir evlād vücūda getürmiş.” (V 59a)

yarad- / yarat-: Meydana getirmek, ortaya koymak, oluşturmak.

“Bir mü‘ minüñ öñinde bir nūr yaradam.” (BT 26b)

“Bir yılan yaratdı.” (FT 71)

yaradıl-: Yaratılma. Meydana getirilme.

“Ṭamu andan yaradıldı.” (FT 75)

“Bir yılan yaratdı.” (FT 71)

yaz-: Yazı meydana getirmek.

“Nidā geldi kim yaz yā qalem.” (FT 74)

2.4.12. İnsan Bedeni ve İnsani Duygular (Doğum, Yaşayış, Ölüm, Hastalık, Yaralanma, Sakatlanma) Bildiren Fiiller

2.4.12.1. Oluş Fiilleri

derle-: Terlemek.

“Ḥaḡḡ’a giden ḡaḡḡ uḡrum ḡaḡḡıçün hiçbir yirde alnumuz derlemedi.” (V 90b)

fevt (ol-): Ölmek.

“Yaḡın zamānda ol ağacı kesdüren kimesne fevt oldı.” (V 88b)

ķoy-: Ŗlmek.

“Hemān kim baŗ ŖlŖm yaŗtuđına ķoyasın.” (BT 22a)

2.4.12.2. Kılıŗ Fiilleri

baķ-: 1. Nazar etmek. 2. GŖzŖ olmak.

1.“GŖnlŖne baķduđumuzca sevgŖmŖz gŖrdŖk.” (BT 24a)

2.“KimsenŖn rızķına ķat‘an baķmadı.” (V 26a)

bilŖr-: GŖrmek.

“Ayruķ eseri bilŖrmedi.” (V 60b)

bisle-: 1. BŖyŖtmek. 2. Geķimini sağlamak.

1.“ķuyu Ŗuyıla bisledi.” (BT 5a)

2.“Kim Ŗol dervīŗi evinde bisleyŖp tŖrursın.” (V 45a)

dik-: GŖzŖn belli bir noktaya bakması.

“Mest-i lā-ya‘ķıl olup Ŗç gice ol ķārtāķuń penķeresine ķarŗu gŖzin dikŖp ķaldı.” (V 66b)

dŖlen-: Tatmin olmak.

“İllā kim aķl irmege ve gŖnŖl dŖlenmege ve ŖŖret duymağa.” (M 7b)

dut-: 1. GŖrmek. 2. İŗitmek.

1.“Revā dutmağıl.” (BT 20b)

2.“MŖ‘minlerŖn ķulaķların dutub muŗtıladı.” (BT 18b)

erit-: Sindirmek.

“DŖrdŖncŖ ķursaķ eritmekten ġarķ eyler.” (M 15a)

gŖr-: Bakmak.

“BŖŗţānı devr idŖp gezerken gŖrdi.” (V 36a)

gŖz ur-: Bakmak.

“Hemān sā‘at toğan tonın geyŖp hevāya pervāz eyledi gŖz urdı.” (V 32a)

gūş it-: İşitmek.

“Çün kim ol şahş erenlerden bu kelāmı gūş itdi.” (V 117a)

gūş (kıl-): Dinlemek.

“Bu ḥadīs-i Muştafā’dur gūş kıl.” (V 141b)

istīmā‘ it-: Dinlemek.

“Bunlar anuñ sözün istīmā‘ itmediler.” (V 90a)

işid- / işit-: Duymak.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn vezīrlerinden ‘Oşmān Big ḥaqqında bu resme kelām işiddi.” (V 123b)

“Turdı yirinden işit iy dīn eri.” (V 141a)

şal-: Bakmak.

“Hünkār Varlığı anuñ yüzine bakup ḥayli nazar şaldı.” (V 93b)

sönle-: Dinlemek.

“Ne diñlemiş ne sönlemiş yok yiri.” (V 144a)

ṭut-: 1. Dinlemek. 2. Söz dinlemek.

1. “Ṭut kulağıñ mana olma bī-ḥaber.” (V 17a)

2. “Ṭut sözüm divşür özüñ ve aç gözüñ.” (V 18a)

ṭuy-: İşitmek.

“Eger ben uş bunuñ gibi cömerd pādişāhuñ mālın uğrularısam ṭuyarısā zāhir oldur kim nesne demeye.” (BT 7a)

yaşa-: Canlı olmak, hayatta olmak.

“On dört yaşar.” (BT 22b-23a)

2.4.13. Fiziksel Gereksinim Bildiren Fiiller

2.4.13.1. Oluş Fiilleri

‘atşān ol-: Susamak, su ihtiyacı hissetmek.

“İttifāk dervişlerden bir ikisi ‘atşān oldılar.” (V 136a)

kaşan-: Tuvalet ihtiyacı.

“Dağı ol ejderūñ deminden merkeb kaşandı.” (V 135b)

şusa-: 1. Su ihtiyacı hissetmek. 2. Bostanın kuruması. Toprağın su ihtiyacının olması.

1. “Yidürür hem içirür, aç olup şusamak bildürür.” (M 13a)

2. “Pes şusamış boşāna şu neyderse ma‘ rifet dahi cāna eyle ider.” (M 13b)

2.4.13.2. Kılış Fiilleri

al-: 1. Yemek yemek. 2. Su veya herhangi bir içeceği içmek.

1. “Ḥazret-i İmām dağı berāy-ı ḥātır ol ta‘ āmdan birkaç lokma alup tenāvül eyledi.” (V 4a)

2. “Ağzına alup girü cāmuñ içine dökdi.” (V 4b)

besle-: 1. Yedirip içirmek. 2. Büyütmek, yetiştirmek.

“Şir ü sükkerle beslediler.” (V 6b)

“Fi’l-ḥāl kaşının yardılar evliyānuñ velāyeti zāhir olup iki evlād vücūda geldi beslediler.” (V 54a)

ekl id- / ekl it-: Yeme, yemek yeme.

“Zirā kesb-i destimüz ekl iderüz.” (V 55b)

“Aliyyu Mūsāyü’r-Rızā men sā’imüm ekl itmezüm.” (V 4a)

emzüre bil-: Annelerin çocuklarını sütü ile beslemesi.

“Ne kadar kim cedd ü cehd eyledi emzüre bilmedi.” (V 6b)

geçür-: Yemek yemek.

“Evvel ta‘āmı hora geçürdiler.” (V 139b)

gör-: İhtiyaç karşılamak.

“Hızır Lâle turuben gördi yarağ.” (V 148b)

iç-: Bir sıvıyı almak, tüketmek.

“Yahnisin yiyüp şu içmeye.” (V 30b)

iftār (id-): Yemek yemek.

“Herkes kendü murādı olduğınca iftār idüp bir nicesin dağı götürürdi.” (V 81a)

kışla-: Kış mevsiminde bir yerde geçirmek.

“Ol yirde kışladılar.” (V 121a)

kifāf id-: Yemek, tüketmek.

“Kerem-i luṭfindan bize bir miḳdār buğday gönderse bu muzāyaḳadan ḫalāş olup kifāf ideydük.” (V 79b)

kon-: Konaklamak.

“Tuz Köyi’ne gelüp girü evvelki maḳāma ḳondı.” (V 96b)

uyu-: Uyku hâlinde olmak.

“Eyü yatduñ uyuduñ.” (V 91b)

2.4.14. Mesafe Bildiren Fiiller

2.4.14.1. Oluş Fiilleri

ayrıl-: Bir nesnenin diğerinden kopması.

“Pes yil hem şāfidür hem ḳavidür zīrā ki yil esmeyince dāneler şamanından ayrılmaz.” (M 2a)

boşan-: Uzaklaşmak.

“Ḥünkār Varlığınıñ mübārek nuṭṭundan öyle geldi kim eylügüm cemi‘ tevellādan boşanan bizüm tevellāmuzda ḳarār ide.” (V 33b)

get-: Ayrılmak, ölmek.

“... dünyādan getdiğinde gönlüm meşğul oldu.” (BT 23b)

gid-: Uzaklaşma. (kişi, hastalık vb)

“Gide bu zulmāt görevüz göz baş.” (V 22a)

uza-: Tırnağın kesilecek duruma gelmesi.

“Ammā Nüre’ d-dīn Ḥāce gördi kim Ḥünkār varlığınıñ sebilleri ve ezāfırları uzamış.”
(V 46a)

2.4.14.2. Kılış Fiilleri

boş ol-: Kadını boşamak anlamında kullanılan ifade.

“Her kim Ḥünkār Ululığın veya ḥod ḥalīfelerinden birin her kande görseler sür‘ātle gelüp karşı istikbāl itmeyenüñ ‘avratı boş olsun.” (V 119b)

çıkar-: Sapmak.

“Ve hem mü‘minem diyenleri yoldan çıkarur.” (M 24a)

dön-: Ayrılmak.

“Bular sizden yüz döndürdiyse ben size rahmet kılvurvan.” (BT 5a)

düş-: Kapanmak.

“Elin öpüp ayağına düşdi.” (V 13b)

fırār id-: Kaçmak.

“Ol geyik bunlardan fırār idüp çıkdı gitdi.” (V 138b)

kal-: 1. Ayrı olmak. 2. Uzaklaşmak.

1. “Bu dirlikden kalalum.” (M 12a)

2. “Maşşūdumuzdan kaluruz.” (V 13a)

karış-: Birbiri içine girmek.

“Cümlesinüñ başın ve derisin birbirine karışdurmayup kemüklerin dağı sındurmadılar.”
(V 74a)

ko-: 1. Terk etmek. 2. Ayrılmak.

1.“Hem dördin dört dürlü tã‘ atda kodı.” (M 2a)

2.“Şarāy ıssı yapışdı komaz.” (BT 16b)

ķurtıl- / ķurtul- : Kötü bir durumdan uzaklaşmak.

1.“Eger yalan ise helāk ola ķurtılavuz.” (V 110a)

2.“Her zaķmetlerden ķurtula.” (M 5b)

küyme-: Sokulmak, yaklaşmak.

“Birbirine küymeyüp meleşdiler.” (V 34b)

münķati‘ ol-: Kesilmek, uzaklaşmak.

“Şol revzeneye karşı tıran sersemi didi üç gündür kim mat‘ ümātdan ve meşrūbatdan münķati‘ olup tıurur.” (V 66b)

ta‘ allül id-: Kaçmak, kaçınmak.

“Gemiciler ta‘ allül idüp gemi getürmediler.” (V 128a)

taşra çık-: Dışarı çıkmak.

“Çuvalları taşra çıkarup şavurdı.” (V 80a)

uzad- / uzat- : 1. Bir yöne doğru ilerletmek. 2. İlerletmek.

1.“Hāzret-i Hünkār Hācı Bektāş-ı Velī mübārek elin uzadup tıollabdan ol kisveti çıkardı.” (V 124b)

2.“Du‘ ā kılinup el yüze süricek Sa‘ id Hünkār’uñ etegine yapışmak diledi elin uzatduğı gibi fi‘l-hāl yine ġā‘ ib oldu.” (V 105b)

vedā‘ laş- / vedā‘ id- : Ayrılmak.

“Şarrāfla vedā‘ laşup geldüğü yola revāne oldu.” (V 66a)

“Fī-mā ba‘ de ol erenler Bekçe Sultān ve Hābīb Hācı Hācim Sultān’ı vedā‘ idüp kendü dervişleriyle her birisi mekānlu mekānlarına gitdiler.” (V 136a)

yaķınlaş-: Uzaklıktan kurtulma durumu.

“Pes seccāde ‘ azm-i sevāhil idüp Gürcistān ķarasına yaķınlaşdı.” (V 76a)

2.4.15. Yakınlık-Uzaklık Bildiren Fiiller

2.4.15.1. Oluş Fiilleri

2.4.15.2. Kılış Fiilleri

ayır-: İnsanları manevī anlamda birbirinden koparmak.

“Dostı dostdan ayıran ala çörek imiş.” (V 94a)

ayrıl-: Uzaklaşmak.

“Hālā bugün ayrılduķ anlar menziline mūrāca‘ at idüp biz bu cānibe geldük.” (V 62b)

çıkar-: Herhangi bir kişinin veya unsurun baēlı olduēu yerden ayrılması.

“Bir gün hāzrete muhtāc oldu kim ğuşul eylemek tonın çıkardı.” (BT 11a)

kaç-: Uzaklaşmak.

“Ol çanuñ şadāsın işidenler her birisi kaçā kaçā helāk mertebesine berāber ola.” (V 90b)

ta‘allül it-: Kaçmak, kaçınmak.

“Tehī dest varmaēa hicāb idüp bir miķdār ta‘allül itdi.” (V 93b)

terk id- / terk it-: Bırakmak.

“Ter ider ğalkı ister o Hāķķ’dan nazar.” (V 145b)

“Ba‘ de kendüye gelicek raht ve esbāb-ı ferrāce-i ķādılıēı teftişi terk itdi.” (V 89b)

ur-: Çıkmak. Yok olmak.

““ Işķı başdan ursun.” (BT 24b)

yıēlın-: Sakınmak, kaçınmak, uzak durmak.

“Yıēlın didüğinden yıēlınmaķ.” (M 8b)

2.4.16. Yönelme-Eğilim-Sevk Bildiren Fiiller

2.4.16.1. Oluş Fiilleri

ağ- / aç-: 1. Bir maddenin bulunduğu yönden yukarı doğru gitmesi. 2. Bir sıvının başka bir yöne doğru gitmesi.

“Tütünü göge ağar.” (M 5b)

“Allāh hesinden bir ırmağ açar.” (BT 19a)

cārī ol-: Akmak, söz olarak çıkmak.

“Erenlerüñ mübārek dehānından cārī oldu.” (V 53a)

düş-: Yolu tesadüf etmek.

“Ya‘ ni maḥalli düşdükde şöḥbet ideler.” (V 99b)

in-: Bir nesnenin yukarıdan aşağıya doğru alçalması.

“İkinci korku oldur kim bitiler ine.” (BT 15a)

2.4.16.2. Kılış Fiilleri

azdur-: Teşvik etmek.

“Ben anları azdurımasam gerek imdi iy mü‘ minler beşāret olsun.” (FT 73)

az-: Yoldan sapmak.

“Kuş uçarken kemerde azar.” (M 16a)

çek-: 1. Bir yöne doğru itirmek. 2. Bir yöne doğru tutup almak.

1. “Cigerinden yapışup çekdi.” (V 95b)

2. “Fi’l-ḥāl baş ırıkaya çeküp bir lahza murākabeye vardı.” (V 68a)

çık-: 1. Bir yere gitmek üzere yola koyulmak, başka bir yere yönelmek. 2. Yukarı tarafa yönelmek.

1. “Çık şol ağaçdan bize meyvecük indür yiyelüm.” (V 50a)

2. “Ol zamān kim kıbbeye mi‘ mār çıkar.” (V 147b)

dönder-: Yönelmek.

“Āhiret mülkine dönderdi yüzün.” (V 148a)

dut-: Yönünü doğrultmak.

“Ĥazrete dutdı yüzün nesl-i ‘āli.” (V 143b)

geç-: Başka tarafa gitmek.

“Andan soñra gemüye girüp Akdeñiz’i öte cānibe geçdi.” (V 128a)

girü çekil-: Geriye doğru yönelmek.

“Mübārek ellerin öpdı ve girü çekildi.” (V 121b)

gönder-: Herhangi bir yere sevk etmek.

“Bir kuluñ gönder ola mülke sened.” (V 17b)

irşād id-: Çağırarak, doğru yola yönlendirmek.

“Ulu hālice üzerine oturup kuzu kıyruqları yırsız el virüp t̤alibleri Ĥaqq yolına irşād idersiz.” (V 132a)

kov-: Göndermek.

“Mūsā kovar.” (BT 11a)

kulağuzla-: Doğru yola yönlendirmek.

“Ya‘ni bizi toğrı yola kulağuzla.” (FT 72)

şal-: Göndermek.

“Ben bu ĥuşūşda pādişāha ulağ şalarum.” (V 116a)

şıçra-: Yukarıya yönelmek.

“Ma‘nā ‘āleminden velāyetle şıçrayup ‘arşuñ sağfına irişdi.” (V 31b)

sür-: 1. Yol almak, ilerlemek. 2. Bir maddeyi bir yere yollamak.

1. “Andan sürüp Şulıca Ĥarayük’e geldiler.” (V 104a)

2. “Ādem’üñ tende dahi dört dürlü yıl vardır.” (M 15b)

tut-: Bir nesneyi bir yöne doğrultmak.

“Dağı Monla Sa‘idü’-d-dîn ol mıkırāsı eline alup Hâzret-i Hünkâr’uñ mübârek bıyıklarına tutdı.” (V 98a)

uydur-: Göndermek.

“Dîn ulusun uyduruben gitdiler.” (V 25a)

yönel-: Bir yöne çevrilmek.

“Samâhat deñizinden yaña yöneldi.” (BT 18a)

2.4.17. Toplanma, Bir Araya Gelme, Birikme Bildiren Fiiller

2.4.17.1. Oluş Fiilleri

karış-: İki maddenin birbiriyle bütünleşmesi.

“Ve hem bu pîrûñ gözi yaşı çok şulara karışdı.” (M 3a)

2.4.17.2. Kılış Fiilleri

birik-: Toplanmak, artmak, çoğalmak, bir araya gelmek.

“Çalap Tañrı’yı bulmağdur ve kendülerin yavı kılmağdur.” (M 4b)

buluş- / buluş- : İnsanların bir araya gelip, görüşmesi.

“Ruhbânla buluşup görüşdi.” (V 79b)

“İkinci u idi kim Tuz Köyi’nde buluşdı.” (V 96a)

çec ol-: Yığılmak.

“Fi’l-cümle havlınuñ içine çec olmuş turur.” (V 70a)

çek-: Toplamak.

“Gel çeri çek cem‘ oluben varalum.” (V 17a)

deril-: Toplanmak, birikmek.

“Sevinmediginden oğlanları çeriler yöresine derildiler.” (BT 28a)

dir-: Toplamak.

“İş bu naḳdi kim dire.” (M 10b)

divşür-: Derlemek, toplamak.

“Tut sözüm divşür özüñ ve aç gözüñ.” (V 18a)

dökil-: İnsanların toplanması.

“Elin öpüp ayağına dökildiler.” (V 9a)

dök-: Birikmek.

“Ol meydānuñ bir köşesine dökmişler.” (V 27a)

evlendir-: İki kişinin hayatını birleştirmesi.

“Rivāyetdür ki Ḥabīb ulalup kemāle irişecek erenler Ḥabīb’i evlendirmek murād eyledi.” (V 59a)

gör-: Rastlamak.

“Yoḥsa ırte olıcaḳ ben seni gördükde āteşe yaḳarım didi.” (V 46b)

irken-: Biriktirmek.

“Bu dünyālıḳ irkenler dürlü dürlü azābdan nite ḳurtılalar.” (M 3a)

ḳarış-: 1. Dahil olmak. 2. Birbirine girme.

1.“Köylü cemā’atına ḳarışup anlarıñla namāz ḳılmaz.” (V 94b)

2.“Birbirine ḳarışup ḳaḳışdılar.” (V 16a)

ḳat-: 1. Dahil etmek. 2. Bir sayıya diğerk sayıyı eklemek.

1.“İdrīs’üñ ḳarındaşı Sarı çiftiden fāriğ olmış öküzlerin sürüp şığıra ḳatmağa getürür.” (V 48b)

2.“On sekiz ḳatuñ otuz ḥarf olur.” (FT 77)

ḳatıl-: Dahil olmak.

“Cinsinden ayrılup ḡayri cinse ḳatılmaḳ revā degüldür.” (V 84b)

mukārin ol-: Birlikte bulunmak.

“Ekser evkâtda anuñla muķārin olurlar didi.” (V 99b)

üş-: Üşüşmek.

“Hāy Monla’ya ne oldı diyüp başına üşdiler.” (V 95b)

üşe gel-: Üşüşerek.

“Fi’l-hāl üşe gelüp ol eti külliyyen yidiler.” (V 12b)

yetiş-: Kavuşmak.

“Anlar biz egelmedin biz anlara varup yetişelüm didi.” (V 13a)

yıġla- / yıġ- : Toplamak, biriktirmek.

“Kāfir alayı yıġlayup uş gelmede.” (V 22b)

“Menzil daġı hālî qaldı hemān Hoy Ata ol yıġduġı odunun eṭrāfindan āteş eyledi.” (V 115a)

zevcelendür-: Evlendirmek.

“Anı zevcelendürdiler.” (V 134a)

2.4.18. Yayılma, Büyüme Bildiren Fiiller

2.4.18.1. Oluş Fiilleri

daġıl-: Bir maddenin etrafına saçılması.

“Ol şu ana raḥmine iner, daġılır.” (M 21b)

dol-: Kokuyla kaplanmak.

“Üçünci kat gök arası ūd қоһısından dolar.” (M 5a)

dut-: Kokunun yayılması.

“Aralıġında ‘öd ‘anber duta.” (BT 25b)

iştiḥār bul-: Tanınmak.

“Ol vilāyetde iştiḥār buldı.” (V 129b)

ķapla-: Etrafını sarmak.

“Ne gördi kim bir evrân cümle libâsların çevre kaplamış.” (V 100a)

koğ- / koğ-: 1. Kokmak. Bir kokunun yayılması. 2. Kokmak. Bir kokunun hissedilir şekilde yayılması.

1.“Eger gözyaşı acı olmasa göz koğardı.” (M 16a)

2.“Burca burca koğar.” (V 36a)

menşür ol-: Tanınmak, bilinmek.

“Şöyle kim etrâf-ı ‘âleme menşür oldu.” (V 83b)

münteşir ol-: Dağılmak, yayılmak, saçılmak.

“... Şulıca Karayük’de karar idicek velâyet kerâmeti etrâf-ı ‘âleme münteşir oldu.” (V 87b)

sin-: Yayılmak, özleşmek. (koku vb)

“Aña sinmiş büy-ı heşt-i Zu’l-menân.” (V 144a)

tağıl-: Dağılmak. Gitmek.

“Tağıldı ‘aqlum bilüm tã‘atüm mât eyledi.” (V 103a)

yit-: Kapsamak, yetmek.

“Bu âyeti ma‘nisi milke yiter.” (M 17b)

2.4.18.2. Kılış Fiilleri

al-: Bünyesine geçirmek.

“Tâ kim Horâsân ser-ḥaddine giçe vaqtâ ol şuyun nışfına varduğda şu bunları alup gitdi.” (V 13b)

bağla-: Döşemek.

“Kara Re’is gördi kim ol kaşırda bir ulu şuffe bağlanmış üzerine envâ‘ renklü nefis döşekler döşenmiş.” (V 70a)

doldur-: Kaplamak, yaymak.

“Kendü kudretümle doldursam gerekdür.” (M 19a)

döşen-: Yaymak, kaplamak.

“Seccâde dahı gelüp altına döşendi.” (V 28a)

ihâta id-: Kuşatmak.

“Bunlardan soñra kûtb biñ yıl ‘âlemi ihâta ider.” (V 15a)

yay-: Sermek, açmak.

“Kendü huzûrına yayılan şofrayı ‘Oşmân Big’üñ öñine yaydı.” (V 124b)

yayıl-: Serilmesini ve açılmasını sağlamak.

“Şofra dahı kendüsi yayıla.” (V 27b)

2.4.19. Koruma, Sahiplenme, Hakimiyet Bildiren Fiiller

2.4.19.1. Oluş Fiilleri

düş-: Sorumluluk olgusunun oluşması.

“Bize sefer düşdi.” (V 85b)

2.4.19.2. Kılış Fiilleri

al-: 1. Bir malı veya eşyayı belli bir ücret karşılığında sahiplenmek, sahibi olmak. 2. Bir mekânı sahiplenmek. 3. Sorumluluk sahibi olmak. 4. Bilgi sahibi olmak.

“Gel imdi seni erenlerüñ huzûrına iletüyüm şafâ-nazar himmetin hem buğdanuñ kıymetin al didi.” (V 70a)

“Evvelki dінде degülüz kim cenk idüp memleket alavuz.” (V 113a)

“Bu gün şığır keşikin gütmege boynuna alduñ.” (V 49a)

“Çün ol bāzārgān Monla Hünkār’dan bu resme haber alup yine atına süvār oldı.” (V 69a)

dut-: Zapt etmek, hakim olmak.

“‘Alemler tūfān dutup yiller eser.” (V 147a)

edün-: Sahiplenmek, sahibi olmak.

“Biz dağı anı haşağı edünelüm.” (BT 9b)

esirge-: Bağışlamak, affetmek, korumak.

“... muḳarrab feriştelər gördiler esirgediler.” (BT 13a)

gör-: Yardımını almak.

“Bunca vaxtdur görmedük bir himmetin.” (V 18b)

güd-: Hayvanları otlatmak ve onlara göz kulak olmak.

“Anda koyun güder.” (V 62b)

hıfz id-: Korumak, savunmak.

“Hıfz idüp Hakk Hazeri anı o dem.” (V 148b)

hükm id- / hükm it- : Egemenlik kurmak, hakim olmak, emretmek.

“Sultān ‘Alāa’d-dīn cānibinden hükm iderdi.” (V 116a)

“Bir zamān hükm itdi çün ol nīk baht.” (V 149a)

idin-: Elde etmek, sahiplenmek.

“Bir niçe müddet anda daḫı qarār idüp maḳām idindi.” (V 139a)

ḳal-: Hakimiyetinde olmak.

“Hemān İnegöl İznīk Burūsa tevābi‘ leri kāfir elinde ḳaldı.” (V 120b)

muḳayyed ol-: Yakalamak, göz kulak olmak.

“Oba ḥalḳı bu ḥālī göricek anı dutmaḡa muḳayyed oldılar.” (V 119a)

ṣaḳla-: 1. Korumak. 2. Muhafaza etmek.

1.“Ṣaḳla kāfirden meni virme ḥalel.” (V 22b)

2.“Men yidi yıldan berü senüñ ervāḥuñı velāyet ḳabzasında ṣaḳlayup tururum.” (V 125a)

ṣaḳm-: Esirgemek, korumak, gözetmek.

“Key ṣaḳınmaḡ gerek kim ādem arısız olduḡuna sebep budur kim içinde şeyṭān fi‘li olduḡıçündür.” (M 3b)

şındur-: Her yere hâkim olmak.

“Āhirü’l-emr Gülü Hân gâlib olup anları şındurdu.” (V 109a)

tut-: 1. Göz kulak olmak. 2. Hakim olmak.

1.“... işbu atın tutduğum ‘azîz nice kimse ola.” (V 60a)

2.“Kılcılar tıtdılar.” (BT 7a)

yi-: Sahip olmak.

“Sultân ‘Alâu’ d-dîn cānibinden Kırşehirî’n tîmār yirdi.” (V 45a)

yurtlan-: Yurt edinmek.

“Yirlendiler yurtlandılar.” (V 114a)

2.4.20. Ses, Sesleniş Bildiren Fiiller

2.4.20.1. Oluş Fiilleri

2.4.20.2. Kılış Fiilleri

ağnar-: Bir rahatsızlıktan dolayı inlemek.

“Râhat olmayup demür ağnarıdum.” (V 20a)

çağır-: Seslenmek, bağırarak.

“Kerem ehli luṭf idüp loḳma bişerken yâ çekilürken çağır.” (V 139b)

çaldır-: Bir müzik aletinden ve sūrdan ses çıkması.

“Kurre nāy çaldırup ötdürdi nefîr.” (V 16a)

dem ur-: 1. Kükremek. 2. Hararetle bağırarak.

1.“Ol vaḳt evrân baş ıaldurup Monla’ya karşı dem urdı.” (V 100b)

2.“Gördiler ki yatur bunları göricek başın yirden ıaldurup ağzın açdı dem urdı.” (V 135b)

ğajğar-: Kükremek.

“Öyle gajgardı kim dimekçe degül Monla’nuñ gövdesine lerze düşüp kendüyi şuya atdı.” (V 100b)

İNİLE-: Feryat ederek veya acılı olan bazı durumlarda duygulu bir biçimde sesler çıkarmak.

“Zār u zār inledi.” (BT 22a)

KAĞI-: Bağırarak.

“Kağıdı ruhbanlara gāyet tekür.” (V 23a)

KİĞİR- / KİĞURD- : Çağırarak, seslenmek, bağırarak.

“... diye ol bī-çün pādīshāh kīgıra.” (M 5a)

“Öñince ardınca kīgurdurlar.” (BT 20b)

KİŞNE-: Bağırarak, öfkelenmek.

“Aygır at gibi kişneyüp bunlaruñ üzerine sürdi.” (V 133b)

MELEŞ-: Koyunların “me” şeklinde ses çıkarması.

“Birbirine küymeyüp meleşdiler.” (V 34b)

OKI- / OKU- : 1. Yanına çağırarak. 2. Davet etmek.

1. “Kayınanasın katına okıyup küpçügi gösterdi.” (V 38b)

1. “Şeyh Sadru’-d-dīn-i Konevī Sultān ‘Alāa’-d-dīn’uñ bu resme kelāmın işidüp naķibin katına okudı.” (V 85a)

2. “Eger mü‘minler beni evlerine okurlarısa ağırlarlarısa ben daķı buları ağırlayaven.” (BT 24a)

ÖTDÜR-: Bir çalgı aletten ses çıkarmak.

“Kurre nāy çaldırup ötdürdi nefir.” (V 16a)

ÖT-: Kurbağaların ses çıkarması.

“Kurbağaları ol vaķtin ötmege başladılar.” (V 93a)

ŞAK-: Şakımak.

“Bir nice kişi ıldurum şakduğı gibi geçeler.” (BT 15a)

2.4.21. Vazgeçme, Bırakma, Geri Dönme Bildiren Fiiller

2.4.21.1. Oluş Fiilleri

2.4.21.2. Kılış Fiilleri

at-: Dışlamak. (Kılış)

“Yimişi tamām olıcak anı dahi yabana atarlar.” (M 13b)

ayrıl-: Vazgeçmek.

“Ayrık senden ayrılmazum.” (V 106a)

‘avdet id-: Geri dönmek.

“Fi’l-hāl ‘avdet idüp put-hāneye geldi.” (V 115a)

bırak-: Vazgeçmek, terk etmek.

“şanemleri bırakıp kendüsi āteřün üzerine oturdı.” (V 115a)

ekil-: Vazgeçmek.

“Dağı girü çekilüp naşarında turdılar.” (V 42a-42b)

dön-: Geri gelmek.

“Gel dön ol řāife birle iřtilāt itme mi diyeyüm.” (V 84b)

döndür-: Hatayı anlamak.

“Ve emmā mürīd-i mürted oldur kim şeyhünün bir dürlü hālını göricek der-hāl yüz döndüre.” (M 9b)

el ek-: Vazgeçmek.

“Küfr şirkden el çeküp mi‘ mār belī.” (V 147b)

ferāğat id-: Bırakmak, vazgeçmek.

“Burağdan ferāğat idüp erenlere şarşu geldi.” (V 55b)

geç-: Vazgeçmek.

“Yolına fidā idüp geçer hānumānından.” (V 106a)

girü dön-: Tekrar gelmek.

“Şeyh girü döndi.” (V 108b)

ko- / koy- : 1. Bir istekten vazgeçmek. 2. Vazgeçmek, bırakmak.

1.“Henüz dahı dānişmendliği göñlünden kıomamışsın.” (V 107a)

2.“İy Hâce şol olmaz işi kıoy kim bir mübtedi‘ kimesneye veli diyüp turursın.” (V 99a)

mürāca‘at id- : Dönmek, gelmek.

“Anlar menziline mürāca‘at idüp biz bu cānibe geldük.” (V 62b)

rücū it- / rücū‘ id- / rücū‘ it- : Yön deęiştirmek.

“Āhır Hācim Sultān naql idüldükden soñra kendüye zevk şevk hāşıl olup yatlu hālinden rücū itdi.” (V 134a)

“Ol hālden rücū‘ idüp tevbe kıldılar.” (V 87a)

“Erenler şāhı ol hālden rücū‘ itdüm.” (V 51a)

şı-: 1. Dönmek, vazgeçmek. 2. Söz, yemin kırmak.

1.“Hālā feryādı geldi kim Tātār ‘ahdi şıdı diyü eger men dönmeyicek olursam memleketi hārāb ider.” (V 121a)

2.“Diye kimsin şıma bi’llāh andumı.” (V 19b)

2.4.22. Temas-Dokunma Bildiren Fiiller

2.4.22.1. Oluş Fiilleri

bat-: Bir nesnenin vücudu rahatsız etmesi.

“Vücuduna batan şeyi bulur atardı.” (V 78b)

bulaş-: Temas etmek.

“Şahīh anuñ kıanından maşrapaya bulaşupdur.” (V 46b)

deg-: Temas etmek.

“Aşmaya degmeye.” (V 85b)

düş-: Buluşma.

“Eger anuñ ağzından bir kaçre ağı dünyā deñizlerine düşdi.” (FT 71)

2.4.22.2. Kılış Fiilleri

al-: Temas edip bir miktar edinmek.

“Kendü mübârek eliyle ol şudan alup eṭrâfına saçardı.” (V 111a)

būs id-: Öpmek.

“Būs ider ve biz bendeñüzi huzûruñuza gönderdiler.” (V 124b)

degür-: Temas etmek.

“Cum‘a gicesi olıcaķ cem‘ olduğda dişlerine degürmeyüp dil üzerinden birbirinüñ ağzına vaķt-i inzâlde vireler.” (V 53b)

dest-būs id-: El öpme.

“Dağı dest-būs idüp revâne oldu.” (V 109b)

doķın- / doķun- : Maddî veyahut manevî anlamda temas etmek.

“Sizlere rahmet doķına ve eger kendüzüñüz bilmedüñüzse bu kapu nevmîd kapusıdır.” (M 9a)

“Pes sizlere hışm doķuna.” (M 9a)

ķo-: Dokunmak.

“Hünkâr Varlığı’ndan yana teveccüh idüp el gögse ķodı.” (V 31a)

şıģa-: Sıvazlamak, okşamak.

“Zeliḥâ’ya ķanaduñıla bir kez şıģa.” (BT 22b)

şuva-: Sıvazlamak.

“Ağzın muḥkem şuvadılar.” (V 110b)

toķan- / toķın- : Dokunmak. Temas etmek.

“Arşa tokandı.” (FT 75)

“Arşa tokındı.” (FT 75)

tut-: Yapışmak.

“Tutsa ihlās birle erüñ etegin.” (V 148b)

ur-: Sürmek. Temas etmek.

“Elim urdum buldı cismüñ sıhhati.” (V 20b)

yoka-: Sürmek, temas etmek.

“Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm diyüp ol ḥamīrūñ üzerin bir kerre yoḡadı.” (V 57a)

2.4.23. Aşama Bildiren Fiiller

2.4.23.1. Oluş Fiilleri

ışlāḥ ol-: Düzelmek, doğru yola nakl olmak.

“Hergiz ışlāḥ olmazsın.” (V 104a)

in-: Alçalmak.

“Pervāz idüp Tavaz’da bir yire inüp ḳondı.” (V 128b)

ḳarı-: İhtiyarlamak.

“Yūsuf ‘ışḳından ḳarındı.” (BT 22a)

ḳoca- / ḳocal- : Yaşlanmak.

“Şimdi ḳocadım, ḳuvvetim ḳalmadı.” (V 78b)

“İmdi uş ḳocalduḳ.” (BT 8a)

kök şal-: Yücelmek.

“Hemān-dem bi-ḳudret-i Ḥüdā kök şalup bitdi.” (V 29a)

teraḳḳi bul-: Gelişmek.

“Yevmen fe yevmen teraḳḳi bulup ḳarnı büyümege başladı.” (V 53b)

ulal-: Büyümek, serpilmek.

“Şîr ü sükkerle beslediler ulaldı.” (V 6b)

2.4.23.2. Kılış Fiilleri

al-: Mesafe kat etmek.

“Atı öñince aldı bir fersah yol.” (V 144b)

gör-: Yetişmek, yetişme tarzı.

“Pādişāhum ‘ilm ehliyüm kemālümde öyle gördüm ki eger bu oğluñ Gülü Hān’a leşker
koşup gönderesin.” (V 108b)

gurūr id-: Kendine güven gelme.

“Gülü Hān dağı Bağdād’ı aldıktan soñra gurūr idüp kaçd itdi.” (V 109a)

ko-: Belli bir aşamada bırakmak.

“Şöyle korlar, yatur, tā hattā yigirmi güne degin.” (M 21b)

muhibb id-: Sevdirmek.

“Zirā cümle Rūm halkın kendüye muhibb ider.” (V 31a)

ra‘nā ol-: Daha iyi olmak.

“Ahīm katı ra‘nā olur.” (V 88a)

uzat-: Tırnağı kesilecek duruma getirmek.

“Ammā Nūre’d-dīn H̄āce gördi kim H̄ünkār varlığınıñ sebilleri ve ezāfirleri uzamış.”
(V 46a)

2.4.24. Miktar Bildiren Fiiller

2.4.24.1. Oluş Fiilleri

art-: Herhangi bir şeyin nicelik açısından fazlalaşması.

“Hem artar hem eksilür.” (M 23a)

büyü-: Fiziksel yapının ölçülerinin artması.

“Ol deñize varınca büyüdi.” (BT 18a)

çoğal-: Sayı olarak artmak.

“Ol kisveti urdılar leşker çoğaldı.” (V 126a)

tüken-: Bitmek, azalmak.

“Aşlā tükenmezdi.” (V 86b)

taş-: 1. Akarsu vb suların olması gerektiğinden daha fazla yükselmesi. 2. Artmak.

1. “Taşdı çaylar ğarğa vardı cümle il.” (V 26a)

2. “Taşsun dökilmesün.” (V 41a)

yit-: Tamam olmak, yeter olmak.

“Va‘de yitdi irişüp aña ecel.” (V 148a)

2.4.24.2. Kılış Fiilleri

dut-: Aza indirmek.

“Pes imdi tevekkül ile özri pîşe dutuñ kim hatālaruñuz az ola kırtılasız ve yüzüñüz taze ola.” (M 9b)

eksild-: Azaltmak.

“Her çend ki ādem şüretindedür, velākin ādemilerüñ yirin dar iderler ve rızkların eksildürler.” (M 20b)

2.4.25. Hız Bildiren Fiiller

2.4.25.1. Oluş Fiilleri

2.4.25.2. Kılış Fiilleri

tut-: Çabuk olmak.

“Tiz tutuñ yarağıñuz görüñ.” (V 13a)

2.4.26. Dinî Konuları Bildiren Fiiller

2.4.26.1. Oluş Fiilleri

deg-: Nasip olmak.

“Kime kim degse rāḥatluḡ anuñdur.” (M 14a)

2.4.26.2. Kılış Fiilleri

aç-: İftar saatinde yemek yemeye başlamak, oruç açmak.

“Orucumı açmayum iy yol eri.” (V 18b)

alkış it-: Du‘ā etmek.

“Alkış itdi Hācı Bektāş’a cenān.” (V 142b)

çille çek-: Tarikat sahiplerinin oruç tutması.

“İy kerem kânı dilerüz kim bu Nebî üzerinde bir şerîf maḡāmda sizüñle mu‘tekif olup çille çekevüz.” (V 30a)

dest-i namāz id-: Abdest almak.

“Dest-i namāz idelüm didiler.” (V 102a)

el aç-: Yalvarmak, dua etmek.

“El açup Hāḡḡ’a du‘ā kıldı iy yār.” (V 26a)

götür-: Şehādet etmek.

“İşķile ol demde barmaḡ götürür.” (V 147b)

in-: Secdeye baş koymak.

“Secdeye indi yüzüm bir dīdār gördi gözüm.” (V 103a)

ķāmet olun-: Namazda okunan ezan okumak.

“Pes sūnnet ķılındı ķāmet olundı.” (V 102b)

şāyim ol-: Oruç tutmak.

“Ammā şart budur kim iki ḡelāl üç gün şāyim olalar.” (V 53b)

ṭap-: İnanmak, kulluk etmek.

“Pes görmesem ṭapar mıydum? didi.” (M 16a)

tut-: 1. Dua etmek. 2. Oruç tutmak.

1.“Bir hafta tamām bu nev‘ a Cenāb-ı Hakk’a yüz tıtdılar.” (V 6a)

2.“Çille çıkardı tıutup savm u sıyām.” (V 21a)

ur-: Yüzünü secdeye indirmek.

“Ta‘ at idüp secdeye yüzın urur.” (V 21a)

2.4.27. Cenaze-Ölüm Bildiren Fiiller

2.4.27.1. Oluş Fiilleri

2.4.27.2. Kılış Fiilleri

ko- / koy- : Defnetmek, gömmek.

“Pāk kefen şarup Hakkına kodılar.” (V 148b)

“Tekye içre Hakkına koy meyyitüm.” (V 142a)

şar- : Ölen kişiyi kefen ile dolamak.

“Üçinci, peygamberleri kefene şardılar, şehidler şarmadılar.” (M 24a)

tut- : Yas durumunu sürdürme.

“Men giderüm tıtma yas dokundurur.” (V 141b)

2.4.28. İstek, Emir, İzin Bildiren Fiiller

2.4.28.1. Oluş Fiilleri

2.4.28.2. Kılış Fiilleri

al- : İzin isteme.

“Aldı icāzet geldi gāruñ üstine.” (V 23b)

buyur- : 1. Emretmek. 2. Lutfetmek.

1.“Tāc başına ura buyura kim öñince ardınca ferishteler kığıra.” (BT 21a)

2.“Ya ‘ amm bizüm hātırımız için lıtf idüñ buyuruñ.” (V 4a)

degşirül- : Bir durumu bir duruma tercih etmek.

“Ve hem āriflerüñ hālleri cümle varlığa değşirülmekdür ve hem yavuz endişe kılmazlar.” (M 4a)

destūr al-: İzin almak.

“Fi’lcümle Hāzret-i Hünkār’dan destūr alup maḳāmlarına gitdiler.” (V 10b)

dile-: İstemek.

“Gel yine erden bize dilek dile.” (V 25a)

emr id- / emr it- : Buyruk, yapılması istenen şey.

“Ġāyet hışm eyledügi kimesneyi emr iderdi.” (V 47b)

“Hāzret-i Hünkār emr itdi.” (V 105a)

emr ol-: Buyruk verilmesi.

“Bir ḳāziyye vāki’ olmuş anı teftiş itmekçün pādişāemr oldu.” (V 89b)

ḥalāvet al-: İzin almak.

“Ba’ demā ḥalāvet alup girü vaṭanından yana revāne oldu.” (V 92b)

iltimās id-: İstemek.

“Kefāf-ı nefis miḳdārı bir nesne iltimās ide.” (V 82a)

iste-: Rica etmek, dilemek.

“Şulıca Ḳarayük’de Hācı Bektāş Hünkār’a var yalvar himmet iste.” (V 116b)

ḳo-: İzin vermek.

“Anı ḳoğıl uğrunda cān u baş oynatsun.” (V 123a)

mülāzım ol-: Hizmetinde bulunmak.

“... on sekiz yıl Monla Sa’ dü’d-dīn ḥidmetlerinde mülāzım oldu.” (V 103b)

yalvar-: Yakarmak, dilemek.

“Sen aña niyāz idüp yalvarduḳda ol senüñle Ḳayseriyye şehrine ma’an varavuz.” (V 116b)

2.4.29. Tepki Bildiren Fiiller

2.4.29.1. Oluş Fiilleri

2.4.29.2. Kılış Fiilleri

aḥz u ḳabẓ id-: Zorla ele geçirmek.

“Bu cānibde dervīşler ol ḳurbānları aḥz u ḳabẓ idüp hora geçürdiler.” (V 117a)

boğazla-: Kesmek.

“Ararken ol boğazladıkları yire geldiler.” (V 12b)

boğ-: Öldürmek.

“Ve Firavn’ı Nil ırmağında boğdum.” (M 12b)

intikām al-: Öç almak.

“Şeyhūñ dahı maḳşūdı intikām almak idi.” (V 109a)

ḳaḳı-: Azarlamak.

“Ḳaḳıyup men‘ idemedi h‘ācesi.” (V 24b)

ḳal-: Kusura bakmak.

“Menüm itdügüme ḳalma ḳıl kerem.” (V 145a)

kes-: Öldürmek.

“Rivāyet bu vechiledür kim Hācim Sultān’uñ etekleri ol maḥalde on yidi kimesneyi kesdi.” (V 134b)

ḳır-: Öldürmek.

“Ḳılıç urup kāfirūñ ḥalkın ḳıra.” (V 17b)

ḳışāş it-: Aynı şekilde cezalandırmak.

“Ḳanlumı ḳışāş it.” (V 116a)

ḳoy-: Hapsetmek.

“Ol zindāna ḳoydılar.” (V 47b)

sür-: Kovmak.

“Ya‘nī ol sürülen şeytāndan daḥı divlerden yine itse bismillāhi ya‘nī Allāh adıyla başladum.” (FT 72)

süzil-: Kovulmak.

“Daḥı Hāḫ Hāzreti’nden Yūsuf bencileyin süziliser.” (BT 28b)

ta‘addi kıl-: Eziyet etmek.

“Cāzū diyü çok ta‘addi kıldılar.” (V 25a)

tut-: Hapsetmek.

“İş bu zulmāt tıtdı dünyā yüzünü.” (V 22a)

ur-: Bir suçu karşı tarafa bildirmek.

“Yüzüne urmaya mı dersin.” (M 8b)

2.4.30. Muhalefet Olma-Red Bildiren Fiiller

2.4.30.1. Oluş Fiilleri

2.4.30.2. Kılış Fiilleri

baş kaldur-: Karşı gelmek.

“Ayruksı şüretile baş kaldurular.” (BT 15a)

çık-: Bir fikre karşı olmak.

“Tā kim Hicāz’dan giri dönüp Horāsān’a yakın gelicek cümle Nişābūr halkı Şeyḥ Loḫmān-ı Perende’ye hacc kutlulayı karşı çıktılar.” (V 9a)

karşı çık-: Karşıt olmak, muhalefet olmak.

“Monla Celāle’d-dīn Hāzret buña karşı çıkageldi.” (V 71a)

karşı gel-: Destek dayanak olmak.

“Ḥikmetle kayaya yapışduğı vaktin ellerine karşı gelüp dutamak olurdu.” (V 77a)

karşı tur-: Yön olarak durmak.

“Gör şol revzeneye karşı tıran sersemi didi.” (V 66b)

ķuşūr bul-: Eksiklik veya hata görmek.

“O ķişı o öküzlere öyle ĥizmet eder öyle ĥoş tutardı ki ĥiķ kimse ĥizmetinde ķuşūr bulamazdı.” (V 78b)

redd id- / redd it- : Kabul etmemek, geri çevirmek.

“Ol big ta‘ allul idüp erenlerũ kelāmın redd idüp cevāb virmedi.” (V 117a)

“Erenlerũ nefesin redd itme didi.” (V 36a)

2.4.31. Aldatma-Dalga Geçme Bildiren Fiiller

2.4.31.1. Oluş Fiilleri

2.4.31.2. Kılış Fiilleri

al-: Alay geçmek.

“Ol kimesne taşdıķ itmeyüp Çerāğ’ı maşharaya aldı.” (V 92b)

alda-: Kandırmak.

“İlāhīnā ve seyyidinā kitābumuz ‘unvānı bizi aldadı.” (BT 6b)

bāṭıl dut-: İnkār etmek.

“Veyāḥūd Tañrı ĥükümlerinden birin bāṭıl dutsa...” (M 11a)

dut-: Bir durumu farklıymış gibi göstermek.

“Anda şıgır otlağında nice kimse var idi kim sen anları tanuķ dutduñ.” (V 49a)

ġammazlık it-: Birinin aleyhine konuşmak.

“Ġammazlık itmege gidermişsin.” (V 81b)

geçin-: Başka bir durumdaymış gibi yapmak.

“Mükemmel şeyḥleri geçinürsiz.” (V 132a)

giriṭār ol-: Hileye düşmek, aldanmak.

“Amellerine giriṭār oldılar.” (V 12b)

göster-: Başka bir durumdaymış gibi yansıtmak.

“Seni ana yüzlü gösterelüm.” (V 122a)

ķandur-: Aldatmak.

“Raḥmānlığımızula anı raḥmetsüz ķadahıla ķanduralum ki ‘ālemler bile kim biz Raḥmān Tañrıvuz.” (BT 6b)

münker ol-: İnkār etmek.

“Münker olan buğzı tekrār itdiler.” (V 25b)

tekzīb it-: Yalanlamak.

“Ba‘ zısı tekzīb itdiler.” (V 73a)

2.4.32. Karşılıklı Durumlar Bildiren Fiiller

2.4.32.1. Oluş Fiilleri

2.4.32.2. Kılış Fiilleri

al-: Karşılık almak.

“Çün ki ruhbān erden aldı şahḥ cevāb.” (V 24a)

bul-: 1. Karşılığında bir şey görmek. 2. Karşılaşmak, tesadüf etmek.

1.“Bu altmış bir ḥarfı okısa ol deñiz ķaṭresince şevāb bula.” (FT 77)

2.“Ertoğdı Alp Hünkār Varlığın anda buldı.” (V 121b)

geç-: Herhangi bir unsurun yerine diğərinin karşılık bulması.

“Hemān lā-tekellüf bī-izn ilerü turup ‘ādet üzerine imāmet yirine geçdi.” (V 51b)

gör-: Hizmet almak.

“Her ne ise ḥidmetin görüp bir lahzadan tükenleyi öyüğe çıķdı gördi.” (V 44b)

göriş- / görüş- : Görüşmek. Buluşup konuşmak.

“Saru İsmā‘ il’i göricek ķaṭırdan aşığa inüp görüşdi.” (V 101b)

“Pes bunlar bu mu‘āmelede birbiriyle görüşmekde iken nāgāh Sultān H̄āce Aḥmed-i Yesevī şuya nazar kıldı.” (V 13b)

ķavışdur-: Buluşturmak.

“Allāh ķavışdurur.” (BT 4b)

ķavşur- / **ķavuş-** : Buluşmak, görüşmek.

“Girü ķavşura firāk belāsından ķurtılasız.” (BT 10a)

“Tur ataña var ķavuş ayağa baş.” (V 19b)

ķuçış- / **ķuçuş-** : Kucaklaşmak.

“Babasıyla ķuçışup görüşdiler.” (V 22a)

“Ayağ üzerine turı gelüp birbiriyle ķuçuşdılar.” (V 119b)

mülākāt ol-: Görüşmek, buluşmak.

“Bir zamān Seyyid birle bu resme mülākāt oldılar.” (V 75a)

şükrl-: Şükür etmek.

“Her kim ni‘mete şükremese ol ni‘met andan alınur.” (FT 71)

2.4.32. Kabul Bildiren Fiiller

2.4.32.1. Oluş Fiilleri

geç-: Kabul olmak.

“Nitekim zikri geçdi.” (V 10b)

2.4.32.2. Kılış Fiilleri

al-: 1. Kabul etmek. 2. Misafir kabul etmek.

1. “Ḥayr du‘āların ve şafā-nazar himmetlerin ala.” (V 93a)

2. “Acabā eylügüm uş bu köyde derviş konuqluğa alur.” (V 38a)

dut-: Kabul etmek.

“Allāh dedükleri vaqtın andan ötürü ne kadar ‘ömür geçürdilerse dükelin tã‘atıla geçürmiş gibi dutam.” (BT 14b)

el vur-: Kabul etmek.

“... deyüp müflislik el vurdı.” (BT 4b)

ikrār id- : Kabul etmek, karar kılmak.

“Münkiri dervişlerüñ ikrār ider.” (V 20b)

inan-: 1. Var olduğunu kabul etmek. 2. Doğru olduğunu kabul etmek.

1.“Ve Çalab Tañrı’ya göñülden danuqluq virüp inanmazsa münāfiqdur.” (M 8a)

2.“Tā görmeyince inanmaduñ hemi didi.” (V 51a)

kā’il ol-: Razı olmak.

“Çün kim Yūnus bu deñlü remze kā’il olmadı.” (V 82b)

ko-: Herhangi bir durumun yokluğunda onun yerine başka birini kabul etmek.

“Ol kırkıdan naqs olana abdāluñ birin anuñ yirine qorlar.” (V 15a)

rām ol- : Razı olmak.

“Pes Hācim Sultān anlaruñ bu deñlü ibrāmın görüp rām oldı.” (V 137b)

say-: Kabul etmek.

“Ammā degme kişileri ādeme saymaduñ.” (M 7b)

2.4.33. Tasvip Bildiren Fiiller

2.4.33.1. Oluş Fiilleri

2.4.33.2. Kılış Fiilleri

levh it-: Onaylamak.

“Hünkār Hācı Bektāş-ı Velī Qaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz Sa‘id’üñ bu haberin işidüp levh itdi.” (V 107a)

2.4.34. Yemin-Sözleşme

2.4.34.1. Oluş Fiilleri

2.4.34.2. Kılış Fiilleri

and iç-: Yemin etmek, söz vermek.

“Biz cümlemüz talāka and içmişüz.” (V 101a)

ķavl it-: Sözleşmek.

“Rāzı olup cümlesi ķavl itdiler.” (V 25a)

ŗapu ķıl-: Söz vermek.

“Şāha ķarŗu cümle ŗapu ķıldılar.” (V 24b)

2.4.35. Beġeni-Hayranlık Bildiren Fiiller

2.4.35.1. Oluş Fiilleri

2.4.35.2. Kılış Fiilleri

begen-: Güzel bulmak.

“Ol ħāţūnlar ķızı gördiler begendiler.” (V 59a)

münķati‘ ol-: Hayran olmak.

“Her nuţķ kim kendüden münķati‘ oldu.” (V 83b)

2.4.36. Kıymet-Deġer Bildiren Fiiller

2.4.36.1. Oluş Fiilleri

2.4.36.2. Kılış Fiilleri

deg-: Kıymete geçmek.

“Ĥayr-maķdem erenler şāhı biz buña degmezdük.” (V 55b)

2.4.37. Soru-Sorgulama Bildiren Fiiller

2.4.37.1. Oluş Fiilleri

2.4.37.2. Kılış Fiilleri

kādī ol-: Yargılamak.

“Ya‘nī ol cezā ihsān güninde kādī olasın.” (FT 72)

n(e)+eyle-: Ne yapmak.

“Anda velāyet neyler didiler.” (V 99a)

n+id- / ni-(e)d- : Ne yapmak.

“Söyledükçe incinür nidelüm didiler.” (V 108a)

“Nideyim çārem oldurur kim sultāna çağıram.” (BT 20b)

n+ola / n+ol- / nola / nol- : Ne olmak.

“Nola idebilürseñ eyle didi.” (V 102b)

“Hāy saña noldı.” (V 100b)

“Tebessüm idüp nola didiler.” (V 56a)

“Saña noldı didi.” (V 67a)

n+id- / n’it- : Ne etmek.

“Nideyüm girü dönüp geldüğümünden yana gideyüm.” (V 91b)

“Diñle n’itdi H̄āce Aḥmed Yesevī.” (V 15b)

yarğıla-: Hesaba çekmek.

“Ve eger āşilerden bir günāhkārı yarğılamadan ḳosam rah̄metüm belürmeyeydi; dir.” (M 9b)

2.4.38. Başlangıç Bildiren Fiiller

2.4.38.1. Oluş Fiilleri

düş-: 1. Başlamak. 2. Titremeye başlamak.

1.“Rûm erenlerinüñ üzerine bir mertebe ‘azîm heybet düşdi.” (V 31b)

2.“Monla Sa‘idü’l-dîn Hünkâr Varlığın göricek endāmına lerze düşdi.” (V 97a)

2.4.38.2. Kılış Fiilleri

aç-: Konuşmaya başlamak.

“Fi’l-hâl Yûnus anda ağzın açdı.” (V 83b)

azm it-: Yola çıkmak, yolculuğa koyulmak.

“Pes bunlar dahı turna ƣonına girüp Türkistân’dan Horāsân’a azm itdiler.” (V 13a)

başla-: Bir işe veya eyleme girişmek.

“Dün içinde ƣocacuƣ çağırmağa başladı.” (BT 20b)

çekil-: Kurulmak, kurmak, düzenlenmek.

“Bu şöhet esnāsında köyli ƣavmından ta‘ām ve şofra çekildi.” (V 98a)

düş-: Yola çıkmak.

“Gel önümüze düş.” (V 122b)

şala it-: Başlamak.

“Ta‘ām şala itdiler.” (V 98a)

tut-: Başlamak.

“Vaƣta kim müddet-i ƣaml tamām olıcaƣ ol kimesneye oƣlan aƣrısı tutdı.” (V 53b)

2.4.39. Netice-Bitiş Bildiren Fiiller

2.4.39.1. Oluş Fiilleri

bit-: Son bulmak, tükenmek.

“Şāyed bitmiş ola getür yiyelüm.” (V 36a)

çekil-: Bitmek.

“Şalāt ve selām çekildi.” (V 27a)

düken-: Bitmek, sona ermek.

“Tā kıyāmete dek yine her giz dükenmeye.” (V 98b)

geç-: Bitmek, zaman olarak yaşanması durumu.

“Hem mahyā geçdi.” (V 133b)

kal-: Tükenmek, bitmek.

“Ḥavf-ı tığından kāfirūn harekete mecālī kalmadı.” (V 121b)

öl-: Hayatın sona ermesi.

“Kāfirin doğdı ve kāfirin dirildi ve kāfirin öldi.”

2.4.39.2. Kılış Fiilleri

āhır id-: Bir işi tamamlamak, nihayete erdirmek.

“Çün ki bennā ḡubbeyi āhır ider.” (V 147a)

al-: Yaşama son vermek, yok etmek.

“Didiler kim iy tekür al cānımız.” (V 23a)

geçür-: Harcamak, tüketmek.

“Dervişler altını alup hora geçürdiler.” (V 69b)

ḡarār id- / ḡarār it- : Bir sonuca bağlamak.

“Ḥünkār Ḥacı Bektāş-ı Velī Ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz Şulıca Ḳarayük’e gelüp ḡarār idicek Emīr Cem Sultān daḡı anda ol mekānda vaṭan tutup bir ‘ālī āsitāne būnyād itmişdi.” (V 61a)

“Pes Hācim Sultān ol Şusuz nām yirde ḡarār itdi.” (V 131b)

kes-: 1. Bitirmek. 2. Bitmek.

1. “Ṭama‘ ın keser.” (M 14a)

2. “Ḳısmetümüz kesmeye mürüvvet kıla.” (V 25a)

kifāf id-: Tüketmek.

“İmdi bu buḡdayı bir niçe gün kifāf idince tükenür.” (V 82b)

ko-: Bitirmek.

“Kaşınacak komadı dırnağ bize.” (V 17a)

öldür-: Hayatın sona erdirmek.

“Bu mel‘ ümı dağı öldürürem didi.” (V 81b)

telef it-: Tüketmek.

“Niçe ma‘ lüm rızķum telef itdüm.” (V 136b)

üz-: Kesmek, bitirmek.

“Kendüñüzden yā ümīdi üzüñüz.” (V 22a)

yit-: Yetmek. Bitmek, son bulmak.

“Gerçek cānlara bu kadar nutķ yiter.” (M 18a)

2.4.40. Varlık-Yokluk Bildiren Fiiller

2.4.40.1. Oluş Fiilleri

bulın-: Var olmak.

“Hāzır bulınmadı.” (V 40a)

ğā‘ ib ol- / ğayb ol- : Kayıp olmak.

1. “Tamām olduğı dem der-ḥāl yine ğā‘ ib oldu.” (V 105b)

2. “Öñümüzde tururken ğayb oldu didiler.” (V 101a)

2.4.40.2. Kılış Fiilleri

al-: Bulundurmak.

“Yanına aldı ma‘ an oturdılar.” (V 18a)

gider-: Yok etmek.

“Dişlerüñden mürekkeb ķarasın gideremedüm.” (V 104a)

götür-: 1. Yanına almak. 2. Yanında bulundurmak.

1. “Herkes kendü murādı olduğınca ifṭār idüp bir nicesin dağı götürürdi.” (V 81a)

2.“Mūsā ol taşı üç gün kendüzinde götürdi.” (BT 11b)

huzūr id-: Mevcut olma, hazır olma.

“Ḳarār itseler tā kim erenlerūñ muḥabbeti şevḳine cem‘ olan ṭālibler huzūr idüp rāḥat olalar.” (V 61b)

ḳo-: Var etmek.

“Ḳomadı münkirleri ḳıldı ḥelāk.” (V 26a)

2.4.41. Yok Olma, Yokluk Bildiren Fiiller

2.4.41.1. Oluş Fiilleri

ṭolan-: Güneşin batması.

“İkinci ḳademde günle bile ṭolandı.” (V 60b)

yan-: Ateşte yok olmak.

“Eger bu odı söyindürmek meşḡul olurısam başarmayaven dek dururısem gözüm göre dururken yurdum yanar.” (BT 20b)

2.4.41.2. Kılış Fiilleri

baḡla-: Kapatmak.

“Yolın baḡlayamadıḳ didiler.” (V 31b)

boz-: Sihrin yok edilmesi.

“Şāhirūñ ol siḥrini siz bozuñuz.” (V 22a)

götür-: 1. Yok olmak, gitmek. 2. Kaldırmak, düzenlenmek.

1.“Yıdı yıldur kim Āl-i Selḫuḳ’dan şaṭanat ḥḳmi götürüldi.” (V 122a)

2.“Şofra götürüldi.” (V 98b)

ıra-: Kaldırmak, yok etmek.

“Şerriñüz ḥaḳḳ üzerinden ırarum.” (V 22a)

2.4.42. Yerleşme Bildiren Fiiller

2.4.42.1. Oluş Fiilleri

2.4.42.2. Kılış Fiilleri

bağla-: 1. Yer edinmek. 2. Yerleşmek.

1.“Ayruḡ cānibe tereddüd itmeyüp ol yirde mekān bağladı.” (V 127b)

2.“Bu yire āsitāne būnyād idüñ mekān bağlañ.” (V 140b)

kon-: Yerleşmek.

“Evleri konmışdı.” (V 34b)

müstevlî ol-: Yerleşmek.

“Erenlerüñ muḥabbeti ḡalbine müstevlî oldı.” (V 121b)

otur-: Yerleşmek, bir yerde bulunmak.

“Üçüncü müşāhedeye otura.” (M 4b)

şığ-: Uymak, yerleşmek.

“Ve hem ol şehre şıgar ve hem ol şehristānda iki sultān var.” (M 11b)

tut-: Yerleşmek.

“Bir ḡayri yirde mekān tutmuşlardı.” (V 131a)

yayla-: Yaylaya çıkmak, yazın konaklamak.

“Zıkr olınan taḡlarda yayladılar.” (V 114a)

yirlen-: Yerleşmek.

“Yirlendiler yurtlandılar.” (V 114a)

2.4.43. Engel Aşma- Engelleme Bildiren Fiiller

2.4.43.1. Oluş Fiilleri

2.4.43.2. Kılış Fiilleri

geç- / giç- : Geçmek. Bir engeli aşmak.

“Yolda kāfirden nice geçdüñ didüm.” (V 20a)

“Her kim bu otuz ħarfı okısa Şırāt’ı yıldırım gibi giçe.” (FT 77)

geçür-: Engel aşmak.

“Er-Raĥīm demek mü‘ minlerden şırātı bulara geñez gösterüb tiz geçürmek benden.” (BT 15a)

ķoy-: Bir işi kimseye bırakmamak.

“... kimesneler Ĥünkār Varlığından bu velāyeti göricek birbirine ķoymayup fi’l-cümle Ĥünkār Ululığı’nuñ elin öpüp ayağına yüzlerin sürdiler.” (V 74b)

maĥzūr ol-: Engellenmek.

“Faķıĥ maĥzūr olup hergiz Ķur‘ ān’dan ĥātırına hiç nesne gelmedi.” (V 51b)

men id- / men‘ id- : 1. Yasaklamak. 2. Engellemek.

1.“Ol ĥāzır olan ĥalīfeler Ĥāce Aĥmed Yesevī Ĥazreti’nden bu kelāmı işidüp hiçbirisi men iderüm diyüp ikdām idebilmedi.” (V 27b)

2.“Ķaķıyup men‘ idemedi h‘ācesi.” (V 24b)

ķut-: Engel olmak.

“Yā yir bunları ķut didi.” (V 86a)

2.4.44. Affetme-Olumlu İlişki-Özür Dileme Bildiren Fiiller

2.4.44.1. Oluş Fiilleri

2.4.44.2. Kılış Fiilleri

bağışla-: 1. Affetmek. 2. Hayat vermek.

1.“Ya‘ nī raĥmet ķıl bağışla.” (FT 72)

2.“Birisin bize bağışla.” (V 141a)

barış-: Arası bozuk olan insanların yeniden ilişkilerini düzeltmesi.

“Mazmūnı budur ki biz senüñle ‘ ahd ü emān idüp barışduķ.” (V 123a)

geçür-: Bağışlamak, affetmek.

“Ne kadar katı şucuñuz dağı varısa geçürem.” (BT 9b)

miskīnlik id-: Özür dilemek.

“Erenlere karşı miskīnlik idüp ‘özü ve niyāz eyledi.” (V 106a)

yarlıga-: Bağışlamak, affetmek.

“‘ Afv idüp yarlıgaya gide günāh.” (V 148a)

yarlıgan-: Bağışlanmak.

“Yarlıganmegi t̄aatla mı sanursız.” (M 12b)

2.4.45. Olumsuzluk Bildiren Fiiller

2.4.45.1. Oluş Fiilleri

2.4.45.2. Kılış Fiilleri

baş-: Bozmak.

“Kim başar ammā ki Hakk taq̄dirini.” (V 20a)

bāṭıl kıl-: Bozmak.

“Sihrini bāṭıl kılıñ toğa güneş.” (V 22a)

şı-: Bozmak.

“Yoḥsa biz dağı ‘ahdi şıyup yağılığ iderüz didi.” (V 123a)

toḫm-: Dokunmak. Zararı olmak.

“Yoḥsa kendülere ziyānum toḫınur didi.” (V 101b)

virme-: Sahip olmasını engelleme durumu.

“Şer‘ a boyun virmemek tersāya beñzer.” (M 16b)

2.4.46. Devam Etme-Takip Bildiren Fiiller

2.4.46.1. Oluş Fiilleri

2.4.46.2. Kılış Fiilleri

al-: Bir geleneği devam ettirmek.

“Düşmiş kişinin elin alur.” (V 14b)

dut-: Yas tutma durumunu sürdürmek.

“Hâzrete dutdı yüzün nesl-i ‘âli.” (V 143b)

düş-: Takip etmek.

“Hâzret-i Hünkâr’uñ ardına düşdiler.” (V 34b)

ebed kal-: Sonsuz olmak.

“Hiç ölür mi rûh ebed kalur diri.” (V 146b)

kal-: Devam etmek.

“Hemân iki başı kaldı.” (V 132b)

sür-: Arkasına düşmek.

“Bunlar fi’l-hâl cümle anuñ ardın sürdiler.” (V 138b)

uy-: Takip etmek.

“Cümle mü‘minler aña uyarıdı.” (V 15b)

2.4.47. Zaman Bildiren Fiiller

2.4.47.1. Oluş Fiilleri

2.4.47.2. Kılış Fiilleri

bekle-: Bir işin belli bir süre içerisinde başlamasına ve bitmesine kadar durmak.

“Guft u gūyı terk idüp bekle maķām.” (V 146a)

dur-: Kalmak, ara vermek.

“Gel imdi sen aşagada dur.” (V 50a)

kal-: 1. Durmak. 2. Duraklamak.

1.“Ol gün bu hâlle kaldı.” (V 134b)

2.“Hıdmet itmez kaldı tekye işleri.” (V 18b)

muntaẓır ol-: Hazır olmak, beklemek.

“Menüm yanıma koyup muntaẓır oluñ.” (V 79a)

oyalan-: Zaman geçirmek.

“Oyalanmağ arslana beñzer.” (M 16b)

seyb id-: Bağlamak, bekletmek.

“Merkebin seyb idüp kendüzi yatdı.” (V 127b)

2.4.48. Üstünlük-Yenilgi Bildiren Fiiller

2.4.48.1. Oluş Fiilleri

2.4.48.2. Kılış Fiilleri

başa çık-: Üstesinden gelmek, bir durumu atlatabilme dirayeti.

“Anlaruñla hiç birisi başa çıkmadılar.” (V 108b)

başar-: Yapılan bir işin üstesinden gelmek, beceri.

“Eger mü‘ min anuñ def‘ ine başlarsa başarımaz.” (BT 21a)

çık-: 1. Dayanmak. 2. Kurtulmak.

1.“Rāst meşrebleri ve silsileleri Muḥammed ‘ Alī’ye çıkar.” (V 28b)

2.“Amma bu şartla kim eger ḥelāk olmayup çıkarısam sen dağı müslimān ola mısın didi.” (V 110b)

mağlūb kıl-: Yenilgi yaşatmak, yola getirmek.

“Likin velāyetle anı mağlūb kılmak için öyle gösterür.” (V 97a)

yeñil-: Mağlup olmak.

“Hem yeñildügi bunlaruñla ma‘ lūm olur.” (M 7b)

yin-: Yenmek, galip olmak.

“Aķıl ŗubaŗısı ŗeytān ŗubaŗısını yindüği bunlaruñla ma‘lūm olur.” (M 6b)

2.4.49. EĞitim Bildiren Fiiller

2.4.49.1. Oluŗ Fiilleri

2.4.49.2. Kılıŗ Fiilleri

oķı- / oķu- : 1. ÖĞrenim görmek. 2. ÖĞrenim görmekte olmak.

1. “Pes İbrāhim-i Sānī bir zamān ‘ilm oķıdı.” (V 5a)

2. “Sarı dağı fi’l-cümle oķumıŗdı.” (V 40a)

öğred- / öğret- : ÖĞretmek. Bir bilgiyi aktarmak.

“İlāhī bu adları ümmetlerüme daķı öğredivir.” (BT 27a)

“Bunlara öğretti Ėur‘ān vü niyāz.” (V 26b)

öğren-: Bir bilgiyi zihne yerleŗtirmek.

“Bektāŗ’ı aña virürseñüz ‘ilm öğrenmeğe mağaldür didiler.” (V 6b)

uyar-: Uyandırmak. Çırak yetiŗtirmek.

“İmdi zikr olunan otuz altı yılıñ içinde Ėācı Bektāŗ-ı Velī Ėaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz otuz altı biñ çerāĖ uyardı.” (V 126b)

2.4.50. Hijyen Bildiren Fiiller

2.4.50.1. Oluŗ Fiilleri

2.4.50.2. Kılıŗ Fiilleri

arıd- / arıt- : Temizlemek.

“Erenler ŗāhı arķañuzuñ çirkeuğazın arıdu virsem cā‘iz midür didüm.” (V 71a)

“Dikenin arıtdum.” (M 14a)

arın-: Temizlenmek.

“Pes vay saña kim içüñde kin, Һased, buһl, Һama‘, öyke ve ғыbet ve ҺahҺaha ve maҺҺaraluҺ ve bunca şeyҺāñ fi‘ li olduğıçün Һuya yunup nite arınasın.” (M 4a)

yu-: Yıkamak.

“Yudı Һazret cismını çün ol һümām.” (V 144a)

yun-: Yıkanmak.

“Ammā Һerī‘ at Һavlinde dona ve tene murdār degse Һuyıla yunıcaҺ hem donı ve hem teni arıdur.” (M 3b)

2.4.51. Rahatlık-Refah Bildiren Fiiller

2.4.51.1. Oluş Fiilleri

2.4.51.2. Kılış Fiilleri

ārām id-: Dinlenmek.

“Fıkr itdiler ki ol gice bir köyde yatup ārām ideler.” (V 132a)

bağışla-: Azat etmek.

“Ben daҺı sözın Һabül idüp maҺbūsı aña bağışlayum didi.” (V 117b)

diñlen-: Rahatlamak.

“İlāҺi diñlendüm rāҺat buldum.” (BT 14b)

istirāҺat id-: Dinlenmek.

“Bir miҺdār istirāҺat ideyüm.” (V 91b)

Һurtar-: Müşkül bir durumdan uzaklaştırmak, feraha erdirmek.

“Miskīnlerüñi bu müşkilden Һurtar didi.” (V 70a)

2.4.52. Yarar-Fayda Bildiren Fiiller

2.4.52.1. Oluş Fiilleri

2.4.52.2. Kılış Fiilleri

kār id- / Һat‘ id- : 1. Kazanmak, faydalanmak. 2. İtibar sahibi olmak.

1.“Kıtb-ı ‘ âlemdür aña kim kâr ider.” (V 23a)

2.“Ol sâ‘at içinde makâmat ve menâzil kıat‘ idüp erlük mertebesine kıadem başdı.” (V 75a)

tahsîl id-: Kazanmak, sahibi olmak.

“Dervîş kıdmet-i pîrden murâd budur ki edeb ve erkân öğrenüp kemâl ü ma‘rifet tahsîl idesin.” (V 80a)

yara-: Fayda etmek, faydası olmak.

“Gözyaşıyla şıvarurısa utanmadın ol yaramas tevbesin iken ragbetlü ma‘tâ‘ şanıup ol bî-çün kıazretine eledür.” (BT 6a)

2.4.53. İlaç-Deva Bildiren Fiiller

2.4.53.1. Oluş Fiilleri

2.4.53.2. Kılış Fiilleri

devâ ol- : Care olmak.

“Cümle dertlere devâ oldı.” (V 51a)

2.4.54. Niyet Bildiren Fiiller

2.4.54.1. Oluş Fiilleri

2.4.54.2. Kılış Fiilleri

kıaşd id- / kıaşd it- : 1. Amaçlamak. 2. İsteyerek amaçlamak.

1.“Kıaşd iderdi kıazretine vara ol.” (V 146b)

1.“Sultân ‘ Alâa’d-dîn kıaşd itdi kim Sultân Öñi’nden inüp Burûsa’yı feth ide.” (V 121a)

2.“Hünkâr’uñ kıuzûrına gelmege kıaşd itdükleri vakıtın aña dağı teklif idüp Hâcî Bektâş Hünkâr’uñ nazârına varavuz.” (V 33b)

2.4.55. Yardım Bildiren Fiiller

2.4.55.1. Oluş Fiilleri

2.4.55.2. Kılış Fiilleri

kaldir-: Elinden tutmak, yardım etmek.

“Düşmiş kişinin elin alur dest-gir olur kaldirur.” (V 14b)

kayir-: Yardım etmek.

“Kayırmaz eylögüm gam degöldür.” (V 48b)

yetiş-: Yardıma gelmek.

“Kara Re’is çün bu hali göricek er yetişdügin bildi.” (V 70a)

2.4.56. Giz-Sır Bildiren Fiiller

2.4.56.1. Oluş Fiilleri

2.4.56.2. Kılış Fiilleri

şakla-: Gizlemek.

“Yā ardıç bu dem sen bizi pürünle budaguñla şakla.” (V 39a)

tut-: Saklamak.

“Dinümi gizlü tutarum men.” (V 24a)

2.4.57. Bölme-Bölüm Bildiren Fiiller

2.4.57.1. Oluş Fiilleri

2.4.57.2. Kılış Fiilleri

al-: Herhangi bir nesneyi veya maddeyi diğerinden ayırmak.

“Başuñı gövdenden alalar didi.” (V 117b)

2.4.58. Pay-Hisse Bildiren Fiiller

2.4.58.1. Oluş Fiilleri

2.4.58.2. Kılış Fiilleri

üleşdür-: Üleştirmek. Dağıtmak, paylaşmak, bölüştürmek.

“Kadıncık Ana ol almaları cümle köy halkına bir bir üleşdürdi.” (V 51a)

2.4.59. Çağrışım Bildiren Fiiller

2.4.59.1. Oluş Fiilleri

2.4.59.2. Kılış Fiilleri

beñze-: Herhangi bir şeyi anımsatmak, onun gibi olmak.

“Pes bilün aşl aşlına döndüğü ve beñzedügidür.” (M 4b)

2.4.60. Gerekçe, Sebep Bildiren Fiiller

2.4.60.1. Oluş Fiilleri

2.4.60.2. Kılış Fiilleri

ta‘allul id-: Bahane, bahane etmek.

“Ol big ta‘allul idüp erenlerün kelāmın redd idüp cevāb virmedi.” (V 117a)

2.4.61. Uyarı Bildiren Fiiller

2.4.61.1. Oluş Fiilleri

2.4.61.2. Kılış Fiilleri

uyar-: Kendine getirmek, ikaz etmek.

“Devletlü ol kişidür kim ğafletden cānın uyara.” (M 17a)

3.BÖLÜM: İSTATİSTİK VERİLER

3.İSTATİSTİK VERİLER

	toplam
SÖZ VARLIĞI	63360
ÖZEL AD BİLGİSİ	4110
Kişi Adları (Unvan Niteleyicileri ve Unvanlarıyla Kişi, Büyük Zatlar, Peygamber, Derviş, Şeyh, Eren ve Halife Adları)	2563
1. açak	4
2. ādem	30
3. aḥmed	4
4. aḥmed yesevī	5
5. akça koca	14
6. aṣḥāb	2
7. aṣıl toğan	2
8. ay toğmuş alp	3
9. ‘ abbas	1
10. ‘ alī baba	1
11. ‘ alī	17
12. ‘ alī mūsā-yı rızā	1
13. ‘ alī mūsāyü ’r-rızā	1
14. ‘ alī	1
15. ‘ alī	1
16. ‘ aliyyu mūsāyu ’r-rızā	9
17. ‘ arab	7
18. ‘ atā	3
19. baba rasūl	8
20. baba resūl	1
21. bahāu ’d-dīn sulṭān	1

22. bahāu 'd-dīn	1
23. barak baba	2
24. bāyezid-i biṣṭāmī	5
25. bayrām big	3
26. bekçe sultān	3
27. bektāş	16
28. bektāş-ı ḥorāsānī	5
29. belkıs	1
30. burhān abdāl	10
31. burhān	4
32. būştāncı baba	5
33. cān baba	23
34. ca' fer	1
35. ca' fer-i şādık	4
36. cemāl seyyid	2
37. çalab virdi	1
38. çüyendi	1
39. dāvūd peygamber	1
40. dede ğarkın	4
41. ebu 'l-müslim	3
42. emīr cem sultān	9
43. emīr cem	4
44. emre	8
45. enes bin mālīk	1
46. enes	1
47. erdoğan alp	14
48. erṭalaş-püş	1
49. faķıh	1
50. fāṭıma bacı	3
51. fāṭıma	1
52. ğāzi murād	2

53. gülü han	51
54. gündüz alp	4
55. güvenc	1
56. güvenç abdāl	22
57. güvenç	1
58. güvenç	1
59. ħ̣āce aḥmed	4
60. ħ̣āce aḥmed yesevī	14
61. ħ̣āce aḥmed-i	1
62. ħ̣āce aḥmed-i yesevī ḥazret	4
63. ħ̣āce aḥmed-i yesevī	23
64. ħ̣āce big	1
65. ħ̣āce	7
66. ḥabīb ḥācī	3
67. ḥabīb	9
68. ḥāce big	1
69. ḥācī bektāş el-ḥorāsānī	16
70. ḥācī bektāş ḥazreti	1
71. ḥācī bektāş ḥünkār	30
72. ḥācī bektāş	35
73. ḥācī bektāş-ı ḥünkār	1
74. ḥācī bektāş-ı velī	6
75. ḥācī şems sultān	1
76. ḥācī togrul	3
77. ḥācim	3
78. ḥācim sultān	84
79. ḥāḳa aḥmed sultān	1
80. ḥamīd	2
81. ḥamza	1
82. ḥanefī	2
83. hārūn	1

84. hārūnu 'r reşīd	3
85. ḥasan ḥüseyin	1
86. ḥasan	3
87. ḥasan	1
88. ḥasan	1
89. ḥasan-ı başrī	1
90. ḥātem	8
91. ḥātemü 'l-mürselīn	1
92. ḥavvā	2
93. ḥaydār	21
94. ḥazret-i ḥünkār	233
95. ḥızır	6
96. ḥızır lāle	6
97. ḥızr nebī	4
98. ḥızr	31
99. hoy ata	13
100. ḥulefāü 'r-rāşidīn	1
101. ḥünkār ḥacı bektāş el-ḥorāsānī	2
102. ḥünkār ḥacı bektāş	1
103. ḥünkār ḥacı bektāş velī	1
104. ḥünkār ḥacı bektāş-ı velī	42
105. ḥünkār ḥazret-i seyyid	1
106. ḥünkār ululıǵı	1
107. ḥünkār	353
108. ḥüseyn velī	2
109. hz. ḥacı bektāş-ı velī	1
110. iblīs	19
111. ibn-i evlād-ı resūl	1
112. ibn-i muḥammed	1
113. ibrāhim ḥacı	10
114. ibrāhim peygamber	1

115.	ibrāhim ṣānī	1
116.	ibrāhim	19
117.	ibrāhim-i mūkerrem	1
118.	ibrāhim-i mūkerremü 'l-mücāb	1
119.	ibrāhimü 'l-mūkerrem	1
120.	ibrāhimü 'l-mūkerremü 'l-mücāb	1
121.	ibrāhimür-rızā	1
122.	idrīs	33
123.	ilyās	1
124.	imām ca' fer-i şādık	3
125.	imām hüseyin velī	3
126.	imām muḥammed bākırī	2
127.	imām mūsā-yı kâzım	1
128.	imām ' aliyyu mūsāyü 'r-rızā	1
129.	imām zeynel-' abidīn	3
130.	imām-ı heştum	2
131.	imām-ı heştümī	1
132.	īsā	4
133.	isfendiyār	1
134.	işhāk	1
135.	ismā' il	26
136.	' isā	3
137.	' īsā	1
138.	' īsī	1
139.	ḳadıncıġ	2
140.	ḳadıncık ana	16
141.	ḳadıncık	68
142.	ḳaffāl şāşī	1
143.	ḳāle'n-nebiyyü	1

144.	qara abdāl	2
145.	qara aḥmed	1
146.	qara ibrahim	5
147.	qara reis	16
148.	qara ṭonlu	1
149.	qaraca aḥmed	3
150.	qarafakıh	1
151.	kāsım	1
152.	qāsım	4
153.	qāsım	1
154.	qassām	1
155.	qaya big	3
156.	qayser-i rūm	1
157.	qazan ḥān	1
158.	qılıç arslan	2
159.	kiçi abdāl	7
160.	qol açuq	1
161.	qolı açuq ḥacim	1
162.	qolacuq	1
163.	qorqut ata	1
164.	qutlu melik	1
165.	qutbu 'd-din-i ḥaydār	7
166.	qutbü 'd-din-i ḥaydār	2
167.	quzı kıran	1
168.	loqmān	1
169.	loqmān-ı perende	9
170.	maḥmūd	4
171.	maḥmūd	1
172.	mervān	1
173.	mesih	1
174.	me 'mūn	3

175.	molla idrīs	1
176.	monla celāle 'd-dīn	8
177.	monla ḥazretleri	1
178.	monla ḥünkār	6
179.	monla sa' adü 'd-dīn	65
180.	monla sa' dü 'd-dīn	6
181.	monla	43
182.	muḥammed bākır	2
183.	muḥammed bākırī	1
184.	muḥammed	29
185.	muḥammed muṣṭafā	8
186.	muḥammed	1
187.	muḥammed	1
188.	muḥammed	2
189.	muḥammedü 'l-muṣṭafā	2
190.	murtaẓā	4
191.	mūsā	15
192.	mūsā-yı kâzım	3
193.	mūsā-yı şānī	7
194.	mūsāyu 'r-rızā	1
195.	muṣṭafā	6
196.	mükerremü 'l-mücāb	1
197.	mürsel	1
198.	necmetü 'n-nisve	1
199.	nūḥ	6
200.	nūre 'd-dīn ḥ'āce	31
201.	omuz	4
202.	omūzum	1
203.	'oṣmān big	20
204.	'oṣmān	9
205.	peygām	2

206.	peygamber	21
207.	pīr-āb sultān	13
208.	pīrān-ı türkistān	2
209.	rasūl baba	3
210.	rasūl	41
211.	rāverī	1
212.	receb ḫalīfe	1
213.	recep seyyid	1
214.	re'is	1
215.	resūl baba	6
216.	reşūl	7
217.	reşūlullah	3
218.	rūḫu' llāh	3
219.	şābık muḫammed	1
220.	şābit	2
221.	sācī	1
222.	şādık derviş	1
223.	şaltıĝ	1
224.	şaltık	1
225.	şaltuĝ	8
226.	şaltuķ	2
227.	şamed	3
228.	sa' adü'd-dīn	1
229.	sa' dü'd-dīn	1
230.	sa' id	43
231.	sa' idü'd-dīn	1
232.	şarı ḫān big	2
233.	şarı ḫünkār	2
234.	şarı idrīs	1
235.	şarı ismā' il	96
236.	şarı kādī	1

237.	şarı şaltuḡ sultān	19
238.	şarı şaltuḡ	2
239.	şarı	44
240.	şaru ismā' il	3
241.	şaru	1
242.	selim şāh ḡāzi	2
243.	ser-çeşme-i nevedo noh hezār pīrān-ı türkistān	5
244.	sevinç	1
245.	seyyid aḡmed	1
246.	seyyid cemāl sultān	7
247.	seyyid cemāl	1
248.	seyyid ḡāzī sultān	1
249.	seyyid ḡāzi	2
250.	seyyid ḡasan	1
251.	seyyid ḡazret	2
252.	seyyid maḡmūd ḡayrān	7
253.	seyyid muḡammed	3
254.	seyyid nūre 'd-dīn	2
255.	seyyid şāliḡ	2
256.	seyyīd sa' deddīn	3
257.	seyyid sultān cemāl	1
258.	seyyid	1
259.	seyyid	4
260.	seyyid	1
261.	seyyid	5
262.	seyyid-i maḡmūd ḡayrān	7
263.	şınab big	2
264.	sultān 'alāa 'd-dīn	32
265.	sultān 'alā 'd-dīn	7
266.	sülāle-i rasūl fātīmatü 'z-zehrā	1

267.	süleymān ‘aleyhi’s-selām	1
268.	süleymān	1
269.	şems-i tebriz	1
270.	şeyh aḥmed	2
271.	şeyh ḥ̣āce aḥmed yesevī	1
272.	şeyh ḥazret-i pīr	1
273.	şeyh loḳmān	4
274.	şeyh loḳmān-ı perende	17
275.	şeyh necmü’d-dīn	1
276.	şeyh necmü’d-dīn-i kübrā	3
277.	şeyh şadru’d-dīn	2
278.	şeyh şadru’d-dīn-i ḳonevī	9
279.	şeyh süleymān	1
280.	şīt	1
281.	tāī	1
282.	tekür	26
283.	ṭapduḳ emre	6
284.	ṭapduḳ	2
285.	ṭayyār	1
286.	ṭurfa	2
287.	ulu abdāl	6
288.	‘urbān	1
289.	yahyā b. maād	1
290.	yahyā paşa	1
291.	yahyā	1
292.	yankō mādyān	3
293.	yesevī	1
294.	yunt bende	2
295.	yūnus emre	4
296.	yūnus muḳrī	11
297.	yūnus peygamber	1

298.	yūnus	15
299.	yūnus-1 ikinci	1
300.	yūsuf bālī	1
301.	yūsuf	19
302.	zebūn	3
303.	zekeriyya	1
304.	zelīhā	13
305.	zeyneb	15
306.	zeynel-‘ abidīn	2
307.	zeynep	2
Şehir (İl) Adları		201
1.	aķşarāy	7
2.	aşķale	1
3.	aydın	1
4.	‘ abdu ’l-mū ’min	1
5.	bağdād	16
6.	balıķesr	1
7.	bedahşān	23
8.	bozaķ	1
9.	bilecik	2
10.	burūsa	10
11.	çorum	1
12.	deñizlū	6
13.	deñūzlū	2
14.	ece vilāyeti	2
15.	edirne	1
16.	erzingān	3
17.	germiyān	11
18.	gūlşehri	2
19.	hıtay	1
20.	inegöl	3

21. kayseri	2
22. kayseriyye	36
23. kırşehir	36
24. kilis	1
25. konstantiniyye	1
26. konya	22
27. şakarya	1
28. semerkānd	2
29. sinab	1
30. sivas	1
31. sivaz	1
32. uşşāk	1
33. ‘uşşāk	1
Konum Adları	59
1. ak kapu	1
2. altun taş	4
3. ayruqlu çalı	1
4. ‘aliler beleni	1
5. bahru ’l-enşāb	1
6. du ’l-kadirli	2
7. eski hisār	1
8. eski zağra	1
9. frengistān	6
10. ḥalilü ’r-raḥmān	1
11. ḥamır kaya	2
12. kara hisār	1
13. kerbelā	1
14. kızağıl	3
15. kızılöz	1
16. lārende	1
17. meşhed-i senābāt	1

18. şamşam öyük	3
19. şarı köy	1
20. sulţān öñi	7
21. tükeltik	2
22. türkistān	15
23. yār hisār	2
Allah ve O'nu İfade Eden Adlar	431
1. allāh	61
2. cenāb-ı hāḳḳ	1
3. çalab	28
4. çalap	13
5. hāḳḳ	107
6. hāḳḳ ta'ālā	24
7. hālīḳ	6
8. hālīk	2
9. hūdā	4
10. ilāh	3
11. ilāhī	29
12. kird-gār	1
13. mevlā	2
14. rabb	7
15. rabbi	11
16. sübhān	1
17. sübhānehū	10
18. tañrı	120
19. tañrı te'ālā	1
Padişah, Sultan ve Makam Adları	138
1. 'abbāsnām	1
2. 'alāa'd-dīn	3
3. ahī evrān	55
4. bāyezid	2

5. bayındır hān	1
6. bulduk çayır	3
7. çingiz hān	4
8. firavn	2
9. ibn-i kılıç arslan	2
10. ibrahim	19
11. ibrahim-i şānī	7
12. murād gāzi	1
13. mūsāyü's- şānī	15
14. pīr-āb sultān	13
15. sultān 'alāa'd-dīn keyhüsrev	2
16. sultān 'ala'd-dīn şeyh şadru'd-dīn-i konevī	1
17. sultān seyyid gāzi	2
18. şusız	1
Şehir Adları	36
1. haleb	3
1. kayı	3
2. maḥmiye-i haleb	1
3. medīne	5
4. mekke	5
5. muşul diyār-ı bekr	1
6. necef	1
7. nişābūr	5
8. seyü	1
9. şām	1
10. tūs	2
11. t̤ā'if	1
12. tavaz	4
13. tobrūca	1
14. yesu	2

Ülke Adları	112
1. arabistān	1
2. azerbaycān	1
3. ʿ arabistan	1
4. cezāyir	1
5. din ʔaresi	1
6. frengistān	6
7. gürcistān	3
8. hindistān	1
9. hindūstān	6
10. ʿ iraq	3
11. mışır	1
12. rūm	84
13. tātāristān	2
14. yemen	1
Dere, Pınar ve Irmak Adları	33
1. aḳ buñar	4
2. banāz ırmağı	3
3. banāz şuyı	1
4. beyāmlu	4
5. gül buñar	4
6. ḥācim sultān buñarı	1
7. kevser	1
8. kızıl ırmağ	8
9. nil	2
10. şat	2
11. üç buñar	3
(İlçe) Kaza Adları	95
1. edremid	1
2. mucur	1
3. ʔarasi	2

4. şandıklı	1
5. sivri hışār	5
6. şulıca қarayüg	3
7. şulıca қarayük	76
8. şulıca қaröyüg	2
9. şulıca қaraöyük	1
10. tavşanlu	1
11. ürgüb	2
Boy, Kavim, Halk Adları	46
1. bozoқ	2
2. çepni	4
3. ermeni	2
4. gürci	2
5. lāz	1
6. tātār	26
7. tāzī	1
8. türk	5
9. türkmen	1
10. üçoқ	2
Melek Adları	28
1. azrā‘ıl	2
2. ‘azrā’yıl	2
3. cebrāıl	11
4. cebrā’yıl	2
5. isrāfıl	5
6. kirāmen kātibın	1
7. kātibın	1
8. mikā’ıl	2
9. mikā’yıl	2
Soy ve Sülale Adları	20
1. āl-i ‘oşmān	2

2. āl-i resūl	2
3. āl-i selçuğ	5
4. ğarkın	1
5. ibrahimu 'l-mücāb	6
6. kızı kıranogulları	1
7. nebevî-yi āl-i muḥammed	1
8. sülāletü 'r-rasūl	1
9. şeyḫ ogulları	1
Kutsal Kitap Adları	63
1. furḳān	4
2. incīl	7
3. ḳur'ān	39
4. muṣḥaf	2
5. tevrāt	2
6. tevrīt	3
7. ümmü'l-ḳur'ān	1
8. zebūr	5
İbadet Yeri Adları	36
1. benī ümeyye cāmī'	1
2. beytu'llāh	5
3. bektāş-ḥāne	1
4. ka'be	12
5. ka'betu'llāh	2
6. kızılca ḥalvet	10
7. kızılca	2
8. ulu cāmī'	3
Din-Mezhep Adları	50
1. cühūd	2
2. dīn-i islām	1
3. islām	6
4. müslimān	33

5. müslimîn	5
6. müslümân	2
7. perendelik	1
Dağ ve Tepe Adları	25
1. ‘arafat	8
2. dinek tağı	2
3. ercis	2
4. ırğa tağı	2
5. ırğa tağı	8
6. merve	1
7. tur	2
Deniz Adları	22
1. akdeñiz	4
2. baħrũ’l-cũd	1
3. baħrũ’l-‘aṭā	1
4. baħrũ’s-samāħa	1
5. cũd	2
6. karadeñiz	10
7. samāħat	3
Köy-Karye Adları	10
1. balı şeyħ	2
2. güzelce ƙal‘a	1
3. silineson	1
4. tuz köyi	2
5. tuz köyü	3
6. üç ıřşār	1
Dil Adları	3
1. fārisi	1
2. türkçe	1
3. türkī	1
Gün Adları	16

1. āzine	1
2. cum‘a	13
3. pençşenbe	2
Ada Adları	2
1. gelibolı	1
2. hicāz	1
Bölge Adları	57
1. ħorāsān	57
Büyükbaş Hayvan Adları	4
1. burāḳ	3
2. ḳara öküz	1
Dua –Sûre Adları	17
1. fātiha	14
2. yāsîn	3
Kale Adları	3
1. ḳaligra	2
2. şaklan ḳal’ası	1
Karye Adları	5
1. açuk şarāy	4
2. rendegîn	1
Kaya Adları	8
1. ħarmān ḳaya	1
2. tekye ḳaya	7
Ağaç Adları	1
1.devcik	1
Çöl Adları	1
1.deşt-i kıfçak	1
Edebi Eser Adları	2
1.maḳālāt	2
Kasaba Adları	5
1.ḫisārcık	5

Katır Adları	2
1.şaka	2
Kaza Adları	6
1.ḵal‘ acuk	6
Kuş Adları	2
1.humā	2
Manevi Yol Adları	2
1.muḥammed ‘alī	2
Menzil Adları	1
1.şusadı	1
Ova Adları	1
1.develī ovası	1
Yıldız Adları	2
1.süreyyā	2
KONULARINA GÖRE ADLAR	28060
Vaziyet-Durum Bildiren Adlar	1528
1. aḥvāl	10
2. arḵuncaḵ	1
3. āşikār	1
4. ayrı	1
5. ayru	42
6. azın azın	1
7. bākī	15
8. bākire	1
9. bāṭıl	2
10. bed	7
11. bed-bāḥt	2
12. bedevī	1
13. benām	1
14. berāber	4

15. berk	5
16. bile	35
17. bir	56
18. cāmid	1
19. cebr	1
20. cenābet	3
21. cūdā	3
22. cünūn	1
23. çıplağ	1
24. çig	3
25. dāim	1
26. ḡalālet	1
27. dā'im	17
28. dā'imā	4
29. dar	1
30. dar	1
31. dāyım	1
32. diri	8
33. doğru	1
34. dolu	1
35. durum	1
36. ebedī	1
37. egri	1
38. ehil	33
39. ekber	1
40. ekmel	1
41. ekrem	1
42. emīn	3
43. epsem	1
44. eyü	5
45. ezeli	2

46. fāzıl	2
47. fuzūl	2
48. ġāib	2
49. ġā'ib	6
50. ġarīb	1
51. geç	1
52. geçkin	3
53. gi	3
54. gin	1
55. gin	1
56. gizlū	3
57. ġūc	2
58. ġūr	4
59. ġūrbūz	2
60. ġūzide	1
61. ħaber-dār	10
62. ħafiyyeten	1
63. ħāl	191
64. ħālet	5
65. ħāll	1
66. ħalvet	11
67. ħamīde	1
68. ħaşmet	1
69. ħāzır	37
70. ħōr	2
71. ħoşnūd	3
72. ħūb	10
73. ıssı	3
74. ıssuz	2
75. igli	1
76. ikāmet	1

77. iki pāre	3
78. imin	1
79. ĩmin	1
80. inqılāb	1
81. iyi	1
82. ızhār	13
83. qabar qabar	3
84. qadīm	3
85. kār sāz	1
86. qarıcaşuq	1
87. kārūn	1
88. qatı	7
89. qatı	1
90. qatı	1
91. qatı	1
92. qatı	1
93. qatı	2
94. qatı	3
95. qatı	1
96. qatı	1
97. qavī	1
98. kemāl	15
99. kengerli	1
100. keşik	3
101. key	15
102. kezālik	2
103. kiçi	3
104. kimyā	3
105. qoyı	2
106. qoyu	3
107. kūfen	1

108.	ķurı	2
109.	ķurı	1
110.	ķuru	1
111.	ķuŗūr	1
112.	ķutlu	1
113.	lā-tekelłūf	2
114.	laťif	19
115.	laťife	6
116.	lāzım	8
117.	lerze	3
118.	mācerā	2
119.	mā-ķaŗıl	1
120.	ma-ķāzır	1
121.	maŗrūm	10
122.	maķarr	1
123.	maķdūr	1
124.	maķsūm	1
125.	ma' allak	2
126.	ma' an	28
127.	ma' ķūl	8
128.	ma' lūm	73
129.	ma' mūr	1
130.	ma' mūr	2
131.	ma' ŗūm	2
132.	maŗhara	7
133.	matā'	1
134.	mazlūm	1
135.	medyān	1
136.	mehīb	1
137.	melek-ķıťā	1
138.	melekiyye	1

139.	mel' ūn	1
140.	menķŭl	7
141.	mensūr	1
142.	menşūrā	1
143.	me' zŭn	1
144.	merġŭb	1
145.	merĥŭm	1
146.	mervī	12
147.	meşġŭl	24
148.	meşhūr	21
149.	mısmıl	1
150.	minvāl	4
151.	miskīn	8
152.	miskīnlik	1
153.	muġtenim	1
154.	muġtenim	1
155.	muġtenim	1
156.	muĥkem	20
157.	muĥtāc	1
158.	muĥtaşar	2
159.	muĥarrab	1
160.	mu' allaq	3
161.	mu' azzam	1
162.	mu' temed	4
163.	muţtaşıl	2
164.	mübāḥ	1
165.	mücerred	1
166.	müdām	1
167.	mühim	2
168.	mühmel	1
169.	münezzeh	2

170.	müretteb	2
171.	müşevveş	1
172.	müşkil	13
173.	mütekebbir	1
174.	mütelevvîn	1
175.	müte‘ allik	2
176.	müyessir	1
177.	müzeyyen	1
178.	nā-bedīd	1
179.	nā-gāh	24
180.	nā-gehān	3
181.	nahs	1
182.	naķş	1
183.	nā-ma‘ lūm	1
184.	nām-dār	1
185.	nā-şāyeste	1
186.	nefes	1
187.	nefis	7
188.	nem-gīn	1
189.	nihān	1
190.	nihāyetsüz	1
191.	niķāb	4
192.	nūrānī	5
193.	‘abeş	3
194.	‘abeş	1
195.	‘acāyib	2
196.	‘acāyip	1
197.	‘ivan	1
198.	‘uķbā	2
199.	‘uryān	6
200.	öñce	1

201.	önce	1
202.	öyle	70
203.	pā-bürehne	1
204.	pāk	13
205.	pervāze	1
206.	peşimān	9
207.	peydā	7
208.	pīşmān	2
209.	piyāde	6
210.	rağbet	1
211.	rāst	1
212.	rāst	1
213.	rāst	1
214.	resme	12
215.	sābık	2
216.	şābit	1
217.	şābit	1
218.	sākin	1
219.	sākin	1
220.	sākin	1
221.	şalābet	4
222.	sa‘ ādet	10
223.	şaruşın	1
224.	şavuk	3
225.	sehv	1
226.	ser-çeşme	4
227.	ser-firāz	2
228.	ser-te-ser	1
229.	şırça	1
230.	şom	1
231.	şovıĝ	1

232.	şovuğ	2
233.	şovuk	2
234.	suçsuz	1
235.	şulu	1
236.	şuşuz	9
237.	şusuzluk	2
238.	şübüt	1
239.	süriyü	1
240.	şeb-hün	1
241.	şerîf	4
242.	şikestlik	1
243.	şimdilik	2
244.	şöyle	69
245.	şūr	1
246.	tağdır	1
247.	tamāmet	1
248.	ta' cîl	1
249.	ta' cîl	1
250.	tāze	4
251.	tāze	1
252.	tecellî	2
253.	tefrika	1
254.	tehî	10
255.	tehî-dest	2
256.	tek	2
257.	tekellüf	1
258.	temennâsız	1
259.	temiz	1
260.	tenhā	8
261.	tenhāca	1
262.	tesliye-i tarîk	1

263.	tesliye-i ʔarīk	1
264.	teşvīş	2
265.	tevakḳuf	1
266.	ṭahūr	1
267.	ṭatlu	1
268.	ṭoĝrı	2
269.	ṭoĝru	1
270.	ṭoĝru	1
271.	ṭok	1
272.	ṭuĝyān	1
273.	ṭüş	1
274.	ṭuzlu	1
275.	ṭuzsuz	3
276.	uc	3
277.	vāfir	1
278.	vāḳı‘ a	3
279.	varma	2
280.	vāşıl	5
281.	vīrān	2
282.	yaĝlı	1
283.	yaĝlu	1
284.	yaḥşı	1
285.	yalın	2
286.	yarı	1
287.	yarım	1
288.	yarı	6
289.	yarug	1
290.	yayan	1
291.	yegāne	3
292.	yıllık	7
293.	yılluk	1

294.	yirince	2
295.	yumuşak	1
296.	yügrük	1
297.	yügürü	1
298.	zâhir	24
299.	zaḥm	1
300.	za‘îf	6
301.	zarāfet	1
302.	zāyî‘	4
303.	zebün	3
304.	zinde	3
305.	ziyānlu	1
306.	zuhūr	18
Ayetler		137
1.	aḳımu’s-sālāte ve ātü’z-zekāte: “Namazı kıl ve zekâtı ver.” (Bakara, 2/110) M 9a	1
2.	alā sururin mevzūnetin müttekîine ‘aleyhā müteḳābiline “Cevherler işlenmiş tahtlar üzerindedir, karşılıklı oturup yaslanırlar.” el- vākı‘a, 56/15. ve 16.ayetler BT 25a	1
3.	āliyhüm siyābü sündüsin hurdun ve’stabrekün : “Üzerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır.” (el-insân, 76/21) BT 25a	1
4.	allāhu laṭîfün bi-ibādihî : “Allah kullarına lütufkârdır.” (Şuārâ 42/19) M 14b	1
5.	amelen şāliḥan velā yüşrik bi ibādeti	1

rabbihī eḥaden: “...Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa bir amel-i Salih işlesin ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.” (Kehf 18/110) M 7a	
6. bell hüm adall: “Hayvandan daha aşağıdadırlar.” M 13a	1
7. eferaeytümü’n-nāra’lletī tūrūn: (Vākıa 56/71) M 15a	1
8. ellezī ḥalaḳa’s-semāwāti ve’l-ard (Furkan, 25/59) M 14b	1
9. ellezīne ahsenū bi’l-ḥusnā: Güzel davrananları da daha güzeliyle [mükāfatlandırması içindir.] (Necm, 53/31.) M 7a	1
10. ellezīne yenḳudūne aḥda’llāhi min ba’di mīsākıhī: “Onlar öyle (fāsıklar) ki, kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler.”(Bakara, 2/27) M 9b	1
11. emmen yucībū’l-muztarru izā deāhu: “Yahut duā ettiği zaman darda kalmışa kim yetişiyor.” (Sāffāt, 37/62.) (M 23b)	1
12. en tü’minū bi’llāhi ve melāketihī ve kütübihī ve ruşulihī ve’l-yevmi’lāḫiri: “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahret gününe iman etmenizdir.” M 8a	1
13. famen afā ve aslaha: “Kim bağışlar ve barışı sağlarsa...” (Şūrā 42/40) M	1

11a	
14. fe emmā men taḡā ve āsera'l-ḥayāte'd-dünyā fe inne'l-caḥime hiye'l-me'vā: “Artık kim azmışsa ve dünya hayatını ahrete tercih etmişse, şüphesiz cehennem (onun için) tek barınaktır.” (Nāziāt, 79/37) M 24b	1
15. fe inne me'a'l-usri yūsran: “Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık da vardır.” (İnşirāh, 94/5) M 8b	1
16. fe inni ḡarībün ücībū da'veti'd-dā'i izā de'ānī: “Ben (onlara) yakınım. Duā eden, bana duā ettiği zaman onun duāsına karşılık veririm.” (Bakara, 2/186) M 23b	1
17. fe li'llāhi'l-izzetü: “...Asıl üstünlük ancak Allah'ın...” (Fātır, 35/10) M 14b	1
18. fe's-elū ehle'z-zikri in küntüm lā ta'lemün: “Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorunuz.” (Nahl, 16/43) M 9b	1
19. fe't-tebi'ünī yuhbibkümü'llāhu: “Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.” (Āl-i imrān, 3/4, Māide, 5/95) M 14b	1
20. fe'tteḡu'n-nāra'lletī veḡūdūha'n-nāsü ve'l-hicāratü: “Kāfırlar için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının.” (Bakara, 2/24) M 3a	1

21. fe'tteku'n-nāra'lletī vekūdūhe'n-nāsū ve'l-hicāratū ü'iddet li'l-kāfirin: “...Yakıtı, insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.” (Bakara, 2/24) M 15a	1
22. fece'alnāhu hebāen mensūrā: “Onu saçılmış değersiz zerreler hâline getiririz (değersiz kılarız.)” (Furkân, 25/23) M 11a	1
23. fele-ni'mel-mucibūn : “Andolsun! Nuh bize dua edip yalvarmıştı. Biz dualara da ne güzel karşılık veririz.” (Sāffāt, 37/75) M 9b	1
24. fe-ni'me uḡbe'd-dār: “Dünyadan sonra gelecek olan cennet ne güzel bir yerdir.” (Rā'd, 13/24) M 9b	1
25. fe-ni'me'l-kādirūn: “Sonra da ona ölçülü bir biçim verdik. Bizim ne mükemmel gücümüz vardır.” (Mürselāt, 77/23) M 9b	1
26. fe-ni'me'l-mevlā ve ni'me'n-nasir: “O, ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır.” (Enfāl, 8/40) M 9b	1
27. feravhun reyhānun ve cennetū na'imin: “Ona rahatlık güzel rızık ve Naim cenneti vardır.” (el-Vākı'a, 56/89) BT 25a	1
28. feulāike yubedilu'llāhu seyyiātihim ḡasenātin: “Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir.” (el-Furkân 25/70) BT 3a	1

29. fi yevmin kâne miqdāruhū hamsīne elfe senetin: “Melekler ve ruh onun arşına mikdarı elli bin sene olan bir günde yükselirler.” (Mearic sūresi, 70/4-5) FT 77	1
30. fihā enhāran: “İçinde ırmaklar vardır.” (Ra‘d, 13/3) M 16a	1
31. hattā yetebeyyene ennehū’l-ḥaḳḳu: “...(Kur‘ān’ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun.” (Fussilet, 41/53) M 18a	1
32. hel cezāū’l-iḥṣāni ille’l-iḥṣān: “İyiliğin karşılığı yalnız iyiliktir.” (Rahmān 55/60) M 9b	1
33. he’l-etā: “İnsanoğlu var edilip bahse değer bir şey olana kadar şüphesiz uzun bir zaman geçmemiş midir?” (İnsan, 76/1) V 17b	1
34. hurrimet aleykum ümmehātüküm: “Analarınız ... size haram kılındı.” (Nisā, 4/23)	1
35. hurun maḳṣūrātun fi’l-hıyāmi: “Otağlar içinde sahiplerine tahsis edilmiş huriler vardır.” (er-Rahman, 55/72) BT 25b	1
36. innā ḥalaḳna’l-insāne min nuṭṭetin emṣācin: “Doğrusu biz insanı, imtihan etmek için karışık bir nutfeden (erkek ve kadının suları ile döllenmiş yumurtadan) yarattık da onu işitici, görücü yaptık.” (İnsān, 76/2) M 21a	1

37. inna lillāhi ve innā ileyhi rāci'un: “Allah’tan geldik, yine O’na döneceğiz.” (Bakara, 2/156) V 79a	1
38. inna'llāhe bāliḡu emrihī ḡad ce'ala'llāhu li külli şey'in ḡadra: “Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.” (Talak 65/3) M 10a	1
39. inna'llāhe lā yaḡfiru en yüşrake bihī ve yaḡfiru mā dūne zālike limen yeşāü: “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bunun dışında kalan (günahları) ise dilediği kimseler için bağışlar. (Nisā 4/48) M 8a	1
40. innailāhe lā yaḡfiru enyuşrake bihī ve yaḡfiru mādūne zālike: (En-Nisā, 4/48, 116. ayet) BT 10b	1
41. inne'd-dīne inda'llāhī'l-islām: “Allah nezdinde hak din İslām’dır.” (Āl-i İmrān, 3/19) M 13b	1
42. inne'd-dīne inda'llāhī'l-islām: “Allah katında din İslām’dır.” (Āl-i İmrān, 3/19) M 16a	1
43. inne'l-münāfikāne fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nār: “Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar.” (Nisā 4/145) M 8a	1
44. inne'ş-şeytāne leküm adüvvün fe'ttehizūhu aduvvā: “Şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman tutun.” (Fâtır, 35/6) M 24b	1

45. innemā yuveffe's-sābirūne ecrehūm bi-ğayri ḥiṣāb: “Sabredenlere mükāfatları elbette hesapsız olarak verilecektir.”(Zümer, 39/10) M 9b	1
46. innī messeniye'd-duru ve ente erḥmū'r-rāḥimīn: (El-Enbiyā, 21/83, ayetin son kısmı) BT 4b	1
47. ḡad beyyenā li külli şey'in: (Bakara, 2/118; Āl-i İmrān, 3/118)	1
48. ḡadāḡāta bi külli şey'in 'ilmen: “Allah’ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi kuşattığını bilmeniz için Allah’ın buyruğu bunlar arasında iner durur.” (Talak, 65/12) V 15a	1
49. kūnū rabbāniyyīne: “Rabbe hālis kullar olunuz.” (Āl-i İmran, 3/79) M 9a	1
50. küllü nefsin zāikatū'l-mevti: “Her canlı ölümü tadacaktır.” (Ankebūt, 29/57) M 17b	1
51. külū min tayyibāti mā razaḡnākūm: “Size verdiğimiz rızıkların temiz olanından yeyin.” (Bakara, 2/172) M 9b	1
52. lā laḡvun ve lā te'simen: “Orada karşılıklı kadeh tokuştururlar, ama burada (içki yüzünden) ne saçmalama vardır ne de günaha girme.” (et-Tur, 52/23) BT 26a	1
53. lā ratbin velā yābisin illā fī kitābin mübīn: “Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.” (En'am, 6/59)	1

M 2a	
54. lā taḵnetū min raḥmeti’llāh : “Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” (Zümer, 39/53) M 9b	1
55. lā taḵnetū min raḥmeti’llāhi: “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin.” (Zümer, 39/53) M 11a	1
56. lā terfe’ū asvāteḵum fevḵa savte’n-nebiyyi: “Seslerinizi Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin.” (Hucūrat, 49/2) M 11a	1
57. lā-fetā: (İnsan 76/1) V 17b	1
58. lā-yemut um : “Ölümsüz, diri olan Allah’a güven ve O’nu ölerek tesbih et.” (Furkan, 25/58) V 142b	1
59. le in şekertum le-ezīdenneḵum: “Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam.” (İbrahim, 14/7) M 7a	1
60. le in şekertüm le-ezīdenneküm: “Eğer şükrederseniz, elbette size olan nimetimi artırırım.” (İbrahim, 14/7) M 9b	1
61. lev enzelnā hāzā’l-ḵur’āne alā cebelin le-raeytehū hāşī’an mütesaddi’an min haşyeti’llāhi: “Eğer biz bu Kur’ân’ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün.” (Haşr, 59/21) M 11a	1
62. li sünneti’llāhi tebdilā: “Allah’ın	1

kanununda asla bir değişme bulamazsın.” (Fetih, 48/23) M. 9b	
63. meraca’l-bağreyni yeltekiyān: “İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir.” (Rahmān 55/19) M 16a	1
64. min necvā selāsetin illā hüve rābi’uhüm velā hamsetin illā hüve sādīsühüm velā ednā min zālīke velā eksera illā hüve ma’ahüm eyne mā kānū (yū’adūn): “Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Allah’ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir.” (Mücādele, 58/7) (yū’adūn kelimesi ayette yer almamaktadır.) M 7b	1
65. min salsālin min hamein mesnūn: “Kupkuru çamurdan, şekillenmiş balçıktan...” (Hicr, 15/28) M 19a	1
66. min zuhūrihim zürriyetehüm ve eşhedeihüm alā enfüsihim elestü birabbiküm kālū belā: “... Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz deęil miyim? (Onlar da), Evet Rabbimizsin dediler.”(A’raf, 7/172) M 8a	1

67. minhā halaknakūm ve fihā nu'idukūm ve minhā nuhrucukūm tāreten uhrā: “Şundan yaratıldık, geri ona döner, sonra yine ondan çıkarız.” (Tāhā, 20/55) M 4b	1
68. minkūm men yūrīdū'd-dünyā ve minkūm men yūrīdū'l-uḳba'l-āhireti (ve minkūm men yūrīdū'l-mevlā.): (Al-i İmran, 3/153 parantez içindeki ifadeler ayet değil.)	1
69. muḥallikīne ruṣsekūm ve muḳaṣṣirīne lā-yehāfūn: “Saçınızı kazıtmış veya kısaltmış olarak Mescid-i Harām'a gireceksiniz.” (Fetih, 48/27) M 9b	1
70. mū'minūn-i lā-yemūtūn: “Ölümsüz, diri olan Allah'a güven ve O'nu överek tesbih et.” (Furkan, 25/8) V 143a	1
71. nahnu ḳasemnā beynehüm: “Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık.” (Zuhruf, 43/32) M 14b	1
72. ni'mel-mevlā ve ni'me'n-nasīr: “O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!” (Hac, 22/78) M 14b	1
73. rabbenā zalemmā enfūsenā ve in-lem taḡfir lenā ve terhemnā le-nekūnenne mine'l-ḥāsirin: “Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulm ettik.Eğer bizi bağışlamaz ve acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”(A'raf,	1

7/23) M 9b	
74. rabbi heblī min ledünke zürriyeten tayyibeten inneke semīu’d-du’ā: “Yā Rabbim bana kendi katından temiz bir soy bahşet. Doğrusu sen du’ayı işitirsin.”(Al-i İmran, 3/8) V 6a	1
75. sıbgata’llāh: “Allah’ın (verdiği) rengiyle boyandık.” (Bakara, 2/138) M 14a	1
76. sümme nufiha fihi uḥrā feizāhüm kıyāmun yanzurūne: “Sonra ona bir daha üflenince bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış, bakıyor.” (ez-Zümer, 39/68) BT 12b	1
77. sünnetā’llāhi’lletī ḳad halet min ḳablu velen tecide: “Allah’ın kulları hakkında süregelen âdeti budur.” (Fetih, 48/23) M 9a	1
78. tebāreke’smü rabbike zi’l-celāli ve’l-iḳrām: “Büyüklik ve ikram sahibi Rabbinin adı yücelerden yücedir.”(Rahmān, 55/78) M 14b	1
79. teveffeni müslimen ve elhıknī bi’s-şālihīn: “Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!” (Yusuf, 12/101) M 10a	1
80. tilke’d-dāru’l-āḫiratu nec’aluhā lillezine lā yurīdune ‘uluvven: “İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz.” (el-Kasas, 28/83) BT 27a	1

81. ud'ünī estecib leküm: “Bana dua edin, kabul edeyim.” (Mü'min, 40/60) M 23b	1
82. uhille leküm saydu'l-baḥri ve'l-berri: “Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helāl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.” (Māide, 5/96) M 11a	1
83. ülāike ke'l-en'āmi bel hüm adal: “İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da aşağıdırlar.” (A'rāf, 7/172) M 20b	1
84. va'llahu azīzün zü'n-tikām: “Allah suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.” (Āl-i İmrān, 3/4) M 14b	1
85. ve aḡraknā āle fir'avne ve entüm tanzurün: “...gözlerinizin önünde Firavun âilesini suda boğmuştuk” (Bakara, 2/50) M 6b	1
86. ve alleme ādeme'l-esmāe küllehā sünme aradahüm ale'l-melāiketi: “Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları meleklerle arz etti.” (Bakara, 2/31) M 19a	1
87. ve allemeküm mā lem tekünū ta'lemün: “Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi	1

kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resül gönderdik.” (Bakara, 2/151) M 15a	
88. ve ce’alnā nevmeküm sūbāten: “Uykunuzu bir dinlenme kıldık.” (Nebe, 78/9) M. 13a	1
89. ve ehall’lāhu’l-bey’a ve harrame’r-ribā: “...Halbuki Allah alım-satımı helāl, faizi haram kılmıştır.” (Bakara, 2/275) M 9a	1
90. ve fer’uhā fi’s-semāi: “Görmedin mi Allah nasıl bir benzetme yaptı: Güzel söz kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.” (İbrāhim, 14/24) M 17a	1
91. ve hıccu’l-beyti meni’s-tetā ileyhi sebīlen: “Yoluna gücü yetenlerin o evi hacetmesi...”(Āl-i İmrān, 3/97) M 9a	1
92. ve hüve’l aliyyü’l-aẓīmü: (Bakara, 2/255) M 14b	1
93. ve hüve’l-kāhiru fevka ibādihi: (Enbiya, 6/18) M 14b	1
94. ve hüve’llezī yaqbelü’t-tevbete an ibādihi: “O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.” (Şūrā, 42/25) M 9b	1
95. ve ilāhukum ilāhun vāḥidūn: “İlahınız bir tek Allah’tır.” (Bakara, 2/163) M	1

14a	
96. ve in eradtüm istibdāle zevcin mekāne zevcin: (Nisā, 4/20) M 9a	1
97. ve inne cehenneme le mev'idühüm ecma'ın: “Cehennem o (şeytana uya)ların hepsinin buluşma yeridir.” (Hicr, 15/43) M 24b	1
98. ve inne minküm illā vāridühā: “İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur.” (Meryem, 19/71) M 24a	1
99. ve innehū le haşretün ala'l-kāfirin: “Muhakkak o, kâfirler için bir pişmanlık sebebidir.” (Hakkā, 69/50) M 11b	1
100. ve iz kâle rabbüke li'l-melâiketi inni cā'ilün fi'l-ardı halifeten: “Hatırla ki Rabbin meleklere: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ dedi.” (Bakara, 2/30) M 18a	1
101. ve iz kulna li'l-melâiketi's-cüdū li ādeme fe-secedū illā iblise ebā ve'stekbera ve kâne mine'l-kāfirin: “Meleklere: ‘Âdem’e secde edin’ demiştik, hemen secde ettiler: Yalnız İblis diretti, böbürlendi, nankörlerden oldu.” (Bakara, 2/34) M 19a-19b	1
102. ve kâne haqqan aleynā: And olsun ki, biz senden önce de elçileri kavimlerine gönderdik; onlara	1

deliller getirdiler ve biz, (onları dinlemeyip) suç işleyenlerden öğ aldık. (Elbette alırız, çünkü) mü'minlere yardım etmek, üzerimize borç idi.” (Rûm, 30/47) M 14b	
103. ve lâ tahsebenne’llezîne kutilû fî sebîli’llâhi: “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın.” (Âl-i İmrân, 3/169) M 12a	1
104. ve lekad kerremnâ benî âdeme: “And olsun biz, Âdem oğullarına çok ikrâm ettik.” (İsrâ, 17/70) M 17b	1
105. ve men yetevakkel ala’llâhi fe hüve hasbuhû: “Kim Allah’a güvenirse O, ona yeter.” (Talâk, 65/3) M 14b	1
106. ve mine’s-şeceri’l-ahdari nâran: “Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O’dur.” (Yâsin, 36/80) M 15a	1
107. ve nahnu akrabû ileyhi min habli’l-verîd: “...ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kâf, 50/16) M 5a	1
108. ve nahnu akrabû ileyhi minkum velâkin lâ tûşîrûn: “(O anda) Biz ona sizden daha yakınız, ama göremezsiniz.” (Vâkıa, 56/85) M 5a	1
109. ve nahnu akrabû ileyhi	1

minküm velākin lā tubsırūn: “Biz ona sizden daha yakınız, fakat siz görmezsiniz.” (Vākıa, 56/85) M 18a	
110. ve nemāriku masfūfetun ve zerabıyyu mebsūsetun: “Orada sıra sıra dizilmiş yastıklar, halılar vardır.” (el-Gaşiye, 88/15. ve 16. ayetler) BT 25a	1
111. ve nufiha fi’s-sūri fefezi’a men fi’s-semavāti ve men fi’l-ardi: “Sūra üflenince Allah’ın diledikleri hariç olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa hepsinin korkuya kapılacağı günü hatırla.” (en-Neml, 27/87. Āyetin baş kısmı yanlış yazılmıştır; “yevme yünfehu” olması gerekmektedir.) BT 12b	1
112. ve nufiha fi’s-sūri fesa’ika men fi’s-semavāti ve men fi’l-ardi illā menşā’allāhu: “Sonra ona bir daha üflenince bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış, bakıyor.” (ez-Zümer, 39/68) BT 12b	1
113. ve nünezzilü mine’l-kur’āni mā hüve şifāün ve rahmetün li’l-mü’minin: (Kehf, 18/82) M 11a	1
114. ve ra’dün ve berkun: “Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve yıldırımlar bulunan yağmur (a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O	1

münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Halbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.” (Bakara, 2/19) M 15a	
115. ve sekāhüm rabbühüm şarāben tahūran: “Rableri onlara tertemiz bir içki içirir.” (el-İnsan, 76/21) BT 26a	1
116. ve siyābeke fe tahhir: “Elbiseni tertemiz tut.” (Müddessir, 74/4) M 9b	1
117. ve tetelekkāhümü’l-melāiketü hāzā yevmiḳumu’llezi küntüm tū’adūn: “Gönüllerinin dilediği nimetler içinde ebedî kalırlar.” (el-Enbiyā, 21/103) BT 26a	1
118. ve ye’murūne bi’l-ma’rufi ve yenhevne ani’l-münkeri: “Onlar Allah’a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emrederler. Kötülükten men ederler, hayır işlerinde birbirleriyle yarışır. İşte onlar salihlerdendir. (Âl-i İmrān, 3/114) M 9b	1
119. ve yulek ḳavne fiḥā tahiyyaten ve selāmen: “İşte onlara sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamı verilecek. Orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır.” (el-Furkan, 25/75) BT 27a	1
120. ve zeyyene fi ḳulūbiküm:	1

“Hem bilin ki, içinde Allah’ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.” (Hucurât, 49/7) M 13b	
121. ve’ada’llāhu’l-münāfiķine ve’l-münāfiķāt: “Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vaat etti.” (Tevbe, 9/68) M 11a	1
122. ve’tteķu’llāhe’llezî tesāelüne bihî: “Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının.” (Nisā, 4/1) M 18b	1
123. ve’tteķu’llāhe’llezî tesāelüne bihî ve’l-erḥam: “Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının.” (Nisā, 4/1) M 21a	1
124. vekūdūhe’n-nāsu ve’l-hicāretu uiddet li’l-kāfirîn: “O hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının.” (Bakara, 2/24) M 9b	1
125. vekūdūhe’nnāsü ve’l-hicāratü u’iddet li’l-kāfirîn: “Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem, kâfirler için	1

hazırlanmıştır.” (Bakara, 2/24) M 2b	
126. veķūdūhe’nnāsū ve’l-hicāratū u’iddet li’l-kāfirīn: “Kāfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının.” (Bakara, 2/24) M 2b	1
127. vele in şekertüm le eẓidenneküm: “Eğer şükrederseniz ben nimetlerimi daha da artırım.” (İbrahim Suresi, 14/7) FT 71	1
128. veleķad āteynāke seb’an mine’l mesānī ve’l-ķur’āne’l-‘aẓīm: “Su kesin ki biz sana seb-i mesani (Fatiha Suresi) ile şu yüce Kur’ān’ı verdik. (Hicr Suresi, 15/87) FT 76	1
129. vemā yudillu bihī ille’l- fāsikīn ellezīne yenķudūne ahda’llāhi min ba’di mīsākīhī : “Verdiği misallerde Allah ancak fāsıkları saptırır. Onlar öyle (fāsıklar) ki, kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler.” (Bakara, 2/26-27) M 11a-11b	1
130. yā eyyūhe’llezīne āmenū inneme’l-hamru ve’lmeysiru ve’l- eñşābu ve ve’l-ezlāmu ricsun min ameli’ş-şeyṭāni fe’ctenibūhu le’alleķum ṭuflihūn : “Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.” (Māide,	1

5/90) M 4a	
131. yahrucu min beyni's-sulbi ve't-terāib: “Bel ile kaburga kemikleri arasından çıkan (bir sudan).” (Tārik, 86/7) M 21b	1
132. yes'elūneke ani'r-rūhi ḳuli'r-rūhu min emri rabbī: “De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir.” (İsrā, 17/85) M 12a	1
133. yevme nahşuru'l-mutteḳīne ile'r-rahmāni vefden: “Takva sahiplerini heyet hālinde çok merhametli Allah'ın huzurunda toplarız.” (el-Meryem, 19/85) BT 26a	1
134. yuhibbum ve yuhibbūnehū: “Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler.” (Māide, 5/54) M 10a	1
135. yuhibbūnehum ke-hubbi'llāhi ve'llezīne āmenū eṣeddu hubben li'llāh: “... onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır.” (Bakara, 2/165) M 7a	1
136. yü'ti'l-ḥikmet: “Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.” (Bakara, 2/269) M 14b	1
137. zākiratü'l-mevt: “Her canlı	1

ölümü tadacaktır.” (Āl-i İmrān, 3/185) V 148b	
İslam Dini ve Tasavvuf İle İlgili Adlar	1407
1. abdāl	25
2. āb-dest	15
3. āḥiret	35
4. āsitāne	15
5. āyet	16
6. azāb	1
7. cāhim	1
8. cāzib	1
9. cehennem	3
10. cenān	1
11. cennāt	1
12. cennet	1
13. cismānī	1
14. çille	4
15. çille-ḥāne	15
16. damu	5
17. dergāh	19
18. dest-i namāz	3
19. du‘ ā	72
20. dūrūd	1
21. ebice	2
22. ecel	10
23. elest ü bi-rabbiküm	3
24. elest	1
25. enbiyā	3
26. envār	2
27. erba‘ in	12
28. ervāḥ	2

29. ezān	3
30. ezel	1
31. fānī	6
32. farż	2
33. ferişte	22
34. fī	1
35. firdevs	3
36. firdevüs	1
37. firişte	11
38. ğayyā	1
39. ğilmān	4
40. ğusl	3
41. ğusul	2
42. ħāc	1
43. ħacc	5
44. ħadiş	3
45. ħalāl	3
46. ħalvet-ħāne	7
47. ħānķāh	1
48. ħaşr	1
49. ħāviye	3
50. ħelāl	3
51. ħisāb	1
52. ħūr	3
53. ħūri	1
54. ħūru	2
55. ĩmān	58
56. in‘ām	6
57. i‘tikāf	5
58. islām	6
59. istigfār	5

60. kader	1
61. kader	1
62. kafes	4
63. kahr	1
64. kâle'n-nebiyyü	1
65. kâmet	1
66. kâtibîn	1
67. kaža	1
68. kevser	1
69. kıyâmed	1
70. kıyâmet	22
71. kıyâmu'l-leyl	1
72. kul	54
73. kürsî	1
74. levh	4
75. levh	1
76. lezâ	2
77. maḥlûḳ	10
78. mât	1
79. meczûb-ı ğayr-ı sâlik	1
80. melâ'ike	1
81. melik	1
82. mescîd	22
83. mescit	1
84. mi' râc	7
85. muḳarreb	2
86. mu' tekif	7
87. murâḳabe	3
88. muşhaf	2
89. müflis	2
90. mükevvenât	1

91. münācāt	20
92. mürsel	6
93. müslimān	33
94. müslimīn	5
95. müslümān	2
96. müzd	3
97. namāz	68
98. naşīb	38
99. nebī	6
100. nefḥa vü fezaʿ	1
101. nefḥa-i şaʿīka	1
102. niʿmet	19
103. nūr	69
104. nübüvvet	1
105. ʿābid	8
106. oruc	2
107. oruç	3
108. ʿuqbā	1
109. ʿurūc	3
110. öyle namāzı	3
111. peygām	2
112. peygamber	21
113. pīr	1
114. rekʿat	11
115. rıdvān	1
116. rızq	9
117. riyāzat	3
118. riyāz-ı cennet	1
119. şabā	1
120. şalāt	1
121. şalavāt	7

122.	şālih ‘amel	1
123.	sevāb	4
124.	şavāp	1
125.	şavm u şiyām	1
126.	senā	6
127.	şevāb	13
128.	seyyid	4
129.	seyyidinā	1
130.	şırāt	6
131.	siyāmu ’l-dehr	1
132.	sübūr	2
133.	sücūd	3
134.	sülūk	3
135.	sünnet	7
136.	şarāban tahūren	1
137.	şefā‘ at	4
138.	şerī‘ at	8
139.	şeyḥ	42
140.	şeyḥlig	2
141.	şın	1
142.	şükr	10
143.	taḥiyyat	2
144.	tā‘ at	6
145.	tarīkat	1
146.	tehlil	1
147.	tekbir	16
148.	tekke	1
149.	tekye	9
150.	tesbīḥ	1
151.	tesbīḥ	6
152.	tevbe	17

153.	tevekkül	4
154.	tevḥīd	8
155.	ṭamu	26
156.	ṭā'at	52
157.	ṭarīḵ	8
158.	ṭarīkat	7
159.	ṭavāf	9
160.	uçmağ	16
161.	uçmağ	21
162.	vahdet	3
163.	vakfe	1
164.	vildān	4
165.	yalavac	2
166.	zakḵum	3
167.	zālim	1
168.	zāviye	1
169.	zebāni	2
170.	zekāt	3
171.	zemzem	2
172.	zı	2
173.	zühd	2
Araç-Gereç Adları		662
1.	alacuğ	5
2.	ālāt	5
3.	alet	1
4.	arş	1
5.	bağdādī	1
6.	bardağ	1
7.	bardağ	1
8.	başamağ	1
9.	berekāt	15

10. beşik	1
11. bez	1
12. bıçak	5
13. bister	1
14. boğ	1
15. bohça	6
16. burka ^c	1
17. cām	3
18. çadır	1
19. çan	6
20. çeçi	2
21. çerāğ	26
22. çerāk	12
23. çıkırık	1
24. çılbr	2
25. çıñrağı	1
26. çırā	1
27. çöp	1
28. çuval	3
29. degirmen	1
30. direg	1
31. direk	1
32. döşeg	2
33. döşek	4
34. dutamak	1
35. dutruk	1
36. dütsü	3
37. egşi	5
38. emānet	4
39. emvāl	1
40. en ^c ām	1

41. evādān	1
42. firun	3
43. fūṭa	2
44. gönderi	3
45. göndüri	1
46. gön	3
47. gözüğü	1
48. ḥāliçe	1
49. ḥāliçe	1
50. ḥayme	2
51. hegbe	5
52. hemyān	6
53. hezān	1
54. ibrīḥ	1
55. ḫab	4
56. ḫadaḥ	1
57. ḫadeḥ	1
58. ḫağıd	1
59. ḫalem	18
60. ḫalı	1
61. ḫalkān	1
62. ḫamçı	3
63. ḫandil	2
64. ḫapağ	9
65. kāse	1
66. ḫāşuḫ	1
67. ḫazan	12
68. ḫazğan	2
69. kebüter-ḫāne	1
70. keçe	4
71. keçkül	1

72. kemend	1
73. kemer	3
74. keşik	3
75. kilid	3
76. kiremüd	1
77. kise	1
78. kitāb	27
79. kŭmāş	3
80. kıru	1
81. kuşak	1
82. küfl	2
83. külhān	5
84. külüng	1
85. küpçig	1
86. küpçik	2
87. küpçüg	2
88. küpçük	2
89. kürsī	1
90. legençe	10
91. loğ	2
92. lüle	2
93. mal	23
94. manal	1
95. maşr	2
96. maşrapa	4
97. mendil	1
98. mesāsil	1
99. meşk	1
100. mıkırāş	12
101. micmer	1
102. miftāh	1

103.	miḵrāṣ	1
104.	muşluk	1
105.	nākūs	1
106.	na‘l	1
107.	nesne	66
108.	nisne	1
109.	nodul	1
110.	noṭul	1
111.	‘abā	1
112.	‘aşā	8
113.	oba	2
114.	odun	14
115.	‘ibrig	7
116.	oḵ	7
117.	örtü	4
118.	perde	2
119.	pervāz	8
120.	raḥle	2
121.	raḥt u ḵumāṣ	1
122.	raḥt	2
123.	revzene	10
124.	riḵāb	1
125.	şac	1
126.	şaç	1
127.	şahīfe	1
128.	saḥtiyān	4
129.	şap	1
130.	seccāde	45
131.	seki	12
132.	sitr	1
133.	şofra	26

134.	şūr	6
135.	sūzen	1
136.	sūpūrge	1
137.	şem ^ç	3
138.	şem ^ç a	1
139.	şey	5
140.	şey ^ç	4
141.	şīşe	1
142.	tāc	10
143.	tāç	1
144.	tekne	5
145.	tennūr	8
146.	tepsi	6
147.	terāzi	1
148.	terāzü	2
149.	terek	1
150.	tesbīḥ	1
151.	ṭabaḫ	1
152.	ṭabl-ḫāne	2
153.	ṭolab	3
154.	ṭollab	2
155.	ṭorba	4
156.	üzengü	1
157.	vaşla	1
158.	yastuḡ	1
159.	yataḡ	1
160.	yay	2
161.	yular	1
162.	yün	1
163.	zenbil	2
164.	zincir	3

Kimlik Adları	1315
1. bende	2
2. būdelā	3
3. cellād	1
4. çāker	3
5. dānišmend	41
6. danuḵ	6
7. dervīš	182
8. dizdār	16
9. eren	458
10. faḵı	1
11. faḵıh	1
12. faḵıh	1
13. faḵī	1
14. fakīh	1
15. ġāzı	1
16. ġāzī	4
17. ḥāce	6
18. ḥabīb	4
19. ḥācı	3
20. ḥafız	4
21. ḥarāmī	6
22. ḥaṣaḵı	5
23. ḥaṣaki	1
24. hāsaḵī	4
25. ḥaṭīb	1
26. hümām	12
27. ilçi	9
28. ilçü	1
29. ḵātil	2
30. kefīl	1

31. kel	4
32. keşefe	1
33. köyli	6
34. köylü	1
35. kıl	9
36. küffār	4
37. mağfūr	1
38. mağfūr	1
39. ma' şūka	1
40. merāmı	1
41. miskīn	1
42. mollā	1
43. molla	2
44. muḥakkıķ	1
45. muḥib	8
46. muḥibb	86
47. mu' id	1
48. mübtedī	2
49. mübtedi'	1
50. münezzeh	1
51. münkir	16
52. mü 'min	78
53. mürde	2
54. mürīd	12
55. mürid	14
56. mürşīd	5
57. mürted	1
58. müşāfireten	1
59. müsebbih	1
60. müstāgni	1
61. müştāk	4

62. müttekī	1
63. müvekkel	7
64. nā-ķabil	1
65. naķīb	4
66. nā'ib	1
67. nāyib	4
68. nefer	1
69. nöker	1
70. ölü	1
71. pīškeş	1
72. pīş-rev	11
73. pīş-vār	5
74. raḥmāni' r-raḥīm	1
75. rāvi	29
76. rāviyān-ı aḥbār	20
77. revende	2
78. şābık	2
79. sāḥir	4
80. sālik	1
81. şā'im	1
82. şavm	4
83. secde	18
84. senā	6
85. seyyid	1
86. seyyid	6
87. sidretü' l-müntehā	1
88. şūr	6
89. şüre	18
90. süḥen-dān	1
91. süḥen-gū	1
92. şāhid	1

93. şāhid	1
94. şefā' atc1	1
95. şefā' atcu	1
96. şehīd	10
97. şeh-süvār	1
98. taḳdīr	2
99. ta' allukāt	1
100. tīg-zen	1
101. ṭālib	5
102. ṭanuk	7
103. ulak	1
104. umıcı	1
105. uyuyan	1
106. 'ulemā	7
107. ümmī	1
108. ümmīd-vār	1
109. üstād	7
110. vāḳıf	4
111. velī	22
112. viren	2
113. virici	2
114. yazıcı	1
115. yazuklu	2
116. yirli	2
117. yirlü	11
118. yolc1	1
119. zāhid	7
120. zevi 'l-ukūl	1
Ölçü-Ölçme, Kademe, Miktar, Mesafe Adları	841
1. ağır	3

2. alt	25
3. artuḵ	6
4. az	9
5. bahā	6
6. bayāḡı	1
7. bir	230
8. biraz	9
9. biregi	1
10. biregü	4
11. bol	1
12. boy	1
13. büyük	3
14. cür' a	1
15. cüz' i	1
16. çoḡ	4
17. çok	57
18. dāne	28
19. def' a	11
20. def' aten	1
21. delim	4
22. derin	2
23. dırāz	1
24. eksik	8
25. eksük	12
26. ferṣaḡ	1
27. ġanī	5
28. ġāyet	35
29. ġāyetde	2
30. ḡayli	18
31. hezārān	5
32. ḡisāb	3

33. ıraġ	1
34. ıraċ	10
35. ıssı	1
36. icmā	1
37. imtiḥān	7
38. ince	1
39. ıaht	5
40. ıat	1
41. kebīr	1
42. keḫāf	2
43. kerrāt	1
44. kerre	26
45. kez	36
46. kıt	1
47. kifāyet	6
48. kız	1
49. ıuşıır	1
50. ıuşıır	1
51. ıuııı	15
52. küçük	2
53. mā-bākı	3
54. mā-bākı	2
55. mā-beyn	8
56. mecmū	1
57. mecmū'	8
58. merātib	1
59. mezīd	6
60. mihter	1
61. miıııār	42
62. mil	4
63. mişıli	4

64. muḥaṣṣal	1
65. muḥaṣṣıl	1
66. mu‘azzam	1
67. muṭavvel	7
68. mübādā	1
69. mübālağa	2
70. naḳṣ	1
71. nā-taḳsīr	2
72. noḳṣān	2
73. ‘aded	1
74. orta	8
75. orta	1
76. öküṣ	1
77. pek	1
78. pür	2
79. şağīr	9
80. sākin	1
81. sāniyen	4
82. ser-be-ser	1
83. şiddet	1
84. şölen	1
85. taḳṣīrlig	2
86. teraḳḳī	1
87. toḳ	1
88. toyum	1
89. toz	2
90. uc	1
91. uzak	1
92. uzun	1
93. uzun	1
94. vāsi‘	1

95. yakın	10
96. yakınluk	1
97. yakın	39
98. yakınlık	1
99. yavlağ	2
100. yetesi	1
101. yitesi	1
102. yüce	5
103. yücelik	1
104. yüksek	2
105. ziyād	2
106. ziyāde	19
Yer-Konum, Alan Adları	1101
1. anbār	1
2. āsitān	1
3. āşiyān	1
4. ‘ālem	57
5. ‘araşat	1
6. bāzār	2
7. bedestān	1
8. cihān	10
9. çevre	5
10. diyār	19
11. durağ	1
12. dükkān	6
13. dünyā	104
14. eşig	3
15. eşik	1
16. eṭrāf	28
17. felek	1
18. ferş	1

19. ḥāne	2
20. ḥānumān	1
21. ḥavlı	5
22. ḥazīne	10
23. işig	2
24. ışık	1
25. işük	1
26. kafes	1
27. kapu	58
28. kışla	8
29. köşe	2
30. kūşe	3
31. künc	1
32. maḥal	8
33. maḥall	5
34. mekān	23
35. menāzil	1
36. menzil	33
37. mescīd	22
38. mescit	1
39. mesken	12
40. meṣhed-i senābāt	1
41. mevlūd	3
42. mevzi ^c	2
43. mevzū ^c	1
44. meydān	13
45. milk	1
46. muaizzibe	1
47. mücāveret	1
48. mülk	9
49. mülk	28

50. mülk	1
51. nāhiye	2
52. nevāhi	1
53. nevāhī	1
54. ova	1
55. peymānçe	9
56. peymāne	1
57. şadr	3
58. şahrā	6
59. sevāhil	2
60. taht-gāh	1
61. taşra	4
62. tīmār	2
63. tam	4
64. uc	2
65. velāyet	1
66. yaban	11
67. yaylak	5
68. yazla	3
69. yazı	1
70. yazı	1
71. yer	7
72. yir	419
73. yir yüzi	5
74. yoğuş	4
75. yol	84
76. yurd	7
77. yurt	17
78. zemīn	2
79. zīr-i zemīn	1
80. ziyāret-gāh	2

Kişilik-Sıfat-Karakter Bildiren Adlar	598
1. ‘āciz	12
2. ‘aciz	1
3. ‘acūze	1
4. ‘acz	3
5. ‘akil	2
6. ‘āķil	3
7. ‘ālim	15
8. ‘ārif	28
9. ‘āṣī	24
10. ‘āşık	6
11. ‘āşık	10
12. bahādur	3
13. bā-hüner	1
14. buhl	9
15. cābir	2
16. cāhil	3
17. cōmerd	14
18. dilāver	1
19. dürüst	5
20. ġāfil	6
21. ġafūr	1
22. ḥālim	1
23. ḥasūd	2
24. ķādir	3
25. kāfir	113
26. kāmīl	11
27. kām-kār	1
28. ķām-yāb	1
29. kerīm	1
30. küstāḥ	7

31. la'în	7
32. māhir	1
33. mihribān	1
34. muḳteşid	1
35. muḳteşid	1
36. mūnis	1
37. müdde'î	1
38. münāfıḳ	1
39. münāfıḳ	1
40. müttekî	1
41. nādān	1
42. pehlivān	3
43. pîr	11
44. raḥîm	12
45. raḥmān	30
46. raūf	1
47. şādıḳ	2
48. saḥāvet	1
49. şalus	1
50. sefîh	1
51. ser-keş	1
52. server	22
53. sözlü	2
54. ṭama'	11
55. tañrılığ	2
56. tañrılık	1
57. uğrı	9
58. ulūhiyyet	1
59. velāyet	149
60. vedūd	1
61. ve'l-uc uḳūl	1

62. yabānī	1
63. yalancılık	1
64. yaradıcılık	1
65. yigid	3
66. yigit	17
67. yigitlig	1
68. yigitlik	1
69. yuyıcı	1
70. yumuşak	1
71. zālīm	3
72. zelīl	2
Zaman Bildiren Adlar	1278
1. ahşām	11
2. an	2
3. añsuz	2
4. bayak	1
5. dem	73
6. devr	10
7. dün	18
8. eşnā	19
9. evkāt	3
10. eyyām	3
11. fi'l-ḥāl	65
12. gece	1
13. gice	58
14. gün	271
15. gün	20
16. gündüz	9
17. hafta	2
18. ḥāliyā	5
19. hemīşe	2

20. h�n	4
21. ihy�nen	3
22. ikindi	4
23. iklim	1
24. imdi	113
25. irte	6
26. �aba �u�luk	1
27. la�za	8
28. ma�all	1
29. ma�all	1
30. m�h	2
31. mu�addem	8
32. mu�addem�	8
33. m�ddet	25
34. m�hlet	4
35. nefes	2
36. nefes	1
37. nevbet	1
38. nev�	7
39. ��den	2
40. ��din	1
41. �yle	1
42. � �mr	12
43. � �m�r	5
44. r�z	1
45. r�z	3
46. �ab�h	10
47. s�l u m�h	1
48. s��at	41
49. sene	10
50. �ub�	6

51. ŧimden giri	3
52. ŧimden ŧoŧra	5
53. ŧimdi	42
54. ŧimdiki	6
55. t̄arih	2
56. t̄ali	1
57. t̄arfetü 'l ' ayn	1
58. t̄arih	1
59. t̄ül-ı ' ömr	1
60. uhr̄a	15
61. v̄akit	1
62. vakt	136
63. vakt̄a	14
64. va' de	9
65. yarın	2
66. yarın	4
67. yarında	3
68. yaŧ	5
69. yaŧarı	2
70. yatsu	3
71. yazın	2
72. yıl	65
73. zam̄an	86
İnsan Vücudunun Bölümlerini Bildiren Adlar	635
1. aql	1
2. ' aql	16
3. ' aql	41
4. bağır	1
5. baş	137
6. bel	6

7. beñiz	1
8. boğaz	2
9. boyun	8
10. cemāl	21
11. cisim	3
12. cisim	2
13. damar	3
14. dırnağ	5
15. dırnaq	5
16. dīdār	15
17. diz	9
18. dīzār	5
19. dudağ	1
20. endām	3
21. et	3
22. eyegü	1
23. ezāfir	2
24. gevde	2
25. gögs	5
26. gögüs	4
27. gövde	13
28. kan	37
29. karın	9
30. kef	1
31. kol	5
32. koltuğ	3
33. koyın	10
34. köprücig	1
35. köprücüg	1
36. kucağ	2
37. meme	1

38. meyān	6
39. mıkrad	1
40. mir ʾāt	1
41. mūy	4
42. nuṭfe	2
43. omuz	2
44. ögbe	1
45. saç	4
46. şakāl	4
47. sebil	1
48. ser	1
49. sīmā	3
50. siñir	1
51. süñük	5
52. şārib	1
53. şehādet	1
54. ten	29
55. tudaḵ	1
56. tamar	1
57. uş	22
58. uşş	4
59. uyluḵ	1
60. vāşıla	1
61. vücūd	3
62. yağır	1
63. yağr	1
64. yağr	1
65. yalman	1
66. yüz	146
67. zāt	1
Davranış Bildiren Adlar	311

1. āraste	1
2. āreste	1
3. binā	6
4. dest-būs	16
5. el-‘amel	1
6. feth	20
7. fevt	13
8. fiil	5
9. fi‘l	9
10. fuşuşkārı	1
11. ğaflet	1
12. ğark	15
13. giryān	1
14. ħabs	12
15. ħalāş	24
16. ħaml	3
17. ħarc	12
18. ħaşad	2
19. ħavāle	7
20. ħelāk	22
21. ħisāb	3
22. ħuṭūr	8
23. iḥtilāt	3
24. iḥtiyār	20
25. iḳrāh	1
26. iḳrām	9
27. inābet	8
28. inşāf	3
29. i‘tibār	1
30. istiḳbāl	1
31. istiḳbāl	2

32. ahaha	4
33. kefarete	4
34. keşf	2
35. kibir	5
36. kibr	7
37. m-aşıl	1
38. mu amele	4
39. mu teber	7
40. muı	2
41. mstara	1
42. nz	2
43.  ibret	1
44.  imret	1
45.  ucb	1
46. ri yet	1
47. sye	1
48. sergzeşt	2
49. sipriş	1
50. şehdet	3
51. şikyet	8
52. taşavvur	6
53. tazarr	15
54. tedrik	5
55. tedrikin	1
56. tefekkr	3
57. teslim	7
58. teşrf-i adem	1
59. tmr	1
60. v	1
61. yd	1
62. yd	1

İyi Durum, İyilik ve İyi Duygu Bildiren Adlar	381
1. alçak	1
2. aşk	1
3. cāzibe	4
4. eylüg	51
5. eylük	3
6. eyü	5
7. fādıl	1
8. fahr	10
9. faẓilet	2
10. faẓl	6
11. haseb	2
12. hasenāt	2
13. hasene	2
14. hayr	56
15. hoş	6
16. hoş	32
17. hürmet	11
18. ışk	29
19. ikbāl	1
20. ilhām	5
21. inşāf	3
22. istikbāl	3
23. maḥbūb	7
24. manzar	1
25. medh	1
26. meskenet	4
27. miskīn	1
28. miskīnlik	2
29. miskīnlük	2

30. muştı	2
31. mükemmel	1
32. mürüvvet	7
33. şafâ	23
34. şafâ-nazar	52
35. şâlihâ	1
36. sun'	1
37. şefakat	4
38. şefeķat	1
39. şefķat	1
40. şefķat	1
41. şemâ'et	1
42. şifâ	2
43. ta'ķil	1
44. tesellâ	2
45. tevâzû'	1
46. tevâzu'lık	2
47. tevâzu'lük	1
48. tayyib	1
49. yağ	1
50. yeg	2
51. yig	3
52. yigreg	4
53. yigrek	3
54. zevķ	3
55. zülâl	6
İletişim, Etkileşim, Konuşma, Bilgi Bildiren Adlar	566
1. āgâh	5
2. ağız	3
3. beşâret	6

4. bilü	7
5. birbiri	39
6. da'vî	1
7. dil	6
8. elfāz	1
9. eşhār	1
10. fetvā	2
11. fikir	9
12. fikr	24
13. haber	93
14. hakḳ	1
15. herze	1
16. hikmet	19
17. kelām	44
18. kelecî	4
19. kılavuz	2
20. kıyl ü kāl	2
21. kılavuz	1
22. kılavüz	1
23. lisān	2
24. ma'ārif	2
25. ma'rifet	41
26. ma'rūf	6
27. mektüb	5
28. mubāḥaṣe	1
29. muḳābil	1
30. muḳābil	1
31. mu'anāḳa	2
32. muṣaḥabet	3
33. muṭṭali'	3
34. muvāfaḳat	3

35. mübāḥaṣe	1
36. mükāleme	1
37. mülākāt	7
38. mütāla‘ ā	1
39. naql	1
40. nāme	4
41. nefes	2
42. nuṭṭ	50
43. ‘ ilim	6
44. ‘ ilm	39
45. ‘ ulüm	1
46. rāst	2
47. rehber	1
48. şoḥbet	60
49. ṭanuklık	8
50. ṭanukluḡ	2
51. viṣāl	2
52. vuṣlat	1
53. vuṣul	1
54. ziyāret	34
Gıda Adları (Yemek, Sebze, Meyve vb)	192
1. alma	19
2. aluc	5
3. aş	2
4. ‘ asel	2
5. bādām	2
6. bal	2
7. bezdirme	1
8. bişi	5
9. çörek	7
10. engür	1

11. et	9
12. etmeg	9
13. etmek	7
14. ğidā	1
15. ħamır	1
16. ħamīr	8
17. ħān	1
18. helvā	1
19. ħıyār	12
20. ħūn	3
21. ħurma	1
22. kabāk	1
23. karbūz	1
24. kāvin	5
25. kavun	1
26. kayusı	2
27. keşkek	1
28. koz	2
29. ma' tūmāt	1
30. māst	2
31. meyve	6
32. neḥāli	2
33. pilāv	1
34. sebze	2
35. simāt	1
36. şomun	2
37. tenāvül	5
38. ta' ām	31
39. tut	1
40. un	6
41. üzüm	2

42. yağ	1
43. yağni	3
44. yem	1
45. yemiş	9
46. yimiş	2
47. yiyecek	1
48. yoğurt	1
Meslek-Mesleği İcra Edeni Bildiren Adlar	153
1. bāgbān	3
2. bāzārgān	17
3. bekçi	9
4. bennā	9
5. bīş-namāz	1
6. būstāncı	8
7. būstāncılık	2
8. cāriye	8
9. cellādliġ	1
10. çiftçi	2
11. çobān	13
12. ekinci	2
13. furuḥāt	1
14. fūrūḥat	2
15. ḥācegi	2
16. ḥaccār	1
17. ḥadīm	5
18. ḥallāc	1
19. ḥaşem	1
20. imām	10
21. imāmet	4
22. işçi	1

23. apıcı	1
24. ktib	2
25. z	2
26. ketud	4
27. ul	9
28. mi mr	9
29. mu allim	3
30. mderris	3
31. mezzin	2
32. mft	2
33. mnadi	2
34. mneccim	1
35. neccr	1
36. pş namzlk	1
37. şane	1
38. tekr-bn	1
39. trbe-dr	2
40. apucu	1
41. vl	1
42. vezrlik	1
43. zindnc	1
Para ve Blm Adlar	806
1. aız	4
2. aız	3
3. ara	43
4.  anaşır	1
5. ba z	22
6. bn	18
7. bir	3
8. btn	4
9. cmle	190

10. dükeli	36
11. ekşer	4
12. ekseri	1
13. fi 'l-cümle	35
14. ğammāz	1
15. gürüh	11
16. heme	2
17. her	244
18. herkes	2
19. iki pāre	3
20. kamu	17
21. kat	16
22. kısım	2
23. külli	4
24. külliye	10
25. küllü	1
26. loğma	13
27. mudğa	1
28. mışf	15
29. parça	1
30. pāre	9
31. perākende	1
32. şāf	1
33. şem' a	1
34. tamām	72
35. tamāmet	1
36. tāne	1
37. tike	1
38. uc	3
39. 'umūmen	1
40. yevmü 'l-kıst	2

41. zerre	4
42. zevāle	2
Yön Adları	1065
1. ard	20
2. arka	19
3. aşag	39
4. aşak	1
5. beri	2
6. cānib	73
7. cevānib	1
8. cihet	3
9. daşra	3
10. derūn	1
11. gūne	1
12. i�eri	1
13. i�er�	21
14. i�	173
15. i�re	14
16. ileri	2
17. iler�	59
18. �arşı	1
19. �arşu	60
20. �ıbal	1
21. �ıble	11
22. ma�all	1
23. ne��r	1
24. ��	68
25. �te	13
26. şa�	24
27. şol	20
28. �araf	18

29. taşra	23
30. üst	51
31. üzere	15
32. üzer	177
33. üzre	2
34. yan	59
35. yaña	59
36. yaña	1
37. yaña	1
38. yek-cihet	1
39. yön	1
40. yukarı	5
41. yukaru	19
Kötü Durum, Kötülük ve Kötü Duygu Adları	111
1. buğz	2
2. cāzū	1
3. cehl	2
4. fesād	2
5. ḥased	12
6. ḥāşıl	14
7. ḥıyānet	2
8. ḥoyrat	1
9. inkār	7
10. ẓazā	1
11. kel	1
12. kem	7
13. kengel	1
14. kin	2
15. kīn	2
16. kılmaş	1

17. �ulmaş	1
18. k�fr	13
19. k�f�r	2
20. la�net	2
21. m�flis	1
22. n�-�oş	1
23. nehb � g�ret	1
24. n�k � r�y	1
25. n�k	1
26. oyun	2
27. riy�	3
28. r�sv�y	1
29. s�-i �ann	1
30. s��-i �ann	1
31. s�-yi �ann	1
32. şerr	2
33. řeyt�nluĝ	1
34. şiddet	1
35. şiddet	1
36. teb�h	1
37. yatlu	3
38. yavuz	10
39. yavuzluĝ	1
40. yavuzluĝ	1
Hareket-M�cadele Adları	231
1. def�	1
2. dest-res	1
3. f�riĝ	13
4. f�t�h	1
5. fer�ĝat	1
6. g�ret	5

7. ğavġa	5
8. ğazā	11
9. göç	3
10. ħamle	3
11. ħarāb	6
12. ħareket	17
13. hāy hūy	1
14. ħurūc	1
15. ıtlāk	2
16. irşād	1
17. irşād	1
18. kadem	34
19. kat ^c	1
20. kat ^c	1
21. kerrār	1
22. lebbeyk	8
23. levh	1
24. miskīnlik	1
25. mücādele	1
26. müteħarrik	1
27. rāst	1
28. rāst	1
29. revāne	84
30. şikār	9
31. şürū ^c	1
32. tedārik	5
33. tedārikin	1
34. tapanca	2
35. yaġı	1
36. yaraġ	2
37. yaraķ	1

38. zemzeme	1
Organ Adları	594
1. ağız	26
2. alın	4
3. avıç	7
4. avuc	9
5. avuç	2
6. aya	3
7. ayak	76
8. ayak	32
9. barmağ	6
10. barmak	3
11. beyin	4
12. burun	4
13. cebin	2
14. ciger	5
15. dalak	1
16. damağ	1
17. dehān	4
18. deri	10
19. dest	2
20. dide	1
21. dil	25
22. diş	2
23. el	246
24. göz	89
25. ilik	1
26. karak	2
27. kulağ	10
28. kulak	7
29. kursağ	1

30. k�rsak	2
31. me��amin	1
32. mi� de	1
33. ra�m	3
34. t�rna�	1
35. zeker	1
Mimari Yapı ve B�l�mlerini Bildiren Adlar	244
1. �sit�ne	4
2. �sit�ne	3
3. �sit�n	1
4. bark	1
5. bende ��ne	5
6. burc	2
7. �����k	1
8. ���me	1
9. d��re	2
10. d��r	1
11. derece	1
12. deyr	2
13. d�v��r	14
14. ev	78
15. �amam	2
16. �amm��m	1
17. �i���r	1
18. k�le	2
19. k��� a	26
20. k��rb��n-ser��y	1
21. k���r	3
22. kemer	2
23. k��pri	1

24. köprü	4
25. köşk	5
26. kûbbe	33
27. kuşûr	5
28. maṭbah	5
29. mihrâb	4
30. minber	1
31. pençere	1
32. sakf	2
33. şarāy	27
34. şuffe	2
Unvanlar, Rütbeler, Makam İle İlgili Adlar	849
1. aḥter-mec	1
2. āsitāne	2
3. bârgāh	1
4. beg	1
5. big	79
6. emîr	2
7. eteg	14
8. ḥazret	194
9. ḥazret-i	92
10. ḥuzûr	41
11. kâat	90
12. kâyser-i rûm	1
13. kâolcî	1
14. kâolî	2
15. kûṭb	5
16. maḥlaş	1
17. maḳām	152
18. manşib	7

19. menzıl	1
20. merātıb	1
21. merātıb	1
22. mertebe	28
23. müfdi	1
24. nām	62
25. post	2
26. ravza	1
27. şān	1
28. şeyḥ	42
29. şöhret	2
30. taḥt	15
31. ‘urbān	1
32. ‘unvān	5
İş, Çalışma-Görev, Hizmet Bildiren Adlar	229
1. a‘māl	4
2. ‘amel	10
3. cehd	4
4. emeg	1
5. emek	1
6. farīza	2
7. fiil	5
8. fi‘l	9
9. ğayret	2
10. ḥarmān	4
11. ḥaşad	2
12. ḥıdmet	9
13. ḥırfet	1
14. ḥıdmet	64
15. ḥızmet	3
16. hüner	2

17. iş	79
18. kaçd	10
19. meşālih	4
20. muṭāla‘a	1
21. mübāşeret	1
22. müdāra	1
23. mühezzeb	1
24. mümtāz	1
25. pîşe	1
26. renc	1
27. ri‘āyet	1
28. şa‘y	2
29. tecrübe	1
30. vazîfe	1
31. uskuf	1
Dua İçerisinde Yer Alan Adlar	123
1. āmin	2
2. bihî	1
3. bismi	1
4. bismillāhi	3
5. bismi’l-lāhir-raḥmāni’-raḥīm el-ḥamdü lillāhi’lezi ce’ale ‘ulube’l-ārifine ilā āhirihi	1
6. bismillāhirraḥmānirraḥim	39
7. bismi’l-lāh	9
8. elḥamdü	10
9. elḥamdülillāhi	3
10. elḥamdülillāhi rabbi’l-‘ālemīn ve’ssalātü ve’sselāmü ‘alā ḥayri ḥalkıhî muḥammedin ve ālihî ecma‘ın ve ‘emmā ba’dü ol şadr-i	1

bedr-i ‘ālem seyyid-i veled-i ādem ol mu‘ciz-mevcūdat ve ol server-i kāināt ve ol şefi‘-i ümmet ol serheng- i kıyāmet ol şadr-i şuffā-i şafā ol māh-ı kûbbe-i vefā ol sūrūr-ı ‘ālemiyān ol bihter-i ādemiyān ol tetimme-i devr-i zamān ol bergüzide- i kevn ü mekân ol sübhānehü ve te‘ālānun celāl-i hikmetlerine maḥşuş ol mu‘allā müzekkā müctebā murtazā muḥammed muştafā şalla’llāhu ‘alryhi ve ‘alā ālihī ve aşḥābihī ve ezvācihi ve evlādihi ve zürriyātihi ve ḥulefā’yihī’r-rāşidīne’l-mürşidīne’l- mehdiyyīn ba’dehü lafz-ı gevher-i bārından	
11. en’amte aleyhim	1
12. e‘üzü bi’llāhi mine’ş-şeytāni’r-racīm bismi’llāhir-raḥmāni’r-raḥīm	1
13. e‘üzü	1
14. fātiha	14
15. ğayri’l mağdūbi ‘aleyhim	3
16. iyyāke nā’būdū	2
17. iyyāke na’būdū ve iyyāke ne’sa’inü	1
18. lā ilāhe illā’llāh	3
19. lā ilāhe illā’llāh muḥammedün reşūlu’llāh	2
20. lā ilāhe illā’llāh muḥammedun rasūllu’llāh	1
21. mālīki yevmi’ddīn	1
22. mālīki yevmi’ddīni	2
23. mine’şşeytānirracimī	1

24. şalā	1
25. seb'a'l-mesānī	2
26. şırāta'llezīne en 'amte 'aleyhim	2
27. şırāta'llezīne	1
28. şeytāni'r-racīm	2
29. vele'ddā'llīne	2
30. veleddāllīn	1
31. yāsīn	3
İnsani Durum ve İnsani İhtiyaç Bildiren Adlar	104
1. aç	7
2. adım	3
3. dem	2
4. düzen	1
5. fırsat	4
6. ħ'āb	4
7. ħācet	17
8. ħācet	1
9. ħades	2
10. hāzim	1
11. ħayāt	9
12. ħayż	1
13. hora	9
14. ħuy	1
15. ihtiyāc	4
16. kudüm	1
17. mülk	1
18. nefes	2
19. nefes	1
20. nūş	8
21. perhīzkār	4

22. rūḥ	10
23. saġlġ	2
24. saġlġ	1
25. řġḥat	3
26. řġret	1
27. şehvet	2
28. yaraġ	1
29. yaraġ	1
Yücelik Bildiren Adlar	484
1. āl	3
2. a'zam	1
3. 'ālġ	17
4. 'ālġ cenāb	3
5. 'azamet	9
6. 'azġm	24
7. bülend	1
8. celāl	2
9. celālet	1
10. heybet	21
11. 'izz	1
12. 'izz	2
13. kerāmet	63
14. mükemmel	1
15. ta'ālā	53
16. ta'zġm	14
17. teālā	6
18. tebāreke	4
19. teḡaddese	1
20. te'ālā	54
21. tiz	1
22. ulu	96

23. ululıg	101
24. ululuğ	1
25. ululuğ	1
26. vālī	1
27. yüksek	2
Giyim-Giyecek Bölümlerini Bildiren Adlar	188
1. don	5
2. esbāb	4
3. göñleg	1
4. ħırğa	8
5. ħırqa	10
6. ħil'at	9
7. ħil'at	6
8. ħulle	3
9. ħülle:	3
10. ħüseynī	2
11. iħrām	1
12. kisve	18
13. kisvet	23
14. küllāh	1
15. libās	18
16. melefe	8
17. mizār	1
18. mücevvez	1
19. mücevveze	1
20. pāvzār	1
21. pīrāhen	1
22. ton	46
23. vuşla	9
24. yağa	3

25. yen	3
26. zemiyyet	6
İstek Bildiren Adlar	287
1. ārzū	5
2. ʿazm	29
3. dileg	39
4. dilek	10
5. hevā	13
6. heves	2
7. hırş	2
8. ibrām	5
9. irādet	4
10. ʿinād	4
11. maḵṣad	1
12. maḵṣūd	18
13. murād	47
14. mütālabat	1
15. nefis	2
16. nefes	2
17. nefş	18
18. nezīrat	2
19. nezr	14
20. niyāz	35
21. niyyet	14
22. ricā	1
23. ṭaleb	16
24. teḵāzā	1
25. temennā	2
Bitki Adları	131
1. ağac	18
2. ağaç	10

3. ardıc	7
4. aşma	4
5. buğda	2
6. buğday	35
7. burça	2
8. burçaķ	5
9. çalı	1
10. çemen	1
11. dāru	1
12. daru	4
13. ekin	4
14. eşcār	1
15. kavaķ	4
16. maşlıķ	1
17. ot	15
18. panbuķ	1
19. pirinç	1
20. sūsem	4
21. şecer	2
22. tütün	4
23. ūd	1
24. yavşanlı	1
25. za‘ ferān	2
Hareket, Yolculuk, Gezme Bildiren Adlar	81
1. āyende	2
2. cūnbüş	1
3. mübāş	1
4. mübāşeret	1
5. mübāşeret	1
6. perrān	1
7. pervāz	5

8. rükūʿ	4
9. şarf	1
10. şav	1
11. şayd	3
12. şoyda	1
13. sefer	8
14. ser-niyāz	5
15. ser-tırāş	1
16. seyāhat	1
17. seyrān	15
18. şurūʿ	1
19. taḥrīr	2
20. teferrūc	4
21. teftīş	9
22. teʿlīf	3
23. tırāş	1
24. tīr-endāz	2
25. yürüyüş	1
26. zabt	6
Karadan Meydana Gelen Oluşum Adları	220
1. belen	3
2. cezire	5
3. dağ	6
4. daş	5
5. depe	7
6. dervend	1
7. eğin	5
8. ğār	7
9. geçid	1
10. ğule	1
11. ḥacer	2

12. hāk	4
13. aya	21
14. k�h	1
15. maara	14
16. ma' den	5
17. �y�g	6
18. �y�k	3
19. seng	2
20. ta	19
21. topra	10
22. a	81
23. opraq	11
Aıklama-Anlama Bildiren Adlar	176
1. bey�n	44
2. da' v�	1
3. feh�m	2
4. fir�set	1
5. ma' n�	14
6. ma' n�	13
7. mazm�n	2
8. mefh�m	2
9. m�t�la' �	1
10. nal	1
11. raam-ı fasih�'l-bey�n	1
12. riv�yet	57
13. r��en	1
14. �er�	10
15. taf��il	1
16. ta' b�r	1
17. tefs�r	6
18. va�f	11

19. yād	2
20. yād	1
21. yād	2
22. yād	1
23. yād	1
Duygu-Şüphe Bildiren Adlar	224
1. ciger	5
2. dil	3
3. gön̄l	70
4. gön̄ül	39
5. gümān	8
6. ḥaḳḳ	8
7. ḥātır	1
8. ḥāṭır	29
9. ḥayā	4
10. ḥicāb	7
11. ḥurūş	1
12. ḳalb	10
13. kōr	1
14. sevgü	5
15. sevi	7
16. şek	2
17. şekk	7
18. şübhe	2
19. tereddüd	1
20. tereddüd	1
21. tūş	1
22. yüreg	11
23. yürek	1
Cenaze ve Ölüm İle İlgili Adlar	153
1. cesed	2

2. defn	10
3. gūr	1
4. gūrīstān	2
5. qabr	4
6. kefen	9
7. maqrebe	1
8. merqad	5
9. mevt	1
10. meyyit	9
11. mezār	29
12. muşallā	1
13. naql	23
14. ölü	1
15. ölüm	6
16. rıḫlet	7
17. sin	5
18. sīn	4
19. tābūt	9
20. teneşir tahtası	1
21. türbe	5
22. vasiyet	10
23. vefāt	8
Işık-Aydınlık Bildiren Adlar	122
1. aydıñ	1
2. aydıñ	6
3. fer	1
4. gölge	5
5. qalınluğ	1
6. qarañluğ	1
7. qarañluq	1
8. qarañu	5

9. münevver	4
10. nūr	69
11. revnaḵ	1
12. rüşen	1
13. rüşen	1
14. rüşen	4
15. şu‘ā‘	1
16. şu‘le	3
17. yağ	1
18. yaktu	1
19. ẓalām	1
20. ẓiyā	5
21. ẓulemāt	1
22. ẓulmāt	2
23. ẓulmet	6
Sıkıntı Bildiren Adlar	79
1. ‘azāb	6
2. belā	9
3. buñ	1
4. cefā	1
5. cevır	3
6. derd	5
7. dert	3
8. ğam	9
9. ḥapis	1
10. ḥaps	1
11. ḳayd	2
12. maḥbūs	5
13. minnet	1
14. muşallat	1
15. muẓāyaḳa	4

16. muzī	1
17. mükedder	1
18. nevmīd	3
19. pas	1
20. renc	1
21. renc	1
22. zaḥmet	18
23. zulm	1
Yakınlık-Yönelim Bildiren Adlar	206
1. cānān	1
2. da' vet	38
3. iḥlāş	7
4. kesīrā	1
5. ḳurb	28
6. maḥabbet	5
7. ma'ıyyed	1
8. meyl	5
9. muḥabbet	10
10. muvāneset	1
11. mücāvır	9
12. müteveccih	10
13. sevgili	2
14. sevgülü	1
15. şefkat	1
16. tersā	2
17. tevellā	4
18. teveccüh	29
19. ünsiyyet	1
20. yakın	10
21. yakınluk	1
22. yakın	39

Bağlantı, İlişki, Sınır Adları	108
1. arka	4
2. ‘alaqa	1
3. ‘alāyık	1
4. bi‘āt	8
5. etbā‘	2
6. fütüvvet-dār	1
7. ḥadd	2
8. ḥakḫ	1
9. iḥtilāt	3
10. mesned	1
11. miḥnet	1
12. minnet	3
13. minnet	1
14. muḥip	1
15. musaḥḥar	1
16. mūte‘ allik	2
17. penāh	1
18. ser-ḥadd	1
19. şınır	1
20. tābi‘	1
21. tevābi	1
22. tevābi‘	13
23. vech	57
Harf-Yazı-Sözcük Adları	289
1. ḥarf	32
2. ḥatt	1
3. isim	40
4. istifsār	1
5. kavil	2
6. kavil	9

7. kelimāt	5
8. kelime	10
9. lafz	7
10. laṭīfe	6
11. letā'if	1
12. naql	20
13. naql	1
14. naṣiḥat	5
15. nefes	7
16. pend	4
17. se	1
18. şorı	1
19. söz	105
20. su'āl	30
21. sūḥan	1
İnsan, Kadın, Erkek, Kişi İle İlgili Adlar	373
1. adam	1
2. ādem	52
3. ādemī	16
4. aḡyār	1
5. avrat	2
6. 'adem	1
7. 'avrat	13
8. beşer	1
9. deyyār	1
10. dişi	4
11. duḡter	7
12. er	168
13. erkek	2
14. irkek	1
15. kıncıḡ	1

16. arı	3
17. ız	37
18. iı	57
19. vücd	1
20. yād	1
21. zāt	3
Renk Adları	101
1. a	1
2. a	1
3. alaca	1
4. appa	1
5. beyāz	7
6. boz	9
7. göke	3
8. abara	2
9. apara	2
10. ara	23
11. ıbızıl	1
12. ıpızıl	2
13. ırmızı	6
14. ızıl	1
15. levn	5
16. reng	3
17. renk	4
18. arı	3
19. siyāh	4
20. yaıl	4
21. yeil	18
Uygunluk-Yakınlık Durumu Bildiren Adlar	173
1. abāb	1

2. erzānī	1
3. gereg	2
4. gerek	78
5. ḥaḳ	1
6. lāyık	17
7. liyāḳat	1
8. maḥall	5
9. muvāfıḳ	1
10. münāsib	1
11. münāsib	1
12. onat	4
13. dost	38
14. hem-rāh	3
15. ‘ibrīḥ-dār	1
16. ḳonşılığ	2
17. ḳoñşu	2
18. yār	1
19. yārān	1
20. yāren	3
21. yoldaş	9
Yardım Bildiren Adlar	236
1. ‘atā	3
2. ‘avf	9
3. baḥş	4
4. dest-gır	1
5. himmet	74
6. iḥsān	9
7. isti‘ānet	2
8. ‘ināyet	10
9. luṭf	57
10. meded	7

11. mu‘āf	1
12. müsāmaḥa	1
13. nuşrat	1
14. nuşret	2
15. nuvāziş	1
16. raḥmat	1
17. raḥmet	38
18. vaḳf	3
19. yardım	9
20. yārī	3
Madde Adları	68
1. aḡu	2
2. ‘anber	4
3. balçık	5
4. balçığ	1
5. çamur	1
6. çirik	5
7. kattāl	1
8. kerpiç	2
9. kıl	19
10. kirec	2
11. kireç	1
12. mişg	1
13. mişk	1
14. mürekkeb	1
15. ‘öd	3
16. şıva	1
17. şeker	4
18. tuz	10
19. zehr	4
Yaşam-Sosyal Birimler-Bağ İle İlgili	142

Adlar	
1. ‘avām	1
2. baḥt	2
3. ḥadem	1
4. ḥalk	81
5. ḥānedan	2
6. ḥāṣṣ ‘ām	1
7. ḥāṣṣ u ‘āmm	3
8. mülk	1
9. neseb	5
10. nesl	22
11. ra‘iyyet	3
12. silsile	1
13. şoy	1
14. sülb	1
15. toḥum	1
16. uğr	9
17. uğur	1
18. zürriyet	6
Bitki Bölümlerini Bildiren Adlar	42
1. budag	3
2. çırpı	1
3. çiçeg	6
4. çiçek	7
5. diken	3
6. gül-āb	1
7. kök	1
8. kök	2
9. kösegi	1
10. kösegü	3
11. kütüg	1

12. oluḡ	1
13. ṣalkım	2
14. ṣamān	3
15. toḥm	2
16. yapraḡ	3
17. yapraḡ	2
İfade, Söyleme Bildiren Adlar	146
1. iḡdām	1
2. i‘lām	43
3. ḡāl	2
4. kelām	44
5. mütāla‘ā	1
6. naḡıl	7
7. naḡl	2
8. ‘ibāret	1
9. oy	1
10. taḡrır	13
11. ta‘bır	2
12. ta‘rīf	1
13. telḡın	3
14. tezkire	1
15. üns	1
16. yād	1
17. zıkr	22
Meteoroloji ve Hava Olaylarını Bildiren Adlar	61
1. bārān	1
2. bulud	2
3. debūr	1
4. ıldurum	1
5. iḡlīm	5

6. �ar	5
7. ma�ar	2
8. m��	1
9. ra� d	1
10. r�zg�r	3
11. ��� i�a	2
12. ��f�n	2
13. ya�mur	8
14. yel	2
15. yıldırm	3
16. yıl	22
�z�nt�-H�z�n Bildiren Adlar	62
1. �h	3
2. e���n	2
3. el-am�n	1
4. fery�d	6
5. fi��n	3
6. giry�n	1
7. �ayf	8
8. �ahr	4
9. ma�z�n	1
10. m�tem	2
11. mel�l	5
12. n�li�	10
13. nem-g�n	1
14. peri��n	1
15. renc�de	8
16. rik�at	3
17. y�s	3
Aile ve Aile Stat�s� İle İlgili Adlar	247
1. ah�	4

2. ana	27
3. ata	30
4. ayal	1
5. cedd	4
6. cemā'at	43
7. cemī'	6
8. cem'iyet	8
9. ehil	2
10. 'ıyāl	1
11. ma'sūm	4
12. oğl	78
13. oğlan	20
14. oğul	14
15. şıbyān	1
16. vālide	4
Sevinç Bildiren Adlar	82
1. handān	1
2. ħurrem	1
3. ihyā	1
4. kākaha	4
5. muğtenim	1
6. müşerref	11
7. recā	6
8. sevinc	1
9. sūrūr	5
10. şād	18
11. şādān	1
12. şād-mān	3
13. şevk	15
14. tāze	1
15. tebessüm	2

16. ümīd	11
Bitiş Bildiren Adlar	431
1. āḥır	3
2. āḥir	4
3. āḥir	24
4. āḥirü'l-emr	2
5. ḥatm	2
6. karar	50
7. netice	1
8. 'akıbet	2
9. 'ākıbet	1
10. pes	314
11. pes	1
12. şoñ	12
13. tāḫ	1
14. temmet	2
15. ve's-selām	9
16. yeter	3
İnanç Bildiren Adlar	141
1. büt	8
2. deyr	2
3. dīn	6
4. dīn	52
5. evliyā	21
6. 'ibādet	16
7. ma'būd	3
8. meşāyih	2
9. meşihāt	1
10. mu'tekīd	3
11. müyesser	3
12. müyessir	2

13. nefes	1
14. put	8
15. şanem	5
16. sihr	8
Özellik, Şekil, Görünüş Adları	88
1. hāssa	1
2. hūsn	2
3. kabza	1
4. kenār	25
5. nitelig	1
6. şıfat	6
7. sivri	2
8. şūret	33
9. sūz	1
10. şecā' at	4
11. şekl	6
12. şemā' il	1
13. vaşf	2
14. yumruğ	1
15. yumruğ	1
16. yügrek	1
Uzaklaşma/Ayrılma-Yokluk Durumu	228
Bildiren Adlar	
1. firāk	6
2. fırkat	1
3. gayb	3
4. hiç	82
5. hiçbir	1
6. nef	1
7. ref	3
8. takvā	3

9. ٲalāk	4
10. ٲarḥ	4
11. terk	19
12. vedāʿ	2
13. yoĝ	7
14. yok	88
15. yokluk	1
16. zāʿil	3
Yerleşim Adları	252
1. il	28
2. �arye	45
3. �asaba	1
4. �azā	1
5. �aziyye	6
6. kend	3
7. k�y	25
8. memleket	21
9. m�lk	4
10. m�lk	1
11. Şehir	4
12. Şehr	80
13. Őehristān	4
14. vilāyet	27
15. y�re	3
Ayıp, G�nah, Kusur, Dine Uygunluk Bildiren Adlar	92
1. �ayb	5
2. �ayp	1
3. cāʿiz	2
4. cāiz	2
5. �aflet	2

6. ğıybet	5
7. günāh	32
8. ħarām	9
9. ma‘şıyet	2
10. ma’sıyyet	1
11. revā	20
12. şer‘a	1
13. şirk	5
14. yazuk	4
15. zinā	1
İşitme Duyusu Bildiren Adlar	61
1. āvāz	9
2. fiġān	3
3. na‘ra	3
4. nidā	18
5. şadā	7
6. şavt-ı bülend	3
7. sedā	1
8. ses	1
9. tabl-ı āsāyiş	1
10. ün	8
11. zār zār	1
12. zārılıġ	2
13. zārī	1
14. zārılık	2
15. zārılık	1
Sanat, Sosyal Hayat, Oyun Adı Bildiren Adlar	46
1. dem	2
2. fuşuşkārı	1

3. ihyā	5
4. lu‘b	2
5. mahyā	12
6. muraşsa‘	1
7. müzeyyen	3
8. naqş	1
9. şādlık	2
10. şenlik	2
11. toy	1
12. yum	6
13. yumun	5
14. yüm	1
15. ziyāfet	2
Büyükbaş Hayvan Adları	189
1. at	55
2. buzağı	1
3. buzağı	7
4. deve	4
5. eşek	2
6. ılkı	6
7. inek	2
8. kaır	22
9. kulan	1
10. merkeb	22
11. öküz	42
12. riķāb	1
13. şıır	19
14. tavar	4
15. yunt	1
Başkalık Bildiren Adlar	46
1.gayr	4

2.ğayrı	11
3.ğayri	9
4.lā-naẓīr	1
5.maʿ adā	3
6.mübādā	1
7.müteğayyir	4
8.naql	1
9.özge	1
10.sāʾir	1
11.tağyīr	1
12.tebdīl	4
13.tecdīd	4
14.terceme	1
Belirti, İz, İşaret, Sembol Adları	139
1. ʿ alāmet	4
2. ḥāc	1
3. ḥaç	2
4. işāre	13
5. işāret	14
6. iz	4
7. qarīne	1
8. mīm	3
9. mühr	2
10. nām	1
11. nişān	16
12. remz	49
13. rumūz	28
14. yanuğ	1
Gökyüzünü ve Gök Cisimlerini Bildiren Adlar	122
1. āfitāb	1

2. āṣmān	1
3. ay	24
4. ‘arṣ	23
5. bedr	1
6. burc	7
7. gög	5
8. gök	32
9. gün	3
10. güneş	13
11. ılduz	6
12. mäh	1
13. şems	3
14. yılduz	2
Olağanüstü Varlıkları Bildiren Adlar	92
1. canavar	4
2. cānevār	2
3. cin	1
4. dīv	3
5. ejdehā	22
6. ejder	19
7. ejderhā	1
8. iblīs	19
9. qara cānevār	1
10. melā’ike	1
11. melik	1
12. muḳarreb	1
13. şeyṭān	25
14. zebāni	2
Topluluk Adları	66
1. bölük	1

2. camā' at	1
3. dirnek	1
4. dīvān	6
5. ẓarībān	1
6. meclis	19
7. meşveret	1
8. şıgın	1
9. süri	6
10. tā'ife	1
11. tumār	1
12. ẓaife	1
13. ẓā'ife	3
14. ümmet	23
Aşama-Gidişat Bildiren Adlar	191
1. 'aḳabin	4
2. derece	1
3. evsāṭ	1
4. evvel	75
5. evvelā	2
6. ḥaḳīr	1
7. perde	2
8. rāst	1
9. revān	11
10. şalāḥ	1
11. şoñra	90
12. teraḳḳī	1
13. yevmen fe yevmen	1

Giz ve Sır Bildiren Adlar	45
1. esrār	8
2. ğarā'ib	5

3. ğarīb	1
4. ğāyib	3
5. ketm	1
6. maḥfī	3
7. maḥrem	1
8. nihān	1
9. nihān	1
10. nihān	1
11. pinhān	5
12. sır	2
13. sırr	13
Doğruluk-Dürüstlük Bildiren Adlar	74
1. esās	2
2. gerçek	1
3. girçek	25
4. ḥaḳāyık	1
5. ḥaḳīkat	9
6. hidāyet	4
7. kūnh	1
8. şābit	1
9. şaḥiḥ	3
10. şıdḳ	16
11. taḥḳīḳ	9
12. toĝrı	1
13. toĝru	1
Ekonomi, Maddi Durum, Parasallık Bildiren Adlar	23
1. aḳça	1
2. aḳçe	5
3. bāc	2
4. baḥşış	1

5. dīnār	1
6. ḥarāc	1
7. ‘ivaz	2
8. ‘öşr	1
9. ribā	1
10. sermāye	3
11. taşadduk	1
12. ticāret	3
13. ucuzlık	1
Yaşam Evreleri Bildiren Adlar	40
1. bulūgiyyet	1
2. cevān	5
3. civān	3
4. çocuğ	5
5. çocuk	1
6. genc	1
7. ihtiyār	1
8. koca	4
9. nā-resīde	2
10. nev-cevān	6
11. şabābiyyet	2
12. tıfl	8
13. veled	1
Savaş-Savaş Aletlerini Bildiren Adlar	71
1.ceng	7
2.cenk	5
3.cidā	3
4.çeng	1
5.kılıc	19
6.kılıç	15
7.kın	1

8.ķurşun	3
9.kūs-i ħarb	1
10.meyc	1
11.mücāhede	1
12.tīg	12
13.ţoķuş	2
Kök-Öz Bildiren Adlar	103
1. aşıl	3
2. buñar	36
3. būnyād	14
4. çekirdeg	2
5. dīb	20
6. dip	2
7. ħaş	2
8. ħāşşakī	1
9. ķa‘r	2
10. kök	2
11. öz	18
12. toĥum	1
Sahiplik-Benlik Bildiren Adlar	273
1. fer‘id	1
2. ĥod	13
3. issı	15
4. issi	13
5. kendi	5
6. kendöz	1
7. kendü	171
8. kendüz	21
9. mutaşarrıf	1
10. şāĥib	30
11. tekye-dār	1

12. zi	1
Askeri Unsurları Bildiren Adlar	71
1. aķın	10
2. alay	1
3. ‘ asker	10
4. bölük	4
5. çeri	5
6. leşker	26
7. nefer	1
8. nefir-i ām	1
9. sipāh	1
10. sipāhī	3
11. şubası	6
12. zafer	3
Güç-Kuvvet Bildiren Adlar	166
1. ağır	1
2. ‘ azimet	1
3. ‘ aziz	43
4. ‘ izzet	32
5. kerem	37
6. kudret	14
7. kuvvet	24
8. mecāl	3
9. sened	1
10. sun‘	1
11. tab	2
12. tākāt	7
Korku-Kaygı Bildiren Adlar	65
1. endişe	8
2. guşşa	7

3. Һavf	22
4. Һhām	1
5. ҺorҺu	2
6. ҺorҺu	16
7. mўtevehhim	1
8. nādim	2
9. pīše	1
10. vehim-nāჟ	1
11. vesvese	3
12. yiyi	1
Selam-Sesleniş Adları	283
1. ey	4
2. Һitāb	8
3. ilāhī	29
4. iy	12
5. Һardař	9
6. Һarındař	5
7. merҺabā	1
8. muřāfaha	1
9. nidā	18
10. selām	63
11. řehā	1
12. yā	132
Belge, Delil, Kanıt Bildiren Adlar	34
1. berāt	1
2. biti	4
3. būrhān	1
4. defter	1
5. delīl	3
6. dīvān	2
7. fermān	8

8. Һuccet	2
9. Һuccet	5
10. Һıbāt	1
11. menşūr	6
Bilinçsizlik, Zihinsel Durum Bildiren Adlar	22
1. düş	2
2. esrük	1
3. Һayāl	2
4. maħmūr	1
5. mecnūn	1
6. rū'yā	2
7. ser-gerdān	4
8. ser-mest	1
9. sersem	1
10. uyħu	6
11. uyķu	1
Devlet Kurumu, Yöneticilik Bildiren Adlar	452
1. Һalife	92
2. Һān	2
3. Һük̄m	20
4. Һük̄mm	1
5. Һük̄üm	2
6. ҡabza	1
7. mülk	1
8. pādişāh	98
9. sulţān	187
10. şāh	37
11. vezīr	11
Hasta-Hastalık, Fiziksel Özür Adları	15
1. aġrı	2
2. Һasta	1

3. ʿillet	1
4. k�r	2
5. k�r	1
6. laʿl	2
7. maraz	1
8. renc	1
9. �ayrulu�	1
10. t���n	2
11. za�f	1
Hayvan V�cudunda Bulunan B�l�mleri Bildiren Adlar	29
1. b�l u per	2
2. boynuz	3
3. cılgı	1
4. �elek	1
5. �anad	4
6. �anat	2
7. kem�k	2
8. kıynak�	1
9. �uyru�	11
10. per	1
11. sak�t	1
�nsan, Birey ve Ki�i Unsurları Bildiren Adlar	156
1. beriyye	1
2. c�n	108
3. �al�yık	2
4. �ilk�t	1
5. h�	3
6. �ul�	2
7. h�ve	1
8. ins�n	1

9. merdek	1
10. nefer	1
11. şahş	35
Kabul Bildiren Adlar	100
1. ırāzı	1
2. icābāt	1
3. ikrār	12
4. i‘tibār	2
5. qabūl	49
6. qanā‘at	2
7. maqbūl	5
8. müstecāb	6
9. rāzı	10
10. rızā	12
Kıymetli Eşya Adları	25
1. cevāhir	1
2. dürr	3
3. ğanīmet	1
4. genc	2
5. gevher	12
6. güher	1
7. incü	1
8. taqvā	1
9. tavğ	1
10. tavk	1
11. zer ü sīm	1
Rahatlık-Refav Durumu Bildiren Adlar	47
1. āsān	8
2. esen	1
3. felāh	1

4. geñez	5
5. kolay	1
6. rāhat	22
7. rāst	1
8. ri‘āyet	1
9. sākin	1
10. selāmet	5
11. taşlıg	1
Düşman-Düşmanlık Bildiren Adlar	
1. ‘adāvet	1
2. ‘adū	1
3. düşmān	17
4. düşmen	5
5. ğill	1
6. haşm	1
7. hilāf	4
8. yağı	2
9. yağılık	1
10. yağıluk	1
11. yağı	1
Kesinlik-Gereklilik Bildiren Adlar	13
1. ‘azīmet	1
2. muḥakḳak	2
3. muṭlaḳa	1
4. mülzem	1
5. şekksiz	2
6. şübhesiz	2
7. şübhesüz	1
8. vācib	1
9. vācib	1
10. yarak	1

Su ve Sudan Meydana Gelen Unsurları Bildiren Adlar	191
1. āb u revān	1
2. āb-ı hayāt	1
3. āb-ı zülāl	1
4. buğı	2
5. damla	2
6. kapluca	1
7. kaṭre	2
8. mevc	4
9. şu	172
10. ṭamla	5
Gerekçe-Konu Adları	64
1. bāb	1
2. baḥs	4
3. bā'ış	7
4. da'vā	4
5. ḥaḳḳında	19
6. ḥuṣūs	6
7. mes'ele	1
8. sebeb	16
9. sebep	4
10. yüzden	2
Olabilirlik, Mümkün, Muhtemel Durumları Bildiren Adlar	24
1. ğaliba	1
2. güc	5
3. güç	2
4. güç	1
5. ihtimāl	1
6. imkān	1

7. k̄ābil	9
8. muḥāl	1
9. mūmkīn	2
10. müyessir	1
Sudan Meydana Gelen Oluşum Adları	120
1. baḥr	2
2. çay	2
3. deñiz	49
4. deñüz	1
5. dere	7
6. deryā	24
7. gird-āb	8
8. ırmağ	7
9. ırmağ	17
10. ʿummān	3
Beğeni Bildiren Adlar	27
1. āfitāb	1
2. bedīʿi	1
3. gökçeklik	2
4. ḥayrān	10
5. muḥteşem	1
6. müzeyyen	1
7. nefis	7
8. taḥsīn	3
9. yaḥşı	1
Cevap, Karşılık Bildiren Adlar	50
1. cevāb	22
2. icābet	4
3. minnet	2
4. muḳābil	1
5. müzd	2

6. sipās	1
7. şükr	10
8. şükrāne	4
9. şükür	4
Coğrafi Yön Adları	15
1. cenüb	1
2. ğarbī	1
3. mağrib	3
4. maşrıq	2
5. şarq	1
6. şarqī	1
7. şarkī	1
8. şimāl	4
9. şimālī	1
Doğaya Ait Varlık Adları	110
1. āteş	41
2. bīşe	1
3. çaqmaq	3
4. çayır	2
5. dem	1
6. kır	1
7. ocağ	4
8. ocaq	2
9. od	55
Edebi Tür Adları	34
1. dāsītān	1
2. ğazāvat-nāme	1
3. hikāyet	9
4. menākabāt	3
5. menākıb	9
6. nefes	4

7. tezkire	2
8. vefât-nāme	1
9. velāyet-nāme	4
Hristiyanlık Dini İle İlgili Adlar	73
1. keşîş	20
2. pāpās	4
3. rāhib	11
4. ruhbān	29
5. tersā	1
6. tersā	1
7. tersāyī	1
8. zımmī	4
9. zımnī	2
Kızgınlık-Öfke Bildiren Adlar	34
1. ğazāb	9
2. hışım	4
3. hışm	8
4. hiddet	3
5. nizā‘	1
6. nizā‘	1
7. öyke	6
8. puşmak	1
9. tebs	1
Pay, Hisse, Ortaklık Adları	23
1. hāk	2
2. hākķ	7
3. kısmet	6
4. nevāle	1
5. ortak	2
6. pay	1
7. rūzı	1

8. rūzi	1
9. rūzī	2
Şart-Bahane-İstek Bildiren Adlar	48
1. bahāne	1
2. buyruĝ	2
3. buyruḵ	2
4. buyuruĝ	2
5. emr	28
6. şart	2
7. teklif	6
8. tekellüf	1
9. yād	4
Yol-Yöntem Bildiren Adlar	45
1. erkān	21
2. irşād	1
3. meşreb	5
4. rehnümā	1
5. tarīḵ	8
6. tarīkat	7
7. uğr	1
8. üslüb	1
Tekrar Durumu Bildiren Adlar	225
1. giri	1
2. girü	45
3. girü	2
4. girü	1
5. maḥall	1
6. mükerrer	5
7. tekrār	29
8. yine	141
Aynılık, Benzerlik Durumu Bildiren Adlar	53

1. aḳrān	1
2. ‘alevī	1
3. ‘aynı	1
4. bir	13
5. fulān	9
6. mişāl	10
7. nazīr	1
8. nev‘a	17
İçecek-Sıvı Adları	21
1. meşrübāt	1
2. süçi	3
3. süd	1
4. sūt	2
5. şarāb	3
6. şarāben (tahūr)	1
7. şerbet	9
8. şīr	1
Kan Akrabalığına Dayalı Akrabalık Bildiren Adlar	68
1. ‘amm	4
2. ‘amū	1
3. baba	7
4. dede	2
5. dede	2
6. evlād	38
7. ferzend	1
8. ıarındaş	13
Oluşum Adları	31
1. bend	3
2. bend	7
3. delük	3

4. is	1
5. kuyı	3
6. kuyu	10
7. kül	4
Vücut Salgılarını Bildiren Adlar	20
1. ağzıyār	2
2. bevl	3
3. emşāc	1
4. gözyaş	8
5. gözyaş	1
6. irin	1
7. öd	1
8. şu	3
Fayda Bildiren Adlar	19
1. aşş	6
2. fāide	1
3. fā'ide	6
4. ıssı	1
5. kār	1
6. kesb	2
7. menfā'at	1
8. sūd	1
Hacı Bektāş-ı Velī ve Alevilik-Bektaşilik İnancını Bildiren Adlar	15
1. 'alevī	1
2. bacı	3
3. bektāşi	1
4. kerbelā	1
5. semā	4
6. semā'	4
7. seyyid evi	1

İl, Vatan, Millet, Mülkiyet Bildiren Adlar	48
1. kavim	1
2. kavm	30
3. kavum	1
4. kavüm	5
5. milket	3
6. millet	1
7. vatan	7
Maden Adları	56
1. altun	41
2. bakır	2
3. demir	1
4. demür	6
5. mermer	1
6. pulad	4
7. tuc	1
Şaşkınlık Bildiren Adlar	28
1. hayret	3
2. mütehayyir	10
3. tahayyür	5
4. ta' accüb	7
5. tañsuk	1
6. 'ucbe	1
7. 'ucüb	1
Uçan Hayvan Adlar	49
1. gügercin	5
2. keklik	1
3. kuş	17
4. murg	4
5. şahin	5

6. ʔoĝan	13
7. ʔurna	4
Zenginlik, Fakirlik Bildiren Adlar	36
1. bay	2
2. fakīr	15
3. fuḳarā	14
4. miskīn	1
5. veysī	1
6. yoḥsul	1
7. yoḳsa	2
Evliliĝe Dayalı Akrabalık Bildiren Adlar	56
1. ‘avrat	2
2. gelin	7
3. gelün	1
4. ḥātün	42
5. ḳaynana	3
6. yār	1
Hijyen Durumu Bildiren Adlar	39
1. arı	26
2. murdār	7
3. şāf	1
4. şāfi	3
5. ṭahāretsüz	1
6. ṭahūr	1
Var Olma Durumu Bildiren Adlar	433
1. āşikār	1
2. mevcūd	5
3. var	276
4. varlıĝ	147
5. varluĝ	3

6. varluḡ	1
Tarım İle İlgili Adlar	50
1. bāḡ u bāḡçe	1
2. bāḡ	13
3. bāḡçe	8
4. bostān	12
5. būstān	15
6. maḥşūl	1
Doluluk-Boşluk Bildiren Adlar	14
1. boş	2
2. ḥālī	1
3. hebāen	2
4. pūr	2
5. ṭolu	1
6. ṭoptolu	6
Düzen-İntizam Durumu Bildiren Adlar	10
1. nevbet	1
2. nevbet	1
3. şāf	3
4. şāf	1
5. tertīb	2
6. ṭoḡrı	2
Görme Duyusu Bildiren Adlar	199
1. müşāhede	15
2. naẓar	174
3. seyir	1
4. seyr	4
5. tecessüs	1
6. temāşā	4
Hukuk Kavramlarını Bildiren Adlar	10
1. ferāiz	2

2. ḥākim	1
3. ḥākim	1
4. maḳtūl	3
5. mīrās	2
6. vāriş	1
İlaç-Derman Adları	25
1. çāre	14
2. dermān	7
3. em	1
4. ḥile	1
5. ‘ilāc	1
6. tiryāk	1
İrade Bildiren Adlar	27
1. riyāzet	1
2. riyāzat	3
3. şabr	11
4. şabır	3
5. şabūr	5
6. taşarruf	4
Kapalı Alan Adları	23
1. ‘imāret	2
2. kān	2
3. müsāfir-ḥāne	2
4. şarrāf	7
5. ṭabbāğ-ḥāne	5
6. zindān	5
Müzik Aleti Adları	6
1. kōs	1
2. ḳudūm	1
3. ḳurre	1
4. nāy	1

5. nefir	1
6. zîr ü bām	1
Yabani Hayvan Adları	28
1. ayğır	1
2. boğa	1
3. evrān	15
4. geyik	9
5. t̄āzi	1
6. toñuz	1
Yalnızlık Bildiren Adlar	13
1. ğariblıĝ	2
2. ğariblık	1
3. şapa	1
4. ‘uzlet	3
5. yalıñuz	4
6. yaluñuz	2
Yemin-Sözleşme Bildiren Adlar	25
1. ahd u amān	1
2. and	1
3. ‘ahd	6
4. i‘tikād	14
5. va’llāh	1
6. va’llāhu	2
Yönetim Sistemi Adları	32
1. a‘yān-ı devlet	1
2. devlet	23
3. kürsi	1
4. saltanat	4
5. siyāset	1
6. sultānlıĝ	2

Eğitim İle İlgili Adlar	15
1. ders	1
2. medrese	1
3. mekteb-ḥāne	6
4. ta' līm	6
5. terbiyye	1
Kişisel Eşya Adları	13
1. başmağ	1
2. bōrk	4
3. cūmcūme	2
4. dūlbend	2
5. mūlk	4
Müsaade Bildiren Adlar	44
1. destūr	18
2. ḥavālet	5
3. icāzet	17
4. izn	3
5. mūcāz	1
Tasvip Bildiren Adlar	24
1. āferīn	2
2. ā' lā	1
3. belī	14
4. evet	1
5. taşdıķ	6
Yanlışlık-Hata Bildiren Adlar	21
1. ḥatā	6
2. suç	8
3. taķsırlıg	2
4. yalan	3
5. yañlış	2

Açıklık-Kapalılık Bildiren Adlar	20
1. bellü	1
2. faşîh	1
3. muğlağ	1
4. mu‘ayyen	15
5. orta	2
Ahlak Bildiren Adlar	14
1. ahlâğ	2
2. edeb	7
3. edep	2
4. görk	1
5. ud	2
Ceza, Yaptırım Bildiren Adlar	10
1. cezā	2
2. diyet	2
3. kefâret	4
4. siyâset	2
Edebi Unsur Adları	122
1. ad	114
2. beyit	5
3. dil	1
4. ince	1
5. mısrā‘	1
Gerçeklik, Doğruluk Bildiren Adlar	25
1. âşikār	1
2. âşikāre	1
3. fi ‘l-vāki‘	5
4. muḥakḳakāne	8
5. saḥḥ	10

Hediye İle İlgili Adlar	14
1. armağan	3
2. beleg	1
3. bergüzār	1
4. teberrük	9
Hız Bildiren Adlar	30
1. becid	3
2. çabuk	1
3. sür‘at	9
4. tiz	16
5. tizirek	1
Özür Dileme İle İlgili Adlar	41
1. amān	9
2. ‘afv	14
3. ‘özl	12
4. ‘özür	5
5. özl‘	1
Tat Duyusu Bildiren Adlar	31
1. acı	19
2. çāşnı	1
3. çeşni	2
4. datlu	8
5. tatlu	1
Tür-Cins Adları	109
1. bir	35
2. cins	2
3. çeşit	1
4. dürlü	69
5. envā‘	2
Yırtıcı Hayvan Adları	23

1. arslan	11
2. ayu	1
3. kurd	1
4. kurt	7
5. şır	3
Zarar, Yara, Zedelenme Bildiren Adlar	20
1. çerh	3
2. halel	2
3. zarār	7
4. ziyān	8
Doğum İle İlgili Adlar	10
1. hāmīle	7
2. maḥmūl	1
3. mevlūd	1
4. nifās	1
Kalıclık-Devamlılık-Geçicilik Durumu Bildiren Adlar	10
1. beḳā	7
2. fenā	1
3. mücessel	1
4. şürü ^c	1
Küçükbaş Hayvan Adları	48
1. қоç	3
2. қойун	34
3. қузі	11
Mevsim Adları	14
1. bahār	5
2. қış	6
3. yaz	2
4. zemheri	1

Tahıl Adları	17
1. arpa	7
2. çavdar	8
3. gendüm	1
4. tahıl	1
Taşıt-Vasıta Adları	29
1. gemi	21
2. gemü	5
3. keştî	2
4. zevrāk	1
Akrabalık Bildiren Adlar	3
1. aḳrabā	1
2. ḥışım	1
3. mesned	1
Arap Harfleri Adları	3
1. cim	1
2. elif	1
3. hı	1
Az Rastlanan Sözcük Adları	12
1. buştı	1
2. dem	6
3. demün	5
Bayrak, Sancak Adları	12
1. şancağ	7
2. şancaḳ	4
3. tuğ	1
Birleşme, Birlik Bildiren Adlar	32
1. ittifāk	30
2. terkīb	1
3. yeksān	1

Çiçek Adları	7
1. gül	4
2. gül-i reyḥān	2
3. reyḥān	1
Değer, Kıymet Bildiren Adlar	13
1. kıadr	4
2. kıymet	8
3. naḳd	1
Dokunma Hissi-Temas Bildiren Adlar	21
1. dımişkī	3
2. mübāşeret	1
3. yaş	17
Engel Bildiren Adlar	25
1. ḥazer	2
2. māni‘	13
3. perde	10
Karşıtlık Durumu Bildiren Adlar	10
1. muḥālefet	6
2. muḥalif	3
3. muḳābil	1
Koklama Duyusu Bildiren Adlar	13
1. koḥu	11
2. koḳu	1
3. rāiha	1
Kutsallık Bildiren Adlar	121
1. adaḳ	1
2. görüklük	1
3. mübārek	119
Misafir-Misafir Ağırlama Bildiren Adlar	17
1. iḳrām	9

2. konuḡ	3
3. mihmān	5
Özel Gün Adları	5
1. ‘arefe	1
2. bayrām	1
3. bayrām	3
Uyarı Adları	6
1. ḡaf	2
2. ṣaḡın	3
3. te’hır	1
Üstünlük Durumu Bildiren Adlar	21
1. ḡalebe	11
2. ḡālib	10
Alışkanlık Bildiren Adlar	23
1. ‘ādet	22
2. ‘āmīl	1
Baklagil Adları	2
1. mercimek	1
2. mercümek	1
Barış Bildiren Adlar	14
1. dīrlig	13
2. ṣulḡ	1
Bilim Dallarını Bildiren Adlar	3
1. fiḡıh	1
2. raṣad	2
Ders Çıkarma, Çıkarım Bildiren Adlar	3
1. ‘ībret	1
2. ‘ībret	2
Doğal Afet İle İlgili Adlar	6
1. seyl	3

2. taşkın	3
Düşündürücülük Bildiren Adlar	29
1. ‘acabā	13
2. ‘aceb	16
Eskimiş Olayları, Anıları Bildiren Adlar	9
1. yād	1
2. yādigār	8
Eşitlik Bildiren Adlar	6
1. ‘adl	5
2. mu‘ādelet	1
Evcil Hayvan Adları	5
1. it	4
2. kelb	1
Evlilik Bildiren Adlar	3
1. düğün	1
2. nikāh	2
Hayvan Cinsi Adları	7
1. ḥayvān	6
2. şāyibe	1
Hedefe Ulaşmışlık Bildiren Adlar	2
1. mağfūr	1
2. mağfūr	1
Namaz Adları	3
1. ağşam namāzı	1
2. cum‘a	2
Özlem Bildiren Adlar	10
1. ḥasret	7
2. taḥassür	3

Suda Yaşayan Hayvan Adları	8
1. balık	4
2. kurbağa	4
Sürünge Hayvan Adları	6
1. ilan	4
2. yılan	2
Vurgu Adları	8
1. zehi	1
2. zihî	7
Zikredilme Adları	19
1. mezbûr	2
2. mezkûr	17
Acıma Bildiren Adlar	4
1.dirîğ	4
Ağır Eşya Adları	8
1.yük	8
Edebi Eser Adları	2
1.maķâlât	2
Fark-Ayrım Bildiren Adlar	3
1.farķ	3
Feda Etme Bildiren Adlar	27
1.ķurbân	27
İnatçılık Bildiren Adlar	1
1.mu'ânidlik	1
Simge ve Sembol Adları	3
1.eşer	3
Kümes Hayvanı Adları	1
1.tavuk	1
Öncelik Bildiren Adlar	1

1.akdem	1
Özgünlük Durumu Bildiren Adlar	1
1.maḥşūş	1
Plan-Tasarı Bildiren Adlar	13
1.tedbīr	13
Psikoloji Bildiren Adlar	3
1.zamīr	3
Sıcaklık Bildiren Adlar	1
1.ḥarāret	1
Tanıma Bildiren Adlar	1
1.āşinā	1
TÜRLERİNE GÖRE SÖZCÜKLER	18776
Arapça-Farsça Terkipler	1045
1. āb u revān	1
2. āb-ı ḥayāt	1
3. āb-ı zülāl	1
4. aleyhi' l-lā' ne	2
5. aleyhi' s-selām	2
6. allāhu ekber	2
7. āl-i evlād	1
8. aṣṣār-ı ḥikmet	1
9. aṣlu' l-uṣūl	1
10. āyāt ü beyyināt	1
11. ' ale' l-yaqīn	1
12. ' ale' r-re' sī ve' l-' ayn	1
13. ' ale' s-ṣabāḥ	6
14. ' ale' t-taḥṣīl	6
15. ' ale' t-tertib	1
16. ' aleyhi' l-lāne	1
17. ' aleyhi' s-selām	10

18. ‘aleyk	7
19. ‘aleyke ‘s-selām	2
20. ‘alī kerremu ‘llāhu vechehu	1
21. ‘aşl-ı nesl	1
22. ‘ayıntābdan elbistāndan aşḥābu ‘l-kehf	1
23. ‘ayne ‘l-yaḳīn	1
24. ‘ayn-ı zāt	1
25. bā-el-leylü ve ‘n-nehār	1
26. ba‘ d ezān	1
27. ba‘ de	13
28. ba‘ demā	5
29. ba‘ de ‘l-ferāḡ	1
30. ba‘ de ‘l-mevt	1
31. ba‘ de ‘t-ṭa‘ ām	1
32. ba‘ de ‘z-zamān	1
33. bed-du‘ ā	1
34. bend ü girān	1
35. berāy-i ḥāṭır	1
36. bi ḥamdi ‘llah	1
37. bī-bedel	1
38. bī-ḡāre	7
39. bī-ḡūn	3
40. bī-dār	6
41. bī-dīn	2
42. bī-ekl	2
43. bi-emri ‘llāh	2
44. bī-ḡaber	1
45. bī-ḡadd	1
46. bī-ḡadd	1
47. bī-ḡadd	2
48. bī-ḡayāl	1

49. bī-ḥisāb	2
50. bihter-i ḥalk-ı cihān	1
51. bī-hūş	2
52. bī-ḥuzūr	2
53. bī-ḥürmet	1
54. bī-i‘timād	1
55. bī-izn	1
56. bi-izni ‘illāh	3
57. bī-ḳazā-yı ḥācet	1
58. bī-kenār-ı baḥrī	1
59. bī-ḳıyās	1
60. bi-ḳudret-i ḥālik-i zü‘l-celāl	2
61. bi-ḳudret-i ḥudā	8
62. bī-ḳuşūr	1
63. bilā ihtiyār	2
64. bī-mehābe	1
65. bi-mişl	1
66. bī-nāẓir	1
67. bī-nezā‘	1
68. bī-nihāye	1
69. bī-niyāz	2
70. bī-riyā	1
71. bi‘ayniḥi	1
72. bī-‘ināyet-i ḥudā	1
73. bi‘l-küllīye	1
74. bi‘llah	2
75. bi‘s-millāh	4
76. bi‘t-tamām	2
77. bi‘z-zarūrī	2
78. biş ü kem	1
79. bī-şek	1

80. bī-şumār	2
81. bī-şurb	3
82. bī-şübhe	1
83. bī-tevaḳḳuf	1
84. bī-vāsiṭa	1
85. bi-velāyet-i evliyā	6
86. bī-zevāl	1
87. burhān-ı aşfiyā	1
88. burhānū 'l-aşfiyā-i faḥr-i erbāb-ı bābu 'llāh	1
89. būy-ı heşt-i zu 'l-menān	1
90. cār u çeker	1
91. cedd ü cehd	4
92. celālehū	1
93. celālühū	1
94. celle	2
95. cihaz-ı faḥr	1
96. cüst ü cū	2
97. dād u feryād	1
98. dā 'ire-i ' aql	1
99. dār u gır	1
100. dār-ı dünyā	3
101. dāru 'l-beḳā	2
102. dāru 'l-fenā	3
103. dārū 'l-mülk	1
104. dem-be-dem	2
105. dem-beste	1
106. derd-mend	2
107. der-miyān	1
108. der-‘ aḳab	1
109. dest-gır	1
110. dest-i mübārek	1

111.	dest-i namāz	3
112.	dest-i şerīf	4
113.	dest-res	1
114.	dil-güşā	1
115.	dīn-i islām	1
116.	e'üzübillāhi	1
117.	ebrār-ı zübde-i rumūz-ı ḥaḳīkat	1
118.	ecl	7
119.	ef'āl-i 'acāyib	1
120.	el-ḥaḳḳ	1
121.	ehlu 'llāh	3
122.	ekl ü şürb	1
123.	el-amān	1
124.	el-ḥāşıl	1
125.	el-ḥikāyet	2
126.	el-ḥikāyetü	4
127.	el-ḥorasānī	4
128.	el-kışşa	1
129.	el-lāt	4
130.	el-'amel	1
131.	emīrū 'l-mü'minīn 'alī ibn-i ebī tālib keremu 'llāhu	1
132.	emīrū 'l-mü'minīn	2
133.	emmā	3
134.	er-raḥīm	9
135.	er-raḥmān	8
136.	errahmāni'rrahīmi	3
137.	er-raḥmāni'r-raḥīm	3
138.	es-selāmu 'aleyk	2
139.	evliyāullāh	6
140.	evşāf-ı ḥamīd	3

141.	evşāf-ı hāmīde	6
142.	ez in cānib	5
143.	febihā	1
144.	fevķa 'l-ḥadd	1
145.	fī-mā ba' de	1
146.	fī 'l-cümle	35
147.	fī 'l-ḥāl	65
148.	fī 'l-vāki'	5
149.	ğavvās-ı vaķt	1
150.	güft u gūy	1
151.	gül-āb	1
152.	gül-i reyḥān	2
153.	güşāde-i bāb-ı ḥikmet	1
154.	ḥ'ār u zār	1
155.	ḥadd-i zāt	1
156.	ḥafiyyeten	1
157.	ḥāk-i pāy	3
158.	ḥalk-ı cihān	1
159.	ḥakķa' l-yak'ın	2
160.	ḥalilü 'r-raḥmān	1
161.	ḥamd ü sena	1
162.	ḥamdillāh	1
163.	ḥānumān u cān	1
164.	ḥāşş 'ām	1
165.	ḥaşş u 'āmm	3
166.	ḥāşā	1
167.	hāy hūy	1
168.	ḥayl u ḥaşem	1
169.	ḥayyü 'l-beķā	1
170.	hemān-dem	31
171.	hem-civār	1

172.	hemçü	2
173.	hem-çünān	1
174.	hem-çünān	1
175.	hem-rāh	3
176.	hidāyetu 'llāh	1
177.	hulefāü 'r-rāşidīn	1
178.	in	1
179.	inşa 'allāhu te' ālā	2
180.	inşāallāh	1
181.	inşaallāhu	1
182.	inşāallāhu	1
183.	inşaallāhu ta' ālā	1
184.	inşāa 'llah	2
185.	inşā' allāhu	1
186.	inşa 'allahu ta' āla	2
187.	ism-i a' zām	4
188.	'inda 'llāh	1
189.	'işret-i rūḥānī	2
190.	ḳabli 'llāhi 'l-ilhām	1
191.	ḳadd ü ḳāmet	3
192.	ḳaddasallāhu sırrahu 'l-' azīz	7
193.	ḳaddesa 'llāhu sırrahu	1
194.	ḳaddesa 'llahu sırrahu 'l-' azīz	25
195.	ḳaddesa 'llāhu sırrahu 'l-' azīz saḥḥ	1
196.	ḳaddesa 'llāhu sırrahu 'l-' azīz	94
197.	ḳaddesa 'llāhu 'l-mülkü 'l-' ālām	1
198.	ḳāle'n-nebiyyü	1
199.	kām-kār	1
200.	ḳām-yāb	1
201.	ḳān-ı kerem	2
202.	kār sāz	1

203.	ķavā' id-i fahr	1
204.	ķavlehu ta' ālā	1
205.	ķavl-i ' isā	1
206.	ķavluhū ta' ālā	2
207.	ķavluhu te' ālā	103
208.	kemā (hūve)	1
209.	kenz-i velāyet-nāme-i sa' ādet	1
210.	kerrema 'llahu veche	1
211.	kerrema 'llahu vechehu	1
212.	keşā 'irū 'n-nās	1
213.	kevn-i fesād	1
214.	ķiyāmu 'l-leyl	1
215.	kūs-i ħarb	1
216.	ķutb-ı ' ālem	10
217.	küşāde-i selāsil-i ħazret-i şāhib sırr-ı lev	1
218.	lā	4
219.	leyl ü nehār	1
220.	maĥzen-i envār-ı çerāğ-ı raĥmet	1
221.	mā-i men	1
222.	mā-ĥaşıl	1
223.	ma-ĥāzır	1
224.	mā-ķabl	1
225.	manāķıbāt-ı ĥasene	1
226.	ma' adā	3
227.	ma' ārif	2
228.	maţla' -ı envār-ı zū 'l-celāl	1
229.	meczūb-ı ġayr-ı sālİK	1
230.	mehbita-i envārū 'l-yakın	1
231.	meşhed-i senābāt	1
232.	min ba' d	1

233.	müfred-i ma' lûm	1
234.	müheymen-i bî-kenâr	1
235.	nâ-gâh	24
236.	nâ-gehân	3
237.	nâ-ḥaḥ	1
238.	nâ-ḳabil	1
239.	nâḳışatü 'l-'uḳûl	1
240.	nâ-ma' lûm	1
241.	nân u nemek	1
242.	nâ-resîde	2
243.	nâ-şâyeste	1
244.	nâ-taḳsîr	2
245.	neḥḥa vü feza'	1
246.	neḥḥa-i şa' îḳa	1
247.	neḥîr-i âm	1
248.	nehb ü ğâret	1
249.	nehy-i münker	1
250.	nem-gîn	1
251.	nev-cevân	6
252.	nîk ü bed	1
253.	nîk ü rây	1
254.	pâ-bürehne	1
255.	pây-ı 'arş	1
256.	perverd-gâr	2
257.	pîr-perver	1
258.	pîş-rev	11
259.	raḥmāni' r-raḥîm	1
260.	raḥmetullāhi 'aleyh	4
261.	raḥmetullāhu	1
262.	raḥmetu' llāhi 'aleyhi	1
263.	raḥmetu' llāhu 'aleyh	1

264.	raht u kumāş	1
265.	raḳam-ı fasihü 'l-beyān	1
266.	rāviyān-ı aḥbār	20
267.	riyāz-ı cennet	1
268.	rū-siyāh	1
269.	şa'llāllāhu 'aleyhi vessellem	1
270.	şadāḳatu 'l-müslimîn	1
271.	sāḳî-yi kevser	1
272.	sāl u māh	1
273.	şallallāhu 'aleyhi vessellem	4
274.	şavm u şiyām	1
275.	şavt-ı bülend	3
276.	selleme	2
277.	sem' an	4
278.	ser-be-ser	1
279.	ser-çeşme	4
280.	ser-firāz	2
281.	ser-gerdān	4
282.	ser-ḥadd	3
283.	ser-keş	1
284.	ser-mest	1
285.	ser-niyāz	5
286.	ser-te-ser	1
287.	ser-tırāş	1
288.	şırrahu 'l-' azîz	2
289.	sidretü' l-müntehā	1
290.	subḥānehū	12
291.	sū-i ḡann	2
292.	sū' -i ḡann	1
293.	sū-yi ḡann	1
294.	sūḥen-dān	1

295.	sühen-gû	1
296.	şād-mān	3
297.	şeb-hūn	1
298.	şeh-süvār	1
299.	şey' en lillāh	1
300.	şey' en li' llāh	1
301.	şey' en-li' lliāh	1
302.	şeytāni' r-racīm	2
303.	tāhā vü yāsin	2
304.	taht-gāh	1
305.	tahte' s-şerā	1
306.	tehī-dest	2
307.	tesliye-i tarīk	1
308.	terahhuma	1
309.	teslīmen	1
310.	tesliye-i tarīk	1
311.	tesliye-i tarīk	1
312.	teşrif-i kadem	1
313.	tīg-zen	1
314.	tilāvet-i Qur' ān	3
315.	tīr-endāz	2
316.	tīz-endāz	1
317.	tūrbe-dār	2
318.	ṭabbā-ḥāne	5
319.	ṭabl-ḥāne	2
320.	ṭabl-ı āsāyiş	1
321.	ṭa' atan	1
322.	ṭarfetü' l' ayn	1
323.	ṭūl-ı ' ömr	1
324.	ulu' l-elbāb	1
325.	' umūmen	1

326.	ümmîd-vār	1
327.	ümmü'l-kur'ân	1
328.	va'llāhu a'lem bi's-şavāb	2
329.	vāhideten	1
330.	va'llāh	1
331.	va'llāhu	2
332.	vaşl-ı vaţan	1
333.	vefât-nāme	1
334.	vehim-nāk	1
335.	velāyet-nāme	4
336.	ve'l-hāşıl	8
337.	ve'l-ukûl	1
338.	ve's-selām	9
339.	yedd-i beyzā	2
340.	yek-cihet	1
341.	yevmen fe yevmen	1
342.	yevmü'l-kışt	2
343.	zār u zār	2
344.	zer ü sîm	1
345.	zevi'l-ukûl	1
346.	zîr ü bām	1
347.	zîr-i zemîn	1
348.	ziyâret-gâh	2
349.	zübde-i ervāh-ı rahmet	1
350.	zübde-i naqd-i emîrû'l-mü'minîn	1
Zarf		2326
Durum Zarfları		829
1.	arķuncaķ	1
2.	ayrı	1
3.	ayru	42
4.	azın azın	1

5. bākī	15
6. benām	1
7. berāber	4
8. berk	5
9. bile	35
10. cebr	1
11. cūdā	3
12. dā'im	17
13. dā'imā	4
14. dar	1
15. dāyim	1
16. diri	8
17. dolu	1
18. ebedī	1
19. emīn	3
20. epsem	1
21. eyü	5
22. ezelī	2
23. fuzūl	2
24. ġāib	2
25. ġā'ib	6
26. ġin	1
27. ġizlū	3
28. ġür	4
29. ħaber-dār	10
30. ħafiyyeten	1
31. ħalvet	11
32. ħāzır	37
33. ħoşnūd	3
34. ıssuz	2
35. igli	1

36. iki pāre	3
37. imin	1
38. iyi	1
39. izzhār	13
40. qabar qabar	3
41. kār sāz	1
42. qatı	7
43. qatı	1
44. qatı	1
45. qatı	1
46. qatı	1
47. qatı	2
48. qatı	3
49. qatı	1
50. keşik	3
51. key	15
52. kezālik	2
53. qoyu	3
54. lā-tekellūf	2
55. mā-ḥaşıl	1
56. maḥrūm	10
57. maḥdūr	1
58. maḥsūm	1
59. ma‘ allaq	2
60. ma‘ an	28
61. ma‘ kŭl	8
62. ma‘ lŭm	73
63. ma‘ mŭr	1
64. ma‘ mŭr	2
65. medyān	1
66. mensūr	1

67. menşūrā	1
68. merḡūm	1
69. meşḡūl	24
70. meşhūr	21
71. muḥkem	20
72. mu‘allaḡ	3
73. muṭṭaşıl	2
74. mübāḡ	1
75. müdām	1
76. müretteb	2
77. müşevveş	1
78. mütekebbir	1
79. müte‘allik	1
80. nā-bedīd	1
81. nā-gāh	24
82. nā-gehān	3
83. naḡş	1
84. nā-şāyeste	1
85. nihān	1
86. niḡāb	4
87. ‘abeş	3
88. ‘uryān	6
89. öñce	1
90. önce	1
91. öyle	70
92. pā-bürehne	1
93. pāk	13
94. pervāze	1
95. piyāde	6
96. resme	12
97. sābıḡ	2

98. sākin	1
99. sākin	3
100. sa‘ādet	10
101. şavuk	3
102. ser-firāz	2
103. ser-te-ser	1
104. süriyü	1
105. şeb-hün	1
106. şimdilik	2
107. şöyle	69
108. şür	1
109. taqdir	1
110. tamāmet	1
111. ta‘cıl	1
112. tāze	1
113. tehī	10
114. tehī-dest	2
115. tek	2
116. temennāsız	1
117. temiz	1
118. tenhā	8
119. tenhāca	1
120. tesliye-i tarīk	1
121. tesliye-i tarīk	1
122. tatlu	1
123. toĝru	1
124. toĝ	1
125. tuzsuz	3
126. vīrān	2
127. yayan	1
128. yek-cihet	1

129.	yeksān	1
130.	yirince	2
131.	yumuşak	1
132.	yügrük	1
133.	yügürü	1
134.	zāyī ^c	4
135.	zebūn	3
136.	zinde	3
137.	ziyānlu	1
138.	zuhūr	18
Zaman Zarfları		97
1.	aḥşām	11
2.	añsuz	2
3.	bayak	1
4.	dāim	1
5.	dün	18
6.	fi 'l-ḥāl	65
7.	gece	1
8.	geç	1
9.	gice	58
10.	giç	3
11.	gündüz	9
12.	hafta	2
13.	ḥāliyā	5
14.	hemīşe	2
15.	henüz	12
16.	ihyānen	3
17.	ikindi	4
18.	imdi	113
19.	irte	6
20.	ḳaba ḳuşluk	1

21. maḥall	1
22. muḫaddem	8
23. muḫaddemā	8
24. nefes	1
25. öñdin	1
26. öyle	1
27. rūz	1
28. şabāḥ	10
29. sāl u mäh	1
30. şubḥ	6
31. şimden girü	3
32. şimden şofıra	5
33. şimdi	42
34. ʔarfetü 'l ' ayn	1
35. uḫrā	15
36. yarın	2
37. yarın	4
38. yarında	3
39. yazın	2
Miktar Zarfları	501
1. ağır	3
2. artuḫ	6
3. az	9
4. bayacı	1
5. bir	230
6. biraz	9
7. çok	57
8. delim	4
9. eksik	8
10. eksük	12
11. ğanī	5

12. gāyet	35
13. gāyetde	2
14. hayli	18
15. hezārān	5
16. ıssı	1
17. icmā	1
18. naqş	1
19. nice	11
20. pek	1
21. tok	1
22. toyum	1
23. uzun	1
24. uzun	1
25. yakın	10
26. yakın	39
27. yavlaq	2
28. yitesi	1
29. yüce	5
30. ziyād	2
31. ziyāde	19
Yer-Yön Zarfları	348
1. ard	20
2. arka	19
3. aşağı	39
4. dışra	3
5. içeri	1
6. içerü	21
7. içre	14
8. ileri	2
9. ilerü	59
10. öte	13

11. taşra	23
12. üst	51
13. yaña	59
14. yuķarı	5
15. yuķaru	19
Yineleme Zarfları	238
1. bir	13
2. giri	1
3. girü	45
4. girü	2
5. girü	1
6. maħall	1
7. mükerrer	5
8. tekrār	29
9. yine	141
Soru Zarfları	140
1. kaçan	22
2. neden	1
3. nice	80
4. nice	1
5. niçün	22
6. nite	1
7. nite	11
8. niye	2
Sıfatlar	4924
Niteleme Sıfatları	1002
1. ‘ālī	17
2. ‘azīm	24
3. acı	19
4. ağır	3

5. aḳ	1
6. alaca	1
7. ayru	42
8. bāḳī	15
9. bāṭıl	2
10. bahādur	3
11. bed	7
12. bedī' i	1
13. beyāz	7
14. bir	56
15. boş	2
16. boz	9
17. cevān	5
18. cābir	2
19. cōmerd	14
20. derin	2
21. dilāver	1
22. diri	8
23. doğru	1
24. ekmel	1
25. esrār	8
26. faṣīḥ	1
27. fakīr	15
28. ġāib	2
29. ġā'ib	6
30. ġālib	10
31. ġarīb	1
32. ġanī	5
33. ġarbī	1
34. ġayrı	11
35. ġayri	9

36. gerçek	1
37. genc	1
38. geñez	5
39. gin	1
40. girçek	25
41. gizlũ	3
42. gœke	3
43. gũc	2
44. gũrbũz	2
45. gũzide	1
46. ħalvet	11
47. ħaşmet	1
48. ħāzır	37
49. ħõr	2
50. ħũb	10
51. ıssı	3
52. ince	1
53. iħtiyār	1
54. kāmıl	11
55. ara	23
56. arşı	1
57. atı	1
58. atı	1
59. atı	7
60. kengerli	1
61. kıbkızıl	1
62. kıpkızıl	2
63. kırmızı	6
64. kii	3
65. oyı	2
66. kũfen	1

67. qurı	2
68. qurı	1
69. qutlu	1
70. küçük	2
71. laţif	19
72. ma-ħāzır	1
73. ma' şüm	2
74. mazlüm	1
75. mehīb	1
76. meşhūr	21
77. muğlaq	1
78. muhteşem	1
79. muğarrab	1
80. murdār	7
81. mu' azzam	1
82. mu' temed	4
83. mübālağa	2
84. mübādā	1
85. müflis	1
86. mühim	2
87. mühmel	1
88. mükemmel	1
89. münezzeh	1
90. münezzeh	2
91. münkir	16
92. müstağni	1
93. müştāk	4
94. mütelevvīn	1
95. müzeyyen	1
96. nahs	1
97. naqş	1

98. nākısatü'l- ^ç ukūl	1
99. nā-reside	2
100. nefis	7
101. nem-gın	1
102. nev-cevān	6
103. nihāyetsüz	1
104. nūrānī	5
105. orta	1
106. öte	13
107. özge	1
108. pāk	13
109. rağbet	1
110. sâ'ir	1
111. şāf	1
112. şāfī	3
113. sağ	24
114. saħħ	10
115. şalābet	4
116. şarı	3
117. şaruşın	1
118. sefih	1
119. ser-mest	1
120. siyāh	4
121. şol	20
122. şom	1
123. soñ	12
124. şovuk	2
125. şulu	1
126. şuşuz	9
127. şark	1
128. şarkī	1

129.	şarkī	1
130.	şimāl	4
131.	şimālī	1
132.	şölen	1
133.	ta' cīl	1
134.	taşra	4
135.	tāze	4
136.	tehī	10
137.	tek	2
138.	tenhā	8
139.	toğrı	2
140.	toğrı	1
141.	toķ	1
142.	tuzlu	1
143.	ulu	96
144.	'uryān	6
145.	vāfir	1
146.	ve'l-'uķūl	1
147.	yabānī	1
148.	yağlı	1
149.	yağlu	1
150.	yağşı	1
151.	yalın	2
152.	yan	59
153.	yaşıl	4
154.	yavuz	10
155.	yegāne	3
156.	yeşil	18
157.	yirli	2
158.	yüce	5
159.	yügrek	1

160.	yügrük	1
161.	yüksek	1
162.	za‘if	6
163.	zālim	3
164.	zelīl	2
165.	zülāl	6
Sayı Sıfatları		842
Asıl Sayı Sıfatları		729
1.	altı	20
2.	altmış	11
3.	beş	29
4.	biñ bir	1
5.	biñ	60
6.	biş	15
7.	çehār	9
8.	çihl	2
9.	doksan	2
10.	dört	54
11.	elli	13
12.	hezār	1
13.	iki	113
14.	kırk	45
15.	on	61
16.	otuz	18
17.	sekiz	19
18.	seksen	6
19.	toḡsan	9
20.	toḡuz	4
21.	üç	100
22.	yeddi	3
23.	yedi	11

24. yetmiş	18
25. yidi	41
26. yigirmi	6
27. yitmiş	6
28. yüz	52
Sıra Sayı Sıfatları	110
1. bir	1
2. bir	1
3. dokuzuncı	5
4. ibtidā	1
5. ikinci	44
6. ilk	5
7. tokuzuncı	1
8. üçünci	41
9. üçüncü	1
10. yedinci	8
11. yidinci	2
Üleştirme Sayı Sıfatları	3
1. birer	2
2. yidişer	1
Belgisiz Sıfatlar	278
1. ba' zı	22
2. bir	3
3. bütün	4
4. her	244
5. külli	4
6. küllü	1
İşaret Sıfatları	2344
1. bu	772
2. o	12

3. ol	1499
4. şol	57
5. şoloķ	3
6. şoluķ	1
Soru Sıfatları	458
1. kaç	11
2. ne	356
3. kaçğı	1
4. kaçkı	10
5. nice	80
Zamirler	4819
Kişi Zamirleri	3487
1. a	904
2. baña	50
3. ben	168
4. biz	319
5. maña	9
6. men	96
7. o	9
8. ol	1499
9. saña	76
10. sen	219
11. siz	138
Soru Zamirleri	530
1. kaçaru	1
2. kaçaru	6
3. kaçda	6
4. kaçdan	6
5. kaçde	22
6. kaçden	2
7. kaçkı	10

8. anı	10
9. kim	109
10. ne	356
11. ne	2
Belirsizlik Zamirleri	387
1. biregi	1
2. biregü	4
3. biri	159
4. heme	2
5. herkes	2
6. kimi	8
7. kimesne	129
8. kimse	81
9. kimsene	1
İşaret Zamirleri	370
1. bu	168
2. bular	16
3. bunlar	146
4. bura	4
5. o	22
6. ora	6
7. şu	8
Dönüşlölük Zamirleri	45
1. kendi	5
2. kendöz	1
3. kendüz	21
4. öz	18
Edatlar	1567
Ünlem Edatları	7
1. işbu	2

2. uşda	2
3. uşta	3
Bağlama Edatları	940
1. bile	35
2. dağı	777
3. degül	71
4. ise	35
5. yohsa	22
Son Çekim Edatları	620
1. beri	1
2. berü	10
3. birle	70
4. degün	1
5. dek	5
6. deñlü	19
7. deyü	4
8. diyü	49
9. evvel	75
10. ğayrı	11
11. göre	6
12. hemçü	2
13. için	3
14. içün	36
15. kadar	44
16. karşı	60
17. öñdin	1
18. ötüri	1
19. ötürü	4
20. özge	1
21. şoñra	90
22. tā	109

23. yaña	1
24. üzre	2
25. üzere	15
Bağlaçlar	3927
1. birle	70
2. çü	2
3. çün	19
4. çünki	2
5. da	1
6. dağı	777
7. dağı	12
8. de	4
9. eger	78
10. egerçi	2
11. gāh	16
12. hatta	20
13. hele	9
14. hem	2
15. ile	80
16. ki	314
17. kim	1047
18. līk	8
19. līkin	10
20. meger	98
21. meşelā	3
22. nitekim	35
23. şakın	3
24. u	8
25. ü	17
26. ve	1171
27. vü	1

28. ya‘ni	49
29. yāḥod	2
30. yāhu	1
31. yāḥūd	1
32. zīrā	64
Ünlemler	161
1. ‘amū	3
2. ey	4
3. hāy	5
4. hey	14
5. iy	1
6. vay	1
7. vāy	1
8. yā	132
Pekiştirilmiş Sözcükler	7
1. ḳabḳara	2
2. ḳapḳara	2
3. ḳıḳızıl	1
4. ḳıpḳızıl	2
KONULARINA GÖRE FİİLLER	12390
Durum Bildiren Fiiller	899
Oluş Fiilleri	309
1. ağla-	43
2. aḥşur-	2
3. bat-	1
4. bat-	1
5. bat-	1
6. bat-	3
7. bozul-	1
8. bulan-	4

9. buruş-	1
10. çatla-	2
11. çök-	2
12. damla-	1
13. dam-	1
14. deşil-	3
15. dizil-	2
16. dolın-	1
17. dön-	1
18. dön-	6
19. dön-	1
20. dön-	1
21. dul-	1
22. dut-	1
23. dut-	1
24. düş-	3
25. düş-	1
26. düş-	12
27. düş-	2
28. düş-	15
29. düş-	1
30. düş-	1
31. düş-	1
32. düş-	1
33. düş-	1
34. düş-	1
35. düş-	1
36. egil-	2
37. gömil-	3
38. gömül-	5
39. görün-	15

40. görün-	7
41. gözük-	1
42. gül-	7
43. in-	1
44. in-	2
45. in-	1
46. in-	1
47. kal-	1
48. kal-	5
49. kal-	6
50. kal-	1
51. kal-	2
52. kal-	15
53. kal-	1
54. kal-	5
55. kal-	2
56. kal-	2
57. kırıl-	5
58. kolağ ol-	1
59. kop-	1
60. kuru-	1
61. kuru-	1
62. mürtefi‘ ol-	5
63. sağ ol-	1
64. sin-	2
65. sükūt(+a var-)	2
66. şiş-	3
67. tağlaş-	2
68. tamlar-	1
69. tam-	4
70. tomur-	1

71. �oy-	2
72. yağ-	6
73. yağ-	1
74. yapış-	1
75. yapış-	5
76. yat-	49
77. yetiş-	1
78. yit-	5
79. yit-	1
80. yorıl-	1
81. yücel-	1
Kılış Fiilleri	590
1. ācız �al-	1
2. a�-	8
3. � ayıbla-	1
4. bıra�-	1
5. b�k-	3
6. �ek-	2
7. �ekil-	1
8. da�ıl ol-	5
9. dik-	1
10. dik-	3
11. d�k-	1
12. d�k-	4
13. dut-	1
14. dut-	1
15. dut-	1
16. d�z-	11
17. el bağla-	4
18. el ele al-	1
19. esle-	1

20. ğam çek-	9
21. ğarķ eyle-	15
22. geķ-	12
23. geķ-	1
24. geķ-	4
25. geķ-	1
26. geķ-	3
27. geķ-	2
28. geķ-	1
29. geķür-	8
30. getür-	223
31. gider-	3
32. giryān (ol-)	1
33. gizle-	2
34. gör-	4
35. gör-	1
36. gör-	4
37. göster-	35
38. göyin-	3
39. göyün-	4
40. ğurür it-	1
41. ışır-	1
42. imtiřāl it-	1
43. in-	2
44. incid-	1
45. itā' at id-	3
46. itā' at it-	2
47. ķaġrın-	1
48. ķal-	3
49. ķaldır-	5
50. ķaldur-	6

51. kalk-	53
52. kanad-	1
53. kanat-	3
54. kamış-	1
55. kes-	18
56. kifāf id-	1
57. ko-	4
58. ko-	1
59. koy-	3
60. koy-	1
61. kurud-	1
62. kurut-	1
63. ma' zūr tūt-	1
64. mest-i lā-ya kıl ol-	4
65. mestūr ol-	1
66. muştıla-	1
67. münkād ol-	1
68. mūrūr it-	1
69. nişin ol-	1
70. ört-	5
71. parala-	1
72. şafā gel-	12
73. şal-	5
74. şal-	1
75. şıçrat-	1
76. şık-	6
77. şındur-	1
78. şın-	1
79. söyken-	3
80. süri-	1
81. süri-	1

82. tağla-	1
83. tökenle-	1
84. tapşur-	2
85. tut-	2
86. tut-	1
87. ur-	4
88. utandur-	3
89. vüs'at ol-	1
90. yum-	14
91. yumşad-	1
92. yumşad-	2
93. yut-	5
94. yücelt-	1
95. yürüd-	1
96. zelâlet id-	1
97. zenc id-	1
Bir İşi Gerçekleştirme Bildiren Fiiller	2771
Oluş Fiilleri	134
1. in-	4
2. tulû' id-	1
3. tur-	124
4. tutul-	1
5. tutul-	1
6. tutul-	1
7. yarıl-	1
8. yarıl-	1
Kılış Fiilleri	2637
1. aç-	46
2. aç-	3
3. ada-	1

4. ağırla-	4
5. al-	1
6. al-	1
7. al-	2
8. al-	1
9. al-	1
10. al-	2
11. al-	1
12. ara-	11
13. aş-	3
14. bağla-	1
15. bağla-	1
16. beze-	13
17. bul-	1
18. çat-	1
19. çek-	1
20. çek-	1
21. çek-	6
22. çevür-	2
23. çıkar-	1
24. der-	1
25. dik-	1
26. dik-	8
27. dik-	1
28. donan-	1
29. dök-	7
30. dök-	3
31. dök-	4
32. döndür-	1
33. düş-	2
34. ed-	2

35. ek-	13
36. eyle-	656
37. ezā id-	1
38. geçür-	1
39. geçür-	3
40. geçür-	1
41. gey-	31
42. geydür-	11
43. geyür-	2
44. gider-	1
45. gider-	1
46. gir-	125
47. giy-	7
48. giydür-	10
49. giyür-	1
50. gör-	1
51. gör-	1
52. gör-	1
53. göster-	1
54. haber vir-	29
55. hazırıla-	2
56. ışmarla-	1
57. id-	116
58. i-	10
59. ihmāl it-	1
60. iħrāc eyle-	1
61. iktidā id-	1
62. iled-	4
63. ilet-	20
64. in-	1
65. in-	5

66. in-	5
67. in-	1
68. in-	1
69. in-	1
70. istikbāl id-	6
71. it-	3
72. it-	126
73. i-ver-	1
74. iyle-	1
75. ızhār id-	7
76. ızhār it-	1
77. ҡal-	2
78. ҡal-	1
79. ҡal-	1
80. ҡaldur-	1
81. ҡaldur-	1
82. ҡat' id-	1
83. kes-	8
84. kes-	13
85. ҡıl-	241
86. ҡo-	1
87. ҡo-	1
88. ҡo-	8
89. ҡo-	1
90. ҡo-	1
91. ҡo-	1
92. ҡo-	2
93. ҡo-	1
94. ҡo-	1
95. ҡoḥud-	1
96. ҡondır-	1

97. k�ndur-	9
98. koy-	4
99. koy-	1
100. koy-	1
101. koy-	2
102. koy-	39
103. koy-	1
104. koy-	2
105. koy-	1
106. koy-	1
107. kur-	1
108. ol-	746
109. �de-	1
110. �g�n-	1
111. piş-nam�zlık it-	1
112. şal-	12
113. şina-	3
114. şun-	23
115. şunıl-	2
116. şunul-	2
117. şapşur-	1
118. şoyur-	1
119. şoz-	1
120. şut-	2
121. uğrula-	2
122. �r�nd�le-	1
123. yap-	22
124. yağdur-	1
125. yak-	26
126. yandur-	1
127. yap-	22

128.	yapıl-	7
129.	yapdır-	2
130.	yapdur-	8
131.	yar-	2
132.	yenil-	2
133.	yedür-	1
134.	yedür-	1
135.	yetür-	1
136.	yidir-	2
137.	yidür-	3
138.	yoğur-	3
139.	yoğrıl-	1
140.	yud-	3
141.	yüket-	1
142.	yürid-	1
143.	yürin-	4
Hareket-Mücadele-Çaba-İş Bildiren Fiiller		626
Oluş Fiilleri		57
1.	aç-	1
2.	çık-	1
3.	debre-	7
4.	ditre-	7
5.	düş-	2
6.	düş-	2
7.	düş-	1
8.	düş-	1
9.	emiş-	13
10.	es-	6
11.	in-	1
12.	intikāl it-	2

13. k�p-	1
14. yıķıl-	12
Kılış Fiilleri	569
1. baēla-	1
2. baş-	1
3. bul-	2
4. c�s�s id-	1
5. �al-	9
6. �alış-	3
7. dalc�n-	1
8. dut-	1
9. eled-	1
10. er-	1
11. eş-	1
12. et-	1
13. ge�-	1
14. ge�-	8
15. ge�-	6
16. ge�-	1
17. ge�-	1
18. ge�-	3
19. ge��r-	1
20. geşt � g�z�r id-	1
21. gezd�r-	2
22. gez-	8
23. git-	139
24. g��-	5
25. g�r-	2
26. g�r-	1
27. g�ster-	13
28. g�ster-	14

29. götür-	2
30. götür-	6
31. götür-	4
32. götür-	4
33. gözle-	14
34. güt-	5
35. ħarāp id-	1
36. hücum id-	2
37. ısla-	2
38. imekle-	2
39. in-	4
40. in-	21
41. in-	3
42. in-	1
43. in-	4
44. in-	1
45. in-	1
46. in-	2
47. in-	1
48. in-	2
49. in-	2
50. işāl ol-	1
51. işle-	14
52. kaçı-	1
53. kaç-	1
54. kaçı-	1
55. karşıla-	1
56. kat-	4
57. katl id-	4
58. kaṭl it-	1
59. kaṭ' id-	1

60. kat' it-	1
61. kat'ta' u't-tarık ol-	1
62. kır-	1
63. ko-	27
64. ko-	1
65. ko-	4
66. ko-	10
67. ko-	8
68. kon-	7
69. kon-	1
70. kop-	3
71. koş-	8
72. kova-	1
73. koy-	5
74. kuşad-	5
75. kuşan-	1
76. kuşat-	5
77. mülā' abe id-	1
78. sağ-	2
79. şal-	1
80. şal-	1
81. şal-	1
82. şarf id-	1
83. şarf id-	1
84. şavır-	1
85. şavırıl-	1
86. şavur-	2
87. segirdim eyle-	1
88. segirt-	2
89. segürd-	1
90. şıçra-	1

91. sīb it-	1
92. silk-	9
93. silkin-	6
94. sil-	1
95. şoḵ-	9
96. şoy-	1
97. şoyun-	4
98. söyindür-	1
99. söyündür-	2
100. şula-	1
101. şuvart-	5
102. süpr-	1
103. süpür-	1
104. sürç-	1
105. sür-	1
106. sür-	11
107. sür-	2
108. sür-	2
109. süvār ol-	10
110. süzil-	1
111. şeş-	1
112. ṭal-	6
113. ṭolan-	1
114. ṭolaş-	1
115. ṭola-	1
116. uç-	18
117. uğraş-	1
118. ur-	1
119. ur-	1
120. ur-	1
121. ur-	1

122.	yapış-	2
123.	yapış-	6
124.	yık-	4
125.	yuvalan-	2
126.	yuvala-	1
127.	yuvarlan-	1
128.	yüz-	2
Fiziksel Hareket Bildiren Fiiller		460
Oluş Fiilleri		2
1.	ıtıl-	2
Kılış Fiilleri		458
1.	al-	71
2.	al-	2
3.	al-	1
4.	at-	14
5.	ayır-	2
6.	ayır-	3
7.	bağla-	11
8.	bağla-	1
9.	bağla-	1
10.	baş-	2
11.	baş-	13
12.	baş-	1
13.	baş-	3
14.	baş ko-	3
15.	bırak-	1
16.	bırak-	1
17.	bırak-	1
18.	bırak-	1
19.	bin-	25

20. bul-	1
21. al-	4
22. aparla-	1
23. ık-	4
24. ık-	3
25. ık-	1
26. ıkar-	6
27. iz-	2
28. defn it-	4
29. deg-	1
30. del-	1
31. dep-	1
32. dik-	15
33. doğra-	1
34. dg-	1
35. dut-	1
36. dut-	8
37. dört-	5
38. ez-	1
39. aldır-	3
40. aldır-	3
41. aldır-	1
42. aldır-	1
43. aldur-	1
44. aldur-	1
45. aldur-	5
46. ap-	1
47. arcaş-	1
48. ar-	1
49. aşın-	1
50. az-	9

51. kes-	2
52. kitābet id-	1
53. öri �ur-	2
54. örü dur-	1
55. örü �ur-	2
56. �al-	13
57. �al-	1
58. �al-	1
59. �al-	1
60. �al-	1
61. �an�-	1
62. �ar-	1
63. �arın-	1
64. ta�n�f id-	1
65. tencere a�-	1
66. t�k-	2
67. t�k-	1
68. t�k�r-	1
69. �a�-	6
70. �a�ın-	1
71. �artı-	1
72. �atdur-	1
73. �ır�� id-	9
74. �ır�� it-	2
75. �ırman-	1
76. �urı gel-	19
77. �ut-	14
78. �ut-	2
79. ur-	2
80. ur-	1
81. ur-	3

82. ur-	1
83. ur-	1
84. ur-	1
85. ur-	1
86. ur-	1
87. urd-	1
88. üfür-	1
89. ür-	3
90. yalman-	1
91. yasdan-	1
92. yayka-	1
93. ye-	2
94. yi-	50
95. yol-	2
96. yonıl-	1
97. yon-	1
98. yondur-	2
99. yorı-	3
100. yören-	1
101. yükle-	8
102. yüri-	16
103. yürü-	17
Psikolojik Durum Bildiren Fiiller	222
Oluş Fiilleri	18
1. belinle-	7
2. buñal-	7
3. ihtilām ol-	1
4. uyan-	1
5. ürk-	2
Kılış Fiilleri	204

1. al-	1
2. al-	3
3. az-	2
4. ‘aceble-	3
5. ‘acebe al-	2
6. ‘aceple-	1
7. ‘arlan-	1
8. bala-	1
9. bala-	3
10. bala-	1
11. ba-	1
12. ek-	18
13. dala-	1
14. delü ol-	1
15. del-	1
16. dut-	1
17. eglen-	14
18. el vir-	5
19. eri-	1
20. esinle-	2
21. fera-nāk ol-	1
22. ge-	4
23. ge-	1
24. gütür-	1
25. güven-	1
26. ictināb id-	1
27. incin-	1
28. akı-	2
29. al-	1
30. al-	3
31. ama-	1

32. kork-	11
33. miskinlik id-	1
34. miskinlik id-	1
35. ohşa-	1
36. sev-	41
37. sevin-	9
38. sevün-	1
39. şokran-	1
40. sür-	32
41. şaş-	3
42. te'sir it-	1
43. tañla-	1
44. tañla-	2
45. um-	6
46. utan-	10
47. üşen-	1
48. üşendür-	1
Söyleme, İletişim, Etkileşim Bildiren Fiiller	2445
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	2445
1. ahtar-	1
2. añ-	12
3. añlad-	3
4. bağışla-	1
5. çek-	1
6. de-	43
7. degür-	5
8. di-	1270
9. dut-	1
10. eyd-	108

11. ey-	1
12. eyit-	727
13. eyt-	8
14. eyüd-	1
15. geç-	1
16. göster-	1
17. hikāyet it-	9
18. inşā id-	2
19. iyd-	1
20. iyt-	1
21. kes-	1
22. keskün ol-	1
23. konuş-	1
24. kutlula-	2
25. muḥabbet id-	3
26. muḥırr ol-	1
27. naşb id-	2
28. oқы-	29
29. oқы-	2
30. oқы-	9
31. oқы-	3
32. oқы-	2
33. oқы-	1
34. oқы-	1
35. oқы-	1
36. şal-	1
37. şalık vir-	1
38. savaş-	1
39. şor-	41
40. söyle-	74
41. söylen-	4

42. söyleş-	3
43. söylet-	1
44. tın-	6
45. tıy-	1
46. uğra-	19
47. ur-	1
48. yüzle-	1
49. zıkr id-	4
50. zıkr it-	10
51. zıkr ol-	21
Dönüşüm Bildiren Fiiller	138
Oluş Fiilleri	68
1. aġar-	1
2. aġar-	1
3. baġla-	2
4. biş-	31
5. çürü-	1
6. diril-	13
7. dön-	1
8. eri-	1
9. göger-	1
10. ihyā ol-	2
11. kayna-	2
12. kızar-	1
13. kız-	1
14. şol-	1
15. tol-	1
16. yapraklan-	2
17. yaşar-	1
18. yeşer-	5

Kılış Fiilleri	70
1. ābād id-	1
2. ābād it-	1
3. aḥtar-	8
4. boya-	1
5. çak-	1
6. deġiřdir-	4
7. geçür-	1
8. göster-	24
9. ḥall ol-	1
10. ılıd-	1
11. ılışdur-	1
12. ılıt-	1
13. ḳaynad-	3
14. ḳaynat-	3
15. ḳızdur-	4
16. ört-	1
17. ört-	2
18. pişür-	2
19. teng it-	1
20. ṭoldur-	7
21. ṭut-	1
22. yeñile-	1
Meydana Gelme, Ortaya Çıkma Bildiren Fiiller	278
Oluş Fiilleri	132
1. belür-	5
2. bit-	31
3. çık-	10
4. çık-	20
5. deg-	1

6. doğ-	7
7. dön-	1
8. in-	1
9. kop-	2
10. nāzil ol-	1
11. şıçra-	8
12. toğ-	4
13. tomurcuqlan-	2
14. uyan-	1
15. vāki' ol-	32
16. vücuda gel-	6
Kılış Fiilleri	146
1. aç-	1
2. aç-	2
3. bul-	4
4. bul-	1
5. çık-	1
6. çıkar-	27
7. çıkar-	2
8. çıkar-	1
9. dik-	2
10. dut-	1
11. vücūda getir-	2
12. yarad-	15
13. yaradıl-	5
14. yarat-	33
15. yaz-	49
İnsan Bedeni ve İnsani Duygular (Doğum, Yaşayış, Ölüm, Hastalık, ...) Bildiren Fiiller	236
Oluş Fiilleri	17
1.derle-	3

2.fevt (ol-)	13
3.koy-	1
Kılış Fiilleri	219
1. baq-	54
2. baq-	1
3. bilür-	1
4. bisle-	1
5. bisle-	1
6. dik-	1
7. dölen-	1
8. dut-	1
9. dut-	1
10. eri-	1
11. gör-	1
12. göz ur-	4
13. gūş it-	2
14. gūş (kıl-)	1
15. istimā' it-	3
16. işid-	99
17. işit-	34
18. şal-	2
19. sönle-	1
20. tut-	3
21. tut-	3
22. tuy-	1
23. yaşa-	2
Mesafe Bildiren Fiiller	211
Oluş Fiilleri	119
1. ayrıl-	1
2. boşan-	2
3. get-	1

4. gid-	114
5. uza-	1
Kılış Fiilleri	92
1. boş ol-	1
2. çıkar-	1
3. dön-	6
4. düş-	1
5. firār id-	1
6. kal-	1
7. kal-	2
8. karış-	1
9. ko-	1
10. ko-	1
11. kurtıl-	8
12. kurtul-	5
13. küyme-	1
14. münkati ^c ol-	1
15. ta ^c allül id-	1
16. taşra çık-	31
17. uzad-	5
18. uzat-	1
19. vedā ^c laş-	6
20. vedā ^c id-	16
21. yakınlaş-	1
Toplanma, Bir Araya Gelme, Birikme Bildiren Fiiller	84
Oluş Fiilleri	2
1. karış-	2
Kılış Fiilleri	82

1. birik-	5
2. buluş-	7
3. buluş-	11
4. çec ol-	4
5. çek-	6
6. deril-	1
7. dir-	5
8. divşür-	5
9. dökil-	4
10. dök-	1
11. evlendir-	1
12. gör-	2
13. irken-	1
14. karış-	2
15. karış-	1
16. kat-	4
17. kat-	7
18. katıl-	3
19. muḳārīn ol-	1
20. üş-	3
21. üşe gel-	1
22. yetiş-	1
23. yığla-	1
24. yığ-	4
25. zevcelendür-	1
Yönelme-Eğilim-Sevk Bildiren Fiiller	273
Oluş Fiilleri	43
1. ağ-	3
2. aḳ-	32
3. cārī ol-	3

4. düş-	1
5. in-	4
Kılış Fiilleri	230
1. azdur-	1
2. az-	1
3. çek-	4
4. çek-	1
5. çık-	57
6. çık-	19
7. dönder-	2
8. dut-	1
9. geç-	4
10. girü çekil-	8
11. gönder-	109
12. irşād id-	1
13. kov-	4
14. kulağuzla-	1
15. şal-	6
16. şıçra-	1
17. sür-	2
18. sür-	2
19. tut-	2
20. uydur-	1
21. yönel-	3
Koruma, Sahiplenme, Hakimiyet Bildiren Fiiller	106
Oluş Fiilleri	1
1.düş-	1
Kılış Fiilleri	105
1. al-	31
2. al-	6

3. al-	2
4. al-	2
5. dut-	4
6. edün-	1
7. esirge-	4
8. gör-	1
9. güd-	13
10. hıfz id-	1
11. hüküm id-	4
12. hüküm it-	2
13. idin-	11
14. kal-	3
15. muḳayyed ol-	1
16. şakla-	7
17. şakla-	3
18. şakın-	4
19. şındur-	1
20. tut-	2
21. tut-	1
22. yi-	1
23. yurtlan-	1
Ulaşma, Erişme Bildiren Fiiller	1424
Oluş Fiilleri	7
1. in-	1
2. in-	1
3. ulaş-	5
Kılış Fiilleri	1417
1. ber-murād ol-	1
2. bul-	18
3. bul-	56

4. çık-	1
5. deg-	3
6. degür-	2
7. dön-	3
8. er-	5
9. eriş-	5
10. gel-	866
11. ir-	59
12. iriş-	97
13. irüş-	1
14. ko-	1
15. tapşır-	1
16. tapşur-	3
17. var-	289
18. yet-	5
19. yit-	1
Fiziksel Gereksinim Bildiren Fiiller	81
Oluş Fiilleri	4
1. ‘atışan ol-	1
2. kaşan-	1
3. şusa-	1
4. şusa-	1
Kılış Fiilleri	77
1. al-	2
2. al-	1
3. besle-	3
4. besle-	1
5. ekl id-	3
6. ekl it-	6
7. emzüre bil-	1

8. geçür-	2
9. gör-	10
10. iç-	26
11. iftâr (id-)	4
12. kışla-	2
13. kifâf id-	1
14. kon-	7
15. uyu-	8
Alıp-Verme Bildiren Fiiller	345
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	345
1. bağışla-	1
2. baş kıl-	1
3. baş vir-	1
4. bırak-	1
5. bildür-	52
6. cân ışmarla-	1
7. dağd-	1
8. fidâ id-	1
9. ışmarla-	1
10. kal-	1
11. kes-	1
12. nişâr id-	1
13. şat-	5
14. tapşur-	2
15. tapşur-	1
16. ver-	10
17. vir-	260
18. yetür-	4
Netice-Bitiş Bildiren Fiiller	139

Oluş Fiilleri	75
1. bit-	7
2. çekil-	2
3. düken-	2
4. geç-	1
5. kal-	21
6. öl-	42
Kılış Fiilleri	64
1. āhır id-	5
2. al-	9
3. geçür-	2
4. karar id-	26
5. karar it-	11
6. kes-	2
7. kes-	1
8. kifāf id-	1
9. ko-	2
10. öldür-	2
11. telef it-	1
12. üz-	1
13. yit-	1
Vazgeçme, Bırakma, Geri Dönme Bildiren Fiiller	86
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	86
1. at-	3
2. ayrıl-	1
3. ‘avdet id-	1
4. bırak-	1

5. çekil-	2
6. dön-	13
7. döndür-	1
8. el çek-	2
9. ferāgat id-	3
10. geç-	2
11. girü dön-	39
12. ko-	1
13. koy-	10
14. mürāca' at id-	1
15. rücū it-	1
16. rücū' id-	2
17. rücū' it-	1
18. şı-	2
Yayıma, Büyüme Bildiren Fiiller	51
Oluş Fiilleri	29
1. dağıd-	2
2. dol-	5
3. dut-	1
4. iştiḥār bul-	1
5. kapla-	4
6. koḡ-	1
7. koḡ-	1
8. menşūr ol-	2
9. münteşir ol-	4
10. sin-	1
11. taḡıl-	6
12. yit-	1
Kılış Fiilleri	22
1. al-	1

2. bağla-	1
3. doldur-	1
4. döşen-	8
5. ihāta id-	1
6. yay-	1
7. yayıl-	9
Ses, Sesleniş Bildiren Fiiller	86
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	86
1. ağnar-	1
2. çaldır-	9
3. dem ur-	3
4. dem ur-	1
5. ğajġar-	4
6. iñle-	3
7. kākı-	1
8. kıġır-	13
9. kıġurd-	1
10. kişne-	1
11. meleş-	3
12. okı-	1
13. oku-	10
14. ötdür-	1
15. öt-	3
16. şak-	1
Temas-Dokunma Bildiren Fiiller	72
Oluş Fiilleri	13
1. bat-	3
2. bulaş-	1

3. deg-	7
4. düş-	2
Kılış Fiilleri	59
1. al-	1
2. būs id-	3
3. degür-	2
4. dest-būs id-	14
5. doḡın-	4
6. doḡun-	14
7. ḡo-	1
8. şığa-	9
9. şuva-	2
10. toḡan-	4
11. toḡın-	2
12. tut-	1
13. ur-	1
14. yoḡa-	1
Değişim Bildiren Fiiller	38
Oluş Fiilleri	9
1. al-	1
2. degüş-	1
3. diğer-gün ol-	2
4. tutıl-	2
5. tutul-	3
Kılış Fiilleri	29
1. çık-	1
2. deg-	3
3. dekşür-	1
4. deñşür-	2

5. doldur-	2
6. dön-	11
7. dön-	1
8. dön-	1
9. düş-	4
10. geçür-	2
11. ser-‘ asker ol-	1
Uygulama, Gerçekleşme, Belirleme Bildiren Fiiller	35
Oluş Fiilleri	3
1.şâdır ol-	3
Kılış Fiilleri	32
1. bağla-	1
2. dut-	4
3. geç-	2
4. göril-	1
5. icrâ olun-	1
6. oynad-	10
7. oyna-	1
8. oynat-	4
9. ölç-	1
10. say-	3
11. seç-	1
12. şınūr it-	1
13. tūt-	1
14. tūt-	1
Aşama Bildiren Fiiller	24
Oluş Fiilleri	15
1. ıslāh ol-	1
2. in-	4

3. arı-	1
4. oca-	1
5. ocal-	3
6. kk al-	1
7. teraki bul-	1
8. ulal-	3
Kılı Fiilleri	9
1. al-	1
2. gr-	1
3. urr id-	1
4. o-	2
5. muibb id-	1
6. ra' n ol-	1
7. uzat-	2
İstek, Emir, İzin Bildiren Fiiller	187
Olu Fiilleri	0
Kılı Fiilleri	187
1. al-	2
2. buyur-	8
3. degirl-	1
4. destr al-	5
5. dile-	60
6. emr id-	2
7. emr it-	9
8. emr ol-	6
9. alvet al-	4
10. iltims id-	2
11. iste-	66
12. o-	5

13. mülāzım ol-	1
14. yalvar-	16
Tepki Bildiren Fiiller	32
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	32
1. aḥz u ḳabẓ id-	1
2. boğazla-	6
3. boğ-	1
4. intikām al-	1
5. ḳaḳı-	1
6. ḳal-	2
7. kes-	1
8. ḳır-	9
9. ḳışāş it-	1
10. ḳoy-	1
11. sür-	1
12. süzil-	1
13. ta‘addi ḳıl-	1
14. tut-	2
15. ur-	3
Karşılıklı Durumlar Bildiren Fiiller	79
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	79
1. al-	5
2. bul-	17
3. bul-	5
4. geç-	6
5. gör-	1

6. görüş-	5
7. görüş-	22
8. kavışdur-	2
9. kavşur-	1
10. kavuş-	1
11. kuçış-	1
12. kuçuş-	2
13. mülākāt ol-	10
14. şükrlle-	1
Dinî Konuları Bildiren Fiiller	28
Oluş Fiilleri	1
1.deg-	1
Kılış Fiilleri	27
1. aç-	1
2. alķış it-	1
3. çille çek-	2
4. dest-i namāz id-	7
5. el aç-	1
6. götür-	1
7. in-	1
8. kāmēt olun-	3
9. şāyim ol-	1
10. tap-	6
11. tut-	1
12. tut-	1
13. ur-	1
Kabul Bildiren Fiiller	97
Oluş Fiilleri	2
1.geç	2

Kılış Fiilleri	95
1. al-	53
2. al-	1
3. dut-	2
4. el vur-	1
5. ikrār (id-)	12
6. inan-	17
7. inan-	3
8. kâ'il ol-	2
9. ko-	2
10. rām ol-	1
11. say-	1
Aldatma-Dalga Geçme Bildiren Fiiller	20
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	20
1. al-	1
2. alda-	6
3. bā'il dut-	1
4. dut-	1
5. gammazlık it-	1
6. geçin-	1
7. giriftār ol-	1
8. göster-	4
9. kandur-	2
10. münker ol-	1
11. tekzīb it-	1
Soru-Sorgulama Bildiren Fiiller	26
Oluş Fiilleri	0

Kılış Fiilleri	26
1. kādī ol-	1
2. n(e)+eyle-	4
3. n+id-	3
4. n+ola-	5
5. n+ol-	1
6. ni-(e)d-	3
7. n+id-	1
8. n'it-	1
9. nola-	5
10. nol-	1
11. yargıla-	1
Başlangıç Bildiren Fiiller	52
Oluş Fiilleri	4
1. düş-	2
2. düş-	2
Kılış Fiilleri	48
1. aç-	7
2. azm it-	1
3. başla-	33
4. çekil-	4
5. düş-	1
6. şala it-	1
7. tut-	1
Miktar Bildiren Fiiller	32
Oluş Fiilleri	23
1. art-	14
2. büyü-	2
3. çoğal-	1

4. tüken-	3
5. taş-	1
6. taş-	1
7. yit-	1
Kılış Fiilleri	9
1. dut-	1
2. eksil-	8
Varlık-Yokluk Bildiren Fiiller	59
Oluş Fiilleri	22
1. bul-	7
2. gā'ib ol-	7
3. gayb ol-	8
Kılış Fiilleri	37
1. al-	26
2. gider-	5
3. götür-	1
4. götür-	1
5. huzūr id-	2
6. ko-	2
Yakınlık-Uzaklık Bildiren Fiiller	96
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	96
1. ayır-	3
2. ayır-	7
3. çıkar-	42
4. kaç-	17
5. ta'allül it-	3
6. terk id-	11
7. terk it-	7

8. ur-	1
9. yığln-	5
Yerleşme Bildiren Fiiller	158
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	158
1. bağla-	1
2. bağla-	1
3. kon-	2
4. müstevlî ol-	2
5. otur-	144
6. şığ-	2
7. tut-	2
8. yayla-	3
9. yirlen-	1
Muhalefet Olma-Red Bildiren Fiiller	27
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	27
1. baş kaldur-	6
2. çık-	1
3. karşı çık-	4
4. karşı gel-	2
5. karşı tur-	5
6. kuşūr bul-	4
7. redd id-	1
8. redd it-	4
Engel Aşma- Engelleme Bildiren Fiiller	21
Oluş Fiilleri	0

Kılış Fiilleri	21
1. geç-	8
2. geçir-	1
3. giç-	1
4. koy-	1
5. maḥzūr ol-	1
6. men id-	1
7. tut-	8
Affetme-Olumlu İlişki-Özür Dileme Bildiren Fiiller	24
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	24
1. bağışla-	12
2. bağışla-	2
3. barış-	4
4. geçir-	1
5. miskinlik id-	1
6. yarlıga-	2
7. yarlıgan-	2
Devam Etme-Takip Bildiren Fiiller	16
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	16
1. al-	2
2. dut-	1
3. düş-	4
4. ebed kal-	1
5. kal-	5
6. sür-	1

7. uy-	2
Zaman Bildiren Fiiller	58
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	58
1. bekle-	11
2. dur-	35
3. kal-	8
4. kal-	1
5. muntazır ol-	1
6. oyalan-	1
7. seyb id-	1
Üstünlük-Yenilgi Bildiren Fiiller	12
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	12
1. başa çık-	1
2. başar-	3
3. çık-	2
4. çık-	2
5. mağlûb kıl-	2
6. yeñil-	1
7. yin-	1
Yok Olma, Yokluk Bildiren Fiiller	33
Oluş Fiilleri	26
1. tolan-	1
2. yan-	25
Kılış Fiilleri	7
1. bağla-	2

2. boz-	1
3. götür-	1
4. götür-	2
5. ıra-	1
Eğitim Bildiren Fiiller	14
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	14
1. okı-	1
2. oku-	1
3. öğred-	2
4. öğren-	6
5. öğret-	3
6. uyar-	1
Hijyen Bildiren Fiiller	36
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	36
1. arıd-	2
2. arın-	4
3. arıt-	2
4. yu-	25
5. yun-	3
Olumsuzluk Bildiren Fiiller	7
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	7
1. baş-	1
2. bāıl kıl-	1
3. şı-	2

4. tókın-	1
5. virme-	2
Rahatlık-Refah Bildiren Fiiller	27
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	27
1. ārām id-	2
2. bağışla-	1
3. diñlen-	1
4. istirāhat id-	3
5. kırtar-	20
Cenaze-Ölüm Bildiren Fiiller	9
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	9
1. kıo-	1
2. kıoy-	2
3. şar-	3
4. tıt-	1
Yarar-Fayda Bildiren Fiiller	15
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	15
1. kār id-	1
2. kıat ^c id-	1
3. taħşıl id-	1
4. yara-	12
Niyet Bildiren Fiiller	12
Oluş Fiilleri	0

Kılış Fiilleri	12
1. kaçd it-	11
2. kaçd it-	1
Yardım Bildiren Fiiller	5
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	5
1. kaldır-	1
2. kayır-	3
3. yetiş-	1
Yemin-Sözleşme Bildiren Fiiller	9
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	9
1. and iç-	5
2. kavı it-	3
3. tapu kıl-	1
Beğeni-Hayranlık Bildiren Fiiller	4
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	4
1. beğen-	3
2. münkati ^c ol-	1
Giz-Sır Bildiren Fiiller	2
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	2
1. şakla-	1
2. tut-	1
Bölme-Bölüm Bildiren Fiiller	2

Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	2
1.al-	2
Çağrışım Bildiren Fiiller	51
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	51
1.beñze-	51
Gerekçe, Sebep Bildiren Fiiller	1
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	1
1.ta' allul id-	1
Hız Bildiren Fiiller	2
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	2
1.tut-	2
İlaç-Deva Bildiren Fiiller	1
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	1
1.devā ol-	1
Kıymet-Değer Bildiren Fiiller	1
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	1
1.deg-	1
Tasvip Bildiren Fiiller	1
Oluş Fiilleri	0

Kılış Fiilleri	1
1.levh it-	1
Uyarı Bildiren Fiiller	1
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	1
1.uyar-	1
Pay-Hisse Bildiren Fiiller	3
Oluş Fiilleri	0
Kılış Fiilleri	3
1.üleşdür-	3

Çalışmanın sayısal olarak belirlenmiş olan verileri “İstatistik Veriler” bölümü başlığı altında aktarılmıştır. Bu tabloda her sözcüğün metinlerde geçtiği toplam sayısı verilmiştir. Örneğin “ahmed yesevî” ifadesi “Özel Ad Bilgisi” bölümünde “Kişi Adları” başlığı altında verilmiş olup beş kez belgelenmiştir. “İstatistik Veriler” bölümünde sözcüklerin sayısal değerleri bulunmaktadır. Bunların içerisinde herhangi bir sözcük, imla farklılığı nedeniyle ayrı ayrı verilmiş olup geçtiği yer sayısı ve kullanım sıklığı da ayrı ayrı ifade edilmiştir. Ancak sık kullanılan sözcüklerin toplam sayısını belirlemek için farklı imla şekilleri birlikte kullanılarak değerlendirilmiştir.

Taranan eserlerde yer alan 548 özel addan 307’si kişi adları, 33’ü il-kent adları, 23’ü yer-konum adları, 19’u Allah ve O’nu ifade eden adlar, 18’i padişah,sultan ve makam adları, 14’ü şehir adları, 14’ü ülke adları, 11’i dere-pınar ve ırmak adları, 11’i ilçe adları, 11’i boy-kavim ve halk adları, 9’u melek adları, 9’u soy ve sülale adları, 8’i kutsal kitap adları, 8’i ibadet yeri adları, 7’si din-mezhep adları, 7’si dağ ve tepe adları, 3’ü deniz adları, 6’sı köy adları, 3’ü dil adları, 3’ü gün adları, 2’si ada adları, 1’i bölge adları, 2’si büyükbaş hayvan adları, 2’si dua-sure adları, 2’si kale adları, 2’si karye adları, 2’si kaya adları, 1’i ağaç adları, 1’i çöl adları, 1’i eser adları, 1’i kasaba adları,

1'i katır adları, 1'i kaza adları, 1'i kuş adları, 1'i manevi yol adları, 1'i menzil adları, 1'i ova adları, 1'i yıldız adlarıdır.

Çalışmada yer alan konularına göre adların sayısı 3480'dir. Bunlardan 306'sı durum bildiren adlar, 137'i ayetler, 172'si İslam dini ve tasavvuf, 164'ü araç-gereç, 120'si kimlik, 106'sı ölçü-ölçme-kademe-miktar-mesafe, 80'i yer-konum-alan, 72'si kişilik-sıfat-karakter, 73'ü zaman-süre-vakit, 67'si insan vücudunun bölümleri, 62'si davranış bildiren sözcükler, 55'i iyi durum-iyilik ve iyi duygu adları, 54'ü iletişim-etkileşim-konuşma-bilgi, 48'i gıda adları, 43'ü meslek-mesleği icra eden adlar, 42'si parça ve bölüm-kısım, 41'i yön adları, 40'ı kötü durum-kötülük ve kötü duygu adları, 38'i hareket-mücadele, 35'i organ adları, 34'ü mimari yapı ve bölümleri, 32'si ünvanlar-rütbelere-makam, 31'i iş-çalışma-görev-hizmet, 31'i dua içerisinde yer alan adlar, 29'u insani durumlar ve insani ihtiyaçlar, 27'si yücelik, 26'sı giyim-giyecek bölümleri, 25'i istek, 25'i bitki adları, 26'sı hareket-yolculuk-gezme, 23'ü kara oluşumları-coğrafi oluşumlar, 23'ü açıklama-anlama, 23'ü duygu-şüphe, 23'ü cenaze ve ölüm, 23'ü ışık-aydınlık, 23'ü sıkıntı bildiren adlar, 22'si yakınlık-yönelim, 23'ü bağlantı-iliski-sınır, 21'i harf-yazı-sözcük, 21'i insan-kadın-erkek-kışı, 21'i renk-renk bildiren, 21'i uygunluk, 20'si yardım, 19'u madde, 18'i yaşam-sosyal birimler-bağ, 17'si bitki bölümleri, 17'si ifade-söyleme, 16'sı meteoroloji, 17'si üzüntü-hüzün bildiren adlar, 16'sı aile-aile statüsü, 16'sı sevinç, 16'sı bitiş, 16'sı inanç bildiren adlar, 16'sı özellik-şekil-görünüş bildirenler, 16'sı uzaklaşma-ayrılma-yokluk, 15'i yerleşim, 15'i ayıp-günah-kusur-dine uygunluk, 15'i ses, 15'i sanat-sosyal hayat-oyun, 15'i büyükbaş-binek hayvanları, 14'ü başkalık, 14'ü belirti-iz-işaret-sembol, 14'ü gökyüzü ve gök cisimleri, 14'ü olağanüstü varlık isimleri, 14'ü topluluk bildirenler, 13'ü aşama-gidişat, 13'ü giz-sır, 13'ü doğruluk-dürüstlük-gerçeklik, 13'ü ekonomi-maddi durum-parasallık, 13'ü yaşam evreleri, 13'ü savaş-savaş aletleri, 12'si kök-öz, 12'si sahip-benlik, 12'si askeri unsurlar, 12'si güç-kuvvet-yücelik, 12'si korku-kaygı bildiren adlar, 12'si selam-sesleniş, 11'i belge-delil-kanıt, 11'i bilinçsizlik-zihinsel durumlar, 11'i devlet kurumu-yöneticilik, 11'i hasta-hastalık-fiziksel özür, 11'i hayvan vücudunda bulunan bölümler, 11'i insan-birey ve kişilik unsurları, 10'u kabul, 11'i kıymetli eşyalar, 11'i rahatlık-refah, 11'i düşman-düşmanlık, 10'u kesinlik-gerekliklik, 10'u su ve sudan meydana gelen unsurlar, 10'u gerekçe-konu, 10'u olabirlik-mümkün-muhtemel, 10'u sudan meydana gelen oluşumlar, 9'u beğeni, 9'u cevap-karşılık, 9'u coğrafi yönler, 9'u

doğa, 9'u edebi tür, 9'u hristiyanlıkla ilgili sözcükler, 9'u kızgınlık-öfke, 9'u pay-hisse-ortaklık, 9'u şart-bahane-istek, 8'i yol-yöntem, 8'i tekrar, 8'i aynılık-benzerlik, 8'i içecek-sıvı adları, 8'i kan akrabalığı, 7'si oluşum, 8'i vücut salgıları, 8'i yarar-fayda, 7'si Hacı Bektâş-ı Velî ve Alevilik-Bektâşilik, 7'si il-vatan-millet-mülkiyet, 7'si madenler, 7'si şaşkınlık bildiren adlar, 7'si uçan hayvanlar, 7'si zenginlik-fakirlik, 6'sı evliliğe dayalı akrabalık, 6'sı hijyen durumu, 6'sı var olma, 6'sı bağ-bahçe-tarım, 6'sı doluluk-boşluk, 6'sı düzen-intizam, 6'sı görme duyusu, 6'sı hukuk, 6'sı ilaç-deva-derman, 6'sı irade, 6'sı kapalı alan, 6'sı müzik aleti, 6'sı yabani hayvanlar, 6'sı yalnızlık, 6'sı yemin-sözleşme, 6'sı yönetim sistemi, 5'i eğitim, 5'i kişisel eşyalar, 5'i müsaade, 5'i tasvip, 5'i yanlışlık-hata, 5'i açıklık-kapalılık, 5'i ahlak bildiren adlar, 4'ü ceza-yaptırım, 5'i edebi unsurlar-sözcükler, 5'i gerçeklik-doğruluk, 5'i hız-sürat, 5'i özür sözcükleri, 5'i tür-cins, 5'i yırtıcı hayvanlar, 4'ü hediye, 4'ü zarar-yara-zedelenme, 4'ü doğum ile ilgili unsurlar, 4'ü kalıcılık-devamlılık-geçicilik, 3'ü küçükbaş hayvanlar, 4'ü mevsim, 4'ü tahıllar, 4'ü taşıt-vasıta adları, 3'ü akrabalık, 3'ü Arap harfleri, 3'ü az rastlanan sözcük adları, 3'ü bayrak-sancak, 3'ü birleşme-birlik, 3'ü çiçekler, 3'ü değer-kıymet, 3'ü dokunma hissi-temas, 3'ü engel, 3'ü karşıtlık, 3'ü koklama duyusu ile ilgili adlar, 3'ü kutsallık bildiren adlar, 3'ü misafir-misafir ağırlama, 3'ü özel gün, 3'ü uyarı, 2'si üstünlük, 2'si alışkanlık, 2'si baklagiller, 2'si barış, 2'si bilim dalları, 2'si ders çıkarma-çıkarım, 2'si doğal afet, 2'si düşündürücülük, 2'si eskimiş olaylar-anılar, 2'si eşitlik, 2'si evcil hayvanlar, 2'si evlilik, 2'si hayvanlar, 2'si hedefe ulaşmışlık, 2'si namaz adları, 2'si özlem, 2'si suda yaşayan hayvanlar, 2'si sürüngen hayvanlar, 2'si vurgu, 2'si zikredilme, 2'si acıma bildiren adlar, 1'i ağırlık bildiren eşya, 1'i edebi eser, 1'i fark-ayrım, 1'i feda etme, 1'i inatçılık, 1'i işaret-simge, 1'i kümes hayvanları, 1'i öncelik, 1'i özgünlük, 1'i plan-tasarı, 1'i psikolojik durum bildiren adlar, 1'i sıcaklık, 1'i tanıma ile ilgilidir.

Çalışmada türlerine göre incelenen 933 sözcükten 350'si Arapça-Farsça terkipler, 241'i zarf, 223'ü sıfat, 42'si zamir, 33'ü edat, 32'si bağlaç, 8'i ünlem, 4'ü pekiştirilmiş sözcüklerdir.

Çalışmada yer alan konularına göre 1311 fiilin 178'i durum, 151'i bir işi gerçekleştirme, 142'si hareket-mücadele-çaba-iş, 104'ü fiziksel hareket, 53'ü psikolojik durum, 51'i söyleme-iletişim-etkileşim, 40'ı dönüşüm, 31'i meydana gelme-ortaya

çıkma, 26'sı insan bedeni ve insani duygular, 26'sı mesafe, 26'sı toplanma-bir araya gelme-birikme, 26'sı yönelme-eğilim-sevk, 24'ü koruma-sahiplenme-hakimiyet, 22'si ulaşma-erişme, 19'u fiziksel gereksinim, 18'i alıp-verme, 19'u netice-bitiş, 18'i vazgeçme-bırakma-geri dönme, 19'u yayılma-büyüme, 17'si ses-sesleniş, 18'i temas-dokunma, 16'sı değişim, 15'i uygulama-gerçekleşme-belirme, 15'i aşama, 14'ü istek-emir-izin, 15'i tepki, 14'ü karşılıklı durumlar, 14'ü dini konular, 12'si kabul, 11'i aldatma-dalga geçme, 11'i soru-sorgulama sözcüğü içerenler, 9'u başlangıç, 9'u miktar, 9'u varlık-yokluk, 9'u yakınlık-uzaklık, 9'u yerleşme, 8'i muhalefet olma-red, 7'si engel aşma-engelleme, 7'si affetme-olumlu ilişki- özür dileme, 7'si devam etme-takip, 7'si zaman, 7'si üstünlük-yenilgi, 7'si yok olma-yokluk, 6'sı eğitim, 5'i hijyen, 5'i olumsuzluk, 5'i rahatlık-refah, 4'ü cenaze-ölüm, 4'ü yarar-fayda, 2'si niyet, 3'ü yardım, 3'ü yemin-sözleşme, 3'ü beğeni-hayranlık, 2'si giz-sır, 1'i bölme-bölüm, 1'i çağrışım, 1'i gerekçe-sebep, 1'i hız, 1'i ilaç-deva, 1'i kıymet-değer, 1'i tasvip, 1'i uyarı, 1'i pay-hisse ile ilgilidir.

Taranan eserlerde en sık kullanılan sözcükler hakkındaki tespitler şöyledir:

İl-kent adlarının toplam kullanım sıklığı 201'dir Kırşehir ve Kayseri kentlerinin en fazla kullanılan kentler olduğu ve iki şehrin de 36 kez geçtiği tespit edilmiştir.

Konum bildiren adların kullanım sıklığı 59'dur. Kullanım sıklığı en çok olan konum adı 15 kez geçmesi sebebiyle Türkistan'dır.

“Allah ve O’nu İfade Eden Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 431'dir. En çok kullanılan üç ad şu şekildedir: Tanrı 120, Hakk 107, Allah 61 kez kullanılmıştır.

“Padişah, Sultan ve Makam Adları” bölümünün kullanım sıklığı 138 olup en fazla kullanım sıklığına sahip olan ad 55 kez geçtiği için Ahi Evran'dır.

“Şehir Adları” bölümünün kullanım sıklığı 36'dır. Mekke, Medine ve Nişabur şehirleri aynı kullanım sıklığına sahip olmakla birlikte üç şehir adı da 5 kez geçmiştir.

“Ülke Adları” bölümünün kullanım sıklığı 112 olmakla birlikte en fazla kullanım sıklığına sahip olan “rüm” ülkesidir.

“Boy, Kavim, Halk Adları” bölümünün kullanım sıklığı 46’dır. En çok kullanım sıklığına sahip boy adı 26 kez geçmesi sebebiyle “tātār” boyu olmuştur.

“Melek Adları” bölümünün kullanım sıklığı 28 olup Cebrail meleği 13 kez geçmesi sebebiyle en fazla kullanım sıklığına sahip olan melek adıdır.

“Soy ve Sülale Adları” bölümünün kullanım sıklığı 20 olmakla birlikte en fazla kullanım sıklığına sahip olan soy ve sülale adı “ibrāhimu’l-mücāb” tır.

“Kutsal Kitap Adları” bölümünün kullanım sıklığı 63 olmakla birlikte en fazla kullanım sıklığına sahip olan kutsal kitap Kur’ān’dır. Metinlerde “furqān 4, qur’ān 39, ümmü’l-qur’ān 1” kullanım şekilleriyle ifade edilmiş ve toplam 44 kez geçmiştir.

“İbadet Yeri Adları” bölümünün kullanım sıklığı 36 olmakla birlikte en fazla kullanım sıklığına sahip olan ibadet yeri adı Kābe’dır. “ka’be 12, ka’betu’llāh 2, beytu’llāh 5” şeklindeki ifadelerle 19 kez geçmiştir.

“Din-Mezhep Adları” bölümünün kullanım sıklığı 50’dır. En fazla kullanım sıklığına sahip olan din adı, 40 kez geçmesi sebebiyle Müslümanlıktır. “müslimān 33, müslimīn 5, müslümān 2” şekilleriyle ifade edilmiştir.

“Dağ ve Tepe Adları” bölümünün kullanım sıklığı 25’tir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan dağ adı Hırka Dağı’dır. “hırqa tağı 2, hırqa tağı 8” şekilleriyle 10 kez kullanılmıştır.

“Deniz Adları” bölümünün kullanım sıklığı 22’dır. En fazla kullanım sıklığına sahip olan deniz adı, 10 kez geçmesi nedeniyle Karadeniz’dır.

“Köy Adları” bölümünün kullanım sıklığı 10 olmakla birlikte en fazla geçen köy adı, 5 kez kullanılması sebebiyle Tuz Köyü’dür. “tuz köyi 2, tuz köyü 3” şekilleriyle ifade edilmiştir.

“Dil Adları” bölümünün kullanım sıklığı metinlerde eşit dağılım göstermiştir. 3 adet dil mevcut olup her birinin birer kez geçtiği tespit edilmiştir.

“Gün Adları” bölümünün kullanım sıklığı 16’dır.

“Ada Adları” bildiren adlar bölümünde 2 adet ada adı mevcut olup birer kez geçmiştir.

“Bölge Adları” 1 adet bölge adı mevcut olup 57 kez geçmiştir.

“Büyükbaş Hayvan Adları” bölümünün kullanım sıklığı 4’tür. En fazla kullanım sıklığına sahip olan “Burak” atı olup 3 kez geçmiştir.

“Dua –Süre Adları” bölümünün kullanım sıklığı 17’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan süre adı Fatiha süresidir. Metinlerde 14 kez geçmiştir.

“Kaya Adları” bölümünün kullanım sıklığı 8’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan kaya adı Tekye Kaya olup 7 kez geçmiştir.

“Ayetler” bölümünün kullanım sıklığı 137’dir.

“İslam Dini ve Tasavvufî Anlamlar Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 1407’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “du‘ā”dır. “du‘ā” sözcüğü 72 kez geçmiştir.

“Kimlik Adları” bölümünün kullanım sıklığı 1315’tir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan kimlik adı “eren” sözcüğü olup 458 kez geçmiştir.

“Ölçü-Ölçme, Kademe, Miktar, Mesafe Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 841’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “bir” sözcüğüdür. Metinlerde 230 kez geçmiştir.

“Yer-Konum, Alan Adları” bölümünün kullanım sıklığı 1101’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “yer 7, yir 419” ifade şekilleriyle “yer” sözcüğüdür ve 426 kez geçmiştir.

“Kişilik-Sıfat-Karakter Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 598’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “velāyet” sözcüğüdür. Metinlerde 149 kez geçmiştir.

“İyi Durum, İyilik ve İyi Duygu Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 381’dir.

“İletişim, Etkileşim, Konuşma, Bilgi Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 566’dır. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “haber” sözcüğüdür. 93 kez geçmiştir.

“Meslek-Mesleği İcra Edeni Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 153’tür. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “bāzārgān” sözcüğüdür. Sözcük 17 kez geçmiş olup “tüccar” anlamını taşımaktadır.

“Parça ve Bölüm, Kısım Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 806’dır. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “her” sözcüğüdür. 244 kez geçmiştir. “her” sözcüğünden sonra “cümle” sözcüğü 190 kez geçmiştir.

“Mimari Yapı ve Bölümlerini Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 244’tür. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük 78 kez geçen “ev” sözcüğüdür.

“Unvanlar, Rütbeler, Makam Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 849’dur. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “hazret 194, hazret-i 92” şekilleriyle “hazret”tir. 286 kez geçmiştir.

“Dua İçerisinde Yer Alan Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 123’tür. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “bismi 1, bismillāhi 3, bismillāhirrahmānirrahim 39, bismi’llāh 9” şekilleriyle “bismillāhirrahmānirrahim” sözcüğüdür. Yani Besmele ifadesidir. Metinlerde 52 kez geçmiştir.

“Bitkileri Adları” bölümünün kullanım sıklığı 131’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “buğda 2, buğday 35” şekilleriyle “buğday” sözcüğüdür.

“Karadan Meydana Gelen Oluşum Adları” bölümünün kullanım sıklığı 220’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “taş” sözcüğüdür. 81 kez geçmiştir.

“Açıklama-Anlama Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 176’dır. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “rivāyet” sözcüğüdür. 57 kez geçmiştir.

“Duygu-Şüphe Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 224’tür. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “gönl 70, gönül 39” şekilleriyle “gönül” sözcüğüdür. 109 kez geçmiştir.

“İnsan, Kadın, Erkek, Kişi İle İlgili Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 373’tür. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “er” sözcüğüdür. 168 kez geçmiştir.

“Yaşam-Sosyal Birimler-Bağ Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 142’dir.

“Büyükbaş Hayvan Adları” bölümünün kullanım sıklığı 189’dur. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “at” sözcüğüdür. 55 kez geçmiştir.

“Devlet Kurumu, Yöneticilik Bildiren Adlar” bölümünün kullanım sıklığı 452’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “sulṭān” sözcüğüdür. 187 kez geçmiştir.

“Bir İş Gerçekleştirme Bildiren Fiiller” bölümünün kullanım sıklığı 2771’dir. Kılış fiillerinin kullanım sıklığı 2637’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan fiil ise “ol-“ fiilidir. Metinlerde 746 kez geçmiştir.

“Söyleme, İletişim, Etkileşim Bildiren Fiiller” bölümünün kullanım sıklığı 2445’tir. Kılış fiillerinin kullanım sıklığı 2445’tir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan fiil ise “di- 1270“ ve “de- 43“ şekilleriyle “de-“ fiilidir. Metinlerde 1313 kez geçmiştir.

“Yerleşme Bildiren Fiiller” bölümünün kullanım sıklığı 158’dir. Kılış fiillerinin kullanım sıklığı 158’dir. En fazla kullanım sıklığına sahip olan fiil ise “otur-“ fiilidir. Metinlerde 144 kez geçmiştir.

“Hijyen Bildiren Fiiller” bölümünün kullanım sıklığı 36’dır. Kılış fiillerinin kullanım sıklığı 36’dır. En fazla kullanım sıklığına sahip olan fiil ise “yu- 25, yun- 3” şekilleriyle “yu-“ fiilidir. Metinlerde 28 kez geçmiştir.

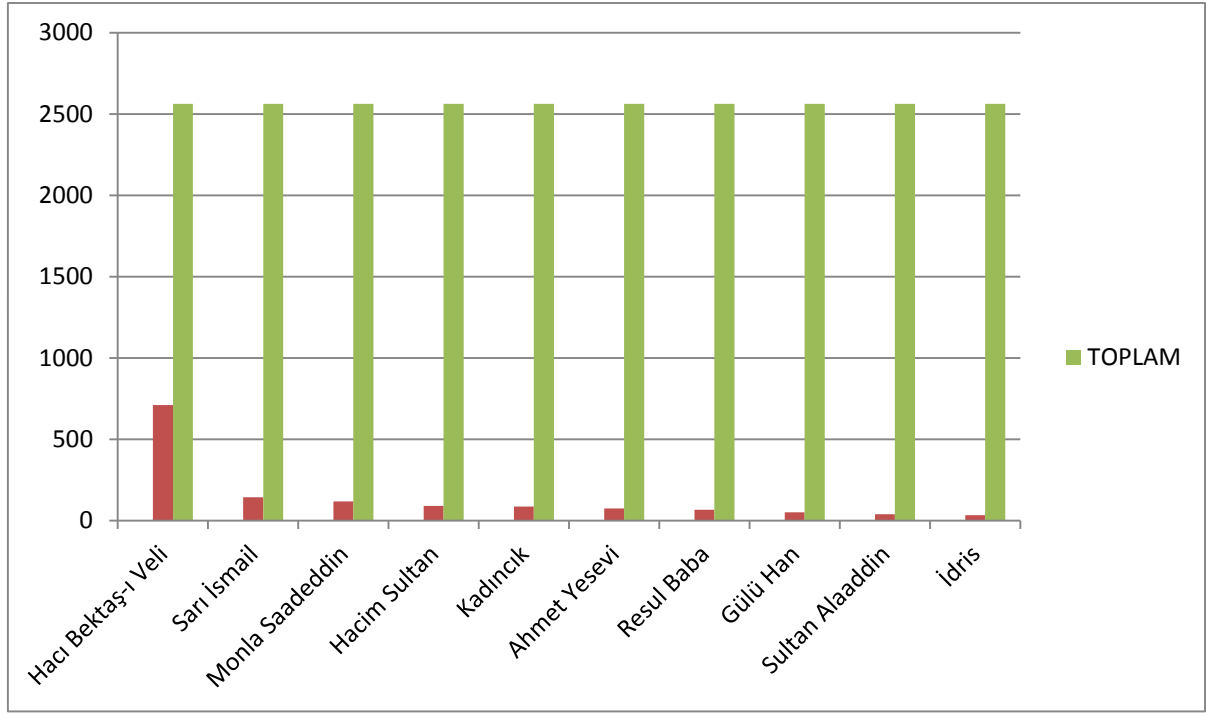
“Müzik Aleti Adları” bölümünde 6 adet müzik aleti adı mevcut olup her biri 1 kez geçmiştir.

“Arap Harfleri Adları” bölümünde 3 adet akrabalık bildiren sözcük olup her biri 1 kez geçmiştir.

Taranan eserlerdeki sözcüklerin istatistik verilerle bağlantılı olarak verilen grafik bilgileri şöyledir:

Kişi Adları başlığı içerisinde 307 adet kişi adı mevcuttur. Kişi adlarının toplam kullanım sıklığı ise 2563'tür. Kullanım sıklığı en çok olan 10 adet kişi adı, en çok kullanılanlardan en az kullanılanlara doğru şu şekilde tespit edilmiştir:

Grafik 1

1.“Hacı Bektâş-ı Velî” adı bektâş 16, bektâş-ı ħorāsānî 5, ħacı bektâş el-ħorāsānî 16, ħacı bektâş ħazreti 1, ħacı bektâş ħünkâr 30, ħacı bektâş 35, ħacı bektâş-ı ħünkâr 1, ħacı bektâş-ı velî 6, ħünkâr ħacı bektâş el-ħorāsānî 2, ħünkâr ħacı bektâş 1, ħünkâr ħacı bektâş velî 1, ħünkâr ħacı bektâş-ı velî 42, ħünkâr ħazret-i seyyid 1, ħünkâr ululığı 1, ħünkâr 353 , ħazret-i ħünkâr 233, hz. ħacı bektâş-ı velî 1 olmak üzere metinlerde toplam 710 kez geçmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî, taradığımız dört eser içerisinde metinlerin merkezinde olması nedeniyle en çok kullanılan kişi adı olduğu tespit edilmiştir.

2.“Sarı İsmail” adı şarı ismā‘il 96, şarı 44, şaru ismā‘il 3, şaru 1 olmak üzere metinlerde toplam 142 kez geçmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî’den sonra kullanım sıklığı en fazla olan kişi adı Sarı İsmail olmuştur. Metinde birçok rivayet içerisinde yer alması ve Hacı Bektâş-ı Velî ile arasındaki kuvvetli bağ nedeniyle Hacı Bektâş-ı Velî’den sonra kullanım sıklığı en fazla olan kişi adı olarak tespit edilmiştir.

3.“Monla Saadeddin” adı monla sa‘adü’-d-dîn 65, monla sa‘dü’-d-dîn 6, sa‘adü’-d-dîn 1, sa‘dü’-d-dîn 1, sa‘id 43, sa‘idü’-d-dîn 1 olmak üzere metinlerde toplam 117 kez geçmiştir. Metinde Hacı Bektâş-ı Velî ile görüşmesi ve onunla inancını kuvvetlendirmesi sebebiyle belirtilen sıklıkta kullanıldığı tespit edilmiştir.

4.“Hacim Sultan” adı hâcim 3, hâcim sultân 84, kol açuk 1, kolu açuk hacim 1, kolacuk 1 olmak üzere metinlerde toplam 90 kez geçmiştir. Metinde Hacim Sultan Hacı Bektâş-ı Velî’nin halifesi olması ve bir öküzü kestiği için kolunun kesilip Hünkar’ın dua etmesi üzerine düzelmesi gibi rivayetlerle eserde geçmesinden ötürü belirtilen sıklıkta kullanıldığı tespit edilmiştir.

5.“Kadıncık” adı kadıncığ 2, kadıncık ana 16, kadıncık 68 olmak üzere metinlerde toplam 86 kez geçmiştir. Kadıncık’ın Hacı Bektâş-ı Velî’yi evinde ağırlaması ve onunla iletişim kurması sebebiyle metinde önemli bir yere sahip olmuştur. Dolayısıyla belirtilen sıklıkta kullanıldığı tespit edilmiştir.

6.“Ahmet Yesevi” adı aḥmed 4, aḥmed yesevî 5, ḥāce aḥmed 4, ḥāce aḥmed yesevî 14, ḥāce aḥmed-i 1, ḥāce aḥmed-i yesevî ḥazret 4, ḥāce aḥmed-i yesevî 23, ḥāce big 1, ḥāce 7, ḥāce big 1, pîrân-ı türkiştân 2, ser-çeşme-i nevedo noh hezâr pîrân-ı türkiştân 5, olmak üzere metinlerde toplam 74 kez geçmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî için önemli bir konuma sahip olan Ahmet Yesevi, metinde makam sahibi bir kişi oluşu ve Hacı Bektâş-ı Velî’nin yaşam tarzında büyük etkiler bırakması sebebiyle belirtilen sıklıkta kullanıldığı tespit edilmiştir.

7.“Resul Baba” adı baba rasûl 8, baba resûl 1, rasûl baba 3, rasûl 41, resûl baba 6, reşûl 7 olmak üzere metinlerde toplam 66 kez geçmiştir. Resul Baba metnin belirli yerlerinde geçmekte olup belirtilen sıklıkta kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.“Gülü Han” adı gülü ḥan 51 şeklinde olup 51 kez geçmiştir.

9.“Sultan Alaaddin” adı sultân ‘alāa’-d-dîn 32, sultân ‘alā’-d-dîn 7 olmak üzere metinlerde toplam 39 kez geçmiştir.

10.“İdris” adı idrîs 33 şeklinde olup metinde 33 kez geçmiştir. Çepni boyunun ulularından Yunus Mukri’nin oğlu ve Kadıncık’ın eşi gibi vasıflarla metinde

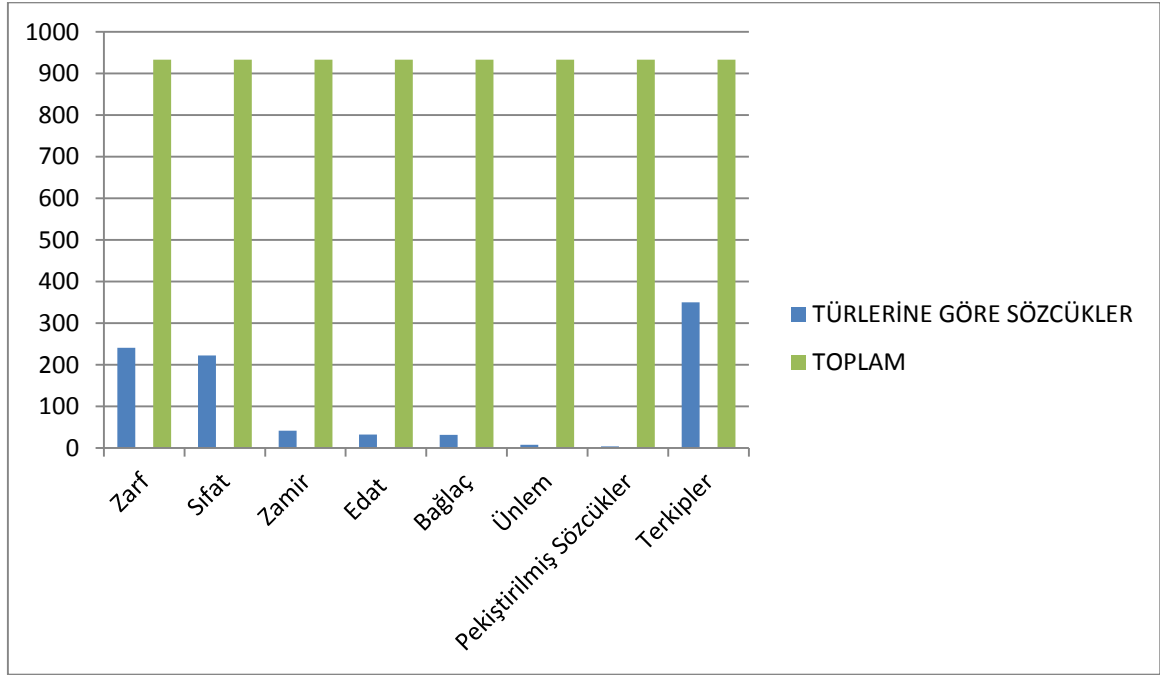
geçmektedir. Kişi adları içerisinde en az kullanım sıklığına sahip olan kişi adı olduğu tespit edilmiştir. Diğer kişi adları ise metinde az denecek ölçüde geçmektedir.

“Türlerine Göre Sözcükler” bölümünde zarf ve sıfatların sayıları birbirine yakındır. Edatların ve bağlaçların sayıları birbirine yakın değerdedir. En az kullanım sıklığına sahip olan tür önlemdir. Arapça ve Farsça terkipler en fazla kullanım sıklığına sahip olan türdür.

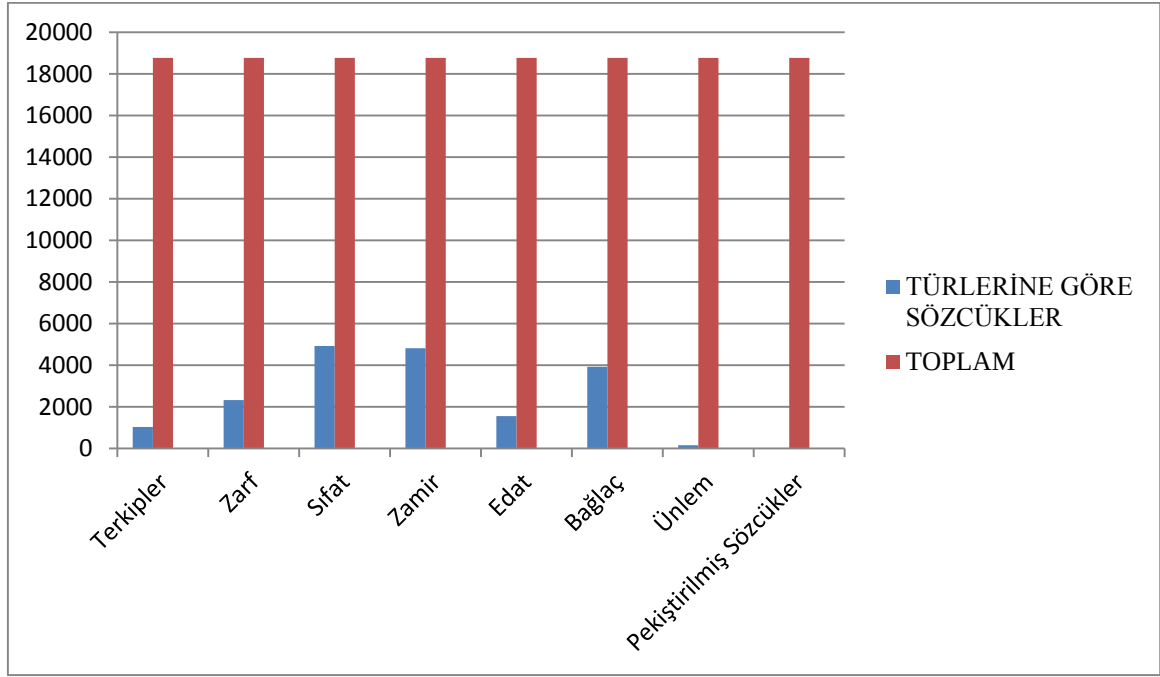
Türlerine göre incelenen 933 sözcükten 350’si Arapça-Farsça terkipler, 241’i zarf, 223’ü sıfat, 42’si zamir, 33’ü edat, 32’si bağlaç, 8’i ünlem, 4’ü pekiştirilmiş sözcüklerdir. “Türlerine Göre Sözcükler” bölümünün sözcük sayısına ait istatistik dağılım şöyledir:

Grafik 2

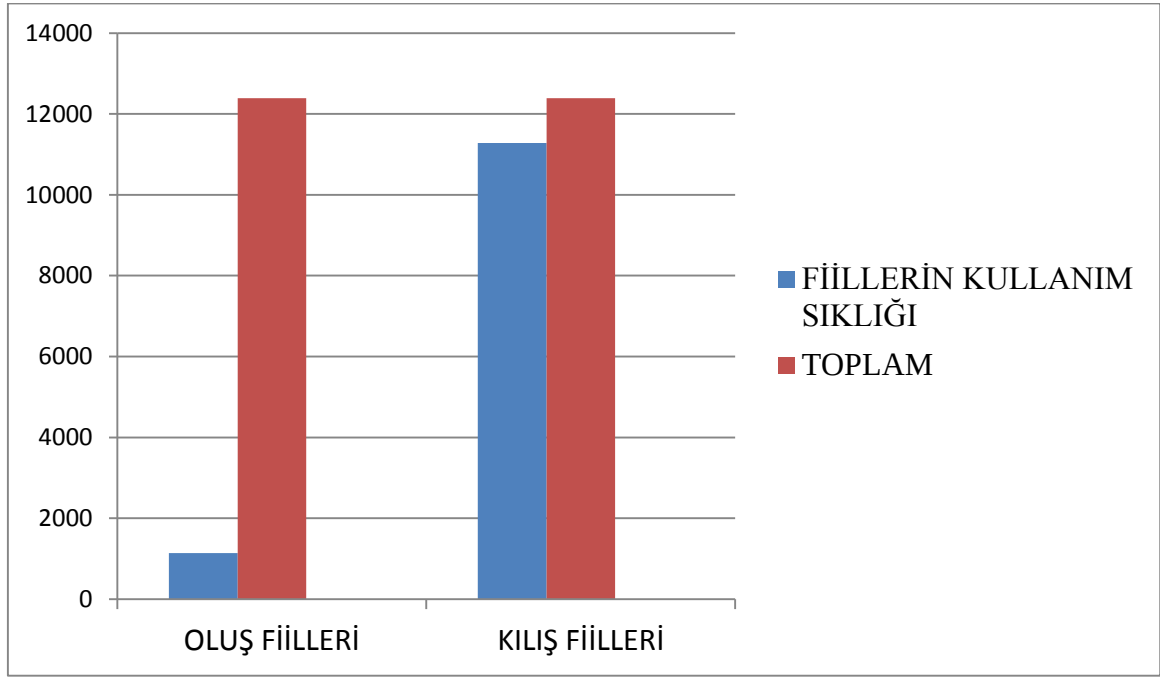
“Türlerine Göre Sözcükler” bölümünde sıfat ve zamirlerin kullanım sıklığının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. En az kullanım sıklığı pekiştirilmiş sözcüklere aittir. Toplam 18776 sözcük türü Arapça-Farsça Terkipler 1045, Zarf 2326, Sıfat 4924, Zamir 4819, Edat 1567, Bağlaç 3927, Ünlem 161, Pekiştirilmiş Sözcükler 7 şeklindeki dağılımla ifade edilmiştir. içerisinde “Türlerine Göre Sözcükler” bölümüne ait sözcüklerin kullanım sıklığını gösteren istatistik dağılım şöyledir:

Grafik 3

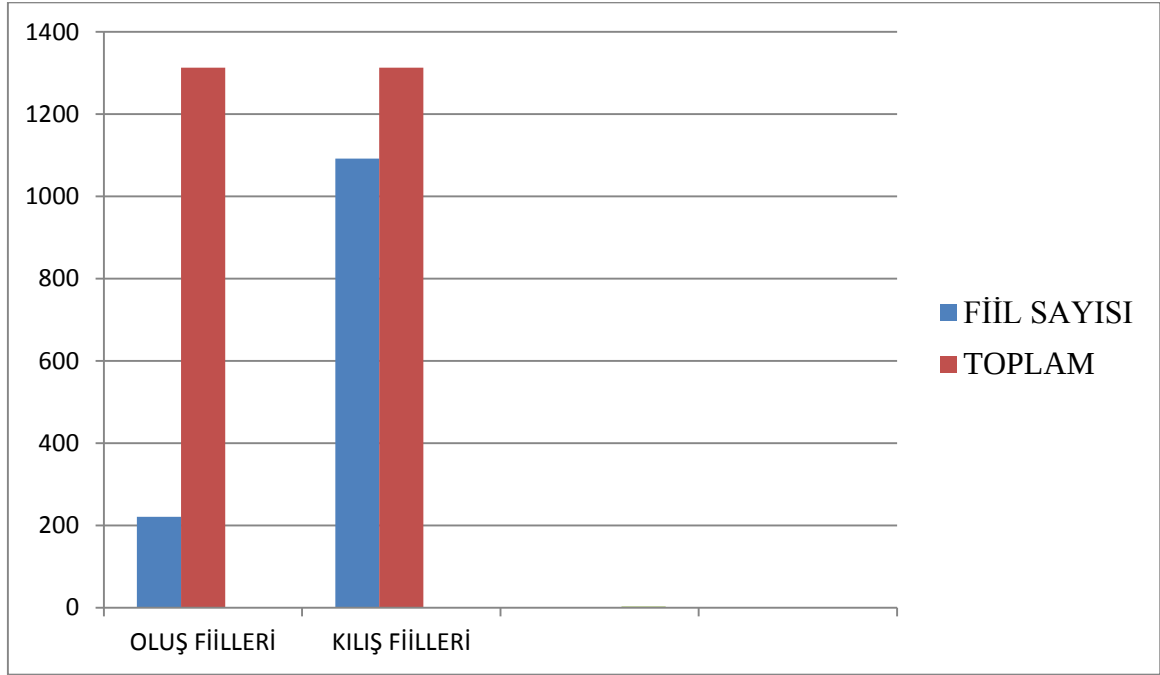
Aşağıdaki grafikte anlaşılaçağı üzere kılış fiillerinin oranının oluş fiillerine göre daha fazla sıklıkta kullanıldığı tespit edilmiştir. Fiillerin toplam kullanım sıklığı 12424'tür. Toplam sayı içerisinde oluş fiillerinin kullanım sıklığı 1139, kılış fiillerinin kullanım sıklığı 11285'tir. İncelenen fiillerin kullanım sıklığını belirten istatistik dağılım şöyledir:

Grafik 4

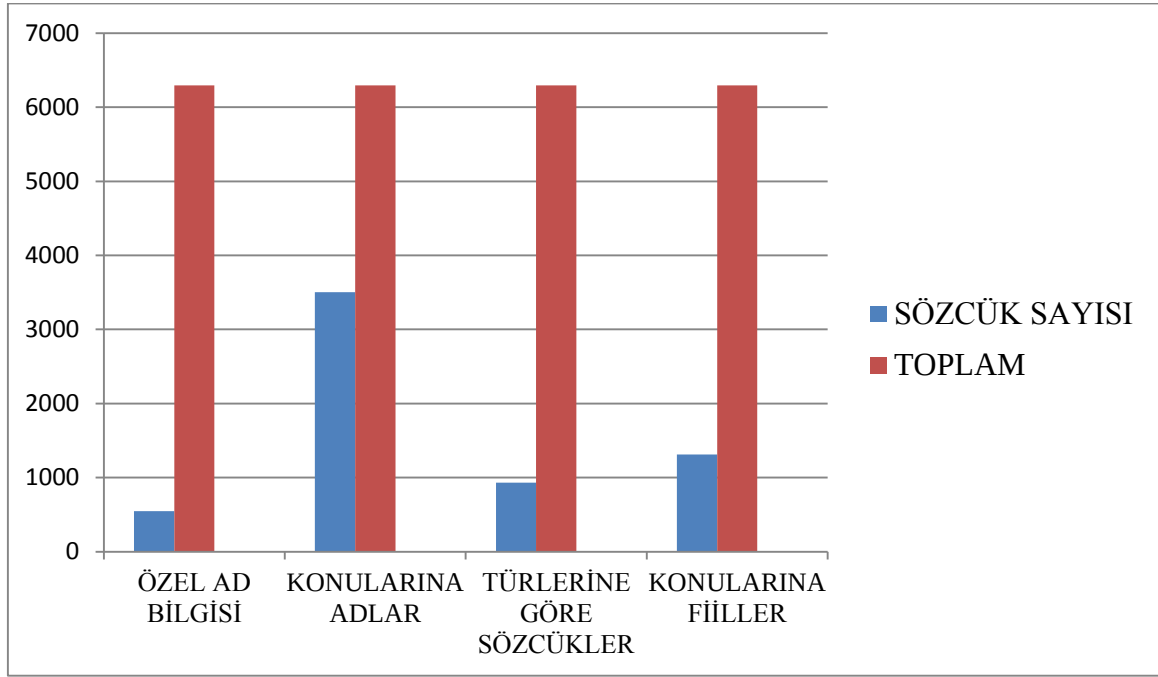
Grafikte anlaşılabacağı üzere kılış fiillerinin oranının oluş fiillerine göre daha fazla sayıda kullanıldığı tespit edilmiştir. Toplam 1313 fiil sayısı içerisinde 221 oluş fiili, 1092 kılış fiili yer almaktadır. İncelenen fiillerin sayısını belirten istatistik dağılım şöyledir:

Grafik 5

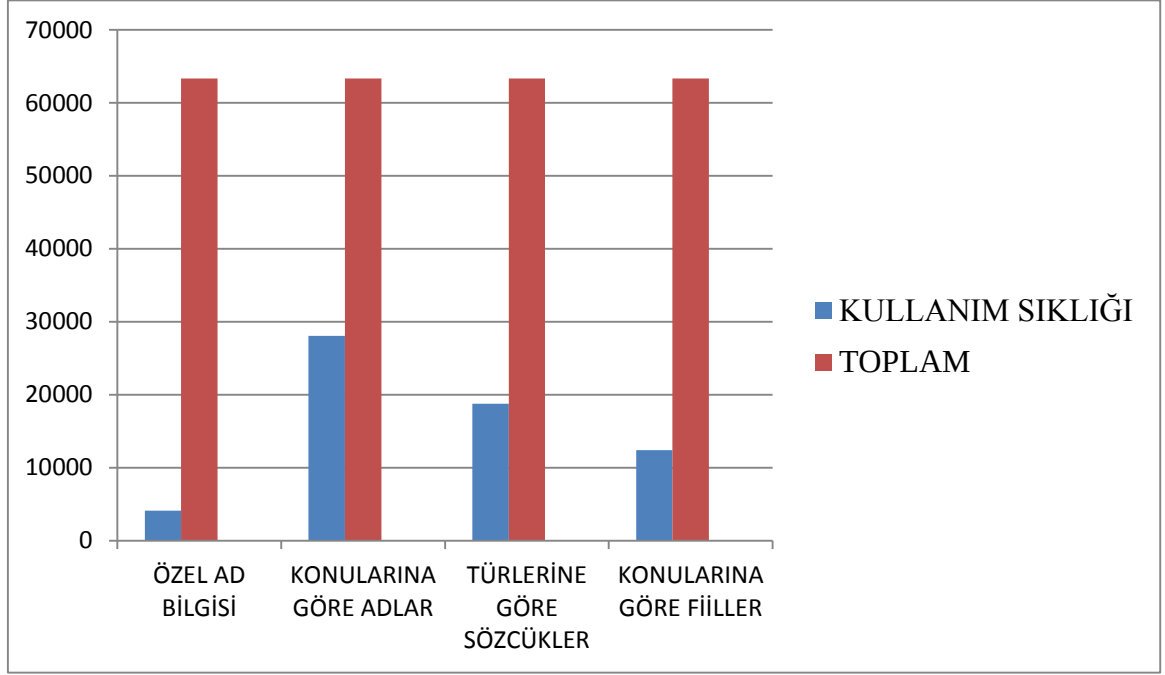
“Konularına Göre Adlar” bölümü geniş bir konu alanını kapsadığı için en fazla sayıya sahiptir. “Özel Ad Bilgisi” bölümü ise en az sayıya sahip olan bölümdür. Toplam 6296 sözcük sayısı içerisinde Özel Ad Bilgisi 548, Konularına Göre Adlar 3480, Türlerine Göre Sözcükler 933, Konularına Göre Fiiller 1311 şeklindeki dağılımla ifade edilmiştir. İncelenen bütün sözcüklerin sayısını gösteren istatistik dağılım şöyledir:

Grafik 6

Toplam 63360 kullanım sıklığı sayısı içerisinde Özel Ad Bilgisi 4110, Konularına Göre Adlar 28060, Türlerine Göre Sözcükler 18776, Konularına Göre Fiiller 12390 şeklindeki dağılımla ifade edilmiştir. İncelenen sözcüklerin kullanım sıklığını gösteren istatistik dağılım şöyledir:

Grafik 7

SONUÇ

Çalışmada Hacı Bektāş-ı Velī'nin Velāyet-nāme, Makālāt, Besmele Tefsiri ve Fatiha Tesfiri adlı dört eseri söz varlığı bakımından incelenmiştir. İncelemede anlamsal ve istatistiksel bir değerlendirme yapılmakla birlikte hem tematik hem de dilsel yöntem kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Hacı Bektāş-ı Velī hakkındaki bilgileri içeren belirli başlıklar aktarılmış, ikinci bölümünde çalışmanın asıl bölümünü oluşturan “Hacı Bektāş-ı Velī'nin Eserlerinde Söz Varlığı” incelemesi başlıklara ayrılarak sınıflandırılmış, üçüncü bölüm “İstatistik Veriler” başlığından oluşup taranan bütün eserlerin sayısal bilgileri verilmiştir.

Velāyet-nāme adlı eserde Arapça-Farsça kelimeler ve terkipler yoğunluktadır. Ayrıca eserde diğer eserlere nazaran erenlerin, dervişlerin, mollaların ve büyük zatların isimleri daha çok yer aldığı tespit edilmiştir. (bkz Ahi Evran, Ahmet Yesevi, Bekçe Sultan, Burhan Abdal, Bustancı Baba, Dede Garkın, Can Baba, Güvenç Abdal) Türkçe dışında kullanılan sözcüklerin kökeni genellikle Arapça ve Farsçadır.

Makālāt adlı eserde tasavvufî sözcükler yoğunluktadır. Didaktik ve yol gösterici bir içeriğe sahip olması nedeniyle dinî yapıyla ilgili sözcüklere sıkça rastlanmıştır. Eserde insan anatomisinde yer alan organlarla ve uzuvlarla ilgili sözcüklere sıkça rastlanması dikkat çekicidir. (bkz ağız, aya, ayak, parmak, baş, bıyık, burun, cebin, ciğer ...)

Besmele Tefsiri adlı eserde Eski Anadolu Türkçesi izlerinin daha belirgin olduğu görülmüştür. Eser besmelenin yorumlarını, Hz. Muhammed'i ve peygamberlerin çeşitli kıssalarını içermektedir.

Fatiha Tefsiri adlı eser, Fatiha süresinin açıklaması şeklinde olup sürenin her bir cümlesinin ayrı ayrı yorumlanması ile oluşturulmuştur. Dinî içerikli olması nedeniyle “Allah, ahiret, ölüm, cehennem, tamu, cennet, çeşitli harflerin anlamlandırılması” gibi detaylar sıkça konu edilmiştir.

Hacı Bektāş-ı Velī eserlerinde Eski Anadolu Türkçesinde sıkça kullanılan sözcüklere yer vermiştir.

ay-r-u+ksı BT 15a

beliñ+le-di M 19a

buḡl M 8b

buḡl+i+n BT 24b

çalab M 16a

çün V 16a

çü V 142a

daḡı BT 22b

deb-re-d-ir-ler M 21b

degme BT 17b

delim M 7b

diriḡā BT 13a

düke-l+i BT 10a

ey-d-ür BT 10b

ey-it-di V 33b

ıssı V 27b

imdi V 81b

issi V 85b

işbu V 111a

kaçan M 5a

kamū V 22b

kan+kı BT 27a

kimesne V 88b

uğrı M 8a

yavı M 4b

yavlağ BT 16a

yavuz M 4a

Eserlerde Alevilik-Bektâşilik ile ilgili sözcükler tespit edilmiştir. (bkz bacı, bektaş, bektaş-hane, cem, Hızır vs) Buradan Hacı Bektâş-ı Velî'nin inanç ve hayat sisteminin iç içe olduğu anlaşılmaktadır.

İncelenen eserlerde 155 adet sık rastlanmayan sözcük tespit edilmiştir.

1. ağzıyār : Tükürük
2. añşur- : Düşünmek
3. ‘alāyık : Alāka, ilgi
4. bilü : Bilgi
5. çelek : Tırnak
6. dañla- : Hayret etmek
7. egşi : Odun
8. epsem : Sessiz
9. evādān : Kap
10. fuşuşkārı : Süsleme
11. ğajla- : Heybetle
12. ğajğar- : Kükremek
13. göne : Deri
14. ğule : Tepe
15. ħades : Tuvalet ihtiyacı
16. ħālīçe : Seccade, halı
17. heme : Hepsi
18. ‘ıyāl : Ev halkı

19. ibrām : Israr etmek
20. igli : Hastalıklı
21. ıaf : “Dur” anlamındaki uyarı sözcüğü
22. ıaırına : Parçalanmak
23. ıalı : Halı
24. kār-sāz : Böyle
25. ıaşan- : Tuvalet ihtiyacı
26. kelecı : Konuşma
27. kengel : Dalga geçmek
28. keşk : Sıra
29. key : Çok, iyice, gerçekten, sert
30. kıbal : Yön, taraf
31. kıır- : Seslenmek
32. kıır- : Seslenmek
33. kıynak : Şahin adlı kuşta bulunan çelenk
34. köseğı : Bitki kökü parçası
35. köseğı : Bitki kökü parçası
36. kıuş- : Kucaklaşmak
37. kıuş- : Kucaklaşmak
38. kūfen : Dağlık
39. kıulmaş : Terbiyesizlik
40. kıulmaş : Hilekârlık
41. kıurre : Çalgı aleti
42. küčköl : Keşköl
43. legençe : Küçük leğen
44. lu‘b : Eğlence
45. maırebe : Mezarlık
46. maısum : Paylaştırmak
47. maşlık : Haşhaş
48. maşr : Küre. (bir nesne adı)
49. mast : Yoğurt
50. māt : Kāmet getirmek

51. matā' : Durum
52. melefe : Gömlek
53. merdek : Adamcık
54. mesāsil : Alet
55. meşāmin : Burun
56. meyc : Kılıç
57. mıkrad : Saç
58. mıkṛāş : Makas
59. mısmıl : Temiz
60. mıkṛāş : Makas
61. milk : Dünya
62. mudğa : Et parçası
63. muğtenim : Isınmak, rahmetlenmek, ganimetlenmek, memnun olmak
64. nāyib : Vekil
65. nef' : Hiçbir şey
66. neğār : Yan
67. nehāli : Sofra
68. nevāhi : Etraf, taraf
69. nevāhī : Etraf, taraf
70. nezīrat : Adak
71. nezr : Adak
72. nöker : Gören
73. onat : Uygun, lāyıkıyla
74. örü dur- : Ayağa kalkmak
75. örü тұr- : Ayağa kalkmak
76. pāvzār : Giyecek
77. pervāz : Örtü
78. peygām : Peygamber
79. ra' d : Yıldırım
80. şabābiyyet : Çocukluk
81. şaңç- : Saplama
82. şapa : Uzak kalmak

83. şav : Traş etmek için hazır konuma getirmek
84. şavuk : Soğuk
85. řāyibe : Adak için ayrılan sūtū içilmeyen hayvan
86. řāyim ol- : Oruç tutmak
87. sebil : Bıyık
88. segird- : Saldırmak
89. segirt- : Saldırmak
90. segürd- : Saldırmak
91. seyb id- : Bağlamak, bekletmek
92. şı-: Dönmek, vazgeçmek
93. şığa- : Sıvazlamak, okşamak
94. şığın : Sürü, topluluk
95. şı-: Söz, yemin kırmak
96. řīb it- : Bırakmak
97. şokşan- : Hiddetlenmek
98. şoyda : Avlamak
99. şönle- : Dinlemek
100. şöyindür- : Söndürmek (ateş)
101. şöyken- : Dayanmak
102. şöyündür- : söndürmek (ateş)
103. şüseme : Bir bitki adı
104. şüi : İçki
105. řārib : Bıyık
106. şem[ ] a : Bir parça, bir bölüm
107. şem[ ] a : Bir şey
108. şer[ ] a : Günah
109. řeř- : Dűėüm çözmek
110. řūr : İyilikle
111. taķvā : Gerdanlık
112. tāzī : Arap
113. tebs : Azarlamak
114. teķaddese : Allah'ı öven ve yücelten bir sözcük

115. tekāzā : Zorlamak
116. tekye : Tekke
117. tenāvül : Yemek
118. tencere aş- : Tencereyi ocağa koymak
119. terek : Raf, bölüm, bölme
120. tesellā : Hatır kırmamak
121. tike : Parça, bölüm
122. tiz : Büyük, yüce
123. tökenle- : Öylece bırakmak
124. tūc : Tunç. (bir maden adı)
125. tükenle- : Etrafa bakarak
126. tükenle- : Görmek
127. tabşur- : Teslim etmek
128. tañla- : Anlamak
129. tañla- : Şaşırmak
130. tañla- : Hayret etmek
131. tañsuk : Şaşılabak bir şey
132. tapanca : Tokat
133. tartı- : Havaya kaldırmak
134. tavğ : Gerdanlık
135. tavk : Gerdanlık
136. tokuş : Savaş
137. tomur- : Kabarmak
138. toyum : Çok
139. tūş : Takılmak, sabitlenmek
140. tūş : Aşık olmak
141. uḥrā : Sonra
142. ulal- : Büyümek, serpmek
143. vaḫtā : Vakit, -dİğİndA
144. vaşla : Eşya
145. yağır : Sırt
146. yağr : Sırt

147. yaqtu : Parlak
148. yalman : Beden
149. yatlu : Kötü
150. yavı : Kaybetmek
151. yayқа- : Su vb maddeyi çalkalamak
152. yören- : Dolaşmak
153. yum : Dem-yum
154. zenc id- : Kesmek
155. makrebe : Mezarlık

Taranan eserlerde beşeri, kültürel ve sosyal yapı ile ilgili sözcükler tespit edilmiştir. (bkz ıbrıh, at, hegbe, heva, heves, helal, haram, hırka, hısım, kabır, vs)

Taranan eserlerde Hacı Bektāş-ı Velī zikredildiğinde söylenen saygı içerikli kelime gruplarına sıkça rastlanmıştır. (bkz addasallāhu sırrahu'l-‘azīz, addesa'llāhu sırrahu, addesa'llāhu sırrahu'l-‘azīz saħħ, addesa'llāhu, addesa'llāhu'l-mülkü'l-‘ālām)

Taranan eserlerde özellikle Velāyet-nāme adlı eserde savaş aletleriyle ilgili araçların ve at ile ilgili sözcüklerin yer aldığı tespit edilmiştir. (bkz ok, yay, üzengi, at, kılıç, kın, tokuş, savaş, kırmak vb)

Hacı Bektāş Hünkar'ın makāmının Kırşehir yakınlarında Suluca Karayük'te yer alması sebebiyle Kırşehir'in önem arz ettiği görülmüştür. Hacı Bektāş-ı Velī'nin Kayseri kentinde velāyet göstermesi ve orada bir süre bulunması sebebiyle Kayseri'nin kullanım sıklığının fazla olduğu tespit edilmiştir. Kırşehir ve Kayseri illerinin kullanım sıklığı diğer kentlerinkiyle mukayese edildiğinde arada oldukça büyük fark görülmüştür.

En çok kullanılan üç ad çok kullanılandan az kullanılana doğru şu şekildedir: Tanrı, Hakk, Allah ifadeleri kullanılmıştır. Metinde en çok “Tanrı” ifadesinin kullanılması, Türklerdeki Gök Tanrı inancının benimsendiğini ve İslamiyet'in kabulünden sonra bile etkisinin hālen devam ettiğini göstermiştir. “Hakk” ve “Allah” ifadelerinin belirtilen sıklıkta kullanılması, toplumun İslamiyet'e uyum sürecinde olduğunu kanıtlamıştır. Dolayısıyla halk, İslam dinini benimsemekle birlikte eski

inançlarının gereklerini de uygulamaya devam etmiştir. Metinde “Allah” ifadesinin en az kullanım sıklığına sahip olması bu durumu destekler niteliktedir.

“Padişah, Sultan ve Makam Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan ad Ahi Evran’dır. Bu durum Hacı Bektâş-ı Velî ile Ahi Evran’ın sıkı bir iletişim içerisinde olduğunu göstermiştir.

Mekke, Medine ve Nişabur şehirleri aynı kullanım sıklığına sahiptir. Söz konusu üç şehir en fazla kullanım sıklığına sahip olan şehirlerdir. Kutsal toprakların Mekke ve Medine’de yer alması, Hz. Muhammed’in kabrinin Medine’de yer alması ve Hacı Bektâş-ı Velî’nin burayı ziyaret etmesi, Hz. Adem’in yaratılma sürecinin Mekke topraklarıyla olan bağlantısı gibi özellikler bu şehirleri değerli kılmıştır. Diğer şehir adlarının önemsiz denecek sayıda kullanıldığı tespit edilmiştir.

“Ülke Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan ülke “rûm” ülkesidir. “Rum” ülkesi Anadolu demektir. “rûm” ülkesinin en çok kullanım sıklığına sahip olması, Anadolu’nun Hacı Bektâş-ı Velî için çok önemli olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Anadolu’yu sahiplenmiş ve her bir yerine ayrı ayrı değer vermiştir. Diğer ülke adlarının dağılımı az ölçüde olup birbirine yakın değerlerde kullanıldığı görülmüştür.

En fazla kullanım sıklığına sahip olan ilçe Suluca Karaöyük ilçesidir. Hacı Bektâş-ı Velî’nin buraya gelip yerleşmesi sebebiyle önemli bir ilçe olmuştur. Daha sonra kendi adıyla anılmıştır. Türbesi burada yer almaktadır. Bu sebeplerden dolayı Suluca Karaöyük’ün oldukça önemli bir yer olduğu ve en fazla kullanım sıklığına sahip ilçe olduğu tespit edilmiştir.

En çok kullanım sıklığına sahip boy adı “tātār” boyu olmuştur. Metinde Güllü Han’ın Tataristan’a hakim olması ve Tatar şehrinin padişahı olması sebebiyle belirtilen sıklıkta kullanılmıştır. Diğer boy ve kavim adları önemsiz denecek ölçüde az kullanılmıştır.

“Melek Adları” bölümünde Cebrail meleği en fazla kullanım sıklığına sahip olan melek adıdır. Bu durum Hacı Bektâş-ı Velî’nin vahiye çok önem verdiğini

göstermektedir. Diğer melek adları az denecek sayıda kullanılmış ve birbirine yakın bir dağılım göstermiştir.

“Kutsal Kitap Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan kutsal kitap Kur’ân’dır. Bu durum Hacı Bektâş-ı Velî’nin hayat felsefesinde ve inanç anlayışında Kur’ân’ı temel aldığını göstermiştir.

“İbadet Yeri Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan ibadet yeri adı Kâbe’dir. Bu durum Hacı Bektâş-ı Velî’nin kutsal makam olan Kâbe’ye çok önem verdiğini göstermiştir. Hacı Bektâş-ı Velî İslami değerlere çok kıymet vermiş bir bilginidir. Allah inancını ve bu inancın gereklerini eserlerinde kendi üslubu çerçevesinde anlatmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bu değerlerin metinde sıkça yer alması, onun hayat felsefesinin bir yansımasıdır.

“Din-Mezhep Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan din adı, Müslümanlıktır. Hacı Bektâş-ı Velî eserlerinde Müslümanlığı her yönüyle anlatmaya çalışmıştır. O, insan olmanın gayesini İslam inancına bağlamıştır. Taradığımız dört eserinde Allah’ı ve İslam dinini bir rehber gibi anlatmaya çalışmış ve insanlara nasihatlerde bulunmuştur. Dolayısıyla Müslümanlık onun için çok önemli olup eserlerinde en çok geçen din adı olarak tespit edilmiştir.

“Dağ ve Tepe Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan dağ adı Hırka Dağı’dır. Metinde Hacı Bektâş-ı Velî’nin Hırka Dağı ile ilgili bir rivayet içerisinde anlatılması sebebiyle Hırka Dağı sıkça geçmiştir. bkz hırğa tağı / hırka tağı.

“Deniz Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan deniz adı, Karadeniz’dir. Metinde Karadeniz genellikle fetih ve savaş konularıyla konu edilmiştir.

“Köy Adları” bölümünde en fazla geçen köy adı, Tuz Köyü’dür. Hacı Bektâş-ı Velî’nin Tuz Köyü’nde sıkça vakit geçirmesinden ötürü metinde sıkça kullanılmıştır.

“Gün Adları” bölümünde en çok geçen gün adı Cuma günüdür. Buradan Hacı Bektâş-ı Velî’nin İslami bir değer taşıyan Cuma gününe kıymet verdiğini anlıyoruz. Metinlerde Cuma namazının öneminden ve Cuma günleri cem olduğundan bahsedilmiştir. Cuma günü yapılan ibadetlerin iki katı kadar sevap kazandırdığı, müminlerin bayramı olduğu, bütün hayırların bu günde gerçekleştiği, bu günde çokça

ibadet edilmesi gerektiği gibi özelliklerden dolayı Cuma günü kutsal kabul edilmiştir. Dolayısıyla metinlerde belirtilen sıklıkta geçtiği tespit edilmiştir.

“Büyükbaş Hayvan Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan “Burak” atıdır. Kur‘ān’da Burak atından açık bir şekilde bahsedilmemektedir. Hz. Muhammed’in Miraç gecesinde Burak atıyla göğe yükseldiği bilinmektedir.

“Dua –Süre Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan süre adı Fatiha süresidir. Buradan Hacı Bektāş-ı Velī’nin Fatiha süresine çok önem verdiğini anlıyoruz. Zaten Fatiha süresini şerh edip bu konuyla ilgili bir eser tertip etmesi bu durumu kanıtlamaktadır.

“Kaya Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan kaya adı Tekye Kaya’dır. Metinde rivayet içerisinde kullanılması nedeniyle sıkça kullanılmıştır.

“Ayetler” bölümünde her bir ayetten bir kez alıntı yapılmıştır. En çok Bakara süresinden alıntı yapılmıştır. Bakara süresi Kur‘ān-ı Kerim’in en uzun süresidir.

“İslam Dini ve Tasavvufi Anlamlar Bildiren Adlar” bölümünün en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “du‘ā” dır. Dua etmek, Allah’tan dilek dilemek ve ona itaat etmektir. Buradan Hacı Bektāş-ı Velī’nin Allah’a teslim olma konusunu yani tevekkülü dikkate aldığını görüyoruz.

“Kimlik Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan kimlik adı “eren” sözcüğüdür. Bu durum Hacı Bektāş-ı Velī’nin kendini Allah yoluna adayan insanlara ayrı bir değer verdiğini göstermiştir. Metinlerde birçok eren adının mevcut olması bunu kanıtlamaktadır.

“Kişilik-Sıfat-Karakter Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “velāyet” sözcüğüdür. “Ermişlik” ve “erenlik” anlamlarını taşımaktadır. Buradan Hacı Bektāş-ı Velī’nin ermişlik sahibi olduğunu ve ermişlik vasfının onun için kıymetli olduğunu anlıyoruz. Kendisinin ermişlik gösterdiği vakaları konu edinen Velāyet-nāme adlı eserinin olması bu durumu ispatlamaktadır.

“İyi Durum, İyilik ve İyi Duygu Bildiren Adlar” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “ḥayr” sözcüğüdür.

“Meslek-Mesleği İcra Edeni Bildiren Adlar” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “bāzārgān” sözcüğüdür. Sözcük “tüccar” anlamını taşımaktadır. Diğer meslek adlarının sayıları birbirine yakın olup az sayıda kullanılmıştır. O dönemde ticaretin ve tüccarlık mesleğinin ön planda olduğu görülmüştür.

“Unvanlar, Rütbeler, Makam Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “hazret”tir. Büyük şahsiyet isimlerinin önüne getirilen bu ifade Hacı Bektāş-ı Velī’nin eserlerinde sıkça kullanılmıştır. Buradan onun makama verdiği değer anlaşılmaktadır.

“Dua İçerisinde Yer Alan Adlar” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “bismillāhirrahmānirrahīm” sözcüğüdür. Yani Besmele ifadesidir. Hacı Bektāş-ı Velī’nin Besmele’yi şerh etmesi ve böyle bir eser ortaya koyması onun Besmele’ye ve Allah’a verdiği değeri göstermiştir.

“Bitki Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “buğday” sözcüğüdür. Buğday, bereketi ve türeyişi sembolize eder. Buradan o dönemde buğdayın Anadolu’da yetiştirilen bir bitki olduğunu anlıyoruz. Anadolu toplumunun tarım ile uğraştığı yönünde bir çıkarımda bulunabiliriz. Ayrıca Alevilik inancında buğday türeyişi yani insan neslinin devamını simgeler. Dolayısıyla buğday söz konusu özelliklerinden dolayı belirtilen sıklıkta kullanılmıştır.

“Karadan Meydana Gelen Oluşum Adları” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “taş” sözcüğüdür. Bektāşi inancında taşların önemli bir yeri vardır. Taşın derviş giyiminde bir aksesuar olarak kullanıldığı bilinir. Bektāşi inancında “teslim taşı” adı verilen kutsal bir taş vardır. Bu özelliklerden dolayı taş Hacı Bektāş-ı Velī’nin eserlerinde önem arz etmektedir.

“Duygu-Şüphe Bildiren Adlar” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “gönül” sözcüğüdür. Buradan Hacı Bektāş-ı Velī’nin maneviyata ve inanca çok önem verdiğini anlıyoruz.

“İnsan, Kadın, Erkek, Kişi İle İlgili Adlar” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “er” sözcüğüdür. Erkek cinsiyetinin kadın cinsiyetinden

daha fazla kullanılması, o dönemin toplumunda ataerkil bir yapının hakim olduğunu olduğunu ortaya koymuştur.

“Yaşam-Sosyal Birimler-Bağ İle İlgili Adlar” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “halk” sözcüğüdür. “halk” sözcüğünün sıkça kullanılması, Hacı Bektâş-ı Velî’nin toplumcu ve birleştirici zihniyetini yansıtmaktadır.

“Devlet Kurumu, Yöneticilik Bildiren Adlar” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan sözcük “sultân” sözcüğüdür.

“Bir İş Gerçekleştirme Bildiren Fiiller” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan fiil “ol-“ fiilidir.

“Söyleme, İletişim, Etkileşim Bildiren Fiiller” bölümünün en fazla kullanım sıklığına sahip olan fiil “de-“ fiilidir.

“Yerleşme Bildiren Fiiller” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan fiil ise “otur-“ fiilidir.

“Hijyen Bildiren Fiiller” bölümünde en fazla kullanım sıklığına sahip olan fiil “yu-“ fiilidir. Bu durum temizlik konusuna verilen değeri ortaya koymaktadır.

Eserlerin fonetik ve morfolojik özellikleri, Eski Anadolu Türkçesi döneminin izlerini taşımaktadır. Bu dönemde görülen karakteristik ses hadiselerine incelenen eserlerde de rastlanmıştır. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinde sıkça kullanılan belli başlı sözcükler, incelenen eserlerde de görülmüştür. Dolayısıyla Hacı Bektâş-ı Velî’nin incelenen eserleri fonetik, morfolojik ve vokabüler yapı açısından Eski Anadolu Türkçesi dönemi özelliklerini yansıtmaktadır.

İncelenen eserlerde aynı kelimelerin imla açısından farklı kullanım şekilleri tespit edilmiştir. Bu durum, o dönemde müstensihlerin eserleri farklı biçimlerde kaydetmesine bağlanabilir. “Baba Resul” ifadesi hem “baba rasûl” hem de “baba resûl” şekilleriyle kullanılmıştır. “Saltuk” ifadesi, de “şaltığ, şaltık, şaltuğ, şaltuk” gibi farklı yazım özellikleriyle kullanılmıştır. Metinlerde bu şekilde birçok imla farklılıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca yazılışları aynı olan sözcüklerin ayrı ayrı ele alınmasının sebebi bu sözcüklerin farklı anlamlarda kullanılmasıdır.

Hacı Bektāş-ı Velī’yi anlayabilmek, onun kullandığı dilin ve söz varlığının iyi derecede özümsemesine bağlıdır. Onun insanlara yol gösteren ve faydalı zihniyet yapısı, verdiği eserleri oluşturan söz varlığında yer almaktadır.

Hacı Bektāş-ı Velī, verdiği eserlerle halkı aydınlatmaya çalışmıştır. İnsanlara yol göstermeyi bir vazife edinerek birleştirici ve bütünleştirici bir zihniyetin temsilcisi olmuştur. Kendisini toplumdan hiçbir zaman soyutlamamış bilakis toplumla iç içe bir hayat sürmüştür. Yaşam felsefesinin temelinde Allah, Hz. Muhammed ve Kur‘ân-ı Kerim vardır. Yaşamına dair görüşlerini ayet ve hadislerle temellendirmiştir. Alevilik ve Bektāşilik inançlarının kurulmasına ve sistemleşmesine öncülük etmiştir. Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Lokman-ı Perende, Ahi Evran gibi önemli şahsiyetlerle irtibat kurmuştur. Anadolu onun için çok kıymetli bir yerdir. O “Diyar-ı Rum” yani Anadolu erenlerindendir. O, sadece Anadolu’da değil Balkanlar ve Orta Doğu coğrafyalarında da öğretisini yaygınlaştırmıştır. 13. yüzyılda yaşayan büyük bir düşünür ve mutasavvıf bir şair olan Hacı Bektāş-ı Velī, sadece bir açıdan bakılabilecek bir şahsiyet değildir. Onun Türk dili, Edebiyat, Sosyoloji, Teoloji, Sanat Tarihi vb birçok alan içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Onun eserlerinde sosyal bilimlerin birçok dalına ilişkin bilgi bulabilmek mümkündür. Dolayısıyla ortaya konulan bu çalışma, aynı zamanda onun öğretisinin ve hayat felsefesinin idrak edilebilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M., “Türk Kültüründe Alevilik”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 2004, (1), 1-6.
- Aksoy, Ömer Asım ve Dilçin, Dehri, XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I-VIII, TDK Yayınları, Ankara 2009.
- Aksüt, H., “Hacı Bektaş-ı Veli’nin Sosyal Kökeni”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2004, (29), 209-224.
- Aktaş, Ç., Toplumsal Açidan Erenlerin Ser Çeşmesi: Hacı Bektaş Veli, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2000, (14), 199-231.
- Ayata, S., “Anadolu Abdalları”, Eruifd, 2012, (14), 51-62.
- Aydın, Ö., “Çin ve Türk İşlemelerindeki Ejderha Motifi”, Akdeniz Sanat Dergisi, 2013, (12), 1-16.
- Aytekin, Sefer, Velayetname-i Hacı Bektaş Veli, Emek Basım Yayınevi, Ankara 1955.
- Bozkuş, M., “Türklerin İslamiyeti Kabulü ve Aleviliğin Türkler Arasında Yayılması”, Cumhuriyet Üniversitesi Dergisi, 1998, (2), 409-418.
- Clauson, Sir Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford University Press, Oxford 1972.
- Coşan, Esad, Makālāt, Seha Neşriyat, Ankara 1986.
- Çiftcioğlu, İ., ”Germiyanogulları Topraklarında Hacı Bektaş Veli Kültünün Temsilcileri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, (53), 179-193.
- Çubukçu, İbrahim Agāh, Türk-İslām Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1987.
- Demirarslan, D., “Din ve Tasavvuf Kültüründe Çilehane Kavramı ve Mekân Özellikleri Açısından Gelibolu Çilehanesi”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2016, (77), 175-196.

Demirdaş, Ö., “Tasavvuf Tarihinde Halvet ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü”, Ekev Akademi Dergisi, Güz 2012, (53), 131-142.

Dilçin, Cem, Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Döğüş, S., “Anadolu’da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdırellez Geleneği”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2015, (74), 77-100.

Duran, H., “Velāyetnāme’ye Göre Hacı Bektaş Veli”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2010, (55), 129-138.

Duran, H., “Velāyetnāme’ye Göre Hacı Bektaş Veli”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2010, (55), 129-138.

Duran, Hamiye , Hünkār Hacı Bektaş Velī Velāyetnamesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velī Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

Duran, Hamiye, Besmele Tefsiri, (4.Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014.

Duran, Hamiye, Velāyet-nāme, (1. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Duran, Hamiye, Velāyetnāme, (2. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014.

Emirçupani, A., “Farsça Deyim ve Atasözlerinde Āb-ı Hayāt ve Türk Edebiyatına Yansımaları”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2008, (37), 187-208.

Ercilasun, Ahmet Bican ve Ziyat, Akkoyunlu, Kâşgarlı Mahmud Divānu Lugāti’t-Türk (Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Eren, Hasan, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, (1. Baskı), Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999.

Ergin, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2009.

Erol, T., “Klasik Türk Şiirinde Derviş Tipi”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2009, (17), 349-374.

Eyüboğlu, İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, Özgür Yayınları, İstanbul 1998.

Fatsa, M., “Çepnilerin Dini Mensubiyeti ve Kürtün’de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi”, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 2012, (13), 27-48.

Fırlalı, Ethem Ruhi, Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik, Selçuk Yayınları, Konya 1996.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Vilâyet-nâme, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2014.

Gölpınarlı, Abdülbaki, Vilâyet-nâme, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958.

Gross, Erich, Das Vilâjetnâme des Haggi Bektasch , Leipzig 1927.

Gülensoy, Tuncer, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Gürbüz, D., “Kur’an’a Göre Hz. Adem (as)’in Serüveni”, Journal of Islamic Research, 2011, (2), 89-105.

Güzel, A., “Hacı Bektaş Veli’nin Hayatı ve Eserleri”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 1994, (1), 15-21.

Kahraman, F., “Bir Tefsir-Kelam Problemi Hz. Adem’in Yasak Ağaca Yaklaşması”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, (27), 191-226.

Kalın, İ., “Hoca Ahmet Yesevi, Hüküm ve Hikmet”, Bilig Dergisi, 2017, (80), 1-14.

Kara, Bülent, Anadolu’da Bir Kurucu Akıl: Hacı Bektâş Velî, İncir Yayıncılık, Kayseri 2017.

Karahan, L., “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili Ağız İlişkisi”, Turkish Studies, 2006, (1), 9-18.

Kaya, R., “İnciller Ve Kuran’da Hz. İsa’nın İnsan ve Peygamber Oluşu”, T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, (2), 37-58.

Kingsley Birge, John, Bektaşilik Tarihi, çev. Reha Çamuroğlu, Ant Yayınları, İstanbul 1991.

Korkmaz, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, (3. Basım), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi, (1. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Köprülü, Mehmet Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (3. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1976.

Küçük, O., Nuri, “Şems-i Tebrîzî’nin Tasavvufî Meşrebi ve Mevlânâ’nın Düşüncelerine Tesiri”, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 2009, (24), 11-38.

Ocak, Ahmet Yaşar, Alevi-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2000.

Ocak, Ahmet Yaşar, Türk Sufiliğine Bakışlar, (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Öntuğ, M. M., “Uşak’ta Hacim Sultan Zaviyesi ve Vakfiyesi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1998, (1), 107-122.

Öztürk, M., “İblis’in Trajik Hikayesi Allah, Şeytan, İnsan ve Kötülüğe Dair”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, (1), 39-65.

Özyaşamış Şakar, S., “+gu, +gü Eki ve İşlevleri”, Turkish Studies International Academic Journals, İlkbahar 2015, (8), 1801-1816.

Parlatır, İsmail, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, (6.Baskı), Yargı Yayınevi, Ankara 2014.

Samancıgil, Kemal, Bektaşilik Tarihi, Tecelli Matbaası, İstanbul 1945.

Sezgin, Abdülkadir, Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Sona, F., “Klasik Türk Şiirinde İlyas Peygamber”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2017, (1), 50-63.

Soysaldı, İ., “Halvet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme”, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, 2007, (19), 235-243.

Sucu, N., “Zāhid Sūfî Tipinin Kimliği, Divan Edebiyatındaki Yeri ve Sosyal Hayattaki Örnekleri”, İstem, 2007, (10), 229-255.

Sunar, Cavit, Ana Hatları ile İslam Tasavvuf Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1978.

Şahin, H., “Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler”, Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic, İlkbahar 2009, (3), 2020-2036.

Şirin Ayış, M., “Semennūdî’de Halvet Anlayışı”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015, (33), 36-56.

Şişman, Mustafa, Hacı Bektaş Veli, Sepya Yayınevi, Ankara 2013.

Tatar, Hüsnîye Canbay, Tatar, Taner, “Aşka Semah Dönmek”, Hünkâr Alevilik Bektaşılık Akademik Araştırmalar Dergisi, 2014, (1), 47-65.

Türer, O., “Hoca Ahmed-i Yesevî’nin Türk-İslam Tarihindeki Yeri ve Tasavvufî Şahsiyeti”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996, (12), 11-27.

Yaylalı, Y., “Klasik Fars Şiirinde Hz. Nuh”, Şarkiyat Mecmuası, 2014, (25), 233-261.

Yıldız, H., “Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evran İlişkisi”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2012, (61), 187-206.

Yılmaz, S., “Arapçada Allah İsminin Etimolojisi ve O’nunla Yapılan Deyimlerin Filolojik Yapısı”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, (2), 201-207.

Zavotçu, Gencay, “Hikmetlerin Dilinden Hoca Ahmet Yesevî”, KSBD, Sonbahar 2017, (2), 275-293.

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında Adıyaman’ın merkez ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Antalya’nın Demre ilçesinde tamamladı. 2014 yılında Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun oldu. Aynı yıl Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Yeni Türk Dili bilim dalında başladığı yüksek lisans eğitimini 2016 yılında tamamladı. 2016 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Yeni Türk Dili bilim dalında doktora eğitimine başladı. Doktora eğitimini 2019 yılında “Hacı Bektâş-ı Velî’nin Eserlerinde Söz Varlığı” adlı tez çalışmasıyla tamamladı.

